LAZARI
RIVERII
INSTITVTIONES;
OBSERVATIONES,
ET PRAXIS MEDICÆ:

Digitized by Google

LAZARI RIVERII CONSILIARII, MEDICI REGIS, CHRISTIANISSIMI.

Et, In Monſpelienſi Vniuerſitate Profeſſoris.

INSTITVTIONVM MEDICARVM.

LIBRI QVINQVE.

VNIVERSAM MEDICINAM;

Nempe, Phyſiologiam, Pathologiam, Semeioticem, Hygieinen, & Therapeuticen docentes.

SVPERIORVM PERMISSV. ET PRIVILEGIIS.

VENETIIS, M. DC. LXIV.

APVD FRANCISCVM BROGIOLLVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Clariſsimo atq; Excellentiſsimo

VIRO

DN. FLORIO BERNARDO

PHILOSOPHO ACVTISSIMO MEDICO EXPERIENTISSIMO

S. D.

VVlgaturo mihi præſtantiſſima hæc Medicæ artis opera, non adeò cogitatè cum animo meo, meditandum fuerat, cuius nominis fulgorem meis typis aduocarem, RIVERIO certè, cuius famam olim, ob ſummam medendi dexteritatem, excelſa Regum Subſellia celebrarunt, quem, omni doctrina probè excultum, Galliæ olim in illuſtri quadam ſpecula conſtituerunt, lumen modò, in Italia, præferre nemo facilè debuit, quàm qui eadem ingenij, & doctrinæ præſtantià, non minore bonarum literarum cultu, pari rerum Medicarum vſu, & experientia, abundaret. Has ipſas verò laudes, Præſtantiſſimè FLORI BERNARDE, TIBI cum primis ex omnibus proprias eſſe, omnes, quibus rectè iudicandi facultatem nulla inuidia ademit, mecum boni intelligunt. Tu enim maximè om-

nium, in philoſophia, certiſſima illa abditæ veritatis indice, vera illa vitæ magiſtra, omniumq; laudandarum artium parente, probatus & nobilis, quàm accuratè Diuini Tui ingenij abundantia, occultiſſima quæq; perſpicias quanta exornandæ inſimul orationis facultate excellas, quam arctam cum omnibus Muſis, Græcis æquè atque Latinis, rationem habeas, indefeſſa hæc ſtudia Tua ſignificant, ſcripta declarant, ſermones vbique non obſcurè teſtantur. Incomparabilem TVAM medicandi prudentiam, iam tum aliàs omnium ore celebratam, hę ipſę tempeſtates iterùm mirificè extulerunt, quibus, ſalutari arte Tua, tot fatis interceſsiſſe, tot depoſitos mortales orco deripuiſſe, tot deſperata mala Te conuertiſſe ad ſalutem, vidimus, vt nemo vnus eſſet, apud quem non alterius Æſculapij nomen, & honores, Tuo meritiſsimo, obtinueris. Vna omnium vox, vnus hic, de laude Tua, ſenſus eſt: Tuo maximè conſilio, Tua ferè vnius tempeſtiua ope, afflictam hanc ciuitatem, vel ſaltem ſumma ipſius, quæ veneramur, capita conualuiſſe. Latiſsimus hìc mihi laudum Tuarum campus patet, & apta deprædicandi occaſio, quàm amplis ſæpè præmijs, Tuarum virtutum faſtigia, iam tum ad vtrumque ſolem exporrecta, multi hinc inde Principes ſolicitauerint: ſed laudentur incogniti, vt eorum merita, in occulto ſita, teſtimonij ſplendor irradiet: Ego certè modeſtiam Tuam, cæteris virtutibus parem, vberiore laudationum excurſu, onerare nullus pergo; ſed potiùs, qua par eſt, obſeruantia, etiam atque etiam rogo, vt quæ Tibi inſcribuntur, CL. RIVERII Opera, hilari & ſerena fronte accipias, aduerſus ſeculi liuorem, atque

certa

certa ingeniorum venena defendas, Tibique omnino perſuadas, ab opere hoc, præclara illa Tui ingenij monumenta, prouocari, quæ Te audio Tuis familiaribus eſſe pollicitum. Aggredere igitur opus, aut, ſi iam habes inſtitutum, perfice, nobiſcumque & cum poſteritate communica. Monet Te hic ipſe RIVERIVS Tuus, omne id Reip. literariæ magnates expetunt. Noſtri etiam typi, nomen Tuum toto orbe laturi, geſtiunt, decuſque inde & patrocinium ambitioſè expectunt. Vale.

Addictiſſimus ſeruus

Franciſcus Brogiollus.

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM.

& Capitum Inſtitutionum Medicarum.

Præcognita in vniuerſam medicinam. *pag.* 1.

LIBER I.

Phyſiologiam continens.

PROEMIVM.

SECTIO PRIMA.

De Elementis.

CAP. I. De elementorum natura. pag.
II. De numero elementorum. 2
III. De qualitatibus elementorum. 3
IV. De mixtione elementorum. 4

Phyſiologiæ Sectio Secunda.

De Temperamentis.

CAP. I. De temperamentorum natura. 4
II. De temperamentorum differentijs. ibid.
III. De εὐκράτῳ temperamento. 5
IV. De temperamentorum [illegible]. ibid.
V. De ætatum temperamentis. 6
VI. De ſexuum temperamento. 7
VII. De temporum anni temperamentis. ibid.

Phyſiologiæ Sectio Tertia.

De Humoribus.

CAP. I. De humorum natura. 8
II. De humorum differentijs. ibid.
III. De ſanguine propriè dicto. 16
IV. De pituita alimentaria. 9
V. De bile alimentaria. 9
VI. De melancholia alimentaria. 10
VII. De humoribus ſecundarijs. ibid.
VIII. De bile excrementitia. ibid.
IX. De melancholia excrementitia. 11
X. De ſero. 12
XI. De pituita excrementitia. ibid.

Phyſiologiæ Sectio Quarta.

De ſpiritibus & calido innato.

CAP. I. De ſpirituum natura. 13
II. De ſpirituum differentiis. 14
III. De calido innato. 15

Phyſiologiæ Sectio Quinta.

De partibus.

CAP. I. De partium natura. 16
II. De partium differentijs, ac primum de partibus ſimilaribus. 17
III. De partibus diſſimularibus, & organicis. ibid.

Phyſiologiæ Sectio Sexta.

De facultatibus & functionibus.

CAP. I. De facultatum, & functionum natura. 18
II. De facultatum, & functionem differentiis. ibid.
III. De facultate, & functione naturali, eiuſque ſpeciebus, ac primum de nutritione. 19
IV. De auctrice facultate, & de accretione. 20
V. De generatrice facultate, & de generatione. 21
VI. De facultate vitali. 22
VII. De facultate, & functione animali, ac primum de principibus facultatibus. ibid.
VIII. De ſomno, & vigilia. 23
IX. De inſomniis. ibid.
X. De facultatibus minus principibus. 24

Phyſiologiæ Sectio Septima.

De hominis procreatione.

CAP. I. De ſemine vtriuſque ſexus. ibid.
II. De ſanguine menſtruo. 25
III. De conceptione. ibid.
IV. De ſingularum partium delineatione, earumque perfectione. ibid.
V. De partu. 26
VI De ſimilitudine cum Parentibus. ibid.

Inſtitutionum Medicarum.

LIBER I.

Pathologiam continens.

Præcognita in Pathologiam.

PATOLOGIÆ

Sectio prima.

De morbi natura & differentiis.

CAP. I. De morbi natura. 27
II. De morbi generibus, & differentiis. 28
III. De ſpeciebus morbi ſimilaris. 29
IV. De ſpeciebus morbi organici. 30
V. De morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentiis. 31
VI. De diffenentiis accidentalibus morborum. 32

PATOLOGIÆ.

Sectio Secunda.

De mutationibus morborum, & præcipuè de criſibus.

CAP. I. De mutationibus, quæ in morbis contingunt. 33
II. De natura criſis. 34

III. De

Index Librorum; & Capitum.

III. De criſins differentijs. 34
IV. De ſignis criſium. 36
V. De diebus criticis. 37
VI. De cauſis criſium, & dierum criticorum. 39

Pathologiæ Sectio Tertia.

De morborum cauſis.

CAP. I. De cauſa morbificæ natura. 40
II. De cauſarum differentijs. 41
III. De cauſis morborum ſimilium. 41
IV. De cauſis morborum organicorum. 42
V. De cauſis morborum communium. 43
VI. De cauſis & differentia accidentarium morborum. ibid.

Pathologiæ Sectio Quarta.

De ſymptomatum natura, differentijs, & cauſis.

CAP. I. De ſyptomatum natura. 43
II. De ſymptomatum differentijs. ibid.
III. De actionis læſæ differentiis. 43
IV. De excrementorum differentiis. ibid.
V. De qualitatis mutatæ differentiis. ibid.
VI. De ſymptomatum cauſis in genere. 45
VII. De cauſis actionum læſarum. ibid.
VIII. De cauſis ſymptomatum, quæ ſunt in excrementis. ibid.
IX. De cauſis qualitatis mutatæ. ibid.

Inſtitutionum Medicarum.

LIBER IIII.

Semeioticem continens.

Præfatio.

SECTIO PRIMA.

De ſignis in genere.

CAP. I. De ſigni natura, & definitione. 46
II. De ſignorum differentiis. ibid.
III. De fontibus ſignorum generalibus, à quibus omnia ſigna deſumuntur. ibid

Semeioticæ Sectio Secunda.

De ſignis diagnoſticis.

CAP. I. De ſignis biliosi humoris in corpore prædominantis. ibid.
II. De ſignis humoris pituitoſi in corpore prædominantis. 48
III. De ſignis ſanguinis in corpore prædominantis. 49
IV. De ſignis melancholiæ in corpore prædominantis. 50
V. De ſignis partis affectæ. 51
VI. De ſignis partis primario, & per conſenſum laborantis. 53
VII. De ſignis ſpeciei morbi. 54
VIII. De ſignis morbi magni, & parui. 56
IX De ſignis morbi maligni, & benigni. 56
X. De ſignis morbi acuti, vel chronici. 57
XI. De ſignis cauſarum morbificarum, ac primò de ſignis bilis præternaturalis. 58
XII. De ſignis pituitæ præternaturalis. 98
XIII. De ſignis ſeri redundantis. ibid.
XIV. De ſignis flatuum. ibid.
XV. De ſignis temporum morborum. 60

Semeioticæ Sectio Tertia.

De ſignis prognoſticis.

CAP. I. De ſignis morbi longi, aut breuis futuri. ibid.
II. De ſignis morbi ſalutaris, & lethalis. 64
III. De modo quo finietur morbus, an ſcilicet per criſim, vel paulatinam ſolutionem. 89
IV. De tempore quo finietur morbus, vbi dies, & hora futuræ criſeos prænuntiatur. ibid.
V. De loco per quem futura eſt criſis. Ac primum De ſignis futuræ criſeos per vomitum. 90
VI. De ſignis futuræ criſeos per alui fluxum. ibid.
VII. De ſignis futuræ criſeos per ſudorem. ibid.
VIII. De ſignis futuræ criſeos per vrinas. 91
IX. De ſignis futuræ criſeos per hæmorrhagiam. ibid.
X. De ſignis futuræ criſeos per menſes, aut hæmorrhoides. ibid.
XI. De ſignis futuri abſceſſus. 92
XII. De ſignis eorum quæ superuenturo ſunt in his qui iam ægrotant, vel in morbus prolabuntur. Ac primum de ſignis futuri delirij. 92
XIII. De ſignis futuræ conuulſionis. 93
XIV. De ſignis futuræ recidiuæ. ibid.

Qui eſt de Ὑγιεινῇ, ſeu de conſeruanda valetudine.

Inſtitutionum Medicarum.

LIBER IV.

PROEMIUM.

CAP. I. De cibo, & potu, ſeu de alimentis. pag. 94
II. De alimentorum ſubſtantia. ibid.
III. De alimentorum quantitate. 95
IV. De qualitate alimentorum. 96
V. De ordine alimentorum. ibid.
VI. De tempore, & hora ſumendi alimenti. 77
VII. De præparatione alimentorum. 99
VIII. De conſuetudine, & delectatione in alimentorum vſu. ibid.
IX. De victu ſingulis ætatibus congruo. 100
X. De victu ſingulis anni temporibus idoneo. 101
XI. De pane. ibid.
XII. De hordeo oryza, auena, fabis, piſis, ciceribus, & lentibus. 102
XIII. De oleribus vſitatioribus, eorumque facultatibus. 103
XIV. De radicibus eſculentis. 104
XV. De fructibus eſculentis vſitatioribus. ibid.
XVI. De cibis, qui ex animalibus petuntur. Ac primùm de carnibus in genere. 106
XVII. De carnibus quadrupedum. 106
XVIII. De inteaneis, & extremitatibus animalium. 107
XIX. De alimentis, quæ in partibus quadrupedum continentur. ibid.
XX. De cibis ex volatilibus deſumptis. 108
XXI. De piſcibus. 109
XXII. De condimentis. ibid.
XXIII. De melle. ibid.
XXIV. De potu, & materia potulenta. 110
XXV. De aere. 114
XXVI. De temporibus anni. ibid.
XXVII. De motu, & quiete. 115
XXVIII. De ſomno, & vigilia. 116
XXIX. De excretis, & retentis. ibid.
XXX. De animi pathematis. 117

Inſtitu:

Index Librorum, & Capitum.

Inſtitutionum Medicarum.

LIBER V.

Θεραπευτικὴν continens.

Præfatio.

Therapeutices.

PARS PRIMA.

De methodo generali medendo.

Præfatio.

SECTIO PRIMA.

De methodo medendi, & indicationibus.

CAP. I. *QVid methodus medendi, quid curatio & quæ illius conditiones.* 118
II. *De indicationibus, & illarum differentijs.* 119
III. *De indicationibus.* ibid.
IV. *De coindicantibus, contradicantibus, & correpugnantibus.* 120
V. *De indicatis.* ibid.
VI. *De primo, & generaliſſimo curationis principio.* 122
VII. *De inuentione remediorum.* 123

SECTIO SECVNDA.

De indicationibus à cauſa.

CAP. I. *DE euacuatione in genere, & illius differentijs.* ibid.
II. *De reuulſione, deriuatione, & particulari euacuatione.* ibid.
III. *De ſanguinis miſſione.* 125
IV. *De purgatione.* 127
V. *De humorum præparatione, & concoctione.* 130
VI. *De euacuatione per vrinas.* ibid.
VII. *De euacuatione per ſudores.* ibid.

SECTIO TERTIA.

De indicationibus à Morbo.

CAP. I. *DE indicationibus à morbo ſimilari.* 131
II. *De indicationibus à morbo organico.* ibid.
III. *De indicationibus à morbo communi, ſeu ſolutione continui.* ibid.

SECTIO QVARTA.

De indicationibus à viribus.

CAP. I. *QVid diætam in ægris indicet, aut coindicet.* ibid.
II. *Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent.* 132
III. *Quænam ſint diætæ ſpecies, & quibus morbis conueniant.* ibid.
IV. *De quantitate victus.* ibid.
V. *De tempore victus exhibendi.* 133

Therapeutices.

PARS SECVNDA.

De inſtrumentis Medici.

Præfatio.

Therapeutices Partis Secundæ

SECTIO PRIMA.

De Materia Medica.

Proœmium. Quid medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diuiſio.

Sectionis primæ particula prima, De materia Medica interna.

PRÆFATIO.

CAP. I. *DE medicamentis bilem refrigerantibus, & attenuantibus.* 134
II. *De medicamentis bilem refrigerantibus, & incraſſantibus.* ibid.
III. *De medicamentis pituitam alterantibus.* ibid.
IV. *De medicamentis melancholiam alterantibus.* 138
V. *De medicamentis atram bilem alterantibus.* ibid.
VI. *De medicamentis aperientibus.* ibid.
VII. *De medicamentis purgantibus.* 136
VIII. *Cholagoga medicamenta.* ibid.
IX. *Phlegmagoga medicamenta.* 137
X. *Melanagoga medicamenta.* ibid.
XI. *Hydragoga medicamenta.* ibid.
XII. *De vomitorijs medicamentis.* 138
XIII. *De ſudorificis medicamentis.* ibid.
XIV. *De diureticis medicamentis.* ibid.
XV. *De errhinis medicamantis.* 140
XVI *De ſternutatorijs.* ibid.
XVII. *De maſticatorijs.* ibid.
VXIII. *De cephalicis medicamentis.* ibid.
XIX. *De opthalmicis medicamentis.* 141
XX. *De thoracicis medicamentis.* ibid.
XXI. *De cardiacis medicamentis.* 142
XXII. *De hepaticis medicamentis.* ibid.
XXIII. *De ſtomachicis medicamentis.* 143
XXIV. *De ſplenicis medicamentis.*
XXV. *De nephriticis medicamentis.* 144
XXVI. *De hyſtericis medicamentis.* ibid.
XXVII. *De Arthriticis medicamentis.* 145
XXVIII. *De medicamentis lac generantibus, idemque minuentibus.* 146
XXIX. *De medicamentis ſemen generantibus, idemque extinguentibus.* ibid.
XXX. *De medicamentis flatus diſcutientibus.* ibid.
XXXI. *De aſtringentibus medicamentis.* ibid.
XXXII. *De medicamentis lumbricos enecantibus.* ibid.
XXXIII. *De vulnerarijs medicamentis.* 147

SECTIONIS PRIMÆ. PARTICVLA II.

De materia Medica externa.

CAP. I. *DE Refrigerantibus & Repellentibus medicamentis.* ibid.
II. *De Emplaſtricis medicamentis.* ibid.
III. *De Anodynis medicamentis.* 148
IV. *De Narcoticis medicamentis.* ibid.
V. *De emollientibus medicamentis.* ibid.
VI. *De Reſoluentibus medicamentis.* ibid.
VII. *De epiſpaſticis, ſeu attrahentibus medicamentis.* ibid.
VIII. *De ſuppurantibus medicamentis.* 149
IX. *De medicamentis detergentibus.* ibid.
X. *De Sarcoticis medicamentis.* 155
XI. *De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus, medicamentis.* ibid.
XII. *De medicamentis ſanguinem ſiſtentibus.* ibid.
XIII. *De glutinantibus medicamentis.* ibid.
XIV. *De Veſicantibus medicamentis.* ibid.
XV. *De Cat[illegible]reticis, ſeu exedentibus medicametis.* ibid.
XVI *De Ca[illegible]icis medicamentis.* 151

Thera-

Index Librorum, & Capitum:

Therapeutices Partis ſecundæ.

Sectio Secunda.

De compoſitione medicamentorum.

Sectionis Secundæ prœmium, & diuiſio in tres articulos.

ARTICVLVS PRIMVS.

De compoſitione medicamentorum internorum.

CAP. I.	*DE Apozemate alterante.*	151
II.	*De Apozemate purgante,*	ibid.
III.	*De Potione purgante.*	152
IV.	*De potione corroborante.*	ibid.
V.	*De Iulepis.*	153
VI.	*De Syrupis, ac primùm de alterante.*	ibid.
VII.	*De Syrupo purgante magiſtrali.*	ibid.
VIII.	*De Vomitorijs.*	ibid.
IX.	*De Emulſione,*	154
X.	*De lacte.*	ibid.
XI.	*De Sero lactis.*	ibid.
XII.	*De decoctis ſudorificis.*	ibid.
XIII.	*De decocto galli veteris.*	ibid.
XIV.	*De Iuſculis.*	155
XV.	*De Bolo.*	ibid.
XVI.	*De Opiata.*	ibid.
XVII.	*De Conditis.*	ibid.
XVIII.	*De Eclegmate ſeu Looc.*	ibid.
XIX.	*De Tabellis.*	156
XX.	*De Pilulis.*	ibid.
XXI.	*De Trochiſcis.*	ibid.
XXII.	*De Pulueribus.*	ibid.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Compoſitione medicamentorum mediorum.

CAP. I.	*DE Suppoſitorijs.*	ibid.
II.	*De clyſtere.*	ibid.
III.	*De coniectionibus.*	157
IV.	*De peſſarijs.*	ibid.
V.	*De errhinis.*	ibid.
VI.	*De ſternutatorijs.*	ibid.
VII.	*De gargariſmate.*	ibid.
VIII.	*De maſticatorijs.*	ibid.
IX.	*De collyrijs.*	ibid.

ARTICVLVS TERTIVS.

De compoſitione medicamentorum externorum:

CAP. I.	*DE Epithemate.*	158
II.	*De ſomento.*	ibid.
III.	*De balneo.*	ibid.
IV.	*De ſemicupio.*	ibid.
V.	*De oleis.*	ibid.
VI.	*De linimentis.*	ibid.
VII.	*De vnguentis.*	ibid.
VIII.	*De Emplaſtris.*	159
IX.	*De cataplaſmate.*	ibid.
X.	*De veſicatorio.*	ibid.
XI.	*De ſacculis.*	ibid.
XII.	*De Cucupha.*	ibid.
XIII.	*De frontali.*	ibid.

LAZARI

LAZARI RIVERII

DOCT. MED. CONSILIARII. AC PROFESSORIS REGII MONSPELIENSIS.

INSTITVTIONES MEDICÆ.

Pracognita in Vniuerſam Medicinam.

Medicina eſt ſcientia, quà humani corporis diſpoſitiones cognoſcuntur, vt ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur.

MAGNA perpetuò fuit inter authores diſceptatio in Medicinæ genere conſtituendo. Cùm enim magna ex parte coniecturalis ſit, & ad certum finem dirigatur, ſanitatem nempe acquirendam, vel conſeruandam; inter artes omnino videtur recenſenda. At verò cùm ſua habeat principia, axiomata, & demonſtrationes, ex naturæ demonſtratione repetitas, immò nonnullas, ipſius Phyſicæ demonſtrationibus certiores vtpote à ſenſuum fide repetitas; cum vnicum habeat ſubiectum reale; per ſe exiſtens ac præſtantiſſimum, nempe corpus humanum, illiuſque proprietates doceat, inter ſcientiarum numerum videtur potius referenda. Cui opinioni nos magis aſſentimur; artes enim ex frequenti tantum operatione comparantur, & totæ in operatione verſantur; & Medicinæ habitus comparatur ex frequenti librorum inſpectione, & doctorum inſtitutione, ſicut veræ ſcientiæ. Neque vlla ars poteſt reperiri, quæ ſubiecti ſui paſſiones, & proprietates per axiomata & principia, demonſtret, ſicut Medicina Licet autem aliqua ex parte coniecturalis ſit, & aliqua tradat præcepta non omninò certa; hoc non efficit, vt ad artes debeat referri, hac enim ratione ipſa Phyſica ad artes etiam eſſet referenda, cùm multa probet per coniecturas tantum, ex eo quod veræ cauſæ non ſunt perfectè cognitæ. Finis denique ad quem dirigitur, ab illius doctrina & tractationis modo diſtinguitur, vt rectè annotauit Alexander Aphrodiſæus. Medicina enim dupliciter conſiderari poteſt: Vel *primario*, quatenus docetur ex certis, firmis & indubitatis principijs, & tunc ſcientia haberi debet, non minus quam Aſtrologia, Geometria, aut Arithmetica, ſeipſa, ſuique cognitione contenta; Vel *ſecundario*, quatenus ad vſus hominum reuocatur, vt Aſtrologia, ad horarum conſtitutionem, Geometria ad terras dimetiendas, Aritmetica ad numeros computandos. Et hoc modo accepta Medicina habet finem omnium præſtantiſſimum & vtiliſſimum. Attamen ne nimis rigidè ſententiam noſtram tueri videamur, dicimus Medicinam ſcientiam appellari latiori paululum ſignificatione, quæ proponitur ab Ariſtotele 2. *Metaph. c.* 2. provt ſcientias ſpeculatiuas factiuas comprehendit: ita tamen, vt ſcientiæ factiuæ à veris artibus diſtinguantur.

Subiectum illius eſt corpus humanum quatenus eſt ſanabile.

In omni ſcientiarum ſubiecto quatuor requiruntur conditiones, duæ ſcilicet ex parte ipſius ſubiecti, & duæ ex parte ſcientiæ. Ex parte ſubiecti primò requiritur, vt contineat ea omnia, quæ tractantur in ea ſcientia: ſecundò, vt det vnitatem & ſpeciem ſcientiæ, & per illud ſcientia definiri poſſit. Ex parte verò ſcientiæ requiritur, vt nihil ſcientia conſideret, quod non ſit obiectum, vel ad illud referatur: Deinde vt tradat cauſas ſui ſubiecti, ac paſſiones & proprietates eiuſdem, vt probat Ariſtoteles 1. *Metaphyſicæ cap.* 1. Quæ omnia in corpore humano ita manifeſtè reperiuntur, vt verum Medicinæ ſubiectum, abſque dubio dici mereatur.

Dices, non ſolum corpus humanum in Medicina conſiderari, ſed etiam res naturales, non naturales, & præter naturam; atque ita res omnes ferè creatas, plantas, animalia, mineralia, & quæcunque vniuerſo mundi ambitu continentur, ſubiecta Medicinæ dici poſſe. *Reſpondeo:* Medicum ea omnia conſiderare non per ſe & ſimpliciter, ſed quatenus ad corpus humanum referuntur, provt videlicet ei commodum aliquod, vel incommodum afferre poſſunt: & res illæ *ſubiectum contemplationis* appellantur, corpus verò humanum, *ſubiectum reductionis*, ad quod videlicet reliqua omnia reducuntur.

Finis verò eſt ſanitas.

Finem appellat Galenus eum, quo acquiſito conquieſcit artifex, quia in nulla actione datur progreſſus in infinitum, ſed ad aliquam tandem perfectionem peruenitur, in qua agens conquieſcit, quamque perpetuò acquirere intendit, & ad quam omnes præuiæ actiones diriguntur, & illa perfectio finis appellatur, qui in Medicina eſt ſanitas; illa enim eſt ad quam omnia Medici opera diriguntur, quave adepta Medicus conquieſcit.

Dices, cum Medicina ſit de genere ſcientiarum factiuarum, illarum autem finis ſit actio, ſicut ſpeculatiuarum contemplatio, non debere finem Medicinæ in quiete conſtitui. *Reſpondeo*, Vnicum dari *finem vltimum*, ad quem reliqua ordinantur, plures vero dari *intermedios*, qui quidem actiones ſunt præuiæ ad vltimum illum finem

Digitized by Google

acquirendum:& de illis audiendum eſt, cùm actio dicitur finis ſcientiarum factiuarum.

Parte medicinæ ſunt quinque φυσιολογικὴ παθολογικὴ, σημειωτικὴ, ὑγιεινὴ, & θεραπευτικὴ.

Prima,& generalis Medicinæ diuiſio bimembris tantùm eſt,& vnam Medicinæ partem *theoricam* conſtituit,alteram verò *practicam*. In theorica,præcepta quædam traduntur & theoremata, quæ in cognitione tantùm verſantur, & ab actione ſunt valde remota; ſiquæ ſubiecti naturam conſiderant,eiuſque conſtitutionem, & paſſiones varias quatenus ſcilicet mutatur de ſanitate in morbum, & contra: vel etiam oſtendunt ſigna,quibus variæ illæ diſpoſitiones a Medico percipi poſſint. Vnde tres emergunt Medicinæ theoricæ partes,*Phyſiologia*, *Pathologia*, & *Semeiolica*. At verò quoniam hæc omnia ſpeculamur in Medicina, vt ſanitas præſens conſeruetur,vel amiſſa recuperetur, duæ aliæ conſtituuntur partes ad practicam pertinentes, quibus operationum ratio & modus traditur, nimirum Ὑγιεινὴ ad ſanitatem conſeruandam, & Θεραπευτικὴ ad morbos expellendos. Totum igitur Inſtitutionum opus in *quinque libros* diuidetur,omnes Medicinæ partes continentes.

INSTITVTIONVM MEDICARVM.

LIBER PRIMVS,

Phyſiologiam continens,

PRO OEMIVM,

In Phyſiologia conſiderantur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem naturaliter concurrunt,

CVm ſubiectum Medicinæ ſit corpus humanum, primò illius natura accuratè eſt conſideranda, vt poſtmodum affectus præter naturales, qui illi ſolent contingere, facile intelligantur;ac tandem via inueniatur,qua illos poſſimus profligare, & naturalem ſtatum conſeruare. Ideò in prima iſta parte traduntur ea omnia, quæ ad corporis humani conſtitutionem concurrunt, & ad omnes illius functiones obeundas ſunt neceſſaria.

Et in ſeptem ſectiones diſtribuitur, quarum prima eſt de Elementis; ſecunda, de temperamentis; tertia, de humoribus, quarta,de ſpiritibus & calido innato; quinta, de partibus; ſexta de facultatibus & functionibus; ſeptima,de hominis generatione.

Prima principia ſenſibilia ex quibus corpus humanum conſtituitur,ſunt prima rerum elementa; ex quorum varia permixtione varia exurgunt temperamenta; ex temperamentis autem varij humores dependent, & ex humoribus ſpiritus, qui calidum innatum reficiunt & conſeruant: Ex humoribus, ſpiritibus, & calido innato partes omnes producuntur & ſuſtinentur; quæ omnia fieri non poſſunt ſine animæ miniſterio quæ multis prædita facultatibus, iſtas omnes perficit operationes, primumque agens eſt in totius hominis conſeruatione, & prima illius generatione: Atque hic *ordo* eſt quem ſeruat Phyſiologia in rebus naturalibus edocendis, qui verè *compoſitiuus* eſt, à primis principijs ad ea quæ inde oriuntur ſigillatim procedens; donec totum illud naturæ opificium perfectum & abſolutum repræſentet.

* *
*

LIBRI PRIMI

SECTIO PRIMA.

De Elementis.

CAPVT PRIMVM,

De Elementorum Natura.

Elementa ſunt corpora ſimplicia,ex quibus reliqua omnia componuntur, & in quæ vltimò reſoluuntur.

ELementa *corpora ſimplicia* dicuntur, quia ex alijs corporibus ſpecie diuerſis non componuntur, ſed tantùm ex materia & forma,quæ prima rerum omnium principia exiſtant, corpora tamen non ſunt. Ideò elementa ſunt prima corpora ſimplicia,ex quibus reliqua omnia componuntur; nullum enim corpus perfectè mixtum poteſt reperiri, quod quatuor elementorum ſubſtantiam in ſe non contineat, quod in corporibus noſtris manifeſte apparet, quæ componuntur ex quatuor humoribus,ad quatuor elementorum naturam maxime accedentibus, ſed multò clarius illud apparet ex mixtorum diſſolutione, quæ in elementa denuò reſoluuntur(vt propoſitum eſt in definitione.) Nam in combuſtione ligni,v.g.pars in aerem conuertitur, vt per fumum apparet, qui ab eo magna copia exhalat, & in aerem commutatur;pars in aquam tranſit, quæ a ligni extremitatibus reſudat;pars vero in terram abit per cineres,qui terreæ ſunt naturæ, pars denique in ignem ex carbonibus & flamma maxime conſpicuum. Licet vero multa corpora in ſui corruptione non ſtatim & immediatè in elementa conuertantur, ſed in alias ſubſtantias viciſſitudine quadam commutentur,attamen ipſa tandem in vltima reſolutione, in elementa,ex quibus conſtant,reſoluuntur: vt patet in alimentis, quæ in corpore humano priùs in chylum commutantur,deinde in ſanguinem,ac tandem in corporis ſubſtantiam, quæ poſt animalis interitum in elementa reſoluitur: portio vero alimentorum in excrementa degenerat, quæ partim terream naturam repræſentant in fæcibus, partim aqueam,in ſudore & vrina, partim vero igneam & aeream in fuliginibus, quæ per habitum corporis in inſenſilem tranſpiratum quotidie abire ſolent,

CAPVT II.

De numero Elementorum,

Elementa quatuor ſunt,terra, aqua, aer, & ignis.

QVidam ex Antiquis Philoſophis infinita voluerunt eſſe elementa,quos refutat Ariſtot.1. *de cœlo*: alij vnicum tantùm conſtituebant,quos refellit Hipp. *lib.de natura humana* hac ratione ſolidiſſima. *Si homo*(inquit)*ex vnico elemẽto conſtaret,non doleret*. Cuius cõſequentiæ ratio eſt, quia quæ dolent,ſenſu participant,& alterabilia ſunt, omnis autem alteratio fit a contrario: ſi ergo vnicum tantùm eſſet elementum,nullum daretur contrarium, quia nihil ſibiipſi contrarium eſt,& quicquid patitur, ab alio patitur.

Quod autẽ quatuor præcisè dentur elementa, oſtenditur primo ex qualitatibus primis, quæ quatuor ſunt maximè inuicem diſtinctæ,nempe caliditas,frigiditas, humiditas,& ſiccitas, quæ cum ſint accidentia, ſuum vnaquæque ſubiectum primum,diſtinctum,& ſeparatum habere debet. Nec dicas inde tantùm concludi duo eſſe elementa, quia caliditas cum ſiccitate in vno eodemque corpore eſt coniuncta, & humiditas cum frigiditate: Nam ſi inde duo colligantur elementa, cùm etiam caliditas cum humiditate coniungatur,& frigiditas cum ſiccitate,duo alia colligentur. Deinde quaternarius ille elementorum numerus ſenſibiliter probatur ex corporum mixtorum diſſolutione, quæ in quatuor illa prima corpora reſoluuntur, vt ſuperiori capite oſtenſum eſt.

C A-

Digitized by Google

CAPVT III.

De qualitatibus Elementorum.

Elementorum qualitates ſunt vel primæ, vel ſecundæ.
Primæ qualitates ſunt, quæ primò elementis inſunt, & à quibus reliquæ dependent.
Suntque Actiuæ, vel Paſſiuæ.
Actiuæ ſunt, quæ in ipſa elementorum mutua alteratione, tum etiam in mixti conſtitutione, principalem obtinent efficaciam.

ACtiuæ appellantur, non *ſimpliciter* & abſolutè, vt voluerunt quidam, quod nimirùm ſolæ agant, reliquæ verò ſint purè paſſiuè; ſed *comparatè* tantum, quod ſcilicet magis efficaciter agant, quàm reliquæ, quæ *paſſiuæ* nuncupantur, quia magis patiuntur quàm agant, licet agendi vi non ſint omninò deſtitutæ; humiditas enim agit in ſiccitas in humiditatem.

Et illæ ſunt calidıtas & frigiditas.
Caliditas eſt qualitas prima actiua, cuius effectus eſt congregare homogenea, & diſgregare heterogenea. Ariſtot de generat.

Homogenea apud Logicos dicuntur ea, quæ ſunt eiuſdem naturæ & ſpeciei; *heterogenea* verò, quæ ſunt diuerſarum ſpecierum: quæ non ſunt hoc modo hic accipienda. Nam in generatione mixti calor non ſolùm homogenea, ſed etiam heterogenea congregat, nimirum humidum cum ſicco, quæ ſunt diuerſæ ſpeciei. Sic etiam diuerſi generis alimenta in ventriculum ingeſta a calore ſimul congregantur, ex iiſque chylus efficitur. Dicendum ergò, per *homogenea* hic intelligi ea, quæ illam habent inter ſe ſimilitudinem, vt apta ſint rem eiuſdem naturæ conſtituere, in eamque conuerti. Atque ita humidum & ſiccum ſimul vnita ad generationem mixti, homogenea dicuntur. Sic etiam in coctione alimenta ſpecie etiam diſtincta, ſunt homogenea: illa verò quæ in chylum mutari non ſunt idonea, vt excrementa, ſunt verè heterogenea, ac proinde ſecernuntur.

Sunt & alia caloris proprietates, nempe reſoluere, aperire, incidere, maturare & attenuare.

Harum exempla infinita habentur in rerum natura, ſed magis illuſtria in medicamentorum materia, quæ vires illas poſſident efficaciſſimas.

Frigiditas eſt qualitas prima actiua, quæ homogenea, & heterogenea ſimul congregat.

Sic aquam cum aqua, ceram cum cera, & quaſcunque res in illis contentas, ſtipulas ſcilicet, lapillos, ligna, arenam, paleas, & reliqua conglaciando cogit, douec a calore coagulationem ſoluente ſegregentur.

Illius officium eſt calorem temperare, ne nimia caliditate mixtum diſſoluatur.
Et non ſolum homogenea cum heterogeneis congregat, ſed etiam adſtringit, condenſat, obſtruit, & incraſſat.

Cùm frigus calori ſit contrarium, neceſſe eſt contrarios producere effectus. Nec recipienda eſt Cardani ſententia, qui putat frigus eſſe meram caloris abſentiam, & priuationem; non autem aliquid poſitiuum; quod voluiſſe videtur Auicenna, qui dicit, frigus non ingredi opus naturæ. Sed vtrique doctiſſimè reſpondet Scaliger. *Exercit.* 22. & ante ipſum Auerroes, qui oſtendit duplici ratione frigus ingredi opus naturæ, primò temperando calorem; deinde conciliando rebus conſiſtentiam, ſiue partium cohærentiam, quæ ſanè non eſt a calore, cuius proprium eſt diſſoluere.

Et hæc de actiuis qualitatibus.
Paſſiuæ ſunt, quæ minus agunt, atque adeò actiuis in mixtione corporum ſubſeruiunt. Suntque humiditas & ſiccitas.
Humiditas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino difficulter, alieno facillimè includantur. Ariſtot. 2. de generat.

Sic aqua, vinum, oleum, & alia corpora humida vndequaque diffluunt, & non niſi intra vaſorum terminos poſſunt cohiberi.

Siccitas eſt qualitas paſſiua, faciens vt res ſuo termino facilè, alieno difficulter includantur.

Sic ligna, lapides, & alia huiuſmodi propriam figuram pertinaciter ſeruant, nec alienam facilè recipiunt.

Dices, ignem, qui ſicciſſimus eſt, proprio termino non coerceri ſed potiùs alieno: quod etiam de puluere & cineribus eſt aſſerendum. *Reſpondeo*. In igne hoc contingere non per ſe, ſed per accidens, ſcilicet propter ſubſtantiæ tenuitatem, quæ difficilè ſuis terminis poteſt cohiberi, aliqua enim ſubſtantiæ craſſities cum ſiccitate coniungi debet, vt ei deſcriptio hæc competere poſſit. Puluis verò & cineres propriam retinent figuram quando coaceruantur: Non ſunt enim vnum corpus continuum, ſed minutiſſimarum terræ partium congeries, quæ propter exiguitatem quæuis ſpatia occupant.

Quatuor iſtæ qualitates primæ in elementis reperiuntur ſecundum quatuor combinationes poſſibiles. Caliditas nempe & ſiccitas in igne: Caliditas & humiditas in aere: frigiditas & humiditas in aqua: frigiditas & ſiccitas in terra.

Hæ primarum qualitatum inhærentiæ & combinationes fusè controuerſæ, & varijs opinionibus exagitatæ habentur apud Phyſicæ profeſſores, ad quos auditorem relegamus breuitatis cauſa.

Hactenus de qualitatibus primis.
Secundæ ſunt quæ a primarum qualitatum temperie, & mixtione immediatè oriuntur.

Hac deſcriptione à ſecundarum qualitatum cenſu remouentur colores, odores, & ſapores, quæ non immediatè a primis oriuntur, nec modo ita manifeſto, ſed magis remotè & obſcurè ab iis dependent: Ideoque nonnulli eas ad tertium qualitatum ordinem referunt, non parum appoſitè. Illarum autem expoſitio ad doctrinam ſenſuum referri debet, quòd ſine illorum intelligentia rectè percipi nequeant.

Et ſunt quatuordecim, nempe raritas, & denſitas; grauitas, & leuitas; durities, & mollities; ſubtilitas, & craſſities; ariditas, & lubricitas; friabilitas & lentor; aſperitas, & leuitas.
Raritas eſt qualitas ſecunda à calore potiſſimùm orta, per quam res extenuantur & diſſipabiles fiunt.

Sic aqua calore ſolis attenuata rara eſt & diſſipabilis: ſic nubes, per quas facilè tranſeunt radij ſolares, raræ dici ſolet. *Nota*, duplicem eſſe raritatem, vnam ſcilicet, quæ conſiſtit in tenuitate ſubſtantiæ: Et hæc propriè eſt in categoria qualitatis, & calor ſequitur tanquam effectus illius, atque ita aer rarus dicitur, & terra denſa: Alteram, quæ non in tenuitate ſubſtantiæ conſiſtit, ſed in diſtantia partium inter ſe, quemadmodum ſpongiam raram dicimus, quia partes habet inuicem diſtantes, per vacuum ſpatium interpoſitum, in quo aer eſt incluſus, & hæc raritas eſt in categoria ſitus, & magis impropriè raritas appellatur, licet magis hominibus cognita.

Denſitas eſt qualitas ſecunda à frigore or., per quam res fiunt compactiores, & firmiores, minuſque diſſipabiles.

Sic aqua frigore congelata, lapides & metalla denſa appellantur.

Grauitas eſt qualitas à frigore & denſitate orta, per quam res deorſum feruntur.
Leuitas eſt qualitas orta à calore & raritate, per quam res surſum feruntur.
Durities eſt qualitas à ſiccitate orta per quam res tactui difficilè cedunt.
Mollities eſt qualitas ab humiditate orta, per quam res tactui facilè cedunt.
Subtilitas eſt qualitas orta à calore, ſiccitate, & raritate, per quam res fiunt admodum tenues, & penetrantes.

Differt à raritate, tanquam effectus a ſua cauſa, nam ex raritate oritur ſubtilitas; Et nos omnia rara ſunt ſubtilia, nam omnis aer rarus eſt ſed non ſubtilis, quidam enim dicitur craſſus, ſic in multorum morborum therapeia aerem craſſum fugiendum eſſe conſulimus.

Craſſities eſt qualitas orta à frigore & denſitate, per quam res fiunt ſolidiores, & minus penetrantes.

Differt etiam craſſities à denſitate, tanquam effectus à ſua cauſa, non enim omne denſum ſtatim craſſum dici poteſt.

Ariditas eſt qualitas orta à ſiccitate, per quam res fiunt humoris ferè expertes.

Lubricitas eſt qualitas orta ab humiditate, per quam res fiunt tactum effugientes.

Sic Anguilla lubrica dicitur, & via glacie obſita.

Friabilitas eſt qualitas ex ſiccitate orta, per quam res fiunt parùm cohærentes, & attritu faciles.

Sic ſal & ſaccarum friabilia dicuntur.

Lentor eſt qualitatis ab humiditate orta, per quam res fiunt tenaces & glutinoſæ.

Sic pix, gluten, & alia huiuſmodi lenta appellantur.

Aſperitas eſt qualitas ex ſiccitate orta, per quam res fiunt in ſuperficie prominentes, & tactum offendentes.

Sic cortices arborum, & pumices aſperitatem præ ſe ferunt.

Leuitas eſt qualitas orta ab humiditate, per quam res fiunt in ſuperficie æquales & tactum oblectantes.

Hæc qualitas non ſolùm ex humiditate, ſed etiam ab arte produci poteſt, dum ſcilicet res ſolidæ, & denſæ poliuntur & dedolantur.

CAPVT IV.

De Mixtione Elementorum.

Mixtio eſt miſcibilium alteratorum vnio, Ariſtot. 1. de generat. cap. 10.

PEr *miſcibilia* intelligit elementa, quæ naturalem illam habent diſpoſitionem vt ſimul miſceri poſſint, ſeſe prius inuicem alterando, & ad talem temperiem reducendo, vt ex his vnum quid fieri poſſit: Ex qua vnione noua forma oritur, quę forma mixti appellatur Et illa vnio, mixtio verè & propriè dici debet. Nam cum ſemina v. g. diuerſarum plantarum inter ſe commiſcentur, vt iterum ſeparari poſſint, *appoſitio* dicitur; cum verò vinum & aqua, aut alia huiuſmodi miſcentur, quæ ſeparari rurſum nequeunt, ſed tamen nouam formam non producunt, *confuſio* appellatur: Et vtraque, mixtio impropriè dicta nuncupatur.

Ad mixtionem autem efficiendam quatuor requiruntur Conditiones.

1. *Miſcibilia contrarijs qualitatibus debent eſſe prædita, vt in ſe inuicem agere, & à ſe inuicem pati queant.*

Si ea quæ miſcentur, in ſe inuicem non agerent, non poſſent ad moderatam temperiem reduci, ex qua oritur mixtio, atque ita in eodem in ſtatu remanerent.

2. *Certa miſcibilium debet eſſe proportio, tam in quantitate quàm in qualitate.*

Si enim vnum ex his reliqua quantitate, vel qualitate nimis ſuperet, illa prorſus interimet, & in ſuam naturam conuertet, atquę ita fiet vnius generatio, & corruptio aliorum; non autem mixtio.

3. *Elementa dum miſcentur, in minutiſſimas particulas ita diuidi debent, vt quælibet mixti particula quatuor elementa in ſe contineat.*

Illa coniunctio à natura fit, quæ elementa reddit penetrabilia, & apta vt ſe mutuò ſubeant, atque hoc modo melius tranſmutari poſſint.

4. *Elementa formaliter in mixto remanere debent.*

In hoc differt *generatio* à *mixtione*, quod in generatione, adueniente noua forma, priores corrumpantur; in mixtione verò etiamſi noua mixti forma producatur, formæ tamen eorum ex quibus conſtitutum eſt, ſimul remaneant. Quod veriſſimum inde comprobatur, quòd omnis actio ſit à forma, pugna autem quæ in mixtis fit inter contrarias qualitates, vndę illorum deſtructio tandem ſequitur, non poſſit fieri a forma mixti, alioqui ſui ipſius deſtructionem molitetur, quod aduerſatur variæ Philoſophiæ. Ergo neceſſe eſt à formis elementorum dependere, atque adeò elementa eſſe formaliter in mixtio.

Sed *dices*, ſi plures formæ remaneant in mixto mixtum non erit vnum ens per ſe, nam ex pluribus entibus in actu, non poteſt fieri vnum ens per ſe, ex Ariſtot. 2. *Metaph.* ſed tantum aggregatum per accidens, vnumquodque autem eſt actu per ſuam formam. *Reſpondeo*, hoc verum eſſe, ſi omnes formæ ſint æquè nobiles, & nulla reliquis prædominetur ſed in mixto eſt vna forma nobilior; nempe forma ipſius mixti, cui formæ elementorum ſubijciuntur tanquam imperfectiores, & illius imperio parent, atque ita ad illam ſe habent inſtar materiæ, licet reſpectu materiæ ipſorum elementorum ſint veræ formæ. Quod vt facilius intelligatur, ſciendum eſt, Elementa ad duo referri poſſe, vel ad *materiam primam* ex qua componuntur, vnà cum proprijs formis; vel *ad ipſum corpus*, cuius ipſa ſunt materia Ratione materiæ primæ dicuntur eſſe in actu; ratione verò mixti, tantum potentia.

Quemadmodum enim in prædicatione logica, genus intermedium reſpectu inferiorum dicitur genus, & reſpectu ſuperiorum ſpecies; ita in ipſa rerum eſſentia, ſunt actus reſpectu verò perfectioris compoſiti, dicuntur potentiæ. Licet igitur elementorum formæ reſpectu formæ mixti ſe habeant inſtar materiæ, & ſint tantum in potentia, tamen reſpectu materiæ, ex qua elementa componuntur, ſunt ſemper in actu, eamque continuò conantur alterare, vt ad priſtinam naturam reuertantur, & ſui iuris omnino efficiantur, illarum tamen actionem frænat & cohibet forma mixti, quantum poteſt, ad ſui conſeruationem, donec illæ a cauſis externis variè adiutæ, nobilioris illius formæ iugum excutiant & corporis mixti deſtructionem efficiant. Multò plura dicenda forent pro difficillimi huius, & valde intricati theorematis expoſitione, quam in pauca hæc contraximus, ex eo quod ad rem medicam parum faciat, vt ipſe Galenus affirmat 1. *de Elementis*. Hic igitur *prima huius ſectionis finis eſto.*

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO SECVNDA.

De Temperamentis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperamentorum natura.

Temperamentorum eſt proportio quatuor qualitatum principum ex elementorum mixtione orta, ad functiones ritè obeundas.

TEmperamentum a mixtione dependent tamquam effectus a ſua cauſa, oritur enim ex mutua illa qualitatum primarum contemperatione, quæ proportionem illam efficit actionibus obeundis neceſſariam; vocatur autem *proportio*, quæ eſt relatio, quam habent qualitates inter ſe hoc modo contemperatæ, non autem qualitas a quatuor illis primis diuerſa, vt voluit Auicenna, cuius opinionem fusè confutat Fernelius.

Dices, Si temperamentum eſt relatio, actiones ab eo non dependebunt quia relatio nullam habet agendi vim, neque temperamentum poterit dici vnum alteri contrarium quia relata non habent contrarium. *Reſpondeo*, Temperamentum non agere ratione proportionis, quæ relatio eſt, ſed ratione fundamenti, cui relatio illa inhæret, qualitates enim primæ ſunt fundamentum illius proportionis, & ab illis actiones eſſentialiter dependent; non enim tota temperamenti eſſentia in ipſa proportionis relatione conſiſtit, ſed hujuſmodi relationem quaſi connotatam

pecel-

neceſſariò importat;ac ſi diceremus, temperamentum eſſe primas qualitates ſub certa proportione.

CAPVT II.

De Temperamentorum differentijs.

Nouem ſunt temperamenta, quatuor ſimplicia, calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: quatuor compoſita, calidum humidum, calidum ſiccum, frigidum humidum, frigidum ſiccum: & vnum moderatum, quod εὔκρατον appellatur.

CORpora quæ ita ſunt temperata, vt vna qualitas reliquas excedat, ſimplici temperamento prædita eſſe dicuntur: cùm verò duæ qualitates æqualiter ſuperant, compoſitum habent temperamentum; cum denique nullus in ijs eſt qualitatum exceſſus, perfectè temperata iudicantur.

Dices priores octo temperamentorum differentias fieri ab aliquo elemento prædominante, vel ſaltem in corporibus noſtris ab aliquo humore prædominante, vnde biliosum dicitur temperamentum, vel pituitoſum, & ita de cæteris. At vnum quodque elementum duabus pollet qualitatibus, quæ illo excedente, neceſſariò excedent; humores etiam duas habent qualitates prædominantes. Ergo nullum dari poterit ſimplex temperamentum, ſed omnia erunt compoſita.

Reſpondeo. In mixtione aut alteratione elementa ita poſſe concurrere, vt vna qualitas retundatur, remanente in exceſſu. V. g ſi aer & ignis excedant, humiditas vnius, alterius ſiccitatem temperabit, ſed cùm ambo ſint calida, exceſſum in calore efficient. Idem dicendum eſt de humoribus, bilis enim ſiccitas, ſanguinis humiditatem temperabit; ſed vterque calidus cùm ſit, calidam efficiet intemperiem.

Illa autem temperamenta talia dicuntur, vel abſolutè, vel comparatè.

Abſolutè talia dicuntur, cum vnam vel duas habent qualitates verè prædominantes, à quibus accipiunt denominationem.

Sic ignis calidus dicitur abſolutè: & aqua frigida, ſic etiam omnia perfecta animalia, calida abſolutè dicuntur quia caloris habent prædominium, vita enim eſt à calore.

Comparatè alia dicuntur, cùm qualitates illas habent magis vel minus excedentes, quàm ea cum quibus comparantur.

Sic homo dicitur calidus reſpectus piſcis, frigidus verò reſpectu leonis: cerebrum dicitur frigidum reſpectu cordis: vnde patet vnum & idem dici frigidum comparatè, quod tamen abſolutè eſt calidum.

Et illa comparatio tripliciter poteſt fieri, vel ad genus, vel ad ſpeciem vel ad indiuiduum.

Comparatio ad genus illa dicitur quæ fit inter res diuerſi generis.

Vt cùm temperiem animantis cum plantæ, vel mineralis temperie conferimus.

Comparatio ad ſpeciem illa eſt, quæ fit inter res diuerſæ ſpeciei.

Vt cùm hominis temperiem, cum leonis vel canis temperie comparamus.

Comparatio ad indiuiduum eſt, cùm indiuidua eiuſdem ſpeciei inter ſe comparantur.

Vt cùm Socratis temperamentum cum Platonis temperamento conferimus, & vnum altero calidiorem, vel frigidiorem pronuntiamus.

Variæ etiam fiunt comparationes temperamenti in ipſo indiuiduo cum ſeipſo compararato, eoque vel integro, vt cùm Socrates ſenex cum ſeipſo iuuene comparatur, vel cum illius partes conferuntur inuicem, vt quando temperamentum hepatis, cum ventriculi temperamento confertur, & alia huiuſmodi, quæ per ſe facilè innoteſcunt.

CAPVT III.

De Εὐκράτῳ Temperamento.

Temperamentum εὔκρατον ſeu moderatum duplex ſtatuitur, vnum ad pondus, alterum ad iuſtitiam.

Moderatum ad pondum illud dicitur, in quo primæ elementorum qualitates ad tam exactam proportionem ſunt redactæ, vt nulla alteri dominetur.

QVidam corpus temperamento ad pondus appellant, in quo non ſolum qualitatum: ſed etiam elementorum, æqualis menſura reperitur, quod non ſolùm in rerum natura dari nequit, ſed ne cogitatione quidem concepi poteſt, quia eſſet prorſus immobile, cùm omne mixtum ad motum elementi prædominantis moueatur, neque etiam proprium locum inueniret, vnumquodque enim eo in loco ſiſtitur naturaliter, qui elemento vincenti proprius exiſtit. Ergo de ſolis qualitatibus æqualiter permixtis eſt audiendum, quod etiam non dari in rerum natura multi contendunt, ſed ab authoribus fuiſſe conſtitutum, tanquam ideam perfecti temperamenti, & normam ac regulam reliquorum, ad quam illa referri poſſent, eorumque exceſſus melius iudicari, quemadmodum Plato perfectam Rempublicam, Cicero Oratorem, & Stoici Sapientem deſcripſerunt, quales nunquam extiterunt: Et Gal. ipſe 1. *de ſanit. tuend. cap.* 5. tale medium vix reperiri ait: Et ſi inueniatur, ne momento quidem ſubſiſtere propter varias mutationes. Quare imaginatione potiùs concipiendum eſt, quàm reuera ſubſiſtat, præſertim cùm ad actiones varias perfectè exercendas non ſit ita vtile, ac illud quod ad iuſtitiam appellatur, vt inferiùs patebit.

Dicitur temperamentum ad pondus, quod ex æquali elementorum menſura, & veluti pondere conſtituatur, quod hac ratione, non valdè aptè ita denominatur. Philoſophi illud vocant *temperamentum proportionis Arithmeticæ*, quia vt in proportione Arithmetica eſt paritas numerorum, ſiue interuallorum in numeris, ita vt non majus ſit interuallum à 2. ad 3. quam ad 4. ſic in hoc temperamento eſt paritas quædam in qualitatibus, vt nulla alias excedat.

Moderatum ad iuſtitiam illud eſt, in quo primæ elementorum qualitates ad eam proportionem ſunt redactæ, quæ proprij cuiuſque res in ſua ſpecie functionibus obeundis, eſt neceſſaria.

Cùm res diuerſæ ſpeciei, diuerſas habeant functiones, & omnes rerum omnium functiones pendeant a temperamento, neceſſe fuit eas pro diuerſis ſuis functionibus obeundis diuerſa obtinuiſſe temperamenta: ita vt in hac calidum frigido, in illa humidum ſicco prædominetur: alia enim temperies homini neceſſaria eſt, ad proprias functiones obeundas: alia leoni, alia equo, & ita de cæteris. Et illa temperies dicitur ad iuſtitiam, quia quemadmodum iuſtitia pœnas & præmia non omnibus pariter, æquabiliterque diſtribuit, ſed vnicuique largitur quod ex ratione promeretur, alijs plus, alijs minus: in hac tamen inæquali diſtributione ſumma elucet æqualitas: ſic iuſta natura diuerſis rerum ſpeciebus, diuerſa temperamenta adhibuit, quorum ope omnibus munijs, ad quæ fuerant deſtinatæ, integrè & perfectè fungerentur. A Philoſphis vocatur hoc *temperamentum proportionis Geometricæ*, qui quemadmodum in geometrica proportione non reſpicitur ad differentiarum, ſed tantùm ad rationum æqualitatem; ita in hoc temperamento non conſideratur qualitatum ad pondus & æquilibrium æqualitas, ſed potiùs talis qualitatum inter ſe conſenſio, vt vniuſcujuſque ſpeciei naturæ optimè congruat.

CAPVT IV.

De Temperamentorum Κριτηρίῳ.

Omnes temperamentorum differentiæ tactu dignoſcuntur.

OMnes illæ differentiæ pendent ab exceſſu primarum qualitatum, quæ ſunt objectum ſenſus tactus, ſicut colores viſus, ſapores guſtus, & odores olfactus.

Illius autem inſtrumentum eſt cutis, potiſſimum ea quæ extremis manuum digitis ineſt.

Inſtrumentum quod omnium qualitatum exceſſum debuit percipere, ex omnium qualitatum mediocritate conſtitui oportuit, neque potius in vnam quam in alteram partem inclinare. Ejuſmodi eſt cutis hominis temperati, quæ ex æquali ſeminis, & ſanguinis portione conflata, moderatum ideo obtinuit temperamentum, cùm partes omnino carnoſæ ſint calidæ & humidæ ſpermaticæ, frigidæ & ſiccæ. Vt autem cutis qualitatum exceſſus percipere poſſit, in naturali temperamento debet conſtitui omnis alienæ qualitatis expers; ſi enim à frigore v.g. ſit ferè congelata, munus illud obire nequit. Ex omnibus vero partibus, cutis manuum eſt omnium aptiſſima, non ea quæ tegit volam, illi enim durus tendo ſubtenditur, & attritu continuo denſatur, & calloſa euadit: ſed illa quæ digitorum extremitatibus ineſt, quæ naturalem ſuam conſtitutionem magis retinere ſolet;

Cutis vero temperamenta inæqualia & excedentia percipit poſitiuè, æquale verò & moderatum priuatiuè.

Omnis ſenſus paſſione fit, & omnis paſſio à contrario; temperamenta autem exuperantia reſpectu moderati habent rationem contrarij, atque ita cutem quæ temperata eſt, verè & poſitiuè afficient, temperamentum verò moderatum, quia nullum habet qualitatum exceſſum, ideo tactum non afficit, ſed cognoſcitur tantum priuatiuè. Quæcunque enim neque calida, neque frigida, neque humida, nec ſicca ſentiuntur, ita vt nullo modo tactum afficiant, propter ſimilitudinem quam cum illo habent, temperata judicantur.

COROLARIVM

Circa Iudicium temperamentorum.

Licèt tactus temperamentorum judex ſtatuatur, non tamen ita abſolutè, quin aliqua egeat reſtrictione. Galenus enim *lib. 3 de temperamentis*, aſſerit tactum eſſe quidem calidi & frigidi judicem abſolutè, humidi verò & ſicci non ſimpliciter, ſed cum ratione conjunctum; quia humidum nonniſi per mollitiem & ſiccum per duritiem cognoſci poteſt; ac multa tactui dura occurrunt quæ ſicca non ſunt, & plurima mollia quæ minimè humida. Durum enim trifariam dicitur, ex Gal. 5. *de ſimp. medic. facul. c. 4.* ſiccitate, vt in oſſibus apparet concretione, vt in glacie, & reliquis rebus frigoris vi condenſatis; & repletione, vt in cute, & ventre hydropicorum. Vnde patet multa dura eſſe, non tamen ſicca. Sic etiam multa natura ſicca, vt plumbum, dum liquantur, mollia apparent: Vnde patet qualitates iſtas tactui imponere poſſe, niſi ratio in conſilium vocetur.

Verum *obijci* poteſt, de caliditate & frigiditate idem dici poſſe, cum enim ex rebus calidis, vel frigidis, aliæ actu tales ſint, aliæ potentia; aliæ per ſe, aliæ per accidens, vt piper potentia calidiſſimum eſt, tamen aeri hyberno expoſitum frigidum ad tactum apparebit; & aqua, quæ per ſe frigida eſt, ſi calefacta fuerit, calida æſtimabitur, quia talis tactui apparet: Vnde non minores errores poterunt contingere in illis judicandis; niſi conuocata ratione ſecernantur, & naturalis cujuſque conſtitutio exploretur. *Reſpondeo.* Dum dicimus ſolum tactum eſſe judicem frigoris & caloris, hoc eſſe potiſſimum intelligendum de temperamento totius corporis, & ſine vlla comparatione, quæ propriè ad rationem pertinet. Item de iis quæ talia ſunt per ſe, non per accidens, actu, non potentia; ſemper enim in omnibus illis verum eſt dicere, tactum eſſe verum judicem frigoris & caloris, prout jam præſentes ſunt, ipſumque afficiunt; quod in humido & ſicco non contingit, quia non per ſe & immediatè, ſed per alias qualitates, mollitiem ſcilicet & duritiem, tactui ſe ſe repræſentant.

CAPVT V.

De Aetatum temperamentis.

Aetas eſt ſpatium vitæ, quo actione caloris natiui in humidum primigenium, corporis conſtitutio manifeſtè mutatur.

VIta noſtra à calore natiuo conſeruatur, qui humido primigenio vtitur, tanquam pabulo; idque ſenſim depopulatur, & ipſe etiam agendo repatiens, ſenſim debilitatur, & ad humidi diminutionem, etiam minuitur. Ita vt corpora noſtra in vitæ primordijs calida valdè humidaque ſint, & temporis progreſſu frigida ſiccaque euadant, atque ſpatium illud temporis, per quod mutationes illæ fiunt, & quod vitæ noſtræ curriculum menſurat, Aetas nominatur.

Illius principales differentiæ quatuor ſunt, 1. Pueritia, 2. Iuuentus, 3. Conſtans ætas, 4. & Senectus.

In toto illo vitæ ſpatio quatuor inſignes mutationes contingunt, ſicut in omnibus rebus conſpicimus principium, incrementum, ſtatum, & declinationem; ideo tota hominis ætas in quatuor partes fuit ab Hippocrate diſtributa, vt numero elementorum, anni tempeſtatum, & corporis noſtri humorum, eorumque temperamento reſponderet, quod viſui Medico maximè eſt commodum. Licèt enim Iureconſulti & Aſtrologi ad ſuarum ſcientiarum præcepta magis accommodate, ætates aliter diuiſerint, hoc parum moramur, quamuis apud noſtros authores, quædam quatuor illarum ætatum ſubdiuiſiones reperiantur, vt poſtea monebimus.

Pueritia à primo ortu ad 25. annum extenditur, eſtque calida & humida.

Hæc veri aſſimilatur, & ex humoribus ſanguini, vtrumque enim calidum & humidum cenſetur.

Et in quatuor partes rurſum diſtribuitur, quarum prima dicitur, Infantia, ad annum quartum, vel ex nonnullis ad ſeptimum: ſecunda Pueritia, *ad annum decimum quartum: tertia* Pubertas *ad annum decimum octauum: & quarta* Adoleſcentia *ad vigeſimum quintum.*

In illo ſpatio quod ad vigeſimum quintum annum extenditur, magna fit humidi conſumptio, idoneo pro majore, vel minore illius copia hæ ſubdiuiſiones fuerunt inſtitutæ: Magis tamen inſignis mutatio fit in pubertate, quam in reliquis differentijs, tunc enim pubes lanugine exornatur, vnde illa ætas ſuum nomen accepit, mammæ virginibus intumeſcunt, menſes efferri incipiunt; maribus vox plenior, & aſperior efficitur, vnde τραγίζειν, id eſt *hircire*, Hippocrati dicuntur, qui etiam tunc temporis venerem agnoſcere incipiunt: quæ omnia ita contingunt, propter caloris ἔκλαμψιν, quæ tunc maxime apparet, & antea humoris copia obruebatur.

Iuuentus ad trigeſimum quintum vel quadrageſimum annum extenditur, eſtque calida & ſicca.

Aeſtati & humori bilioſo aſſimilatur, caliditas enim tunc temporis maximè viget, & maxima ſua vehementia humidum abſumit, vnde ſiccitas oritur.

Hic *quæri* ſolet, an juuenes pueris ſint calidiores? *Reſpondetur*, Pueros eſſe calidiores extenſiuè, juuenes verò intenſiuè, vel pueros eſſe calidiores ratione quantitatis juuenes vero ratione qualitatis. Cùm enim calor hic, ſeu calidum potius, de ſubſtantia ſimul, & qualitate intelligatur: ex parte quantitatis, ſeu copioſoris ſubſtantiæ, maior calidi copia reperitur in puero quam in juuene, quia quò propius accedimus ad vitæ noſtræ principia, eo magis calido, humidoque abundamus. Ex parte verò qualitatis, certiſſimum eſt in juuenibus calorem eſſe intenſiorem propter ſiccitatem, quæ eſt lima caloris; vnde calor puerorum eſt mitis, blandus & halituoſus, vtpote multo humido

do naturali perfuſus, iuuenum verò mordax, acer, & inſuauis, propter acres vapores, qui ex ſicciore corpore eleuantur.

Conſiſtens ætas ad quadrageſimum quintum, vel quinquageſimum annum extenditur, eſtque frigida, & ſicca.

Conſiſtens appellatur, quia etſi virium robur paululum minui incipiat, illa autem mutatio in habitu vel actionibus non eſt euidens ſed qui ſunt in ea ætate, in eodem ſtatu conſiſtere videntur. Autumno hæc ætas comparatur, & humori melancholico, qui etiam in ea abundat, quia bilis in iuuentute exaſſata, in melancholiam vertitur.

Senectus ad extremum vitæ extenditur, eſtque frigida & humida.

Senum temperies dupliciter conſideratur, vel ſecundùm partium ſolidarum temperiem, vel ſecundùm excrementorum prouentum. Ratione partium ſolidarum, ſunt frigi, & ſicci, quia in illis humidum primigenium eſt valdè depopulatum, vnde magna partium ſiccitas exurgit. Ratione verò excrementorum, quæ propter caloris inopiam magna copia in iis cumulantur, & frigida humidaque exiſtunt, frigidi, & humidi dicuntur; qui reſpectus potius retinetur, vt illa ætatum de anni tempora, & humores analogia ſeruetur, atque ita ſenectus hyemi aſſimulatur, & etiam pituitæ, quæ maxime abundat.

Et illa in tres partes ſubdiuiditur, quarum prima dicitur prima ſenectus, *ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum; ſecunda* ætatis ingraueſcens *a ſexageſimo anno ad ſeptuageſimum; Tertia dicitur* decrepitudo, *ab anno ſeptuageſimo vſque ad finem vitæ.*

In *prima ſenecta* conſtituti, corpore ſunt adhuc ſatis validò, & ciuilia munia obire poſſunt. In *ingraueſcente*, imbecilliores ſunt, & delicatiori victu genere indigent, non tamen omnimoda quiete. In *decrepita* denique, viribus omnino deſtituti, ab omni opere ceſſare debent, & genio tantum, ac quieti indulgere, & de futura vita cogitare. *Notandum* eſt, has omnes ætates magnam habere latitudinem, pro robuſtiore, vel imbecilliore hominum conſtitutione; ita vt quidam ſeniores ſint anno quinquageſimo, quam alij ſexageſimo, vel vltra.

CAPVT VI.

De Sexuum Temperamento.

Mares in vniuerſum ſunt calidiores, & ſicciores, fœminæ frigidiores.

HVius theorematis veritas facilè demonſtratur ex ſignis calidiorem, & ſicciorem temperaturam indicantibus, quæ ex cauſis, & effectibus deſumuntur. Ac primum quod ad cauſas ſpectat, ſemen (quod efficientis, & materiæ rationem obtinet in generatione) ex quo mares generantur calidius eſt eo, ex quo fœmellæ producuntur, *Mares* enim inquit Hippocrates, *in dextris, & à dextris oriuntur*. At patet ex anatome, vas dextrum quod materiam ſeminalem ſuppeditat à trunco venæ cauæ exoriri, vnde ſemen calidius; ſiniſtrum verò non ab ipſo trunco, ſed ab emulgente ramo, qui ſerum ad renem defert vnde ſemen frigidius, & magis ſeroſum.

Inter effectus recenſentur actiones, excrementa, & quæ in habitu contingunt.

Actiones autem animales mares eſſe calidiores facile demonſtrant, cum illi robuſtiores multo ſint, & laboribus ferendis aptiores, mulieres, vero ſegnes, & otioſæ, ac nonniſi vita vmbratili delectentur. Quod ad vitales ſpectat, certum eſt pulſum, & reſpirationem in maribus vehementiores, vocem grauiorem, & intenſiorem, maiorem arguere caliditatem. Naturales etiam functiones melius exercent, quod ab excrementis innoteſcit.

Excrementa autem pauca quantitate generi ſolent in maribus; In fœminis verò copioſa, vt in menſtruis purgationibus apparet, quæ ideo fiunt, quoniam calor non eſt ſatis efficax, vt totum illum ſanguinem diſcutere poſſit, qui in hepate generatur; In mare vero ita omnia digeruntur, vt nihil ſuperflui remaneat.

Ex habitu denique corporis manifeſte elucet mares eſſe multo calidiores, illi enim hirſuti ſunt, non ſolum barba, ſed etiam toto corpore, duram & aſperam habent cutem, venas latas & amplas, ac muſculos firmos, & compactos: Illæ vero ſunt omnino glabræ, & debiles, cutem habent mollem & laxam, atque etiam maſculos, & vaſa anguſtiora.

Nota theoremate dictum eſſe, *mares in vniuerſum eſſe calidiores*, quia ſexus hi vniuerſaliter ſunt conſiderandi, audiendumque eſt mares ex maiori parte eſſe calidiores, quædam enim inueniuntur mulieres calido admodum temperamento præditæ, quibuſdam viris valde frigidis calidiores, ſed quia vtrique extra ordinariam ſui ſexus conſtitutionem ſunt poſiti, ideo aſſertionem noſtram non infringit.

CAPVT VII.

De temporum anni temperamentis.

Quatuor ſunt anni tempeſtates, ver, æſtas, autumnus, & hyems.

HArum tempeſtatum cauſa potiſſima eſt Sol, qui annuo ſuo motu, varias in aere efficit mutationes. Duo autem motus in ſole obſeruantur, vnus *diurnus*, qui raptu primi mobilis fit ab ortu ad occaſum per ſpatium viginti quatuor horarum, quo diem naturalem deſcribit. Alter *proprius*, qui fit ab occaſu ad ortum per ſpacium 365 dierum, quo duodecim Zodiaci ſigna peragrat, & annum integrum deſcribit; & quia propter Zodiaci obliquitatem variè verſus noſtrum Zenith accedit, varieque ab eo recedit, ideo varias efficit mutationes frigoris & caloris, quibus tempora anni notantur.

Ver eſt calidum, & humidum.

Tunc incipit cum Sol Arietis ſignum ingreditur, & aerem mediocriter calefacere incipit, qui calor mediocris nondum deſtruit humiditatem à prægreſſa hyeme relictam, eam tamen ſenſim domat, ita vt ver in ſui medio fere temperatum exiſtat. Symbolum habet cum aere, & temperamento ſanguineo, ac fere temperato, Omnium tempeſtatum ſaluberrima, ex Hipp. atque etiam fœcundiſſima, quia rerum omnium vigor, & fœcunditas in calore, & humiditate conſiſtit. Quamuis enim Hypp in *Aphoriſmis*, multos, eoſque pernicioſos morbos recenſeat, qui veris tempore ſolent contingere, non tamen ideo ſalubritas illius tollitur, quoniam hoc per accidens contingit in corporibus cacochymis, magnam prauorum humorum copiam per hyemem colligentibus, qui ſuccedente veris tempore funduntur, & aliquando putreſcunt; Salubria autem, & bene conſtituta corpora, nihil eſt quod magis conſeruet, & in propria retineat temperie, quam vernum tempus illis ſimillimum.

Aeſtas eſt calida, & ſicca.

Illius initium eſt, cum ſol ingreditur ſignum Cancri, qui tunc maxime ad nos accedit, & radios habet valde directos dieſque ſunt longiſſimi, vnde ingens æſtus producitur, à quo humiditas ex vere relicta, conſumitur, & ſiccitas magna introducitur. Symbolum habet cum elemento ignis, & humore bilioſo.

Autumnus eſt frigidus, & ſiccus.

Tunc vigere incipit, cum Sol ingreditur ſignum Libræ, vbi fit *æquinoctium*, quod ideo *autumnale*, appellatur, ſicut initium veris *æquinoctium vernum*; tantum enim ſol a nobis receſſit, vt noctes diebus ſint æquales, illoſque longitudine ſuperare incipiant vnde propter illum ſolis receſſum, frigiditas in aerem introducitur, quæ iuncta ſiccitati a prægreſſa æſtate relictæ, frigidum, & ſiccum temperamentum inducit, vnde autumnus elemento terræ, & humori melancholico dicitur analogus; Quia tamen ſol vires ſuas adhuc mediocriter exercet: ideo dum eſt in ſuo vigore, ſcilicet in meridie, aerem calefacit, quo fit, vt illa tempeſtas circa meridiem ſit ſatis calida, mane autem & ſerò frigida, dum ſcilicet ſol non exerit ſuas vires, immo in eodem die non

garo tunc temporis frigus, & calorem ſatis intenſum percipimus quod fit propter ſiccitatem, quæ eſt lima primarum qualitatum; illa verò aeris inæqualitas graues morbos, & pernicioſos ſolet inducere, ex Hipp. in *Aphoriſmis.*

Hyems eſt frigida, & humida.

Illa die ſumit initium, qua ſol ingreditur ſignum Capricorni; tuncque contingit *ſolſtitium hybernum*, ſicut in principio æſtatis *ſolſtitium æſtiuum*; tantus enim eſt ſolis receſſus à nobis, vt per radios valde obliquos nos intueatur, & dies ſint breuiſſimi, noctes vero longiſſimæ; vnde magna frigiditas contingit, quæ ſibi comitem acceſſit humiditatem, ex eo quod vapores eleuati non diſſipantur, ſed a frigore coguntur in nubes, pluuias, & niues; vnde hyems elemento aquæ, & humori pituitoſo aſſimilatur. *Atque hactenus de temperamentis.*

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De Humoribus.

CAPVT PRIMVM.

De Humorum natura.

Humor eſt corpus fluidum, quod ex alimenti coctione fit in nobis, nutritionis cauſa, vel ad alia corporis commoda.

HVmoris nomen dupliciter vſurpatur; *primo* quidem communiter, & generatim pro omni re, quæ ſuis terminis difficile cohibetur, ſed tantum alienis, ſiue in corpore noſtro generetur, ſiue non, atque ita liquores omnes ſub illa acceptione continentur. *Secundo* vero ſumitur magis propriè, & ſtrictè apud Medicos, pro corporibus liquidis, quæ ex ſecunda & tertia coctione oriuntur, vt ex definitione patet; in qua primum humor dicitur *corpus fluidum*, quia inſtar aliorum liquorum facile diffluit, & proprijs terminis non continetur. Dicitur etiam *fieri in nobis ex alimenti coctione*, vt excludantur aliæ humiditates, quæ in corpus noſtrum irrumpere per varios meatus poſſunt, abſque vlla alteratione aeris mutatione: & vt oſtendatur quomodo humores illi in corpore noſtro generantur. Natura enim animantium, & hominis potiſſimum conſeruationis ſollicita, varia produxit alimenta, varijs qualitatibus prædita quibus nutrimentum, & incrementum capeſceret, non quibus immediate, ſed præcedentibus multis mutationibus; atque ita prius in ore atteruntur, mox in ventriculum ingeſta, permiſcentur, concoquuntur, & in ſubſtantiam quandam conuertuntur cremori ſimilem, quæ chylus appellatur; qui quidem chylus in ventriculo optime elaboratus in inteſtina detruditur, ibidemque vtilis illius portio ſeparatur è materia terrena, & inutili, ex qua fæces generantur: ſubſtantia vero illa purior ab hepate per venas meſaraicas attrahitur, in quo denuo concoquitur, & immutatur vnde maſſa ſanguinaria exurgit; in qua variæ humorum differentiæ continentur, vt mox dicemus.

CAPVT II.

De Humorum differentijs.

Omnes humores diuiduntur in alibiles, & excrementitios.

Alibiles dicuntur illi, qui apti ſunt in corporis noſtri ſubſtantiam faceſſere.

Et rurſum duplices ſtatuuntur; primarij, & ſecundarij.

Primarij dicuntur illi, qui in venis continentur, & formam in hepate receptam adhuc retinent, nullique membro peculiariter ſunt addicti.

PRimarij dicuntur, quia ex illis generantur alij, qui *ſecundarij* appellantur, tum quia ſtatim ac geniti ſunt in hepate, tunc primò humorum nomen ſortiri incipiunt; chylus enim apud Medicos humoris nomine nunquam donatur. Quamdiu autem humores illi in venis continentur, formam in hepate receptam, idemque nomen ſemper retinent; donec ad ſingulas partes delati, ab ijs immutari incipiant; tunc enim alias formas, aliaque nomina recipiunt, vt ſuo loco dicetur:

Et quatuor ſunt, ſanguis, pituita, bilis, & melancholia.

Purior chyli portio ad hepar per venas meſaraicas delata, calore illius concoquitur, & immutatur, eiuſque naturam quodammodo ſortitur; non ſolum enim rubedinem, ſed etiam temperiem, hepatis temperaturæ quodammodo ſimilem acquirit; Illa autem ſubſtantia ita ab hepate immutata, *maſſa ſanguinaria* appellatur, quod ſanguine plurimum abundet, non quod eo ſolo conſtet. Cum enim omne agens licet eodem modo ſemper agat, varios tamen producat effectus, pro varia diſpoſitione patientis, ſicut Sol eodem calore linteum dealbat, & cutim denigrat; lutum indurat, & ceram emollit: Ita cum alimenta quæuis quatuor conſtent elementis: calor hepatis qui eſt cauſa efficiens a qua humores generantur, aeream alimentorum portionem in ſanguinem commutat igneam in bilem, aqueam in pituitam, & terream in melancholiam. Licet negandum non ſit, efficientem etiam multò conferre ad maiorem huius, vel illius humoris copiam generandam, a calidiori enim hepate ex iiſdem alimentis multo maior bilis, eiuſque calidioris copia producetur, quam a frigidiore, quod contra frigidius maiorem pituitæ copiam generabit. Attamen tantus nunquam exceſſus dari poteſt, quin ex quouis alimento quatuor humores perpetuo gignantur, licet non ſeruata debita proportione, quæ talis debet eſſe naturaliter, vt maior ſit ſanguinis copia, minor pituitæ, minor adhuc melancholiæ, omnium minima bilis portio exiſtat. Quod autem quatuor illi humores in maſſa ſanguinaria contineantur, ſatis apparet ex partium corporis noſtri varietate, quæ diuerſis temperamentis præditæ cum ſint, non poſſunt omnes vno eodemque humore nutriri, ſimile enim a ſimili tantum nutritur. Atque ita ex ſola partium conſideratione facile iudicamus, lienis v. g. ſubſtantiam melancholico humori ſimillimam: pulmonum, bilioſo; hepatis ſanguineo, & cerebri pituitoſo, ex iiſque nutriri.

CAPVT III.

De ſanguine propriè dicto.

Sanguis propriè dictus, eſt portio totius maſſæ magis temperata, ad calidum, & humidum deuergens, & colore rubro perfuſa.

POrtio chyli magis temperata, & in ſubſtantia mediocris, in ſanguinem proprie dictum conuertitur, qui ad hepatis naturam & temperiem maximè accedit; quod quidem cum ſit calidum, & humidum, ſimile etiam ſubſtantiæ ſibi analogæ tribuit temperiem & non ſolum hanc, ſed etiam calorem, qui ruber eſt, iiſque reliquorum humorum in maſſa permixtorū colorem ſuperat, vnde tota maſſa humorum rubra conſpicitur, & ſanguis ipſius nomen abſolutè ſortitur. Illius prouentum faciunt alimenta temperata, & boni ſucci ætas, florens, verna tempeſtas, & calida humidaque iecoris temperies.

Licet ex omni alimento ſanguis generetur, ex his tamen maiori copia, ex alijs minori. Ideo cauſis hiſce omnibus ſimul concurrentibus ſanguineum efficitur temperamentum, ex magno ſcilicet ſanguinis prædominio. Illius vſus eſt in partium carnoſarum alimoniam faceſſere: huiuſmodi ſunt carnes omnium muſculorum, & viſcerum, quæ ſanguine propriè dicto nutriuntur. Eiuſdem vero effectus eſt, reddere homines hilares, & iucundos, ad riſum & amorem propenſos, ac florido colore perfuſos, quia maxima caloris temperati copia abundat, vnde iucunda illa pathemata exurgunt. Hinc videmus omnia animalia in prima ætate eximia hilaritate perfundi, quia tunc calore natiuo plurimum abundant.

San-

Sanguis autem quicunque in venis continetur, fibris quam plurimis eſt perfuſus, quarum beneficio concreſcit, & partibus aſſimilatur.

Fibræ illæ quæ magna copia in ſanguine continentur, manifeſte apparent, dum ſanguis multa aqua diluitur, vel dum manu agitatur, vt in ſanguine ſuillo ſolet fieri, qua agitatione fibræ omnes auferuntur, vt impediatur concretio, tanta enim eſt harum fibrarum vis, vt ſanguineum è venis emiſſum, ſtatim coagulent, quibus alioqui ablatis nunquam coagulatur, vt in exemplo propoſito apparet. Atque harum beneficio ſanguis dum ad varias partes defertur, nutritionis ergo condenſantur, & ſolidior efficitur, vt facile queat partibus aſſimilari, alioqui fibris illis deſtitutus, liquidior permaneret Non eſt enim credibile, quod Ariſtoteles aſſerit, ceruos, damas, & camelos illis carere, ſed potius intelligendum eſt pauciſſimas habere, quæ tamen ad mediocrem concretionem ſufficiant. Fibræ autem illæ albæ omnino ſunt, & nerueam ſubſtantiam referentes, vnde arbitrandum eſt, eas non in iecore fuiſſe genitas, ſed potius in ventriculo, qui totus neruoſus eſt, & ſubſtantiæ ſuæ naturam chylo quodammodo impertit.

Sanguis verò duplex eſt, venoſus, & arterioſus.

Venoſus craſſior eſt, frigidior, rubicundior, & ſubſtantia partium ſolidæ nutriendæ deſtinatus.

Arterioſus vero tenuior eſt, calidior, ſubflauior, & ſubſtantiæ partium ſpirituoſæ nutriendæ deſtinatus.

Qui in venis eſt ſanguis, ab hepate immediate proficiſcitur, illiuſque naturam, & temperiem omnino refert: atque adeò arterioſo frigidior, qui in corde elaboratur, vbi tenuior euadit, coloremque ſubflauum adipiſcitur, propter aeream portionem, quæ cum eo in ſiniſtro cordis ventriculo permiſcetur. coloremque illum ſaturatum diluit: tantò ergo calidior eſt venoſo, quantò cordis temperies iecur caliditate ſuperat.

COROLLARIVM.

Quidam negare auſi ſunt, dari ſanguinem propriè dictum, ſed totam humorum maſſam ex bile, pituita; & melancholia tantùm conſtitui voluerunt, illoſque tres humores ſimul mixtos ſanguinis nomine donari, quod demonſtrare conantur exemplo lactis, quod ex ſanguine immediatè producitur; in eo enim tres tantum ſubſtantiæ homogeneæ reperiuntur; nimirum butyroſa, ſeroſa, & caſeoſa, quæ tribus illis humoribus reſpondent. Verùm hæc opinio refutatur inde. quod maſſa humorum ruborem aliunde quam à ſanguine vero ſortiri nequeat; Bilis enim flaua eſt, pituita alba, & melancholia nigra. Deinde partes carnoſæ, quæ maxima copia ſunt in corpore noſtro, colore & temperie ſanguini analogæ, peculiariter demonſtrant, hunc adeſſe humorem, ex quo illæ nutriuntur. Ad lactis verò exemplum *Reſpondemus*, non eſſe neceſſe res omnes eaſdem habere partes ac illæ ex quibus fuerunt genitæ, nam ſemen quod ex ſanguine generatur duas tantum habet partes, ſcilicet ſpiritus, & craſſamentum. Adde, exemplum illud potiùs aduerſus bilem: quam aduerſus ſanguinem concludere, butyrum enim eſt ſanguini analogum, putà calidum, & humidum, ſicut caſeus melancholiæ, ſerum vero non omnino etiam pituitæ reſpondet, ſed potius ichoribus, qui per vrinas, & ſudores excludi ſolent, & ipſum ſeri nomen obtinuerunt.

Maximè autem aduertendum eſt, axioma illud, quo fertur res in ea reſolui ex quibus componuntur, intelligendum eſſe tantùm de vltima reſolutione quæ fit in elementa. Res enim in ea tandem reſoluuntur, ex quibus primo fuerunt genitæ. Elementa autem ſunt prima corpora, ex quibus omnia mixta componuntur, atque adeo in illa vltimo reſoluuntur, ſed nunquam in ea, ex quibus ſecundariò producuntur, verbi gratia, caro, & oſſa reſoluuntur quidem in elementa poſt animantis interitum, non autem in panem, & alia alimenta, ex quibus per nutritionem producuntur, aut in ſemen & ſanguinem, ex quibus fuerunt genita in conceptione.

CAPVT IV.

De Pituita alimentaria.

Pituita alimentaria eſt ſanguinis crudior portio, frigida, & humida, ac ferè inſipida, aut ſubdulcis.

PОrtio maſſæ ſanguinariæ frigidior & humidior, Pituita appellatur, quæ ex crudiori chyli portione generatur, vnde ſanguis crudus vel ſemicoctus à Galeno appellatur, qui & aſſerit per inedias in ſanguinem propriè dictum vlteriori coctione faceſſere, idq; in ipſis venis per vim αἱματοποιητικὴν illis ab hepate communicatam.

Magnum illius prouentum ſolent efficere frigida, & humida alimenta, ætas ſenilis, hybernum tempus, & frigida humidaque iecoris temperies.

De tempore hyberno eſt difficultas, quia cum ventres ſint hyeme calidiores, ex Hipp. propter concentrationem caloris natiui, quæ fit tunc temporis, melius, fieri debent concoctiones, atque adeo pauca humoribus crudi copia generari. *Reſpondetur*, magnam pituitæ copiam hyeme generari, non ratione efficientis, ſed materiæ, ſcilicet alimenti; alimenta enim tunc temporis ſunt frigida, & compacta, & concoctu difficiliora. Adde tunc temporis plurimum vigere appetentiam, & magna quantitate aſſumi alimenta, ita vt præ nimia copia non poſſint perfectè elaborari: ſed crudior chylus remaneat, vnde crudior ſanguis; nam primæ coctionis vitium non corrigit ſecunda, ex Galeno.

Illius vſus eſt, partes frigidiores & humidiores nutrire.

Cerebrum, & ſpinalis medulla magnam habent cum pituita analogiam, illa ideò nutriuntur, vt apparet in excrementis quæ à cerebro quotidie manent. Illa pituita alibilis vulgò dicitur ſanguis pituitoſus, ſicut bilis, & melancholia ſanguis biliosus, vel melancholicus, quod ſedulo aduertendum, ne error contingat in authorum lectione, dum aſſerunt, omnes partes ſanguine nutriri.

Effectus vero illius eſt, reddere homines in quibus dominatur, ſtupidos, ſegnes, & ſomnolentos, toto corpore molles, & albeſcentes.

Frigiditas cum humiditate coniuncta reddit ſpiritus craſſos, & parum mobiles, vnde hæc accidentia contingunt.

CAPVT V.

De Bile alimentaria.

Bilis alimentaria eſt tenuior ſanguinis portio, calida & ſicca, nonnihil amara, & flaueſcens.

SIcut quatuor humores quatuor elementis reſpondent, ſic bilis igneæ naturæ, ex calidiore & ſicciore chyli portione genita, aliquo amatore prædita, non tamen inſigni ſicut bilis excrementitia; alioqui non eſſet ad alendum idonea. Certum enim eſt amara non nutrire, quæ ſcilicet ſunt vehementer talia, nam hyſſopus, cichorium, & alia multa, leuem habent amarorem tamen nutriunt. Sic etiam bilis alimentaria leuiter tantùm amara eſt, ita ſcilicet, vt partes illum amarorem non auerſentur. Dicitur etiam ſicca poteſtate, non actu quia omnes humores fluidi ſunt, & actu humidi; poteſtate tamen exſiccat, ſicut aqua maris, vel muria ſiccæ eſſe dicuntur.

Magnum illius prouentum faciunt calida, & ſicca alimenta pinguia, & oleoſa, ætas virilis, tempus æſtiuum, & calida ſiccaque hepatis temperies.

Non videtur rationi conſonum, pinguia, & oleoſa in bilem conuerti, cum illa ſint calida & humida, atque ita ſanguini producendo potius apta. *Reſpondetur*, iſta quidem ex ſua temperie ſanguini potius gignendo eſſe apta; ſed quia ſubſtantiam habent valdè inflammabilem, ideo in corporibus præparatis ac diſpoſitis ad biliosi ſicci generationem, in eum facile conuerti, vnde peruulgatum eſt apud Medicos, dulcia facilè bileſcere, quod ſemper intel-

Digitized by Google

intelligendum eſt ita fieri in corporibus calidis, & bilioſis, in alijs enim frigidioribus, vel temperatis, ſanguis potiùs producitur, quod in melle & lacte manifeſtè apparet, mel enim ſenibus, & lac pueris accommodatiſſimum eſt ad alimoniam, vtrumque vero in ætate florentibus, aut calidioribus facile bileſcit.

Illius vſus eſt partes conſimiles nutrire, & ſanguinis eſſe inſtar ſalis, & condimenti cuius beneficio partes ſanguinem auidius attrahunt.

Inter partes, quæ à ſanguine bilioſo nutriuntur, pulmo præcipuè recenſetur, qui ſubſtantiam habet valde raram, vt facile ingredientem aerem recipere poſſit, ideò tenui ſanguine debuit nutriri.

Leui autem bilis amatore cum reliquorum humorum dulcedine permixto gratus ſapor toti maſſæ conciliatur, vnde partes alimentum auidiùs prolectant.

Eiuſdem verò effectus eſt, reddere homines in quibus redundat, promptos vigiles, iracundos, & macilentos.

Hi omnes ſunt caliditatis, & ſiccitatis effectus.

CAPVT VI.

De Melancholia alimentaria.

Melancholia alimentaria eſt craſſior ſanguinis portio, frigida, & ſicca ſapore acerbo; & nigro colore prædita.

CRaſſior chyli portio in melancholiam conuertitur, quæ eſt limoſa, & veluti fœculenta ſanguinis pars, fæcibus vini ſimilis, quę in dolij fundo reſidere ſolent, ideò elemento terræ aſſimilatur.

Magnam eius copiam congerunt craſſa, & terrena alimenta conſiſtens ætas, autumnus, & mœrores diuturni.

Vſus verò illius eſt, partibus conſimili temperamento præditis nutrimentum præbere.

Huius naturæ potiſſimum eſt lien, deinde oſſa, quæ licet colore contrario ſint ſimile tamen habent temperamentum, albedinem autem acquirunt vlteriori coctione.

Illius denique effectus eſt, homines in quibus dominatur efficere timidos, mæſtos, aſperis moribus, & coloris nigricantis.

Quia melancholici ſpiritus, habent obſcuros, & tenebricoſos, ideò triſtia phantaſmata menti repræſentant, illamque reddunt obtuſiorem.

Neque obſtat dictum illud Ariſtotelis, apud Medicos etiam valde peruulgatum, melancholicos eſſe ingenioſos: non eſt enim intelligendum; de ijs melancholicis, qui tales *natura* ſunt, ac frigido ſiccoque temperamento præditis, ſed de illis qui *per accidens* tales euadunt, fueruntque a natiuo temperamento ſanguinei, vel bilioſi, ac progreſſu temporis portio quædam tenuioris ſanguinis exuritur, & craſſeſcit, & naturalis melancholiæ conditiones æmulatur: ſed calidior multò, & lucidior, quia ſanguis ex ſe eſt valde lucidus: vnde cum ex illo humore ſpiritus lucidi, & ſatis calidi generentur ijque ſint ſatis craſſi, & conſtantes, vtpote ex craſſo humore geniti; aptiſſimi ſunt ad prudentiam efficiendam. Hic igitur eſt humor melancholicus, qui homines ingenioſos facit, artium, & ſcientarium inuentores, & cultores egregios; non autem naturalis illa melancholia frigida, & ſicca, quæ bardos, & ſtolidos reddit homines; vnde *melancholia aſinina* vulgò appellatur.

CAPVT VII.

De Humoribus ſecundarijs.

Hactenus de humoribus alimentarijs primarijs, ſequuntur ſecundarij; illi autem dicuntur ſecundarij, quod à primarijs immediatè oriuntur, & alicui membro peculiari ſint inſerti.

HVmores primarij, qui in venis continentur, & ſanguinis nomine donantur, ad ſingulas partes deferuntur, vt in illarum nutrimentum faceſſant; dum autem à ſingulis partibus immutari incipiunt, ſecundarij appellantur. Multi humiditates potius quam humores malunt appellare, ex eo quod eorum pars ad ſubſtantiæ partium naturam potius quam humorum accedant; atque vt quatuor partium ſiccitatibus à Galeno propoſitis opponantur; quod non eſt à ratione alienum. Poſſunt tamen nominari humores, cum primarijs humoribus immediatè ſuccedant, nec adhuc ſint veræ partes.

Et quatuor ſunt primus dicitur humor innominatus ſiue inſitus ſecundus ros, tertius gluten, quartus cambium.

Quatuor iſtorum humorum ſecundariorum autor fuit Auic. *fen 1. primi canon. doct. 4. cap. 1.* quos elicit ex Gal. qui *lib. 7. meth. c. 6* quatuor ſiccitates enumerat, quæ partibus corporis noſtri ſolent contingere, propter quatuor diuerſarum humiditatum conſumptionem; quæ quidem humiditates ex ſanguine generantur, dum (vt dictum eſt) ille in partium ſubſtantiam faceſſit, & antequam ſit omnino conuerſus, quatuor inſignes ſubit mutationes, quarum vnaquæque peculiare obtinuit nomen.

Humor innominatus ſiue inſitus eſt ille, qui in exilium venarum extremitatibus continetur, & leuem à particularibus membris mutationem ſuſcipere incepit.

Sanguis ſimulatque è vaſis amplioribus defertur in anguſtiora, quæ vnicuique parti naturaliter ſunt infixa, particulæ illius qualitatibus ſenſim perfunditur, eaque commutatione partis naturam aſſumere incipiens, fit primus humor ex quatuor ſecundarijs, cui nullum nomen fuit impoſitum, ideo *Innominatus* appellatur recentiores tamen nonnulli *inſitum* nominarunt.

Ros verò tunc appellatur, cum prima illa humiditas extremitatibus vaſorum excidit, & in membrorum ſubſtantiam diſperſa eſt.

Ideo Ros appellatur, quod roris inſtar partium ſubſtantiam irriget, & in tenuibus earum ſpatijs excipiatur, fit ex humore innominato, ſed multo magis alteratus eſt, & ad partis naturam magis accedit.

Gluten tunc dicitur, cum roridus ille humor partibus vnitur, & agglutinatur.

Cambium denique, cùm gluten illud in partis ſubſtantiam omnino conuertitur, & aſſimilatur.

Harum duarum poſtremarum humiditatum diſcrimen innoteſcit ex differentia, quæ inter vnionem, & aſſimilationem intercedit. Illa autem luculentiſſimis exemplis demonſtratur, nam in ſcabie, elephantiaſi, & ſimilibus, appoſitio quidem fit ſeu agglutinatio copioſi humoris, qui tamen non aſſimilatur, ſed propter prauas qualitates quæ ei inſunt, corrumpitur; vnde patet vnionem valdè differre ab aſſimilatione.

CAPVT VIII.

De Humoribus excrementitijs, ac primum de bile excrementitia.

Hactenus de humoribus alimentarijs. Excrementitij dicuntur illi, qui nullam habent corpori alendo aptitudinem, ſed à corpore expelluntur & ſeparantur.

Et quatuor ſunt, 1. bilis, 2. melancholia, 3. ſerum, 4. & pituita.

Bilis

Bilis excrementitia eſt excrementum tenue ſecundæ coctionis calidum, & ſiccum calore flauum, & ſapore amarum, quod ad veſiculam felleam expurgatur.

OMnes coctiones ſua habent excrementa, quoniam omnes alimenti partes non ſunt nutritioni aptæ, ideo portio inutilis ab vtili ſeparatur, & foras excluditur: ſic primæ coctionis excrementa ſunt fæces, quæ per aluum deturbantur. Secundæ vero excrementa tria ſunt, quæ quoniam ad humores referuntur, iam à nobis veniunt exponenda.

Primum igitur ſecundæ coctionis excrementum, eſt tenuis quidam humor, calidus & ſiccus, & valde amarus, ideo nutritioni ineptus, qui ad veſiculam felleam defertur, partim iecoris expultrice; partim veſiculæ illius attractrice: quæ idcirco familiaritate quadam, & ſympathia cum humore illo fuit à natura donata, vt eo gauderet, & oblectaretur.

Illius vſus eſt, expultricem inteſtinorum facultatem ad ſuum officium impellere, & pituitam lentam inteſtinorum tunicis adhærentem detergere.

Poſtquam veſicula fellea bilem ad ſe attraxit, ea aliquandiu fruitur, & gaudet; donec per moram acrior facta cyſtidem illam irritet ad ſui expulſionem; tunc enim a cyſtide propellitur ad duodenum inteſtinum per meatum quendam huic rei deſtinatum, qui porus cholidocus appellatur. Bilis autem ad inteſtina delata, acrimonia ſua irritat, & facultatem eorum expultricem mouet; vnde fæces commodiùs excluduntur, quæ vt plurimum flauo, vel ruffo colore tinctæ apparent, propter bilis permixtionem, Quia verò inteſtina pituita multa viſcida, & lenta abundare ſolent, hoc etiam commodum bilis præſtat, quod ſcilicet pituitam illam incidat, & detergat illiuſque excluſionem iuuet.

Differentia verò illius dupliciter conſtituuntur, vel quatenus in naturali conſtitutione ſita eſt, vel quatenus naturæ limites excedit.

In naturali conſtitutione ſita duplex eſt flaua, & pallida.

Flaua eſt illa quæ in cyſtide continetur, pura & impermixta, quæ iam fuit commemorata.

Pallida verò fit, cum ſeroſus quidam humor flauæ permiſcetur.

Serum bili permixtum, flauum illius colorem diluit, & pallidiorem reddit, necnon frigidiorem, & humidiorem.

Dum autem naturæ limites excedit, quatuor illius ſunt ſpecies, vitellina, porracea æruginoſa, & glaſtea.

Vitellina bilis colore & conſiſtentia crudos ouorum vitellos refert, flaua multò calidior, ab eaque fit calore vehementiori alterata & incraſſata

Dum caloris præternaturalis acrimonia, bilis naturalis torretur partes illius tenuiores diſſipantur, vnde craſſior euadit, & colorem acquirit magis ſaturatum, caloremque intenſionem. Non enim audiendus Auic qui vult bilem flauam in vitellinam tranſire per admixtionem pituitæ, nam hoc modo pallidior euaderet & frigidior.

Porracea bilis porri colorem referens, vitellina calidior eſt, & in ventriculo, vt plurimum ex prauis alimentis producitur.

Viridis illa eſt inſtar porri, taliſque ſæpe efficitur ex prauis alimentis, qualia ſunt alia, cepæ, porrum, naſturtium, braſſica, & ſimilia, quæ dum in ventriculo concoqui non poſſunt, & in chyli naturam conuerti, exuruntur, colorem tamen ſuum magna ex parte retinent; vnde porracea illa bilis generatur. Notandum tamen eſt, hoc non fieri niſi in ventriculis calidiſſimis. Fit etiam interdum in aliis corporis noſtri partibus ex bile vitellina a calore exurente magis calefacta, vnde illius color in viridem conuertitur.

Aeruginoſa bilis, æruginis colorem referens, fit ex porracea, maiori aduſtione.

Dum bilis porracea diutius commoratur in ventriculo; calore præternaturali, eoque intenſiori affecto, magis aduritur, & in æruginoſam mutatur. Interdum etiam in venis fit a calore valde intenſo ſuperiores bilis ſpecies torrefaciente, eſtque valde acris, & maligna, vnde apud Hippocr. deiectiones æruginoſæ, lethales æſtimantur.

Glaſtea bilis, iſatidis ſeu glaſti colorem referens, ex reliquis fit maiori incendio, vſque omnibus deterior.

Hæc ad bilis atræ naturam accedit, & colore magis fuſco, & obſcuro quam reliquæ, quem torrefactione maiore acquirit, ideo illic deterior eſt, & magis perniciosa.

COROLLARIVM.

Galenus lib. *de atrabile*, bilem rubram commemorat, vnde plures ſpecies videntur referendæ, ſed illa non eſt propriè bilis, ſed ſerum ſanguinis, vt ipſe Galenus explicat *comment. 5. in 6. Epid.*

CAPVT IX.

De Melancholia excrementitia.

Melancholia excrementitia eſt excrementum craſſum ſecundæ coctionis frigidum & ſiccum, colore nigro, & ſapore acido præditum, quod ad lienem expurgatur.

POrtio chyli craſſior, & magis fæculenta, quæ in ſubſtantiam alibilem non potuit ab hepate commutari, a maſſa ſanguinea ſeparatur, vt illa omnis impuritatis expers remanere poſſit; quæ quidem materia craſſa, & terrena, melancholia excrementitia nominatur, atque vt commodè expurgari poſſit, peculiaris pars fuit conſtructa, maximam cum illo humore habens ſimilitudinem quem ideo ad ſe allicit, & intra ſubſtantiam ſuam mollem, & laxam recondit; interea tamen ſanguinem melancholicum ei permixtum ad ſui nutritionem ſeparat, ſibique aſſimilat.

Illius vſus eſt, ventriculi coctionem adiuuare, & naturalem in illo excitare appetentiam,

Poſtquam lien humorem illum aliquandiu retinuit, eiuſdem onere grauatus, ad ventriculum eum expellit, per meatum, qui ad fundum illius terminatur, & vas breue appellatur. Inutilis autem omnino non eſt, ſed coctione, & retentionem ventriculi iuuat, ex Galeno, 5. *de vſu part.* Ventriculum enim contrahit, & cogit cibos ad vnguem complecti, & retinere quouſque fuerint concocti, leui enim adſtrictione præditus eſt iſte humor. Addit Auicena naturalem appetentiam excitare propter leuem aciditatem quam præ ſe ferre ſolet, quemadmodum acida omnia illud idem præſtant; vnde vſu ordinario venit, in menſarum principiis acetaria apponere, ad prouocandum appetitum. Hinc fit vt melancholici omnes famelici eſſe ſoleant, propter copiam huius humoris, qui in ventriculum effunditur,

Hæc etiam opinio ex Galeno colligi poteſt, qui 1. *de ſympt. cauſis*, vult caninam appetentiam fieri, cum ſuccorum acidorum copia in ipſo ventriculo gignitur, aut in eius os aliunde influit. Si igitur ſuccus melancholicus quia acidus eſt, nimia copia, & præter naturam congeſtus facit famem præter naturam, non eſt dubium, quin modicus ille & ſecundum naturam ſe habens, naturalem famem poſſit excitare.

Dices, pituitam acidam excitare etiam appetentiam caninam, non minus quam melancholiam, poſſe igitur in modica quantitate famem naturalem efficere. *Reſpondeo*, non ſequi, propterea quod pituita acida eſt perpetuò præternaturalis, & à morbo fit; melancholia verò naturalis eſt, & ſecundum naturam ſingulis diebus in ventriculum eiicitur, ideò effectum naturalem producere poteſt, non autem acida pituita, nec melancholia illa redundans ac morboſa, quæ præternaturales ſunt, & famem tantùm præternaturalem producere poſſunt. Alia etiam modo humor melancholicus, ciborum appetentiam, & coctionem iuuat, prout nimirum eorum diſſolutionem

pro-

Digitized by Google

promouet, ſicut videmus acida omnia vt acetum, ſuccum limonum lapides diſſoluere, & ſpiritus vitrioli, nitri, & ſulphuris duriſſima metalla. De his plura diximus in *Praxi medica noſtra, cap. de concoctione læſa.*

Dum verò melancholia excrementitia præter naturam ſe habet, atra bilis appellatur, quæ feruentiſſima eſt, & acerrima.

Omnium humorum pernicioſiſſimus eſt atra bilis, quæ perpetuò præternaturam ſe habet, & omnibus corporis noſtri partibus infeſtiſſima, ac ſummè exitialis, propter maximam acrimoniam, qua partes quibus adhæret, rodit, vlcerat, & exurit: Immò in terram effuſus, inſtar aceti acerrimi, vel potiùs aquæ fortis eam fermentat, & bullas feruendo producit. Fit à calidiſſima partium intemperie, quæ contentos ſuccos extorret & incinerat, vel à putredinoſo calore in humoribus introducto, cuius vi conſumptis tenuioribus, & humidioribus partibus, craſſiores remanent tanquam fæces exuſtæ & incineratæ. Illa tamen incineratio tanta fieri nequit in humoribus, quin adhuc fluidam conſiſtentiam, & propriam humoris formam retineant.

Illius verò atrabilis quatuor enumerantur differentiæ, à cauſarum differentijs deſumptæ quatenus ſcilicet ex melancholia, bile, ſanguine, vel pituita ſalſa generatur.

Prima atræ bilis ſpecies fit ex melancholia naturali putrefacta, & exuſta, ab eaque differt vt fæx vſta à non vſta, pruna a carbone, ferrum candens a non candente. *Secunda* fit ex flaua bile valde aduſta, vt enim minori vſtione fit vitellina, porracea, & æruginoſa, & glaſtea: ſic maiori tandem fit atra omnium pernicioſiſſima, quæ illa verè eſt, quæ muſcas abigit, & terram fermentat. *Tertia* fit ex ſanguine ſupra modum putreſcente, aut æxuſto; tunc enim pars illius ſubtilior in bilem flauam, craſſior vero in atram commutatur, ſiquidem magna fuerit aduſtio: alioqui tetri illius humoris naturam nequit aſſumere, ſed tantùm in melancholiam frigidam, & ſiccam tranſibit. Cum vero ita a caloris incendio torretur, vt caloris Empyreuma retineat, veram atræ bilis naturam poſſidet; mitior tamen eſt reliquis, cum priſtinam naturam perpetuò aliquantulum redoleat. Eſſe tamen atram bilem patet in tumoribus carbunculoſis, qui à craſſiori ſanguine, & feruidiori contingunt, ſæpeque in veros cancros degenerant. *Quarta* & vltima fit ex ſalſa pituita, quæ longiori vſtione tam mordax & infeſta euadit, vt ad confinium atræ bilis proximè accidere videatur; licet rariſſima ſit iſta atræ bilis ſpecies, immo multi illam dari nullo modo, firmiter aſſeuerant; Cum enim pituita alba ſit, in nigrum colorem tranſire nequit, niſi per alios medios vt flauum, viridem, & reliquos, deinde ſi pituita exuratur, partes illius tenuiores reſoluentur, craſſior vero in gypſeam mutatur, quæ ſuam etiam albedinem retinere ſolet. Exiſtimamus tamen pituitam ſalſam, vbi vehementius exuritur, tantam malitiam, & erodendi vim acquirere, vt quoad qualitates ſpectat, nihil ab atrabile differat; quoad colorem vero album, non eſt abſurdum affirmare, illum in nigrum poſſe commutari aliquando, violenta & inæquali vſtione, per fumos, & fuligines, quæ cum illa permiſcentur; quemadmodum videmus ligna candidiſſima, in carbones immediatè commutari, quando vero ſenſim, & æqualiter concoquitur: vt dum gypſea fit, tunc propriam albedinem non amittit.

CAPVT X.

De Sero.

Serum eſt excrementum tenue, & aquoſum ſecundæ concoctionis, quod partim per vrinas, partim per ſudores expurgatur.

ALimentorum coctiones elixatione fiunt: ideo quemadmodum in artificioſis elixationibus magna humiditate opus eſt, ne res potius aſſentur quam elixentur; ſic in naturalibus coctionibus magna humiditatis copia cum alimentis debet permiſceri, quæ illa eſt quam ergo potu circa paſtus aſſumimus, & illa materia potulenta cum cibis in ventriculo ita miſcetur, vt vna veluti ſubſtantia fiat, eaque adeo tenuis, vt lactis vel cremoris ſpeciem repræſentet, chylus, id eſt, ſuccus ideo appellata; quod quidem ita fieri neceſſium fuit, vt alimenta in illa prima coctione præparata anguſtas illas venas peruadere poſſint, per quas ad hepar ferri ſolent, tum etiam venulas illas quæ per ſubſtantiam hepatis diſperguntur. Poſtquam vero hæmatoſis in hepate peracta eſt, non tanta amplius opus eſt humiditate; ideo maiorem illius partem, natura fecerint, quæ à renibus attrahitur, & inde ad veſicam amandatur, vbi vrinæ nomen ſortitur, prius vero dum in venis continetur, ſerum appellatur. Portio vero ſeri quæ in venis adhuc remanet, cum ſanguinea maſſa permixta eſt, vt ſit humorum vehiculum idque tenuiores facti & magis fluxibiles, ad ſingulas corporis noſtri particulas facilius ferri poſſint, poſtquam verò hæc ſeri portio officio ſuo omnino perfuncta eſt, partim ad renes remeat, & cum reliqua vrina permiſcetur; partim vero ad habitum corporis fertur, & per ſudores expurgatur.

Illius vſus eſt, eſſe vehiculum humorum alibilium, vt facile per corpus transferantur.

Hunc vſum præſtat quandiu in venis continetur; poſtquam enim ab eis excidit, nullum habet vſum in corpore, ſicut bilis & melancholia. *Eiuſdem differentiæ quatuor ſunt, nimirum ſanguineum, bilioſum, pituitoſum, & melancholicum.*

Vnuſquiſque humor proprium & peculiare ſerum habere æſtimatur, naturæ & temperiei propriæ analogum, ſic ſerum ſanguinis calidum, & humidum, & ſubrubrum cenſetur; ſerum bilis calidum, & ſiccum, & ſubflauum: ſerum pituitæ frigidum, & humidum, & albicans; ſerum denique melancholiæ frigidum, & ſiccum, ac fuſco colore præditum.

CAPVT XI.

De Pituita excrementitia.

Pituita excrementitia eſt excrementum tertiæ concoctionis frigidum & humidum, colore album, ſapore inſipidum, vel ſubdulce, quod in varijs partibus, cerebro potiſſimum generatur.

PArtes frigido humidoque temperamento donatæ, ſanguine pituitoſo nutriuntur, vnde multa excrementa producuntur, tum propter ipſius partis frigiditatem, quæ perfectam concoctionem præſtare nequit, tum etiam propter humorem ipſum, qui cum ſit crudior ſanguinis portio, difficilius concoquitur, & magna eius pars in excrementum commutatur. Quod in cerebro valdè eſt manifeſtum; illud enim magnam pituitæ excrementitiæ copiam continuò ſolet colligere, quæ per os & nares expurgatur. Cerebrum autem pituitam illam colligit, non ſolum per concoctionem proprij alimenti, ſed etiam propter ſitum ſublimem, cuius ratione multi vapores à ventriculo, hepate, & alijs viſceribus ſurſum ad caput feruntur, & a frigiditate cerebri condenſantur in aqueam materiam, quæ huiuſmodi pituitam conſtituit. Hinc propter magnam illam pituitæ copiam, quæ duobus hiſce modis in cerebro colligitur, Hip. alijque Medici cerebrum *Metropolim pituitæ, omniumque fluxionem autorem* appellarunt.

Illius differentiæ ex ſapore, & conſiſtentia deſumuntur.

Ratione ſaporis quadruplex ſtatuitur, inſipida, dulcis, acida, & ſalſa.

Inſipida fit ex moderata frigiditate, quæ nullum efficit ſaporem.

Hæc maximè naturalis eſt, taliſque in corporibus bene diſpoſitis per ſputum quotidie reijcitur.

Dulcis ex inſipida fit à calore nonnihil alterata.

Quando inſipida à calore moderato concoquitur, dulcis euadit, dulcedo enim à calore; non eſt tamen inde colligendum pituitam dulcem eſſe calidam, quia dulcedo quidem intenſa caliditatem arguit, non autem leuis & moderata, ſic poma frigido temperamento ſunt prædita ſicut & lac attamen quauis pituita multo dulciora.

Acida

Acida fit à frigiditate intenſiori aciditatem inducente.

Cum exiguus pituitæ calor extinguitur, vel diſſipatur, tunc illa neceſſariò aceſcit: non ſecus ac multorum fructuum ſucci, qui exiguo calore prædıti, poſteaquam deferbuerint facillimè aceſcunt, quod calidioribus non contingit, qui diutius in integritate ſua permanere ſolent, vt de vino generoſo patet.

Salſa pituita fit, vel ex putredine, vel ex permixtione ſalſa humiditatis ſeroſa. Ex Gal. lib.2 de diff.feb.cap.6.

Ob putredinem ſalſa fit, quoniam cum per putredinem ſiccum ab humido ſeparetur, & ſiccum illud a calore putredinoſo exaſſetur, dum humidæ ſubſtantiæ denuò permiſcetur, ſalſum inducit ſaporem. Fit vero ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ, dum illa a calore intenſo ſalſedinem adepta, dulci pituitæ permiſcetur: humiditas autem ſeroſa ſalſedinem acquirit, dum calor in illam agens, exuſtos vapores producit, qui ei permixti ſalſedinem efficiunt.

Nota, duas iſtas pituitæ ſpecies, ſcilicet acidam & ſalſam, pręter naturam ſe habere, dulcem vero & inſipidam, ſecundum naturam.

Ratione conſiſtentiæ, quadruplex etiam ſtatuitur; tenuis, craſſa, vitrea, & gypſea.

Tenuis eſt, qua aqueam ſortitur conſiſtentiam, fluidaque valde, & facile in varias partes illabitur.

Talis eſt ea, quam vidémus per nares ſtillare è cerebro, & ex ore profluere, tum etiam in plurimas partes, per media muſculorum interualla, effundi.

Craſſa eſt, cum tenuis illa craſſitiem quamdam, & lentorem à calore acquiſiuit.

Calor tenuiores partes reſoluendo incraſſat, vnde pituita illa lentorem adepta, *mucus* propriè appellatur.

Vitrea pituita, craſſa etiamnum eſt, ſed pellucida inſtar vitri liquefacti, aut albuminis crudi oui.

Dubium valde eſt, nec ab authore vllo, quod ſciam, reſolutum, cur cum *pituita vitrea*, & ea quæ *craſſa* appellatur, ſimilem ferè craſſitiem habeant, vna tamen ſit valde pellucida, & diaphana, altera vero opaca. Putarem ergo, illud fieri propter diuerſitatem cauſæ efficientis, quod ſcilicet craſſa pituita fiat a calore, vitrea verò a frigiditate: In craſſa calor reſoluit partes tenuiores, magiſque aereas & aqueas, quæ diaphaneitatem efficiunt, vnde remanet opaca: in vitrea vero, quia illa a frigore incraſſatur, non autem a calore, ideo dum a frigore condenſatur, nihil reſoluitur, ſed partes diaphanæ remanent, vnde pellucida apparet: quod in glacie eſt manifeſtum.

Verum *Dices*, Pituitam in corpore noſtro tantam acquirere non poſſe frigiditatem, vt illius vi denſior, craſſiorq; euadat, cum omnia ſint actu calida in corpore noſtro: quicquid enim frigidum eſt, a parte in qua continetur calefieri eſt neceſſe. *Reſpondeo*, Pituitam illam, ex qua vitrea producitur, ſummam obtinere cruditatem, ita vt natura nequeat edomari, ideo a regimine illius deſtruitur tanquam indomita, & inſuperabilis, tuncque ad propriam naturam redit, nimirum frigiditatem, quam ab aqua participat, & quæ non poteſt vinci exiguo calore partium, in quibus continetur, qualia ſunt inteſtina, in quibus potiſſimum vitrea illa pituita colligitur, & acerbiſſimos dolores colicos non rarò ſolet excitare, quia lentore ſuo inteſtinis adhæret, & frigiditate ſua vellicat & mordet, frigidũ enim mordax, ex Hippocrate tanta autem frigiditate pollet, vt actu frigida excernatur, quod ipſe Galenus in ſeipſo expertum teſtatur, 4. *de locis affectis.*

Gypſea pituita ex craſſa fit, ad gypſi vel lapidis ferè craſſitiem indurata.

Hæc humoris naturam non amplius retinet, quia in ſolidam ſubſtantiam concreuit: ideo inter humores impropriè recenſetur. Fit autem a calore omnes partes humidas abſumente, ita vt partes tantum terreſtres remaneant, & indurentur in materiam tophaceam, gypſo fere ſimilem: talis ſæpe deprehenditur in articulis, in quibus podagram efficit nodoſam.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVARTA.

De Spiritibus, & Calido innato.

CAPVT PRIMVM.

De Spirituum natura.

Hactenus de humoribus, conſequens eſt vt de ſpiritibus agamus, qui ex illis, ſanguine potiſſimum, generantur.

QVia corporis noſtri ſpiritus ita tenuem ſubſtantiam obtinuerunt, vt ſenſuum aciem effugiant: atq; adeò illorum exiſtentia ratione tantùm poſſit confirmari: idcircò conueniens eſt oſtendere, illos corporibus noſtris adeſſe, antequam eorundem naturam & eſſentiam proponamus.

Primò, igitur luculentiſſimus eſt contextus Hippocratis, *6. Epidemiorum, ſectione* 8. vbi ait, tria eſſe quæ corporis noſtri compoſitionem conſtituunt, nimirum *continentia, contenta, & impetum facientia*, per continentia, partes intelligit, per contenta, humores, & per impetum facientia, ſpiritus, Galeno ipſo explicante, tanta enim eſt ſpirituum tenuitas, & mobilitas tanta, vt celerrimè quoquo verſum ferantur, & in omnia corporis membra ſeſe inſinuent.

Secundò, ex Platonicis ſpirituum neceſſitas ita demonſtratur: natura non ſolet duo contraria, vel plurimùm inter ſe diſtantia coniungere, niſi per medium: ſed anima & corpus toto genere diſſident, illa enim eſt incorporea & immortalis, hoc vero corporeum, caducum, & mortale: non poſſunt ergo naturæ tam diſcrepantes vniri, niſi per medium quoddam & vinculum, quod medium quodammodo naturam inter illa duo obtineret; quales ſunt ſpiritus, qui materiales quidem ſunt: ſed tanta tenuitate prædıti, vt rerum immaterialium naturam æmulentur.

Tertiò, idem oſtendit ſemen prolificum, quod totum ſpumoſum eſt, ſpiritibuſque turgidum apparet, quibus euaneſcentibus, remanet quidam liquor aquoſus, & infęcundus.

Quartò, Ex iiſdem nutrimur quibus conſtamus, ſed ad noſtri conſeruationem neceſſaria eſt ſpiritus, ſiue aeris attractio, ergo talis aliqua ſubſtantia in nobis continetur.

Denique, Idem patefeciunt magnæ illæ ciuitates quæ in ventriculis cerebri, & arterijs vacuæ reperiuntur in demortuis, in viuentibus verò diſtentæ, & palpitantes conſpiciuntur, quod indicat illas non potuiſſe alia re impleri, quam huiuſmodi ſpiritibus.

Eſt autem ſpiritus, ſuſtantia tenuis, lucida, & aeterea, ab exhalatione ſanguinis benignioris & aeris inſpirati genita, ad vniuerſas corporis functiones obeundas neceſſaria.

Dicitur *ſubſtantia tenuis*, quia ſubtilitate maxima & celeritate incredibili totam molem corpoream penetrat, & peruadit, ac minutiſſimos particularum poros, & interſtitia muſculorum ſubit. Dicitur lucida, & illuſtris, non ex opinione vulgi, vt putat Argenterius, ſed quia ſplendoris, & perſpicuitatis maximè eſt particeps, quæ luculenter apparet in oculi pupilla admodum lucida, & probari poteſt ex eo quod vbi vapores quidam humoris melancholici, aut ingeſtæ crapulæ in ebrijs dominantur, accedit ſtatim mentis perturbatio, ex obſcuritate eiuſmodi halituum ſpiritibus permixtorum. Huius etiam rei luculentum dat ſignum Auicenna, *propterea quod*, inquit, *anima noſtra*, (quæ omnes ſuas actiones per ſpiritus exercet) *gaudet luce, non tenebris, & ſpiritus valde ſunt alacriores die ſerenna, quam nubiloſa*, vnde patet a ſimili ſuſcitari. Dicitur etiam *ſubſtantia ætherea*, quia ſpirituum materia per longam elaborationem ita deputatur, vt ſuperioris illius elementi naturam æmuletur, quod cæleſtibus corporibus eſt propinquius, & elementum ignis, ſiue æther appellatur.

Quod autem ex ſanguis & aeris permiſtione producantur, in differentiarum explicatione parebit.

Vſus denique ſpirituum in fine exprimitur, non poteſt enim anima vllam operationem in corpore exercere ſine ſpirituum adminiculo, quia ſunt prima & immediata illius inſtrumenta.

CAPVT II.

Spiritus duplex eſt inſitus, & influens. Inſitus eſt is, qui in ſingulis partibus ex primis principiis relictus eſt.

Dicitur & *ingenitus*, *innatus*, ſeu *implantatus*, Græcis ἔμφυτος, dum autem ex primis generationis noſtræ principijs, ſemine ſcilicet & ſanguine partes componuntur, ſpirituoſa ſubſtantia, quæ in ſemine continetur inſitum illum ſpiritum conſtituit. Illum autem ſingulis partibus adeſſe, hac ratione demonſtratur, quod ſine illius opera influens non poſſit generari, cum ſimile a ſimili producatur. Tum etiam ſemen prolificum, quod ex ſingulis partibus deriuatur, ſatis oſtendit materiam quandam ſpirituoſam ex ſingulis partibus deriuari, & a ſanis ſanam, à morboſis morbidam, quæ illarum diſpotiones in prole repræſentat.

Influens eſt, qui aliunde manat, & immittitur, inſitumque fouet ac conſeruat.

Inſitus ſpiritus dum in partium functionibus obeundis perpetuò occupatur, facile diſſiparetur, ni continuo influentis ad ventu conſeruaretur, & reſtauraretur, ideo natura quaſdam partes produxit, in quibus magna ſpirituum copia generatur, vt per vias deſtinatas, in omnes corporis partes influeret, ad ſpiritus inſiti tutelam.

Et triplex eſt: Naturalis, Vitalis, & Animalis. Naturalis, in iecore producitur ex tenuiore ſanguinis portione cum pauco aere permixta, & per venas influit in totum corpus, vt naturales facultates debitè exerceantur.

Magna apud authores diſceptatio reperitur, de ſpiritu iſto naturali, ex eo quod multi eum non dari aſſeuerant, multis rationibus commoti.

Primò quod Galenus de eo dubitauerit, *lib. 12. method. cap. 5.* Vbi ſic loquitur. *Quod ſi ſpiritus aliquis naturalis eſt, vtique is in iecore tanquam in fonte, & venis tanquam inſtrumentis continetur, & primo de locis affectus, cap. vltimo*, naturales facultates ab animalibus diſtinguit, quod naturales partibus ſint inſitæ, animales vero a principio influant in illas, tanquam lumen a ſole: vnde fit vt actiones animales in partibus non raro pereant, licet iſtæ non lædantur, ſed tantum læſo principio, naturales vero nunquam lędantur, ipſis partibus illæſis.

Secundò, Aer eſt omnium ſpirituum materia, ex eo enim & benigniore ſanguinis exhalatione ſpiritus generatur. At nullæ ſunt viæ, per quas aer ad hepar ferri poſſit. Ergo ſpiritus in hepate non poterit generari.

Tertiò, Spiritus ab Hippocrate dicuntur impetum facientes, ergo venæ deberent pulſare, ſi ſpiritum continerent, non ſecus ac arteriæ.

Dari tamen ſpiritum naturalem hac ratione potiſſimum conficitur. Tres in corpore noſtro actiones exercentur ſpecia diſtinctæ, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis: At omnis actio per ſpiritus exercetur, vt Galenus affirmat miſſe in locis, Ergo, tres etiam dabuntur ſpititus ſpecie diſtincti, nimirum Animalis, Vitalis, & Naturalis. Si *dicas* actiones naturales a ſpiritu inſito exerceri. *Reſpondeo*, inſitum indigere influente, vt conſeruetur, qui conſimilis naturæ ſit, & is ab hepate prodire debet.

Ad *Primam* ergo rationem in contrarium allaram, quæ Galeni authoritatibus nititur, *Reſpondeo*, Galenum aliquando de hoc ſpiritu, dubitaſſe, quoniam rudis ille eſt, nec ad eo purus & manifeſtus, vt vitalis, ſed caliginoſus & magis terreſtris, actionique cui inſeruit, proportionatus Licet vero facultates partibus ſint inſitæ indigent tamen ſpirituum influxu, vt commodè poſſint exerceri, & inſiti ſpiritus diſſipatio impediatur.

Ad *Secundam Reſpondeo*, ſpiritum naturalem pauco aere indigere, qui per inſenſibilem tranſpirationem, per arterias venis hepatis coniunctas, & per continuam diaphragmatis ventilationem hepati facilè communicatur.

Ad *Tertiam Reſpondeo*, pulſationem arteriarum a ſpiritibus non dependere, ſed a virtute pulſifica illis a corde communicata. Cum autem talis facultas in hepate, non ſit, venæ quæ ab illo dependent, Pulſum non edunt, qui etiam non fuit neceſſarius, quoniam ſanguis, & ſpiritus naturalis tanta non indigent ventilatione, ſed ſola tranſpiratione ſatis conſeruantur.

Vitalis in corde generatur ex ſpiritu naturali & aere inſpiratione attracto, & per arterias influit in vniuerſum corpus, ad calorem natiuum conſeruandum, vitamque intuendam.

Magis rationi eſt conſonum, ſpiritum vitalem, qui tenuiſſimus eſt, ex ſpirituoſa illa ſubſtantia in hepate præparata & attenuata generari, quam ex ſolo ſanguine venoſo, ſpiritibus deſtituto, quemadmodum enim ex vitali animalis producitur, ſic etiam ex naturali vitalem generari eſt credendum Naturalis igitur ille ſpiritus ad ſiniſtrum cordis ſinum cum puriori ſanguinis portione delatus cum aere permiſcetur, qui a pulmone ad eundem ſinum inſpiratione defertur per arteriam venoſam, vnde inſita cordis vi, & calore innato, iugi elaboratione vitalis ſpiritus generatur, qui poſtmodum in arterias delatus, per totum corpus tranſmittitur, vt ſuo calore viuifico totum corpus foueat, & conſeruet.

Animalis in cerebro generatur ex ſpiritu vitali, & aere per os & nares attracto, & per neruos influit in vniuerſum corpus, ad functiones animales exercendas.

Spiritus vitalis portio ad cerebrum defertur per carotidas arterias, quæ per ceruicem decurrunt, & in ventriculis eius permiſcetur cum aere, qui ad cerebrum attrahitur per patentes oris & narium ductus, ibique per cerebri idioſyncratiam commutatur nouamq; formam adipiſcitur, fitque ſpiritus animalis actionibus animalibus obeundis idoneus: dum enim in ipſo cerebro adhuc continetur, principes actiones exercet, eſtque proximum illarum inſtrumentum: dum verò per neruos in varias corporis partes influit, motus ſenſuumque perfectionem complet.

COROLLARIVM.

Spiritum animalem non dari, ſequentibus rationibus confici poteſt.

Primò. In cerebri ſubſtantia frigida & humida, ſpiritus, qui calidi ſunt & tenues, non poſſunt generari, cum ſimile non niſi a ſimili producatur.

Secundò. Vapores omnes qui ad cerebrum feruntur, à frigiditate illius, & denſitate concreſcunt, & in aquam conuertuntur: Ergo ſi ſpiritus, qui ſunt huiuſmodi naturæ in cerebro continerentur, eodem modo concreſcerent.

Tertiò. Si talis ſpiritus daretur, potiſſimùm in cerebri ventriculis reperiretur, ſed hoc eſſe non poteſt, illi enim ventriculi excrementis perpetuò ſcatent, quorum expurgationi ſunt dicati, ab iiſque ſpiritus inficerentur.

Quartò. Si ſpiritus in ventriculis illis cerebri continerentur, facilè euaneſcerent per meatus illos, per quos excrementa expurgantur.

Quintò. Si ſpiritus ille in cerebro contineretur, perpetuò fierent ſenſationes, & cogitationes, quia animæ facultates ſemper adſunt, quæ ſemper operentur, quamdiu ſuppetunt inſtrumenta.

Ad *primam Reſpondeo*, Non eſſe non tantam frigiditatem in cerebro, quin actu calidum exiſtat, quæ caliditas ſufficit ad ſpiritus animales generandos, qui non ſimpliciter a calore producuntur, ſed ab ipſius cerebri ἰδιοσυγκρασία, quæ ad frigiditatem vergere debuit, vt vitalium ſpirituum feruor reprimeretur, cogitationibuſque, & ſenſationibus noſtris firmitas quædam, & conſtantia compararetur, quæ alioqui præ nimio ſpirituum calore deliræ forent, ac furibundæ, quales ſunt phreniticorum.

Ad *ſecundam Reſpondeo*, Non concreſcere ſpiritus in cerebro vt vapores, quia non ſunt aqueæ naturæ principes, ſed potius aereæ, aut æthereæ,

Ad

Digitized by Google

Ad *tertiam Reſpondeo* cum Ariſtotele, *2. de anima, cap.8.* Naturam ad plura munera eadem re vti poſſe, vt lingua ad guſtum primariò & ſecundario ad locationem: naribus primario ad odoratum, & aeris inſpirationem, ſecundariò vero ad muſcoſæ pituitæ expurgationem. ſic cerebri ventriculi primario ad ſpirituum generationem, ſecundario ad excrementorum expurgationem facti ſunt: cum vero illa excrementa continuò effluant, expurgenturque: non poſſunt inficere ſpiritus animales, quandiu cerebrum ſecundum naturam ſe habet.

Ad *quartam Reſpondeo*, Spiritus per illos ductus non euolare, per quos excrementa effluunt, quia ab amica partis natura & familiaritate ſubſtantiæ retinentur.

Ad *quintam Reſpondeo*, ad cogitationem efficiendam tria concurrere, facultatem, inſtrumentum, & obiecta, quæ omnia quamdiu ſuppetunt, nunquam ceſſant mentis operationes: non ſolum enim vigilantes, ſed etiam dormientes non rarò cogitationes exercemus, quia licet obiecta ſenſuum internorum, vtriſque vero deficientibus, ceſſant cogitationes: ſicut etiam propter defectum inſtrumenti, ſcilicet ſpiritus animalis, qui propter multas operationes exoluitur, vnde prouida natura animantibus ſomnum conceſſit, cuius beneficio, veluti factis inducijs, actiones animales feriantur, ſpirituſque identidem reparantur.

CAPVT III.

De Calido innato.

Calidum innatum eſt humidum primogenium per omnes corporis partes ſparſum, ſpiritu inſito & calore natiuo undique perfuſum.

CAlidi nomen concretum eſt, quod non ſolum accidens denotat, ſed etiam ſubiectum cui illud inhæret. Tria igitur concurrunt ad calidi innati conſtitutionem; nimirum humidum primigenium, ſpiritus inſitus, & calor natiuus, in ſpiritu eſt calor perpetuo, ſpiritus autem inſitus cum humido primogenio perpetuò iunctus eſt, eique permixtus, ex hiſce ita vnitis calidum innatum conſtituitur. Hiſce igitur tribus rite intellectis, calidi innati natura facile innoteſce, atque ſpiritus inſitus ſatis ſupra fuit explicatus, ſupereſt tantum vt de humido primogenio & calore natiuo agamus.

Humidum primigenium eſt ſubſtantia humida, pinguis, & oleoſa per omne corpus effuſa, qua calor natiuus, tanquam proprio pabulo conſeruatur.

Vita Ariſtoteli definitur, permanſio caloris natiui in certo humido, vt igitur calor ille, vitæ autor & conſeruator, in partibus diu perdurare poſſit, certo indiguit pabulo, non ſecus ac ignis noſter continuò indiget fomento, vt conſeruetur. Cum autem humidum duplex ſit in corpore noſtro, vnum aqueum, aliud vero pingue & aereum, non poteſt calor ille viuificus in humido aqueo ſuſtentari, ſed pingui & aereo: quemadmodum ellychnium vel candela accenſa non liquore aqueo ſuſtentatur, ſed oleo vel pinguedine, aut alia huiuſmodi ſubſtantia: ſic arbores & reliquæ plantæ, quæ multum ſunt huius ſubſtantiæ pinguis participes, longiſſimæ ſunt durationis, & ignem præbent luculentum, dum comburuntur: Contra vero ligna viridia, quæ plurimum habent aqueæ humiditatis, vel nimis vetuſta, quæ humidum illud pingue amiſerunt, vix comburi poſſunt. Cum autem oleoſam & pinguem ſubſtantiam dicimus, non audimus adipem vel ſeuum, quæ frequentiſſimè in mulierculis, aut iis qui multo otio fruuntur, circa cutem & membranas colliguntur, oſſium vero, neruorum, viſcerumque ſubſtantiam vix attingunt, hæc enim non ſunt vitalis caloris ſubiectum, ſed potius impedimentum actionum vbi nimium increſcunt. Natiuus vero ille & genitalis humor, quanto magis abundat, tanto vtilior eſt & commodior ad omnes functiones exercendas, vitamque producendam.

Illius origo eſt à primis generationis noſtræ principijs ſemine nimirum, & ſanguine materno.

Prima generationis noſtræ principia, humido illo radicali plurimum abundant, vnde cum illa in partium corporis noſtri ſubſtantiam tranſeant, fit vt totum corpus in primo vitæ exordio, humido illo plurimum abundet, quod poſtmodum caloris natiui continua actione, ſenſim ætatum decurſu abſumitur & exſiccatur, donec ad vltimum exſiccationis terminum peruenerit, vnde extremum ſenium, & mors naturalis contingit.

Conſeruatio verò à pingui & oleoſa alimentorum humiditate.

Dum humidum illud, continuam caloris actionem patitur, citiſſimè abſumeretur, ni nouo adueniente pabulo illud quod deperditum eſt, repararetur: Illa autem reparatio fit ex alimentis idoneis, varijs coctionibus præparatis, in quibus duplex humiditas reperitur, vna quidem pinguis & aerea, quæ ad humidi primogenij naturam proximè accedit, illiuſque iacturam reſarcit, alia vero aquoſa, quæ communem partium humiditatem ſuſtentat, & impedit ne caloris vis tam cito depopuletur humidum illud pingue & aereum, quemadmodum videmus in ſaccharo, melle, aut oleo dum coquuntur, permixtam aquam externi ignis vim excipere & abſumi, illis integris permanentibus, aut parum imminutis. Licèt vero quod a calore abſumitur, alimenti appulſu continuo reparetur, tamen illud quod reponitur in locum deperditi, multo deterius eſt, magiſque impurum, atque adeo in quantitate & qualitate deficiens, alioqui vita in æternum poſſet prorogari, ſed cum ſenſim minuatur humidum illud primigenium, & impoſſibile ſit quibuſvis alimentis æquale reponere, illi quod anteà fuit deperditum, abſolutam moriendi neceſſitatem adfert.

Calor natiuus eſt qualitas omnibus animantibus propria & familiaris, cuius beneficio viuunt & actiones ſuas exercent.

Duplex in corporibus noſtris calor reperitur, vnus, qui primam corporis & partium mixtionem ſequitur: quive adhuc remanet poſt interitum animantis, quandiu mixtio adhuc remanet, quæ eſt ex quatuor elementis, ſuis qualitatibus ſtipatis; alter, qui animantibus tantùm proprius eſt, & viuificus appellatur, quia illo nutrimur, augemur, conſeruamur, & viuimus, quamdiu præſens eſt, vnde vita Ariſtoteli definitur, vt dictum eſt, conſeruatio illius caloris in certo humido.

Illius origo eſt à primis principijs, ſicut & humidi primigenij.

Prima generationis Principia, ſemen potiſſimum, multis ſpiritibus, multoque calore refertum eſt, vnde calor ille in prima conceptione partes omnes delineat, eaſque poſtmodum auget, & conſeruat, quamdiu in corpore perdurat.

Conſeruatio verò ab humido primogenio, aere ambiente, & calore influente.

Humidum primigenium eſt caloris natiui ſubiectum, & pabulum ordinarium, quod continuo abſumit, vt ſeipſum tueatur, quemadmodum lucerna oleo perpetuò indiget vt conſeruetur, & ignis continua lignorum appoſitione: & quemadmodum ignis augeri ſolet, aucta lignorum copia; & minui illa imminuta; ſic calor natiuus aucto vel imminuto humido primigenio, augetur, vel imminuitur: Cum autem humidum Primigenium nunquam augeatur, vt diximus, ſed ab ipſo vitæ exordio ſenſim minuatur, fit vt calor etiam continuam ſui patiatur imminutionem, vſque ad extremum vitæ. Quemadmodum etiam ignis noſter non ſolum lignis indiget, vt ſuſtenteretur, ſed etiam aere ambiente, quo reficitur ac fouetur; in anguſto enim conclaui coercitus, licèt ſufficientem habeat pabuli materiam ſtatim ſuffocatur, vt in medicis cucurbitulis eſt manifeſtum: ſic calor noſter natiuus continuo indiget aeris appulſu, vt commodè euentiletur. Ille autem aer per pulmones defertur ad cor, quod eſt præcipuus caloris focus: ad alias vero partes per inſenſibilem tranſpirationem, quibus deficientibus ſtatim calor ſuffocatur, vt in ſuſpenſis apparet.

Quia verò calor ille natiuus exiguus eſt in plurimis partibus corporis noſtri, ideòque facilè in illis extingueretur, fecit prouida natura, vt a calore influente continuò foueretur, & ſuſtentaretur, vnde duplex calor a Medicis conſtituitur, inſitus ſcilicet, & influens. Influens autem ille a duobus caloris fontibus influit, corde ſcilicet, ac hepate: idque cum ſanguine & ſpiritibus.

COROLLARIVM.

Doctiſs. Fernelius caloris iſtius natiui effectus præſtantiſſimos admiratus, eo commotus fuit, vt crederet eum non eſſe ex numero qualitatũ elementarium; ſed ſublimiorem quandam habere originem, eſſeq; prorsus Diuinum ac cæleſtem: quod ne impræmeditato effutire videatur, ſequentibus rationibus euincere contendit,

Prima, Omnis actio pendet a qualitate prædominante; ſed dantur multæ plantæ, vt papauer, cicuta, mandragora, & animalia, vt ſalamandra quæ frigida in quarto gradu cenſentur, & tamen viuunt, vita autem eſt a calore; neceſſe ergò eſt dari alium calorem ab elementari (qui in illis perexiguus eſt) diuerſum, cuius beneficio viuant, & actiones ſuas exerceant

Secunda, Si calor elementaris eſſet autor vitæ, ſulphur, arſenicum, aliaque huiuſmodi: quæ intenſum habent hunc calorem, potiſſimùm viuerent; ſed non viuunt, quia cæleſti illo calore, & viuifico deſtituuntur; cadauera etiam habent adhuc calorem illum elementarem, nulla tamen vita.

Tertia. Si calor noſter eſſet elementaris, non haberet contrarium calorem elementarem, febrilem putà, qui eum maximè diſſoluit,

Quarta. Idem confirmat Fernelius authoritate Ariſtotelis *lib 2. de genrat. animal cap. 3.* vbi ait, Calorem natiuum nullomodo igneum eſſe, ſed aliquid diuinius, *proportione reſpondens elemento ſtellarum*,

Verùm, licèt ſumma ingenij vi magnoque artificio inuenta ſit hæc opinio, illi tamen non poſſumus acquieſcere; non ſunt enim qualitatum corporis noſtri ſpecies ſine neceſſitate multiplicandæ, ſed exiſtimamus caloris natiui naturam eſſe prorſus elementarem, quod ſequentibus probamus.

Primò, corpora cæleſtia non habent qualitates primas, quia eſſent corruptibilia, omnis enim corruptio a qualitatibus dependet, & ſic probant philoſophi, cælos eſſe incorruptibiles, quia non habent qualitates; Solem etiam probant calorem non in ſe habere, ſed eum producere in hæc inferiora ἐνεργητικῶς, & virtualiter, motu ſcilicet, lumine, & influentia.

Secundò. Si calor natiuus eſſet cæleſtis, non haberet contrarium, vt ipſe vult Fernelius. Sed habet contrarium frigus elementare, a ſummo enim frigore aliquando intereunt homines, ob caloris natiui extinctionem: Ergo non eſt cæleſtis.

Tertiò. Si eſſet cæleſtis, non indigeret pabulo, & licèt indigeret, non haberet in corpore noſtro ſibi proportionatum; cæleſte enim ab elementari foueri nequit, Ad hoc *Reſpondent*, calorem illum licèt cæleſtis ſit, propter communionem quam habet cum elementaribus, fieri quodammodo elementarem, aut ſaltem ſe habere elementari modo; quod non videtur ſufficiens, quia cæleſtia cùm nullomodo patiantur ab elementaribus, non poteſt eorum natura ita immutari, vt redoleat rerum elementarium conditiones.

Quartò. Calor natiuus ex ſemine ducit originem: ſemen autem a ſanguine ortum ducit, & ſpiritibus, qui etiam a ſanguine generantur; ſanguis autem eſt elementaris, ergo & natiuus calor.

Argumenta Fernelij, licèt quandam veri verò ſpeciem præſeferant a nobis tamen ita reſolui poſſunt.

Ad *Primum Reſpondeo*, calorem in corpore viuente eſſe duplicem, vnum quatenus mixtum eſt; alterum quatenus viuens; quatenus mixtum habet quatuor qualitates primas inuicem contemperatas, atque adeò calorem qui tantùm eſt in potentia, cum mixta inanimata ad tactum calida non ſentiantur: quatenus viuens habet calorem actualem, cuius beneficio vitæ functiones exercet, & ille calor licet mixtionem non ingrediatur, & operationis exerceat a caloris mixti operationibus diuerſas, ab illo tamen ſpecie non differt, ſed numero tantùm: quemadmodum ſi piper in igne calefiat, calor ille actualis quem acquirit, erit diuerſus a calore illo quem habet a mixtione, tamen vterque eſt elementaris.

Ad *Secundum Reſpondeo*, Sulphur arſenicum, & alia non viuere, defectu animæ, quæ vera & principalis eſt vitæ cauſa: calor verò eſt tantùm illius inſtrumentum: cauſa autem inſtrumentalis per ſe nihil agit, ſed pro arbitrio cauſæ principalis: licèt calor ille mixti non concurrat ad operationes vitæ, vt diximus, ſed tantum calor viuentis, quo etiam deſtituuntur: Cadauera etiam neque animam habent, neque calorem illum actualem, immò nuperrimè mortua calorem illum ſeruant per aliquod tempus, tamen non viuunt, defectu animæ; Sic ſemen calore illo natiuo copioſè abundat, & ſi non viuit, hoc fit defectu animæ: quanquam Neoterici doctiores cenſcant eſſe animatum, de quo ſuo loco dicetur.

Ad *Tertium Reſpondeo*, Calorem febrilem eſſe contrarium natiuo, quatenùs intenſior eſt, eiuſdem enim qualitatis gradus intenſus, cum remiſſo collatus, habet rationem contrarij, quia illum deſtruit, intenſiorem efficiendo. Deinde calor febrilis eſt contrarius natiuo, ratione qualitatis paſſiuæ ſibi adiunctæ: febrilis enim ſiccus eſt; natiuus verò humidus.

Denique ad *autoritatem* Ariſtotelis *reſpondemus*, eum ad effectus caloris natiui reſpexiſſe, non autem ad naturam illius. Effectus autem hujus caloris, diuini ferè ſunt, qui tamen animæ potius, & illius facultatibus ſunt adſcribendi: licèt calor etiam noſter igneus artificioſè contemperatus, effectus prodat admirabiles in arte chymica, immò & in Culinaria, quemadmodum & in Ægypto (ſicut narrat Scaliger) oua excludi ſolent in quibuſdam furnis, ea arte conſtructis, vt ignis calor in illis maximè temperetur, & idoneus reddatur generationi efficiendæ.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO QVINTA.

De Partibus.

CAPVT PRIMVM.

De Partium natura.

Pars eſt corpus toti cohærens, communique vita coniunctum, & ad illius functionem, vſumque comparatum.

HÆc Partis definitio à Fernelio ingenioſiſſimè conſtructa, à doctiſſimis viris poſtmodum fuit comprobata. Partem enim medicè omninò conſiderat, quatenus ſcilicet eſt ſanitatis vel morbi capax, vultque ea omnia partis nomen non mereri, quæ licèt ad corporis conſtitutionem concurrant, in ijs tamen morbi non poſſunt contingere. Ab hac igitur definitione excluduntur humores & ſpiritus, quia toti non cohærent, nec communi vita fruuntur. Excluduntur etiam pili, vngues, adeps, & medulla oſſium, quia licet toti cohæreant, communi tamen vita non fruuntur, neque verè nutriuntur, ſed augentur tantum per iuxta poſitionem: ea etiam quæ corpori præter naturam adnaſcuntur, vt tophi, calli, verrucæ, licet toti adhæreant: vita tamen non fruuntur. Immò neque carnoſæ excreſcentiæ partes ſunt, licet toti cohæreant, & communi vita fruantur, quia ad nullam actionem, nullumve vſum ſunt deſtinatæ.

Dices, Galenum & Ariſtotelem pilos, vngues, adipem, & medullam non raró partes appellare: *Reſpondeo*, Eos tunc temporis nomen partis *late* accipere, prout ſignificat ea omnia quæ ad corporis conſtitutionem concurrunt, nos verò *ſtrictè* hic accipimus, pro ijs tantum quæ animata ſunt, & ſunt morborum ſubiecta.

Non leuis tamen eſt dubitatio de pilis, & vnguibus: quos inter partes viuentes enumerant Neoterici non pauci: de qua controuerſia videatur Tardinus in *tractatu de pilis* elegantiſſimo.

CAP.

CAPVT II.

De Partium Differentijs, ac primum de partibus ſimilaribus.

Omnes partes diuiduntur in ſimilares, & diſſimilares. Partes ſimilares ſunt, quæ in partes eiuſdem naturæ & ſpecie non differentes, diuiduntur.

HÆc diuiſio ex partium materia ſumitur: cum enim pars aliqua eandem & vndique ſimilem habet materiam, *Similaris* appellatur: ſi verò materia ſit diuerſa, *Diſſimilaris* erit æſtimanda. Similem autem vndique materiam dicimus habere, quæ ſcilicet talis ad ſenſum primo intuitu appareat, qualis nerui ſubſtantia eſt, quæ ad ſenſum omninò ſimilis apparet: attamen ſubtilius inquirenti, partes quædam diſſimiles in eo reperiuntur. ſubſtantia enim illius interior mollis eſt, & medulloſa: interna verò durior & membranoſa. Illa tamen differentia tanta non eſt, nec adeò conſpicua, quin ad ſimilarium partium ordinem neruus referatur, Auicenna partem ſimilarem definit, *cuius partes idem nomen, eandemque definitionem retinent cum toto*: Sic quælibet pars oſſis, os eſt, quælibet pars nerui, neruus. Intellige autem perpetuò, de partium materia tantum hic ſermonem haberi, non autem de figura, aut vſu: nam horum reſpectu, quælibet earum particula totius definitionem non retinet, v. g. neruus definitur pars ſimilaris alba, a cerebro, vel ſpinali medulla orta: ad motum & ſenſum toti corpori communicandum comparata, quæ definitio cuilibet illius particulæ non conuenit.

Et illæ ſunt duplices: Spermaticæ, & carnoſæ.

Spermaticæ, ex ſeminis craſſamento fiunt in prima corporis conformatione.

Duo ſunt principia generationis noſtræ, ſemen ſcilicet & ſanguis menſtruus, ex quibus omnes corporis noſtri partes efformantur: ex ſemine enim conſtituuntur prima illa ſtamina, quæ ſunt totius corporis veluti fundamenta, nimirum, oſſa, ligamenta, tendines, membranæ, & alia huiuſmodi.

Carnoſæ verò ex ſanguine componuntur.

Partes carnoſæ a ſpermaticis facilè diſtinguntur, quod illæ rubræ ſint verò albæ, atque vt plurimum ſolidæ, & duræ: quia verò ſanguis calidus eſt & humidus, ideò partes carnoſæ calidam etiam, & humidam temperiem obtinuerunt: non perinde tamen ſe habet de ſpermaticis, quæ licèt ſemen ſit calidum & humidum, ſunt tamen frigidæ, & ſiccæ, quia ſeminis caliditas a ſpiritibus illius dependet, qui non mutantur in ſubſtantiam partis, habent enim tantum nomen efficiens in generatione: humiditas verò ſeminis abſumitur, vt partes ex eo genitæ ſiccæ & duræ euadant: vnde cum calor in humido conſiſtat, eo abſumpto, ille etiam imminuitur.

Caro autem partium ſimilarium triplex eſt, muſculorum, viſcerum, & caro propriè dicta.

Maxima omnium quantitas eſt carnis muſculoſæ, tota enim ferè corporis moles ex muſculis componitur, eorumque ſubſtantia, *caro* vulgo & ſimpliciter appellatur: viſcerum verò ſubſtantia, caro etiam appellatur, & maior quidem eorum pars ex ſanguine ſolo componitur: nonnulla tamen ex ſemine etiam cum ſanguine permixto conſtituuntur: qualis eſt ſubſtantia ventriculi, inteſtinorum, vteri & ſimilium.

Ad partium ſimilarium actiones ritè exercendas, vna tantum requiritur conditio, earum nempe debita temperies.

Partes ſimilares, quatenus ſimilares ſunt, & quatenus ab organicis diſtinguntur, vnicam tantum actionem habent, nempe nutritionem, cuius gratia proprium, & conueniens alimentum attrahunt, retinent, & ſibi aſſimilant, quod non niſi per temperiem fieri poteſt, prout enim pars aliqua variè temperata eſt, varium poſcit alimentum, idque variè immutat: vnde ſimilaris actio definitur, quæ a ſola partis temperie inchoatur, ab eadem perficitur, & a qualibet partis portiuncula integra & perfecta editur.

CAPVT III.

De partibus diſſimilaribus, & organicis.

Partes diſſimilares ſunt, quæ in partes diſſimilis naturæ, & diuerſæ ſpeciei diuiduntur.

SIc cor, hepar, renes, & reliquæ partes, diſſimilares appellantur, quia ex multis ſimilaribus partibus, ſcilicet membranis, venis, arterijs, neruis, & parenchymate componuntur: Sic manus & brachium ex oſſibus, neruis, carne muſculorum, cute, & reliquis conſtituitur.

Omnis pars diſſimilaris eſt organica, ſed omnis pars organica, non eſt diſſimilaris.

Multi diſſimilare cum organico confundunt; ita vt perinde eſſe exiſtiment, partes diuidere in ſimilares, & organicas, ac in ſimilares & diſſimilares: Falsò tamen, cùm multæ partes ſimilares, ſint etiam organicæ. Oſſa enim, venæ, & arteriæ, ſunt partes ſimilares; cùm tamen ſint variè conformatæ, & actiones organicas exerceant, organicæ etiam dici ſolent: atque ita *ſimilares* ſunt ratione materiæ, & *organicæ* ratione formæ & figuræ.

Pars autem organica ea eſt quæ determinatam edit actionem, vi propriæ conformationis.

Si partes ſimilares ſimpliciter conſideremus, & ſtrictè, quatenus ex vnica tantùm materia conſtant, & quatenùs vnicam tantum edunt actionem, nempe nutritionem; tunc organicis rectè opponi poſſunt: hinc enim omnes corporis noſtri actiones in ſimilares & organicas paſſim diuidi ſolent, & licèt vnica tantum ſit actio ſimilaris, vt dictum eſt, organicæ tamen ſunt penè infinitæ, & prout variæ ſunt, earumque vnaquæque organo indiget variè conformato, ſic quamplures inſtrumentarias partes conſtitui neceſſarium fuit. Hinc ortus eſt ingens ille partium numerus tanto artificio conſtructarum, vt admiranda corporis noſtri compages inde oriatur.

Ad partium organicarum actiones exercendas, quatuor requiruntur conditiones, conformatio, magnitudo, numerus, & coniunctio.

Conformationis nomine tria comprehenduntur figura, meatus & cauitas, aſperitas, & lenitas.

Non poteſt pars organica actionem ſuam ritè exercere, niſi primò debite ſit conformata, atque adeò debitam imprimis figuram nanciſcatur: ſic enim caput v. g. debuit eſſe rotundum, brachium oblongum, & ita de alijs. Deinde partes ad ſua officia exercenda certos meatus, & certas cauitates habere debuerunt: ſic venæ & arteriæ ſuos habent meatus, ventriculi meatus eſt œſophagus, cauitas verò totum illud ſpatium, quo alimenta comprehendit. Tertio, nonnullæ partes vt commodè operentur, leues eſſe debent, vt aſpera arteria, quæ interiori ſuperficie leuis eſt & polita, ad vocem ſuauiter modulandam: *aſpera* enim non appellatur, quod inæqualis ſit & rugoſa (vt nos hic aſperi nomen accipimus) ſed quod inæquali conſtet ſubſtantia, cartilaginea ſcilicet & membranoſa: Nonnullæ vero partes aſperæ & rugoſæ eſſe debuerunt, qualis eſt ventriculus interiori ſua ſuperficie, vt cibos melius contineret.

Magnitudo etiam certa & determinata vnicuique parti tributa eſt, quæ actioni ſuæ exercendæ ſit neceſſaria.

Sic iecur maius eſt corde, cerebrum oculo, & ita de alijs.

Certæ verò actiones vnica tantum eiuſdem generis parte indigent, aliæ verò pluribus.

Sic ad loquelam vnica lingua ſufficit, ad comprehenſionem vero plures digiti deſiderantur.

Coniunctionis nomine duo comprehenduntur, ſitus ſcilicet & connexio.

Sic iecur in dextro hypochondrio ſitum eſt, lien vero in ſiniſtro, inteſtina in medio abdomine, vterus inter veſicam & inteſtinum rectum, ſic oſsa ad motum efficiendum in articulationibus inuicem connectuntur; contrà vero labra, & palpebræ ad ſua munia exercenda connecti ſimul non debuerunt, ſed diſiuncta, & ſeparata relinqui.

Duplices autem ſunt partes organicæ, principes, & ignobiles.

Principes ſunt, quæ ad indiuidui conſeruationem abſolutè ſunt neceſſariæ, & toti corpori facultatem, & ſpiritus largiuntur.

Et illæ ſunt tres, cerebrum, cor, & hepar.

Tres ſunt facultates in corpore noſtro, vt infrà docebimus, animalis, vitalis, & naturalis, & vnaquæque facultas peculiarem ſedem obtinuit in peculiari membro, in quo clarius elucet, & a quo in vniuerſum corpus cum ſpiritibus influit, qui etiam in ea generantur, inde partes illæ *principes* fuerunt appellatæ. Hæc eſt antiqua, & in ſcholis trita Medicorum doctrina, quam in gratiam tyronum propoſuimus, ab eaque in ſchola medica nefas eſt receſſiſſe, licèt cum Paripateticorum dogmatibus nequeat conſiſtere, qui volunt animam cum ſuis omnibus facultatibus eſſe totam in toto, & totam in qualibet parte, vnde non opus videtur facultates influere, cum in qualibet parte ſint, & vbique operentur, ſi conuenientia nactæ fuerint inſtrumenta, vnde Ariſtoteles, *ſi oculus eſſet in pede, pes videret.*

Ignobiles ſunt, à quibus facultates, & ſpiritus non promanant, quæue principalibus inſeruiunt, & famulantur.

Sic ſenſuum organa ſolius cerebri gratia ſunt conſtructa: ſic pulmo, diaphragma, & arteriæ ſoli cordi temperando, expurgandoque dicatæ ſunt: ſic ventriculus, inteſtina, lien, renes, vtraque veſica propter hepar ſunt condita. Vno verbo, omnes totius corporis partes *ignobiles* dicuntur, exceptis tribus principibus nuper enumeratis. Galenus tamen in *arte parua* teſtes ... principes partes enumerat, quia ad ſpeciei conſeruationem ſunt neceſſarij. Diſtinguamus ergo, eſſe partes principes *ratione ſpeciei*, non autem ratione *indiuidui*.

COROLLARIVM.

Quæ de ſingularum partium ſubſtantia, temperamento, figura, ſitu, actione, vſu, alijſque iam dicenda forent, tàm accuratè & perſpicuè decentur a doctiſſimo Laurentio, in ſua *Hiſtoria anatomica*, vt eandem crambem denuò recoquere; ſuperfluum nimis videretur. De partibus igitur hæc dicta ſufficiant.

PHYSIOLOGIÆ

SECTIO SEXTA.

De Facultatibus, & Functionibus.

CAPVT PRIMVM.

De Facultatum, & Functionum natura.

Quia Facultates, & Functiones ab anima dependent, tanquam prima cauſa, ideò quid illa ſit priùs eſt dicendum.

Anima igitur eſt forma ſubſtantialis corporis viuentis, per quam viuimus, ſentimus, nutrimur, intelligimus, & loco mouemur.

HAm definit Ariſtoteles *ἐντελέχειαν corporis organici potestate vitam habentis*, quæ definitio terminis obſcuris concepta eſt, & exquiſita indiget explicatione: Nos ideò hanc noſtram magis perſpicuam, & ad rei medicæ cognitionem magis accommodatam æſtimamus: quia cùm homo conſtet materia & forma, ſicut corpora omnia phyſica, & materia illius ſint omnes partes; iam anima debet eſſe illius forma. Cùm enim actiones omnes dependeant a forma, & anima ſit cauſa, & principium omnium actionum corporis viuentis, anima forma illius debet conſtitui. Hinc abſente anima nulla actio in corpore poteſt exerceri. Vnde illa per actiones tantùm dignoſcitur, quia ſubſtantiæ immateriales nonniſi per effectus dignoſci poſſunt. Variæ autem illæ actiones ab anima exercentur per potentias & proprietates diuerſas, quæ illius eſſentiam proximè ſequuntur, ab eaque immediatè dependent, & illæ proprietates facultates appellantur, de quibus nunc agendum.

Facultas eſt accidens proprium, & inſeparabile animæ, per quod certas functiones in corpore exercet.

Facultates ſunt accidentia quæ ſecundam qualitatis ſpeciem referuntur. Earum ſubiectum eſt Anima, cui inhærent non tanquam accidentia communia, ſed tanquam propria & inſeparabilia; vnde malè Fernelius illas ab anima ſeparari poſſe affirmat, quod tamen conatur oſtendere exemplo auctricis facultatis, quam aboleri vult poſt ætatis vigorem. Attamen facultas illa nunquam aboletur, ſed feriatur tantùm propter defectum inſtrumentorum: totum enim alimentum abſumitur in nutritione, quia corpus factum amplius vult nutriri; & calidum innatum debilius non poteſt incumbere accretioni, quam etiam natura negligit, dum ad iuſtam proportionem corpus perduxit: non tamen perijt illa facultas, ſicut nec facultas procreandi in puero deperdita eſt, ſed quieſcit tantùm, vſque ad pubertatem: donec elaboratum inueniat functioni ſuæ exercendæ idoneum.

Functio eſt motus actiuus, ſeu effectus facultatis in aliqua corporis parte.

Quemadmodum facultas formam ſeu animam immediatè ſequitur, ita functiones a facultatibus dependent, tanquam effectus a ſuis cauſis. In hoc autem actiones a facultatibus diſtinguuntur, quod facultates animæ ſint propriæ; functiones verò toti compoſito: ac proinde vt actio exerceatur, non ſolum debet adeſſe anima ſuis facultatibus ſtipata, ſed etiam recta organi ad agendum diſpoſitio, qua malè conſtituta, actiones etiam malè vel nullo modo exercentur.

Notandum autem eſt, in partibus, præter actionem propriè dictam, duo alia ſpectari, nempe *opus*, & *vſum*. Opus eſt actionis effectus, cum ſcilicet illa obiectum habet reale, & permanens; v.g chylus in ventriculo, qui ex illius concoctione fit, opus nominatur, item & ſanguis in hepate. Vſus verò partis eſt, cum pars actionem ex ſe non edit, ſed alterius actionem adiuuat, eique commoditatem affert, vt meſenterium quod eſt tantum venarum meſaraicarum fulcimentum, epiploon ventriculi calorem fouet, cum que contegit, tanquam veſtimentum. Itaque *vſus* ab *actione* diſtinguitur, quod hæc in perpetuo motu conſiſtat, nec ſine eo concipi poſſit; ille verò in otio partis ſit conſtitutus; immò in demortuis aliquando permanet, vt patet de vſu cutis, qui eſt ad tegendum totum corpus, & de vſu caluariæ ad cerebrum continendum.

CAPVT II.

De Facultatum & Functionum differentijs.

Facultates & Functiones ſunt triplices, naturalis, vitalis, & animalis.

TRes ſpirituum differentiæ ſuprà fuerunt inſtitutæ, quorum vnuſquiſque in peculiari parte producitur, ab eaque influit in vniuerſum corpus, vnde tres etiam partes fuerunt enumeratæ illorum ſpirituum officinæ; ſupereſt iam vt tres etiam facultates conſtituantur, quæ in illis partibus præcipuam ſedem habeant, propter inſtrumentorum diſpoſitionem, in iiſque potiſſimum actiones ſuas exerceant, quæ actiones ſuas exerceant, quæ actiones totidem eſſe debent quot facultates, cum earum ſint effectus, immò cum facultates nonniſi per functiones innoteſcant, vt dictum eſt, triplex earum numerus inde fuit conſtitutus, quòd tria actionum genera inuicem maximè diſtincta in corpore appareant, quorum vnumquodque in ſuas etiam ſpecies ſubdiuiditur, vt infrà apparebit.

Quòd autem tres iſtæ functiones, atque adeò facultates omninò inter ſe diſtinguantur, multis experientijs patet.

Primo enim animalem facultatem a naturali diſtingui ſatis ex eo conſpicuum eſt, quòd multæ partes, vt oſſa, & car-

& cartilagines ſenſu motuque priuatæ ſunt, tamen viuant, & nutriantur.

Deinde vitalem ab animali diſtinctam eſſe hoc indicat, quod nobis dormientibus, aut ab omni opere ceſſantibus, cor tamen pulſat cum arterijs, neque ſequitur vllo modo imperium voluntatis. *Denique* vitalem à naturali diſtingui oſtendit pars atrophia laborans, aut totũ corpus in maraſmo, quod iam alimenti defectu contabuit, viuit tamen per facultatem à corde quæ illa tuetur & conſeruat.

Obijciet aliquis, Galenum in *libris de ſymptomatum differentijs*, duas tantùm facultates conſtituere nempe animalem, & naturalem vitali omiſſa *Reſpondeo*, Galenum *ibi* naturalis nomen latè accipere, pro eo omni quod non eſt voluntarium, atque ita facultatem vitalem ſub naturali includere: reſpicit enim ibi accuratam diuidendi legem, quæ fit per oppoſita membra, ita vt hoc modo voluntarium inuoluntario opponatur: cùm autem functio animalis voluntaria ſit, vitalis verò & naturalis inuoluntaria, & vtraque vi naturæ tantum perficiatur, ideo ſub nomine naturalis ibi vtramque expreſſit, quamuis alibi diſtinguat multis in locis.

CAPVT III.

De Facultate & Functione naturali eiuſque ſpeciebus: ac primum, de nutritione.

Facultas naturalis eſt illa animæ vis, qua corpus per calorem natiuum nutritur, augetur, & ſimile ſecundum ſpeciem generatur.

Et triplex eſt, nutrix, auctrix, & generatrix.

Illinc triplex eſt functio, nutritio, auctio, & generatio.

IN animatis corporibus tria maximè ſunt neceſſaria, conſeruatio indiuidui, eiuſdem quantitas idonea, & conſeruatio ſpeciei. Subſtantia indiuidui varijs ex cauſis, tam internis, quam externis continuò diſſipatur, deque ea ſemper aliquid decedit, quod niſi reparetur alimento, animal citò interiret: vt itaque illud corpus aliquo temporis interuallo conſeruetur, prima facultas quæ *Nutrix* dicitur, eſt neceſſaria. Quoniam autem natura rebus ſingulis certam definiuit magnitudinem, vt ſua munera obire poſſet ſecundo loco *Auctrix* facultas erit neceſſaria, cuius beneficio corpus animatum, ad illum terminum perducitur; vnde hæc potentia non formæ in materia conſeruationem, ſed ad viuentis opera velut finem reſpicit. Tandem cùm animata ſint caduca, & corruptionibus obnoxia, ne illorum ſpecies deficerent, *Procreatrix* erat neceſſaria, qua ſpecies ipſa conſeruatur, licèt indiuidua corrumpantur.

Nutrix facultas eſt illa animæ vis, qua alimentum vi caloris innati in corporis ſubſtantiam conuertitur, vt reparetur id quod abſumitur.

Illius actio dicitur nutritio, quæ eſt deperdita corporis noſtri ſubſtantiæ inſtauratio.

Calor natiuus nunquam in corpore otioſus manere ſolet, vt ſupra fuit propoſitum, ſed continuò in humidum agit, illudque abſumit & diſſoluit; ne igitur contabeſcat animal, & intereat, quod deperditum eſt, debet inſtaurari; vnde ex ſententia Hippocratis, homo vltra ſeptem dies viuere non poteſt ſine alimento. Atque ita nutritio ſolis viuentibus erit propria; licèt enim ignis, ab ipſo Ariſtotele nutriri dicatur & augeri materia combuſtibili, non eſt tamen vera nutritio, ſed tantùm impropriè dicta: ad veram enim nutritionem & accretionem tria requiruntur, ex Ariſtotele *Primò*, vt ex materia extrinſecus accedente res nutriatur & augeatur; *Secundo*, vt idem numero ſeruetur id quod augetur; *Tertiò*, vt non ſolùm toti, ſed ſingulis etiam particulis facta ſit acceſſio magnitudinis; iam verò in ignis nutritione non manet idem numero ignis, ſed ratione materiæ quæ comburitur, fit atque alius, neque omnibus eius particulis fit additio magnitudinis, vt propterea vera & propria nutritio igni non competat, ſed per analogiam tantùm nutritio dicatur.

Dices ſi in nutritione alimentum conuertitur in ſubſtantiam partium, nutritio non differt a generatione, *Reſpondeo*, non re quidem diſtingui, ſed ratione tantùm, ſcilicet ſecundùm diuerſitatem totius, & partis; nutritio enim eſt partis ſubſtantiæ generatio, exig. portionis carnis iam conſumptæ; generatio verò totius carnis & totius ſubſtantiæ; ideoque illa *adgeneratio partium*, hæc vero ſimpliciter *generatio* a Philoſophis appellatur.

Nutrici facultati quatuor aliæ ſubſeruiunt, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix.

Earum verò actiones ſunt attractio, retentio, concoctio, & expulſio.

Illarum vnaquæque duplex eſt officialis, & priuata.

Officialis eſt, quæ non ſolùm partis in qua exercetur, ſed etiam totius corporis nutritioni inſeruit. Priuata vero quæ partis tantùm in qua exercetur, nutritioni inſeruit.

Partes quæ actiones edunt officiales, publicum munus habere dicuntur; reliquæ verò priuatum. Sic ventriculus & hepat actionem edunt officialem, quia non ſibi ſolum, ſed & toti corpori alendo alimentum attrahunt, retinent, concoquunt & expellunt; os verò, caro, & ſimilia priuatam actionem edunt, quia alimentum tantùm attrahunt, quod ſufficit ad ſui nutritionem.

Attractrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes familiare attrahunt alimentum.

Quia omnes partes non vna eademque ſubſtantia ſunt præditæ, neque temperamento eodem: ideò quod vis alimentum illis nutriendis non eſt æque aptum, ſed vnaquæque pars ad ſe attrahit illud, quod magis ſibi eſt familiare, per facultatem illam nutricis famulam, quæ attractix appellatur.

Attractio priuata per calorem & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos rectos.

Omnes actiones naturales fiunt à temperie, non tamen eadē omnes; ſed prout diuerſæ ſunt, diuerſo gaudent temperamēto. Certum tamen eſt, omnes à calore adiuuari, ſed nunc cum humiditate, nunc cum ſiccitate iunctas. Atque ita attractio partium ſingularum calore & ſiccitate adiuuatur & per eas ſolas perficitur, quod de tractione priuata eſt audiendum; Officiales enim actiones non ſola temperie perficiuntur, ſed organis etiam indigent certo modo diſpoſitis; & ſic attractio officialis non modò per dictas qualitates, ſed etiam per fibras rectas exercetur, quæ dum ſeſe contrahunt, alimentum alliciunt.

Retentrix facultas eſt ea vis animæ, per quam partes attractum retinent alimentum.

Partes alimentum attrahunt, tanquam ſibi familiare, & amicum, illudque ideò attrahunt, vt eo fruantur; non poſſunt autem eo frui, niſi aliquandiu retineant, ideò alia neceſſaria fuit facultas, cuius beneficio alimentum in ſingulis partibus retineatur.

Retentio priuata, à caliditate & ſiccitate adiuuantur, ſicut, & attractio.

Officialis verò, non ſolùm illis qualitatibus ſed etiam fibris obliquis exercetur.

Partes naturales quæ officialem actionem exercent, tribus fibrarum generibus intertextæ ſunt, rectis, obliquis & tranſuerſis, rectarum beneficio fit attractio, obliquarum retentio, & tranſverſarum expulſio, vt mox dicetur. Illæ autem omnes fibræ illa munera exercent, ſeſe contrahendo: ſicut omnes muſculi dum partes varijs motibus agitant, ſeſe contrahendo verſus ſuum principium, illud præſtare ſolent.

Concoctrix facultas eſt illa animæ vis, per quam partes alimentum immutant, ſibique aſſimilant.

Sic cibum tum dicimus concoctum eſſe in ventriculo, hepate & alijs partibus, quando in colore, odore, ſapore, & primis qualitatibus, tum etiam in ſubſtantia, partibus eſt aſſimilatus, quod ipſe Galenus voluit, *lib. 8. de compoſitione medicamentorum*, vbi concoctionem vocat alterationem, quæ eò vſque procedit, donec alimentum in partis ſimilitudinem ſit tranſmutatum: Vbi etiam docet quomodo differat *concoctio à nutritione*, nam concoctio eſt aſſimilatio, nutritio verò vnio illius quod aſſimilatum eſt. Ariſtoteles concoctionem definiuit *perfectionem a calore naturali, & proprio ex oppoſitis paſſiuis*: quæ nimis phyloſophica eſt, &

nimis

Digitized by Google

nimis lata, nec coctionum naturam quæ in corporibus noſtris fiunt, ita proximè declarant.

Concoctio quælibet corporis noſtri, calore & humiditate perfici ſolet.

Tres apud Philoſophos proponuntur concoctionis ſpecies: *Maturatio*, quæ eſt concoctio quæ fit in fructibus; *Aſſatio*, quæ fit ab igneo calore, & *Elixatio*, quæ fit a calido & humido. Concoctio, quæ fit in corpore noſtro, eſt elixatio quædam, vel alteratio elixationi ſimilis; fit enim a natiuo noſtro calore, qui multo humore eſt temperatus, tum etiam alimenta vt benè concoquantur, multo humore perfuſa eſſe debent.

Nota, concoctionem officialem ab his qualitatibus tantum perfici, nec vllis fibris indigere, quemadmodum reliquæ tres actiones nutritioni ſubſeruientes.

Triplex autem fit concoctio in corpore noſtro, nimirum chyloſis, hæmatoſis ἐξομοίωσις. Chyloſis fit in ventriculo, hæmatoſis in hepate, & ἐξομοίωσις in ſingulis partibus.

Harum coctionum modus, earumque excrementa in *ſectione de humoribus* fuerunt propoſita; Si quis tamen pleniorem earum expoſitionem deſideret, & controuerſias quæ circa illas excitari ſolent, conſulat Andream Laurentium in *Hiſtoria Anatomica*, vbi hæc omnia fusè & perſpicuè more ſuo exponit.

De concoctione in genere hoc peculare notetur Theorema, à Phyloſophis & Medicis conceſſum, quod ſcilicet omnis concoctio fit incraſſando.

In laudabili concoctione humidum cum ſicco permiſcetur, & partes humidæ ad alendum magis aptæ, cum terreis alimentarijs vniuntur; portiò verò humida tenuior magiſque diſſipabilis, actione caloris abſumitur, vnde coctio procedit incraſſando.

Verùm ſequentia contrarium videntur demonſtrare, *Primò* enim, chylus ex pane confectus eo tenuior eſt, ſanguinis chylo, ſpiritus ſanguine, qui ex ijs conſequenter generantur.

Deinde, vrinæ crudæ appellantur, ſi tenuiores ſunt vel craſſiores, ergo coctio in certa ſubſtantiæ moderatione conſiſtit, non autem in craſſitie.

Ad *Primum Reſpondeo*, in ſingulis coctionibus craſſa excrementa ſecerni, quæ reliquam maſſæ alimentariæ partem relinquunt tenuiorem, illa tamen ex ſe, & ab excrementis diſtincta craſſior euadit, & hæc etiam ſola dicitur concocta, reliqua verò ſecreta vt in vrinis; illa enim quæ ſecernuntur, non ſunt propriè materia coctionis ſubiecta, ſed illud tantum coctionis ſubiectum dici debe quod ſecretis excrementis idoneum eſt ad concoctionem, a quo facta omni excrementorum ſecretione, conſtat aliquid neceſſariò toto tempore coctionis vi caloris actum effluere, atque ita rem ipſam quæ coquitur, craſſeſcere.

Ad *Secundum Reſpondeo*, primas illas quæ ob nimiam craſſitiem crudæ appellantur, craſſitiem illam non habere ex propria ſubſtantia, ſed ex alterius rei craſſæ permixtione, quæ non potuit ſeparari propter defectum concoctionis, quæ beneficio caloris heterogenea ſeparare ſolet.

Facultas expultrix ea eſt, per quam partes concoctionem res ſibi inutiles expellunt.

Quidquid à partibus fuit attractum, in illarum ſubſtantiam totum tranſmutari nequit, ſed ſemper alienum remanet quippiam, quod concoctionem accipere non poteſt: ideò tanquam alienum & ſuperfluum expelli debet, quod *Excrementum* hac ratione appellatur. Neceſſaria idcircò fuit illa facultas, quia aliena foras expelluntur nequid naturæ noceant Immò partes officiales non ſolum excrementa, ſed etiam ſubſtantias vtiles expellunt, dum ſcilicet rotum alimentum non poſſunt in ſuam naturam conuertere, poſtquam illud aliquandiu retinuerunt, eoque obletatæ ſunt, tanquam onus ſuperfluum, & in vtile pondus, ad alias partes deponunt. Et hac ideò ratione ipſæ ſubſtantiæ alimentariæ excrementa vtilia appellantur, ratione partium quæ eas expellunt, quia quodcunq; expellitur vel excernitur, excrementum communi vocabulo ſolet nuncupari.

Expulſio priuata per calorem & ſiccitatem fit.

Officialis verò tum per illas qualitates, tum etiam per villos tranſuerſa.

Nulli debet eſſe mirum, cum attractio, retentio, & expulſio cùm ſint actiones valdè diuerſæ, ab iiſdem qualitatibus perficiantur nempe calore & ſiccitate: nam hoc peculiariter demonſtrat, ſuperiorem actionum cauſam eſſe agnoſcendam, quàm temperiem, quæ eſt tantùm inſtrumentum formæ; ſic vno & eodem inſtrumento artifex diuerſa admodum opera perficere ſolet, ſi è t negandum non ſit, diuerſos caloris vel illam actionem magis requiri, qui tamen nobis ſint incogniti.

Fibræ verò tranſuerſæ expulſionem officialem valdè iuuant, quia illæ potiſſimum dum contrahuntur, partem comprimunt, per compreſſionem fit expulſio.

COROLLARIVM.

Facultatum, & functionum nutritioni miniſtrantium numerus mancus & deficiens quam plurimis videtur, quia præter functiones iam allatas multæ aliæ proponuntur à Galeno & alij auctoribus, at quot functiones reperiuntur, tot etiam facultates cauſæ erunt agnoſcendæ.

Primò igitur Galenus appetentiam in ventriculo conſtituit, non ſolum animalem, quæ ſenſu percipitur, & fames appellatur: ſed etiam naturalem: qua conueniens alimentum naturali appetitu deſiderat, qua etiam præditæ ſunt ſingulæ corporis partes.

Secundò, idem Galenus præter iam dictas facultates, ſecretiuam & diſtributiuam enumerat, *Primo* enim *de facult. nat.* cùm docuit concoctricem in venis & partibus adeſſe, addit, opus eſſe ſecretice, vt ea quæ ſuperflua, vel inutilia ſunt, ab vtilibus ſeparentur, deinde expellantur: Et 5. *de ſymptomatum cauſis*, ſymptomata recenſet quæ ſecretionis & diſtributionis vitio contingunt, icterus enim ſecretionis defectu fit, atrophia verò diſtributionis.

Tertio, appoſitio & aſſimilatio à reliquis prædictis differunt, ergo plures ſunt conſtituendæ.

Ad *Primum Reſpondeo*, Appetentiam ab attractione non differre reipſa. Sed tantum ratione; eſt enim inſita illa attrahendi vis non promiſcuè, ſed cum delectu, illius ſcilicet, quod partibus familiare exiſtit.

Ad *ſecundum Reſpondeo*, diſtributionem & ſecretionem non eſſe diſtinctas facultates, ſed potiùs mixtas, quæ ad aliarum operationes conſequuntur. Diſtributio enim alimenti per corpus vniuerſum fit alijs partibus expellentibus, in quibus humor redundat, alijs verò trahentibus, in quibus deficit, vt ipſe Galenus teſtatur, atque, ita partim ab attractice, partim verò ab expultice dependet. Sic etiam ſecretio tum ſolet fieri, cùm retentrix partium facultas illud quod ſibi vtile eſt, ſeruat, expultrix verò inutile expellit.

Ad *tertium Reſpondeo*, appoſitionem, & aſſimilationem non eſſe ab aliqua facultate peculiaris, ſed varios tantum eſſe concoctionis gradus, ita vt à primo alterationis motu vſque ad perfectam ἐξομοίωσιν per intermedia progrediatur.

Quod autem à Galeno iſta omnia proprijs ac diſtinctis nominibus doceantur, hoc factum eſt clarioris doctrinæ gratia, non autem quod ſint reuera dictinctæ ab alijs actionibus.

CAPVT IV.

De Auctrice facultate, & de accretione.

Auctrix facultas eſt illa vis animæ, qua corpus ex alimento in ſuam ſubſtantiam conuerſo, in omnem dimenſionem extenditur, & iuſtam magnitudinem conſequitur, ad actiones conuenientes exercendas.

Hinc auctio ſiue Accretio eſt corporis in quamuis dimenſionem ſcilicet longum, latum, & profundum ampliatio.

HInc diſtinguitur accretio *naturalis* ab ea quæ *arte* fit, illa enim quæ artificiosè, augentur vel extenduntur, tantum amittuntur in longitudine. verbi gratia, quantum illis accedit in latitudine, & contra. Diſtinguitur etiam hoc modo vera accretio à *pinguefactione*, quia pinguefactio non fit ſecundùm omnes dimenſiones ſed maximè tantum ſecundùm

cundùm

Digitized by Google

cundum profunditatem. Diſtinguitur etiam ab accretione lapidum & metallorum, quæ fit per *iuxtapoſitionem*, non autem per internam partium amplificationem, ex alimento per nutritionem controuerſo, eadem enim via procedit ac nutritio, eademque materia partes augentur qua nutriuntur.

Licèt accretio fiat per viam nutritionis, ab ea tamen realiter diſtinguitur.

Actrix iſta faculcultas, ita coniuncta eſt nutrici; vt circa illius opem nequeat compleri, vnde multi vnam eandemque facultatem eſſe aſſeruerunt, propterea auctricis nulla eſt propria actio diuerſa a nutrice, ſed quando tantum reparatur ex alimento confecto, quantum quotidiano effluuio perierat, tunc corpus ſimpliciter nutriri dicitur, quando verò plus reponitur, tunc augetur & accreſcit. Sed magis & minus non variant actionis ſpeciem, quare facultas auctrix à nutrice non erit diuerſa, cùm vnum & idem habeat obiectum, nempe nutrimentum.

Certum tamen eſt has duas facultates plurimum inter ſe differre, idque multis modis: *Primo* enim fine inter ſe differunt, nutricis enim finis eſt inſtauratio partium conſumptarum, Auctricis verò iuſtæ magnitudinis acquiſitio. *Secundo* differunt forma, nutritionis enim forma eſt vnio alimenti, accretionie verò motus extenſionis *Tertio* differunt modo mutationis, in nutritione enim nulla fit mutatio corporis ſecundum locum, at quod augetur locum mutat, quod enim augetur maiorem occupat locum. *Quartò* differunt ratione temporis, nutritio enim omni tempore fit, accretio vero definitum habet durationis tempus.

Accretionem autem non fieri ex redundantia alimenti, peracta ſcilicet nutritione, inde patet, quod, creſcere, & augeri videantur, qui pauca ad modum vtuntur nutritione, vt patet in pueris & adoleſcentibus morbo detentis, qui licet valde emaciati, continuò tamen cenſetur propterea quòd auctrix facultas ea potiſſimum ætate operatur, & ita potens eſt, vt ipſi nutrici alimentum ſubripiat, ad partes ſolidas, partes potiſſimum, oſſa inmirum ad quorum extenſionem totum corpus extenditur, ideò auctricis vi alimentum ad illas partes rapitur, & carnoſæ debito ſuo nutrimento defraudantur: vnde qui creſcunt, vt plurimum macilenti apparent: Contrà verò multi conſpiciuntur pingues & bene ſaburrati, atque opipare viuentes, qui tamen debitam & decentem corporis proceritatem non attingunt.

Licet autem auctrix facultas & nutritiua idem baberent obiectum, ſcilicet nutrimentum, eo tamen vtuntur diuerſo reſpectu. Nutritiua enim facultas eo vtitur, quatenus ſubſtantiam partis conſeruæ ſimpliciter. Auctrix verò quatenus ſubſtantiæ magnitudinem & iuſtam quantitatem intendit. Nam quamuis ſubſtantia quæ nutritione acquiritur, quanta ſit, quoniam materialis ſubſtantia abſque quantitate conſiſtere nequit: nutritio tamen ſubſtantiam non reſpicit, quatenus eſt ſubſtantia, Accretio verò eam ſubſtantiam reſpicit, non quatenus eſt ſubſtantia, ſed quatenus habet quantitatem. Sic quatenus mutatur ſanguis in carnem, verbi gratia, eatenus eſt nutritio, quæ ſolam carnis reſpicit ſubſtantiam, quatenus verò mutatur in carnem maiorem, eatenus eſt accretio, quæ non reſpicit ſubſtantiam carnis, ſed tantum illius quantitatem.

Terminus accretionis non eſt continuus vſque ad finem vitæ, ſed vt plurimùm ad vigeſimum quintum, vel trigeſimum ætatis annum extenditur.

Vnicuique corpori viuenti certus magnitudinis terminus eſt a natura conſtitutus: ideoque tamdiu creſcit corpus viuens quamdiu ad terminum illum non peruenit. Cum verò debitam ſuam magnitudinem aſſecutum eſt, ex præſcripto naturæ in ea acquieſcit, neque vlterius in creſcendo progreditur. Deinde, cùm accretio pendeat immediatè ab extenſione ſolidarum partium ſecundum trinam dimenſionem, ſequitur corpus tamdiu creſcere, quamdiu ſingulæ illius partes poſſunt hoc modo extendi. Iam autem progreſſu ætatis ob continuam humidi primigenij reſolutionem à calore natiuo factam ſolidæ illæ partes ita indurantur, & exſiccantur, vt ampliùs non ſint idoneæ ad extenſionem.

Quamuis autem poſt dictum tempus auctrix facultas non ampliùs operetur, non tamen corrumpi aut otioſam manere dicendum eſt, vt voluerunt quidam; quia non eſt neceſſe animæ facultates ſemper eſſe in actu, ſecundo, & operari; non enim ſemper intelligimus actu generamus, aut loco mouemur; & propterea quoque non eſt neceſſe nos ſemper augeri, ſed facultates feriantur, cùm finem propoſitum ſunt adeptæ. Sic etiam auctrix ceſſat adepto fine, nimirum iuſto magnitudinis termino Deinde eſt impedita, quia non habet ſubiectum, ſcilicet corpus extenſioni aptum. Eſt igitur duplex cauſa; vna à fine, altera à ſubiecto deſumpta.

COROLLARIVM.

Hic ſeſe offert problema ſcitu dignum: cur omnes homines ad eandem magnitudinem non perueniant, ſed quidam ſint alijs multo proceriores, quidam verò breuioris ſtaturæ? *Reſpondeo*, triplicem eſſe huius rei cauſam. *Prima* deſumitus ex diuerſa corporum diſpoſitione; quò enim corpora ſunt humidiora & calidiora, eò ſunt aptiora ad extenſionem, magiſque & citiùs creſcunt quàm frigida & ſicca, quorum partes non ita ſunt extenſioni aptæ. *Secunda* cauſa ſumitur ex nutritione: quò enim perfectiùs & copioſiùs nutritur corpus, eò etiam magis & velociùs creſcit, & quò imperfectiùs & parciùs, eò minùs & tardiùs. *Tertia* cauſa ſumitur à ſimilitudine parentum, ex proceris enim parentibus, filij proceri, ex paruis parui oriuntur; quia ſemen omnium partium ideam, omneſque earum conditiones transfert à parentibus in liberos.

CAPVT V.

De Generatrice facultate, & de Generatione.

Generatrix facultas eſt ea vis animæ, qua homo ſibi ſimile producit, ad perpetuam ſpeciei conſeruationem.

Hinc generatio eſt ſui ſimilis productio.

Generatio apud Philoſophos duplex eſt, vniuoca & æquiuoca. *Vniuoca* dicitur ea, in qua vnum quodque ſibi ſimile generare ſolet, talis eſt generatio omnium animalium perfectum *Aequiuoca* verò eſt in qua res diuerſæ & diſſimilis naturæ generatur, talis eſt generatio animalium imperfectorum, quæ ex putredine oriuntur. Ergo perfectis animalibus potiſſimùm competit generatio vniuoca: vnde muli & eunuchi non ſunt apti ad generandum. Hinc patet, generationis nomen non ita latè vſurpari apud Medicos, quemadmodum & apud Philoſophos, qui omnem formæ in materiam introductionem generationem appellant; hic verò tantum ſumitur pro ſui ſimilis productione, quæ etiam *procreatio* appellatur.

Generatrici facultati duæ aliæ ſubſeruiunt, alteratrix & conformatrix.

Alteratrix eſt quæ ſubiectam generationis materiam alterat & immutat.

Subiecta generationis materia eſt ſemen, quod in variarum partium naturam tranſire nequit, niſi priùs omnes illius qualitates, tam primæ, quàm ſecundæ, variè immutentur: ideò tributa eſt animæ peculiaris facultas, quæ munus illud perficiat, alteratrix ſeu immutatrix ideò appellata.

Conformatrix eſt, quæ toti corpori & ſingulis eius partibus debitam formam & figuram largitur.

Seminalem materiam alteram & præparatam excipit facultas conformatrix ex eaque omnes corporis partes effingit, & vnicuiq; harum debitam magnitudinem, figuram, ſitum, connectionem, & alia omnia commodè aſſignat, quæ ad cuiuſque peculiares actiones commodè exercendas requiruntur.

COROLLARIVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

Reliqua omnia quæ à facultate generante dependent, fuſiùs exponentur in *ſequenti ſectione*, in qua de hominis procreatione agetur.

CAPVT VI.

De Facultate Vitali.

Facultas Vitalis eſt ea vis animæ per quam ſpiritus vitales in corde generantur, & vita in toto corpore conſeruatur.

PEculiarem eſſe in corde facultatem à reliquis diſtinctam, indicant ſpiritus, qui magna copia a corde influunt in arterias: omnis autem ſpiritus eſt alicuius facultatis inſtrumentum. Facultas autem illa ſpiritus vitales generat in corde, qui ſpiritus ſunt ſubiectum caloris influentis, quæ duo in ſingulas corporis partes diffunduntur, earumque calorem & ſpiritum inſitum conſeruant. Cùm autem in calore inſito vita conſtituatur, illius conſeruatio erit vitæ conſeruatio: vnde hæc facultas vitalis, ſeu vitam conſeruans, rectè appellatur. Atque adeò vita erit actio, ab illa facultate, tanquam effectus à ſua cauſa, dependens.

Vitali facultati miniſtrant pulſus, & reſpiratio.

Male aſſerunt, quidam pulſum eſſe præcipuam actionem vitalem, eamque facultate vitali dependere immediate: nam vita, vt diximus, ab illa proximè dependet, pulſus verò eſt tantum actio illi miniſtrans, oriturque à facultate pulſifica, cuius tantum vis eſt cor & arterias dilatare & conſtringere, quomodo facultati vitali inſeruit.

Pulſus eſt functio cordis & arteriarum, compoſita ex ſyſtole & diaſtole, cum intermedia quiete, orta à facultate pulſifica cordis, ad ſpirituum vitalium generationem adiuuandam, eorumque diſtributionem per totum corpus efficiendam.

Pulſus cordis & arteriarum, ex tribus partibus componitur, diaſtole nimirum, ſiſtole, & intermedia quiete Per *Diaſtolen* cor & arteriæ implentur. Cor quidem dum dilatatur, aerem attrahit à pulmonibus per arteriam venoſam, & ſanguinem a vena caua, vt ex illis in ſiniſtro ſinu commixtis ſpiritus generetur, arteriæ verò dum dilatantur, ſpiritus attrahunt a corde iiſque implentur, tum etiam aerem externum, per orificia quæ ad cutem deſinunt, & hoc modo fit *tranſpiratio*, quæ aeris externi intromiſſione calorem internum contemperat, & fouet, omne enim calidum frigido moderato conſeruatur, ex Hippocrate.

Per *ſyſtolen*, ſiue conſtrictionem, cor fuliginoſa excrementa, ex ſpirituum generatione orta, per arteriam venoſam ad pulmonem expellit. Arteriæ etiam fuliginoſos vapores in ipſis contentos per inſenſibilem tranſpirationem expellunt, & ſpiritus ad partes maiori copia amandant.

Denique inter ſyſtolen & diaſtolen *intermedia* quies cõtingit, quia non poteſt fieri tranſitus ab vno contrario ad aliud, niſi per medium.

Dubium eſſe poteſt, quò feratur ſanguis & ſpiritus in corde contentus, dum illud conſtringitur? *Reſpondeo* duas eſſe auriculas in corde, vnam ſcilicet in dextro ſinu, alteram verò in ſiniſtro; illæ autem dilatantur, dum cor conſtringitur, atque ita implentur, dextra nimirum ſanguine in dextro ſinu contento; ſiniſtra verò ſpiritibus qui in ſinu ſiniſtro continentur.

Ad pulſum autem efficiendum, tria requiruntur, facultas, inſtrumenta, & vſus.

Primò requiritur facultas pulſifica, quæ eſt primarium agens & principale; Secundò inſtrumenta requiruntur pulſui apta, nimirum cor & arteriæ, quæ a facultate illa commouentur. Tertiò denique requiritur vſus & neceſſitas, facultatem ad agendum impellens, nimirum generatio, caloriſque natiui conſeruatio.

Reſpiratio eſt actio, partim animalis, partim naturalis qua per os ducitur aer ad pulmones, diſtento thorace, & vapor fumidus excluditur eodem contracto ad natiui caloris conſeruationem, & ſpiritus vitalis generationem.

Reſpirationis, ſicut & pulſus tres ſunt partes, *inſpiratio*, *expiratio*, & *intermedia quies*. Inſpiratione thorax dilatatur per muſculos huic rei deſtinatos, & ad thoracis dilatationem pulmo etiam dilatatur, ne vacuum detur in illa cauitate, atque pulmo aere impletur, tanquam follis, eoque aere inſpirato cordis æſtus temperatur, & ſpiritus vitales generantur, vt dictum eſt. Expiratione verò thorax & pulmo contrahuntur, ſeſeque contrahendo, aerem calidum & fuliginoſos vapores à corde emiſſos, forâs excludunt.

Ad reſpirationem etiam efficiendam tria concurrunt, facultas, inſtrumentum, & vſus.

Primò, concurrit facultas animalis, muſculos thoracis mouens tum etiam naturalis inſita, quæ pulmonem impellit ad motum, vt cordi auxilietur.

Secundò concurrunt inſtrumenta ſeu partes omnes reſpirationi dicatæ. Ac *denique* vſus, ſeu neceſſitas reſpirandi, ad calorem cordis ventilandum.

COROLLARIVM.

Maximè controuertitur, an reſpiratio ſit purè animalis, an verò mixta, ſcilicet, partim animalis, partim naturalis? Cuius rei elegantem diſputationem vide apud Laurentium quæſtione 20. libri noni.

CAPVT VII.

De Facultate & Functione animali, ac primùm de principibus facultatibus.

Facultas animalis eſt ea vis animæ, per quam homo, ſenſum, motum & principes animi functiones exercet.

Principes ſunt tres, imaginatio, ratiocinatio, & memoria.

Imaginatio eſt illa actio animæ, qua omnium obiectorum ſpecies, quæ ſenſibus externis offeruntur, percipiuntur, & à ſe inuicem diſcernuntur.

VNuſquiſque ſenſus proprium & peculiare habet obiectum, (vt infrà apparebit) cuius ſpeciem recipit in proprio organo, eam tamen non diiudicat, hoc enim pertinet ad ſolam imaginationem, ad quam feruntur ſpecies per ſpiritus, qui à cerebro influunt per neruos, ad ſenſuum inſtrumenta. Cùm igitur cerebrum ſit ſedes principum facultatum, dum ſenſuum diuerſorum obiecta illi communicantur, primo illa in imaginatione repræſentantur, & a ſe inuicem diſtinguuntur, quod ſenſus peculiares nequeunt, præſtare: viſu enim, verbi gratia, lactis albedo ſola repræſentatur, non autem dulcedo; guſtu verò contrà, dulcedo, & non albedo: At imaginatio vtrumque ſimul percipit, & rectè diſtinguit, cuius ſenſus ſint obiecta. Præterea imaginatio non ſolum res præſentes, ſicut ſenſus, ſed etiam abſentes percipit, & in animo repræſentat, multaque inde componit, quæ ſæpe nunquam extiterunt, ex analogia tamen eorum quæ ſenſibus ſunt conſpicua.

Philoſophis eas animi operationes, quas nos ſub imaginatione, cum Galeno complectimur, in duas ſpecies diſtinguunt, ſc. in ſenſum communem & phantaſiam ſiue imaginationem; voluntq; ſenſum communem ſpecies tantum percipere obiectorum præſentium, imaginationem verò etiam res abſentes ſibi proponere, ac ſi præſentes eſſent, nec non res quæ non ſunt, quæ etiam ſunt impoſſibiles, ſibi proponere. Cùm autem hæc tantùm differant modo operandi, non eſt neceſſe à facultatibus ſpecie diuerſis dependere.

Ratiocinatio eſt illa animæ actio, per quam homo diſcurrit, intelligit, & ratiocinatur.

Hæc homini eſt peculiaris, cùm reliquæ ſint etiam brutis communes. Illa autem ſpecies rerum ab imaginatione recipit, eaque diuidit ac componit, earumque naturam & eſſentiam inueſtigat, diſcurſus beneficio, necnon bona à malis & vera à falſis diſtinguit, ex iiſque multa elicit, quæ ſub ſenſum non cadunt, quæ tamen vera eſſe mens certò cognoſcit. Hinc ortæ ſunt omnes ſcientiæ, quæ adhuc ſublimioris huius facultatis vi addiſci, & edoceri ſolent.

Memoria eſt illa animæ operatio, quæ receptas rerum ſpecies retinet & conſeruat.

Rerum ſpecies ſemel in animo receptæ, diu conſeruantur, ita vt longo etiam tempore, poſtquam à ſenſibus ſunt perceptæ, menti & imaginationi repræſententur. Ideo conſtituta eſt tertia facultas a reliquis diſtincta, quæ omnes illas ſpecies conſeruet, tanquam horreum quoddam, ex quo illæ depromantur, quando opus fuerit.

Philoſo-

Digitized by Google

Philoſophi aliam operationem conſtituunt, diſtinctam à memoria, ſcilicet *reminiſcentiam*, quæ illa reducit quæ à memoria exciderunt, ea colligendo ex ijs quæ adhuc retinentur. Putamus tamen, cum Galeno, reminiſcentiam eſſe opus memoriæ, cùm ſe reflectit in ſeipſam. Memoriæ enim opus non eſt, rerum ſpecies ſolùm retinere, vt multi putāt: (ita enim non eſſet potentia cognoſcens, ſed ſeruans tantum ſpecies) ſed memoriæ eſt recordari rerum abſentium, vt res ſunt actæ: atque ita *reminiſci* eſt memoriæ vlterior quidam motus, non actio diuerſa.

COROLLARIVM.

Celebris quæſtio inter Medicos ſolet agitari, an facultates principes in cerebro locis diſtinguantur: quam vide apud Laurentium, *quæſt. 2. lib.* 10. egregiè pertractatum.

CAPVT VIII.

De Somno & Vigilia.

Ad functiones cerebri internas referuntur Somnus & Vigilia: de ijs ergo nunc agendum.

OMnes Philoſophi ſomnum & vigiliam referunt ad ſenſum communem. Volunt enim ſomnum eſſe illius, atq; adeo ſenſuum exteriorum ceſſationem; vigiliam verò actum & exercitationem eorundem: Vnde cùm nos ſenſum communem ſub imaginatione complectamur, cùm & inſomnia (de quibus acturi ſumus) ad imaginationem ſpectent etiam ſtrictè ſumptam, ideoque aptus hic erit de his agendi locus.

Eſt autem ſomnus quies, ſiue ceſſatio ſenſuum interiorum, & exteriorum, ad corporis recreationem inſtituta.

Vigilia vero nihil aliud eſt, quàm eorundem ſenſuum liberum exercitium.

Per ſenſus interiores hic intelligimus potiſſimùm actionem illam internam, per quam fit receptio ſpecierum, quæ à ſenſibus externis feruntur ad imaginationem: illa enim operatio per ſomnum ceſſare ſolet, non autem imaginandi actio ratiocinandi, aut memorandi, quę inter dormiendum non rarò exercentur. Immò ipſorum ſenſuum nō eſt omnimoda ceſſatio; dormientes enim violenta percipiunt objecta, vt clamores, concuſſiones, & alia huiuſmodi, atque ita licèt ſomnus dicatur priuatio, Vigilia vero habitus, non eſt tamen priuatio totalis ſed huiuſmodi, vt ab ea ab habitum facilis ſit regreſſus atque ita veræ priuationis eſſentiam non complet.

Cauſa ſomni proxima & immediata eſt ſpirituum detentio, & prohibitione influant in organa ſenſus & motus.

Prohibetur autem influxus ſpirituum à vaporibus cerebrum opplentibus illiuſque meatus obſtruentibus.

Somnus naturalis & quietus tunc ſolet fieri, quando vapor benignus & veluti roridus ex alimentis in cerebrum fertur, eiuſque ventriculos & meatus perfundit, vt ſpiritus retineantur & animales actiones conſopiantur. Quod autē ex huiuſmodi vaporibus in cerebrum delatis ſomnus excitetur; inde patet, quòd ex copioſo cibo & potu, meri potiſſimùm, ſomnus longus & profundus excitetur, at ex his multi vapores ad cerebrum fuerunt. Qui verò ſobrij valde ſunt, aut inedias patiuntur, parum dormiunt, quia pauci vapores ad cerebrum feruntur, qui citò diſſipantur, tunc enim ſomnus ceſſare ſolet, poſtquam vapores illi à calore natiuo fuerunt reſoluti.

Prohibent enim ſpirituum influxum, ea quæ illos multum diſſipant vel obtundunt, aut alio quouis modo ſiſtunt.

Præcipua ſomni cauſa, ſpirituum influxum prohibens, eſt vaporum copia ad cerebrum delata Sunt tamen multæ aliæ, quæ minùs efficaciter, aut ſaltem minùs naturaliter idem præſtare ſolent: verbi gratia, quando ſpiritus animales ſunt ita exoluti per diuturnos labores, intenſiores animi cogitationes, ſtudia & curas, vt non ſuppetat ſufficiens eorum copia ad influxum ordinarium efficiendum, ſed natura eos retineat, & calorem influentem, ad deperditorum reparationem. Sic etiam à rebus frigidis aſſumptis, vel admotis, ſpiritus quaſi congelati ſubſiſtunt & intercipiuntur. Siſtuntur etiam non rarò ſpiritus ab ijs quæ animum demulcent, & in quiete conſtituunt, qualia ſunt ſuauis cantus, ſtrepitus aquarum: ceſſatio cogitationum animi ſecuritas, & alia huiuſmodi.

Finis denique ſomni eſt virium animalium & totius corporis inſtauratio.

Per ſomnum vires animales primariò inſtaurantur, quia illæ longa & multiplici ſenſatione defatigatæ, ſomni beneficio reſtituuntur, & ſpiritus per vigilias exhauſti inſtaurantur, membraque motu defatigata, ad priſtinam naturam & functiones redeunt. Deinde ſomnus quoque conducit ſecundariò ad actiones naturales feliciùs perficiendas, quę per animales operationes in vigilia quodammodo impediuntur: Tempore enim ſomni, calore intus ſe recipiente, coctiones meliùs fiunt, nouaque materia ſpiritibus gignendis ſuggeritur, excrementa mitigantur, & minuuntur, meliuſque concoquuntur.

CAPVT IX.

De Somnijs.

Inſomnium eſt phantaſma rei alicuius ſenſilis, animali inter dormiendum occurrens.

DVm animal vigilat, & exercet ſenſus exteriores, deferuntur ab obiectis ſenſibilibus ſimulachra ad cerebrum, vt vi ſpiritus animalis impreſſa, ibi conſeruantur. Quando igitur idem animal dormit, & ceſſat à ſenſibus exterioribus, tunc ſimulachra illa, niſi impuritate aut turbulento motu ſpiritus animales obſcurentur & obliterentur, rurſus animali in ſomno occurrunt & apparent: quo fit vt animal iudicet, ſe reuera ſenſibus externis res illas cognoſcere, quæ à ſimulachro repreſentantur.

Contingunt autem vt plurimùm inſomnia horis matutinis, quia manè peracta digeſtione, purior eſt ſpiritus animalis, propter vaporum craſſorum reſolutionem & abſumptionem à calore natiuo; ideoque tunc clariùs & perfectius ſpecies rerum imaginationi offeruntur & repræſentantur: quemadmodum enim in aqua turbata nulla penitus effigies, aut valde deformis repræſentatur; ita in cerebro magna habituum copia detento, aut nulla penitus inſomnia formantur, aut valde indiſtincta, & minimè cohærentia.

Inſomnia autem ſunt vel ſupernaturalia, vel naturalia:

Supernaturalia ſunt vel diuina, vel diabolica.

De his agere non eſt locus, ſed ea ad Metaphyſicos, vel Theologos relegamus.

Naturalia fiunt, vel ex relictis veſtigijs imaginum interdiu formatarum, vel ex certa quadam corporis diſpoſitione.

Pleraque ſomnia oriuntur ex imaginibus earum actionum, quas interdiu exercuimus: illæ enim quia nuper in ſpiritus animales impreſſæ ſunt, ideo etiam firmiùs hærent & per operationem imaginationis nocturnæ faciliùs renouantur.

Fiunt etiam vt plurimùm ex varia corporum diſpoſitione varioque eorum temperamento. Sangineis enim colores rubri, conuiuia, muſici concentus, nuptiæ, oſcula res venereæ, horti, & id genus alia, ad voluptatem pertinennentia, per ſomnum repræſentari ſolent, bilioſis colores flaui, rixæ, bella, homicidia, incendia, volatus: & ſimilia, Pituitoſis colores albi: aquæ, nauigationes, natationes, ſubmerſiones, piſces, & alia huiuſmodi. Melancholicis colores nigri, tenebræ, cadauera, ſepulchra, & ſpectra diabolica.

Nota tamen, aſtrorum influxum non rarò concurrere cum corporis diſpoſitione ad inſomnia efficienda, & illa potiſſimùm aliquam habere ſolent ſignificationem.

* * *

CAPVT X.

De Facultatibus minùs principibus.

Facultates minùs principes duæ ſunt, ſentiens, & mouens. Sentiens facultas eſt ea vis animæ, per quam obiecta externa per medium idoneum delata, in proprijs organis percipiuntur. Illius vero actio, ſenſus ſiue ſenſatio appellatur.

AD ſenſum autem efficiendum quatuor requiruntur: primùm inſtrumentum bene diſpoſitum; ſecundò, obiectum proportionatum; tertium medium per quod fit multiplicatio ſpecierum à re ſenſibili, quartum, conueniens diſtantia inter obiectum & ſenſum, vt recta illius perceptio fieri poſſit.

Eius ſpecies ſunt quinque, viſus, auditus, olfactus, guſtus, & tactus.

Viſus eſt ſenſus quo homo obiectum viſibile per medium diaphanum, actu illuminatum, oculis percipit.

Auditus eſt ſenſus, quo homo obiectum audibile per medium, διηχὲς, id eſt, *ſonis deferendis aptum*, auribus percipit.

Olfactus eſt ſenſus, quo homo obiectum olfactile per medium διοσμὸν, naribus percipit.

Guſtus eſt ſenſus, quo homo obiectum guſtabile per medium διάχυμον, lingua percipit.

Tactus eſt ſenſus, quo homo obiectum tactile per medium διαφὲς, quavis corporis parte carnoſa & neruoſa percipit.

Facultas mouens eſt illa animæ vis, qua homo virtute propria ſe mouet localiter.

Hæ omnes facultates & functiones minùs principes ita exactè edocent in Phyſicis, vt in ijs tempus non eſſe terendum exiſtimemus.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO SEPTIMA.

De hominis procreatione.

CAPVT PRIMVM.

De Semine vtriuſque ſexus.

Ad hominis procreationem duo ſexus requiruntur, mas nimirum & fœmina: ex quorum mutuo congreſſu ſemen prolificum ab vtroque effunditur, ex quo in vteri ſinum recepto, prima fœtus rudimenta componuntur.

Eſt autem ſemen humanum ſubſtantia humida, & ſpirituoſa in teſtibus elaborata, ex reſiduo tertiæ concoctionis alimento, hominis formam poteſtate continens, & ad fœtus partes producendas, non ſolum virtualiter, ſed & materialiter concurrens.

MVLTI ſolent aſſerere ſemen ex ſolo ſanguine in hepate confecto, generari ex eo commoti, quod videant vaſa ſpermatica deferentia ſanguine turgida, ſicut aliæ venæ, & per nimios coitus ſanguis ſoleat effluere. Verùm cùm iſta materia vim & ideam totius corporis referire debeat, ita vt ſimilitudinem liberorum cum parentibus, illi potiſſimum adſcribere ſoleamus, ſatius eſſe ducimus aſſerere, illam à ſingulis partibus deriuari, ex reſiduo ſcilicet alimenti tertiæ concoctionis, quòd quia à partibus non fuit valde immutatum, non eſt mirum illud ideam ſanguinis adhuc retinere. Non eſt tamen exiſtimandum, ex minimis quibuſuis particulis, quæ cogitatione potiùs quàm ſenſu poſſunt comprehendi, materiam iſtam deriuari, ſed ex ſingulis partibus ſimilaribus, quæ ſenſibilia corporis noſtri elementa vocantur, potiſſimùm verò à principibus, quæ ſpiritus illos viuificos totius ideam & characterem referrentes, ſuppeditare poſſunt.

Ad id verò, quod *obiiciunt*, ſanguinem per nimios coitus excerni: *Reſpondeo*, naturam ſeminalem antequam in teſtibus elaboretur, ſanguinis ideam referre, quia ex illo facta eſt, in partibus tamen aliquatenus immutato, & quondam in ijs celebrationem adepto.

In ſemine duæ ſunt partes, ſpiritus & craſſamentum.

Spiritum beneficio ſemen turget & ſpumeſcit: turget quidem, quia ſpiritus ſunt valdè mobiles, & impetum facientes: ſpumeſcit verò, quia ab iiſdem ſpiritibus tanquam aere impletur, & eorum motu agitatur. In materia autem illa ſpirituoſa reſidet formatrix illa facultas, per quam homo ſibi ſimile generare poteſt. Craſſamentum verò eſt ſubſtantia humida & aquea, quæ talis manifeſtè apparet, cùm ex ſemine ſpiritus euanuerunt, tunc enim illud ſpumoſitatem, & albedinem ſuam amittit, & illa humida ſubſtantia eſt omnium partium ſolidarum materia, primumque earum rudimentum.

Et in parte ſpirituoſa eſt cauſa generationis efficiens, in craſſamento vero materialis

Philoſophi *obijciunt*, vnum & idem non poſſe eſſe agens & patiens, efficiens in materiam, atque ideò in ſemine vtramque cauſam non poſſe reperiri. *Reſpondeo* illud verum fore, ſi ſeminis ſubſtantia eſſet omnino homogenea, ſed cùm in illo ſint diuerſæ partes, non eſſe inconueniens, diuerſa munera præſtare: quatenus enim ſpirituoſum eſt, agit & informat humidiorem illam, & craſſiorem ſubſtantiam, quæ illi pro materia & quaſi ſubiecto admota eſt, vt videre eſt in ſeminibus plantarum, & in ouis, in quibus poſt ſuſceptum à terra vel incubãtem gallina calorem, ſpiritus ille prolificus ſuſcitatur, qui in eiuſdem ſeminis, aut oui materiam agens, partium conformationem aggreditur & perficit. In artefactis quidem efficiẽs vel opifex non ingreditur rem factam, ſeu opus, quia extrinſeca tãtum attingit: natura verò vniuſcuiuſque rei intus poſita, interiora & exteriora perficit, totamque operis ſui ſubſtantiam peruadit in eaque conſiſtit, tanquam proprio domicilio: ac proinde nihil impedit, quin ſemen, tum efficiens, tum materiam fœtui generando præſtet.

Licèt verò ſemen ex ſe fœtus generationem præſtet non eſt tamen actu animatum, ſed tantum potentia.

Quidam exiſtimarunt, ſemen eſſe actu animatum, & formam illam habere; quæ deinceps compoſitum organizatum eſt informatura. Nos verò exiſtimamus, poteſtate tantum ſemen humanum hominis formam continere. Nam cùm hominis anima extrinſecùs ipſi adueniat, non poſſumus dicere, ſemen animam humanam habere, niſi potentia, quatenus aptum natum eſt eas diſpoſitiones inducere, quæ ad ſuſpiciendum nobilioris formæ aduentum ſunt neceſſariæ: immò neque in alijs animantibus ſemen eſſe actu animatum eſt arbitrandum, ſed tantum potentia, quia eam habet vim conformatricem in ſpiritu poſitam, qua ſimile producit animatum, vbi ſemen in conuenientem locum proiectum ſubiectamq; materiam nactum fuerit. Illam autem vim ſeminis formæ inſitam eſſe, quæ tamen non ſit anima, nihil eſt abſurdum: cùm etiam in multis inanimatis, vt magnete, rhabarbaro, & ſimilibus, multæ eæq; inſignes facultates, abſq; anima reperiantur Hæc tamen doctrina inſignes patitur difficultates, quas apud Sennertum *in hypomnematis philoſophicis* videre eſt.

Corrumpitur itaq; ſeminis forma, vbi primùm anima aduenit corpori iam diſpoſito & delineato: & vitam plantæ viuere dicitur, quamdiu ſimpliciter nutritur, vbi verò organa ſenſus & motus fuerint perfecta, animalem vitam, ſeu ſenſitiuam agit; ac tandem rationalis animæ opera exercet, poſtquam recta cerebri temperies & ſpirituum diſpoſitio fuerit comparata.

COROLLARIVM.

Antiqua eſt controuerſia inter Medicos & Peripateticos; an ſcilicet mulieres ſemen prolificum emittant Medici enim omnes poſt Hippocratem, partem affirmantem defendunt: ad cuius tutelam, primò communem aſſerunt mulierum experientiam, quæ referunt ſe aliquid maiori cum voluptate emiſiſſe in eo coitu quo conceperunt. Quod

etiam

Digitized by Google

etiam confirmatur ex partium muliebrium ſtructura, quæ teſtibus valde conſpicuis ſunt à natura donatæ, ad ſeminis elaborationem, quo albicante & bene concocto ſæpe referta in diſſectionibus inueniuntur. Vnde concludere licet; ex virilis & muliebris ſeminis commixtione fieri aliquid tertium, quod aptum eſt fœtui generando.

Peripatetici verò cum Ariſtotele putant, ſemen muliebre per analogiam tantùm & homonymicè ſemen appellari, illudque non ad fœtus generationem concurrere, ſed tantùm irritando coitu, aut irritandis vteri lateribus inſeruire; quod validis rationibus confirmare videntur.

Prima. Si mulier ſemen haberet polificum, ſola ſine viri congreſſu poſſet generare ſemen enim, ac ſanguinem menſtruum haberet, quæ tantùm duo ad fœtus generationem requiruntur. *Secunda*. Ex duobus entibus in actu nō poteſt fieri vnum ens per ſe, ſed tantum aggregatum per accidens. Ergo ex duobus ſeminibus fœtus produci nequit.

Quibus obiectionibus, & alijs quæ eodem recidunt. *Reſpondeo*, vtrumque ſemen, tum maris tum fœminæ, licèt ſit prolificum, eſſe tamen inſufficiens, vt ex ſe ſolo fœtus generetur, ſed requiri debitam vtriuſq; commixtionem in vtero, ex qua fetus delineatio perficitur: atque ita ex pluribus entibus completis non fit vnum ens per ſe; ex varijs tamen entibus incompletis vnum fieri ens completum, nihil habet abſurdi.

C A P V T II.

De ſanguine menſtruo.

Non ſolùm ſemen ad fetus generationem concurrit ſed etiam ſanguinis menſtruus, qui eſt alterum principium, idque materiale tantum, non autem efficiens ſicut ſemen.

IN ſanguine materno nulli aut pauciſſimi ſunt ſpiritus, ideo nullam habet efficiendi vim, ſed tantùm materiam ſuppeditat, ex qua omnes partes carnoſæ componuntur, ſicut ex ſemine ſpermaticæ. Sanguis autem ille, *menſtruus* appellatur, quia in mulieribus bene affectis, quæ nec grauidæ ſunt, nec lactantes ſingulis menſibus ſolet effluere.

Eſt autem ſanguis menſtruus, excrementum vltimi alimenti partium carnoſarum, quod certis temporibus, & ſtatis periodis, moderata quantitate per vterum expurgatur, ad fetus generationem & nutritionem.

Hinc patet, menſtruum ſanguinem eſſe excrementum, idque vtile ſecundum ſubſtantiam, cùm in fœtus partes, earumque nutritionem conuertatur. In mulieribus autem ſanguis iſte redundare conſueuit, tum ob debilem earum calorem, qui totum ſanguinem in hepate confectum nequit digerere, tum ob mollem & humidam earum temperiem, quę humorum copiam ſolet aceruare: vnde fit vt ſanguis iſte quantitate nimia luxurians à carnibus iam expletis & quaſi ſaturatis in venas maiores refundatur, & ab his per vteri venas excernatur.

Tempus quo ſanguis iſte excernitur duplex eſt, vniuerſale & particulare.

Tempus vniuerſale eſt à decimo ſecūdo, vel decimo quarto ætatis ann. ad quinquageſimum vel quinquageſimum quintum.

Ante decimum ſecundum, vel decimum quartum annum mulierum vaſa anguſtiora ſunt, & calor humoris copia penè obrutus, reliquias pellere nequit, immò ante illam ætatem maxima ſanguinis copia ad corporis argumentum abſumitur Poſtea verò à decimo ſecundo, vel decimo quarto anno calor incipit effulgere, vaſa mollificantur, mammę turgent, corpus libidine titillatur, & noua lanugine inſperguntur genitalia. Contrà verò poſt quinquageſimum vel quinquageſimum quintum annum ceſſant menſtrua propterea quod calor debilitatus tantam ſanguinis copiam non ampliùs generat, vt quædam reliquiæ ſuperſint; vel eas ſi adſint, commodè expellere non poteſt.

Tempus particulare vno menſe definitur idque per trium vel quatuor dierum ſpatium.

Hæc ſanguinis menſtrui vacuatio ſingulis menſibus ſolet contingere, quod omnes tribunt motui Lunæ, quæ humoribus dominatur: & docet experientia, iunioribus hanc purgationem vtplurimùm contingere circa nouilunium, ſenioribus verò circa plenilunium: vnde peruulgatus ille verſiculus.

Luna vetus, vetulas, iuuenes noua luna repurgat.

COROLLARIVM.

Hinc celebris quæſtio ſolet agitari, an ſanguis menſtruus ſit qualitate noxius? Quam vide apud Laurentium, *qu.* 8. *lib.* 8. *ſuæ Anatomiæ* diligenter excuſſam.

C A P V T III.

De conceptione.

Tunc dicitur fieri conceptio, quando ſemina vtriuſque ſexus in vteri cauitate ſimul permiſcentur & fouentur, eorumque virtus formatrix in actum reducitur.

MAs & fœmina, dum ſuſcipiendæ prolis gratia, rei venereæ incumbunt, ſimul & eodem tempore ſemina ſua effundunt, mas quidem in ceruicem vteri, fœmina verò in proprium vteri ſinum: qui quidem vterus mira proprietate præditus eſt ſeminis virilis attrahēdi: illud ideò ſtatim ac è pene virili emiſſum eſt, auidè allicit, & in proprium ſinum recondit. Ibiq; duo illa ſemina, exquiſitè vniuntur & permiſcentur, & ab ipſo vtero arctiſſimè comprehenduntur, ita vt totum vteri corpus conſtringatur, & corrugetur, illiuſq; orificium internum ita exquiſitè claudatur, vt nec ſpecilli apicem admittere queat. Tunc ſemina illa à calore vteri fouentur, eorumque calor & ſpiritus ſuſcitantur, ac diuina illa virtus plaſtica in actum reducitur, vnde fœtus partes incipiunt delineari.

Conceptionis ſigna potiſſima, hæc ſunt.

Primum, *Leuis totius corporis horror ſtatim à coitu.*

Quia tunc temporis vterus contrahitur; & ſeſe contrahendo horrorem illum parit.

Secundum, *Seminis retentio, & pudendi muliebris ſiccitas.*

Si poſt coitum ſemen non excedat, ſignum mulierem concepiſſe.

Tertium, *vteri oſculi exquiſita occluſio.*

Quartum, *menſium ſuppreſſio,*

Quintum, *mammarum tumor, dolor, & durities.*

Sextum, *languidus Veneris appetitus.*

Septimum, *cibi faſtidium.*

C A P V T IV.

De ſingularum Partium delineatione, earumque perfectione.

Prima partium ſpermaticarum rudimenta ſeptimo conceptionis die incipiunt apparere.

VIrtus formatrix à calore vteri ſuſcitata, totam ſeminis materiam duabus tunicis contegit quas ex ipſo ſemine efformat, & illæ tunicæ chorion & amnios appellantur, quarum vſus vide apud anatomicos. Reliqua verò ſeminis materia in partes ſpermaticas mutatur, illarumque prima lineamenta apparere incipiunt die ſeptimo: Si enim genitura poſt ſeptimum diem emiſſa in aquam conijciatur, in ea apparebunt tres bullæ, quæ ſunt trium partium principium rudimenta, infinita plenè filamenta quæ ſunt reliquarum partium ſpermaticarum ſtamina.

Omnes autem partes ſpermaticæ in maribus triginta diebus; feminis verò quadraginta perficiuntur.

Cùm mares ſint calidiores & ſicciores ideò citiùs conformantur, minor enim fœmellarum calor tradiùs concoquit, & maior humiditas maiori indiget tempore, vt condenſetur in partium ſolidarum conſiſtentiam.

Partes verò carnoſæ tertio menſe perficiuntur in maribus in feminis verò quarto, & tunc moueri incipiunt.

Poſtquā omnes partes ſpermaticæ fuerunt conformatæ, ſanguinis menſtruus in eas influit, earùmque omnia ſpatia intermedia implet vnde virtus formatrix omnes partes carnoſas producit; quæ tunc abſolutæ ſunt, cùm fœtus incipit

moueri: indicat enim hoc muſculos, à quibus motus fit eſſe abſolutos.

CAPVT V.

De Partu.

Partus eſt fœtus in vtero perfecti & abſoluti tempore facta excluſio.

POſtquam fœtus in vtero debitam conformationem, nutritionem, & accretionem acquiſiuit, ſufficiens alimentum non recipiens, & calorem habens maiorem, qui aeris inſpiratu indigeat vt ventiletur; liberiorem locum quærere incipit, & calcitrando mẽbranas quibus includitur dirumpit, vterumque diſtendit, vnde ille irritatus onus ſibi moleſtum excludere nititur: hinc duplex motus vnus ipſius fœtus exire intendentis, alter vero vteri fœtum excludere conantis. Partus verò *naturalis* eſt, cùm infans in caput ruit, eoque prius foràs incipit prominere, reliqui verò ſunt præternaturales.

Tempora verò, in quibus partus poſſunt contingere, ſunt menſis ſeptimus, nonus, decimus & vndecimus.

Excluditur octauus, quia ſeptimo menſe perpetuò fætus ſolet conatum aliquem edere: & ſi robuſtus ſatis ſit, foràs egreditur; ſi verò ſit imbecillior, diutiùs ibi manet, eſt tamen ab illo conatu valde debilitatus, ita vt duobus egeat menſibus ad vires fractas reſtaurandas. Si igitur ſeptimo menſe excludatur, nouo illo labore prorſus labefactatur, vnde mors neceſſario contingit. Aſtrologi cauſam huius rei referunt ad infœlicem Saturni influxum, quem volunt octauo menſe dominari: de qua opinione, & reliquis ad partus varia tempora ſpectantibus, conſule Laurentium, *qu. 19 lib. 8. ſuæ Anatomiæ.*

CAPVT VI.

De Similitudine natorum cum parentibus.

Similitudo triplex eſt apud Medicos; ſpeciei, ſexus & indiuidui.

Similitudo ſpeciei eſt, dum res genita eſt eiuſdem ſpeciei cum generante.

SIc homo hominem generat, canis canem, & ita de reliquis.

Similitudo ſexus eſt, cùm res genita eſt eiuſdem ſexus cum alterutro parente.

Sic infans maſculus patri quoad ſexum ſimilis eſt fœmella verò matri.

Illa autem ſimilitudo ſexus pendet à ſeminis maſculini vel fœminei prædominio.

Vult Hippocrates, ſemen quòd à dextris partibus tam maris, quàm fœminæ decidit, eſſe validius & maribus generandis aptius; vnde ſi ſemen illud maſculinum à dextris deciſum prædominetur, mas generabitur; ſi verò fœmineum, in partibus ſiniſtris genitum: magis abundet, fœmella generatur.

Similitudo indiuidui eſt, cùm natus aliquod aliud eiuſdem ſpeciei indiuiduum ſecundum corporis conformationem repræſentat.

Sic natus aliàs patris, aliàs matris aliàs aui, aliàs alterius cuiuſvis effigem repræſentat.

Et illa ſimilitudo pendet non ſolùm à virtute formatrice ſemini inſita, ſed etiam interdum ab imaginatione.

Virtus formatrix cùm omnes corpori partes effingit, eiſq; formam illam largiatur, quæ ſemini eſt inſita, quæ nimirum à ſingulis parentis partibus ei fuit impreſſa; neceſſe eſt vt illis etiam ſecundum effigiem ſimilis euadat, patri quidem, ſi paternum ſemen ſuperet, matri verò, ſi maternum prædominetur. Quia verò ſemine parentum latet non rarò quædam auorum aut proauorum facultas, quæ illorum partibus fuerat impreſſa, fit interdum vt illa in nepotibus ſuſcitetur, illoſq; auis aut alijs conſanguineis ſimiles efficiat. Vnde putatur hæc vis ad quartã generationẽ extendi.

Deniq; imaginationis vis plurimum poteſt ad ſimilitudinem inferendam? Si enim fœmina dum concipit, intentam habeat imaginationem ad alicuius effigiem, huic ſimilem edet fœtum. Sic fœmina quædam Æthiopis effigiem in cubiculo habebat, & filium peperit nigro colore præditum. Sic multæ prægnantes, dum aliquid auide expetunt, illius effigiem fœtui imprimunt, quia à ſummo illo deſiderio conturbatur imaginatio, & rei appetitæ effigies ſpiritibus imprimitur, qui quidem ſpiritus illam effigiem tenello fœtui facillimè inurunt.

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER SECVNDVS,

PATHOLOGIAM CONTINENS.

Præcognita in Pathologiam.

In Pathologia conſideratur corpus humanum præter naturam ſe habens, & in morboſo ſtatu conſtitutum.

DVPLEX eſt natura apud Philoſophos, vniuerſalis, & particularis Vniuerſalis naturæ leges poſtulant, vt fiant in corporibus generationes, corruptiones, & alterationes variæ, quæ idcirco ſecundùm illam naturam vniuerſalem ſe habent; at vero, natura particularis, humana, v.g. peculiares habet ſuæ conſtitutionis leges eaſq; à naturæ vniuerſalis legibus diuerſas, quæ ſi excedantur præter naturam ſe habere homo æſtimabitur. ſcilicet pæter naturam illam particularem Sic corporis humani conſtitutio ſita eſt in certa primarum qualitatum ſymmetria, debita partium conformatione, & vnione earundem; in quibus, quoties vitium aliquod contingit, corpus præter naturam ſe habet, vt infra latius exponetur.

Nota, nonnullos (inter quos præcipuus eſt Fernelius) res *præter naturam* diſtinguere ab iis quæ ſunt *contra naturam*, ita vt illud præter naturam ſit, quod rametſi ex naturæ præſcripto non eſt, illi tamen nullam vim infert, vt faciei lentigines, & color ille qui ex Solis ardore contrahitur; contra naturam vero quod vim infert, eiuſque actiones manifeſtè lædit. Attamen hæc duo apud Medicos vulgo confunduntur, & pro vno & eodem vſurpantur.

Corporis humani ſtatus triplex eſt, ſalubris, inſalubris, & neuter.

Diuiſionem iſtam non agnoſcunt Philoſophi aſſerentes, inter morbum, & ſanitatem, nullum dari medium: at Medici, inſalubrem, ſeu morboſum ſtatum appellant, cùm nonnullæ corporis actiones ſunt manifeſtè læſæ: ſalubrem, quãdo ſunt omnino integræ: neutrum vero, quando, nec manifeſtè læſæ, nec omnino integræ apparẽt, talis diſpoſitio manifeſtè conſpicitur in iis qui in morbos labi incipitur, vel ab iis conualeſcunt: neceſſe namque fuit tres iſtas conſtitutiones in artem Medicam inuehere, duabus potiſſimùm de cauſis. *Prima* deſũpta eſt ex operationibus medicis,

cis,& diætæ modo vnicuique inſtituendo; ægris namque debetur curatio, ſanis conſeruatio, neutris verò corporibus, ſi ſint decidua verſus morbum præſeruatio, & conualeſcentibus à morbo, refectio, ſeu reſtauratio, *Secunda* cauſa ducta eſt à diebus decretorijs, qui non ſunt computandi à principio cuiuſuis infirmioris valetudinis, ſed ab eo tempore, quo ęgrotās manifeſtas, & ſatis inſignes paſſus eſt actionum læſiones; ita vt decumbere fuerit coactus, quod non poſſet ita diſtingui, ni ſtatus neuter ab inſalubri diſtingueretur. Poſſumus tamen Philoſophos cum Medicis conciliare, ſi dixerimus, Philoſophos lata ſignificatione Morbi, & Sanitatis nomen vſurpare quo modo etiam ea accepit aliquando Galenus, vt neutrum etiam ſtatum comprehendet; Medicos vero ſtrictiùs, provt ad artis vſum eſt neceſſarium. Trium horum ſtatuum fuſiorem explicationem vide apud Galenum *in Arte parua*.

De inſalubri ſtatu iam agere incumbit, & ratione illius tria veniunt conſideranda. 1. Morbus. 2. Cauſa morbi. 3. Symptoma.

Tota iſta tractatio verſatur, circa illam corporis diſpoſitionem, quæ Morbus appellatur. Vt enim perfecta illius notitia habeatur, primo natura illius eſt proponenda, mox omnes illius differentiæ inquirendæ deinde cauſæ, quæ illos morbos producunt inueſtigandæ, ac denique effectus contemplandi, qui ab illis producuntur; effectus enim morborum ſymptomata apud Medicos appellantur. Illorum ratione, vniuerſa Pathologia in tres *ſectiones* vulgò diſtribuitur, in quarum *prima*, morbi natura, eiuſque differentiæ; in *ſecunda* cauſæ morborum; in *tertia* verò ſymptomata explicantur. Sed quia criſium conſideratio nullibi melius, quàm in Pathologia collocari poteſt, cùm per mutationem in morbo factam definiatur, ideò nos *quartam* ſectionem Pathologiæ noſtræ addere decreuimus, quæ totam criſium, & dierum criticorum doctrinam contineat, eamq; ordine ſecundam faciemus: ita vt *prima* morbi naturam, & differentias; *ſecunda* mutationes, quę in morbis contingunt, quarum precipuæ ſunt criſis; *tertia*, cauſas morborum; & *quarta* denique ſymptomata contineat.

PATHOLOGIÆ

SECTIO PRIMA.

De Morbi natura, & differentijs,

CAPVT PRIMVM.

De Morbi Natura.

Morbus eſt diſpoſitio corporis præter naturam, primò, & per ſe actiones lædens.

GALENVS *primo methodi medendi*, & *lib. de diff. morb.* pulcherrima & valdè dilucida methodo morbi naturam inueſtigauit, quam nos hic paucis imitabimur. Primò igitur, actio ipſa venit conſideranda, quæ ſi læſa ſit in humano corpore, illud dicimus ægrotare; ſi verò integra & illæſa, ſanum eſſe. Actionem læſam dico, quæ manifeſtè talis, & ſenſibiliter apparet; nam minimæ, & ſēſibus occultæ actionum noxę nullum hic debent habere locum. Præterea, cùm actio ſit motus, & eſſentiam non habeat permanentem, quia tantiſper eſt dum ſit ac celebratur; ideò cauſam aliquā habeat neceſſe eſt conſtantem, & permanentem: illa autem cauſa eſt inſtrumentum corporeum, quod actionem exercet, putà oculus videt, ventriculus concoquit. Cùm autem vnum, & idem inſtrumentum, non vno & eodem ſemper modo ſuas exerceat operationes, ſed nunc illæſas, & ſecundum naturam, nunc læſas, & præter naturam, vario ſeſe habeat modo, & variè ſit diſpoſitum neceſſe eſt: vnde ſi illius diſpoſitio ſit ſecundum naturam, corpus erit naturaliter diſpoſitum, & actiones edet ſecundum naturam: ſi verò diſpoſitio ſit præter naturam corpus erit præter naturam diſpoſitum, & actiones edet præternaturales. Si igitur ſanitas eſt, quando corpus naturaliter diſpoſitum, integras actiones profert; morbus erit quando corpus præter naturam diſpoſitum læſas edit actiones, atque ita actionum læſio à diſpoſitione illa præter naturam dependebit. Hæc igitur definitio morbi rem perfectè declarat, & ſuis numeris eſt abſoluta, cum genere, ſubiecto, & cauſa ſit prædita, imò etiam effectu. Genus eſt diſpoſitio, quæ nulla differentia reſtricta, non ſolum de morbo, cauſa morbi, & ſymptomate prędicatur, ſed etiam de ſanitate. Subiectum eſt corpus humanum, cauſa morbum efficiens, eſt partium corporis ametria, ſeu exceſſus a propria, & naturali conſtitutione, quod per illud, præter naturam, deſignatur. Denique, effectus morbi immediatus definitioni additur, qui eſt actionum læſio, quæ morbum perpetuò conſequitur, & ſenſibus noſtris obuia, illum nobis manifeſtat, qui alioqui non rarò ſenſuum aciem refugit. Hac poſita definitione, morbi naturam ſequentia theoremata clariùs illuſtrabunt.

Morbus in prædicamento qualitatis collocatur, & prima illius ſpecie.

Prima ſpecies qualitatis eſt habitus, & diſpoſitio, Licèt enim morbum *diſpoſitionis* nomine enunciemus, quæ quidem fugax eſt qualitas, & facilè mobilis à ſubiecto, ſecundum Ariſtotelem, eam tamen hic latiori paulò ſignificatu vſurpamus, vt habitum etiam, atq; adeò, totam illam primam qualitatis ſpeciem comprehendat.

Verum *obijci* poteſt, morbum in diuerſis categorijs debere collocari: nam magnitudo aucta ad quantitatem videtur referenda, calculus & lumbricus ad ſubſtantiam, & ita de reliquis; at hęc omnia morbi appellātur ab ipſo Galeno. Ad hoc *Reſpondetur*, morbos omnes formaliter in prædicamento qualitatis collocari, fundamentaliter verò alia reduci poſſe, quatenus ſcilicet, à cauſis illis propinquis, quæ ſub alijs categorijs continentur (cuiuſmodi ſunt calculus, lumbrici, magnitudo aucta, numerus excedens vel deficiens aliaque eiuſmodi quæ ſunt morborum veluti fundamenta,) introducitur quædam diſpoſitio, quæ veram morbi formam conſtituit: ac forma ſumitur ratio categoriæ.

Illa enim quæ ſub alijs categorijs continentur, nimirum calculus, lumbrici, &c. morbi à Galeno, & reliquis, clarioris doctrinæ gratia appellantur, & quia non ſuppetunt nomina, quibus iſtas diſpoſitiones ſignificare poſſint: tum etiā, quia illud ſufficiebat Medico, curationem inſtituenti, naturam illius rei tenere, ex cuius ſublatione tota diſpoſitio pręter naturam, & noxa functionum tollebatur, non quò accuratè philoſophantibus, veri morbi eſſe videantur, ſed potius cauſæ, quia ſæpe in nobis ſunt, abſque vlla manifeſta functionum læſione, & non priùs calculi, lumbrici, & ſimilia, actionibus vim inferre poſſunt, quàm aliquam diſpoſitionem, vt obſtructionem, aut diuulſionem in noſtris corporibus excitarint.

Rurſum, *obijci* poteſt, Morbum in prædicamento relationis collocari debere quod colligitur ex Galeni dictis in *principio libri de morb. diff.* vbi, *Sanitas* (inquit) *ſymmetria quædam eſt, & morbus ametria*, ſymetria, autem, & ametria meras dicunt relationes, quod & apertè confirmare videtur Ariſtoteles 7. *Phyſ. cap. 3.* vbi morbum, & ſanitatem ad aliquid eſſe dicit. Ad id *Reſpondeo*, quod licet morbus ametria, ſeu immoderatio appellatur, hinc tamen non probatur eſſe relationem: nam quemadmodum deformitas eſt quædam partium improportio, tamen pulchritudo, & deformitas veræ ſunt qualitates, ita, morbus eſt improportio calidorum, frigidorum, humidorum, aut ſiccorum, aut partium. Relatio tamen non eſt, ſed qualitas quædam, aut diſpoſitio, qua malè afficitur totum corpus. Si tamen aliquam in morbis reperiri relationem eſt fatendum, vt demus aliquid dictis Ariſtotelis, dicimus, illud fieri quatenus qualitates illæ, nimirum ſanitas, & morbus, habent quandam inter ſe comparationem, provt ad mediocritatem accedunt, vel ab ea recedunt, qualis reſpectus reperitur inter colores extremos; & inter virtutes & vitia, quæ tamen nemo dixerit eſſe ſimplices relationes, quæ ſubiectis accidere poſſunt ſine vlla eorum mutatione.

Omnis morbus habet permanentiam in parte, & permanentia eſt de eſſentia morbi.

Morbus per diatheſim, ſeu diſpoſitionem definitur quo nomine quandam innuit eſſentiæ ſuæ, ſeu partium poſitionem, ſiue conſtantiam in corpore, qua diſtinguitur à ſimplici affectione, quæ patibilis qualitas appellatur, & eſt tertia ſpecies qualitatis. Et hæc conſtantia, permanentia appellatur, diſpoſitio ſcilicet ita impreſſa in partem, vt eſſentiam ſuam habeat, à cauſa eam producente diuerſam & ſeparatam, ab eaque independentem: & illæ res quæ habent permanentiam dicuntur à Medicis eſſe factæ, ſiue in facto eſſe: quæ verò non habent permanentiam, eſſe in fieri.

Verùm *obyci* poteſt febrem ephemeram, alioſque leuiores affectus, immò & grauiores nonnullos, vt epilepſiam, & apoplexiam, exiguo tempore in corpore permanere, atque ita, non videri habere permanentiam. *Reſpondeo*, permanentiæ nomen ad duo referri poſſe vel *ad tempus*, quod durationem ſignificat; atque ita, non eſt de eſſentia morbi, quia morbi quamplurimi exiguam habent durationem, vel referri *ad exiſtentiam* firmam, & ſtabilem, quæ innuit quandam eſſentiæ & partium poſitionem, quam habent in corpore omnes morbi, licèt nonnulli, exiguo tempore perdurent.

Rurſus *obyicitur*, Morbi per conſenſum ſunt in fieri, & à ſimplici humorum vel vaporum communicatione ſuam habent exiſtentiam, qua ceſſante, ſtatim ceſſant; at illi inter veros morbos à Galeno recenſetur, ergo omnes morbi non habent permanentiam *Reſpondeo*, morbos per conſenſum non poſſe diu perdurare, quin ab eorum cauſis idiopathia parti inferatur quę, vel exigua, habet ſemper aliquid facti, quod eſt ſufficiens verum morbum conſtituere: ſi tamen adhuc ita leuis ſit ſympathicus affectus, vt nullam habeat in parte conſiſtentiam, neque vllam peculiarem poſtulet curationem, ſed primario morbo ſublato ſtatim omnino auferatur, tunc certè à vera morbi ratione excluditur ab ipſo Galeno.

Obycitur denuò, morbos, ex omnium Medicorum conſenſu, quatuor habere tempora, quæ perpetuò decurrunt, nimirum principium, augmentum, ſtatum, & declinationem: Cùm ergo ſint in perpetuo motu, non poterunt habere permanentiam. *Reſpondeo*, ætates, ſeu tempora morborum reſpicere eorum motum, & varias conſtitutiones, non autem generationem, & eſſentiam, quæ fixa, & ſtabilis permanet: ſicut hominis natura eadem perpetuò conſeruatur, licet ille per diuerſas ætates, varias ſubeat mutationes; ſic morbi, iam facti & geniti, ſua percurrunt tempora, in quibus variè afficiuntur.

Denique ſic *arguitur*: Habere permanentiam & eſſe in facto, idem, eſt apud Medicos, vt ſupra admonuimus: at inter omnes febres ſola hectica eſt in facto hac enim conditione diſtinguitur à reliquis, quæ in fieri tantum eſſe dicuntur; Ergo reliquæ febres non habent permanentiam. *Reſpondeo*, in omnibus morbis eſſe aliquid, per quod morbi illi tales ſunt, & generationem ſuam adipiſcuntur, ſed quoniam cauſa morbifica; v.g. humor putridus in febribus perpetuò agit, & multiplicat qualitatem illam morboſam, ideò dicuntur in fieri, donec in hecticam euadant, cauſa ſcilicet agere ceſſante, propter introductam æqualem intemperiem, & tunc facti ſimpliciter appellantur; reliqui vero, partim facti, partim fientes.

Omnem morborum neceſſario ſequitur actio læſa per ſe, & immediatè.

Morbi non rarò ſenſibus ſunt incogniti, omnes tamen per ſymptomata innoteſcunt, quæ ſunt illorum effectus, & potiſſimùm per actionem læſam, quæ à morbo dependet immediatè & per ſe, atque ita eſſentialiter, vt poſita actione læſa, neceſſariò ponatur morbus à quo illa dependet.

Verum hic *obyci* poteſt, ab ipſis cauſis morbificis ſæpe læditur actio immediatè; nimia enim alimenti copia ingeſta ventriculi concoctionem lędit, nullo intercedente morbo: Ergo omnis actio læſa non dependet à morbo.

Reſpondeo, coctionem ventriculi non eſſe idcirco læſam, quòd magnam alimenti copiam nequeat concoquere, cùm enim certa inter agens & paſſum debeat eſſe proportio, vt actio rectè exerceatur ſi alimentum, quantitate nimia exuperet, vel ſit qualitate moleſtum, ventriculi actio non dicetur læſa, etiamſi illud nequeat ſubigere, ſicut non dicetur laborare, etiamſi ferrum nequeat concoquere, Dicimus igitur vitium dependere ab obiecti improportione.

Rurſum ſic *obycitur*; Quędam ſymptomata poſſunt primò & per ſe lędere actionem, vt qualitas mutata in oculo, color ſcilicet flauus corneæ tunicæ ictericorum, à flauæ bilis in illam effuſione contractus, qui viſionem immediatè lædit; illis enim omnia apparent flaua, at nullus poteſt accuſari morbus qui viſionem hoc modo lædere queat. Ergo color ille qui ſymptoma eſt, actionem lædit immediatè. *Reſpondeo*, in oculo peculiariter colorem præternaturalem poſſe dici morbum, oculus enim naturaliter conſtitutus debet eſſe omnis coloris expers, obiectorum externorum ſpecies puras & impermixtas, eorumque colores varios recipere poſſit, color enim ille oculi referri poteſt ad morbos in numero, quia actus eſt numerus qualitatum, quæ naturaliter in oculo eſſe debent. Idem dicendum videtur de ſapore extraneo in lingua, & ſono in aure, quia ſcilicet impediunt ne ſapores & ſoni ab ijs ritè percipiantur, vnde patet in peculiaribus illis ſenſorijs, peculiaris conſtitutione donatis, peculiarem etiam morbi rationem eſſe admittendam.

Denuò hic *obycitur*. In affectibus ſympathicis actiones partium lædunt abſque vllo morbo: nam ſi in partibus per ſympathiam laborantibus eſſet morbus: illis remedia adhiberentur, quod tamen non euenit, neque dum obſtructo cerebro neruorum actio leditur, poſſumus dicere morbum eſſe in neruis, ſed in cerebro tãtùm. *Reſpondeo* affectus ſympathicos in cenſu morborum non reponi à Medicis therapeuticis, quia illis remedia non adhibentur: ſi quis tamen attentè conſideret, illos ad aliquod morbi genus referri poſſe reperiet, v. gr. obſtructo cerebro non influit in neruos ſpiritus animalis, ex cuius defectu motus, & ſenſus abolentur: at defectus ille inter morbos in numero deficiente poteſt recenſeri, & ita de alijs quamplurimis eſt dicendum.

CAPVT II.

De morbi generibus, & differentijs.

Hactenus de morbi natura, conſequens eſt, vt de illius differentijs agamus.

GEnera, ſpecies, & differentiæ morborum confunduntur à Galeno, 2. *methodi*, & pro vnò & eodem vſurpantur, non enim ſolet exactam illam & logicam conſiderationem conſectari, licèt diuerſo reſpectu vtrumque verè dici poſſit, ratione nimirum ipſius morbi, qui genus ſummum eſt, *ſpecies* ſeu differentiæ debent appellari, & ratione ſpecierum inferiorum, in quas ſubdiuiduntur, *genera* dici poſſunt.

Sunt autem morborum differentiæ, aliæ eſſentiales, aliæ accidentales.

Eſſentiales ſunt, quæ ab ipſa morbi eſſentia deſumuntur & aliter ſpecifica appellantur, quia ex ijs genera & ſpecies conſtituuntur.

Illæ autem ſunt tres, nimirum ſimilaris, organica, & communis.

Tota eſſentia accidentium à ſubiectis dependet, ideò eorum eſſentiales differentiæ, à ſubiectorum differentijs ſumi debent; morborum autem ſubiecta ſunt corporis noſtri partes, quæ propriè tales appellantur, quæ nimirum toti cohærent communique vita fruuntur: nam quamuis ab Hipp. partes diuidantur in *continentia, contenta, & impetum facientia*, vbi per continentia partes viuentes & actionibus exercendis deſtinatas intelligit, per contenta humores, & per impetum facientia, ſpiritus; tunc latiſſimè accipitur nomen partis, neque humores, aut ſpiritus morborum ſubiecta eſſe poſſunt, nec communi vita fruuntur, ſed cauſæ potius ſunt morborum, dum qualitate, vel quantitate peccant. Cùm igitur partes iſtæ viuentes ſub duplici contineantur differentia, ſimilarium ſcilicet & organicarum; morbi etiam in ſimilares & organicos diuidentur: ſed quia in vtriſque dictis partibus, communis alia requiritur diſpoſitio, prçter debitam temperiem, & conformationem,

vt

Digitized by Google

vt ſecundum naturam ſe habere dicantur, naturalis ſcilicet illarum partium continuitas, ſeu vnio; ideò dum illa ſoluitur, alia oritur ſpecies morbi, qui communis appellatur.

CAPVT III.

De ſpeciebus morbi ſimilaris.

Omnis morbus ſimilaris intemperies appellatur.

PArtes ſimilares ex elementis tantùm componuntur, & earum actiones à quatuor primarum qualitatum ſymetria, & debita commoderatione perficiuntur. Partes enim ſimilares quatenus ſimilares sũt, nullam edunt actionem, præter nutritionem, propter quam conueniens alimentum ad ſe attractum retinent, concoquunt, & ſuperflua expellunt, quæ omnia à ſola temperie in ijs abſoluuntur. Igitur quamdiu partes ſimilares debitam ſeruant temperiem, ſecundum naturam ſe habent: dum verò intemperatę ſunt, in morboſo ſtatu ſunt conſtitutæ, atque ita omnis morbus partes ſimilares afficiens, erit intemperies.

Intemperies autem in alias differentias ſubdiuiditur, quarum nonnullæ ſunt eſſentiales, reliquæ verò accidentales.

Eſſentia rurſum aliæ ſunt ſimplices, alia compoſita, ſimplices ſunt quatuor. 1. Calida. 2 Frigida. 3. Humida. 4. Sicca.

Compoſita ſunt totidem. 1. Calida & humida 2. Calida & ſicca. 3. Frigida & humida 4 Frigida & ſicca.

Illæ intemperies morboſæ appellantur, quotis tantus eſt earum exceſſus, vt manifeſtam inferant actionum læſionem, alioqui intra ſanitatis limites erunt conſtitutæ. v. g. licet quis bilioſo temperamento donatus calidior, ſiccior que exiſtat, quàm par ſit ad iuſtam temperamenti moderationem efficiendam, quamdiu tamen actiones ſuas ſecundum innati ſui temperamenti conditiones exercet, intemperie morboſa affectus non dicetur, donec proprios ſanitatis limites excedens, in febrem, v. g. aliumve calidum affectum inciderit.

Accidentales intemperierum differentia deſumuntur à cauſa, vel à ſubiecto.

Licèt accidentales morborum differentias ad finem huius ſectionis remiſerimus tractandas; quia tamen hæ ad intemperiem ſolam peculiariter ſpectant, ideò de illis hic agere non erit inconueniens.

Ratione cauſa alia intemperies dicitur materialis, alia immaterialis.

Materialis intemperies ea eſt, cui coniungitur interna quædam cauſa, humor ſcilicet, vapor, aut flatus, vt febribus humoralibus, partium inflammationibus, & infinitis alijs contingit, & illa à Galeno appellatur intemperies cum humoris affiux; immaterialis verò quæ nuda intemperies etiã appellatur, ea dicitur, quę ab exteriori tantum cauſa profecta eſt ſine interioris concurſu. Hæc minùs frequens eſt quàm ſuperior, & raró admodum contingit, eam tamen videre eſt in maraſmo, ſumma partium refrigeratione, in aqua gelida, vel ſub aquilone gelidiſſimo contracta, & in cephalagia à vehementi æſtu contracta, & ſimilibus.

Ratione ſubiecti alia intemperies in habitu, alia in habitudine.

Intemperies quæ eſt in habitu, ſeu quæ habitum contraxit & confirmata eſt, *hectica* etiam appellatur, quæ ita firmiter inhæret, vt ſit indelebilis, & dicitur etiam omnino facta; huius generis ſunt febris hæctica, & elephanthiaſis: ea verò quæ eſt in habitudine, ſeu diſpoſitione, eſt tantum *inchoata*, & adhuc in fieri, aut ſaltem partim fines, & partim facta, ac facilè delebilis, vt febres vulgares & alij morbi curatu faciles.

Ratione etiam ſubiecti, alia eſt intemperies æqualis, alia inæqualis.

Aequalis intemperies eſt, quæ in ſingulas corporis noſtri partes eſt æqualiter diſperſa; ſic febris hectica eſt æqualis intemperies, qua idem caloris gradus in omnes partes eſt introductus. *Inequalis* verò intemperies eſt quæ partibus corporis noſtri non eſt æqualiter inſita. ſic febres putridas inequales morbos appellamus, quòd in ijs partes ſolidæ non ſint planè calefactæ ſicut humores quos calor penitus occupauit; ſic frebres epialæ, & lypiriæ inæquales intemperies appellantur, quoniam in epiala calor & frigus ſimul in toto corpore perſentitur, in lipyria verò exteriora rigent, & interiora vruntur.

COROLLARIVM.

Circa morbos ſimilares.

Obijcitur *primò* non dari poſſe ſimplicem intemperiem, quia illa, vel eſſet cum materia, vel ſine materia; non cum materia, quia talis intemperies ab aliquo humore pendet; at vnuſquiſque duplici præditus qualitate; immaterialis verò à cauſis externis excitatur; illæ autem vel ſunt elementa, quorum vnumquodque duas habet qualitates; vel mixta, quæ duas etiam habent qualitates ab elemento prædominante. *Reſpondeo*, vnicam tantùm qualitatem poſſe excedere, reliquis benè comtemperatis, cùm duæ cauſæ internæ, vel externæ coniunguntur, quæ in vna qualitate conueniant, in alia ſunt cõtrariæ; vt dum ex ſanguine & bile morbus generatus, ſiccitas bilis retunditur à ſanguinis humiditate, & ibi nullus eſt exceſſus, ſed vtriuſque caliditas ſimul iuncta efficit calidam intemperiem, idem euenit in cauſis externis; ſi enim aer ſit temperatus, ad calidam, humidamque temperiem, & alimenta frigida & humida, frigiditas ipſius cum alterius caliditate cõtemperationem efficient, ſed humiditas vtriuſque humidam pariet intemperiem.

Obijcitur denuò, calidam & humidam intemperiem non dari, quòd caliditas, & humiditas ſint vitę noſtræ principia, ac proinde ſimul iunctæ non poſſint eſſe morboſæ. Deinde, quòd caliditas debeat eſſe valde intenſa, vt morboſa eſſe poſſit; at calor intenſius potenter abſumit humiditatem, & citiſſimè ſibi comitem accreſit ſiccitatem, atque ita intemperies calida & humida non poterunt ſimul ſubſiſtere: idem dicas de frigida intemperie, quæ magnas generans cruditates, copioſas cumulat in corpore humiditates; vnde non videtur poſſe cum ſiccitate reperiri. Ad hæc *Reſpondeo*, caliditatem & humiditatem eſſe quidem vitæ noſtræ principijs conſentaneas, ſi tamen ita redundet, vt humores non poſſint à natura gubernari, nec commodè ventilari, neceſſario putredinem concipient, vnde calor præter naturam introducetur, qui nimiæ humitati iunctus, calidam & humidam intemperiem efficiet. Deinde calor excedens abſumit quidem humiditatem, ſed non illicò, ac proinde illud temporis ſpatium ſufficit ad morborum etiam ſæuiſſimorum generationem; vt patet in febribus ſanguineis, in quibus maxima initio humiditas luxuriat, ſi tamen diutiùs perdurent, ſiccam intemperiem accerſunt. Eodem prorſus modo frigida & ſicca intemperies diutiùs perſiſtit antequã per cruditates humida acquiratur, Immò etiamſi copioſa cumulentur excrementa, partes tamen ſolidæ ſiccam ſeruant intemperiem, vt in ſenibus apparet. Propoſitas morborum differentias, eaſque ſolas tota recepit antiquitas; omneſque ferè neotericis, præter Fernelium, & alios nonnullos illius ſequaces: Fernelius enim noua duo morborum genera commentus eſt quorum vnum vocat materiæ alterum verò formæ, ſeu totius ſubſtantiæ. Cùm enim (inquit) in partibus ſimilaribus tria ſpectentur, materia, forma, & temperamentum quorum naturalis conſtitutio ſanitas eſt, ſic vniuſcuiuſque immoderatio erit morbus. Atque hinc tres morborum differentiæ exorientur, nimirum intemperies, ex primarum qualitatum exceſſu; materiæ immoderatio dum pars mollior aut durior, laxior aut adſtrictior, tenuior aut craſſior, rarior aut denſior euadit: & formæ corruptela, dum vel à morbis manifeſtis, vt à putredine, vel ab occultis, venenatis ſcilicet, contagioſis, & peſtilentibus tota corporis ſymmetria corrumpitur.

Hanc ſuam opinionem nudè propoſuit Fernelius *lib. 1. ſua Pathologia, cap. 7.* quam longa tamen diſputatione confirmauit *2. de abditis rerum cauſis, cap. 9.* & quia celebris valde eſt, propter tanti viri auctoritatem, multoſque non mediocriter exercuit, illam idcircò breui diſputatione diſcutiemus Rationes igitur, quæ à Fernelio afferunt pro ſua opinione confirmanda, quatuor ſequentibus poſſunt comprehendi.

Prima. Morbi in ijs eſſe ſolent à quibus actiones perficiunt: ſed tria ſunt in parte ſimulari quæ actiones illius perficiunt, materia ſcilicet, forma, & temperamentum, ergo & circa illa erit morbus.

Secundo. Idipſum confirmatur, ex varia actionum læſione in vna eademque parte; ventriculus enim, vt pars ſimilaris, ſæpe laborat imbecillitate, à qua imminuitur concoctio; ſed illa imbecillitas, nunc fit ab immodicè refrigerantibus, vt nimio aquæ potu, lactucarum, & ſimilium vſu nunc à relaxantibus, vt olei tepentis, & ſimilium hauſtu; aliàs denique ab extraneis quibuſdam, & venenatis qualitatibus, à quibus formæ ſuæ robur deijcitur. Ergo tria erunt morbi genera diſtincta,

Tertio, Ab ipſis remedijs hoc etiam euinci poſſe videtur: tria enim ſunt remediorum genera ab ipſo Galeno conſtituta: illa nimirum quæ primis tantum qualitatibus alterant, & hæc in morbis intemperiei locum habent; alia verò quæ adſtringunt, relaxant, attenuant, incraſſant & hæc morbis in materia medentur; alia denique ſunt, quæ agunt a tota ſubſtantia, & occulta proprietate, & hæc in morborum totius ſubſtantiæ curatione vſurpantur, *Quarto* denique in gangrena, elephantiaſi & vlceribus malignis, tota partium ſubſtantia corrumpitur: Ergo non poſſunt negari morbi totius ſubſtantiæ.

Nos verò exiſtimamus rationes illas non eſſe tanti momenti vt nos cogere valeant antiquas morborum ſimilarium differentias multiplicare. Dicimus ergo, illam Fernelij opinionem eſſe reijciendam, atque antequam allatis obiectionibus ſatisfaciamus, ſequentibus erit confutanda

Primò Morbus eſt affectus totius partis ſimiliaris, quatenus talis eſt. Ergò materia & forma non poſſunt dici affici morbo, ſed totum compoſitum; ſola enim intemperies eſt affectus totius partis ſimilaris.

Secundò. Omnis actio partis ſimilaris eſt naturalis: ſed actiones omnes naturales quatuor tantùm ſunt attractio, retentio, concoctio, & expulſio, quę à temperie ſola dependent, Ergò vnicus tantum erit morbus partis ſimilaris, nimirum intemperies,

Tertio, Morbus omnis habet agendi vim, nimirum actionem lædendi. At materiæ nulla eſt actio; eſt enim principium paſſiuum, & potentiale, ergo nullus dabitur morbus materiæ,

Quarto, Si daretur morbus formæ, malè ab omnibus tum veteribus, tum neotericis definiretur morbus, quem volunt eſſe corporis diſpoſitionem: At forma in corporea, Ergo non poteſt pati morbos.

Quinto. Si darentur morbi formæ, infinita ſequerentur abſurda, formam ſcilicet per ſe pati poſſe generari & corrumpi, magis & minus recipere, & habere contrarium, quę abhorrent à philoſophia.

Denique. Si formæ, vel totius ſubſtantiæ corruptela ſit morbus conſideranda erit, vel in termino & abſoluta, vel in via & in fieri. Si abſoluta nihil aliud eſt quàm animantis interitus, & integra pernicies: ſi verò ſit in fieri, & in motu, erit tantùm alteratio corruptioni præuia, ac proinde qualitas in intemperiè conſtituta.

Atque ita ſatis manet confutata hæc Fernelij opinio. Ad *rationes* in illius ſubſidium allatas, ita *reſpondemus*, Ad *primam* dicimus: Materiam & formam, non cõcurrere ad perfectionem actionum, ſed tantùm ad compoſiti conſtitutionem, actiones enim ſunt compoſitorum, non componentium, compoſitum autem operatur ſecundùm diſpoſitionem, quæ in illo reperitur: hæc autem diſpoſitio in parte ſimilari eſt ſola temperies.

Ad *ſecundam*, *Reſpondeo* actionem ventriculi non eſſe purè ſimilarem, ſed fieri partim à temperie, partim à conformatione, & ſtructura illius, alteratio enim & coctio alimentorum rectè perfici non poteſt, quin debitè contineantur, & coarctentur à ventriculo: retentio verò illa, ſiue complexus dependet à ventriculo, hoc, vel illo modo conformato. Quoties igitur refrigeratur ventriculus, vt non poſſit concoquere, eſt intemperies, ſeu morbus ſimilaris dum verò ita relaxatur, vt non poſſit continere, eſt morbus organicus: cùm denique actio ventriculi deijcitur à rebus venenatis, eſt quædam intemperies, quia corrumpitur temperamentum inſitum illius partis, & illa intemperies maligna ſeu venenata appellatur, vt infrà dicetur.

Ad *tertiam Reſpondeo*, qualitates illas ſecundas à primis immediatè dependere: ſic adſtringentia frigida ſunt & ſicca, relaxantia calida & humida, & ita de cæteris: quæ verò à tota ſubſtantia operari dicuntur, id præſtare per qualitates occultas, quæ ad temperiem referuntur.

Ad *vltimam reſpondeo*, intemperiem eſſe duplicem, vulgarem vnam, alteram malignam, vt in differentijs accidentalibus oſtendetur; propoſiti autem affectus ad intemperiem malignam, facilimè referri poſſunt.

CAPVT IV.

De morbi organici ſpeciebus.

Morbi organici ſpecies quatuor ſunt. 1. In conformatione 2. In magnitudine 3. In numero 4. In coniunctione.

QVemadmodum à partibus ſimilaribus actiones ſimilares, ita ab organicis, organicæ exercentur, quæ vt ſecundum naturam ſe habent, quatuor deſiderant conditiones, debitam nempe conformationem, magnitudinem, numerum, & coniunctionem, à quibus ſi fiat receſſus morbi ſtatim oriuntur: vnde totidem morbi organici differentiæ exurgunt.

Conformationis morbi rurſum tres habent ſpecies, 1. In figura 2. In aſperitate & leuitate 3. In meatu & cauitate.

Morbus & figura eſt cùm naturalis partium figura ita immutatur, vt inde actionum læſio contingat.

Multis modis partium figura poteſt immutari, dum ſcilicet quæ rectæ natura eſſe debent, incuruantur, curuæ eriguntur, aliæ inflectuntur, diſtorquentur rotundæ, quadratæ fiunt, & ita de cæteris.

Morbus in aſperitate & leuitate eſt, cùm partes, quæ naturaliter aſpera, aut rugoſa eſſe ſolent læuiores euadunt, vel contra leues aſperiores.

V. g cum ventriculus & inteſtina muſcoſa pituita obducta lienteriam patiuntur, fit morbus in læuitate; cum verò trachea arteria à diſtillatione è cerebro exaſperata contrahit raucitatem, eſt morbus in aſperitate.

Morbus in meatu & cauitate eſt, cùm naturalis meatuum & cauitatum conſtitutio euertitur.

Eius rurſum tres ſunt ſpecies 1. adſtrictio 2. obſtructio 3. dilatatio,

Adſtrictio fit, cum meatus, vel cauitas, ab externa cauſa comprimitur, & anguſtior euadit.

Sic dum œſophagus, & aſpera arteria coarctatur ex angina, & veſica comprimitur, ex grandiòre fœtu in vtero concluſo, morbus ille fit, qui adſtrictio appellatur.

Obſtructio fit, cùm materia aliqua præternaturalis internas cauitates occupat, vel meatus occludit.

Sic calculus in veſica; materia craſſa, viſcida, & lenta hepatis, lienis, aliarumque partium venas interiores, liberumque humorum commeatum impediens, & reliqua huiuſmodi, obſtructionem pariunt.

Dilatio fit, quando cauitates & meatus nimis ampli & patentes efficiuntur.

Dilatatio eſt adſtrictioni, & obſtructioni contraria: illius exemplum habemus in dilatione pupillæ, & varicibus, tum etiam in venarum anaſtomoſi & diapedeſi. Anaſtomoſis enim fit, quando orificia Vaſorum nimis dilatantur; diapedeſis verò, quando tunicæ eorum nimis relaxantur, & rarefiunt, vt humores effluant. Ad dilationem etiam refertur nimia ventriculi laxitas, vt non poſſit commodè amplecti alimentum, quam perperam Fernelius ad morbos materiæ ſuprà reuocabat.

Magnitudinis morbi, vel ſunt in magnitudine aucta, vel in imminuta.

Vtrique, vel in toto corpore, vel in aliqua eius parte: in toto corpore eſt magnitudo aucta, vel imminuta, dum tota illius moles præter modum augetur, vel imminuitur.

Magnitudinis auctæ in toto corpore exemplum affert Galenus de quodam Nicomacho Smyrnæo, qui præ nimia craſſitie ſeſe non poterat commouere. Eadem verò imminuta ſatis apparet in atrophia & febri hectica, in quibus totum corpus macie contabeſcit.

In

In aliqua parte magnitudo augetur vel imminuitur, dum naturaliter ſibi conſtitutas dimenſiones excedit, vel ab iiſdem recedit.

Sic tumor præter naturam in parte eſt magnitudo aucta: ſic etiam partis defectus in longitudine, latitudine, vel profunditate, vt linguæ, naſi, digiti teſtis, vel alterius partis paruitas inſignis, eſt magnitudo imminuta. Illa enim paruitas contingit, vel ab ipſa generatione, ex defectu materiæ: vel poſt generationem, idque rurſum dupliciter: defectu ſcilicet alimenti, vnde partis atrophia & conſumptio, vel ablatione ſubſtantitiæ partium, vt cum portio naſi, linguæ, vel digiti amputatur

Morbi in numero ſunt, vel in numero excedente, vel in deficiente.

Ad partes organicas conſtituendas certus ſimilarium numerus requiritur, & in maioribus, magiſque compoſitis, certus minorum organorum & minus compoſitorum numerus concurrit; Quomodocunque autem iſta redundent, vel deficiant, vitium faciunt, quod numeri aucti vel imminuti appellatur.

Numerus excedens, vel eſt eorum, quæ ſunt ſecundùm naturam, vel toto genere, præter naturam.

Secundum naturam dicuntur, ratione ſubſtantiæ, ex qua componuntur, quæ naturalis eſt, & peccant tantùm in eo, quod non ſint neceſſaria ad membri functiones exercendas; immo illas impediant, vt ſextus digitus, carnis excreſcentia in vlcere, & ſimilia. At vero toto genere præter naturam ſunt ea, quæ ex ſubſtantia omnino præternaturali componuntur, vt lumbrici, calculi, &c. quæ ad morbos in numero referuntur, quatenus ſunt res præter naturam ſuperadditæ, organi ſtructuram vitiantes, & functiones illius ſua præſentia impedientes; aliòqui ſi actiones non lædant, quatenus numero redundant, ſed obſtructionem, aut ſimilem affectum producant, cauſæ morbi potius cenſebuntur, vt ſupra annotauimus.

Numerus deficiens, perpetuò in rebus naturalibus, ſiue corporis partibus conſiſtit, iſque, vel ab ipſo vtero, vel poſt exitum ab eo eſt contractus.

Morbus in numero deficiente ab ipſo ortu contractus dicitur, cum quis, v.g. pede manu, oculo, teſte aut aliaquauis parte mancus in lucem prodijt; poſt ortum vero, quando pars aliqua amputatur, vt cum pes, vel brachium, gangræna laborans amputatur, teſtis in hernia eximitur, dens, carioſus euellitur, & ſic de cæteris.

Morbi in coniunctione ſunt duplices: in ſitu, & in connexione.

Morbi in ſitu ſunt, quando partes quæ ſimul cohærere debent à proprijs ſedibus recedunt.

Huiuſmodi morbos videre eſt in hernia, cum inteſtinum, vel omentum in ſcrotum deſcendit, item in procidentia ani, vel vteri, & ſimilium.

Morbi in connectione ſunt, quando partes quæ debent ſimul cohærere non coaleſcunt, vel contra, quæ cohærere non debent, ſimul coaleſcunt.

Tales affectus apparent in luxationibus, quando oſſium connexio peruertitur, & in imperforatis, nec non, dum oculorum palpebræ, vel oris labra coaleſcunt, quæ naturaliter debent eſſe disiuncta.

C O R O L L A R I V M.

Circa Morbos Organicos.

Obijcitur primò, Deficientem eſſe morborum organicorum numerum iam allatum, quia eorum differentiæ non deſumuntur ab ijs omnibus, quæ neceſſaria ſunt ad actiones organicas obeundas. Sed præter iam dicta, alia multa concurrunt: partes enim inſtrumentariæ indigent calido à corde influente, nimirum ſanguine, & ſpiritibus bene affectis, quandoquidem ijs læſis, aut abſentibus totius corporis actiones offenduntur, vt patet in ſyncope, tremore, rigore, &c. Ergo ab illis quædam morbi organici ſpecies erit conſtituenda. *Reſpondeo*, in propria cuiuſque partis conſtitutione diſtinguenda eſſe communia inſtrumenta, quæ in omnibus actionibus, tum organicarum partium ſunt neceſſaria: illa enim in neutris peculiarem obtinet conſiderationem, ſed tanquam vaga & fluxa in partium corporis vitientis numero non habentur, vel certè dicendum, affectus, qui ab horum vitio contingunt, non eſſe idiophaticos, ſed debere tantum referri ad ſympathiam negatæ materiæ, vel facultatis.

Obijcitur ſecundò, præter adductas conditiones ad partium organicarum conſtitutionem, requiri illarum ſymmetriam, ſi enim pes *v.g.* vel manus, oſſibus, neruis, & ligamentis conſtare debeant, & tota ſint oſſea, vel carnea, mala redditur illarum partium ſtructura, quamuis rectè ſe habeant ſuperiùs enumerata. *Reſpondeo*, ſi pars organica, quæ pluribus inſtrumentis conſtare debet, ex vnico tantum ſit conflata, eſſe tunc morbum in numero deficiente, nec aliud genus diuerſum eſſe inquirendum.

Obijcitur denique, ab ipſis qualitatibus, tam primis, quam ſecundis, actiones partium organicarum lædi: partes enim v.g. duriores, vel molliores, craſſiores, aut tenuiores, ad ſenſum, vel motum redduntur ineptiores, ſicut Galenus cerebri craſſitiem ad ingenij acumen plurimum obeſſe exiſtimat, tenuitatem verò prodeſſe, ſic ventriculus laxior malè concoquit, cornea oculi tunica rarior aut denſior viſui officit, & ita de reliquis: vnde patet iſtas etiam qualitates inter morbos organicos debet recenſeri, *Reſpondeo*, morbos illos, qui ſequuntur mutationes qualitatum, non poſſe tribui partibus organicis, quatenus ſunt organicæ, ſed quatenus ex ſimilaribus, tanquam materia quadam componuntur: ad partis enim inſtrumentariæ conſtitutionem debita partium ſimilarium ſymmetria, earumque temperies, tam in primis, quam in ſecundis qualitatibus eſt ſupponenda, non igitur earum improportio parti organicæ eſt adſcribenda, quamuis illius actiones lædat, quia id fit ex accidenti: ſicut domus corruit, vbi ligna, vel lapides, ſunt putrida, vel carioſa, quamuis illa non ad domum ſpectent, ſi formalem illius rationem intueamur.

Contra iſtam *Reſponſionem* denuò *obijci* poteſt, ſecundas illas qualitates, duritiem, mollitiem, & reliquas non minus debere ad partium organicarum morbos referri, quam aſperitatem, & læuitatem, quæ etiam inter qualitates ſecundas numerantur, & a nobis inter conformationis morbos recenſitæ fuerunt. *Reſpondeo*, non eſſe eandem rationem: quandoquidem durities, mollities, & reliquæ non mutantur, niſi per ipſam temperiem ſimul immutatam: aſperitas verò & læuitas, quæ ſunt affectus ſuperficiei tantum, ita dependent a formatrice facultate, vt ſine vlla temperamenti diuerſitate quaſdam leues & æquales, alias aſperas, & inæquales producat: vt patet in oſſibus, quæ ſicciſſima ſunt, & tamen maximè æqualia in ſua ſuperficie, & in ventriculo, qui ſuperficie ſua externa eſt æqualis, interna, aſper & rugoſus: & ſic de cæteris.

C A P V T V.

De morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentijs.

Morbi communis, ſeu ſolutionis continui differentia deſumuntur à cauſa, vel à ſubiecto.

Cauſa continuum ſoluentes quatuor ſunt; ad primam referuntur ea quæ ſunt tenuia & ad ſiccandum idonea; ad ſecundam, acria & erodentia; ad tertiam, grauia, dura, & obtuſa; ad quartam, rumpentia, & diuellentia.

Quæ à tenuibus & ſecantibus fit ſolutio continui, ſectio appellatur.

SVb hac comprehenduntur omnes ſolutiones continui quæ fiunt ab externis cauſis incidentibus, ſiue punctim, ſiue cæſim, in quauis corporis parte.

Quæ ab acribus & erodentibus fit ſolutio continui, eroſio nuncupatur.

Vt plurimum fit eroſio in corporis partibus a cauſis internis, vt acribus, & mordacibus ſuccis vlcera efficientibus, aliquando etiam fit ab externis admotis, vel actu exurentibus, vt igne, candente ferro: vel potentia, vt cauſticis medicamentis, & ſimilibus.

Quæ à grauibus duris, & obtuſis fit ſolutio continui, contuſio appellatur.

Hæc ſolutio continui, vt plurimum manifeſta non eſt, ſed occulta: in ea enim partes colliduntur, & violenter comprimuntur, ex qua compreſſione occulta fit continui ſolutio.

Quæ à rumpentibus, & diuellentibus fit ſolutio continui, ruptio ſeu diuulſio appellatur.

Hæc ſępiſſimo contingit in tortura, in qua digiti pedum, vel manuum, ita diuelluntur, vt eos ab alijs partibus omnino ſeparari contingat: ex nimio etiam conatu peritonæum diſrumpi ſolet, vnde hernia ſolet exoriri. Aliquando etiam ex nimia plethora venarum tunicæ diſrumpuntur, vnde copioſæ hæmorrhagiæ producuntur.

Ratione ſubiecti, ſeu corporis noſtri partium, variæ ſolutionis continui differentiæ conſtituuntur, & varia illis nomina adſcribuntur.

In carne enim facta inciſio, vulnus appellatur; eroſio vero vlcus.

In oſſe facta inciſio tranſuerſa: fractura; recta, fiſſura dicitur eroſi vero caries.

In venis, arterijs, neruis, & cartilaginibus facta inciſio tranſuerſa, idem inciſionis retinet nomen: & recta, fiſſura.

Peculiaris ſolutionis ſpecies: punctura dicta, neruis potiſſimum attribuitur: membranis vero ruptura.

Apud Chirurgicos autores omnes, iſtæ ſolutionis differentiæ ſub vulnerum, vlcerum, & luxationum nomine comprehenduntur.

CAPVT. VI.

De differentijs accidentalibus morborum.

Accidentales morborum differentiæ ſunt, quæ genera, & ſpecies morborum, non conſtituunt, ſed tantum nonnullas eorum proprietates declarant.

INfinitæ propemodum ab auctoribus proponuntur accidentales differentiæ, quas omnes perſequi nimis longum, & forſan minus vtile futurum arbitramur. Nos igitur tantum hic proponemus, quæ ad vſum artis magis ſunt neceſſariæ, & frequentius occurrunt in morborum tractatione.

Illa autem deſumuntur vel à morborum eſſentia ſeu proprietatibus eam comitantibus, vel à cauſis eorumdem.

Ab ipſa morbi eſſentia, eſſentiales illius differentiæ deſumuntur, vt ſupra demonſtratum fuit, accidentales vero differentiæ; à nonnullis proprietatibus eſſentiam morbi comitantibus, tum etiam a cauſis & effectibus. Nos tamen reliquis omiſſis, tanquam, vel per ſe notiſſimis; vel minus vtilibus, eas tantum hic proponimus, quæ ab eſſentia, & cauſis deſumuntur.

Proprietates morb rum eſſentiam comitantes ſunt prima magnitudo, ſecunda motus, tertia mos, quarta euentus.

1. Ratione magnitudinis, morbus dicitur magnus, vel paruus.

Morbus magnus is dicitur, qui intenſus valde eſt, & magna vi corpus noſtrum affligit.

Paruus vero qui à naturali conſtitutione parum recedit, & vires noſtras parum labefactat.

Galenus tribus de cauſis morbum magnum dici debere affirmat. *Primò* ratione partis ſi nimirum partem principem afficiat, vel ad vitam neceſſariam: *Secundò* ratione cauſarum, ſi nimirum illæ ſint admodum vehementes, & magno impetu ſæuiant: *Tertiò*, ratione ſymptomatum ſi nimirum illa violentia, & atrocitate corpus valde moleſtent.

2. Ratione motus, conſiderantur quatuor tempora morborum, in principium, augmentum, ſtatus, & declinatio.

Principium morbi eſt, quando eundem tenorem ſeruat, quem à principio accepit, nulla actione inſigni adueniente.

Augmentum eſt, cum morbus ſenſibiliter increſcit.

Status eſt, cum morbus non amplius increſcit, eandemque retinet vehementiam à ſummo incremento relictam.

Declinatio demque eſt, cum morbus manifeſtam ſuæ vehementiæ patitur diminutionem.

Diuiſio temporum morborum, non ſolum ab eſſentia ipſius morbi deſumitur a Galeno, ſed etiam a cauſis & ſymptomatis, cum ſcilicet illa vehementiora ſiunt a principio ad ſtatum, & in declinatione miteſcunt: ac potiſſimum ab excrementis, quæ in principio omnino cruda ſtatuuntur: in augmento quoddam coctionis rudimentum præſeferre: in ſtatu maxima coctionis indicia oſtendere: & in declinatione abſolutam concoctionem, & excrementorum in melius commutationem.

Tempora autem morborum, vel ſunt vniuerſalia, vel particularia.

Tempora vniuerſalia ſunt partes totius morbi, à principio ad finem conſiderati.

Tempora vero particularia ſunt partes paroxyſmorum, qui in morbis intermittentibus apparere ſolent.

Sic vnuſquiſque morbi proxyſmus habet principium, augmentum & declinationem; ſicut vniuerſus morbus in toto illius decurſu conſideratus.

Nota omnes morbos non habere quatuor tempora, ſed tantum ſalutares, lethales enim ante deſtinationem perpetuò interimunt.

In motu etiam conſideratur quantitas, & modus.

Ratione quantitatis motus, ſeu durationis, alius morbus dicitur longus, alius breuis

Sic febris ephemera eſt morbus breuis, quia citiſſimè finitur, hydrops vero longus, quia diutiſſimè perdurat.

Ratione etiam quantitatis motus ſeu durationis, alius morbus dicitur acutus, alius chr nicus.

Acutus morbus eſt, qui cum breuitate iunctam habet magnitudinem.

Ideo celeriter mouetur cum vehementia, & periculo. Huic vulgò chronicus opponitur, licet illi non ſit omnimodè contrarius: Chronicus enim, & longus idem eſt, taliſque appellatur ex eo ſolum, quod diuturnus ſit, licet plerumque magnus exiſtat, vt paralyſis, hydrops, & ſimilia, quibus verè & propriè breues opponuntur.

Nota, nonnullos morbos, chronicos eſſe ratione propriæ eſſentiæ, & acutos ratione paroxyſmi, vt epilepſia: quæ morbus eſt longiſſimus & paroxyſmos habet acutiſſimos.

Morbus acutus triplex eſt, primus peracutus, ſecundus acutus ſimpliciter, tertius eſt acutus, quatenus decidentia, ſeu ex decidentia.

Peracutus rurſum diuiditur in extremè peracutum, & ſimpliciter peracutum.

Extremè peracutus eſt, qui ita vehementer, & velociter mouetur, vt tertio, vel quarto die, ad ſalutem, vel ad mortem terminetur.

Peracutus ſimpliciter, ad ſeptimum diem terminatur.

Acutus vero ſimpliciter dictus, vel eſt exactè talis, vel non exactè.

Exactè talis ad decimum quartum diem terminatur.

Non exactè talis ad vigeſimum. vel vltra producitur.

Acutis denique ex decidentia, ad quadrageſimum vſque diem ſe extendit; & vltra illum longus & diuturnus morbus appellatur.

Et hæ ſunt differentiæ, quæ à quantitate motus deſumuntur: ſequitur vt eas proponamus, quæ à modo motus emanant.

Ratione igitur modi motus, alius morbus dicitur continuus, alius intermittens.

Continuus morbus eſt qui continuò affligit, & in tota ſua duratione ad intermiſſionem aliquam non peruenit.

Intermittens vero, cum integras in ſuo decurſu habere ſolet intermiſſiones.

Atque ita de motu, iam de more morbi eſt agendum.

3. Ratione moris morbus dicitur benignus, vel malignus.

Benignus morbus dicitur, qui mitis valde eſt, & nulla ſana infert ſymptomata.

Malignus vero is appellatur, qui malignam quandam, & venenatam qualitatem adiunctam habet, & ſæuiſſima infert ſymptomata.

Malignus rurſum triplex eſt, primus venenatus, ſecundus peſtilens, Tertius & contagioſus.

Venenatus morbus eſt, qui qualitatem habet vitæ noſtræ penitus aduerſam, ex veneno aſſumpto, admoto, vel ex poſ-

ſimis

Digitized by Google

ſimis humoribus intus genito productam.

Peſtilens morbus eſt, qui malignam & deleteriam qualitatem poſſidet, ac in omnes communiter graſſatur.

Contagioſus denique eſt, qui ſeſe valde multiplicat, & alios quamplurimos eodem affectus genere inficere ſolet.

Atque ita de more morbi, iam de illius euentu.

4. *Ratione euentus, alius morbus dicitur ſalutaris, alius lethalis, alius periculoſus.*

Salutaris morbus eſt, qui nullum vitæ periculum minatur.

Lethalis morbus eſt, qui certiſſimam infert perniciem.

Periculoſus denique, qui dubium exitum pollicetur, & aliquando ad ſalutem, aliquando ad interitum terminatur.

Atque hæ ſunt differentiæ, quæ à proprietatibus eſſentiam comitantibus deſumuntur: iam illas, quæ à cauſis petendæ ſunt, proponamus.

Iſtæ autem cauſæ, vel ſunt materiales, vel efficientes, vel ſine quibus non.

Ad materiales ſubiectum referimus, ad efficientem, humores, & ad eas quæ ſine quibus non, locum.

Multa alia ſunt genera cauſarum, quæ hic non proponimus, quia ab his tantum differentias morborum accidentales deſumere decreuimus: immò neque omnes proponemus, quæ ab illis elici poſſunt, ſed tantum vtiliores.

1. *Ratione ſubiecti, alius morbus dicitur Idiopathicus, alius Sympathicus.*

Idiopathicus eſt, qui primariò in parte à ſua cauſa producitur, in eaque habet permanentiam.

Sic pleuritis, peripneumonia, phthiſis, alijque idiopathici appellantur.

Sympathicus vero eſt, cum ab vna parte idiopathicè laborante, affectus alteri communicatur.

Ita tamen affectus parti per conſenſum laboranti communicatur, vt priore, ſcilicet idiopathico, ſublato, ſympathicus auferatur: alioqui, ſi ex ſe permaneat, idiopathicus factus eſt, & tunc a Medicis *Deuteropathicus* appellatur, ſiue ſecundarius: Primarius vero dicitur, *Protopathicus*, quod primò in illa parte productus fuerit affectus.

Morbus autem ſympathicus propter quinque cauſas ſolet generari. Primo, *propter viciniam:* Secundo, *propter generis ſocietatem:* Tertio, *propter officij communionem;* Quarto, *propter ſitum;* Quinto *& propter connexionem.*

Propter viciniam manus brachio compatitur, os carni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & vice verſa.

Propter generis ſocietatem partes neruoſæ, neruoſis compatiuntur, & carnoſæ carnoſis, quia ſub eodem genere ſunt conſtitutæ, eandemque poſſident naturam.

Propter officij communionem mammæ vtero: veſicæ renes compatiuntur, quia ſimul in corpore officium exercent.

Propter ſitum caput partibus inferioribus facilè compatitur, vt ventriculo, hepati, vtero, & ſimilibus: quia illis è directo ſuperiacet atque ita vapores ab iis ſurſum eleuatos facilè recipit. Sic etiam ventriculus, & pulmo capiti facile compatiuntur: quia illi è directo ſubijciuntur, atque ita humores ab eo defluentes facilè recipiunt.

Propter connexionem nerui cerebro compatiuntur, arteriæ cordi, venæ hepati, & vice verſa, quia illis connectuntur.

Rurſum omnis morbus ſympathicus duobus modis fit, poſitiuè, ſcilicet, vel priuatiuè.

Poſitiuè fit, quando aliquid ab vna parte in aliam defertur.

Sic a ventriculo ad cerebrum eleuati vapores, dolorem, vertigines, alioſque huiuſmodi affectus ſympathicos producunt, qui poſitiui appellantur.

Poſitiuè fit, quando id non influit, quod debebat influere.

Sic in apoplexia perit ſenſus & motus in toto corpore, quia facultas & ſpiritus animales non influunt a cerebro, propter obſtructionem ventriculorum eius. Atque ita dicitur fieri propter priuationem materiæ, vel facultatis.

2. *Ratione cauſarum efficientium, ſiue humorum morbos committentium, alij dicuntur legitimi, alij ſpurij.*

Legitimus eſt, qui propriam ſuæ ſpeciei naturam maximè retinet, & cauſam habet à qua ſolet produci, integram, & ſynceram.

Spurius vero eſt, qui neque naturam ſuam puram retinet, neque cauſam à qua fit habet ſynceram.

Febris tertiana, quæ a bile ſyncera excitatur, vera & legitima appellatur, ſicut quartana quæ a pura melancholia producitur: illæ autem febres nothæ, ſpuriæ, & illegitimæ nuncupantur, cum alios humores habent permixtos, præter iam dictos.

3. Ratione loci, ſiue regionis in qua morbi generantur, alij dicuntur endemij, alij epidemij, alij ſporadici.

Endemij morbi dicuntur, qui ſunt alicui regioni peculiares, in eaque communiter graſſantur.

Vernaculi & gentilitij aliter appellantur, quia eandem regionem perpetuò obſident, ob aerem patrium, alimenta, &c. Sic Alpinorum montium incolis Bronchocele, ſtrumæ Hiſpanis, tabes Luſitanis endemij morbi æſtimantur.

Epidemij morbi ſunt, qui in regione qualibet populariter graſſantur.

In hoc conueniunt morbi Endemij & Epidemij, quod multos inuadant, & populariter graſſantur: Differunt vero in eo quod endemij eandem perpetuò regionem occupent: epidemij vero minimè, ſed quaslibet indifferenter inuadant. Et ratio eſt, quia endemij a peculiari aeris patrij, aquarum, vel ciborum diſpoſitione oriuntur: epidemij vero cauſam habent in ſolo aere, non ex loci ratione, ſed potius ex maligna cæli influentia infecto.

Sporadici morbi ſunt, qui nec communiter graſſantur, nec alicui regioni ſunt peculiares.

Diſperſi etiam appellantur, & endemijs ac epidemijs opponuntur, quia ſcilicet varij ſunt, & contingenter nunc huic, nunc illi accidunt: Sic in regione hac vel alia qualibet, hic pleuritide laborabit, ille febre continua, vel tertiana, alius catarrho, nephritide, podagra, hydrope, aut alio quouis alterius naturæ pro varia indiuiduorum natura, & conſtitutione.

Atque hactenus de morborum natura & differentijs, tam eſſentialibus, quam accidentalibus, ſupereſt iam vt de eorum mutationibus agamus.

PATHOLOGIÆ

SECTIO SECVNDA

De mutationibus morborum, & præcipuè de Criſibus.

CAPVT PRIMVM.

De mutationibus, quæ in morbis contingunt.

DVæ inſigniores fiunt in morbis mutationes, vel dum in alium morbum commutantur; vel dum abſolutè, & ſimpliciter ſoluuntur, ſine alterius interuentu.

Commutatio vnius morbi in alium frequenter apparet, dum apoplexia in paralyſim degenerat, febris tertiana in quartanam: quartana, hepatis, aut lienis tumor, & alij quamplurimi affectus in hydropem degenerant.

Abſolutè & ſimpliciter ſoluuntur morbi, dum ſine alterius morbi interuentu, ad ſalutem, vel mortem terminantur.

Terminantur vero ad ſalutem, vel mortem dupliciter.

Senſim videlicet atque paulatim, aut ſubitò, & derepente.

Dum ſenſim & paulatim terminatur ad mortem, maraſmus nominatur: dum vero ſenſim terminatur ad ſalutem, ſolutio ſimpliciter, λυσις Græcis nominatur.

Dum ſubitò, & derepente terminatur, ſiue ad ſalutem, ſiue ad mortem, criſis nominatur, quæ lyſi vulgò opponitur,

pitur, dum paſſim autores dicunt, omnes morbos terminari per criſim aut lyſim.

CAPVT II.

De natura Criſis.

Criſis eſt ſubita & repentina mutatio, in morbo facta, ad ſalutem, vel ad mortem.

CRiſis nomen multis modis vſurpatur apud Hippocratem & Galenum: *interdum* etiam per criſim nihil aliud quam humorem ſecretionem ſignificant, quemadmodum Galenus *comment, in Aph. 13. ſect. 2. Fit*, inquit, *criſis natura ſecernente humores noxios à bonis, & ad excretionem præparante*. *Interdum* vero Criſim ipſam excretionem ſignificare volunt, quod optima criſis excretione perficiatur. Sic Hippocrates *lib. de arte*, corrupti oſſis excretionem, criſim nominat, vel, *denique* pro certamine accipitur, quod inſtante criſi inter morbum & naturam ſolet accidere. Sed magis frequens & vſitata eſt illius acceptio pro iudicio, quæ ab ipſius Galeni temporibus ad nos vſque fuit à plurimis recepta: Galenus enim *comment. in 1. progn.* Iudicationem in morbis factam è foro iudiciali deriuatam, & in artem medicam tranſlatam fuiſſe atteſtatur, nec quidem admodum impropriè: licet enim res a quibus tranſlationes deſumuntur, non ſint omninò conſimiles, attamen iudicium quod fit in morbis, cum iudicio forenſi non exiguam habet ſimilitudinem. In foro enim iudiciali, dum capitalis cauſa agitur concurrunt primò actor & reus: Actor cum reo dimicat, eumque pertinaciter accuſat, teſtes profert, eique mortem vel ſupplicium intentat: Reus vero ſi inſons accuſationis fuerit, ſeſe ſtrenuè defendit, & in actorem ipſum pœnam reijcit, ſi vero contra accuſatoris vim reſiſtere non poſſit, ſuccumbere cogitur. Hæc omnia aguntur coram iudice, qui res omnes perpendit, ac tandem certa die vniuerſaliter iudicium profert. Pari quadam ratione in criſibus morbus actoris partes agit: natura vero rei, cauſa morbifica naturam laceſſit eamq; funditus euertere conatur huius inuaſionis teſtes ſunt ſymptomata, quæ totius certaminis progreſſum patefaciunt. Natura vero, quæ rei quodammodo rationem habet, aduerſus actorem ſuum, morbum videlicet, ſeſe pro virili defendit: & ſi viribus illa conſtet, morbi conatus eludit, eumque tanquam iniquum actorem reijcit, & foras excludit, ſi vero imbecilla ſit, illius actioni ſuccumbit. Hæc omnia accuratè rimatur Medicus: & vtriuſque partis meditatis viribus, tanquam iudex ſententiam profert, diemque notat iudicij, in quo futura eſt, vel morbi, vel natura victoria. Patet igitur hinc, non omnino abſurdam, atque reijciendam eſſe criſis cum iudicio comparationem.

Vt vero ad ipſam Criſis definitionem propiùs accedamus, cum illa per mutationem definiatur: ſciendum eſt in omni motu ſecundum Philoſophos multa conſiderari, terminum a quo, terminum, ad quem, medium per quod fit motus, mouens, & mobile. Hæc omnia in criſi perpetuò reperiuntur. *Mouens* enim eſt ipſa natura, quæ coctiones perficit, humores ſecernit, ac tandem die critico expellit. *Mobile* eſt cauſa morbifica, & humores præternaturales, in quos tantum poteſt cadere criſis. *Terminus à quo* incipit criſis, eſt morbi augmentum, fit enim criſis in morbo: & pro varia morbi natura, tardiores, vel celeriores criſes exercentur; acuti enim morbi celerius, longi tardius iudicantur.

Terminus ad quem definit criſis, eſt ſanitas, vel mors, vel ſtatus illis proximus, aut tranſitus in aliam morbi ſpeciem. *Medium* vero *per quod*, eſt totum illud ſpatium, quod a morbi augmento ad ſolutionem vſque extenditur, in quo natura concoctioni, ſecretioni, & excretioni incumbit.

Motus autem ille criſis, ſimplex non eſt, ſed compoſitus, idque dupliciter, ex locali ſcilicet, & alteratiuo, & ex naturali, & violento. *Localis motus* in criſibus fit ratione cauſæ morbificæ, quæ a natura commouetur & agitatur, ac per vias conſuetas decernitur: *alteratiuus* verò *motus* fit ratione corporis patientis ſiue *corruptiuus* ille ſit, vt apparet in criſi lethali, ſiue *perfectiuus*, vt in ſalutari eſt manifeſtum. Secundò motus ille eſt *naturalis*, ratione naturæ, quæ internum eſt principium, & mouens, criſim primò, & per ſe efficiens; *violentus* verò eſt ratione certaminis, perturbationis, & velocioris illius mutationis. Optimè igitur criſis dicitur mutatio, eaq; velox & repentina, vt hoc modo diſtinguatur à coctione, certamine, & ſecretione: tum etiam a ſolutione lenta, & paulatina diuturnorum affectuum; vnde velocitas illa, propriæ, & peculiaris differentiæ rationem habet. Reliquæ vero definitionis partes ita per ſe ſunt manifeſtæ, vt nulla indigeant explicatione.

CAPVT III.

De Criſium differentijs.

Criſis alia eſt perfecta, alia imperfecta.

Perfecta eſt, quæ ægrum perfectè & integrè à morbo liberat: eſt que, vel ſalutaris, vel lethalis.

Vt criſis perfecta ſit & ſalutaris, ſex requiruntur conditiones. Debet enim eſſe Primò, *optimis ſignis indicata.* Secundo, *manifeſta* Tertio, *die critico contingere.* Quarto, *fida* Quinto, *ſecura* Sexto, *conueniens morbo, & ægrotantis naturæ.*

PRimò igitur, criſis perfecta ſalutaris, concoctionis ſignis die indice debet premonſtrari. Vnuſquiſque enim dies criticus ſuum habet indicem, quartus videlicet eſt index ſeptimi, vndecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. In illis, inquam, diebus apparere debent concoctionis ſigna, vt criſis perfecta ſalutaris conſequatur. *Secundò*, debet eſſe manifeſta, id eſt, cum inſigni aliqua euacuatione coniuncta, ſcilicet excretione, vel abſceſſu *Quæ enim ſine manifeſta excretione leuant, recidiuam facere ſolent* (inquit Hippocrates, in *prognoſticis*) id ipſum confirmat idem Hippocrates quamplurimis hiſtorijs in *epidemijs*, e quibus inſignis hæc inſtar omnium erit: *Sect. 7. lib. 3. Epid. Aegr. 2.* Hermocrates decimo quarto die liberatur à febre, non ſudauit, decimo ſeptimo rurſus febre corripitur, vigeſimo febris expers, non ſudauit, vigeſimo quarto die rurſum febricitauit, tandem vigeſimo ſeptimo die moritur. Si enim ſine cauſis criticis ſoluatur morbus, periculo non vacat; & ſi cum inſigni excretione vel abſceſſu terminetur, ſalutaris criſis cenſenda eſt. *Tertiò*, die critico debet contingere; in illis enim diebus ſolet natura, dum commodè operatur, humores noxios ἀθρόως & confeſtim expellere, vtileſque moliri excretiones; quæ ſi alio die contingant, ſignum eſt naturam eſſe conturbatam, & tumultuatiè operari. *Quartò*, debet eſſe fida, atque ita nullas morbi reliquias poſt ſe relinquere, vnde recidiuæ periculum ſupereſſe poſſit *Quintò*, debet eſſe ſecura, id eſt, cum facili ægri tolerantia, & ſine vllis periculoſis ſymptomatis. *Denique*, talis criſis eſſe debet morbi ſpeciei conueniens, & ægrotantis naturæ, atque adeò illius ætati, & temperiei congener. Acuti morbi per excretionem, diuturni per abſceſſum iudicari ſolent. Febris ardens in iuuene hæmorrhagia, in ſene alui fluxu, vt plurimum iudicatur.

Criſis perfecta lethalis, contrarias habet conditiones ei, quæ ſalutaris eſt.

Conditiones illas ex ſupra dictis eruere facile eſt, ſi nimirum eas quæ pro ſalutari criſi propoſitæ ſunt in contrarium vſurpemus. Ex his autem prima inter reliquas maximi momenti eſt, cum ea criſis lethalis maximè cenſenda ſit, quam non præceſſerunt concoctionis ſigna. Si enim nulla apparente concoctione, aliqua fiat perturbatio, & humorum euacuatio, certiſſimum eſt indicium naturæ irritatæ, & ab humorum malignitate laceſſitæ. Vnde fit, vt citiùs propter ad ſtatum, quàm coctionis gradus ferre queat, & tunc temporis criſim minimè tutam fore, audacter pronuntiandum: idque eò magis, quo morbus natura fuerit periculoſior. In morbo enim ſalutari, & minùs periculoſo tunc etiam verendum eſt, ne diminutè iudicetur,

tur,& cum grauioribus,periculoſiſque ſymptomatis morbus deinceps reuertatur, vel tandem diuturnior factus in mortem degeneret. *Coctiones* enim [inquit Hippocrates] *celeritatem iudicij , & morbi ſecuritatem oſtendunt : cruda verò & incocta, atque in malos abſceſſus cõſeruata dolores, aut diuturnitatem, aut acriſias, aut mortem, aut recidiuam* , Hæc enim mala euenire ſolent, dum criſis nullo modo antea indicatur, vnde oſtenditur naturæ conditiones & conſuetudines eſſe funditus euerſas, atque labefactatas a vi morbi, neque illam in criſi morbum eſſe debellaturam, ſi quidem in pugna nullum præſtitit ſpecimen victoriæ, quod perpetuo euenire ſolet in ijs qui inuicem pugnant, ille enim qui aduerſus ſuum antagoniſtam victoriam eſt reportaturus, omnibus motibus ſtatim oſtendit, ſe inferiorem habere inimicum, licèt ipſe aliquid ab inimico repatiatur. Verùm nullum oſtendere roboris potentioris ſignum neceſſario ſignificat collapſam ruere facultatem.

Criſis imperfecta eſt, in qua morbus perfectè non iudicatur, ſed tantum ſecundùm partem; & alterius criſis futuræ locum poſt ſe relinquit.

Eaque duplex eſt, altera ad melius; altera verò ad deterius.

Ad melius ea eſt, quæ non omnino tollit morbum ſed facit, vt eum æger alacrius ferat.

Ad deterius eſt, quæ morbum facit vehementiorem, & magis periculoſum,

COROLLARIVM.

Propoſitæ criſium differentiæ aliquas patiuntur difficultates, quæ hic paucis diluendæ ſunt. *Primo* enim non dari poſſe criſim perfectam ſalutarem, aut lethalem, ſequentibus argumentis probari poteſt.

Primum. Si daretur criſis perfecta ſalutaris, ea abſoluta ſtatim perfecta ſanitas ſuccederet. Sed poſt criſim languida admodum eſt ſanitas & imperfecta, omneſque actiones debiles, & infirmæ, morboſam potius indicant conſtitutionem, quam ſanitatem.

Secundum. Non poteſt fieri tranſitus ab vno extremo ad aliud, niſi per medium. Sed medium inter morbum, & ſanitatem, eſt ſtatus neuter. Ergo in quauis criſi fiet mutatio ad ſtatum illum neutrum, non autem ad perfectam ſanitatem.

Tertium, Conualeſcentes, qui ex morbo per criſim euaſerunt, eodem modo vt ægri conſetuantur. At illud non fieret, ſi criſis perfecta fuiſſet & ſalutaris.

Quartum. Criſis etiam lethalis perfecta dici non poteſt, cum mors illi ſuccedens, deſtructio mera ſit, & perfectioni contraria.

Quintum. Omnis criſis a natura perficitur. At omnes naturæ actiones ad bonum perpetuò diriguntur. Ergo nulla criſis poterit eſſe lethalis.

Ad primum, ſecundum, & tertium dicendum eſt, criſim perfectam ſalutarem appellari, cum ab ea nulla portio materiæ morbificæ relinquitur in corpore, quæ morbum conſtituere poſſit, licet vero ſtatim poſt criſim non ſit perfecta ſanitas, ſed tantum ſtatus neuter conualeſcentiæ, ille tamen a præternaturali materia nullo modo dependet, ſed tantùm a partium languore, & imbecillitate, quæ a prægreſſi morbi violentia neceſſario fuit introducta. Ideo dicere poſſumus, perfectam tunc temporis eſſe ſanitatem, ſaltem ratione cauſæ morbificæ, quæ tota fuit vacuata. Et hoc ſufficit, vt criſis dicatur perfecta ſalutaris.

Ad quartum dicimus, in criſi lethali fieri deſtructionem ratione indiuidui, & corporis ægrotantis, hoc tamen non impedire, quin aliqua in ijs ſit perfectio ratione ipſius criſis, quæ quamuis lethaliter exerceatur, tamen dum integrè abſoluitur perfecta quodammodo dici poteſt.

Ad quintum, Reſpondeo, naturam perpetuò ſibi finem optimum proponere, ab eo tamen ſæpius aberrare, cum debilis admodum eſt, vt præ nimia virium ex[illegible]tione [illegible] aſſequi non poſſit, & oneri ſuccum[illegible].

Secundo, [illegible] uerſus primam conditionem criſis perfectæ ſa[illegible] [illegible] duæ Hippocratis hiſtoriæ, quarum prima habetur 1. *Epid. ſect.* 3. Vbi refert, Metonem, abſque concoctionis ſignis, perfectè ad ſalutem fuiſſe iudicatum. Altera habetur 3. *Epid. ſect.* 3. vbi etiam affirmat, Lariſſeam virginem ſine coctionis ſignis perfectè fuiſſe iudicatam. Verum huic obiectioni duplex *reſponſio* ſatisfacit. *Primò* enim dicimus cum Galeno, hiſtorias illas raras eſſe, & extra ordinem naturæ, atque ideo ab Hippocrate obſeruatas. Miratur enim Galenus *in comm.* iſtas criſes nullam ſequutam fuiſſe recidiuam, cum præter naturæ conſuetudinem, & præter leges ordinarias ſalutaris criſeos, apparuerint. *Secundo* dicimus, illas criſes fuiſſe ſalutares, propterea quod in principio multæ præceſſerant vacuationes, eæque ſatis laudabiles, multæque criſim fuerant conſequutæ, vt ex hiſtorijs illis apparet. Licet autem illæ ſymptomaticæ quodammodo fuerint ex eo quod in principio prodierint ſine coctionis ſignis, tamen criticæ quodammodo cenſendæ ſunt, quia vi naturæ oppreſſæ, factæ fuerunt, & materia turgente vel ſaltem dicamus, illas fuiſſe mixtas, partim ſcilicet criticas partim, ſymptomaticas, quæ tamen materiam morbificam minuendo, potuerunt efficere, vt criſis poſtea ſuperueniens, ad ſalutem fuerit terminata, cum eam præſertim aliæ ſubſequutæ fuerint euacuationes. Metoni enim poſt iudicium crebrò ſanguis è naribus exijt, Lariſſææ verò virgini menſtrua poſt, iudicium prodierunt, quæ nunquam apparuerunt, & ideo nulla ſubſequuta eſt recidiua.

Obijci etiam poteſt, naturam humores noxios dum turgent ſine coctionis ſignis poſſe criticè vacuare, cum Medico liceat ex diuini ſenis præcepto, purgationes celebrare, turgente materia, nulla exſpectata concoctione. *Reſpondendum* eſt, in principijs morborum naturam oppreſſam a materia turgente, mixtas ſaltem vacuationes celebrare poſſe, partim ſcilicet criticas, & partim, ſymptomaticas, perfectas criſes non poſſe propter concoctionis defectum.

Tertiò, aduerſus quintam conditionem ſalutaris criſeos, quod ſcilicet debeat eſſe ſecura, nempe cum facili ægri tolerantia, & ſine periculoſis ſymptomatis, *opponi* poteſt auctoritas, ratio, & experientia. Nam Hip. *aph.* 13. *ſect.* 2. noctem difficilem & grauem imminentem criſim præcedere teſtatur, & Galenus *c.* 7. *lib.* 3 *de criſibus*, varia ſymptomata, eaque acerbiſſima, vt perturbationem, delirium, difficultates reſpirationis, iactationes, pulſus inæqualitates, criticas vacuationes antecedere affirmat,

Deinde, non poteſt accidere criſis, niſi poſt certamen naturæ cum morbo; & contentio illa non poteſt fieri ſine ſymptomatum exacerbatione: natura enim & morbus agunt inuicem, & patiuntur, vnde ægrotantis corpus neceſſariò affligitur: *Denique* oſtendit experientia, nullam criſim (quantumuis ſalutaris illa ſit) ſine ſymptomatum vehementia; & ſumma ægrorum agitatione exerceri. Ad hæc *reſpondemus*, in criſi quidem multa apparere ſymptomata, ſed illa non eſſe periculoſa, vbi enim vires ſunt validæ & robuſtæ ſymptomata, quæ in criſi ſalutari ſunt perpetuò mitiora, nullum poſſunt afferre periculum. Nam quando illa ſunt admodum vehementia, lethalem criſim portendunt, vel ſaltem imperfectam, quæ ad deterius vergit.

Quarto, aduerſus vltimam conditionem ſalutaris Criſeos, quod ſcilicet debeat eſſe conueniens morbo, & ægrotantis naturæ, ita vt acuti morbi per excretionem, longi per abſceſſum iudicentur. Febris ardens in iuuene per hæmorrhagiam, in ſene per alui fluxum terminetur: hæc *obijci* poſſunt, quod morbi acuti aut per excretiones, aut per abſceſſus iudicantur, ex Gal. *c.* 7 *lib.* 3 *de Criſib.* Deinde Febres peſtilentes quæ ſunt extremè peracutæ, per bubones & carbunculos ſoluuntur. Morbi etiam longi non ſolum per abſceſſus, ſed etiam per excretiones ſæpe iudicantur. Neque criſes illæ ægrotantis naturam ſequi ſolent, febres enim acutæ in iuuenibus, non ſolum per hæmorrhagiam. ſed etiam per ſudores, vrinas, & alui fluxum terminantur; quod etiam in ſenibus abſque vllo diſcrimine contingit, His omnibus *Reſpondendum* eſt, propoſitam conditionem veram quidem eſſe, non perpetuò, & neceſſariò, ſed vt plurimum; habet enim natura ſuos motus ordinarios,

quos

Digitized by Google

quos aliquando immutat, pro varia materiæ conditione, & diſpoſitione eiuſdem, ita vt materia quam natura in tali ætate per hæmorrhagiam vacuare eſt conſueta, ſi non in partibus inferioribus ſit ſita, commodius per vrinas, aut alui fluxum vacuetur.

CAPVT IV.

De ſignis Criſium.

Signa Critica in tres claſſes diuiduntur, quorum alia antecedentia, alia concomitantia, alia denique ſubſequentia nominantur.

ANtecedentia rurſum duorum ſunt generum, alia tempus criſium prænuntiant, alia ſpeciem criſis ſignificant.

Tempus futuræ criſeos ex duobus innoteſcit, acutie morbi, & concoctionis ſignis: quæ à nobis expoſita ſunt, *ſect.5. Semiotices, cap.4.*

Speciem criſis ſignificant ea ſigna, quæ oſtendunt per per quem locum criſis aduentura ſit, videlicet per vomitum, alui fluxum, ſudores, vrinas, hæmorrhagiam, menſes, hæmorrhoidas, vel abſceſſum. Quæ omnia fuerunt a nobis expoſita, *ſect.3. Semiotica, cap.5.6.7.8.9.10. & 11.*

Signa criſim comitantia ſunt, quæ cum ipſa ſpecie criſis ſimul apparent, criſimque ipſam dum fit, bona ne ſit, an mala perfecta, an imperfecta indicant.

Suntque ipſæmet cauſæ, & ſpecies criticæ, quæ duæ omninò ſunt, excretio & abſceſſus:

Excretio ea ſalutaris & bona dici debet, quæ commodè fit; vt autem commodè fiat, quatuor requiruntur, qualitas laudabilis, quantitas moderata, tempus opportunum, & excernendi modus naturæ familiaris.

Qualitas humoris qui excernitur laudabilis eſt, ſi & peccans, & coctus humor vacuetur.

Quantitas moderata eſt, quæ neque exigua, ſed ſufficiens, neque immodica eſt, nam exigua damnatur, & ſuſpecta eſt, qualis eſt ſub ſtillum ſanguinis, ſudatiunculæ, vomitus exigui; immodica periculo non vacat.

Tempus opportunum eſt dies criticus: quæ enim excretiones aliis diebus contingunt, ſuſpectæ ſunt.

Excernendi modus eſt naturæ familiaris; ſi excretiones primùm fiant confertim, non ſenſim & paulatim; deinde ſi fiant per loca conferentia, & legi naturæ commoda.

Vt vero per loca conuenientia fiat euacuatio, tria ſunt neceſſaria, *Primum*, vt locus non ſit loco morbi dignior: *Deinde*, vt habeat rectitudinem; poſtremò, vt tranſitus patentes habeat.

Abſceſſus vt legitimus ſit, tria ſpectanda, quò, vnde, & propter quid.

Quò, partem denotat in quam decumbit, quæ debet eſſe inferior, ignobilior, remota ab affecta parte, & totius materiæ morbificæ capax, alioqui periculum refluxus.

Vnde, partem denotat ex qua, dextrane, an ſiniſtra; debet enim fieri decubitus ſecundum rectitudinem.

Propter quid, cauſam deſignat, ob quam oritur abſceſſus, id eſt, num a natura cocto morbo, aut à materia cogente, & diuexante adhuc humore crudo; nam ſi crudo exiſtente morbo fiat, paruus erit abſceſſus, & morbum perfecte non indicat.

Hæc omnia ſpeciatim a nobis exponentur *Sect.3. Semiotices cap 2.* dum ſigna examinabimus, quæ deſumuntur ab excrementis, per varias corporis partes profluentibus.

Signa criſim conſequentia, oſtendunt, an criſis perfecta fuerit, & an inde perfecta, ſanitas exſpectanda ſit: an vero fuerit imperfecta, & metus ſit recidiuæ. Illa autem deſumuntur ab actionibus, excrementis, & qualitatibus corporis, quæ ſi ad ſtatum naturalem plurimum accedant, ſalutaris fuit excretio; ſi vero ab eo valde recedant, fuit imperfecta criſis, & periculum eſt recidiuæ. Hæc etiam erunt a nobis explicanda *cap. vltimo partis prognoſticæ*, in quo agitur de ſignis futuræ recidiuæ in conualeſcentibus.

CAPVT V.

De diebus Criticis.

Dies critici illi dicuntur, in quibus criſes ſolent contingere.

Eorum tres ſunt differentiæ: Alij dicuntur verè & perfectè critici, alij indices, alij intercidentes.

Perfectè critici, principes, aut radicales appellatur, quoniam, quæ his diebus contingunt criſes, omnes perfectæ criſeos notas habent; eiuſmodi ſunt ſeptenarij tres, nimirum ſeptimus decimusquartus, & vigeſimus.

HIſce diebus frequentius perfectæ, & ſalutares criſes ſolent contingere, quia natura in illis, præcipue quando vtiliter operatur, & abſolutum ſupra morbum dominium obtinet, ſingulare aduerſus cauſam morbificam certamen aggreditur, eamque per ductus conuenientes excludit. Illi autem ſunt ſeptenarij tres, quia natura ſeptenario numero gaudet. Nam ſeptimo menſe fetus vitales edit, ſeptimo ætatis anno dentes prodeunt, decimoquarto menſes erumpunt; & per ſingulos annorum ſeptenarios, magnæ mutationes in hominibus contingunt. Horum primus eſt ſeptimus, non ſolum ordine, ſed etiam poteſtate & viribus, vt teſtatur Gal *1. de dieb decret. c.4.* Eumque cum Rege clementiſſimo confert, qui multos a pæna liberat, eoſque ſaluos dimittit: iis vero, qui damnandi ſunt, ſupplicij partem adimit, vt plurimum enim quæ illis diebus contingunt criſes, bonæ & ſalutares ſunt. Si vero quædam malæ contingant, non ita pernicioſæ ſunt, quemadmodum futuræ eſſent, ſi alio die contingere.

Secundus eſt decimus quartus, in quo iudicantur morbi, qui ſeptimo iudicari nequiuerunt, nondum ſatis concocta materia; at ſi ante decimumquartum criſis contingat, non eſt perfecta; ſed fit natura irritata: aut copia, aut qualitate materiæ. Cum enim dies critici per ſeptimanas numerentur; decimus quartus eſt finis ſecundæ ſeptimanæ, vnde factum eſt, vt ab Hippocrate appelletur impar; quandoquidem non conſideratur a primo die morbi, ſed a primo die ſecundæ ſeptimanæ. Eſt porrò terminus morborum acutorum, vt teſtatur Hipp. *aph.23. ſect.2. Acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur:* Quod etiam confirmat *in coacis: Ardenter febricitantes iudicant quatuordecim dies, vel ad interitum, vel ad ſalutem.* Cuius tamen ſententiæ veritatẽ labefactare videntur plures hiſtoriæ, quæ habentur in *Epidemijs*, eorũ, qui cum acutè febricitarent, vltra decimumquartum producti ſunt. Herophon. 17. iudicatus, vxor Philini vigeſimo interijt: Chærion vigeſimo iudicatus eſt: hi autem omnes acuta febre fuerant correpti: Cui *obiectioni Reſpondendum* eſt, acutos morbos verè dici, ex Hippocratis, & Galeni doctrina, qui celeriter, continenter, & vehementer mouentur, neque acutorum nomen obtinere, donec vehementiam ſumpſerint: licet igitur quidam morbi iudicentur decimoſeptimo, & vigeſimo, quoad morbi initium, ſemper tamen iudicantur decimoquarto, quoad morbi vehementiam, & impetum. Nam huiuſmodi morbi decimoſeptimo & vigeſimo iudicati non ſtatim a principio ſumunt impetum & vehementiam, ſed paulo poſt. Sic qui in fine quaternarij vehementiam ceperunt, licet decimoſeptimo finiantur proculdubio decimoquarto ſuæ vehementiæ iudicati ſunt: & qui ſeptimo vehementiores apparuerunt, vigeſimo iudicati, decimoquarto ſuæ vehementiæ ſoluuntur. Vnde Galenus, *commentario in prædictum Aphoriſmum; Nullus* inquit, *inuentus eſt vnquam, qui ab initio velociter moueretur, hunc tranſgredi terminum, qui aliquam ex dictis non acceperit mutationem.* Quamuis enim aliquando decimoſeptimo, aut vigeſimo deſinat morbus acutus, tamen intra ſuum decimumquartum iudicatum eſſe comperimus, ſi computationem incipiemus ab eo die, quo citatior, & vehementior morbus fieri incipit. Quod patet ex Hippocratis hiſtoria adoleſcentis in Melibæo, qui decima die delirauit, vigeſima valde inſaniuit, & vigeſima quarta obijt: quo conſtat, decimoquarto vehementię obijſſe, quandoquidem illa incepit tantum die decima morbi. Quamuis autem apud Hippocratem quidem morbi acuti nomi-

Digitized by Google

nominentur, qui ad quadrageſimum, aut ſexageſimum diem extenduntur, tamen illi vere, & proprie acuti non ſunt, quia non habent vehementiam, & impetum, ſed lente progrediuntur; ideoque acuti ex decidentia vulgo nominantur, quandoquidem ex acutis producti ſunt per criſim imperfectam iudicatis, vel inæqualiter procedunt, ob inæqualem viciſſitudinem remiſſionis, & exacerbationis.

Tertius ex diebus principibus eſt vigeſimus qui ſeptimus eſt à decimo quarto; quandoquidem decimus quartus bis numeratur; eſt enim vltimus ſecundæ ſeptimanæ, & primus tertiæ, vt docuit Hippoc. aph 24 ſect.2. *vbi dies indices præcipuè obſeruans:* Contemplabis, *inquit*, eſt decimus ſeptimus, eſt enim quartus a decimoquarto. *Vnde neceſſariò ſequitur, vigeſimum eſſe ſeptimum à decimoquarto.*

Idipſum confirmat idem Hipocrates pluribus hiſtorijs in *Epidemijs*, vt Ctiætionis, vxoris Philini, filiæ Euryanactis, qui iudicati ſunt die vigeſimo. In alijs verò qui iudicati ſunt poſt vigeſimum, contingerunt criſes in quaternioribus & ſeptimanis, computando à vigeſimo. Sic Abderitana virgo vigeſimo quarto iudicata eſt, Anaxion verò trigeſimo quarto.

Attamen, aduerſus hanc doctrinam *opponi* poteſt quod idem Hippocrates *aphoriſm.36.ſect.4* vigeſimum primum inter decretorios enumerat, omiſſo vigeſimo *Sudores*, inquit, *febricitantibus boni, qui manare cœperint die tertio, quinto, ſeptimo, nono, vndecimo decimoquarto, decimoſeptimo vigeſimo primo.* Quod etiam confirmat, *in 1. & Epid. in libello de diebus, decretorijs*, in quibus vigeſimum primum refert, omiſſo vigeſimo.

Cui difficultati *Reſpondeo* eſt criſes quæ in tertia ſeptimana contingunt, vt plurimum partem vigeſimi, & vigeſimi primi occupare: vnde fit, vt aliquando ab Hippocrate criſis ad vigeſimum, aliquando verò ad vigeſimum primũ referatur. Fuit tamen magis conſentaneum, criticum appellare diem à quo incipit, quam quo finitur criſis.

Indices, qui contemplabiles, & internuntij nominantur, ſunt, qui criſim ſeptenario futuram indicant: ſuntque numero tres, quartus, vndecimus, decimus ſeptimus.

Contemplabiles appellantur, quod ex eorum contemplatione criſis futura ſoleat præuideri, idcòque etiam internuntij nominantur, & frequentiùs indices, quod indicent, & prænuntient diem futuræ criſeos; idque fit per concoctionis ſigna, quæ in vrinis præcipuè apparent; vnde Hippocrates *in prognoſticis, & aphoriſmis*, Vrina quæ quarto die hypoſtaſim habet albam, leuem, & æqualem ſolutionem morbi ſeptimo fieri oſtendit. Ex principibus autem diebus, vnuſquiſque ſuum habet indicem: quartus nimirum eſt index ſeptimi, vndecimus decimi quarti, & decimus ſeptimus vigeſimi. Iſti vero dies inter criticos etiam recenſentur, quod non ſimpliciter indices ſint, ſed quod in ijs etiam non raro criſes ſoleant contingere, quanquam minus perfectæ.

Horum igitur primus eſt dies quartus, qui primo & per ſe, & ſui natura index eſt ſeptimi, vt diligenter annotauit Gal. *cap.11. lib.2. de diebus decretorijs*, vbi docet criſim quarto indicatam per ſigna concoctionis die ſeptimo contingere, ſi nihil impediat. Multa etenim poſſunt naturæ motum inhibere, non ſolùm in ſeptimo, ſed etiam in omni die critico, ex parte ſcilicet vel ægri ipſius, vel Medici, vel aſtantium, à quibus multi [illegible]es committi poſſunt; vt ſi Medicus die ſeptimo cath[illegible]cum exhibeat, ſi æger aut aſtantes Medico non obſequantur, & legitimum tum remediorum, tum rerum non naturalium vſum peruertant. Eſt autem quartus dies, inter decretorios collocandus, indicat enim morbos extremè peracutos, vt teſtatur Hippocrates *in prognoſticis*, *Mitiſſimæ*, inquit, *febres, & ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die, aut citius deſinunt, maligniſſimæ vero, & horrendis comitata ſymptomatis, quarto die aut citius intereunt.* Sic in *Epidemijs*. Pericles, quartò die prorupto vniuerſali ſudore, acutiſſima febre defunctus eſt. Caluus Lariſſæus femur dextrum doluit: quarto die circa meridiem mortuus eſt, celerrimè, & acutiſſimè. Attamen rariſſimæ ſunt illæ criſes, quæ in quartum diem incidunt, frequentius enim tertio, aut quinto die contingunt, quia acutorum morborum exacerbationes diebus fiunt imparibus. At iiſdem diebus indicantur morbi, quibus exacerbantur, vt docuit Hippocr, in *Epid.* ac proinde teſtatur Galenus ſe ſemel tantùm, Archigenem vero bis criſim die quarto obſeruaſſe.

Secundus ex Indicibus eſt Vndecimus, qui tamen non ita perfectè decimum quartum indicat, vt quartus ſeptimum. Quemadmodum enim dierum perfectè iudicantium vis ſenſim minuitur, ita & indicantium, quandoquidem, quo criſes citiùs perficiuntur, eo maiorem oſtendunt naturæ potentiam ſupra cauſam morbificam, & quo magis protrahuntur, eo maiorem oſtendunt imbecillitatem, aut ſaltem materiæ contumaciam, & ideo non tam firmiter & ordinate iudicia obeantur. Non ſolum autem indicat dies vndecimus, ſed etiam iudicat, At non ita perfectè, & frequenter, quemadmodum vere critici; plurima tamen exempla apud Hippocratem referuntur in *Epidemijs*, eorum, qui vndecimo die iudicati ſunt, & Gal. *cap.7. lib.1. de diebus decretorijs*, ſe vno autumno, omnes die vndecimo iudicatos, obſeruaſſe ſcribit.

Tertius ex indicibus eſt decimus ſeptimus, qui non ita firmiter indicat, quemadmodum quartus, & vndecimus, ſed potentiùs multo decernit, & inter criticos validiores, à Galeno, aliiſque autoribus numeratur. Attamen Archigenes, & alij, qui integros dies numerant, atque adeo vigeſimum primum, non vigeſimum, vere criticum ſtatuunt, decimum octauum pro indice admittunt non decimum ſeptimum, quos Gal. prolixe impugnat, 2. *de diebus decretorijs, capite quarto.*

Intercidentes, qui & intercalares, ſeu irrepentes, vel prouocatorij nominantur ſunt qui inter principes, & indices intercidunt, criſeſque imperfectas moliuntur, ſuntque tertius, quintus nonus, decimus tertius, & decimus nonus.

Prouocatorij dicuntur, quod naturam interdum prouocent ad excretionem, vnde criſis in illis aliquando contingit, ſed imperfecta, quia fit natura irritata ante tempus ſibi ordinatium, & maxime conſentaneum. Vnaquæque ſeptimana habet dies ſuos intercidentes. Prima enim habet duos, tertium, & quintum; ſecunda habet itidem duos, nonum, & decimum tertium; Tertia vero ſeptimana vnicum tantùm habet nimirum decimum nonum. Sunt autem illi dies quodammodo critici, quia impares. At morbi acuti diebus imparibus exacerbantur, & in illis exacerbationibus ſolent contingere criſes, quia tunc temporis natura irritatur ad excretionem. Attamen illæ criſes quæ fiunt ab irritatione, imperfectæ ſunt, vt antea dictum eſt.

Reliqui verò dies, qui neque principes ſunt, neque indices, neque intercidentes, vacui, & medicinales nominantur, ſuntque ſextus, octauus, decimus, duodecimus, decimus ſextus, & decimus octauus.

Vacui dicuntur, quia nec decernunt, nec indicant, [illegible] prouocant, neque vllo modo critici ſunt: & ſi quando criſis in illis contingat, mala eſt. *Medicinales* vero appellantur, quia in illis omnia medicamentorum genera, atque ideo purgantia tuto exhiberi poſſunt, quod docuit Hippocrates, *quarto de morbis* inſigni contextu. *Quinque* inquit, *febre continua correpti cathartico diebus paribus vſi ſunt, hi nimium purgati ſunt nunquam, At qui diebus imparibus cathartico ſunt vſi, nimium ſunt purgati, & multi perierunt.* Decretorij etiam quodammodo dici poſſunt, non ſimpliciter, ſed cum adiectione, vt ſcilicet mali ſint decretorij, nunquam enim ſalutariter indicant, ſed peſſime, infide, & periculoſe, quoniam quæ in illis diebus contingunt criſes, a morbi malignitate ſimpliciter fiunt, non à natura, aut vincente, aut ſaltem irritata, quemadmodum in prouocatorijs, contingit, Horum peſſimus eſt ſextus, qui tyrannus a Galeno nuncupatur, ſeptimo purè contrarius qui Rex ab eodem vocabatur. Ideo quęcunque criſes in ſextam diem incidunt, peſſimæ cenſendæ ſunt. *Sudores ſexto die manentes, peſſimi*, inquit Hippocrat. *in Coac.* & in *Aphoriſmis icterus ſexto die lethalis eſt.* In *Epidemijs* vero quãplurimæ hiſtoriæ reperiuntur, vt Dromeadæ coniugis, Hermo-

cratis, Philiſci, & aliorum, quibus die ſexto infelices criſes contingerunt, Verum *obijci* poteſt, ex *ſect.3.lib.3. Epid.* Lariſſæam virginem die ſexta ſalutariter fuiſſe iudicatam. *Reſpondemus* cum Galeno, rariſſimum eſſe iſtum caſum, & præter naturæ conſuetudinem accidiſſe, neque enim die critico accidit hæc criſis, neque ſignis concoctionis fuerat præmonſtrata, vt antea dictum eſt. Sed cauſa ſalutaris criſeos referenda ad rarum, & extraordinarium naturæ conatum, quæ triplicem in hac virgine euacuationem molita eſt, ſcilicet per menſtruam purgationem, largam hæmorrhagiam, & copioſum ſudorem. Idem ferè reliquorum dierum partium, qui vſque ad vigeſimum inueniuntur, eſto iudicium. Quanquam enim quidam Neoterici cenſuerint, morbos ſanguineos diebus partibus iudicari, quia paribus mouentur; tamen rariſſimè illud fit, tum quia in febribus acutis quæ ex ſanguine fiunt, ſanguis facilè in bilem degenerat, aut ſaltem ea illius portio quæ putredinem contrahit, tum quia criſes non ſimpliciter exacerbationes ſequuntur, ſed multò magis cauſam ſuperiorem, quæ *cap. de cauſis* fuſiùs illuſtrabitur.

Critici etiam dies nuncupantur à vigeſimo ad quadrageſimum per ſeptenarios, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus quartus, & quadraſimus. A quadrageſimo ad centeſimum, & vigeſimum per vicenarios ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus, centeſimus & vigeſimus, poſt hunc verò perit dierum criticorum vis, & criſes menſibus anniſque fieri dicuntur.

Dies Critici præcipui & magis ordinarij ſunt illi, qui in morbis acutis ſolent contingere. Illi autem morbi acuti, ſi ab initio ſumant vehementiam, decimo quarto die, aut citius iudicantur; ſi verò non incipiant moueri celeriter, & vehementer, niſi in fine primæ ſeptimanæ, ad vigeſimũ extenduntur, qui ea ratione terminus eſt morborum acutorum. Morbi verò qui vltra vigeſimum extenduntur, acuti ex decidentia nominantur, & in illis criſes ſolent contingere, ſed minùs frequenter, atque adeò non vt antea per quaternarios, ſed tantum per ſeptenarios numerantur vſque ad quadrageſimum; in quo perit eorum vis, & dies per vicenarias tantùm numerantur vſque ad centeſimum, & vigeſimum, in quo etiam criſes tum ſalutares, tum lethales contigiſſe, legimus apud Hipp *3. Epid. ſect.3* vbi Heropytus centeſimo vigeſimo perfectè, & ſalutariter iudicatus eſt. Pacius in Thaſo, 100 & 20. moritur, Vltra illud tempus, vis dierum criticorum non extenditur, ſed poſteà menſibus, & annis criſes vel potiùs corporum mutationes contingunt, vt teſtatur Hipp. *aph.28. ſex 3. Plurimi*, inquit, *morbi puerulis iudicantur, nonnulli quidem in quadraginta diebus nonnulli in ſeptem menſibus, nonnulli verò in annis ſeptem, quidam verò iam ad pubem accedentibus*

Dierum criticorum computatio debet fieri ab ea hora, in qua æger percipit manifeſtam actionum læſionem.

Nulla poteſt fieri dierum criticorum computatio, quin [illegible] ſtatuatur totius mobi principium, & ipſa notetur hora, qua patiens cœpit ægrotare, Ab illa enim hora ad ſimilem ſequentis diei, primus dies computatur, & alij conſequenter. Sed admodum difficile eſt horam illam ſtatuere, & in eo multi errores ſæpe committi ſolent; quandoquidem vulgares Medici principium morbi computare ſolent ab hora decubitus, quod quidem poteſt locum habere in delicatulis, & mollioribus hominibus, qui ex leuiori affectu ſtatim ſolent decumbere; at in robuſtioribus, & laboribus aſſuetis, fallaciſſimum eſſe conſueuit, quandoquidem illi plerumque morbum adhuc incipientem, neque tantoperè grauem, erecti etiam per plures dies aliquando ferre conſueuerunt; neque in lecto retinentur, donec à morbi vehementia ferè opprimantur. Vera igitur computatio debet inſtitui ab ea hora, qua in ægro primum percepta eſt ſenſibilis actionum læſio, qua videlicet, vel non potuit prandere, vel cœnare, vel conſueto modo ambulare, & ſolita officia exercere: vno verbo ab eo tempore, quo febricitare cœpit, ſi febris ſit primaria, & non ſymptomatica. Sed quia febris rarò ab ægro, vel eſtantibus dignoſcitur, ideò Medicus ea ſymptomatum relatione, primaque eorum inuaſione facilè ipſam febrem, ipſiuſque principium conijcit, Vnicum tamen indicium verum, & facile febris incipienter ſæpiſſime occurrit, quod videlicet morbi acuti frequenter cum rigore, vel horrore incipiunt, Si igitur æger Medico referat, ſe dum cœperit habere, frigus aut horrorem tali hora percepiſſe, illa certè hora erit morbi principium, à quo dies critici debent computari.

In puerpera muliere febre acuta laborante, ſi partus naturalis fuerit, computatio dierum Criticorum debet fieri à febre, & non à partu; ſi verò partus fuerit præternaturalis, computatio facienda eſt à partu, non autem à febre.

Hoc Theorema difficillimam quæſtionem continet, & admodum intricatam, vtpote: quæ ipſum Hippocratem habeat ſibi ipſi repugnantem, & rationum momenta vtrinque grauiſſima patiatur Hippocr. *3. progn. aph.12 pari modo*, inquit, *in mulieribus iudicationes fiunt à partu.* Et Gal. in *comment. eius loci*, eandem ſententiam confirmat, his verbis; *Principium enumerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, ſed quo pepererint: in quibuſdam igitur, circa ſecundum aut tertium incipiunt diem à partu, ex quo multi numerant futuram iudicationem: ſed res non ita ſe habet, nam ex quo pepererint, numerationem oportet fieri dierum.* Quod quidem præceptum in praxim reuocauit idem Hippoc. *3. Epid. ſect.2. Aegr. 10.11. & 12 & ſect.3. eiuſdem libri Aegr.*

In quibus locis proponit hiſtorias diuerſarum mulierum enixarum, acuto morbo laborantium, in quibus dies computantur ab ipſo partus die. Id ipſum confirmari poteſt ratione validiſſima. Ab eo enim, die numerandum videtur morbi principium, quo incipit moueri humor; At in die partus humor moueri incipit, fit enim maxima naturæ contentio, & humorum agitatio; ergo ab illa humorum exagitatione debet fieri computatio. Contra verò idem Hippoc. *1. Epid. Aegr 4.* In vxore Philini, quæ die à partu decimo quarto febre correpta eſt, dies computat à die febris, non à die partus. Item *Aegr. 5. ſequenti*, in Epicratis vxore, quæ ſecundo a partu die febricitare cæpi, computationem inſtituit à febre, non à partum. Tum etiam *Aegr. 11. eiuſdem libri* in Dromedæ coniuge, quæ ſecundo a partu die, rigore, & febre acuta correpta eſt, eandem computationem facit à die febris, non a die partus. Ratio etiam pro hac ſententia efficaciter militat. Si enim aliqua ratione computatio deberet fieri à die partus, ea eſſet maximè, propter motionem materiæ, quæ in partu fit; ſed hæc motio non eſt cauſa ſufficiens: quantumcunque enim materia ante febrem ex occaſione aliqua moueatur; computatio nihilominus incipit ab ipſa febre non à commotione: Sic in vehementiſſima corporis exercitatione, ex qua febris oritur, non fit computatio ab ipſa exercitatione, in qua facta fuit humorum commotio, ſed à febre tantum, quæ poſteà ſubſequuta eſt. Hæc controuerſia propoſito Theoremate reſoluitur, Partus enim vel naturalis eſt, vel præternaturalis. Differunt inter ſe ſymptomatum grauitate, & leuitate, at præcipue expurgatione, quæ in naturali rite procedit, in præternaturali verò ſupprimitur. Si igitur naturalis fuerit partus: non poteſt fœmina intra terminum expurgationis, niſi forte ex aliqua procatarctica cauſa, febre corripi, vt quæ ab omnibus excrementis rite expurgatur. Si verò partus præternaturalis ſit, conſtat ipſum morbi naturam induere, cum ſatis multas operationes lædat? Atque ita, febris, quæ huic morboſo partui ſuccedit, ex ipſo partu cenſenda eſt pendere, atque ita rationem habet febris ſymptomaticæ; & computatio dierum cum debeat fieri à principio morbi facienda erit à partu, qui morboſus eſt. Hoc obſeruauit Hippocrates in ægrotis ſupra propoſitis; Mulieres enim quarum mentio *hiſt 10, 11, & 12. ſect.2. lib.3. Epid.* partum habuere præternaturalem; duæ enim priores, abortum paſſæ ſunt; Tertia verò laborioſè peperit. Tum illa quæ habetur *Hiſtor. 14. ſect. 3.* cum difficultate peperit, & non valde purgata eſt. Ideo in illis quatuor, Hippocrat. computationem inſtituit a die partus, in alijs vero quę continentur *hiſt. 4 5. & 11. lib. 1.* partus fuit naturalis; vxor enim Philini fœmellam peperat, ſecundum naturam facta purgatione, & alioquin leuiter degebat; Vxor Epicratis pepereat filiam, & alia omnia ſecundum rationem prodibant. Et Dromedæ coniux filiam etiam pepererat, aliaque omnia ſecundum rationem fiebant. Ideo Hippocrates

in

Digitized by Google

in illis computationem inſtituit à die febris, non à die partus. Vnde liquido conſtat, computationem in partu naturali debere fieri a die febris, & in partu præternaturali ab ipſo partus die. Verum aduerſus hanc deciſionem inſurgit Amatus Luſitanus, autor alioqui grauiſſimus, in *ſcholio curat. 34 centur. 1. Reuera* inquit, *hoc reſponſum ad Hippocratis mentem ficulneum eſt, & nullius valoris;* idque oſtendere nititur ex *hiſt. 2. ſect. 3. lib. 3. Epid.* quæ eſt de muliere, quæ in Thaſo apud frigidam aquam decumbebat, quæ cum filiam peperiſſet, & purgata non eſſet eam febris acuta horrida tertia die corripuit, in ea autem exiſtimat Amatus, computationem fieri à die febris cum tamen conſtet partum fuiſſe præternaturalem, quomodoquidem purgata non fuerat. Hanc autem computationem à die febris colligit ex ſequentibus Hippocratis verbis, quæ in hiſtoria continentur. *Poſtquam autem riguiſſet, febres continua,* &c. *Vt ex iis,* inquit, *lector intelligat, à tertia die poſt partum connumerationes feciſſe.* Sed bonus ille vir malè interpretatur verba Hippoc. ex quibus nihil aliud colligi poteſt, niſi quod febris continua a tertia die partus conſequuta eſt, & ſymptomata illam comitantia. Immo vero ex toto hiſtoriæ diſcurſu, ſatis liquet computationem fieri a die partus, non a die febris; quemadmodum Valeſius, & Mercurialis. grauiſſimi librorum Epidemicon Interpretes, idipſum apertè aſſerunt. Et ita propoſita diſtinctio quæſtionis deciſionem continens, Hippocratis doctrinæ erit conſentanea. Sed vnus adhuc remanet ſcrupulus: cur ſcilicet abſolutè Hipp. 3. *progn.* velut regulam generalem proponens, præcipit ſimpliciter a die partus eſſe computandum? *Reſpondendum* eſt Hippocratem in *lib. Epid.* varia annotaſſe experimenta, & multos caſus obſeruaſſe, prout eueniebant ex quibus deinde regulas, & canones concinnauit, qui in libris Prognoſticon, & Aphoriſmorum continentur, vt docet Gal. *lib. 1. de diebus decretoriis, cap. 3.* Canones autem illi ex iis depromptι ſunt, quæ vt plurimum eueniunt; fit autem vt plurimum, vt febris, quæ partum proxime ſequitur, ab ipſo partus vitio dependeat; ideo etiam, vt plurimum, à partu computatio inſtituenda eſt. Raró autem fit, vt partu naturali exiſtente, febris exoriatur quæ tunc temporis non poteſt aliunde, quam a cauſa procatarctica, & externa prouenire.

In vulneribus capitis, & aliis quibuſcunque, computatio dierum criticorum debet inſtitui à die vulneris, non à die febris.

Eadem eſt ratio vulneris, quæ partus præternaturalis; febris enim quæ ei ſuperuenit, ſymptomatica eſt, vulnus vero eſt morbus primarius, a quo dierum criticorum numerus elicιendus eſt.

In morborum recidiuis debet fieri computatio dierum Criticorum, ab initio ipſius morbi, non à recidiua

Recidiua fit ex reliquiis prioris morbi; quæ non fuerunt integre vacuatæ, atque ita idem morbus cenſendus eſt, cum ſit eadem materia, in quo contingit quidem remiſſio febris inter radicem & recidiuam, ſed non vera intermiſſio, vt oſtendunt ſymptomata ab Hippocrate annotata, dum inquit, *ſi quid eius quod effunditur, intus relinquitur, promptum, ſitis intus relicta, oris exſiccatio, & inſuauitas eadem ratione qua omnia morbi non integrè ſoluti ſunt indicia.* Quia igitur is cui ſuperuenit recidiua, nondum erat planè liberatus ab illis accidentibus, computatio debet eſſe vnica quia ex eo quod prior affectus non erat vere ſolutus, ſed tantum ex aliqua ſui parte. Sic Hippoc. in *Epid.* perpetuo dies numerat a priori morbo, nunquam autem à recidua, videre eſt in hiſtoriis Hermocratis; Anaxionis, Herophontis: Cleanactidis vxoris Epicratis, & aliorum.

CAPVT VI.

De Cauſis criſium, & dierum criticorum.

Criſis quoddam quaſi compoſitum eſt, conturbatione, in euacuationem, & ſubitam mutationem ad ſalutem continens.

Conturbatio eſt congeries criticorum ſymptomatum, quæ ex agitatione materiæ morbificæ oriuntur. Illa autem agitatio fit, vel à cauſa externa, qualis cœli, aſtrorumque motus, & influxus, vel interna, ſcilicet natura ipſa.

QVomodo influxus ſyderum motiones criticas efficiant, inferius explicabitur. Iam vero natura in conturbatione critica humores morbificos exagitat, quia dum illi ſecreti ſunt à laudabili & benigniori materia: magis naturam irritant; ideoque illa ad expulſionem accingitur, licet enim humores illi concocti ſint, non tamen integre ad benignum ſtatum reducti ſunt atque adeo acrimonia, & maligna quædam qualitate naturam moleſtantes, eam ad excretionem impellunt.

Euationis cauſa eſt facultas expultrix, quæ vel copia, vel qualitate materiæ irritata, id quod moleſtũ eſt, criticè expellit.

Facultas expultrix, vna eſt ex iis, quæ naturales ſubſeruientes nominantur, ſuumque opus exercet beneficio caloris natiui, & ſpirituum, tum per fibras ſingulis partibus ingenitas.

Cur verò criſis, ſeu critica euacuatio, in ſeptenariis potius, & quaternariis diebus contingat, quam aliis temporibus, id quidem à motu Lunæ, tanquam cauſa principali dependet.

Cauſa criſeos, & cauſa dierum criticorum omninò diſtinguendæ ſunt, cum ſint res toto genere diuerſæ. Nam cauſa criſeos eſt facultas expultrix, quæ id quod moleſtum eſt expellit. At cauſas dierum criticorum inueſtigare, non eſt quærere, quid humores vitioſos è corpore expellat, ſed cur facultas expultrix non in omnibus, ſed certis quibuſdam diebus, quæ ſibi moleſta ſunt, frequentius, & facilius ſoleat expellere: id autem a motu Lunæ pendet, quæ variis ſuis aſpectibus has motiones efficere ſolet.

Luna maximum habet dominium in hæc inferiora præſertim in corpora humida, in vſque inſignes efficit mutationes præcipuè in coniunctionibus, appoſitionibus, & quadraturis in quibus etiam criſes ſolent contingere.

Quas Luna variis ſuis aſpectibus in hoc inferiori mundo mutationes efficiat, & quomodo hinc venti & tempeſtates mutentur, ſata felicius vel infelicius creſcant, cancri, & conchylia, nunc plena ſint, nunc vacua, ſatis compertum eſt nautis, agricolis, & ipſis mulierculis. Præcipuum autem hic planeta dominium in corpora humida obtinet; vnde non mirum eſt, ſi eam in humores noſtri corporis poteſtatem habeat vt eos certis diebus commouere, & inde criſim excitare valeat. Id autem maximè præſtare ſolet in ſuis aſpectibus, ad quorum rationem dies Critici numerantur. Primus enim Lunæ aſpectibus à coniunctione, eſt ſextilis, ſeu hexagonus ſiniſter, qui quarto die contingit Secundus, quadratus ſeu tetragonus ſiniſter, die ſeptimo. Tertius, trigonus ſiniſter appellatus, die vndecima. Quartus, qui oppoſitus, ſeu diameter dicitur, die decimo quarto. Quintus, trigonus dexter, die decimoſeptimo. Sextus tetragonus, ſeu quadratus dexter, die vigeſimo. Septimus, ſextilis ſeu hexagonus dexter, die vigeſimo quartus. Octauus, in coniunctione, die vigeſimo ſeptimo Iſti autem dies aliquam habent latitudinem, vt infra docebitur, ſufficit nunc annotare, aſpectuum Lunæ computationem eandem eſſe cum dierum criticorũ computatione, quæ *c. ſuperiori* fuit propoſita.

Motus dierum criticorum non pendent ab aſpectibus, quos habet Luna cum Sole ſed ab aſpectibus, quos habet dum ſigno Zodiaci, & loco cœli, in quo erat in principio morbi.

Si criſes moue rentur, à phaſibus Lunæ cum Sole, nulla eſſet dierum criticorum ratio, quia omnes ægroti, quocunque die ægrotare cœperint, vno eodemque die criſim paterentur, v. g. in principio pleniluniij, vbi fit oppoſitio Lunæ cum Sole; vel in nouilunio, vbi fit coniunctio; vel in quaternionibus Ideò exiſtimandum eſt criſes, ab huiuſmodi aſpectibus non dependere: ſed potiùs ab aſpectibus Lunæ ad illud ſignum, & ad eum locum zodiaci, in quo erat in principio morbi, & ſic Luna eſt in quadrato aſpectu ad eum locum, & decimo quarto eſt in oppoſito, atque ita de cæteris.

Computatio dierum criticorum non eſt inſtituenda iuxta menſem ſynodicum, qui & coniunctionis appellatur: neque iuxta menſem apparitionis, ſeu illuminationis; neque iuxta menſem medicinalem; ſed iuxta menſem periodicum, ſeu peragrationis.

Menſis *Synodicus* eſt illud tempus quod inter vnam atque alteram Solis, & Lunæ coniunctionem intercedit, eſtque dierum 29. hor. 13. atque ita tres ſeptimanæ non 20. ſed

viginti duos dies, & horas tres conſtituunt; ideoque iuxta illum menſem non poteſt fieri computatio dierum criticorum. Menſis *illuminationis*, ſeu *apparitionis*, eſt interuallum a primo Lunæ nouæ conſpectu ad diem vſque euaneſcentis; eſtque dierum 26. hor. 12. neque iuxta illum menſem poteſt fieri computatio, quia tres ſeptimanæ ſunt tantum dierum 19. hor. 12 Menſis *periodicus*, ſeu *peragrationis* eſt illud tempus, quo Luna totum zodiacum peragrat, & ab vno puncto profecta, ad idem redire ſolet; eſtque dierum 27 & hor 8 Atque ita tres ſeptimanæ dies viginti, & horas duodecim efficiunt. Hunc etiam noluit Galenus ordinem dierum criticorum poſſe conſtituere, ideo nouum menſem commentus eſt, quem *medicinalem* appellauit, ex menſe periodico, & illuminationis compoſitum, qui duo ſi coniungantur, faciunt dies 53. & horas 20. cuius ſummæ dimidium facit dies 25 horas 22. & illud dimidium conſtituit menſem medicinalem Galeni, cuius tres ſeptimanæ faciunt dies viginti, & 4 horas, ſed hunc Galeni menſem omnes tum Medici, tum Aſtrologi tanquam commentitium, portentoſum, & ab omni veritate alienum reiiciunt, ac contemnunt; Quorum rationes breuitatis cauſa omittimus, quia notiſſimæ ſunt. Sufficiat monuiſſe, dies decretorios a vero Lunæ motu deſumendos eſſe, qui menſem *peragrationis* conſtituit, & a quo prędicti aſpectus conſtituuntur. Ille autem menſis *peragrationis* vt antea dictum eſt, conſtat diebus 27. & hor 8. ac ſi in quatuor ſeptimanas diuidatur prima finietur diebus 6. horis 20. ſecunda diebus tredecim horis ſexdecim. Tertia, diebus 20. hor. 12. Neque menſis iſte periodicus negligendus eſt, ea ratione quæ Galenum impulit ad menſem medicinalem comminiſcendum, quin potius eo magis retinendus eſt, quod ex eo ratio reddi poteſt, cur dies vigeſimus, & vigeſimus primus inter criticos numerentur; Licet enim vigeſimus frequentiùs decernat, tamen vigeſimus primus planè reiiciendus non eſt. Atque ea de cauſa Archigenes, & Diocles, qui ipſius Galeni teſtimonio, *lib. 1. de diebus decretoriis, cap. a* in operibus artis erant verſatiſſimi, vigeſimum primum inter criticos retulerunt. Cauſa autem cur vterque dies ſit criticus, hæc eſt, quod ambo dies ad abſoluendam tertiam ſeptimanam concurrunt, cuius vltimus dies duodecim horas mutuatur à vigeſimo, & totidem a vigeſimo primo. In vigeſimo tamen frequentiores criſes accidunt, quia Natura tranſacto acuti morbi termino, oneris diuturnioris quaſi pertæſa, in ipſo diei critici principio certamen cum morbo aggreditur, criſimque molitur. Illud autem diei critici principium eſt in medio diei vigeſimi, quemadmodum finis eiuſdem incidit in medium, ſeu horam duodecimam vigeſimi primi. *Annotandum* etiam eſt, Lunæ motum nunc tardiorem, nunc velociorem exiſtere & prout velocior eſt criſim certius contingere, provt vero tardior, tardiùs criſim apparere, atque adeo non poteſt aſſignari certus horarum numerus, in quo criſis contingat, ſed lata determinatione dies ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus annotandi ſunt. Quemadmodum innuere voluit Hipp. *in 6. Epid.* vbi dierum numero præpoſitionem *circa* addidit, ſcilicet circa vigeſimum, circa quadrageſimum, & ita de aliis. Deinde non ſemper criſis vno eodemque die incipit ac deſinit: interdum enim ad plures dies extenditur, & perturbatio vigeſimo incipit, criſis verò vigeſimo primo deſinit. At tota duratio perturbationis pugnæ, & excretionis, tempus criſis ſolet appellari.

Præter cauſam principalem, quæ eſt motus Lunæ duæ aliæ dierum criticorum cauſæ minus principales agnoſcendæ ſunt, nimirum motus, & diſpoſitio humorum, tum etiam ipſius ægrotantis natura.

Quamuis Lunæ in diebus criticis conſtituendis vis maxima ſit, ſola tamen non ſufficit, alioqui in omnibus ægrotantibus eædem criſes, eodem dierum numero contingerent; Secus tamen accidit, cùm alii die ſeptimo, alii decimo quarto, aliis aliis diebus criſim pati ſoleant, & quidem aliis bona, aliis mala criſi contingat. Itaq; aliæ cauſæ adiungendæ ſunt diuerſitatem illam efficientes. Primum enim motus & diſpoſitio humorum in cauſa eſt, vt criſis nunc citiùs, nunc tardiùs, aliquando etiam intercalaribus diebus, aut indicibus accidat. ſi enim humorum concoctio celerius vel tardius abſoluatur, humoreſque benignam vel malignam qualitatem acquiſierint, naturam celeriùs vel tardius irritare poterunt; Tum etiam, ſi hoc, vel illo die moueantur, vnde febrium exacerbationes oriuntur, in quibus plerumque criſis ſolet contingere; quemadmodum Hipp. *in 1. Epid. morbi acuti*, inquit, *iiſdem diebus iudicantur, quibus exacerbantur*. Poſtremò natura corporis ægrotantis, quæ vt antea dictum eſt, cauſa principalis eſt ipſius criſis, ſeu criticæ excretionis eſt etiam cauſa dierum criticorum minus principalis: provt enim robuſta eſt, vel debilis, citiùs, vel tardius materiam morbificam concoquit, & ex celeri, tardaque coctione criſis tarditas, vel celeritas dependet. Sic quando materia morbifica non eſt concocta die ſeptimo, criſis differtur ad decimum quartum, vel vigeſimum: Mouet enim Luna humores ſingulis diebus criticis, & naturam ad excretionem excitat; ſed illa fruſtra commouetur, neque excretionem molitur, ſi non inueniat materiam præparatam, & cuacuationi diſpoſitam; niſi id aliquando ex maxima irritatione contingat, ob materiæ malignitatem, quam natura totis viribus, etiam adhuc crudam, interdum expellere nititur; ſed infœlix eſt illa criſis, quia ordinatias naturæ leges prætergreditur. Atque hæc de Criſium & dierum criticorum cauſis dicta ſufficiant.

PHATHOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De morborum cauſis.

CAPVT PRIMVM,

De cauſæ morbificæ natura.

Cauſa morbi eſt, quæ quocunque modo aliquid modo confert,

Generaliſſima eſt hæc cauſæ morbificæ definitio, vel potius explicatio, quæ alia eſſe non potuit, vt omnes cauſas complecteretur, quæ in Medicina conſiderantur, eo enim cauſarum nomine donantur ea omnia, quæ aliquid ad morbi generationem conferunt quomodocunque ſit, ſiue per ſe, ſiue per accidens, mediatè, vel immediatè, tum quæ morbum conſeruando, augendo, aut alio quouis modo aliquid præſtant, vt in differentiis apparebit.

Omnes morborum cauſæ ad efficientem referuntur.

Omnes rerum cauſæ ſub quaternario numero à Philoſopho comprehenduntur, ſub formali nimirum, materiali, efficiente, & finali, ad quarum ſeriem cauſæ omnes morbificæ ſunt referendæ. Non tamen quatuor illa cauſarum genera poſſumus hic inueſtigare; propterea quod primò cauſa formalis nihil aliud eſt, quam propria cuiuſque rei eſſentia, at morborum naturam, & eſſentiam ſatis abundè ſuperiùs expoſuimus. Deinde cauſa materialis in morbis non datur: cum enim morbus ſit accidens, non habet materiam ex qua fiat, ſed tantùm in qua exiſtat, quę nihil aliud eſt, quam illius ſubiectum, ſeu corporis noſtri partes; Quod ad cauſam finalem attinet, quamuis actionis læſio talis quodammodo dici poſſit, id tamen ſit per accidens, quatenus illa morbi generationem ſequitur, ſed nullam habent morbi cauſam finalem propriè, & per ſe, ſicut nec ea omnia quæ in imperfectione quadam ſunt conſtituta; ſupereſt igitur ſola efficiens cauſa hic à nobis conſideranda, quæ non tantùm hic ſumitur, vt à Philoſopho, pro eo a quo primò producitur effectus, ſed latiori ſignificato, vt ex noſtra deſcriptione patet, pro eo omni quod quocunque modo ad morbi generationem confert.

C A-

Digitized by Google

C A P V T II.

De Cauſarum differentijs.

Cauſa morbi alia eſt per ſe, alia per accidens.
Cauſa per ſe eſt, cum propria & inſita vi, nullius alterius interuentus, id præſtat.
Cauſa verò per accidens eſt, quando aliquid aliud excitatur, cuius interuentu diſpoſitio morboſa producitur.

SIc aqua frigida corpori noſtro effuſa, per ſe & ex natura ſua refrigerat; per accidens vero denſata cute, & coercitis intus vaporibus calefacit. Sic ſcammonium, medicamentum calidiſſimum, viſcera impensè calefacit per ſe: ſed quia bilem aliosq; humores potenter expurgat, ex accidente refrigerat, & febrem tollit.
Eſt & cauſa morbi alia principalis, alia adiuuans, alia ſine qua non.
Cauſa principalis eſt, qua vel dedit primum effectus motum, vel ſola illum excitare valet.
Cauſa adiuuans eſt, quæ ſola effectum non producit, ſed principali auxiliatur.
Cauſa ſine qua non ea eſt, quæ affectionem ipſam non præſtat nec quicquam efficit, ſed ſine ea actio fieri non poteſt.

Harum trium cauſarum exemplum dari poteſt in arthritide; frigida enim aeris conſtitutio, & humorum excrementitiorum copia eſt cauſa principalis fluxionis in articulos; cauſa adiuuans eſt humorum tenuitas: cauſa verò ſine qua non, eſt articulorum imbecillitas, & laxitas meatuum.
Eſt & cauſa morbi alia remota, alia proxima.
Remota eſt, inter quam & morbum alia intercedunt.
Proxima vero eſt quæ immediatè morbum parit.

Propoſitæ cauſarum differentiæ in arte Medica ſunt valde frequentes & vſitatæ; ſequentes tamen vſitatiſſimæ, & maioris momenti in omnium morborum explicatione; ideo in ijs paulo attentius immorabimur.
Cauſæ morborum aliæ ſunt externæ, aliæ internę.
Cauſæ externæ ſunt, quæ vel exteriùs poſitæ, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diuerſę, morbos ſolent efficere.

Cauſæ *externę* nomen non videtur omnino appoſitum, quia ſomnus, vigilia, & animi pathemata ſub illis comprehenduntur, quæ tamen inter res internas videntur contineri; tamen quia receptiſſimum eſt apud Medicos, ideo nos etiam illud admittimus, dicentes cauſas illas *externas* dici, quod plurimæ earum ſint exterius poſitæ, vt aer, cibus, potus, &c. reliquæ vero, vt ſomnus, vigilia, & animi pathemata ita ſint manifeſtæ, vt quaſi exterius poſitæ ſine vlla ratiocinatione percipiantur, ideo Celſus *euidentes* illas appellauit, nomine valdè appoſito. Alij procatarcticas, prægreſſas, & primitiuas, quod ab illis prima morborum origo ſoleat emanare.
Earum autem aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ.
Neceſſariæ ſunt, quæ neceſſariò nos afficiunt, & quas euitare non poſſumus.

Licet neceſſariô nos afficiant, non tamen neceſſariò morbos inferunt, ſed indifferentes ſunt ad ſanitatem, vel ad morbum; nam legitimo earum vſu ſanitas conſeruatur, abuſu vero, & immoderato earum regimine deſtruitur.
Illæ autem ſunt ſex, 1. aer, 2. cibus, & potus, 3. motus & quies, 4. excreta & retenta, 5. ſomnus, & vigilia, 6. animi pathemata.

Vulgo ſex res non naturales appellantur, quia per ſe nec ſecundum, nec præter naturam humani corporis ſunt, ſed naturæ vtiles, aut noxiæ efficiuntur, pro bene, vel malè vtentium ratione. Earum peculiaris tractatio habetur in ea Medicinæ parte quæ diætam inſtituit, eamque idcirco hic omittimus.
Non neceſſariæ ſunt, quæ fortuitò contingunt, & ad ordinarium vitæ vſum non concurrunt.

Sub his continentur res omnes fortuitæ, vt gladio ruminctus, vel lapidis, ferarum morſus, &c.
Cauſæ internæ ſunt, quę intra corpus iacent, & non ſenſibus, ſed artificioſa conjectura, cognoſcuntur.

Sic humores, ſpiritus, excrementa, flatus, vapores, ipſarum partium particulæ, & quidquid in illis continetur, aut adnaſcitur, cauſæ internæ morbificæ naturam ſubire poſſunt.
Illæ autem, vel ſunt antecedentes, vel coniunctæ.
Cauſa antecedens eſt, quæ coniunctâ prior eſt, eamque mouet: ac mediatè per eam morbum efficit.

Sic in continuis febribus cauſa antecedens dicitur, materia quæ apta eſt ad concipiendam putredinem, coniuncta, quæ actualiter putreſcit. Sic in tumoribus, qui ab humore fiunt, humor fluens, cauſæ antecedentis, fluxus, coniunctæ rationem habet.
Cauſa coniuncta eſt, quæ immediatè & per ſe morbum producit.

Illius exempla proximè ſunt propoſita, in antecedentis explicatione.

Notandum tamen, cauſas etiam externas, aliquando eſſe coniunctas, vt gladius qui immediatè vulnus efficit, & ideo non raro cauſæ omnes diuiduntur in procatarcticas, antecedentes, & coniunctas, omiſſa internarum, & externarum conſideratione.
Cauſa coniuncta rurſus, vel eſt coniuncta ſimpliciter, vel continens.
Coniuncta ſimpliciter eſt, qua poſita ponitur morbus, ſed ea ſublata morbus non aufertur.

Sic poſito actu vulnerante, ponitur vulnus, ſed eo ſublato non tollitur.
Continens cauſa eſt, qua poſita ponitur morbus, & ſublata tollitur.

Sic poſito calculo, aut alia materia obſtructionem pariente, ponitur obſtructio; & ſublatis ijs illa etiam aufertur. Sic etiam ſublato ſexto digito numerum excedentem efficiente, vitium quod ex illo pendebat protinus aufertur.

Ex his patet, omnes morbos non habere cauſam continentem, ſed nonnullos tantùm; reliquos vero omnes coniunctam neceſſario habere.

C A P V T III.

De Cauſis morborum ſimilarium.

Hactenus de morborum cauſis in genere, iam de ijs in ſpecie eſt agendum.
Calidæ intemperaturæ quinque cauſę ſtatuuntur: 1. motus, 2. putredo, 3. res calida vicinia, 4. conſtipatio, 5. cibus, potuſque calidior. Galenus cap. 2. lib 2. de cauſis morborum.
Primò, motus humores & ſpiritus attenuando, & violenter commouendo, corpus calefacit.

MOtus non ſolùm animata, ſed etiam inanimata calefacit, ex Ariſtotele, 2. *Metheor. cap. 3.* inanimata quidem, per rarefactionem, quia illa præuia eſt ad calorem diſpoſitio, quæ ſcilicet materiam vltimo diſponit, vt ex illius potentia calor educatur. Animalia vero facilius motu incaleſcunt, non ſolum propter illam attenuationem, ſed etiam, quia ſpiritus & calor, qui illis actu ineſt, per totum corpus expanditur, & ad illius ſuperficiem fertur. Vnde ſi motus immoderatus ſit, calidam producit intemperiem. Ad motum etiam referuntur, iræ, vigiliæ, & alia omnia quæ humores & ſpiritus poſſunt commouere.
Secundò, putredo corpus calefacit, propter calorem externum qui in ea ſemper introducitur.

Putredo ab Ariſtotele definitur, *corruptio caloris natiuis in vnoquoque humido à calore extraneo*. Neceſſe autem eſt calorem illum extraneum eſſe valde intenſum vt natiuum poſſit corrumpere; vnde facilè in corporibus noſtris calidam producet intemperiem.
Tertiò, vicinia rerum calidarum corpus calefacit per contactum phyſicum, & mathematicum.

Sic ab igne, vel Sole æſtiuo corpus calefit per contactum phyſicum à rebus, calidis admotis, emplaſtris, balneis, &c. per contrarium mathematicum.
Quartò, conſtipatio calidam intemperiem inducit, per accidens propter ſcilicet impeditam tranſpirationem.

Eam potiſſimum creant natatio in aqua aluminoſa, emplaſtica medicamenta. & obturantia admota, & reliqua, quæ per antiperiſtaſim calorem augent, dum illius impediunt diſſipationem.

Quinto, alimenta calida, humoresq́ calidos in corpore producendo illud calefaciunt,

Vt ceparum, alliorum, aromatum, & cæterorum vſus.

Frigidæ intemperaturæ cauſæ ſex ſtatuuntur, 1. vicinia corporum frigidorum, 2. aſſumptorum qualitas & quantitas, 3. conſtipatio, 4. raritas, 5. otium immodicum, 6. motus immoderatus Galenus. cap 3. lib. 2. de morb. cauſis.

Primò, a frigido externo corpus refrigeratur, ſi patientis diſpoſitio, &c. concurrant.

Sic in hyeme, ob nimiam frigiditatem ſæpe corpus congelatur; ſic balneum aquæ frigidæ totum corpus refrigerat.

Secundò, alimentorum exceſſus, defectus, & aliena qualitas, frigidam intemperiem inferre poſſunt.

Exceſſus alimentorum calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies excitatur; ſic à crapula frequenti excitatur epilepſia, vel apoplexia.

Defectus alimentorum efficit, vt caliditas partium diſſipetur, quod non habeant ſufficiens pabulum ad eam conſeruandam.

Quæcunque natura frigidiora aſſumuntur, vt lactuca, papauer, mandragora, & reliqua, per ſe corpus maximè refrigerant.

Tertio, conſtipatio maxima calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies.

Conſtipatio leuis calidam intemperiem efficit, impediendo caloris diſſipationem; maxima verò, & immodica contrariam affectionem inducit, calorem ſuffocando.

Quartò, raritas calorem diſſipat & reſoluit, vnde per accidens frigiditatem inducit.

Quintò, otium corpus refrigerat, ex eo quod langueſcit calor natiuus defectus exercitationis.

Sextò, à motu immoderato calor natiuus diſſipatur, vnde per accidens refrigerat.

Siccæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ; 1. Alteratio, 2. reſolutio.

Primò alteratione exſiccant, quæcunque corpus exſiccandi vi præſtant.

Sic alimenta, & medicamenta exſiccantia, ſicca aeris conſtitutio, corpus exſiccare ſolent.

Secundò, reſolutione corpus exſiccant, quæcunque efficiunt, vt corporis noſtri humidum plus diſſipetur quam reſtauretur.

Sic exercitatio violenta, æſtus nimius aeris ambientis, vigiliæ immoderatæ, humiditatem corporis reſoluunt. Sic humiditas diſſipatur, cum debita reparatio illius impeditur, quod fit a curis & ſollicitudinibus, inedia, vſu alimentorum parum nutrientium, qualia ſunt valde excrementoſa, & adſtringentia, quia impediunt humoris alibilis per membra diſtributionem.

Humidæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ; 1. Alteratio, 2. Retentio humidorum.

Primò, alteratione humidam intemperiem inducunt, quæcunque plurimùm corpus humectare valent.

Sic ciborum humidorum vſus immodicus, largus aquæ potus, aeris conſtitutio humida, balneum aquæ tepidæ, & reliqua quæ humidam intemperiem inferre ſolent.

Secundò, retentione humidorum intemperies humida dicitur introduci, cùm vacuatio aliqua conſueta ſupprimitur.

Inter vacuationes conſuetas recenſemus non ſolùm eas, quæ ſenſibiliter fiunt, ſed etiam quæ inſenſibiliter ſcilicet per inſenſilem tranſpirationem.

Et hæc ſunt cauſæ ſimplicium intemperierum.

Compoſiterum verò intemperierum cauſæ, facilè colligi poſſunt ex ſuperioribus, coniungendo ſcilicet cauſas omnes, quæ duas qualitates peccantes producere poſſunt.

Cauſæ tamen immediatæ compoſitarum intemperierum ſunt vt plurimùm humores peccantes; & illæ intemperaturæ humori peccanti ſimiles fiunt, nam calida, & ſicca à bile inducitur, frigida & humida à pituita, & ita de cæteris.

Humores autem illi in partibus duobus modis cumulantur, 1. per fluxionem, 2. per congeſtionem.

Fluxio duobus modis fit, vel ſcilicet dum humores à partibus mittentibus expelluntur, vel à recipientibus attrahuntur.

In fluxione quæ fit per expulſionem, duæ requiruntur conditiones, ſcilicet partis mittentis robur, & recipiẽtis imbecillitas,

Sic hepar humores præternaturales robore ſuo ad inguina vel cutem (partes naturaliter debiles) expellit, in iiſque tumores, ſcabiem, alioſque effectus producit.

Influxione, quæ fit per attractionem, duæ potiſſimum concurrunt conditiones, partis ſcilicet attrahentis calor, vel dolor.

Calidi proprium eſt attrahere, ideò partes calidæ potenter attrahunt; dolore vero afflictæ ſuppetias quærunt, ideò humores, & ſpiritus attrahunt ad ſui tutelam, quos poſtmodum quantitate nimia laborantes, commodè regere nequeunt, vnde varij affectus oriuntur.

Secundo, per congeſtionem humores in partibus cumulantur ex vitio nutritionis earundem.

Si dum in aliqua parte non bene ſit alimenti aſſimilatio, vel expulſio excrementorum, quæ in ὁμοιώσει generantur, tunc in ea ſuperfluitates per congeſtionem cumulantur.

CAPVT IV.

De Cauſis morborum organicorum.

Naturalis partium figura peruertitur, aut in prima generatione, aut poſt ipſam.

In prima generatione, cum virtus formatrix ſingulas partes rectè nequit effingere, quod à tribus cauſis contingit, 1. Propter virtutis formatricis imbecillitatem, 2. Propter materiæ vitium, 3. Propter diſpoſitionem hæreditariam.

Primò, propter virtutis formatricis vitium partes malè figurantur, cum quis à parentibus debili admodum natura præditis, eſt oriundus.

Secundo, propter materiæ vitium, cùm ſcilicet peccat quantitate, vel qualitate.

Quantitate peccat, cum redundans eſt, vel deficiens.

Qualitate peccat, cum ſiccior eſt, vel humidior, &c.

Tertio, propter diſpoſitionem hæreditariam, cum quis à parentibus malè figuratis eſt oriundus.

Et ita in prima generatione fiunt morbi in figura.

Poſt primam generationem contingunt, vel in partu, vel poſt partum.

In partu, dum præpoſtere, ſeſe commouet, vel non benè educitur.

VErb. gr. dum infans ab vtero exiens pedem vnum, vel brachium exerit, vel latera oſtendit, dum ob ſui craſſitiem nimiam, vel partium obſcœnarum anguſtiam diutius in exitu laborat, vel ab imperitia obſtetricis imperitè tractatur.

Poſt partum læditur partium figura, à cauſis externis, & internis quamplurimis.

Cauſæ externæ figuram vitiant, cum molliores adhuc infantes congruè faſcijs non incipiuntur, vel alio quouis modo temere coarctantur; tum ſi fracta vel luxata membra malè à Chirurgo diligetur, vel reponantur; aut ſi ipſius ægri errore benè reſtituta diſtorqueantur; ſi denique caſu, percuſſione, motu & agitatione nimia inuertantur.

Ab internis vero cauſis vitiatur figura, dum humores copioſe in partibus colliguntur, vt in tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & alijs huiuſmodi eſt manifeſtum.

Adſtrictio, obſtructio, & dilatatio, ab inſitis penè cauſis producuntur, quæ meatus vel cauitates coarctandi obſtruendi, vel dilatandi vim habent, quas ſigillatim enumerare, eſt fere impoſſibile.

Aſperitas, & leuitas à quamplurimis cauſis internis vel externis producitur.

V.g. oſſa vulnerata, fracta vel eroſa naturalem leuitatem, amittunt, aſperæ arteriæ pars interna inæqualis redditur, vocemque raucam & clangoſam efficit imbuta humore nimio, exſiccata deterſa, vel vlcerata, quod de alijs etiam eadem ratione dici poteſt. Partibus vero natura aſperis aut rugoſis leuitatem inferunt humores viſcidi & glutinoſi tunicis interioribus impacti, vt in lienteria: tum vulnerantia & erodentia per accidens, dum vulcere curato inducitur cicatrix, quia interna illa ſuperficies læuior redditur, & ad continendum minus apta.

Magnitudo augetur in toto corpore, propter nimiam ſanguinis & adipis copiam.

In parte augetur magnitudo, vel affluxu ſanguinis laudabilis, vel humore vitioſo per fluxionem aut congeſtionem collecto.

Sic in nonnullis mulieribus omentum valde pingueſcit à copioſo ſanguinis affluxu, & in tantam molem accreſcit, vt vteri os comprimendo ſterilitatem inducat. Sic ex vitioſis homoribus varia tumorum genera oriuntur.

Magnitudo in toto corpore ob alimenti defectum diminuitur.

Vt in phthiſi, maraſmo, & inſigni macie.

In parte magnitudo imminuitur, cum alimentum conueniens ſuſcepit, vel non conficit.

Numerus partium augetur, in ortu, vel poſtortum. In ortu, ex redundantia materiæ ſeminalis.

Vt quando ſex digiti, aut tres teſtes generantur.

Poſt ortum, ex vitioſa materia,

Vt apparet in v. rrucis, pterygio, &c.

Numerus imminuitur in ortu, ex defectum materia: poſt ortum ab ijs omnibus, quæ partem aliquam amputare, vel aliter dependere valent.

Situs partium immutatur, vel vitio earundem vel partium continentium eas vel ligamentorum connectentium.

Ipſarum partium vitio ſitus immutatur ob earum craſſitiem, vel grauitatem nimiam.

Sic omentum, vel inteſtina craſſiora vel pinguiora reddita ſuo pondere rumpunt, aut dilatant peritoneum, & in ſcrotum deuoluuntur

Partium continentium vitio ſitus immutatur, cum illa rupta, vel laxata debitè continere nequeunt.

Sic dum peritonæum ab aliqua cauſa rumpitur, vel laxatur, partes contentas nequit ſuo loco cohibere.

Ligamentorum defectu ſitus immutatur quoties laxiora vel infirmiora efficiuntur, ita vt connexas ſibi partes in naturali ſtatu nequeant cohibere.

Sic vterus, rectum inteſtinum, aliæque partes procidere ſolent, præ extenſione nimia, aut imbecillitate ſuorum vinculorum.

Connexio partium peruertitur à multis cauſis internis & externis.

In articulationibus peculiariter connexio immutatur, tribus de de cauſis: 1. Defectu excipientis, ſcilicet acetabuli. 2. Defectu oſſis quod excipitur. 3. vinculi, quod articulationem continet & firmat.

Primo, in excipiente vitium eſt, vel cùm cauitas illa excipiens; eſt nimis lata, vel ſuperficaria, vel cum ſupercilia auferuntur, aut margines labefactantur.

Secundò in oſſe quod excipitur, vitium eſt;, quando maius vel minus eſt quam par ſit, vel alio quocunque modo malè figuratur.

Tertio, in ligamentis vitium eſt, cùm illa ſunt laxiora, vel infirmiora.

Ex his omnibus cauſis luxationes ſolent exoriri: quibus addantur motus violenti & inordinati.

CAPVT V.

De Cauſis morborum communium.

CAuſæ morborum communium propoſitæ fuerunt in eorum differentijs recenſendis, quia hæ ab illis deſumebantur, ideò ne hic fruſtrà repetantur, ex *c. 5. primæ ſectionis* erunt deſumendæ,

CAPVT VI.

De Cauſis differentiarum accidentalium morborum.

EAedem cauſę, quę morbos ſimilares, organicos & communes excitare ſolent, ſunt etiam cauſæ differentiarum accidentalium, provt varijs conditionibus ſunt præditæ: ſi nimirum intenſæ vel remiſſæ, leues vel contumaces, benignæ vel malignæ, aut alio quovis modo affectę fuerint, morbos magnos vel paruos, acutos vel chronicos, benignos, vel maligιos, & alios huiuſmodi producunt.

PATHOLOGIAE

SECTIO QVRATA.

De Symptomatum natura, differentijs, & cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Symptomatum natura.

Symptoma eſt affectus præter naturam, qui morbum velut effectus ſuam cauſam ſequitur, & ſine eo ſubſiſtere nequit.

AFfectus nomen hic paulò largiore ſignificatione ſumitur, quàm in definitione morbi, quandoquidem non omnia ſymptomata habent parmanentiam, aut partium poſitionem in ſubiecto, ſed maxima eorum pars eſſentiam habet poſitam in fieri: actiones enim ſiue integræ, ſiue laxæ in motu partium conſiſtunt, & & fientes perpetuò ſunt Excreta & Retenta tandiu ſunt, quandiu fiunt, ſi formalem eorum rationem ſpectes. Qualitates verò ſimplices, ſeu patibiles, fixæ aliquando ſunt, & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi quia ab eo (vt diximus) efficiuntur, effectus verò poſterior eſt ſua cauſa, vnde etiam patet a cauſa differre, quia cauſa morborum præcedit, ſymptoma verò ſequitur. Ad clariorem verò ſymptomatum naturæ intelligentiam, ſequentia theoremata proponantur.

Omne ſymptoma à morbo dependet, mediatè, vel immediatè.

Præcipuum ſymptoma eſt actio læſa, à morbo immediatè dependens, quod quidem aliud extitare poteſt in excretis & retentis, & illa etiam qualitates mutatas inducere poſſunt, quæ tamen à morbo dependent tanquam a vera cauſa, alia quidem mediatè, alia immediatè, vt dictum eſt.

Symptomata cauſarum rationem habere poſſunt, nunquam autem morborum.

Sic lęſa nutritio eſt cauſa conſumptionis partium & marcoris: Sic retenta excrementa in corpore febres generant, obſtructiones, tumores, & alia huiuſmodi, atquę ita ſymptomata fiunt cauſæ morborum, nunquam verò morbi naturam poſſunt aſſumere, quia actiones per ſe lædere non poſſunt. Licèt enim quidam morbi ſymptomatici appellentur, quod alios conſequantur, vt febris quæ pleuritidem ſequitur, aut aliam quamuis inflammationem, quæ in ſe verè morbus eſt, ratione tamen morbi à dependet, ſymptoma appellatur. Attamen certum eſt, eos morbos impropriè ſymptomata appellari, quia alios morbos quidem inſtar ſymptomatum conſequuntur, non tamen immediatè ab ijs generantur, ſed mediatè per quædam vera ſymptomata (per humorum, v. g. aut vaporem) quæ poſteriores morbi cauſæ fiunt.

CAPVT II.

De ſymptomatum differentijs.

Tria ſunt ſymptomatum genera, actio læſa, excrementorum vitium, & qualitas mutata,

ACtio læſa primum eſt, & precipuum ſymptoma, quod morbum ſequitur immediatè, & à quo reliqua dependent, & generantur. Excretorum vitium ſequitur læſionem actionum naturalium, qua prauè conficiuntur alimenta, corrumpuntur, aut aliam prauam obtinent qualitatem, vel denique diuerſam quandam & corpori infeſtam obtinent naturam. Excretorum autem nomine hic intelligimus non ſolùm vera excrementa, ſed etiam ea omnia, quæ præter naturam è corpore educi ſolent, vt arenulæ, partium ipſarum excrementa, &c. Qualitas verò mutata prædicta ſequitur ſymptomata, & ſub illa continentur omnes qualitates patibiles, quæ à ſenſibus percipiuntur; & ipſi corpori, vel alicui eius parti inhærent, vt colores, odores, ſapores, & aliæ, quæ omnia fuſiùs ſuis locis exponentur.

CAPVT III.

De Actionis læſæ differentijs.

Actionis læſa differentiæ deſumuntur, vel à læſionum differentijs, vel ab ipſarum actionum diuiſionibus.

At læſionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur. 1. Abolita. 2. Imminuta 3. deprauata.

1. *Actio abolita dicitur, quæ nullo modo amplius fit, vel fieri poteſt.*

VT viſio in cæcitate, & auditus in ſurditate aboleri dicuntur, quia nullo modo poſſunt exerceri Attamen dicitur etiam abolita, quantum ſenſus poteſt iudicare, vt motus & ſenſus in apoplexia, & vterina ſuffocatione.

2. *Imminuta actio dicitur, quæ debilis eſt, & vix fit longiorq; indiget tempore vt perficiatur, aut nunquam debitam aſſequitur perfectionem.*

Sic debilis concoctio ventriculi, aut cuiuſvis partis functio, quæ imperfectè exercetur, imminuta appellatur.

3. *Deprauata actio dicitur, vel quoties corrupta eſt, vel quoties non exercetur, vt debet.*

Corrupta dicitur actio, quando obiectum in alienam qualitatem tranſmutat, vt quando ventriculus alimenta in nidoroſos ſuccos, vt bilem porraceam, aut omnino putridam materiam Non exercetur vt debet, in rigore, palpitatione, ſingultu, &c. quia in ijs affectibus partes perperam agitantur, vel nimis violenter ab obiecto præternaturali irritantur.

Ab actionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur 1. Animalis. 2 Vitalis. 3. Naturalis.

Illarum rurſus tot ſunt differentiæ, quot actionum animalium vitalium, & naturalium differentiæ proponuntur in Phyſiologia;

Actiones animales in Phyſiologia diuiduntur in ſenſitiuas, motiuas, & principes. Senſitiuæ actiones ſunt quinque, viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus. Hæ omnes, vt dictum eſt, abolentur, imminuuntur, & deprauantur. Viſus aboletur in cæcitate, imminuitur in viſus obtuſione & hebetudine: deprauatur in hallucinatione eiuſdem! Auditus aboletur in ſurditate: imminuitur in graui auditu: deprauatur in aurium tinnitu: & ita de aliorum ſenſuum ſymptomatis facile eſt coniectari. Motus aboletur in paralyſi: imminuitur in ſtupore: deprauatur in conuulſione, tremore, rigore, &c. Sic actiones principes, ratiocinatio, & memoria abolentur in caro & apoplexia, imminuuntur in ſtultitia & lethargo, deprauantur in pleuritide & mania.

Vitales actiones in Pulſibus conſiſtunt, qui etiam frequenter abolentur, imminuuntur, vel deprauantur.

Actiones denique naturales concoctio, retentio, attractio & expulſio, tot ſymptomatis afficiuntur. Concoctio ventriculi aboletur in ἀπεψία: imminuitur in βραδυπεψία: & deprauatur in δυσπεψία Sic de alijs actionum differentijs eſt iudicandum, quæ omnes tot læſionum differentias patiuntur quarum multæ propria nomina nondum obtinuerunt.

COROLLARIVM.

Circa actionis læſa differentias.

Inter actiones læſas recenſetur ea quæ præter naturam aucta dicitur, qualis eſt canina appetentia, ſitis maxima, &c At dubium eſt. ſub qua ſpecie collocetur? Reſpondetur vulgo, ſub deprauata contineri, quia perperam, & per verſè exercetur, quæ eſt conditio actionis deprauatæ: ſed obijcitur, ſecundum hoc decretum actionem imminutam ſub deprauata debere etiam collocari, cum actio aucta & imminuta ſint contrariæ: atque adeo ſub eodem genere debeant collocari. Reſpondetur, in ratione morborum & ſymptomatum, Medicos non conſiderare Logicas contrarietates, ſed tantum diuerſitates, quibus corpora noſtra præter naturam afficiuntur: atque ita, cum actio aucta diuerſiſſima ſit ab imminuta, tum ratione cauſæ, tum ratione modi operandi, cum vt diximus, perperam & peruerſè exerceatur, iure ſub deprauata continetur, & diſtinguitur toto genere ab imminuta, Medicè eas conſiderando.

CAPVT IV.

De Excrementorum differentijs.

Excrementa quatuor modis peccare poſſunt, 1. In ſubſtantia, 2. In quantitate, In qualitate, 4. In excernendi modo.

Primo, in ſubſtantia peccant excrementa, cum ſubſtantiam habent à vulgarium extrementorum ſubſtantia omninò alienam.

ET illa dicuntur eſſe toto genere præter naturam.

Eaque ſunt duplicia, vel ſcilicet omnino aliena, vel ex rebus naturalibus conſtantia.

A natura omnino aliena ſunt calculus, lumbricus, &c. Ex rebus naturalibus conſtant excrementa, cum ſanguis, adeps caruncula, aut quiduis ſimile excernitur, quod nullo modo debeat excerni.

Secundò, in quantitate peccant excrementa, ratione, exceſſus vel defectus.

Cum ſcilicet vel nimis copioſè effluunt, vt in diarrhœa, dyſenteria, diabete, ſudore copioſo, & hæmorrhagia profuſiori: vel parcius quam par ſit, aut nullo modo euacuantur, vt in conſtipatione alui, vrinæ ſuppreſſione, &c.

Tertio, in qualitate peccant excrementa, vel prima, vel ſecunda vel tertia.

In prima, dum ſunt calidiora, frigidiora, humidiora, vel ſicciora.

In ſecunda, dum ſunt tenuia vel craſſa, dura vel liquida, viſcida vel ſpumoſa.

In tertia, dum ſunt alieno colore, odore, vel ſapore prædita.

Quarto, in excernendi modo peccant excrementa, quando non excernuntur debito tempore, vel per partes conſuetas: aut cum nimis ſubito, vel paulatim vacuantur.

CAPVT V.

De Qualitatis mutatæ Differentijs.

Qualitates corporis mutatæ, vel ſunt primæ, vel ſecundæ, vel tertia.

ILlæ autem vt ſymptomata dicuntur, ab aliquo morbo debent dependere.

Primæ qualitates ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas.

Secundæ, durities, mollities, grauitas, leuitas, raritas, denſitas, leuitas, aſperitas & reliquæ.

Tertia ſunt colores, odores, ſapores, ſoni.

COROLLARIVM.

Circa qualitate mutatas.

Inter qualitates mutatas collocamus caliditatem, frigiditatem, humiditatem & ſiccitatem, quæ ad morbos ſimilares fuerunt ſupra relatæ, vnde grauis oritur difficultas, quam nos ita diluimus, dicentes, leues intemperies quæ ſunt tantum in fieri, & nullam habent in parte permanentiam inter morbos non poſſe recenſeri, ſed potius ſymptomata appellari, & qualitates mutatas, quæ ab aliqua partium vicinarum, aut ſympathiam habentium intemperie facta & morboſa generentur & foueantur.

Deinde aſperitas & læuitas inter qualitates mutatas recenſentur, quę ad morbos organicos fuerunt relatæ. *Reſpondetur*, aſperitatem & læuitatem ſi ſint valde inſignes, ita vt partium, quas occupant, actiones lædant manifeſtè, eſſe veros morbos; ſi vero ita leues ſint, vt nullo modo actionibus incommodent, à cauſa tamen præternaturali producantur, intemperie puta humida vel ſicca, certiſſimum eſt veri ſymptomatis rationem obtinere.

CA-

CAPVT VI.

De ſymptomatum cauſis in genere.

Omne ſymptoma ab aliquo morbo dependent, tanquam à propria cauſa.

HOc primò demonſtratur in actione læſa quæ eſt effectus morbi immediatus, vt ex ipſius definitione patet. Deinde, qualitates mutatas certum eſt à primis proficiſci, quæ temperamentum conſtituunt, quod ſecundum naturam exiſtens, non poteſt efficere qualitates ſecundam naturam mutatas, quas patet ab intemperie perpetuò proficiſci. Denique cum in excrementis vitium non contingat, niſi aut concoctrix, aut expultrix, aut retentrix fuerint vitiatæ, certiſſimum eſt illa perpetuò ab aliquo morbo proficiſci.

Cauſæ autem ſymptomatum in ſpecie, *in Pathologia particulari, c. 7.* & ſingulorum morborum hiſtoria exacte proponuntur. Nos tantum hic quædam exempla ad clariorem doctrinam proponemus.

CAPVT VII.

De Cauſis actionum læſarum.

Actiones animales à varijs intemperierum differentijs, morbis organicis, & continui ſolutionibus lædi ſolent.

SIc à frigida & humida cerebri intemperie excedente, actiones animales abolentur, vt patet in amentia & obliuione, & à remiſſiori imminuuntur, vt in fatuitate, & ſtupiditate: tum a calida intemperie nonnunquam ſimplici, alias cum ſiccitate iuncta deprauantur, vt in phrenitide & mania. Leduntur etiam actiones iſtæ aliquando à morbis organicis, vt obſtructionibus, & tumoribus varijs & à continui ſolutionibus, vt ab inſiguibus capitis vulneribus.

Actiones vitales, quæ in pulſibus conſiſtunt ab intemperie calida & frigida potiſſimum obſtructione, & ſolutione continui, abolentur, deprauantur, vel imminuuntur, pro varia cauſarum intenſione vel remiſſione.

Sic in febribus pulſus deprauatur, in ſyncope abolctur, & in lipothymi imminuitur.

Actiones naturales priuatæ, a morbis ſimilaribus tantum læduntur, officiales vero etiam ab organicis.

Actiones naturales priuatæ, quæ ad nutritionem ſpectant, nimirum attractrix, retentrix, & expultrix, a ſola temperie perficiuntur, ergo ſola intemperies eas poterit lædere: officiales verò varia etiam indigent partium, a quibus exercentur, conformatione: ideò a morbis organicis etiam læduntur. Sic ventriculi, hepatis, alteriuſque inſtrumenti actio, ab eryſipelate, phlegmone, alijſque tumoribus præter naturam interdum peruertitur, hincque deprauata, aut imminuta fit concoctio. Sic etiam attractio officialis læditur, dum a tuberculo carnoſo, vel alio quouis tumore in gula ſuborto cibis via præcluditur, vel ſaltem eorum difficillime in ventriculum fit attractio. Retentio pariter ex cauſis ſimilibus, & flatuum copia impeditur. Ac denique expulſio ex viarum anguſtia & obſtructione impeditur: vel etiam ex dilatatione, aut partis vellicatione nimium irritatur, & accelerator.

CAPVT VIII.

De cauſis ſymptomatum, quæ ſunt in excrementis.

Excrementorum vitia perpetuò à morbis dependent, ſed vt plurimum mediate per actionum læſiones: Eo modo.

Nimia excrementi quantitas, vel dependet a partis, à qua fit excretio, retentrice imbecilla vel expultrice irritata a praua aliqua humoris qualitate, vel quantitate nimia.

SIc ab acribus & biliosis humoribus diarrhœæ contingunt, tum etiam a nimia cuiuſuis humoris.

Fit etiam nimia excrementorum vacuatio ob continentis partis vitium propter quod illa nequit continere.

Hoc euenit, quando vaſa aperiuntur in ſuis orificijs, vel eroduntur a cauſa interna vel externa, vel debilitantur tantum, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per venarum *ἀναςόμωσιν, διάβρωσιν & διαπήδησιν.*

Excrementorum quantitas minuitur, vel quoties illa parcius generantur, vel cum facultas retentrix robuſtior euaſit, aut expultrix imbecillior, vel ob viarum anguſtiam, & obſtructionem.

Parcius generantur excrementa, vel ob alimentorum paucitatem, craſſitiem, ſiccitatem, vel ob vacuationes contrarias quæ conſuetas impedire ſolent, vel ob totius corporis nimiam reſolutionem.

Aliarum cauſarum ratio ſatis eſt manifeſta.

CAPVT IX.

De Cauſis qualitatis mutatæ.

Symptomata quæ in primis qualitatibus conſiſtunt, fiunt a partium vicinarum, vel ſympathiam habentium intemperie vt dictum eſt.

Quæ vero ad ſecundas qualitates ſpectant, à vario humorum vitio, aut partium intemperie dependent.

SIc durities a ſiccitate, tenſione, & congelatione oritur: mollities ab humiditate, & ita de cæteris.

Tertiarum dunique qualitatum hæ ſunt cauſa.

Color in parte immutatur, vel ob intemperiem, vel propter humorem quendam ad eius ſuperficiem delatum.

Sic ab intemperie calida partes rubeſcunt, a frigida liueſcunt; ſic a bile in corpus effuſa color flauus ictericorum.

Odores praui ab humorum, vel partium putredine oriuntur: Sapores alieni ab excrementis linguam imbuentibus: Soni præternaturales à ſtatu fiunt in aliqua parte incluſo, pro varia illius agitatione, partium anguſtia, amplitudine, & caloris eleuantis potentia vel impotentia,

Hi ad excrementorum qualitates videntur referendi, qui tamen ita diſtinguuntur, vt ſcilicet eæ qualitates, quæ ad hoc ſimplicis effectus genus referuntur, in ipſis partibus eſſe debeant, & ab ijs dependere: quæ verò ad excretorum genus referuntur, in ipſis excrementis tanquam ſubiecto proprio eſſe debeant, & ab ipſis omnino dependere, vt qualitas quantitas, & ſubſtantia eorum.

Digitized by Google

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER TERTIVS,

SEMEIOTICEM CONTINENS.

PRAEFATIO.

IN legitima & rationali affectuum præter naturam curatione, hac methodo, ſemper procedere debet Medicus: Primò morbi propoſiti natura, cauſæ, & ſitus ſeu pars affecta accurratè ſunt inueſtigandæ. Secundò, diligenter inquirendum, an illius morbi curationem ſperare debeamus, an verò ſit incurabilis, vt inde moneamur, vel debita remedia nobis eſſe vſurpanda ad pollicitam ſalutem acquirendam; vel in deſperata, ab iis protinus abſtinendum, ne temerè infamentur ea, quæ multis fuere ſaluti.

Neceſſaria ergo eſt Signorum doctrina, quæ ſummum illud nobis confert beneficium, vt præſentes corporis diſpoſitiones cognoſcere, & futuros earum euentus prçuidere valeamus. Semeioſim in tres ſectiones diuidemus, quarum prima erit de ſignis in genere. Secunda de ſignis diagnoſticis. Tertia verò de ſignis prognoſticis tractabit.

SECTIO PRIMA.

De Signis in genere.

CAPVT PRIMVM.

De Signi natura & definitione.

Signum apud Medicos *definitur, quod ſenſibus obuium aliquid aliud in corpore noſtro latens ſignificat.*

VBi notandum eſt, hic ſigni nomen latiùs quam apud Ariſtotelem vſurpari. Ille enim ea tantùm ſigna appellanda eſſe docet, quæ ab effectis deſumuntur. Nos verò ea omnia quæ aliquid ex iis quæ in corpore noſtro fiunt, indicare poſſunt ſigni nomine donamus; quæ quidem ad certa quædam genera, ſeu fontes ſignorum generales, ſunt referenda, ſi priùs communes quaſdam eorum differentias paucis tradiderimus.

CAPVT II.

De Signorum differentiis.

Omnia Signa medica, a Galeno diuiduntur in Arte parua, *in ſalubria, in ſalubria, & neutra.*

DE Signis ſalubribus pauciſſima ſumus acturi cùm ex bona corporis temperie, recta partium conformatione, vnione earundem, atque ex actionum omnium integritate, quæ ex illis reſultat, ſalubris ſtatus facilè innoteſcat; cùm etiam ex inſalubris, tanquam contrarii cognitione, ſatis eluceſcat. Neutra verò diſpoſitio tanquam inter ſalubrem, & inſalubrem media, per cognitionem facilè innoteſcet. *In ſignis ergo inſalubribus potiſſimùm nobis eſt inſiſtendum.*

Illa autem diuiduntur in παθογνωμονικὰ & συνεδρεύοντα.

Pathognomica, ſeu paſſionem ſignificantia *ea ſunt quę morbum perpetuo comitantur, & cum eodem incipiunt, & deſinunt ac pro magnitudine morbi augentur & minuuntur: propriamque morbi eſſentiam conſequuntur.*

Sic in pleuritide dolor lateris pungitiuus, difficultas ſpirandi, tuſſis, ſputum cruentum, & febris aſſidua ſigna pathognomica nominantur.

Συνεδρεύοντα *ſeu* aſſidentia *ea ſunt, quæ neceſſario morbis non inhærent, nec eorum eſſentiam indicant ſed alia quæ accidentario iis conueniunt, vt magnitudinem, morem, aut euentum morbi.*

Et ea ratione illa triplicia ſtatuuntur: Alia ſcilicet, quæ coctionem & cruditatem indicant. Alia, quæ ſalutem & mortem. Alia denique, criſim & ſolutionem morbi.

Illa autem ſigna plerumque non ab initio morbi prodeunt, ſed paulò poſt incipiunt apparere. Et hac ratione ἐπιφαινόμενα, *id eſt,* poſt apparentia *nuncupantur vel etiam* ἐπιγιγνόμενα, *id eſt,* poſt genita: *licèt hæc duo nomina apud autores non raro diſtinguantur.*

Rurſus ex his omnibus ſignis alia præſentem corporis ſtatum indicant, & diagnoſtica dicuntur, alia denique præterita commemorant, & ἀναμνηστικὰ *ſeu* commemoratiua *nuncupantur.*

Quia verò præterita ideò in memoriam reuocantur, vt vel præſentes meliùs innoteſcant, vel futuri earum euentus præuideantur: commodè idcircò ſigna commemoratiua ſub diagnoſticis, & prognoſticis comprehendentur.

CAPVT III.

De fontibus ſignorum generalibus, a quibus omnia ſigna deſumuntur.

VT methoda facillima ſigna omnia medica elicere valeamus, ſtabiliendi primò ſunt fontes quidam generales, ad quos omnia ſigna de qualibet re propoſita, poterunt reuocari, & a quibus eadem artificioſè deducentur.

Cùm igitur eſſentia, & natura vniuſcuiuſque rei quocunque modo fuerit perſpecta, non ſolùm quid res ipſa ſit, ſed & multa alia, quæ ad rem ipſam pertinent, nobis pateſaciat, primum ſignorum genus a natura rei de qua agitur, erit deſumendum. Deinde cùm duobus modis ad rei cuiuslibet cognitionem deueniamus, vno ſcilicet a priori, id eſt, per cauſam, altero vero a poſteriori ſcilicet per effectum, duo alia ſignorum genera proponere neceſſe eſt, vnum à cauſis alterum ab effectibus.

Tres igitur in vniuerſum debent conſtitui ſignorum fontes: Eſſentia ſcilicet, cauſæ, & Effectus.

Eſſentiam hic Medicè ac latè accipimus, & illius nomine non ſolùm rei ipſius formam ſed etiam genera, differentias, partes & proprietates vſurpamus, ſiue eſſentiales illæ ſint, ſiue accidentales.

Cauſarum vero nomine omnia cauſarum genera, quæ in Medicina conſiderantur.

Effectus vero varii ſunt pro varietate cauſarum.

Qui omnes ſignorum fontes minutim excutientur in particulari ſignorum inquiſitione; provt eorum vſus poſtulabit.

No-

Digitized by Google

Notandum autem hic eſt. *Primò*: in ſingulis rebus dignoſcendis ab omnibus fontibus ſigna capi non poſſe. Non rarò enim eſſentia rei eſt incognita: cauſæ vero aliquando non exquiſitè indicant; aliàs effectus ſunt confuſi. Sed tamen ex propoſitis ſignorum capitibus, ſemper inuenies quod rem quam inueſtigamus; quantum Medicina præſtare poteſt, certo demonſtret; ita vt nunc ex ſolis effectibus ſigna neceſſaria deſumamus; nunc à cauſis, nunc ab eſſentia, nunc à duobus ſimul, & aliquando denique ab omnibus, quod ipſa exercitatio ſtatim patefaciet.

Nota, *Secundo*, perpetuo fere ab effectis multo plura & certiora ſigna deſumi, quàm a reliquis duobus fontibus.

Nota *Tertio*, ex ſignis quæ proponentur, alia magis, alia minus efficaciter indicare, ſed tamen ex omnium collectione, rem quam inquirimus, certo demonſtrari.

Nota *Quartò*, vt a propoſitis fontibus vera ſigna deſumi poſſint, eorum omnium quæ corpori noſtro inſunt, vel ei poſſunt contingere naturam, cauſas, & effectus optimè debere innoteſcere. Atque adeo Phyſiologiæ, & Pathologiæ præcepta ita ad manum haberi debere, vt illa hic in vſum facilè poſſimus reuocare. Alioqui hæc Semeioticæ præcepta, licèt prolixiùs multò fuerint pertractata, fore inutilia.

SEMEIOTICAE

SECTIO SECVNDA

De Signis diagnoſticis.

CAPVT PRIMVM.

De Signis bilioſi humoris in toto corpore prædominantis.

COgnitio temperamenti & humoris in toto corpore prædominantis neceſſaria eſt, ad affectus ſpeciem dignoſcendam, & cauſam illum producentem. Ideo antequam de illis diſſeramus, primo nobis proponenda ſunt ſigna humoris in corpore prædominantis, a bile ſumpto exordio.

Notandum tamen prius eſt, duos tantùm eſſe fontes, ex quibus humorum ſigna deſumuntur, nempe cauſas & effectus, eſſentia enim hac in re nihil præſtat.

Vt igitur duos hoſce fontes penitus exhaurire valeamus, illorum genera & ſpecies ordine ſunt proſequendæ: omnes ſaltem illæ, quæ ad humorum notitiam aliquid præſtare poſſunt; quæ ad faciliorem memoriam in ſequentem tabulam ſunt relatæ.

Huc refer tabulam notatam litera A.

Hunc igitur ordinem obſeruando, bilem in corpore dominantem indicabunt.

Cauſæ materiales.

Vſus ciborum calidorum & ſiccorum vini generoſi aut meri potio, quæ facilè conuertuntur in bilem.

Alimentorum, qualites. Qualitas. Ordo. Defectus alimentorum, vt inedia, victus valde tenuis & parcus.

Dulcia in fine menſæ aſſumpta, quia longiori coctione in bilem vertuntur; ſicut experientia patet, illa in diuturna coctione artificiali amareſcere.

Medicamenta. Retenta. Vſus medicamentorum calidorum, vt aromatum, &c quæ in bilem degenerant.

Bilis euacuatio conſueta per aluum, vrinas, vomitum, vel ſudores, ſponte vel per medicamenta, ſuppreſſa, vel intermiſſa.

Cauſæ efficientes.

Calida & ſicca temperies ventriculi, hepatis, & cordis. Quia hæ partes, corpus vniuerſum afficere valent.

Parentes bilioſo præditi temperamento.

Aetas iuuenilis, qualis potiſſimùm ab anno decimo octauo ad trigeſimum quintum. Partes. Hæreditas.

Sexus virilis Illi enim bilioſi magis, ſicut fœminæ pituitoſæ cenſentur. Ætas. Sexus.

Regio calida & ſicca. Regio.

Tempus æſtiuum. Tempus.

Cibi & potus calefacientes & exſiccantes, vt allia, cœpe, ſalſa omnia & piperata, quæ hepar calafaciendo plus æquo, faciunt, vt nimiam bilis copiam progeneret. Aliment.

Vita laborioſa, & multis exercitationibus dedita.

Nimius ad venerem impetus, quo totum corpus incandeſcit. Exercitatio. Venus.

Vigiliæ nimię quibus ſanguis, & ſpiritus inflammantur. Vigiliæ.

Iræ, curæ, & omnes vehementes animi commotiones. Animi pathemata.

Iuuantur à frigidis, & humidis; læduntur a calidis & ſiccis, & a ieiunio.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Ingenium acre, & ſolers, promptum & expeditum. Ingenium Animi paſſiones.

Iracundia, furor, audacia, iactatio, appetitus vindictæ.

Somnus paucus admodum, & leuis ac vigiliæ maximæ. Somnus & vigiliæ. Inſomnia.

Inſomnia ignium, incendiorum, rixarum, & tumulus.

Senſus vegeti: acuti, veloces, expediti, auditus potiſſimùm, qui maximè iuuatur a ſiccitate. Senſus.

Motus celeres, & expediti; ſed citò exoluuntur.

Actiones naturales.

Pulſus magnus, frequens, & durus.

Actiones naturales.

Inappetentia, & cibi faſtidium, æſtate potiſſimum. Appetentia.

Frigidorum appetitus.

Inediæ difficilis tolerantia.

Sitis magna, & potus frequens.

Accretio cita, & prompta, ac matura ſenectus: quia humidum radicale promptè abſumitur. Sitis.

Ad venerem procliuitas maxima, propter ſeminis acrimoniam. Venus.

A Venere cita exolutio: quia bilioſorum ſpiritus ſunt valde diſſipabiles propter tenuitatem.

Paſſiones.

Morbis bilioſis procliuis diſpoſitio, vt febribus ardentibus & tertianis, phrenitidi, pleuritidi; vomitui bilioſo, diarrhœis, eryſipelatis, herpetibus, puſtulis faciei, &c.

Excrementa. Peros.

Vomitus humoris tenuis, pallidi, vel flaui, & amari; aut ſapor amarus in lingua. Aures.

Aurium excrementa copioſa, & valde ruffa. Alſum.

Fæces maximè flaueſcentes.

Vrina tenuis, & ruffa, vel etiam rubra, & flammea. Veſicam.

Purgamenta vteri ſubflauo, aut citrina.

Habitus corporis. Cutis qualit. primæ. Secundæ.

Cutis ad tactum calida & ſicca, & calor illius acris & mordax, in manibus potiſſimùm.

Cutis dura & aſpera.

Color cutis, faciei potiſſimùm & oculorum pallidus, & ſubflauus.

Capillorum paucitas, a pororum raritate, quæ materiam pilorum effluere permittit. Pili. Quantitas Qualitas.

Capilli flaui bilis colorem referentes, ac ſubni-

gri,

cratis, Philiſci, & aliorum, quibus die ſexto infelices criſes contingerunt, Verum *obyci* poteſt, ex *ſect.3.lib.3. Epid.* Lariſſæam virginem die ſexta ſalutariter fuiſſe iudicatam. *Reſpondemus* cum Galeno, rariſſimum eſſe iſtum caſum, & præter naturæ conſuetudinem accidiſſe, neque enim die critico accidit hæc criſis, neque ſignis concoctionis fuerat præmonſtrata, vt antea dictum eſt. Sed cauſa ſalutaris criſeos referenda ad ratum, & extraordinarium naturæ conatum, quæ triplicem in hac virgine euacuationem molita eſt, ſcilicet per menſtruam purgationem, largam hæmorrhagiam, & copioſum ſudorem. Idem ferè reliquorum dierum partium, qui vſque ad vigeſimum inueniuntur, eſto iudicium. Quanquam enim quidam Neoterici cenſuerint, morbos ſanguineos diebus partibus iudicari, quia paribus mouentur; tamen rariſſimè illud fit, tum quia in febribus acutis quæ ex ſanguine fiunt, ſanguis facilè in bilem degenerat, aut ſaltem ea illius portio quæ putredinem contrahit, tum quia criſes non ſimpliciter exacerbationes ſequuntur, ſed multò magis cauſam ſuperiorem, quæ *cap. de cauſis* fuſiùs illuſtrabitur.

Critici etiam dies nuncupantur à vigeſimo ad quadrageſimum per ſeptenarios, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus quartus, & quadraſimus. A quadrageſimo ad centeſimum, & vigeſimum per vicenarios ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus, centeſimus & vigeſimus, poſt hunc vero perit dierum criticorum vis, & criſes menſibus anniſque fieri dicuntur.

Dies Critici præcipui & magis ordinarij ſunt illi, qui in morbis acutis ſolent contingere. Illi autem morbi acuti, ſi ab initio ſumant vehementiam, decimo quarto die, aut citius iudicantur; ſi verò non incipiant moueri celeriter, & vehementer, niſi in fine primæ ſeptimanæ, ad vigeſimũ extenduntur, qui ea ratione terminus eſt morborum acutorum. Morbi verò qui vltra vigeſimum extenduntur, acuti ex decidentia nominantur, & in illis criſes ſolent contingere, ſed minùs frequenter, atque adeò non vt antea per quaternarios, ſed tantum per ſeptenarios numerantur vſque ad quadrageſimum; in quo petit eorum vis, & dies per vicenarias tantùm numerantur vſque ad centeſimum, & vigeſimum, in quo etiam criſes tum ſalutares, tum lethales contigiſſe, legimus apud Hipp *3. Epid. ſect.3* vbi Heropytus centeſimo vigeſimo perfectè, & ſalutariter iudicatus eſt. Pacius in Thaſo, 100 & 20. moritur, Vltra illud tempus, vis dierum criticorum non extenditur, ſed poſtea menſibus, & annis criſes vel potiùs corporum mutationes contingunt, vt teſtatur Hipp. *aph.28. ſex 3. Plurimi*, inquit, *morbi puerulis iudicantur, nonnulli quidem in quadraginta diebus nonnulli in ſeptem menſibus, nonnulli verò in annis ſeptem, quidam verò iam ad pubem accedentibus*

Dierum criticorum computatio debet fieri ab ea hora, in qua æger percipit manifeſtam actionum læſionem.

Nulla poteſt fieri dierum criticorum computatio, quin [illegible] ſtatuatur totius mobi principium, & ipſa notetur hora, qua patiens cœpit ægrotare, Ab illa enim hora ad ſimilem ſequentis diei, primus dies computatur, & alij conſequenter. Sed admodum difficile eſt horam illam ſtatuere, & in eo multi errores ſæpe committi ſolent; quandoquidem vulgares Medici principium morbi computare ſolent ab hora decubitus, quod quidem poteſt locum habere in delicatulis, & mollioribus hominibus, qui ex leniori affectu ſtatim ſolent decumbere; at in robuſtioribus, & laboribus aſſuetis, fallaciſſimum eſſe conſueuit, quandoquidem illi plerumque morbum adhuc incipientem, neque tantoperè grauem, erecti etiam per plures dies aliquando ferre conſueuerunt; neque in lecto retinentur, donec à morbi vehementia ferè opprimantur. Vera igitur computatio debet inſtitui ab ea hora, qua in ægro primum percepta eſt ſenſibilis actionum læſio, qua videlicet, vel non potuit prandere, vel cœnare, vel conſueto modo ambulare, & ſolita officia exercere: vno verbo ab eo tempore, quo febricitare cœpit, ſi febris ſit primaria, & non ſymptomatica. Sed quia febris raro ab ægro, vel eſtantibus dignoſcitur, ideò Medicus ea ſymptomatum relatione, primaque eorum inuaſione facilè ipſam febrem, ipſiuſque principium conijcit, Vnicum tamen indicium verum, & facile febris incipienter ſæpiſſime occurrit, quod videlicet morbi acuti frequenter cum rigore, vel horrore incipiunt, Si igitur æger Medico referat, ſe dum cœperit habere, frigus aut horrorem tali hora percepiſſe, illa certè hora erit morbi principium, à quo dies critici debent computari.

In puerpera muliere febre acuta laborante, ſi partus naturalis fuerit, computatio dierum Criticorum debet fieri à febre, & non à partu; ſi verò partus fuerit præternaturalis, computatio facienda eſt à partu, non autem à febre.

Hoc Theorema difficillimam quæſtionem continet, & admodum intricatam, vtpote: quæ ipſum Hippocratem habeat ſibi ipſi repugnantem, & rationum momenta vtrinque grauiſſima patiatur Hippocr. *3. progn. aph.12 pari modo*, inquit, *in mulieribus iudicationes fiunt a partu.* Et Gal. in *comment. eius loci*, eandem ſententiam confirmat, his verbis; *Principium enumerationis tibi fiat, non quo die cœperint febricitare, ſed quo pepererint: in quibuſdam igitur, circa ſecundum aut tertium incipiunt diem à partu, ex quo multi numerant futuram iudicationem: ſed res non ita ſe habet, nam ex quo pepererint, numerationem oportet fieri dierum.* Quod quidem præceptum in praxim reuocauit idem Hippoc. *3. Epid. ſect.2. Aegr. 10, 11. & 12 & ſect.3. eiuſdem libri Aegr.*

In quibus locis proponit hiſtorias diuerſarum mulierum enixarum, acuto morbo laborantium, in quibus dies computantur ab ipſo partus die. Id ipſum confirmari poteſt ratione validiſſima. Ab eo enim, die numerandum videtur morbi principium, quo incipit moueri humor; At in die partus humor moueri incipit, fit enim maxima naturæ contentio, & humorum agitatio; ergo ab illa humorum exagitatione debet fieri computatio. Contra verò idem Hippoc. *1. Epid. Aegr 4.* In vxore Philini, quæ die à partu decimo quarto febre correpta eſt, dies computat à die febris, non à die partus. Item *Aegr. 5. ſequenti*, in Epicratis vxore, quæ ſecundo a partu die febricitare cæpi, computationem inſtituit à febre, non à partum. Tum etiam *Aegr. 11, eiuſdem libri* in Dromedæ coniuge, quæ ſecundo a partu die, rigore, & febre acuta correpta eſt, eandem computationem facit à die febris, non a die partus. Ratio etiam pro hac ſententia efficaciter militat. Si enim aliqua ratione computatio deberet fieri à die partus, ea eſſet maximè, propter motionem materiæ, quæ in partu fit; ſed hæc motio non eſt cauſa ſufficiens: quantumcunque enim materia ante febrem ex occaſione aliqua moueatur; computatio nihilominus incipit ab ipſa febre non a commotione: Sic in vehementiſſima corporis exercitatione, ex qua febris oritur, non fit computatio ab ipſa exertatione, in qua facta fuit humorum commotio, ſed à febre tantum, quæ poſteà ſubſequuta eſt. Hæc controuerſia propoſito Theoremate reſoluitur, Partus enim vel naturalis eſt, vel præternaturalis. Differunt inter ſe ſymptomatum grauitate, & leuitate, at præcipue expurgatione, quæ in naturali rite procedit, in præternaturali verò ſupprimitur. Si igitur naturalis fuerit partus: non poteſt fœmina intra terminum expurgationis, niſi forte ex aliqua procatarctica cauſa, febre corripi, vt quæ ab omnibus excrementis rite expurgatur. Si verò partus præternaturalis ſit, conſtat ipſum morbi naturam induere, cum ſatis multas operationes lædar? Atque ita, febris, quæ huic morboſo partui ſuccedit, ex ipſo partu cenſenda eſt pendere, atque ita rationem habet febris ſymptomaticæ; & computatio dierum cum debeat fieri à principio morbi facienda erit à partu, qui morboſus eſt. Hoc obſeruauit Hippocrates in ægrotis ſupra propoſitis; Mulieres enim quarum mentio *hiſt 10, 11, & 12. ſect.2. lib.3. Epid.* partum habuere præternaturalem; duæ enim priores, abortum paſſæ ſunt; Tertia verò laborioſè peperit. Tum illa quæ habetur *Hiſtor. 14. ſect. 3.* cum difficultate peperit, & non valde purgata eſt. Ideo in illis quatuor, Hippocrat. computationem inſtituit a die partus, in alijs vero quę continentur *hiſt. 4 5. & 11. lib. 1.* partus fuit naturalis, vxor enim Philini fœmellam pepe rat, ſecundum naturam facta purgatione, & alioquin leuiter degebat; Vxor Epicratis pepereat filiam, & alia omnia ſecundum rationem prodibant. Et Dromedæ coniux filiam etiam pepererat, aliaque omnia ſecundum rationem fiebant. Ideo Hippocrates

in

Digitized by Google

in illis computationem inſtituit à die febris, non à die partus. Vnde liquido conſtat, computationem in partu naturali debere fieri a die febris, & in partu præternaturali ab ipſo partus die. Verum aduerſus hanc deciſionem inſurgit Amatus Luſitanus, autor alioqui grauiſſimus, in *ſcholio curat.34 centur.1. Reuerà* inquit, *hoc reſponſum ad Hippocratis mentem ficulneum eſt, & nullius valoris;* idque oſtendere nititur ex *hiſt.2. ſect.3. lib.3. Epid.* quæ eſt de muliere, quæ in Thaſo apud frigidam aquam decumbebat, quæ cum filiam peperiſſet, & purgata non eſſet eam febris acuta horrida tertia die corripuit, in ea autem exiſtimat Amatus, computationem fieri à die febris cum tamen conſtet partum fuiſſe præternaturalem, quomodoquidem purgata non fuerat. Hanc autem computationem à die febris colligit ex ſequentibus Hippocratis verbis, quæ in hiſtoria continentur. *Poſtquam autem riguiſſet, febres continuæ,* &c. *Vt ex ijs,* inquit, *lector intelligat, à tertia die poſt partum connumerationes feciſſe.* Sed bonus ille vir malè interpretatur verba Hippoc. ex quibus nihil aliud colligi poteſt, niſi quod febris continua a tertia die partus conſequuta eſt, & ſymptomata illam comitantia. Immo vero ex toto hiſtoriæ diſcurſu, ſatis liquet computationem fieri a die partus, non a die febris; quemadmodum Valeſius, & Mercurialis, grauiſſimi librorum Epidemicon Interpretes, idipſum apertè aſſeruit. Et ita propoſita diſtinctio quæſtionis deciſionem continens, Hippocratis doctrinæ erit conſentanea. Sed vnus adhuc remanet ſcrupulus: cur ſcilicet abſolutè Hipp. 3. *progn.* velut regulam generalem proponens, præcipit ſimpliciter a die partus eſſe computandum? *Reſpondendum* eſt Hippocratem in *lib. Epid.* varia annotaſſe experimenta, & multos caſus obſeruaſſe, prout eueniebant ex quibus deinde regulas, & canones concinnauit, qui in libris Prognoſticon, & Aphoriſmorum continentur, vt docet Gal. *lib. 1. de diebus decretorijs, cap. 3.* Canones autem illi ex ijs deprompti ſunt, quæ vt plurimum eueniunt; fit autem vt plurimum, vt febris, quæ partum proxime ſequitur, ab ipſo partus vitio dependeat; ideo etiam, vtplurimum, à partu computatio inſtituenda eſt. Raro autem fit, vt partu naturali exiſtente, febris exoriatur quæ tunc temporis non poteſt aliunde, quam a cauſa procatarctica, & externa prouenire.

In vulneribus capitis, & alijs quibuſcunque, computatio dierum criticorum debet inſtitui à die vulneris, non à die febris.

Eadem eſt ratio vulneris, quæ partus præternaturalis; febris enim quæ ei ſuperuenit, ſymptomatica eſt, vulnus vero eſt morbus primarius, a quo dierum criticorum numerus eliciendus eſt.

In morborum recidiuis debet fieri computatio dierum Criticorum, ab initio ipſius morbi, non à recidiua.

Recidiua fit ex reliquiis prioris morbi; quæ non fuerunt integre vacuatæ, atque ita idem morbus cenſendus eſt, cum ſit eadem materia, in quo contingit quidem remiſſio febris inter radicem & recidiuam, ſed non vera intermiſſio, vt oſtendunt ſymptomata ab Hippocrate annotata, dum inquit, *ſi quid eius quod effunditur, intus relinquatur, promptum, ſitis intus relicta, oris exſiccatio, & inſuauitas eadem ratione quæ omnia morbi non integrè ſoluti ſunt indicia.* Quia igitur is cui ſuperuenit recidiua, nondum erat planè liberatus ab illis accidentibus, computatio debet eſſe vnica quia ex eo quod prior affectus non erat vere ſolutus, ſed tantum ex aliqua ſui parte. Sic Hippoc. in *Epid.* perpetuo dies numerat a priori morbo, nunquam autem à recidua, videre eſt in hiſtorijs Hermocratis; Anaxionis, Herophontis: Cleanactidis vxoris Epicratis, & aliorum.

C A P V T VI.

De Cauſis criſium, & dierum criticorum.

Criſis quoddam quaſi compoſitum eſt, conturbatione, euacuationem, & ſubitam mutationem ad ſalutem continens.

Conturbatio eſt congeries criticorum ſymptomatum, quæ ex agitatione materiæ morbificæ oriuntur. Illa autem agitatio fit, vel à cauſa externa, qualis cœli, aſtrorumque motus, & influxus, vel interna, ſcilicet natura ipſa.

QVomodo influxus ſyderum motiones criticas efficiant, inferius explicabitur. Iam vero natura in conturbatione critica humores morbificos exagitat, quia dum illi ſecreti ſunt à laudabili & benigniori materia: magis naturam irritant; ideoque illa ad expulſionem accingitur, licet enim humores illi concocti ſint, non tamen integre ad benignum ſtatum reducti ſunt atque adeo acrimonia, & maligna quædam qualitate naturam moleſtantes, eam ad excretionem impellunt.

Euationis cauſa eſt facultas expultrix, quæ vel copia, vel qualitate materiæ irritata, id quod moleſtū eſt, criticè expellit.

Facultas expultrix, vna eſt ex ijs, quæ naturales ſubſeruientes nominantur, ſuumque opus exercet beneficio caloris natiui, & ſpirituum, tum per fibras ſingulis partibus ingenitas.

Cur verò criſis, ſeu critica euacuatio, in ſeptenarijs potius, & quaternarijs diebus contingat, quam alijs temporibus, id quidem à motu Lunæ, tanquam cauſa principali dependet.

Cauſa criſeos, & cauſa dierum criticorum omninò diſtinguendæ ſunt, cum ſint res toto genere diuerſæ. Nam cauſa criſeos eſt facultas expultrix, quæ id quod moleſtum eſt expellit. At cauſas dierum criticorum inueſtigare, non eſt quærere, quid humores vitioſos è corpore expellat, ſed cur facultas expultrix non in omnibus, ſed certis quibuſdam diebus, quæ ſibi moleſta ſunt, frequentius, & facilius ſoleat expellere: id autem a motu Lunæ pendet, quæ varijs ſuis aſpectibus has motiones efficere ſolet.

Luna maximum habet dominium in hæc inferiora præſertim in corpora humida, in vſque inſignes efficit mutationes præcipuè in coniunctionibus, appoſitionibus, & quadraturis in quibus etiam criſes ſolent contingere.

Quas Luna varijs ſuis aſpectibus in hoc inferiori mundo mutationes efficiat, & quomodo hinc venti & tempeſtates mutentur, ſata felicius vel infelicius creſcant, cancri, & conchylia, nunc plena ſint, nunc vacua, ſatis compertum eſt nautis, agricolis, & ipſis mulierculis. Præcipuum autem hic planeta dominium in corpora humida obtinet; vnde non mirum eſt, ſi eam in humores noſtri corporis poteſtatem habeat vt eos certis diebus commouere, & inde criſim excitare valeat. Id autem maximè præſtare ſolet in ſuis aſpectibus, ad quorum rationem dies Critici numerantur. Primus enim Lunæ aſpectibus à coniunctione, eſt ſextilis, ſeu hexagonus ſiniſter, qui quarto die contingit Secundus, quadratus ſeu tetragonus ſiniſter, die ſeptimo. Tertius, trigonus ſiniſter appellatus, die vndecima. Quartus, qui oppoſitus, ſeu diameter dicitur, die decimo quarto. Quintus, trigonus dexter, die decimoſeptimo. Sextus tetragonus, ſeu quadratus dexter, die vigeſimo. Septimus, ſextilis ſeu hexagonus dexter, die vigeſimo quartus. Octauus, in coniunctione, die vigeſimo ſeptimo Iſti autem dies aliquam habent latitudinem, vt infra docebitur, ſufficit nunc annotare, aſpectuum Lunæ computationem eandem eſſe cum dierum criticorū computatione, quæ *c. ſuperiori* fuit propoſita.

Motus dierum criticorum non pendent ab aſpectibus, quos habet Luna cum Sole ſed ab aſpectibus, quos habet dum ſigno Zodiaci, & loco cœli, in quo erat in principio morbi.

Si criſes mouerentur, à phaſibus Lunæ cum Sole, nulla eſſet dierum criticorum ratio, quia omnes ægroti, quocunque die ægrotare cœperint, vno eodemque die criſim paterentur, v. g. in principio plenilunij, vbi fit oppoſitio Lunæ cum Sole; vel in nouilunio, vbi fit coniunctio; vel in quaternionibus Ideò exiſtimandum eſt criſes, ab huiuſmodi aſpectibus non dependere: ſed potiùs ab aſpectibus Lunæ ad illud ſignum, & ad eum locum zodiaci, in quo erat in principio morbi, & ſic Luna eſt in quadrato aſpectu ad eum locum, & decimo quarto eſt in oppoſito, atque ita de cæteris.

Computatio dierum criticorum non eſt inſtituenda iuxta menſem ſynodicum, qui & coniunctionis appellatur: neque iuxta menſem apparitionis, ſeu illuminationis; neque iuxta menſem medicinalem; ſed iuxta menſem periodicum, ſeu peragrationis.

Menſis *Synodicus* eſt illud tempus quod inter vnam atque alteram Solis, & Lunæ coniunctionem intercedit, eſtque dierum 29. hor. 13. atque ita tres ſeptimanæ non 20. ſed

Digitized by Google

viginti duos dies, & horas tres conſtituunt; ideoque iuxta illum menſem non poteſt fieri computatio dierum criticorum. Menſis *illuminationis*, ſeu *apparitionis*, eſt interuallum a primo Lunæ nouæ conſpectu ad diem vſque euaneſcentis; eſtque dierum 26. hor. 12. neque iuxta illum menſem poteſt fieri computatio, quia tres ſeptimanæ ſunt tantum dierum 19. hor. 12 Menſis *periodicus*, ſeu *peragrationis* eſt illud tempus, quo Luna totum zodiacum peragrat, & ab vno puncto profecta, ad idem redire ſolet; eſtque dierum 27 & hor 8 Atque ita tres ſeptimanæ dies viginti, & horas duodecim efficiunt. Hunc etiam noluit Galenus ordinem dierum criticorum poſſe conſtituere, ideo nouum menſem commentus eſt, quem *medicinalem* appellauit, ex menſe periodico, & illuminationis compoſitum, qui duo ſi coniungantur, faciunt dies 53. & horas 20. cuius ſummæ dimidium facit dies 25 horas 22. & illud dimidium conſtituit menſem medicinalem Galeni, cuius tres ſeptimanæ faciunt dies viginti, & 4. horas, ſed hunc Galeni menſem omnes tum Medici, tum Aſtrologi tanquam commentitium, portentoſum, & ab omni veritate alienum reijciunt, ac contemnunt; Quorum rationes breuitatis cauſa omittimus, quia notiſſimæ ſunt. Sufficiat monuiſſe, dies decretorios a vero Lunæ motu deſumendos eſſe, qui menſem *peragrationis* conſtituit, & a quo prędicti aſpectus conſtituuntur. Ille autem menſis *peragrationis* vt antea dictum eſt, conſtat diebus 27. & hor 8. ac ſi in quatuor ſeptimanas diuidatur prima finietur diebus 6. horis 20. ſecunda diebus tredecim horis ſexdecim. Tertia, diebus 20. hor, 12. Neque menſis iſte periodicus negligendus eſt, ea ratione quæ Galenum impulit ad menſem medicinalem comminiſcendum, quin potius eo magis retinendus eſt, quod ex eo ratio reddi poteſt, cur dies vigeſimus, & vigeſimus primus inter criticos numerentur; Licet enim vigeſimus frequentiùs decernat, tamen vigeſimus primus planè reijciendus non eſt. Atque ea de cauſa Archigenes, & Diocles, qui ipſius Galeni teſtimonio, *lib. 1. de diebus decretorijs, cap 2* in operibus artis erant verſatiſſimi, vigeſimum primum inter criticos retulerunt. Cauſa autem cur vterque dies ſit criticus, hæc eſt, quod ambo dies ad abſoluendam tertiam ſeptimanam concurrunt, cuius vltimus dies duodecim horas mutuatur à vigeſimo, & totidem à vigeſimo primo. In vigeſimo tamen frequentiores criſes accidunt, quia Natura tranſacto acuti morbi termino, oneris diuturnioris quaſi pertæſa, in ipſo diei critici principio certamen cum morbo aggreditur, criſimque molitur. Illud autem diei critici principium eſt in medio diei vigeſimi, quemadmodum finis eiuſdem incidit in medium, ſeu horam duodecimam vigeſimi primi. *Annotandum* etiam eſt, Lunæ motum nunc tardiorem, nunc velociorem exiſtere & prout velocior eſt criſim certius contingere, provt vero tardior, tardiùs criſim apparere, atque adeo non poteſt aſſignari certus horarum numerus, in quo criſis contingat, ſed lata determinatione dies ſeptimus, decimus quartus, & vigeſimus annotandi ſunt. Quemadmodum innuere voluit Hipp. *in 6. Epid.* vbi dierum numero præpoſitionem *circa* addidit, ſcilicet circa vigeſimum, circa quadrageſimum, & ita de alijs. Deinde non ſemper criſis vno eodemque die incipit ac deſinit: interdum enim ad plures dies extenditur, & perturbatio vigeſimo incipit, criſis verò vigeſimo primo deſinit. At tota duratio perturbationis pugnæ, & excretionis, tempus criſis ſolet appellari.

Præter cauſam principalem, quæ eſt motus Lunæ duæ aliæ dierum criticorum cauſæ minus principales agnoſcendæ ſunt, nimirum motus, & diſpoſitio humorum, tum etiam ipſius ægrotantis natura.

Quamuis Lunæ in diebus criticis conſtituendis vis maxima ſit, ſola tamen non ſufficit, alioqui in omnibus ægrotantibus eædem criſes, eodem dierum numero contingerent; Secus tamen accidit, cum alij die ſeptimo, alij decimo quarto, alijs alijs diebus criſim pati ſoleant, & quidem alijs bona, alijs mala criſi contingat. Itaq; aliæ cauſæ adiungendæ ſunt diuerſitatem illam efficientes. Primum enim motus & diſpoſitio humorum in cauſa eſt, vt criſis nunc citiùs, nunc tardiùs, aliquando etiam intercalaribus diebus, aut indicibus accidat. ſi enim humorum concoctio celerius vel tardius abſoluatur, humoreſque benignam vel malignam qualitatem acquiſierint, naturam celeriùs vel tardius irritare poterunt; Tum etiam, ſi hoc, vel illo die moueantur, vnde febrium exacerbationes oriuntur, in quibus plerumque criſis ſolet contingere; quemadmodum Hipp. *in 1. Epid morbi acuti*, inquit, *iiſdem diebus iudicantur, quibus exacerbantur*. Poſtremò natura corporis ægrotantis, quæ vt anteà dictum eſt, cauſa principalis eſt ipſius criſis, ſeu criticæ excretionis eſt etiam cauſa dierum criticorum minus principalis: provt enim robuſta eſt, vel debilis, citiùs, vel tardius materiam morbificam concoquit, & ex celeri, tardaque coctione criſis tarditas, vel celeritas dependet. Sic quando materia morbifica non eſt concocta die ſeptimo, criſis differtur, ad decimum quartum, vel vigeſimum: Mouet enim Luna humores ſingulis diebus criticis, & naturam ad excretionem excitat; ſed illa fruſtra commouetur, neque excretionem molitur, ſi non inueniat materiam præparatam, & euacuationi diſpoſitam; niſi id aliquando ex maxima irritatione contingat, ob materiæ malignitatem, quam natura totis viribus, etiam adhuc crudam, interdum expellere nititur; ſed infœlix eſt illa criſis, quia ordinarias naturæ leges prætergreditur. Atque hæc de Criſium & dierum criticorum cauſis dicta ſufficiant.

PHATHOLOGIÆ

SECTIO TERTIA.

De morborum cauſis.

CAPVT PRIMVM,

De cauſæ morbificæ natura.

Cauſa morbi eſt, quæ quocunque modo aliquid modo confert,

GEneraliſſima eſt hæc cauſæ morbificæ definitio, vel potius explicatio, quæ alia eſſe non potuit, vt omnes cauſas complecteretur, quæ in Medicina conſiderantur; eo enim cauſarum nomine donantur ea omnia, quæ aliquid ad morbi generationem conferunt quomodocunque ſit, ſiue per ſe, ſiue per accidens, mediatè, vel immediatè, tum quæ morbum conſeruando, augendo, aut alio quouis modo aliquid præſtant, vt in differentiis apparebit.

Omnes morborum cauſæ ad efficientem referuntur.

Omnes rerum cauſæ ſub quaternario numero à Philoſopho comprehenduntur, ſub formali nimirum, materiali, efficiente, & finali, ad quarum ſeriem cauſæ omnes morbificæ ſunt referendæ. Non tamen quatuor illa cauſarum genera poſſumus hic inueſtigare; propterea quod primò cauſa formalis nihil aliud eſt, quam propria cuiuſque rei eſſentia, at morborum naturam, & eſſentiam ſatis abundè ſuperiùs expoſuimus. Deinde cauſa materialis in morbis non datur: cum enim morbus ſit accidens, non habet materiam ex qua fiat, ſed tantùm in qua exiſtat, quę nihil aliud eſt, quam illius ſubiectum, ſeu corporis noſtri partes; Quod ad cauſam finalem attinet, quamuis actionis læſio talis quodammodo dici poſſit, id tamen fit per accidens, quatenus illa morbi generationem ſequitur, ſed nullam habent morbi cauſam finalem propriè, & per ſe, ſicut nec ea omnia quæ in imperfectione quadam ſunt conſtituta; ſupereſt igitur ſola efficiens cauſa hic à nobis conſideranda, quæ non tantùm hic ſumitur, vt à Philoſopho, pro eo a quo primò producitur effectus, ſed latiori ſignificato, vt ex noſtra deſcriptione patet, pro eo omni quod quocunque modo ad morbi generationem confert.

Digitized by Google

CAPVT II.

De Cauſarum differentijs.

Cauſa morbi alia eſt per ſe, alia per accidens.

Cauſa per ſe eſt, cum propria & inſita vi, nullius alterius interuentus, id præſtat.

Cauſa vero per accidens eſt, quando aliquid aliud excitatur, cuius interuentu diſpoſitio morboſa producitur.

Sic aqua frigida corpori noſtro effuſa, per ſe & ex natura ſua refrigerat; per accidens vero denſata cute, & coercitis intus vaporibus calefacit. Sic ſcammonium, medicamentum calidiſſimum, viſcera impensè calefacit per ſe: ſed quia bilem aliosq; humores potenter expurgat, ex accidente refrigerat, & febrem tollit.

Eſt & cauſa morbi alia principalis, alia adiuuans, alia ſine qua non.

Cauſa principalis eſt, quæ vel dedit primum effectus motum, vel ſola illum excitare valet.

Cauſa adiuuans eſt, quæ ſola effectum non producit, ſed principali auxiliatur.

Cauſa ſine qua non ea eſt, quæ affectionem ipſam non præſtat nec quicquam efficit, ſed ſine ea actio fieri non poteſt.

Harum trium cauſarum exemplum dari poteſt in arthritide; frigida enim aeris conſtitutio, & humorum excrementitiorum copia eſt cauſa principalis fluxionis in articulos; cauſa adiuuans eſt humorum tenuitas: cauſa verò ſine qua non, eſt articulorum imbecillitas, & laxitas meatuum.

Eſt & cauſa morbi alia remota, alia proxima.

Remota eſt, inter quam & morbum alia intercedunt.

Proxima vero eſt quæ immediatè morbum parit.

Propoſitæ cauſarum differentiæ in arte Medica ſunt valde frequentes & vſitatæ; ſequentes tamen vſitatiſſimæ, & maioris momenti in omnium morborum explicatione; ideo in ijs paulo attentius immorabimur.

Cauſæ morborum aliæ ſunt externæ, aliæ internæ.

Cauſæ externæ ſunt, quæ vel exterius poſitæ, vel à rebus corpus noſtrum conſtituentibus diuerſæ, morbos ſolent efficere.

Cauſæ *externæ* nomen non videtur omnino appoſitum, quia ſomnus, vigilia, & animi pathemata ſub illis comprehenduntur, quæ tamen inter res internas videntur contineri; tamen quia receptiſſimum eſt apud Medicos, ideo nos etiam illud admittimus, dicentes cauſas illas *externas* dici, quod plurimæ earum ſint exterius poſitæ, vt aer, cibus, potus, &c. reliquæ vero, vt ſomnus, vigilia, & animi pathemata ita ſint manifeſtæ, vt quaſi exterius poſitæ ſine vlla ratiocinatione percipiantur, ideo Celſus *euidentes* illas appellauit, nomine valdè appoſito. Alij procatarcticas, prægreſſas, & primitiuas, quod ab illis prima morborum origo ſoleat emanare.

Earum autem aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ.

Neceſſariæ ſunt, quæ neceſſariò nos afficiunt, & quas euitare non poſſumus.

Licet neceſſariò nos afficiant, non tamen neceſſariò morbos inferunt, ſed indifferentes ſunt ad ſanitatem, vel ad morbum; non legitimo earum vſu ſanitas conſeruatur, abuſu vero, & immoderato earum regimine deſtruitur.

Illæ autem ſunt ſex, 1. aer, cibus, & potus, 3. motus & quies, 4. excreta & retenta, 5. ſomnus, & vigilia, 6. animi pathemata.

Vulgo ſex res non naturales appellantur, quia per ſe nec ſecundum, nec præter naturam humani corporis ſunt, ſed naturæ vtiles, aut noxiæ efficiuntur, pro bene, vel malè vtentium ratione. Earum peculiaris tractatio habetur in ea Medicinæ parte quæ diætam inſtituit, eamque idcirco hic omittimus.

Non neceſſariæ ſunt, quæ fortuitò contingunt, & ad ordinarium vitæ vſum non concurrunt.

Sub his continentur res omnes fortuitæ, vt gladio ruinictus, vel lapidis, ferarum morſus, &c.

Cauſæ internæ ſunt, quæ intra corpus iacent, & non ſenſibus, ſed artificioſa coniectura, cognoſcuntur.

Sic humores, ſpiritus, excrementa, flatus, vapores, ipſarum partium particulæ, & quidquid in illis continetur, aut adnaſcitur, cauſæ internæ morbificæ naturam ſubire poſſunt.

Illæ autem, vel ſunt antecedentes, vel coniunctæ.

Cauſa antecedens eſt, quæ coniuncta prior eſt, eamque mouet ac mediatè per eam morbum efficit.

Sic in continuis febribus cauſa antecedens dicitur, materia quæ apta eſt ad concipiendam putredinem, coniuncta, quæ actualiter putreſcit. Sic in tumoribus, qui ab humore fiunt, humor fluens, cauſæ antecedentis, fluxus, coniunctæ rationem habet.

Cauſa coniuncta eſt, quæ immediatè & per ſe morbum producit.

Illius exempla proximè ſunt propoſita, in antecedentis explicatione.

Notandum tamen, cauſas etiam externas, aliquando eſſe coniunctas, vt gladius qui immediatè vulnus efficit, & ideo non raro cauſæ omnes diuiduntur in procatarcticas, antecedentes, & coniunctas, omiſſa internarum, & externarum conſideratione.

Cauſa coniuncta rurſus, vel eſt coniuncta ſimpliciter, vel continens.

Coniuncta ſimpliciter eſt, quæ poſita ponitur morbus, ſed eà ſublata morbus non aufertur.

Sic poſito actu vulnerante, ponitur vulnus, ſed eo ſublato non tollitur.

Continens cauſa eſt, quæ poſita ponitur morbus, & ſublata tollitur.

Sic poſito calculo, aut alia materia obſtructionem pariente, ponitur obſtructio; & ſublatis ijs illa etiam aufertur. Sic etiam ſublato ſexto digito numerum excedentem efficiente, vitium quod ex illo pendebat protinus aufertur.

Ex his patet, omnes morbos non habere cauſam continentem, ſed nonnullos tantùm; reliquos vero omnes coniunctam neceſſario habere.

CAPVT. III.

De Cauſis morborum ſimilarium.

Hactenus de morborum cauſis in genere, iam de ijs in ſpecie eſt agendum.

Calidæ intemperaturæ quinque cauſæ ſtatuuntur: 1. motus, 2. putredo, 3. res calida vicinia, 4. conſtipatio, 5. cibus, potuſque calidior. Galenus cap. 2. lib. 2. de cauſis morborum.

Primò, motus humores & ſpiritus attenuando, & violenter commouendo, corpus calefacit.

Motus non ſolùm animata, ſed etiam inanimata calefacit, ex Ariſtotele, 2. *Metheor. cap. 3.* inanimata quidem, per rarefactionem, quia illa præuia eſt ad calorem diſpoſitio, quæ ſcilicet materiam vltimo diſponit, vt ex illius potentia calor educatur. Animalia vero facilius motu incaleſcunt, non ſolum propter illam attenuationem, ſed etiam, quia ſpiritus & calor, qui illis actu ineſt, per totum corpus expanditur, & ad illius ſuperficiem fertur. Vnde ſi motus immoderatus ſit, calidam producit intemperiem. Ad motum etiam referuntur, iræ, vigiliæ, & alia omnia quæ humores & ſpiritus poſſunt commouere.

Secundo, putredo corpus calefacit, propter calorem externum qui in ea ſemper introducitur.

Putredo ab Ariſtotele definitur, *corruptio caloris natiuis in vnoquoque humido à calore extraneo*. Neceſſe autem eſt calorem illum extraneum eſſe valde intenſum vt natiuum poſſit corrumpere; vnde facilè in corporibus noſtris calidam producet intemperiem.

Tertio, vicinia rerum calidarum corpus calefacit per contactum phyſicum, & mathematicum.

Sic ab igne, vel Sole æſtiuo corpus calefit per contactum phyſicum à rebus, calidis admotis, emplaſtris, balneis, &c. per contrarium mathematicum.

Quartò, conſtipatio calidam intemperiem inducit, per accidens propter ſcilicet impeditam tranſpirationem.

Eam potiſſimum creant natatio in aqua aluminoſa, emplaſtica medicamenta, & obturantia admota, & reliqua, quæ per antiperiſtaſim calorem augent, dum illius impediunt diſſipationem.

Quinto, alimenta calida, humoreſq; calidos in corpore producendo illud calefaciunt,

Vt cepatum, alliorum, aromatum, & cæterorum vſus.

Frigidæ intemperaturæ cauſæ ſex ſtatuuntur, 1. vicinia corporum frigidorum, 2. aſſumptorum qualitas & quantitas, 3. conſtipatio. 4. raritas, 5. otium immodicum, 6. motus immoderatus Galenus. cap 3. lib. 2. de morb. cauſis.

Primò, à frigido externo corpus refrigeratur, ſi patientis diſpoſitio, &c concurrant.

Sic in hyeme, ob nimiam frigiditatem ſæpe corpus congelatur; ſic balneum aquæ frigidæ totum corpus refrigerat.

Secundò, alimentorum exceſſus, defectus, & aliena qualitas, frigidam intemperiem inferre poſſunt.

Exceſſus alimentorum calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies excitatur; ſic à crapula frequenti excitatur epilepſia, vel apoplexia.

Defectus alimentorum efficit, vt caliditas partium diſſipetur, quod non habeant ſufficiens pabulum ad eam conſeruandam.

Quæcunque natura frigidiora aſſumuntur, vt lactuca, papauer, mandragota, & reliqua, per ſe corpus maximè refrigerant.

Tertiò, conſtipatio maxima calorem natiuum ſuffocat, vnde frigida intemperies.

Conſtipatio leuis calidam intemperiem efficit, impediendo caloris diſſipationem; maxima verò, & immodica contrariam affectionem inducit, calorem ſuffocando.

Quartò, raritas calorem diſſipat & reſoluit, vnde per accidens frigiditatem inducit.

Quintò, otium corpus refrigerat, ex eo quod langueſcit calor natiuus defectu exercitationis.

Sextò, à motu immoderato calor natiuus diſſipatur, vnde per accidens refrigerat.

Siccæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ; 1. Alteratio, 2. reſolutio.

Primò alteratione exſiccant, quæcunque corpus exſiccandi vi præſtant.

Sic alimenta, & medicamenta exſiccantia, ſicca aeris conſtitutio, corpus exſiccare ſolent.

Secundò, reſolutione corpus exſiccant, quæcunque efficiunt, vt corporis noſtri humidum plus diſſipetur quam reſtauretur.

Sic exercitatio violenta, æſtus nimius aeris ambientis, vigiliæ immoderatæ, humiditatem corporis reſoluunt. Sic humiditas diſſipatur, cum debita reparatio illius impeditur, quod fit a curis & ſollicitudinibus, inedia, vſu alimentorum parum nutrientium, qualia ſunt valde excrementoſa, & adſtringentia, quia impediunt humoris alibilis per membra diſtributionem.

Humidæ intemperaturæ duæ ſunt cauſæ; 1. Alteratio, 2. Retentio humidorum.

Primò, alteratione humidam intemperiem inducunt, quæcunque plurimùm corpus humectare valent.

Sic ciborum humidorum vſus immodicus, largus aquæ potus, aeris conſtitutio humida, balneum aquæ tepidæ, & reliqua quæ humidam intemperiem inferre ſolent.

Secundò, retentione humidorum intemperies humida dicitur introduci, cùm vacuatio aliqua conſueta ſupprimitur.

Inter vacuationes conſuetas recenſemus non ſolùm eas, quæ ſenſibiliter fiunt, ſed etiam quæ inſenſibiliter ſcilicet per inſenſilem tranſpirationem.

Et hæc ſunt cauſæ ſimplicium intemperierum.

Compoſitorum verò intemperierum cauſa, facilè colligi poſſunt ex ſuperioribus, coniungendo ſcilicet cauſas omnes, quæ duas qualitates peccantes producere poſſunt.

Cauſæ tamen immediatæ compoſitarum intemperierum ſunt vt plurimùm humores peccantes; & illæ intemperaturæ humori peccanti ſimiles fiunt, nam calida, & ſicca à bile inducitur, frigida & humida à pituita, & ita de cæteris.

Humores autem illi in partibus duobus modis cumulantur, 1. per fluxionem, 2. per congeſtionem.

Fluxio duobus modis fit, vel ſcilicet dum humores à partibus mittentibus expelluntur, vel à recipientibus attrahuntur.

In fluxione quæ fit per expulſionem, duæ requiruntur conditiones, ſcilicet partis mittentis robur, & recipiẽtis imbecillitas,

Sic hepar humores præternaturales robore ſuo ad inguina vel cutem (partes naturaliter debiles) expellit, in iiſque tumores, ſcabiem, alioſque effectus producit.

In fluxione, quæ fit per attractionem, duæ potiſſimum concurrunt conditiones, partis ſcilicet attrahentis calor, vel dolor.

Calidi proprium eſt attrahere, ideò partes calidæ potenter attrahunt; dolore vero afflictæ ſuppetias quærunt, ideò humores, & ſpiritus attrahunt ad ſui tutelam, quos poſtmodum quantitate nimia laborantes, commodè regere nequeunt, vnde varij affectus oriuntur.

Secundò, per congeſtionem humores in partibus cumulantur ex vitio nutritionis earundem.

Si dum in aliqua parte non bene ſit alimenti aſſimilatio, vel expulſio excrementorum, quæ in ὀμοιώσει generantur, tunc in ea ſuperfluitates per congeſtionem cumulantur.

CAPVT IV.

De Cauſis morborum organicorum.

Naturalis partium figura peruertitur, aut in prima generatione, aut poſt ipſam.

In prima generatione, cum virtus formatrix ſingulas partes rectè nequit effingere, quod à tribus cauſis contingit. 1. Propter virtutis formatricis imbecillitatem, 2. Propter materiæ vitium, 3. Propter diſpoſitionem hæreditariam.

Primò, propter virtutis formatricis vitium partes malè figurantur, cum quis à parentibus debili admodum natura præditis, eſt oriundus.

Secundò, propter materiæ vitium, cùm ſcilicet peccat quantitate, vel qualitate.

Quantitate peccat, cum redundans eſt, vel deficiens.

Qualitate peccat, cum ſiccior eſt, vel humidior, &c.

Tertiò, propter diſpoſitionem hæreditariam, cum quis à parentibus malè figuratis eſt oriundus.

Et ita in prima generatione fiunt morbi in figura.

Poſt primam generationem contingunt, vel in partu, vel poſt partum.

In partu, dum præpoſtere, ſeſe commouet, vel non benè educitur.

VErb. gr. dum infans ab vtero exiens pedem vnum, vel brachium exerit, vel latera oſtendit, dum ob ſui craſſitiem nimiam, vel partium obſcœnarum anguſtiam diutius in exitu laborat, vel ab imperitia obſtetricis imperitè tractatur.

Poſt partum læditur partium figura, à cauſis externis, & internis quamplurimis.

Cauſæ externæ figuram vitiant, cum molliores adhuc infantes congruè faſcijs non incipiuntur, vel alio quouis modo temere coarctantur; tum ſi fracta vel luxata membra malè à Chirurgo deligetur, vel reponantur; aut ſi ipſius ægri errore benè reſtituta diſtorqueantur; ſi denique caſu, percuſſione, motu & agitatione nimia inuertantur.

Ab internis vero cauſis vitiatur figura, dum humores copioſe in partibus colliguntur, vt in tumoribus præter naturam, elephanticorum facie, hydropicorum ventre, & alijs huiuſmodi eſt manifeſtum.

Adſtrictio, obſtructio, & dilatatio, ab inſitis penè cauſis producuntur, quæ meatus vel cauitates coarctandi obſtruendi, vel dilatandi vim habent, quas ſigillatim enumerare, eſt fere impoſſibile.

Aſperitas, & leuitas à quamplurimis cauſis internis vel externis producitur.

V. g. oſſa vulnerata, fracta vel eroſa naturalem leuitatem, amittunt, aſperæ arteriæ pars interna inæqualis redditur, vocemque raucam & clangoſam efficit imbuta humore nimio, exſiccata deterſa, vel vlcerata, quod de alijs etiam eadem ratione dici poteſt. Partibus vero natura aſperis aut rugoſis leuitatem inferunt humores viſcidi & glutinoſi tunicis interioribus impacti, vt in lienteria: tum vulnerantia & erodentia per accidens, dum vulcere curato inducitur cicatrix, quia interna illa ſuperficies læuior redditur, & ad continendum minus apta.

ma-

Magnitudo augetur in toto corpore, propter nimiam ſanguinis & adipis copiam.

In parte augetur magnitudo, vel affluxu ſanguinis laudabilis, vel humore vitioſo per fluxionem aut congeſtionem collecto.

Sic in nonnullis mulieribus omentum valde pingueſcit à copioſo ſanguinis affluxu, & in tantam molem accreſcit, vt vteri os comprimendo ſterilitatem inducat. Sic ex vitioſis homoribus varia tumorum genera oriuntur.

Magnitudo in toto corpore ob alimenti defectum diminuitur.

Vt in phthiſi, maraſmo, & inſigni macie.

In parte magnitudo imminuitur, cum alimentum conueniens ſuſcepit, vel non conficit.

Numerus partium augetur, in ortu, vel poſt ortum. In ortu, ex redundantia materiæ ſeminalis.

Vt quando ſex digiti, aut tres teſtes generantur.

Poſt ortum, ex vitioſa materia,

Vt apparet in verrucis, pterygio, &c.

Numerus imminuitur in ortu: ex defectum materia: poſt ortum ab ijs omnibus, quæ partem aliquam amputare, vel aliter dependere valent.

Situs partium immutatur, vel vitio earundem vel partium continentium eas vel ligamentorum connectentium.

Ipſarum partium vitio ſitus immutatur ob earum craſſitiem, vel grauitatem nimiam.

Sic omentum, vel inteſtina craſſiora vel pinguiora reddita ſuo pondere rumpunt, aut dilatant peritoneum, & in ſcrotum deuoluuntur.

Partium continentium vitio ſitus immutatur, cum illa rupta, vel laxata debitè continere nequeunt.

Sic dum peritonæum ab aliqua cauſa rumpitur, vel laxatur, partes contentas nequit ſuo loco cohibere.

Ligamentorum defectu ſitus immutatur quoties laxiora vel infirmiora efficiuntur, ita vt connexas ſibi partes in naturali ſtatu nequeant cohibere.

Sic vterus, rectum inteſtinum, aliæque partes procidere ſolent, præ extenſione nimia, aut imbecillitate ſuorum vinculorum.

Connexio partium peruertitur à multis cauſis internis & externis.

In articulationibus peculiariter connexio immutatur, tribus de de cauſis: 1. Defectu excipientis, ſcilicet acetabuli. 2. Defectu oſſis quod excipitur. 3. vinculi, quod articulationem continet & firmat.

Primo, in excipiente vitium eſt, vel cùm cauitas illa excipiens; eſt nimis lata, vel ſuperficaria, vel cùm ſupercilia auferuntur, aut margines labefactantur.

Secundò in oſſe quod excipitur, vitium eſt, quando maius vel minus eſt quam par ſit, vel alio quocunque modo malè figuratur.

Tertio, in ligamentis vitium eſt, cùm illa ſunt laxiora, vel infirmiora.

Ex his omnibus cauſis luxationes ſolent exoriri: quibus addantur motus violenti & inordinati.

CAPVT V.

De Cauſis morborum communium.

CAuſæ morborum communium propoſitæ fuerunt in eorum differentijs recenſendis, quia hæ ab illis deſumebantur, ideò ne hic fruſtrà repetantur, ex *c. 5. primæ ſectionis* erunt deſumendæ.

CAPVT VI.

De Cauſis differentiarum accidentalium morborum.

EAedem cauſę, quę morbos ſimilares, organicos & communes excitare ſolent, ſunt etiam cauſæ differentiarum accidentalium, provt varijs conditionibus ſunt præditæ: ſi nimirum intenſæ vel remiſſæ, leues vel contumaces, benignæ vel malignæ, aut alio quo vis modo affectę fuerint, morbos magnos vel paruos, acutos vel chronicos, benignos, vel malignos, & alios huiuſmodi producunt.

PATHOLOGIAE

SECTIO QVRATA.

De Symptomatum natura, differentijs, & cauſis.

CAPVT PRIMVM.

De Symptomatum natura.

Symptoma eſt affectus præter naturam, qui morbum velut effectus ſuam cauſam ſequitur, & ſine eo ſubſiſtere nequit.

AFfectus nomen hic paulò largiore ſignificatione ſumitur, quàm in definitione morbi, quandoquidem non omnia ſymptomata habent parmanentiam, aut partium poſitionem in ſubiecto, ſed maxima eorum pars eſſentiam habet poſitam in fieri: actiones enim ſiue integræ, ſiue laxæ in motu partium conſiſtunt, & & fientes perpetuò ſunt Excreta & Retenta tandiu ſunt, quandiu fiunt, ſi formalem eorum rationem ſpectes. Qualitates verò ſimplices, ſeu patibiles, fixæ aliquando ſunt, & permanentes. Dicuntur etiam ſymptomata morbum ſequi quia ab eo (vt diximus) efficiuntur, effectus verò poſterior eſt ſua cauſa, vnde etiam patet à cauſa differre, quia cauſa morborum præcedit, ſymptoma verò ſequitur. Ad clariorem verò ſymptomatum naturæ intelligentiam, ſequentia theoremata proponantur.

Omne ſymptoma à morbo dependet, mediatè, vel immediatè.

Præcipuum ſymptoma eſt actio læſa, à morbo immediatè dependens, quod quidem aliud extitare poteſt in excretis & retentis, & illa etiam qualitates mutatas inducere poſſunt, quæ tamen à morbo dependent tanquam à vera cauſa, alia quidem mediatè, alia immediatè, vt dictum eſt.

Symptomata cauſarum rationem habere poſſunt, nunquam autem morborum.

Sic læſa nutritio eſt cauſa conſumptionis partium & marcoris: Sic retenta excrementa in corpore febres generant, obſtructiones, tumores, & alia huiuſmodi, atque ita ſymptomata fiunt cauſæ morborum, nunquam verò morbi naturam poſſunt aſſumere, quia actiones per ſe lædere non poſſunt. Licèt enim quidam morbi ſymptomatici appellentur, quod alios conſequantur, vt febris quæ pleuritidem ſequitur, aut aliam quamuis inflammationem, quæ in ſe verè morbus eſt, ratione tamen morbi à dependet, ſymptoma appellatur. Attamen certum eſt, eos morbos impropriè ſymptomata appellari, quia alios morbos quidem inſtar ſymptomatum conſequuntur, non tamen immediatè ab iis generantur, ſed mediatè per quædam vera ſymptomata (per humorum, v.g. aut vaporem) quæ poſteriores morbi cauſæ fiunt.

CAPVT II.

De ſymptomatum differentijs.

Tria ſunt ſymptomatum genera, actio læſa, excrementorum vitium, & qualitas mutata.

ACtio læſa primum eſt, & precipuum ſymptoma, quod morbum ſequitur immediatè, & à quo reliqua dependent, & generantur. Excretorum vitium ſequitur læſionem actionum naturalium, qua prauè conficiuntur alimenta, corrumpuntur, aut aliam prauam obtinent qualitatem, vel denique diuerſam quandam & corpori infeſtam obtinent naturam. Excretorum autem nomine hic intelligimus non ſolùm vera excrementa, ſed etiam ea omnia, quæ præter naturam è corpore educi ſolent, vt arenulæ, partium ipſarum excrementa, &c. Qualitas verò mutata prædicta ſequitur ſymptomata, & ſub illa continentur omnes qualitates patibiles, quæ à ſenſibus percipiuntur; & ipſi corpori, vel alicui eius parti inhærent, vt colores, odores, ſapores, & aliæ, quæ omnia fuſiùs ſuis locis exponentur.

CA-

CAPVT III.

De Actionis læſæ differentijs.

Actionis læſæ differentia deſumuntur, vel à læſionum differentijs, vel ab ipſarum actionum diuiſionibus.

At læſionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur. 1. Abolita. 2. Imminuta 3. deprauata.

1. *Actio abolita dicitur, quæ nullo modo amplius fit, vel fieri poteſt.*

VT viſio in cæcitate, & auditus in ſurditate aboleri dicuntur, quia nullo modo poſſunt exerceri Attamen dicitur etiam abolita, quantum ſenſus poteſt iudicare, vt motus & ſenſus in apoplexia, & vterina ſuffocatione.

2. *Imminuta actio dicitur, quæ debilis eſt, & vix fit longiorique; indiget tempore vt perficiatur, aut nunquam debitam aſſequitur perfectionem.*

Sic debilis concoctio ventriculi, aut cuiuſvis partis functio, quæ imperfectè exercetur, imminuta appellatur.

3. *Deprauata actio dicitur, vel quoties corrupta eſt, vel quoties non exercetur, vt debet.*

Corrupta dicitur actio, quando obiectum in alienam qualitatem tranſmutat, vt quando ventriculus alimenta in nidoroſos ſuccos, vt bilem portaceam, aut omnino putridam materiam Non exercetur vt debet, in rigore, palpitatione, ſingultu, &c. quia in ijs affectibus partes perperam agitantur, vel nimis violenter ab obiecto præternaturali irritantur.

Ab actionum differentijs actio læſa triplex ſtatuitur 1. Animalis. 2 Vitalis. 3. Naturalis.

Illarum rurſus tot ſunt differentiæ, quot actionum animalium vitalium, & naturalium differentiæ proponuntur in Phyſiologia;

Actiones animales in Phyſiologia diuiduntur in ſenſitiuas, motiuas, & principes. Senſitiuæ actiones ſunt quinque, viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus Hæ omnes, vt dictum eſt, abolentur, imminuuntur, & deprauantur. Viſus aboletur in cæcitate, imminuitur in viſus obtuſione & hebetudine: deprauatur in hallucinatione eiuſdem. Auditus aboletur in ſurditate: imminuitur in graui auditu: deprauatur in aurium tinnitu: & ita de aliorum ſenſuum ſymptomatis facile eſt coniectari. Motus aboletur in paralyſi: imminuitur in ſtupore: deprauatur in conuulſione, tremore, rigore, &c. Sic actiones principes, ratiocinatio, & memoria abolentur in caro & apoplexia, imminuuntur in ſtultitia & lethargo, deprauantur in pleuritide & mania.

Vitales actiones in Pulſibus conſiſtunt, qui etiam frequenter abolentur, imminuuntur, vel deprauantur.

Actiones denique naturales concoctio, retentio, attractio & expulſio, tot ſymptomatis afficiuntur. Concoctio ventriculi aboletur in ἀπεψίᾳ: imminuitur in βραδυπεψίᾳ: & deprauatur in δυσπεψίᾳ Sic de alijs actionum differentijs eſt iudicandum, quæ omnes tot læſionum differentias patiuntur quarum multæ propria nomina nondum obtinuerunt.

COROLLARIVM.

Circa actionis læſæ differentias.

Inter actiones læſas recenſetur ea quæ præter naturam aucta dicitur, qualis eſt canina appetentia, ſitis maxima, &c. At dubium eſt ſub qua ſpecie collocetur? Reſpondetur vulgo, ſub deprauata contineri, quia perperam & per verſè exercetur, quæ eſt conditio actionis deprauatæ: ſed obijcitur, ſecundum hoc decretum actionem imminutam ſub deprauata debere etiam collocari, cum actio aucta & imminuta ſint contrariæ: atque adeo ſub eodem genere debeant collocari. Reſpondetur, in ratione morborum & ſymptomatum, Medicos non conſiderare Logicas contrarietates, ſed tantum diuerſitates, quibus corpora noſtra præter naturam afficiuntur: atque ita, cum actio aucta diuerſiſſima ſit ab imminuta, tum ratione cauſæ, tum ratione modi operandi, cum vt diximus, perperam & peruerſe exerceatur, iure ſub deprauata continetur, & diſtinguitur toto genere ab imminuta, Medicè eas conſiderando.

CAPVT IV.

De Excrementorum differentijs.

Excrementa quatuor modis peccare poſſunt, 1. In ſubſtantia, 2. In quantitate, In qualitate, 4. In excernendi modo.

Primo, in ſubſtantia peccant excrementa, cum ſubſtantiam habent à vulgarium excrementorum ſubſtantia omninò alienam.

ET illa dicuntur eſſe toto genere præter naturam.

Eaque ſunt duplicia, vel ſcilicet omnino aliena, vel ex rebus naturalibus conſtantia.

A natura omnino aliena ſunt calculus, lumbricus, &c. Ex rebus naturalibus conſtant excrementa, cum ſanguis, adeps caruncula, aut quiduis ſimile excernitur, quod nullo modo debeat excerni.

Secundo, in quantitate peccant excrementa, ratione, exceſſus vel defectus.

Cum ſcilicet vel nimis copioſè effluunt, vt in diarrhœa, dyſenteria, diabete, ſudore copioſo, & hæmorrhagia profuſiori: vel parcius quam par ſit, aut nullo modo euacuantur, vt in conſtipatione alui, vrinæ ſuppreſſione, &c.

Tertio, in qualitate peccant excrementa, vel prima, vel ſecunda vel tertia.

In prima, dum ſunt calidiora, frigidiora, humidiora, vel ſicciora.

In ſecunda, dum ſunt tenuia vel craſſa, dura vel liquida, viſcida vel ſpumoſa.

In tertia, dum ſunt alieno colore, odore, vel ſapore prædita.

Quarto, in excernendi modo peccant excrementa, quando non excernuntur debito tempore, vel per partes conſuetas aut cum nimis ſubito, vel paula im vacuantur.

CAPVT V.

De Qualitatis mutatæ Differentijs.

Qualitates corporis mutatæ, vel ſunt primæ, vel ſecundæ, vel tertiæ.

ILlæ autem vt ſymptomata dicuntur, ab aliquo morbo debent dependere.

Primæ qualitates ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas.

Secundæ, durities, mollities, grauitas, leuitas, raritas, denſitas, lenitas, aſperitas & reliquæ.

Tertiæ ſunt colores, odores, ſapores, ſoni.

COROLLARIVM.

Circa qualitate mutatas.

Inter qualitates mutatas collocamus caliditatem, frigiditatem, humiditatem & ſiccitatem, quæ ad morbos ſimilares fuerunt ſupra relatæ, vnde grauis oritur difficultas, quam nos ita diluimus, dicentes, leues intemperies quæ ſunt tantum in fieri, & nullam habent in parte permanentiam inter morbos non poſſe recenſeri, ſed potius ſymptomata appellari, & qualitates mutatas, quæ ab aliqua partium vicinarum, aut ſympathiam habentium intemperie facta & morboſa generentur & foueantur.

Deinde aſperitas & læuitas inter qualitates mutatas recenſentur, quę ad morbos organicos fuerunt relatæ. *Reſpondetur*, aſperitatem & læuitatem ſi ſint valde inſignes, ita vt partium, quas occupant, actiones lædant manifeſtè, eſſe veros morbos; ſi vero ita leues ſint, vt nullo modo actionibus incommodent, à cauſa tamen præternaturali producantur, intemperie puta humida vel ſicca, certiſſimum eſt veri ſymptomatis rationem obtinere.

CA-

CAPVT VI.

De ſymptomatum cauſis in genere.

Omne ſymptoma ab aliquo morbo dependent, tanquam à propria cauſa.

HOc primò demonſtratur in actione læſa quæ eſt effectus morbi immediatus, vt ex ipſius definitione patet. Deinde, qualitates mutatas certum eſt à primis proficiſci, quæ temperamentum conſtituunt, quod ſecundum naturam exiſtens, non poteſt efficere qualitates ſecundam naturam mutatas, quas patet ab intemperie perpetuò proficiſci. Denique cum in excrementis vitium non contingat, niſi aut concoctrix, aut expultrix, aut retentrix fuerint vitiatæ, certiſſimum eſt illa perpetuò ab aliquo morbo proficiſci.

Cauſæ autem ſymptomatum in ſpecie, *in Pathologia particulari, c. 7.* & ſingulorum morborum hiſtoria exacte proponuntur. Nos tantum hic quædam exempla ad clariorem doctrinam proponemus.

CAPVT VII.

De Cauſis actionum læſarum.

Actiones animales à varijs intemperierum differentijs, morbis organicis, & continui ſolutionibus lædi ſolent.

SIc à frigida & humida cerebri intemperie excedente, actiones animales abolentur, vt patet in amentia & obliuione, & a remiſſiori imminuuntur, vt in fatuitate, & ſtupiditate: tum a calida intemperie nonnunquam ſimplici, alias cum ſiccitate iuncta deprauantur, vt in phrenitide & mania. Leduntur etiam actiones illæ aliquando à morbis organicis, vt obſtructionibus, & tumoribus varijs & à continui ſolutionibus, vt ab inſignibus capitis vulneribus.

Actiones vitales, quæ in pulſibus conſiſtunt ab intemperie calida & frigida potiſſimum obſtructione, & ſolutione continui, abolentur, deprauantur, vel imminuuntur, pro varia cauſarum intenſione vel remiſſione.

Sic in febribus pulſus deprauatur, in ſyncope aboletur, & in lipothymi imminuitur.

Actiones naturales priuatę, a morbis ſimilaribus tantum læduntur, officiales vero etiam ab organicis.

Actiones naturales priuatæ, quæ ad nutritionem ſpectant, nimirum attractrix, retentrix, & expultrix, a ſola temperie perficiuntur, ergo ſola intemperies eas poterit lædere: officiales verò varia etiam indigent partium, a quibus exercentur, conformatione: ideò a morbis organicis etiam læduntur. Sic ventriculi, hepatis, alteriuſque inſtrumenti actio, ab eryſipelate, phlegmone, alijſque tumoribus præter naturam interdum peruertitur, hiocque deprauata, aut imminuta fit concoctio. Sic etiam attractio officialis læditur, dum a tuberculo carnoſo, vel alio quouis tumore in gula, ſuborto cibis via præcluditur, vel ſaltem eorum difficillime in ventriculum fit attractio. Retentio pariter ex cauſis ſimilibus, & flatuum copia impeditur. Ac denique expulſio ex viarum anguſtia & obſtructione impeditur: vel etiam ex dilatatione, aut partis vellicatione nimium irritatur, & acceleratur.

CAPVT VIII.

De cauſis ſymptomatum, quæ ſunt io excrementis.

Excrementorum vitia perpetuò à morbis dependent, ſed vt plurimum mediate per actionum læſiones: Eo modo.

Nimia excrementi quantitas, vel dependet a partis, à qua fit excretio, retentrice imbecilla vel expultrice irritata a praua aliqua humoris qualitate, vel quantitate nimia.

SIc ab acribus & biliosis humoribus diarrhϾ contingunt, tum etiam a nimia cuiuſuis humoris.

Fit etiam nimia excrementorum vacuatio ob continentis partis vitium propter quod illa nequit continere.

Hoc euenit, quando vaſa aperiuntur io ſuis orificijs, vel eroduntur a cauſa interna vel externa, vel debilitantur tantum, vt patet in ſanguinis excretione, quæ fit per venarum ἀναστόμωσιν, διάβρωσιν & διαπήδησιν.

Excrementorum quantitas minuitur, vel quoties illa parcius generantur, vel cum facultas retentrix robuſtior euaſit, aut expultrix imbecillior, vel ob viarum anguſtiam, & obſtructionem.

Parcius generantur excrementa, vel ob alimentorum paucitatem, craſſitiem, ſiccitatem, vel ob vacuationes contrarias quæ conſuetas impedire ſolent; vel ob totius corporis nimiam reſolutionem.

Aliarum cauſarum ratio ſatis eſt manifeſta.

CAPVT IX.

De Cauſis qualitatis mutatæ.

Symptomata quæ in primis qualitatibus conſiſtunt, fiunt a partium vicinarum, vel ſympathiam habentium intemperie vt dictum eſt.

Quæ vero ad ſecundas qualitates ſpectant, à vario humorum vitio, aut partium intemperie dependent.

SIc durities a ſiccitate, tenſione, & congelatione oritur: mollities ab humiditate, & ita de cæteris.

Tertiarum dunique qualitatum hę ſunt cauſa.

Color in parte immutatur, vel ob intemperiem, vel propter humorem quendam ad eius ſuperficiem delatum.

Sic ab intemperie calida partes rubeſcunt, a frigida liueſcunt; ſic a bile in corpus effuſa color flauus ictericorum.

Odores praui ab humorum, vel partium putredine oriuntur: Sapores alieni ab excrementis linguam imbuentibus: Soni præternaturales à flatu fiunt in aliqua parte incluſo, pro varia illius agitatione, partium anguſtia, amplitudine, & caloris eleuantis potentia vel impotentia,

Hi ad excrementorum qualitates videntur referendi, qui tamen ita diſtinguuntur, vt ſcilicet eæ qualitates, quæ ad hoc ſimplicis effectus genus referuntur, in ipſis partibus eſſe debeant, & ab ijs dependere: quæ verò ad excretorum genus referuntur, in ipſis excrementis tanquam ſubiecto proprio eſſe debeant, & ab ipſis omnino dependere, vt qualitas quantitas, & ſubſtantia eorum.

IN-

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER TERTIVS,

SEMEIOTICEM CONTINENS.

PRAEFATIO.

IN legitima & rationali affectuum præter naturam curatione, hac methodo, ſemper procedere debet Medicus: Primò morbi propoſiti natura, cauſæ, & ſitus ſeu pars affecta accurratè ſunt inueſtigandæ. Secundò, diligenter inquirendum, an illius morbi curationem ſperare debeamus, an verò ſit incurabilis, vt inde moneamur, vel debita remedia nobis eſſe vſurpanda ad pollicitam ſalutem acquirendam; vel in deſperata, ab iis protinus abſtinendum, ne temerè infamentur ea, quæ multis fuere ſaluti.

Neceſſaria ergo eſt Signorum doctrina, quæ ſummum illud nobis confert beneficium, vt præſentes corporis diſpoſitiones cognoſcere, & futuros earum euentus præuidere valeamus. Semeioſim in tres ſectiones diuidemus, quarum prima erit de ſignis in genere. Secunda de ſignis diagnoſticis. Tertia verò de ſignis prognoſticis tractabit.

SECTIO PRIMA.

De Signis in genere.

CAPVT PRIMVM.

De Signi natura & definitione.

Signum apud Medicos *definitur, quod ſenſibus obuium aliquid aliud in corpore noſtro latens ſignificat.*

VBi notandum eſt, hic ſigni nomen latiùs quam apud Ariſtotelem vſurpari. Ille enim ea tantum ſigna appellanda eſſe docet, quæ ab effectis deſumuntur. Nos verò ea omnia quæ aliquid ex iis quæ in corpore noſtro fiunt, indicare poſſunt ſigni nomine donamus: quæ quidem ad certa quædam genera, ſeu fontes ſignorum generales, ſunt referenda, ſi prius communes quaſdam eorum differentias paucis tradiderimus.

CAPVT II.

De Signorum differentiis.

Omnia Signa medica, a Galeno diuiduntur in Arte parua, *in ſalubria, in ſalubria, & neutra.*

DE Signis ſalubribus pauciſſima ſumus acturi cùm ex bona corporis temperie, recta partium conformatione, vnione earundem, atque ex actionum omnium integritate, quæ ex illis reſultat, ſalubris ſtatus facilè innoteſcat; cùm etiam ex inſalubris, tanquam contrarii cognitione, ſatis eluceſcat. Neutra verò diſpoſitio tanquam inter ſalubrem, & inſalubrem media, per cognitionem facilè innoteſcet. *In ſignis ergo inſalubribus potiſſimùm nobis eſt inſiſtendum.*

Illa autem diuiduntur in παθογνωμονικὰ & συνεδρεύοντα.

Pathognomica, ſeu paſſionem ſignificantia *ea ſunt quæ morbum perpetuo comitantur, & cum eodem incipiunt, & deſinunt ac pro magnitudine morbi augentur & minuuntur: propriamque morbi eſſentiam conſequuntur.*

Sic in pleuritide dolor lateris pungitiuus, difficultas ſpirandi, tuſſis, ſputum cruentum, & febris aſſidua ſigna pathognomica nominantur.

Συνεδρεύοντα *ſeu* aſſidentia *ea ſunt, quæ neceſſario morbis, non cohærent, nec eorum eſſentiam indicant ſed alia quæ accidentariò iis conueniunt, vt magnitudinem, morem, aut euentum morbi.*

Et ea ratione illa triplicia ſtatuuntur: Alia ſcilicet, quæ coctionem & cruditatem indicant. Alia, quæ ſalutem & mortem. Alia denique, criſim & ſolutionem morbi.

Illa autem ſigna plerumque non ab initio morbi prodeunt, ſed paulò poſt incipiunt apparere. Et hac ratione ἐπιφαινόμενα, *id eſt,* poſt apparentia *nuncupantur vel etiam* ἐπιγιγνόμενα, *id eſt,* poſt genita: *licèt hæc duo nomina apud autores non raro diſtinguantur.*

Rurſus ex his omnibus ſignis alia præſentem corporis ſtatum indicant, & diagnoſtica dicuntur, alia denique præterita commemorant, & ἀναμνηστικὰ *ſeu* commemoratiua *nuncupantur.*

Quia verò præterita ideò in memoriam reuocantur, vt vel præſentes meliùs innoteſcant, vel futuri earum euentus præuideantur: commodè idcircò ſigna commemoratiua ſub diagnoſticis, & prognoſticis comprehendentur.

CAPVT III.

De fontibus ſignorum generalibus, a quibus omnia ſigna deſumuntur.

VT methoda facillima ſigna omnia medica elicere valeamus, ſtabiliendi primò ſunt fontes quidam generales, ad quos omnia ſigna de qualibet ſe propoſita, poterunt reuocari, & a quibus eadem artificioſè deducentur.

Cùm igitur eſſentia, & natura vniuſcuiuſque rei quocunque modo fuerit perſpecta, non ſolùm quid res ipſa ſit, ſed & multa alia, quæ ad rem ipſam pertinent, nobis patefaciat, primum ſignorum genus a natura rei de qua agitur, erit deſumendum. Deinde cùm duobus modis ad rei cuiuslibet cognitionem deueniamus, vno ſcilicet a priori, id eſt, per cauſam, altero vero a poſteriori ſcilicet per effectum, duo alia ſignorum genera proponere neceſſe eſt, vnum à cauſis alterum ab effectibus.

Tres igitur in vniuerſum debent conſtitui ſignorum fontes: Eſſentia ſcilicet, cauſæ, & Effectus.

Eſſentiam hic Medicè ac latè accipimus, & illius nomine non ſolùm rei ipſius formam ſed etiam genera, differentias, partes & proprietates vſurpamus, ſiue eſſentiales illæ ſint, ſiue accidentales.

Cauſarum vero nomine omnia cauſarum genera, quæ in Medicina conſiderantur.

Effectus vero varii ſunt pro varietate cauſarum.

Qui omnes ſignorum fontes minutim excutientur in particulari ſignorum inquiſitione; provt eorum vſus poſtulabit.

No-

Digitized by Google

Notandum autem hic eſt. *Primò*: in ſingulis rebus dignoſcendis ab omnibus fontibus ſigna capi non poſſe. Non raro enim eſſentia rei eſt incognita: cauſæ vero aliquando non exquiſitè indicant; aliàs effectus ſunt confuſi. Sed tamen ex propoſitis ſignorum capitibus, ſemper inuenies quod rem quam inueſtigamus; quantum Medicina prǣſtare poteſt, certo demonſtret; ita vt nunc ex ſolis effectibus ſigna neceſſaria deſumamus; nunc à cauſis, nunc ab eſſentia, nunc à duobus ſimul, & aliquando denique ab omnibus, quod ipſa exercitatio ſtatim patefaciet.

Nota, *Secundo*, perpetuo fere ab effectis multo plura & certiora ſigna deſumi, quàm a reliquis duobus fontibus.

Nota *Tertio*, ex ſignis quæ proponentur, alia magis, alia minus efficaciter indicare, ſed tamen ex omnium collectione, rem quam inquirimus, certo demonſtrari.

Nota *Quartò*, vt a propoſitis fontibus vera ſigna deſumi poſſint, eorum omnium quæ corpori noſtro inſunt, vel ei poſſunt contingere naturam, cauſas, & effectus optimè debere innoteſcere. Atque adeo Phyſiologiæ, & Pathologiæ præcepta ita ad manum haberi debere, vt illa hic in vſum facilè poſſimus reuocare. Alioqui hæc Semeioticæ præcepta, licèt prolixiùs multò fuerint pertractata, fore inutilia.

S E M E I O T I C A E

S E C T I O S E C V N D A

De Signis diagnoſticis.

C A P V T P R I M V M.

De Signis bilioſi humoris in toto corpore prædominantis.

COgnitio temperamenti & humoris in toto corpore prædominantis neceſſaria eſt, ad affectus ſpeciem dignoſcendam, & cauſam illum producentem. Ideo antequam de illis diſſeramus, primo nobis proponenda ſunt ſigna humoris in corpore prædominantis, a bile ſumpto exordio.

Notandum tamen prius eſt, duos tantùm eſſe fontes, ex quibus humorum ſigna deſumuntur, nempe cauſas & effectus, eſſentia enim hac in re nihil præſtat.

Vt igitur duos hoſce fontes penitus exhaurire valeamus, illorum genera & ſpecies ordine ſunt proſequendę: omnes ſaltem illæ, quæ ad humorum notitiam aliquid præſtare poſſunt; quæ ad faciliorem memoriam in ſequentem tabulam ſunt relatæ.

Huc refer tabulam notatam litera A.

Hunc igitur ordinem obſeruando, bilem in corpore dominantem indicabunt.

Cauſæ materiales.

Alimentorum, qualites. Qualitas. Ordo.

Vſus ciborum calidorum & ſiccorum vini generoſi aut meri potio, quæ facilè conuertuntur in bilem.

Defectus alimentorum, vt inedia, victus valde tenuis & parcus.

Dulcia in fine menſæ aſſumpta, quia longiori coctione in bilem vertuntur; ſicut experientia patet, illa in diuturna coctione artificiali amareſcere.

Medicamenta. Retenta.

Vſus medicamentorum calidorum, vt aromatum, &c quæ in bilem degenerant.

Biliſ euacuatio conſueta per aluum, vrinas, vomitum, vel ſudores, ſponte vel per medicamenta, ſuppreſſa, vel intermiſſa.

Cauſæ efficientes.

Calida & ſicca temperies ventriculi, hepatis, & cordis. Quia hæ partes, corpus vniuerſum afficere valent.

Parentes bilioſo præditi temperamento.

Partes. Hæreditas. Ætas. Sexus. Regio. Tempus. Alimenta.

Aetas iuuenilis, qualis potiſſimùm ab anno decimo octauo ad trigeſimum quintum.

Sexus virilis Illi enim bilioſi magis, ſicut fœminæ pituitoſæ cenſentur.

Regio calida & ſicca.

Tempus æſtiuum.

Cibi & potus calefacientes & exſiccantes, vt allia, cæpe, ſalſa omnia & piperata, quæ hepar calafaciendo plus æquo, faciunt, vt nimiam bilis copiam progeneret.

Vita laborioſa, & multis exercitationibus dedita.

Exercitatio. Venus. Vigiliæ.

Nimius ad venerem impetus, quo totum corpus incandeſcit.

Vigiliæ nimię quibus ſanguis, & ſpiritus inflammantur.

Animi pathemata.

Iræ, curæ, & omnes vehementes animi commotiones.

Iuuantur à frigidis, & humidis; læduntur a calidis & ſiccia, & a ieiunio.

E F F E C T V S.

Actiones Animales.

Ingenium. Animi paſſiones.

Ingenium acre, & ſolers, promptum & expeditum.

Iracundia, furor, audacia, iactatio, appetitus vindictæ.

Somnus & vigiliæ. Inſomnia.

Somnus paucus admodum, & lenis ac vigiliæ maximæ.

Inſomnia ignium, incendiorum, rixarum, & tumulus.

Senſus.

Senſus vegeti; acuti, veloces, expediti, auditus potiſſimùm, qui maximè iuuatur a ſiccitate.

Motus celeres, & expediti; ſed citò exoluuntur.

Actiones naturales.

Pulſus magnus, frequens, & durus.

Actiones naturales.

Appetentia.

Inappetentia, & cibi faſtidium, æſtate potiſſimum.

Frigidorum appetitus.

Inediæ difficilis tolerantia.

Sitis magna, & potus frequens.

Sitis.

Accretio cita, & prompta, ac matura ſenectus: quia humidum radicalę promptè abſumitur.

Venus.

Ad venerem procliuitas maxima, propter ſeminis acrimoniam.

A Venere cita exolutio: quia bilioſorum ſpiritus ſunt valde diſſipabiles propter tenuitatem.

Paſſiones.

Morbis bilioſis procliuis diſpoſitio, vt febribus ardentibus & tertianis, phrenitidi, pleuritidi; vomitui bilioſo, diarrhœis, eryſipelatis, herpetibus, puſtulis faciei, &c.

Peros.

Excrementa.

Vomitus humoris tenuis, pallidi, vel flaui, & amari; aut ſapor amarus in lingua.

Aures.

Aurium excrementa copioſa, & valde ruffa.

Aluum.

Fæces maximè flaueſcentes.

Veſicam.

Vtina tenuis, & ruffa, vel etiam rubra, & flammea.

Purgamenta vteri ſubflauo, aut citrina.

Cutis qualit. primæ. Secundæ.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum calida & ſicca, & calor illius acris & mordax, in manibus potiſſimùm.

Cutis dura & aſpera.

Color cutis, faciei potiſſimùm & oculorum pallidus, & ſubflauus.

Pili. Quantitas Qualitas.

Capillorum paucitas, a pororum raritate, quæ materiam pilorum effluere permittit.

Capilli flaui bilis colorem referentes, ac ſubni-

gri,

Digitized by Google

A. Tabula fontes omnes continens, à quibus ſigna humorum in Corpore prædominantium deſumuntur.

- Signa humorem in corpore dominantem indicantia deſumuntur, vel in
  - Cauſis, quæ ſunt vel
    - Materiales
      - Aſſumpta
        - Alimenta, in quibus conſideratur
          - Qualitas,
          - Quantitas,
          - Ordo,
          - Tempus.
        - Medicamenta.
      - Excreta & Retenta.
    - Efficientes
      - Naturales
        - Temperie varia
          - Ventriculi,
          - Hepatis,
          - Cordis,
          - Cerebri.
        - Hæreditaria diſpoſitio,
        - Aetas,
        - Sexus.
      - Non naturales
        - Aer, ad quem
          - Regio
          - Anni tempus.
        - Cibus & potus,
        - Motus ad quem
          - Exercitatio
          - Venus.
        - Quies
        - Somnus
        - Vigilia
        - Animi pathemata.
      - Iuuantes & lædentes.
  - Effectibus in quibus conſiderantur
    - Actiones
      - Animales
        - Principes
          - Imaginatio, ad quã referuntur
            - Ingenij varia diſpoſitio.
            - Animi paſſiones variæ.
          - Ratiocinatio.
          - Memoria.
        - Minus Principes
          - Senſus
            - Communis
              - Somnus.
              - Vigilia.
              - In ſomnia.
            - Priuatus
              - Quinq; ſenſus naturales.
          - Motus
      - Vitales, vnde pulſus
        - Magnus
        - Paruus
        - Frequens
        - Tardus
        - Mollis
        - Durus &c.
      - Naturales
        - Nutritio, cui inſeruiunt
          - Attractio, ad quam
            - fames
            - ſitis.
          - Retentio
          - Concoctio
          - Expulſio.
        - Accretio, quę eſt vel in
          - Quantitate
            - Magna
            - Parua.
          - Tempore
            - Celer
            - Tarda.
        - Generatio, vnde
          - Veneris appetitus
          - Auerſio eiuſdem.
          - Noxa ex illa,
          - Emolumentum.
    - Paſſiones:
    - Excrementa quæ excluduntur, per
      - Os
      - Aures
      - Nares
      - Aluum
      - Veſicam
      - Vterum
      - Habitum corporis
      - in iiſque conſideratur
        - Conſiſtentia
        - Color
        - Sapor
        - Odor.
    - Habitus, in quo conſiderantur
      - Cutis, eiuſque qualitates
        - Primæ
          - Caliditas
          - Frigiditas
          - Humiditas
          - Siccitas
        - Secundæ
          - Durities
          - Mollities
          - Aſperitas
          - Læuitas
        - Tertiæ
          - Color
      - Partes à cute exortæ, ſc. pili, & in his
        - Quãtitas
          - Continua
            - Longitudo
            - Breuitas
          - Diſcreta
            - Multitudo
            - Paucitas.
        - Qualitas
          - Patibilis
            - Secunda
              - Durities
              - Mollities
              - Aſperitas
              - Læuitas
              - Tenuitas
              - Craſſities.
            - Tertia
              - Color
          - Figura
            - rectitudo
            - criſpitudo.
        - Paſſio
          - Ortus
          - Incrementum
          - Caſus.
      - Partes cuti ſubiectæ, & in his
        - Vaſa, in quibus
          - Anguſtia
          - Latitudo
        - Carnes, & in his
          - Gracilitas
          - Obeſitas
          - Carnoſitas.

Digitized by Google

gri, à maiori exuſtione, & nonnunquam criſpi; propter ſiccitatem quæ pilos intorquet: ac calui fiunt propter cutis ſiccitatem, & materiæ pilorum conſumptionem.

Paſſio. Pili citò oriuntur, & citò decidunt.

Latitudo vaſorum Calidi enim proprium eſt dilatare:& venæ in oculis conſpicuæ.

Carnes. Habitus corporis gracilis macilentus.

CAPVT II.

De Signis humoris pituitoſi in corpore prędominantis.

Pituitam in corpore dominantem indicant.

Cauſæ materiales.

Alimentorum. qualitas. Vſus conſuetus alimentorum frigidorum & humidorum, vt fructuum, olerum, piſcium, lacticiniorum, aquæ potio, &c. Illa enim facilè in pituitam abeunt.

Quantitas. Nimia alimentorum quantitas, quæ calorem natiuum obruit & cruditates gignit.

Tempus. Cibi aſſumpti ſtatim a ſomno, vel ante ſomnũ, aut antequam priores ſint concocti.

Medicamenta. Diuturnior vſus medicamentorum frigidorum & humidorum, quæ vt alimenta in pituitam degerant.

Retenta. Omiſſa naturalis conſuetudo pituitam euacuandi per vomitum, vel ſeceſſum, vel artificialis per exercitationes, aut vſu aquarum thermalium, laconicorum. vel medicamentorum purgantium, aut diureticorum, ex quorum intermiſſione pituitæ copia cumulatur

Cauſę efficientes.

Partes. Frigida humidaque temperies ventriculi, hepatis, cordis, & cerebri.

Hæreditas. Ortus ex parentibus pituitoſo temperamento præditis.

Aetas. Aetas ſenilis, quæ propter caloris inopiã, multam aceruat pituitam; tum etiam puerilis, propter ingluuiem & incautam viuendi rationem.

Sexus. Sexus muliebris.

Regio. Regio frigida, & humida, quales ſunt quę ſtagnis paludibus, aut maioribus fluminibus, ſunt vicinæ, ac Boreæ, niuibus, imbribuſque expoſitæ; & quæ ſunt magis ſeptentrionales, vnde fit vt Germani omnes ferè pituitoſi ſint.

Tempus. Tempus hyemale.

Cibi & potus. Cibi & potus refrigerantes, & humectantes, vt lactucæ, portulacæ, & fructuum hortorum vſus, & aquæ potio, quæ ventriculum & hepar refrigerando, faciunt vt multam pituitæ copiam producant.

Vita otioſa & ſedentaria.

Somni longi, & profundi, præſertim à cibo.

Quies. Somnus Pathemata. Vita ſine curis, ſtudior, męrore, aut cum his valde excedentibus, quia calorem natiuum diſſipando corpus refrigerant.

Vſus calidorum & ſiccorum iuuantur, & frigidis & humidis læduntur.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Principes. Imaginatio ſatis bona, ac facilis rerum perceptio, ſed prompta obliuio quia in rebus humidis facile fiunt impreſſiones, ſed promptè delentur.

Mens torbida, & hebes, ingenium tardum & obtuſum.

Somnus. Ita remiſſa, & facilè placabilis.

Maxima ad ſomnum propenſio.

Inſomnia. Inſomnia frigoris, aquarum, pluuiarum, niuiũ, ſubmerſionis, fluminum, ſtagnorum, marium, & rerum albarum.

Senſuum habetudo. Senſus.

Motus tarditas, ſed in eo duratio, quia ſpiritus craſſiores minùs diſſoluuntur. Motus.

Actiones vitales.

Pulſus paruus, tardus, & mollis. Pulſus.

Actiones naturales.

Appetentia deiecta, vnde apud Hipp. ſenes facilè ieiunium ferunt. Fames.

Sitis nulla, aut ſaltem perexigua. Sitis.

Tardè adoleſcunt, quia nonniſi lungo tempore calor debilis multam humiditatem poteſt edomare. Accretio.

Ad venerem tardi. Venus.

Ex moderato illius vſu iuuantur, quia calore pituita concoquitur, & temperatiuus corpus euadit: At frequentiori illius vſu corpus redditur frigidius.

Paſſiones.

Cœlo ſereno meliùs habent, frigido & pluuioſo peiùs.

Morborum frigidorum frequens occurſus, vt catarrhi, hydropis, cachexiæ pituitoſæ, letargi, paralyſis, & ſimilium.

Excrementa.

Humoris craſſi, albicantis, & inſipidi excretio per os & nares. Per os. & nares.

Fæces albicantes & mucoſæ. Aluum.

Vrina alba, vel pallida, eaque tenuis, ſi adſint obſtructiones, alioqui turbida & craſſa, cum copioſo ſedimento. Veſicam.

Alba vteri profluuia in mulieribus.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida: pedes potiſſimùm & manus frigidiſſimæ, hyemis tempore. Cutis. Qualit. Primæ.

Cutis mollis & leuis. Secundæ.

Color eiuſdem albus. Tertiæ.

Pili molles & leues, ac tenues, ab initio. Pili. Qualit.

Ruffi capilli, quia pituita vlteriori coctione talem colorem adipiſcitur. Secundæ. Tertiæ.

Capilli recti, quia cùm in cute nulla ſit ſiccitas, faciles in ea ſunt meatus, quos excrementa liberè permeare poſſunt. Figura.

Pili tarde oriuntur, & nunquam calueſcunt. Paſſiones.

Vaſorum anguſtia, & nullæ venæ in oculis apparent. Vaſa.

Habites corporis mollis, & obeſus, non tamen carnoſus. Carnes.

CAPVT III.

De Signis ſanguinis in corpore prædominantis.

Sanguinem in corpore prædominantem indicant.

Cauſæ materiales.

Vſus ciborum euchymorum, & eupeptorum, quales ſunt panis recens albiſſimus, & probè coctus, oua tremula, carnes iuniorum animalium, & laudabilis alimenti, vt gallinarum, perdicum, phaſianorum, vitulorum, hædorum, &c. Aqua purior fontana, vinum generoſum ſalubriter dilutum. Alimenta.

Suppreſſiones vacuationum ſolitarum, vt hęmorrhagia in iunioribus, hæmorrhoidum in ætate prouectis, aut menſium in mulieribus. Retenta.

Cauſæ Efficientes.

Calida humida hepatis, & cordis temperies. Partes.

Ortus ex parentibus ſanguineis.

Aetas a pueritia vſque ad pubertatem. Aetas.

Regio meridiolanis, & auſtrinis ventis perflata. Hęreditas. Regio.

Otium vel leuis exercitatio, quæ appetitum

intendat, & corpus non reſoluat.

Veneris vſus rarus.

Tempus. Exercitatio. Venus. Somnus. Pathemata, iuuantes.

Somnus dulcis & moderatus.

Vita ſine curis, gaudio & lętitia plena, ac delitijs affluens.

Iuuantur ex larga ſanguinis miſſione, vel ſpontanea eiuſdem profuſione, iiſque omnibus quę ſanguinis copiam minuere valent.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Imaginatio. Felix imaginatio & rerum comprehenſio, quia in humido promptæ fiunt impreſſiones.

Ratiocinatio. Mentis hebetudo & ſtoliditas, ad riſum profuſio, impudentia, incontinentia in valde ſanguineis. In alijs iucunditas animi & hilaritas, cum diſcurſu facili & libero: ac magna ad amorem propenſio.

Memoria. Memoria parum debilis.

Somnus profundus, minùs tamen quàm in pituitoſis.

Inſomnia. Inſomnia rerum rubrarum, & iucundarum, amœnitatum, nuptiarum, hortorum, muſicorum concentuum, Regum, principum & magnatum.

Motus. Motus quidem moderati, ſed graues & laſſitudinis pleni.

Actiones vitales.

Pulſus. Pulſus magnus, tardus & plenus.

Actiones naturales.

Fames. Appetitus mediocris, niſi adſit multitudo humoris, quæ ſatietatem pariat.

Sitis. Sitis etiam mediocris.

Venus. Propenſio ad Venerem, ſed non tanta vt in bilioſis.

Facilis veneris tolerantia propter copiam ſeminalis materiæ.

Paſſiones.

Facilis lapſus in febres ſynochos, phlegmonas, furunculos, &c.

Excrementa.

Per varias partes. Frequentes, aut copioſæ ſanguinis excretiones per nares, vterum, & hæmorrhoides.

Per veſicam. Vrinæ copioſæ laudabili colore; & conſiſtentia præditæ, & contentorum multitudine aliquando refertæ.

Aluum. Fæces ſubruffæ, & conſiſtentia mediocres.

Habitus corporis.

Qualitas. Cutis ad tactum calida & mollis perſentitur.

Secunda. Color faciei floridus, & rubicundus.

Tertia. Pili. Pilorum copia mediocris, color ſubflauus, & prompta eorum generatio.

Vaſa. Vaſorum amplitudo mediocris.

Habitus corporis carnoſus, & bene compactus.

COROLLARIVM.

Vera plethora, & cacochymiæ expers, iiſdem ferè ſignis indicatur, ſi vaſorum tenſionem addas, & laſſitudinem ſpontaneam.

CAPVT IV.

De Signis melancoliæ in corpore prædominantis.

MElancholicum humorum in corpore redundantem ſequentia ſignificant.

Cauſæ materiales.

Alimenta. Vſus alimentorum craſſiorum, duriorum, & terream ſubſtantiam poſſidentium; qualia ſunt panis ater & furfuraceus, vinū nigrum & craſſum, aquæ turbidæ & limoſæ, legumina, caſeus antiquus; carnes bubulæ, leporinæ, ſuillæ, auium paluſtrium, præcipuè ſalitæ, aut fumo induratæ, piſces cetacei, duri, & ſalſi, braſſicæ, paſtinacæ, &c.

Retenta. Retenta melancoliæ vacuatio conſueta, ſponte, vel arte facta per hæmorrhoidas, aluum, varices, ſcabiem, &c.

Cauſæ efficientes.

Partes. Hepatis & cordis temperies frigida & ſicca, cum lienis imbecillitate, vel obſtructione, ob quā non poteſt humorem melancholicum attrahere, & conuenienter ſecernere.

Hæreditas. Ortus ex parentibus melancholicis.

Aetas. Aetas conſiſtens, à quadrageſimo ad ſexageſimum.

Regio. Regio in qua inæquales fiunt aeris conſtitutiones.

Tempus. Tempus autumnale.

Vigiliæ. Vigiliæ immenſæ, quia corpus exſiccant, & calorem natiuum diſſoluunt.

Pathemata. Vita ſtudijs, curis, ſolicitudinibus, & mœrore plena.

Iuuantes & lædentes. Iuuantur calidis, & humidis, tum etiam temperatis, læduntur frigidis & ſiccis, vt aceto.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Imaginatio. Timor & mœſtitia ſine cauſa manifeſta in valde melancholisci. Ij verò qui ex leui ſanguinis aduſtione fiunt melancholici; ſunt aſtuti, cauti, prudentes, conſtantes, ingenioſi.

Attabilarij verò, vbi melancholia eſt aduſta, oſores, proditores.

Melancholici difficulter ad iram excitantur, ſed poſtea difficulter placantur.

Rerum perceptio difficilis.

Memoria. Memoria firma propter ſiccitatem.

Vigiliæ. Vigiliæ maximæ, & ſomni turbulenti, ac interrupti.

Inſomnia. Inſomnia rerum nigrarum, horrendarum, cadauerum, ſepulchrorum, dæmonum, &c.

Senſus. Senſuum hebetudo, aſpectus inconſtans, triſtis, & horridus.

Motus. Motus tardus, grauis & compoſitus.

Actiones vitales.

Pulſus. Pulſus tardus, & durus.

Actiones naturales.

Fames. Voracitas maxima propter aciditatem melancholiæ, quæ excitat appetentiam; interdum deiecta apparentia.

Sitis. Sitis exigua propter ſeri & ſaliuæ abundantiam, quæ in melancholicis redundat.

Expulſio. Ructus acidi, qui à cruditatibus excitantur, quibus melancholici abundant.

Accretio. Tarda accretio, & cita ſenectus.

Venus. Tardè ad venerem excitantur, & illius vſus plurimum læduntur; ad eam tamen promptiores ſunt ij melancholici, qui plurimis flatibus abundant; neque his perinde inimica eſt Venus, cùm paucius ſemen emittant, vtpote ex flatus ad cocundum excitati.

Paſſiones.

Febres. Frequens morborum melancholicorum incurſus, quales ſunt quartana, tumor lienis, & durities; lepra, fœda ſcabies, varices, hæmorrhoides, &c.

Excrementa.

Humoris melancholici vomitio frequens.

Frequens ſputio, & copioſa ſaliuæ eiectio, vnde melancholici ſputatores dicuntur.

Aluus. Aluus vt plurimùm ſicca, & conſtipata, deiectiones nigricantes.

Hæmorrhoides. Sanguinis atri excretio per hæmorroides.

Vrina tenuis & alba, interdum craſſa & liuida.

Habitus corporis.

Cutis ad tactum frigida ſicca, dure & aſpera.

Color faciei fuſcus, plumbeus, aut nigricans.

Capi-

Veſicam. Cutis qualit. prima, ſecunda tertia. Pili. Vaſa. Carnes.

Capilli multi, duri, aſperi, craſſi, nigri, tardè oriundi, & citò caneſcentes.

Venæ anguſtæ,

Habitus gracilis & macilentus.

Atque hæc de ſignis humorum in toto corpore prædominantium.

COROLLARIVM.

Hac protinùs methodo, & iiſdem omnino ſignis ſingularum partium temperiem inueniemus ea ſcilicet eodem modo illis partibus applicando, earumque potiſſimùm actiones, & excrementa contemplando.

CAPVT V.

De Signis partis affectæ.

NAturali corporis diſpoſitione ritè perſpecta ad ea quæ præter naturam corpori inſunt, eſt deueniendum. Primò igitur iam partis affectæ indicia inquiremus Deinde ſpeciem affectus, qui illam partem occupat, ac tandem cauſas à quibus affectus ille dependet. Partis affectæ ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt, eſſentia, cauſis, & effectibus, quorum ſeries propoſita eſt in tabula notata litera B.

Ergo ſecundùm illam ſeriem partem affectam indicant. *Eſſentia.*

Qualitates primæ. Temperies partis, ſi enim illam præter modum calidam, frigidam humidam, aut ſiccam percipiamus, præter naturam affectam eſſe iudicabimus.

Secundæ. Durities & mollities, ſi enim in hypochondrijs v.g. duritiem & retinentiam percipiamus, partes illi ſubiectas, hepar, aut lienem obſtructum, vel inflammatum eſſe iudicabimus: Sic nimia alicuius partis mollities, eam œdematoſo aliquo affectu laborare eſt indicium.

Magnitudo aucta. Tumor præter naturam, iſque vel externus, qui viſu percipitur, vel internus qui tactu perſentitur, quales ſunt tumores, ventriculi, hepatis, lienis, veſicæ, &c.

Imminuta. Maxima partium conſumptio, & atrophia.

Situs. Situs partis, qui maximi eſt hac in re momenti; ſi enim ex anatome nobis conſtet, quem vnaquæque pars in corpore noſtro ſortiatur locum, facilè ex humore, intemperie, aut quouis alio ſenſibili affectu illum locum occupante, eam partem laborare conijciemus.

Figura. Figura partes in eodem loco ſitas à ſe inuicem diſcernit, ſic tumor in dextro hypochondrio lunarem obtinens figuram, gibbam hepatis partem affectam eſſe indicat; ſi verò oblongam habeat figuram, & externus magis ſit, muſculos abdominis rectos affectos eſſe oſtendit.

Cauſæ externæ.

Externæ cauſæ aliquid indicare valent, ſi quis enim verbi gratia cantharides aſſumpſerit, veſicam laborare conijciemus, quòd illæ peculiarem habeant vim veſicam alterandi, ſic ſi quis ab inſolatione laboret caput affectum indicatur, quod eam partem præ cæteris ſol afficere conſueuit: tum & ſi ab immodica venere prodijt affectus, ſpirituoſam ſubſtantiam, neruoſaſque partes malè habere arbitrandum, quod illis partibus ſit inimica venus. *Cauſæ internæ.*

Inter cauſas internas affectus ipſos poſſumus recenſere: ſiquidem vbi tertiana infeſtat, affectum indicat quotidiana ventriculum, & quartana lienem, quia earum cauſæ in his partibus cumulari ſolent.

Nota, in vſu practico dum partem affectam inquirimus ab eſſentia, & cauſis non eſſe incipiendũ ſed priùs ab actionibus, excrementis, & qualitatibus mutatis ſigna eſſe deſumendi, ac tandem ab eſſentia, & cauſis. *Effectus actiones.*

Actiones læſio partem affectam indicat, a qua dependet. V g.

Animales. Principes. Delirium, vigilia, ſenſus & motus abolitio, cerebrum affectum ſignificant.

Senſus priuatus. Senſus particularis læſio, vt viſus, vel auditus, illius organum affectum indicat.

Dolor pungitiuus & tenſiuus. Dolor pungitiuus indicat membranam affectam, potiſſimùm a materia acri, & erodente. Tenſiuus autem fit aliquando in membranis a flatibus, & in venis a nimia repletione.

Grauatiuus. Dolor grauatiuus ſignificat parenchyma alicuius viſceris affici, omnia enim parenchymata obtuſum habent ſenſum: Sic dum calculus renum ſubſtantiam comprimit, dolor grauatiuus, dum verò in caput vreteris fertur, dolorem efficit pungitiuum Sic etiam in pleuritide materia membranam ſuccingentem occupante, fit dolor punctorius, dum verò fit metaſtaſis in pulmonem, mutatur in grauatiuum.

Pulſatorius. Dolor pulſatorius affectam arteriam indicat, aut partem ei vicinam: ideò in omnibus inflammationibus partium arterias poſſidentium fit dolor pulſatorius.

Excrementa.

Illa verò quæ per varias corporis partes excernuntur, partem affectam indicare ſolent, hoc modo.

De eſſentia Partis. Subſtantia cartilaginoſa per tuſſim excreta aſperam arteriam affectam indicat, vel bronchia pulmonum; carnis verò fungoſæ fruſtulum excretum, pulmonem ipſum affectum indicat, craſſa verò ex craſſis educitur.

Naturaliter contenta. Si cibus, aut vrina, aut fæces per vulnus excernuntur, ventriculum, veſicam, aut inteſtina vulnerata pronunciamus.

Præternaturam contenta. Si lapilli, vel arenulæ per vrinam excernuntur, renes vel veſica laborant.

Lumbrici per os, aut anum excreti, inteſtina affecta indicant.

Qualitates excrementorum. Primæ, ſecundæ, tertiæ. Aer calidior expiratione emiſſus, cor vel pulmonem indicat calidiorem; frigidior verò cor valde refrigeratum, & morti proximum.

Sanguis calidior; tenuior, & flauior, ac cum quodam ſaltu exiliens, arteriam indicat vulneratam.

Tenuitas & color. Tenues alui deiectiones, & rubentes, ac loturæ carnium ſimiles, hepatis indicant imbecillitatem.

Spumoſitas, & modus. Spumoſæ excreationes, ac tuſſiendo reiectæ, pulmonem affectum indicant.

Quibus in alui profluuij excrementa ſpumoſa ſunt, ijs ex capite pituita defluit. *Aph. 30 ſect. 7.* Pituita enim è cerebro defluens, cum flatibus permiſta in inteſtinis, ſpumoſa efficitur.

Ructus acidus oſtendit ventriculum cruditate laborare.

Sapor. Quantitas. Si ſanguis tuſſiendo expuatur magna quantitate, vaſa pulmonis affecta eſſe oportet, cum ea quæ ſunt in aſpera arteria anguſtiora exiſtant, quam vt poſſint, multum ſanguinis effundere.

Sanguis meiendo excretus, ſi paucus ſit, ex veſica proficiſci eſt conijciendum, ſi multus, ex renibus aut ſuperioribus partibus, vbi maiori copia continetur.

Modus. Excrementa, ſpuendo reiecta, os affectum ſignificant; ſcreando fauces; tuſſiendo pulmones, vel aſperam arteriam; vomendo ventriculum.

Ordo. Si pus mingitur ante vrinam, in pene ipſo vlcus eſt; ſi poſt in veſica aut renibus.

In dyſenteria ſi pus aut ſanguis effluat purus ante fęces, credibile eſt rectum inteſtinum eſſe potiùs vlceratum, quàm reliqua: ſi verò poſt fœces, aut illis valde permixtus, ſuperiora, vel media inteſtina affecta eſſe indicat.

Qualitates mutatæ.

Qualitates mutatæ aliquando partem affectam indicāt. E.g. qua parte corporis calor aut frigus eſt

Digitized by Google

Tabulæ ſignorum Partis Affectæ,

Signa partis Affectæ deſumuntur, vel ab

- Eſſentia, quæ Medicis eſt vel
  - Temperies quæ conſiſtit in qualitatibus.
    - Primis quæ ſunt
      - Caliditas
      - Frigiditas
      - Humiditas
      - Siccitas
    - Secundis vt ſunt
      - Durities
      - Mollities
  - Magnitudo
    - Aucta
    - Imminuta.
  - Situs.
  - Figura.
- Cauſis
  - Externis
  - Internis.
- Effectibus, qui ſunt vel
  - Actiones
    - Animales
      - Principes, nempe
        - Imaginatio
        - Ratiocinatio
        - Memoria.
      - minùs principes
        - Senſus
          - Communis, ad quem
            - Somnus
            - Vigilia;
          - Priuatus
            - Viſus
            - Auditus
            - Olfactus
            - Guſtus
            - Tactus ſub quo dolor qui eſt vel
              - Pungitiuus
              - Tenſiuus
              - Grauatiuus
              - Pulſatorius
        - Motus.
    - Vitales quæ ex pulſu dignoſcuntur
    - Naturales quæ ſunt
      - Nutritio, cui inſeruiunt
        - Attractio,
        - Retentio
        - Concoctio,
        - Expulſio,
      - Generatio.
  - Excrementa in quibus conſideratur.
    - Subſtantia, quæ eſt vel
      - De eſſentia ipſius partis.
      - Naturaliter in parte contenta,
      - Præter naturam contenta.
    - Qualitas
      - Prima
        - Caliditas
        - Frigiditas
        - Humiditas
        - Siccitas
      - Secunda
        - Tenuitas
        - Craſſities
        - Viſciditas
        - Spumoſitas,
      - Tertia.
        - Color
        - Sapor.
    - Quantitas.
    - Modus excernendi,
    - Ordo.
  - Qualitas mutata in
    - Colore
    - Sapore
    - Sono

ibi morbus eſt. *Aphoriſ.39 ſect.4.*

Color. Plumbeus aut liueſcens totius corporis color, hepar indicat refrigeratum; citrinus cyſtidem ſelleam eſſe obſtructam; nigricans lienem obſtructum.

Rubor pertinax, & ſaturatus in genis pulmonem indicat inflammatum.

Sapor. Amarus ſapor in lingua, bilem in ventriculo redundare ſignificat.

Salſus verò pituitam ſalſam à cerebro fluere.

Sonus. Tinnitus & Sibilus aurium eas affectas indicat.

Borborygmus in ventre ſignificat flatus eſſe in inteſtinis.

CAPVT VI.

De Signis partis primariò, vel per conſenſum laborantis.

IN omni præternaturali diſpoſitione perpetuò ferè ſolet euenire, vt plures partes ſimul afficiantur, quòd ſcilicet ea quæ primario afficitur, alias omnes cum quibus aliquam habet communionem, trahat in conſenſum, vbi acri medici ſolertia opus eſt, vt affectus ſympathici ab idiopathicis diſtinguantur.

Ad hoc autem præſtandum, ex prædictis fontibus ſigna deſumentur, ex quibus alia leuem tantùm coniecturam afferunt, alia vero certiorẽ; omnium tamen collectio rem certiſſimè indicabit.

Horum ergo Signorum fontes ex ſequenti tabula, notata littera C. deſumuntur.

C *Tabula Signorum partem primariò, vel per conſenſum affici indicantium.*

Signa partem primariò, vel per conſenſum affici indicantia, petuntur vel ab
- Eſſentia, ad quam refertur
  - temperies, quæ eſt in qualitatibus,
    - primis
      - caliditate
      - frigiditate
      - humiditate
      - ſiccitate.
    - ſecundis
      - duritie
      - mollitie
      - raritate
      - denſitate.
  - vicinia
  - genus
  - officium
  - connexio
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - iuuantes
  - Lædentes
- Effectibus, ſeu ſymptomatis, in quibus conſideratur.
  - magnitudo
  - tempus
  - ordo
  - duratio

Quorum ſignorum ſeriem clariùs patefacient ſequentia theoremata exemplis ſuis illuſtrata.

Eſſentia.

Qualitates primæ. Partes calidiores alijs faciliùs compatiuntur, quam frigidæ: quoniam humores noxios, & vapores facilè ad ſe trahunt; attractio enim fit à calore: Sic cor & hepar alijs partibus faciliùs compatiuntur, quam ventriculus, veſica, vterus, &c.

Qualitates ſecundæ. Partes raræ, & molles alijs faciliùs compatiuntur, quam denſæ & duræ, quia faciliùs cauſas noxias recipiunt; eiſque minimè reſiſtunt, Sic cutis ob raritatem facile recipit fluentes a partibus interioribus humores; ſic pulmo fluentibus à capite humoribus ſæpe tentatur.

Vicinia. Partes vicinæ aptiores ſunt alijs compati, quàm remotæ. Sic manus brachio vicino mala ſua communicat, os carni vicinæ, ventriculus hepati, pleura pulmoni, pulmo cordi, & ita de cæteris.

Genus. Quæ ſub eodem genere poſitæ ſunt partes, eandemque poſſident naturam, ſibi inuicem facilè compatiuntur. Sic partes neruoſæ neruoſis compatiuntur, vt carnoſæ carnoſis.

Officium. Partibus publicum in corpore munus exercentibus affectis, totum corpus per conſenſum afficitur. Sic cerebro, corde, vel hepate laborante totum corpus laborat.

Situs. Quæ partes ſimile in corpore officium exercent, ſibi inuicem compatiuntur. Sic mammę vtero, veſicæ renes compatiuntur.

Quæ partes alijs directè ſuperiacent, vel ſubijciuntur, earum affectus facilè recipiunt. Sic caput vapores a partibus inferioribus aſcendentes facilè recipit ventriculus & pulmo humores a capite defluentes.

Quæ ſimul connectuntur partes, ſibi mutuò compatiuntur. Sic neruorum affectus cerebro communicantur, arteriarum cordi venarum hepati, & vice verſa. Connexio.

Cauſæ.

Secundò, a cauſis iuuantibus, & lædentibus ſigna partis ſympathicè laborantis deſumuntur, ex quibus ſequens theorema conſtituitur.

Si duabus partibus ſimul laborantibus, admotis vni iuuantibus aut lædentibus, altera iuuetur aut lædatur, ea cui iuuantia vel lædentia admouentur, primariò laborat; altera verò per conſenſum.

Sic adhibitis ventriculo remedijs, ſi dolor capitis ceſſet, vel remittatur, caput per conſenſum laborat.

Effectus.

Effectus etiam, ſeu ſymptomata ad hoc ipſum demonſtrandum maximam habent efficaciam, vt ex ſequentibus theorematis apparet.

Ex pluribus partibus ſimul laborantibus, ea quę grauioribus tentatur ſymptomatis primariò afficitur, reliquæ verò per conſenſum. Magnitudo.

Ex multis partibus ſimul affectis ea primariò laborat, in qua ſymptomata priùs apparuerunt. Sic ventriculo laborante, ſi capitis dolor poſtea ſuboriatur, ſymptomaticus eſt ille dolor. Tempus.

In affectuum exacerbatione ea pars primariò laborat, in qua ſymptomata incipiunt exacerbari. Ordo.

Affectus idiopathici continui ſunt, & nunquam intermittunt, ſympathici verò ſolẽt intermittere. Duratio.

Sic delirium à febre exortum miteſcere ſolet inclinante febre; nunquam verò interimit, cùm a cerebri inflammatione producitur.

CAPVT VII.

De Signis ſpeciei morbi.

Signa affectus ſpeciem indicantia cum ſignis partis affectæ ſimul ferè innoteſcunt: clarioris tamen doctrinæ gratia, ea hic ſeorſim annotabimus, ne in tractatu illo confuſio aliqua ſuboriatur.

Illa ergo ſigna à tribus fontibus deſumi poſſunt, morbi nimirum ipſius eſſentia, cauſis eum producentibus, & effectibus, ſeu ſymptomatis ab eo emanantibus.

Quę omnia in ſequenti tabula ordine diſponentur.

Huc refer tabulam notatam litera D. Horum autem ſeries ſequentibus theorematis breuiter innoteſcet.

Eſſentia.

Morbi eſſentia nihil aliud eſt quam morbus ipſe; ideòque ſi ſenſibus poſſimus detegere intemperiem parti alicui impreſſam, vel quandam morbi organici ſpeciem, aut continui ſolutionem, non opus erit alijs ſignis quibus indicetur.

Cauſæ.

Cauſæ ſimilarium.

Cauſæ omnes, quæ humores in corpore prædominantes ſignificant, poſſunt etiam morbi ſpeciem indicare, illæ enim quę bilem generant, morbos etiam calidos & ſiccos ſolent producere, quæ pituitam frigidos & humidos, & ita de cæteris; & hæ ratione morborum ſimilarium a priori tabula notata, Aſ ſunt deſumendæ.

Quibus tamen humorum periodi erunt adijciendæ, in hunc modum.

Humores qui tertio quoque die mouentur, febrem tertianam indicant: qui ſingulis diebus quotidianam, qui quarto quoque die quartanam.

Cauſæ organicorū & communium.

Illæ verò cauſæ quæ morbos organicos, aut communes indicare valent, in hunc modum ſe habent.

Alimenta & medicamenta.

Vſus alimentorum, & medicamentorum aſtringētium internos meatus, & cauitates ſolent aſtringere, & morbum in aſtrictione fuiſſe genitum ſuſpicionem afferunt.

Alimenta, & medicamenta incraſſantia multas obſtructiones ſolent generare.

Alimenta, & medicamenta valde detergentia aſperitates ſolent producere in lingua, œſophago, aſpera arteria, ventriculo, & inteſtinis.

Alimenta pinguia, & oleaginoſa læuitates inteſtinorum, & lienterias generant.

Medicamenta acria, & erodentia aſſumpta, partes internas erodunt, & exulcerant.

Diſpoſitio partis.

Hepar & lien ſæpiſſime tentantur obſtructionibus, ideo ſi illæ partes afficiantur, de obſtructionibus erit ſuſpicio.

Trachea arteria a fluxionibus ſæpiſſimè exaſperatur, vel leuior efficitur; ideoque ſi in ea ſit affectus, de aſperitate, aut læuitate erit conijciendum.

In inteſtinis lumbrici paſſim producuntur. Ergo inteſtinis affectis lumbricorum erit ſuſpicio.

Temperies partiū.

Qui frigidum habent ventriculum, & hepar calidum obſtructionibus ſunt obnoxij, quia hepar cruda attrahit alimenta, ex quibus obſtructiones generantur.

Qui ventriculum habent frigidum, & renes calidos, calculos in renibus generare ſolent quia pituita in ventriculo frigido genita, a calore renum induratur, & in lapidem conuertitur.

Hæreditas.

Nati a parentibus lienoſis, nephriticis, podagricis, etiam talibus affectibus ſunt obnoxij.

Exercitatio ſtatim a paſtu obſtructiones generat, quia alimenta a ventriculo deturbat, antequam ſint concocta.

Venus.

Venus immodica calculoſam efficit diſpoſitionem, quia renes debilitat.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium cum furore calidam indicat cerebri intemperiem.

Principes.

Delirium cum timore, aut triſtitia, & fatuitas frigidam indicat cerebri temperiem.

Somnus.

Somni immodici frigidam & humidam cerebri intemperiem ſignificant.

Vigiliæ.

Vigiliæ immoderatæ calidam & ſiccam indicant cerebri intemperiem.

Senſus & motus.

Omnimoda ſenſus, motuſque abolitio, qualis in apoplexia apparet, omnimodam indicant ventriculorum cerebri obſtructionem.

Motus omnium partium deprauatus, qualis in epilepſia apparet, dimidiatam indicat ventriculorum cerebri obſtructionem.

Motus priuatio in aliqua parte ſignificat neruorum, qui ad illam partem feruntur, obſtructionem, reſolutionem, aut inciſionem.

Dolor.

Dolor pulſatorius inflammationem indicat in parte dolente.

Dolor ſtupidus frigidam indicat intemperiem.

Dolor acer & erodens exulcerationem indicat.

Actiones vitales.

Pulſus magnus & frequens calidam indicat intemperiem; paruus & rarus frigidam.

Actiones naturales.

Attractio.

Deiecta appetentia, & ſitis maxima, calidam indicat intemperiem.

Appetentia maxima, & ſitis exigua, frigidam arguit intemperiem.

Expulſio.

Ructus nidoroſus calidam intemperiem ſignificat; accidus verò frigidam.

Vomitus frequens, & fæcum excretio impedita, obſtructionem indicat in inteſtinis.

Generatio.

Deperdita coeundi libido frigidam intemperiem ſignificat.

Ardens coeundi deſiderium, cum erectione perpetua, & dolorifica, affectum indicat inflammatorium.

Excrementa.

Per os.

Sanguis copioſus per os affatim tuſſiendo reiectus, vaſis ruptionem indicat; paucus verò & cum pure permixtus exulcerationem.

Aluum.

Ramenta per aluum eiecta exulcerationem indicant in inteſtinis.

Veſicam.

Vrinæ rubram & arenoſam hypoſtaſim habentes, calculum indicant, aut ſaltem calidam renum intemperiem humores exurentem.

Habitum.

Sudatiunculæ, & rigoris crebra viciſſitudo empyema ſignificat, 10. *Coac.* 1. Ex puris acrimonia partes internæ vellicantur, vnde horror; ſudatiunculæ verò ex facultate debili.

Subſtantia.

Alimenta eodem modo excreta quo aſſumpta ſunt, lienteriam ſignificant. Potus ſi per vrinam emitta ur non immutatus, diabetem ſignificat.

Modus.

Bilis flaua in principio paroxyſmi excreta, tertianam febrem ſignificat.

Sanguis copioſè fluens è naribus in principio febris, ſynochum indicat.

Sanguis ex quacunque parte confertim fluens venarum ruptionem, vel anaſtomoſin ſignificat, ſenſim verò reſudans, diapeſin.

Qualitas mutata.

Rubor intenſus in aliqua parte phlegmonoſam

indi-

D. *Tabula ſignorum Affectus ſpeciem Indicantium.*

- Signa affectus ſpeciem indicantia deſumuntur, vel ab
  - Eſſentia, ratione cuius morbus eſt, vel
    - Similaris, ſeu intẽperies
      - Simplex
        - Calida
        - Frigida
        - Humida
        - Sicca.
      - Compoſita
        - Calida humida
        - Calida ſicca
        - Frigida humida
        - Frigida ſicca.
    - Organicus, qui eſt vel in
      - Conformatione, quæ eſt vel in
        - Figura,
        - Meatu, & Cauitate,
          - Adſtrictio
          - Obſtructio
          - Dilatatio.
        - Aſperitate
        - & Leuitate.
      - Magnitudine
        - Aucta.
        - Imminuta.
      - Numero
        - Excedente.
        - Deficiente.
      - Situ qui eſt, vel in
        - Poſitu,
        - Connexione.
    - Communis, ſeu ſolutio continui, in
      - Carne
        - Vulnus
        - Vlcus
        - Contuſio.
      - Oſſe
        - Fractura
        - Fiſſura
        - Caries.
      - Neruo
        - Punctura,
        - Sectio.
      - Venis, & arterijs.
        - Ruptio
        - Anaſtomoſis
        - Diapedeſis
        - Eroſio.
      - Membrana (Ruptura,
      - Cute (Excoriatio,
  - Cauſis, quæ vel indicant morbum
    - Similarem, quales ſunt
      - Cauſæ omnes quę indicant humorem in corpore prædominantem quibus adde humorum periodos.
    - Organicum, & communem, & hæ ſunt, vel
      - Materiales
        - Ex quibus
          - Alimenta
          - Medicamenta
        - In quibus
          - Peculiaris partium diſpoſitio.
      - Efficientes
        - Naturales
          - Varia partium temperies,
          - Hæreditaria diſpoſitio.
        - Nonnaturales
          - Exercitatio
          - Venus.
  - Effectibus, ſeu ſymptomatis, quæ ſunt, vel
    - Actiones læſæ
      - Animales
        - Principes (Dilirij ſpecies variæ.
        - Minus Principes
          - Senſus
            - communis
              - Somnus immodic.
              - Vigiliæ immodicæ.
            - priuatus
              - quinq; ſenſus externales
                - Aboliti
                - Imminuti
                - Deprauati,
                - ſub quibus dolor
                  - Pulſatorius
                  - Stupidus
                  - Erodens.
          - Motus
            - Abolitus
            - Deprauatus
            - Imminutus
      - Vitales, vnde pulſus.
        - Magnus
        - Paruus
        - Frequens
        - Rarus.
      - Naturales
        - Nutritio, cui inſeruiunt,
          - Attractio, ad quam
            - Fames
            - Sitis.
          - Retentio,
          - Concoctio,
          - Expulſio.
        - Generatio.
    - Excrementa, quæ reijciuntur per
      - Os,
      - Nares,
      - Aluum,
      - Veſicam,
      - Vterum,
      - in quibus conſideratur
        - Subſtantia
        - Qualitas
        - Quantitas
        - Excernendi modus.
    - Qualitates mutatæ

indicat inſlammationem. Sic rubedo in genis peripneumoniam ſignificat.

Flaueſcens color eryſipelatoſam indicat affectionem. Sic in exquiſita pleuritide oculi ſæpe croceo colore apparent infecti; Sic febribus biliosis icterus non raró ſuperuenit.

Color flauus totius corporis ſine febres, veſiculam ſelleam indicat obſtructam.

Cutis totius corporis ſub nigro colote præter naturam infecta, lienem indicat obſtructum.

CAPVT VIII.

De Signis morbi magni, & parui.

NOn ſufficit Medico morborum curam aggredienti, eorum differentias eſſentiales per propria ſigna cognouiſſe, nam accidentales ſunt inueſtigandæ, vt certum de illis iudicium ferre queat. Nos ideò hic præcipuarum ſigna proponemus, earum ſcilicet, quæ magis ad vſum artis ſunt accommodatæ; ratione quarum omnis morbus dicitur magnus vel paruus, benignus, vel malignus, acutus vel tardus; & ita de ceteris.

Magnum morbum appellamus, qui intenſus valde eſt, & magna vi corpus noſtrum affligit. Illius ſigna a tribus prædictis fontibus deſumuntur; ſi quidem morbum illum magnum iudicamus, qui eſſentia magnus eſt, à cauſis magnis, & intenſis fuit productus, ac magna habet & vehementia ſymptomata, quæ omnia clariori doctrinæ gratia ordine ſunt perſequenda, iuxta ſequentem tabulam litera E. notatam.

E. *Tabula ſignorum magnum vel paruum morbum indicantiam.*

Signa magna vel parui morbi, deſumuntur vel ab
- Eſſentia.
- Cauſis,
  - Efficientibus
    - Externis
    - Internis
    - Iuuantibus & lędentibus
  - Materiali, ſiue ſubiecto.
- Effectibus ſeu ſymptomatibus, quæ ſunt vel
  - Actiones
    - Animales
    - Vitales
    - Naturales.
  - Excrementa.
  - Qualitates mutatæ.

Vt igitut ſecundum tabulæ iſtius ſeriem ſigna morbi magni proponamus, ſequentia inſtituentur theoremata.

Eſſentia.

Magnæ intemperies, aut inſlammationes, tumores magni, magnæ obſtructiones magna vulnera aut vlcera in longum latum, aut profundum protracta, magnos oſtendunt morbos.

Cauſæ.

Externæ. Quæcunquæ cauſæ externæ maximam vim obtinent corpus noſtrum afficiendi, magnos morbos ſolent producere, eoſque indicare. Sic diuturna, & violenta exercitatio in aere calidiſſimo habita, magnam febrem excitare ſolet.

Internæ. Humores ij qui in corpore noſtro continentur quique ordinariæ ſunt omnium ferè morborum cauſæ, ſi quantitate, vel qualitate maximè peccent, morbos magnos efficiunt, eoſque indicant. Sic ſanguis magna quantitate luxurians, aut ferueutiſſimus, bilis vtraque copioſa, acris vel putreſacta, magnum morbum indicat.

Iuuantes, ac lædentes. Quibus morbis nulla, vel pauca proſunt remedia, multa verò nocent, magnus iudicetur.

Quicunq; morbi partes principes, vel publicum munus obtinentes afficiunt, ratione illarũ partium magni iudicantur, ſi modo aliquod aliud ſignum magnitudinis habuerint coniunctum. Sic vulnus licet exiguũ ex ſe, ſi cordi, hepati, pulmoni, alijſq; partibus fuerit inflictum, magnum cenſetur propter partem affectam, & quia etiam propter eãdẽ partem affectã magna ſymptomata producit.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quocunque morbo delirium, ſopor ingens, vigiliæ maximæ, ſenſus aut motus priuatio, vel dolor vehementiſſimus extiterit, magnum morbum iudicato.

Actiones vitales.

Quotieſcunque in aliquo ægrotante reſpiratio magna, frequens, vel difficilis; pulſus magnus frequens, vel admodum exiguus percipitur, hunc magno detineri morbo pronunciato.

Actiones naturales.

Anorexia, aut apoſitia, vel contrà fames canina, aut ſitis inexhauſta; apepſia, vel alui fluxus diuturnus, & vrinæ ſuppreſſio; aut diuturna, & copioſa illius profuſio, magnum morbum ſignificant.

Excrementa.

Excrementorum nimia quantitas, vel omnimoda ſuppreſſio, vel prauus eorum color, aut odor fœtidiſſimus, & ſubſtantia à naturali valde remota, magnum indicat morbum.

Qualitates mutatæ.

Color in corpore, valde ruber, flauus, vel liuidus; aut ſapor amarus in lingua, color illius niger, & ſiccitas maxima, magnum morbum declarant.

COROLLARIVM.

Ex his quæ iam allata fuerunt ſatis apparet, quinam morbi parui dici mereantur, ij ſcilicet omnes in quibus dicta ſigna non reperiuntur.

CAPVT IX.

De Signis Morbi maligni, & benigni.

MAlignos morbos appellamus eos, qui malignam quandam, & veneratam qualitatem adiunctam habent; atque eorum ſigna ex ijſdem fontibus deſumi poſſunt.

Quæ omnia in ſequenti tabula notata, F. ordine proponentur.

F. Signa

Digitized by Google

F. *De Signis morbi maligni, & benigni.*

Signa morbum malignum, vel benignum indicantia, deſumuntur vel ab
- Eſſentia.
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Ex quibus.
      - Alimenta.
      - Medicamenta.
    - In quibus.
      - Partium
      - Diſpoſito.
  - Efficientes
    - Externæ
      - Neceſſariæ — Aer,
      - Non neceſſariæ — Venus,
      - Fortuitæ — Vulnera.
    - Internæ.
      - Sanguis
      - Pituita
      - Bilis variæ ſpeciei.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Actiones
    - Iuuantes, & lædentes.
    - Animales.
    - Vitales.
    - Naturales
  - Excrementa, quæ reijciuntur per
    - Vomitum
    - Aluum
    - Vrinas
    - Habitum.
  - Qualitates mutatæ, & accidentia propria.

Huius ergo tabulæ ſeriem ſequentes, hæc proponimus theoremata

Eſſentia.

Quidam morbi ſua natura perpetuo maligni ſunt, vt cancer, elephantiaſis, lues Venerea, carbunculus, peſtis; alij perpetuò benigni, niſi in peſtilenti accidant conſtitutione, vt tertiana febris, ephemera, ſynochus ſimplex, & ſimiles.

Cauſæ materiales.

Vſus ciborum cacochymorum, aut corruptorum, potus aquarum plauſtrium, turbidarum, aut corruptarum, malignos morbos ſolent producere.

Medicamenta venenata, & deleteria qualitate prædita aſſumpta, malignos morbos generant.

In corporibus cacochymis, & malè affectis, maligni, vt plurimum morbi generantur.

Cauſæ efficientes.

Aer peſtilẽs & corruptus malignos morbos ſolet efficere.

Venus cum impuro ſcortio inita, morbum inde ortum malignum atteſtatur.

Vulnera à gladijs intoxicatis inflicta, vel morſus venenatorum animalium venenatos pariunt affectus, eoſque indicant.

Sanguis & pituita benignos morbos generant, bilis verò atra porracea, æruginoſa, & interdum flaua, malignos ſolet producere,

Quicunque ægrotantes a nullis cauſis ſalutaribus iuuantur, ſiue illæ à natura procedant, vt vacuationes ſpontaneæ ſiue ab arte recta remediorum adminiſtratione, & ab ijs tantum quæ alexipharmaca vi præſtant, ſubleuantur, à reliquis autem omnibus fere læduntur: morbo maligno laborant.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium, & maxima mentis perturbatio, vigiliæ, inquietudines, ſine vehementi febre, morbum malignum indicant.

Actiones vitales.

Subita pulſuum, & virium deiectio, animi deliquia, & ſyncopæ; malignum morbum teſtantur.

Actiones naturales.

Sitis magna ſine vehementi febre, vel abolita cibi potuſque appetentia malignum morbum indicat.

Excrementum.

Sic per vomitum, aluum, aut vrinas, liuida, nigra, æruginoſam, aut aliam qualitatem a naturali valde remotam poſſidentia excernantur, malignum morbum ſignificant.

In febre ſatis inſignis, & prauis comitata ſymptomatis, vrinæ ſanorum ſimiles morbi malignitatem indicant.

Oſtendit enim talis vrina morbum à vulgari putredine minimè generari, ſed ab intenſiori, profundiori, & occulta ſeu maligna qualitate, quæ in vrinis non appareat.

Sudores pauci, & frequentes, per frontem tantùm, & ceruicem emanantes morbi malignitatem oſtendunt.

Qualitates mutatæ.

Color liuidus in facie, aut alijs partibus per febres, malignitatem earum ſignificat.

Color niger, in lingua, ſiti non infeſtante, malignum morbum indicat.

Accidentia propria.

Quibus in febribus exanthemata, puſtulæ variæ, carbunculi, bubones in alis, & inguinibus, parotides ponè aures, & ſimilia ſuperueniunt, maligna iudicantur.

Vlcera circumglabra, maligna, *Aph. 4. ſect. 6.*

COROLLARIVM.

In quibus morbis prædicta malignitatis ſigna non reperiuntur, benigni cenſeantur.

CAPVT X.

De Signis morbi acuti & chronici.

QVicunque morbi breues ſunt, ac celeriter mouentur, coniunctamque habent cum breuitate magnitudinem, acuti appellantur, & vehementes, quibus apud Medicos chronici, vulgò opponuntur, licèt ijs non ſint omnimodè contrarij: chronici enim, ſeu longi morbi appellantur, ex eo ſolum quod diuturni ſint, licèt plerumque magni etiam exiſtant, quales ſunt paralyſis, hydrops, & ſimiles, quibus verè, & propriè opponuntur ij, qui breues ſimpliciter appellantur, vt febris ephemera.

Morborum ergo acutorum ſigna ex ſuperioribus fontibus deſumentur ſecundum ordinem tabulæ ſequentis notatæ litera G.

De

Digitized by Google

De Signis morbi acuti, & Chronici.

Signa morbum acutum vel chronicum indicantia, deſumuntur vel ab
- Eſſentia, ſeu ſpecie morbi.
- Cauſis internis, ſeu humoribus morbum committentibus.
- Effectibus, ſeu ſymptomatis quæ ſunt vel
  - Actiones
    - Animales.
    - Vitales.
    - Naturales.
  - Excrementa, quæ reijciuntur, per
    - Aluum
    - Veſicam.
  - Qualitates mutatæ.

Huius autem tabulę ſeriem ſequentia theoremata clariùs patefacient.

Eſſentia.

Omnes partium interiorum inflammationes, ſebres ardentes,& continuæ propria natura perpetuò acutæ eſſe ſolent. Sic vbi quempiam phrenitide,pleuritide, aut ſimili affectu laborare conſpicimus; acuto morbo affligi pronuntiamus.

Cauſe:

Quicunque morbi a ſanguine, bile flaua, vel atra producuntur, acuti eſſe conſueuerunt atque ita cognito humore morbum efficiente, facile cognoſcimus, an inter acutos ſit numerandus.

EFFECTVS.

Actiones Animales.

Delirium ſenſus, motuſque abolitio, vel dolor vehementiſſimus in aliqua parte morbum acutum indicant.

Actiones naturales.

Sitis ingens, magnus alui fluxus, aut omnimoda alui vel vrinæ ſuppreſſio, morbum acutum ſignificat.

Excrementa.

Alui excrementa flauiſſima,porracea, æruginoſa, liuida, aut nigra, morbum acutum ſignificant.

Vrinę rubræ, virides, aut æruginoſæ morbum acutum indicant.

Qualitates mutatæ.

Rubor in vultu ægrotantis, æſtus in toto corpore, nigredo,& ſapor amarus in lingua,morbum acutum ſignificant.

COROLLARIVM.

Signa differentiarum morborum acutorum ſume ex *cap.* 4. *ſect.*3. quæ eſt de ſignis prognoſticis.

Morbi verò Chronici facilè dignoſcuntur ex prædictorum ſignorum abſentia, & præſentia contrariorum,vt non ſit opus illa hic recenſere.

CAPVT IX.

De Signis cauſarum morbificarum, ac primò.

De ſignis Bilis præternaturalis.

Morbi ferè omnes à varijs humoribus, naturalem conditionem non ſeruantibus, producuntur; ſolent autem morbos efficere humores ij, qui in toto corpore; vel parte affecta prædominantur,atque ita ſi probè nouerimus humorem redundantem, cauſa etiam morbi ſimul innoteſcet. Repetenda ergo erunt humorum dominantium ſigna ex prioribus huiuſceſectionis capitibus,& quoniam humores ibi conſideramus in ſtatu naturali conſtitutos, ideò quatuor tantùm primas humorum differentias propoſuimus; iam verò aliæ nonnullæ,quę præternaturales omninò ſunt,breuiter veniunt proponendæ, atq; eadem opera nonnullæ aliæ morborum cauſæ ab humoribus oriundæ erunt inquirendæ, ne quid tractatui huic noſtro deeſſe videatur.

Vt igitur à Bile exordiamur, naturalem eam diximus, quæ flaua, vel pallida appellatur, licèt eadem non raro prę ter naturam ſe habeat, & multorum morborum cauſa exiſtat; eadem tamen ſigna perpetuò illam indicare valent, ſi hoc vnum tantùm ei quæ præter naturam ſe habet, & putredinem quandam adepta eſt, addiderimus, quod nimirum illa tertio quoque die moueatur, vt in tertianæ ſebris paroxyſmis luculenter apparet.

Aliæ autem ſunt bilis ſpecies, quæ perpetuò præternaturales ſunt, & quoties in corpore cumulantur, morbos ſolent producere; illæ autem ſunt vitellina, porracea, æruginoſa, glaſtea, & atra.

Vitellina ex flaua producitur à calore pręternaturali,qui partes tenuiores diſſipando, craſſiorem illam efficit,vt conſiſtentia, & colore vitellos ouorum repræſentet.

Ea non alijs ſignis indicatur, qeam flaua, niſi quod excrementorum color vittelinum illum colorem referat, aut quod materia illa vitellina per vomitum aut ſeceſſum in morbis excernatur.

Porracea, æruginoſa, & glaſtea duobus modis generatur, vno quidem ex prauis alimentis, & vitioſo ſucco præditis, qualia ſunt allia, cepæ,porrum,naſturtium,& ſimilia; Altero ex bile vitellina calore vehementiori exuſta, cuius vi varios acquirit colores pro vario exuſtionis gradu, porracea enim ex minori aduſtione ſit æruginoſa maiori, & glaſtea adhuc intenſiori: provt enim color magis ad nigrum accedit, eo maiorem arguit aduſtionem.

Illarum igitur bilis ſpecierum ſigna erunt, omnia ea quæ bilem flauam indicant, & multo intenſiora, ac præter illa, hæc duo potiſſimum, nimirum alimentorum prauorum ſupra enumeratorum vſus diuturnus, & excretiones illis coloribus infectæ.

Bilis atra ex ſuperioribus bilis ſpeciebus maiori exuſtione producitur. Cognoſcitur ex cauſis prægreſſis humores exurentibus & torrefacientibus tum etiam præcipuè ex effectis. Illa enim dum excernitur, atro colore, & ſumma acrimonia dignoſcitur, partes quas attingit exulcerat, & in terram effuſa, eam fermentat.

Accidentia denique nonnulla ſolet producere,vt cancroſos tumores, ſcabiem malignam, fœda vlcera, & ſimilia, etiam nonnunquam atra bilis ex melancholia putrefacta, ſed paulò mitior ſuprà dicta, & eadem parit; ſed minùs vehementia ſymptomata.

COROLLARIVM.

Sanguinis nullæ ſunt ſpecies ſed dum à naturali conditione deficit, & à colore nimium alteratur, in bilis varias ſpecies commutatur; ſic etiam melancholia exuſta, vel putrefacta in atram bilem degenerant, atque adeo de illis non eſt vlteriùs inquirendum.

CAPVT XII.

De Signis Pituitæ præternaturalis.

NAturalis pituita dulcis, vel inſipida ſolet appellari, ex qua tamen quantitate, motu, aut alio quouis modo naturæ limites excedente multi affectus ſolent generari.

Aliæ vero illius ſunt ſpecies, quæ perpetuò præter naturam ſe habent, & illæ ſunt ſalſa, vitrea, & gypſea.

Salſa pituita duobus modis fit, ſecundum Gal. *lib. 2. de differentijs febrium, cap. 6.* vno ex putredine, altero ex permixtione ſalſæ humiditatis ſeroſæ. Illa autem his ſignis dignoſcitur, nimirum vſu diuturno ſalſorum edulio rum, ſiti maxima, dyſenteria, cum excrementis pituitoſis, ſcabie fœda, & pruritu immenſo, ac potiſſimum ſapore ſalſo, ex catharro in os delabente percepto.

Vitrea vero pituita in inteſtinis tantum colligitur, & propter intenſam frigiditatem, mordens admodum cenſetur, ita vt colicos dolores non raro efficiat, qui hoc ſigno diſtinguuntur ab ijs, qui à flatu ducunt originem, quod ſcilicet à pituita vitrea dolores fixi, & terebræ inſtar perforantes generentur; à flatibus vero peruagantes, & loco mutabiles producantur.

Gypſea denique pituita eſt illa, quæ in duritiem ferè lapideam concreuit, & in thopis, ſeu nodoſitatibus podagricorum apparet, aut etiam aliquando è pulmonibus grandinis inſtar per validam vim reijcitur.

CAPVT XIII.

De Signis ſeri redundantis.

SEroſus humor multos, eoſque non leues affectus ſolet producere, quales ſunt diſtillationes in varias partes, hydropes, & ſimiles; ideoque illius indicia breuiter ſunt proponenda, quæ quidem ex duobus fontibus deſumuntur, cauſis ſcilicet & effectibus, iuxta tabulam ſequentem, notatam littera H.

H. *De Signis Seri redundantis.*

Signa ſeri redundantias, deſumuntur à
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Materiales
    - Aſſumpta.
      - Cibus
      - Potus.
    - Excreta, & retenta.
  - Efficientes
    - Naturales
      - Partium Diſpoſitio Varia.
    - Præternaturales.
      - Morbi varij.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Excrementa.
  - Accidentia propria.

Cuius ordinem ſequendo, ſerum in corpore redundans ſequentibus theorematis demonſtrabitur.

Cauſæ materiales.

Ciborum humidorum vſus frequens, vt fructuum horariorum, atque oleorum, magnam aquoſi humoris copiam ſolet aceruare, eumque in corpore redundare ſuſpicionem affert.

Larga & frequens aquæ potio magnam ſeri copiam cumulare ſolet.

Vrinę vacuatio conſueta ſuppreſſa, vel ſudores intermiſſi ſerum intra corpus cumulari ſignificat.

Cauſæ efficientes.

Frigida & humida ventriculi, & hepatis temperies, ſeroſi humoris copiam ſolet producere.

Qui melancholico temperamento ſunt prædi ti, plurimo abundant ſero.

Obſtructiones hepatis, lienis, & renum, magnam ſeri copiam in corpore coaceruant, quod nirum illum liberum non habeat effluxum, vijs ſolitis obſeratis.

EFFECTVS:

Excrementum.

Sudores frequentes, & madores totius corporis, ſeri copiam atteſtantur.

Quicunque ſero abundant, ij ſalinæ copiam per ſputum ſolent excernere.

Quorum ſanguis per plebotomiam eductus maiori parte in ſerum commutatur, totam ſanguinis maſſam eo ſignificat eſſe refertam.

Accidentia.

Quicunque macilenti tumidum habent abdomen, his ſeri copia cumulatur.

CAPVT XIV.

De Signis flatuum.

FLatuum copia ſolet generari ex materia cruda, & craſſa, à calore debilis iterata. Illorum ſigna à duobus fontibus deſumentur, cauſis nimirum & effectibus, quorum ſeriem ſequens tabula indicabit, notata litera I.

I. *De Signis flatuum.*

- Signa flatus indicantia deſumuntur vel à
  - Cauſæ quæ ſunt vel
    - Externæ (Alimenta.
    - Internæ (Corporis temperies.
  - Effectibus, qui ſunt vel
    - Actiones animales læſæ, quæ conſiſtunt vel in
      - Senſu
        - communi (in ſomnia
        - priuato qui reſpicit
          - tactum.
          - auditum.
      - Motu deprauato.
    - Excrementa.
    - Qualitates.

Huius autem tabulæ ſeriem obſeruando, hæc proponi poſſunt theoremata.

Caſtaneæ, napi, rapæ, fabæ, piſa, & omnia ferè leguminum genera, flatus copioſos producunt.

Qui obſtructum habent lienem, aut melancholico temperamento præditi ſunt, flatibus, vt plurimum abundant.

In ſomnia rerum leuium, & celeriter mouentium, flatus in corpore abundare ſignificant.

Dolor tenſiuus & mobilis ſine grauitatis ſenſu, à flatibus excitatur.

Tinnitus aurium à flatibus per aures erumpentibus producitur.

Palpitatio, & concuſſio partium, obſcitatio, & pandiculatio, flatuum copiam indicant.

Ructus, & crepitus ventris flatuum copiam ſignificant.

Rugitus ventris, & borbotygmi, tum ſonus qui tumidum abdomen percutiendo editur, flatus abundare demonſtrant.

CAPVT XV.

De Signis temporum morborum.

Morborum tempora nunc partes morborum, nunc ætates, nunc motiones cauſæ morbificæ à Galeno appellantur: vnde patet eorum notitiam cum rerum præternaturalium diagnoſi eſſe proponendam, quæ ex prædictis fontibus facilè elicitur, vt ex ſequentibus theorematis apparebit.

Quorum morborum natura ſub ſenſum cadit eorumetiam tempora ſenſibus facilè dignoſcuntur. Sic febrem cognoſcimus eſſe in principio, cum calorem per totum corpus effuſum, eum tenorem ſeruare percipimus, quem à principio accepit, nulla auctione inſigni adueniente. In augmento vero eſſe, cum calor euidenter creſcit. In ſtatu, cum calor eandem tenet vehementiam à ſummo incremento relictam; Et denique in declinatione, cum remiſſior fit calida intemperies.

In morborum principio leuiores ſunt actionum noxæ; in augmento deteriores: in ſtatu deterrimæ, & diu tales perſeuerant, in declinatione denique meliores actiones efficiuntur.

Excrementa omnino cruda, quæ nullum coctionis rudimentum acceperunt, morbum eſſe in principio ſignificant: cum autem coctionis principium in ijs apparet, morbus eſt in augmento, & cum maxima ſunt coctionis indicia, morbus eſt in ſtatu.

Ac denique abſoluta concoctio, & excrementorum in melius commutatio, declinationem ſignificat.

SEMEIOTICAE
SECTIO TERTIA.

De Signis Prognoſticis.

CAPVT PRIMVM.

De ſignis morbi longi aut breuis futuri.

Morborum breuitas, & longitudo multis indicijs poteſt præuideri, quæ ex iiſdem fontibus eadem methodo deſumuntur, iuxta ſequentē tabulam, notatam litera K.

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia conſtituentur theoremata.

Eſſentia.

Morbi calidi breuiores perpetuò eſſe ſolent, niſi ἐξιν contraxerint: frigidi verò longiores.

In morbis qui acceſſiones habent, quantò illa longiores fuerint, eò longiorem morborum prænunciant, breuiores verò breuiorem. Acceſſionum magnitudo.

Quæcunque morborum acceſſiones celerrimè perficiuntur, citò deſiturum morbum ſignificant, aut ait, Gal. lib. 3. de Criſibus, cap. 4. *quia vehemens ille motum criſim breui futuram portendit.* Motus.

Quæcunque acceſſiones vnam vel duas horas anticipant, morbum citò finitum iri ſignificant. Tempus.

Anticipatio enim illa à materię tenuitate atque mobilitate exoritur, Aduertendum tamen eſt, anticipationem illam, vt morbi breuitatem ſignificet, non debere eſſe ordinatam, vt ſcilicet eodem temporis ſpatio ſingulis diebus anticipat: nimirum vna hora aut duabus; ordo enim ille firmitatem morbi, & materiæ morbificæ contumaciam ſignificat. Sed tempus anticipationum debet eſſe inæquale, vt inde pateat materiam non eſſe ſtabilem, & facilè à natura poſſe edomari.

Quæ tardius redeunt acceſſiones, morbi longitudinem prænuntiant.

Inde enim oſtenditur materiam morbificam incraſſari, & contumaciorem fieri. Aliquando tamen id fit ab eiuſdem materiæ imminutione, quando ſenſim conſumitur; quod ex ſymptomatum remiſſione, & faciliori ægrotantis tolerantia facilè innoteſcet.

Quibuſcunque acceſſiones fiunt, quacunque hora febris dimiſerit, ſi eadem cras occupauerit, iudicium habet difficilè, Aphor. 30. ſect. 4. Dum enim paroxyſmi eadem hora conſtanter redeunt, materiam firmam, & ſtabilem ſignificant, vt nonniſi longo tem-

Tabula ſignorum morbum breuem vel longum futurum ſignificantium.

Signa longitudinis & breuitatis morbi ſumuntur vel ab

- Eſſentia, ad quam referuntur morbi acceſſiones, in quibus conſideratur
  - Magnitudo
  - Motus
  - Tempus
  - Modus ſolutionis morbi.
- Cauſis
  - Efficientibus, qui ſunt vel
    - Nonnaturales
      - Regio
      - Anni tempus
      - Prægreſſæ vitæ conditio.
    - Præter naturam ſeu humores varijs in quibus conſideratur
      - Qualitas
      - Quantitas
  - Materiali, ſiue ſubiecto in quo conſideratur
    - Aetas
    - Temperies
    - Varia partium diſpoſitio.
- Effectibus, qui ſunt vel
  - Actiones
  - Excrementa, in quibus conſiderantur
    - Concoctiones, & in his
      - Tempus quo apparent
      - Incrementum
      - Duratio
    - Qualitates
      - Primæ
        - Caliditas
        - Frigiditas.
      - Secundæ
        - Tenuitas
        - Craſſities
      - Tertiæ
        - Color
        - Odor
        - Sapor.
    - Quantitas excretionis.
    - Modus exercendi.
    - Locus per quem ſit excretio, in quo conſideratur
      - Apcitudo
      - Rectitudo
      - Latitudo.
    - Tempus quo perficitur.
    - Contenta in ijs.
  - Qualitates corporis; quæ ſunt vel
    - Primæ
      - Caliditis
      - Frigiditas.
    - Secundæ
      - Tenuitas
      - Craſſities
    - Tertiæ.
      - Color.

tempore poſſit edomari; quia ordo in rebus omnibus ſignificat fixionem & potentiam cauſarum atque adeo difficilem ſolutionem, Sic quotidiana apparet experientia, febrium quartanarum paroxiſmos vt plurimum eadem hora recurrere, quia cauſam habent admodum firmã, & ſtabilem, vnde etiam fit vt longiores contumacioreſque ſint.

Difficultatem etiam ſignificat, non ſolum ſi eadem hora ſemper accidat paroxyſmus, ſed etiam ſi p͡oribus ſemper oris eademque proportione anticipet aut retardet,

Vt ſi hodie hora prima, cras ſecunda, mox tertia accidat paroxyſmus: in his enim non eſt minor ordo quam in præcedentibus, qui ordo perpetuò ex materiæ fixione, & contumacia dependet.

Quicunque morbi tertio quoque die exacerbantur, breuiores ſunt quàm qui quotidie, longiſſimi qui quarto quoque die.

Tertiana enim febris, quia à bile generatur, humore nempe tenuiori, faciliùs diſſoluitur. Quotidiana vero à pituita generatur, quæ media eſt inter bilem & melancholiam, ratione craſſitiei, & contumaciæ, Quamuis autem tertianæ duplices, quotidianæ habeant paroxyſmos, tamen propter materię copiam, quæ maior multo in iis eſt, quam in tertiana ſimplici, fit vt illis longiores eſſet conſueuerint.

Qui morbi circa meridiem exacerbantur, breuiores ſunt, quàm qui matutino tempore.

Omnium longiſſimi, qui circa veſperam, aut de nocte ſuas habent exacerbationes.

Quatuor enim humores in quatuor diei partibus commoueri ſolent, videlicet ſanguis manè, bilis meridie, melancholia circa veſperam, & de nocte pituita. Cum igitur hora exacerbationis in febribus continuis humoris dominium oſtendat, eadem etiam morbi longitudinem aut breuitatem, quæ ab humoris natura dependet, poterit ſignificare.

Modus ſolutionis. *Qui morbi per excretionem ſoluuntur, citiùs finiuntur, quàm qui per abſceſſum.*

Quia tenues humores per excretionem vacuantur, craſſi vero per abſceſſum.

Cauſa.

Non naturales. *Regio, anni tempus, & progreſſa vita conditio calida breues morbos prænunciant, frigida verò diuturnos.*

Præter naturam. *Quicunque morbi à ſanguine, bile flaua, & quouis humores tenui, & pauco fiunt, breuiores ſunt: à pituita verò, melancholia, & atra bile, ac quouis humore multo, & craſſo longiores.*

Aetas. *In ætate iuuenili breues vt plurimum fiunt morbi; in ſenili vero diuturni, in alijs mediocres.*

Temperies Varia corporum diſpoſitio. *Qui calido ſunt temperamento, breuibus morbis afficiuntur, qui frigido, diuturnis.*

In corporibus bene affectis breuiores fiunt ægritudines, in male affectis longiores.

In partibus durioribus & denſioribus morbi fiunt diuturniores, tum etiam in mollioribus, laxioribus breuiores autem in his quæ mediocrem habent conſiſtentiam.

Sic affectus oſſium, & neruorum diuturni ſunt; ſic etiam affectus articulorum & ſimilium diuturni eſſe ſolent. Partium vero carnoſarum affectus breues vt plurimum exiſtunt.

E F F E C T V S.

Actiones.

Magna actionum læſiones longitudinem morbi ſignificant.

Propterea quod tantus a naturali ſtatu receſſus nonniſi longo tempore ad priſtinum ſtatum poteſt reuocari.

Excrementa.

Coctionis tempus. *Quantum temporis intercedit à principio morbi, vſq; ad manifeſta ſigna coctionis, tantum etiam temporis conſumitur ad omnimodam morbi ſolutionem.*

Iuxta legitimam morborum conſtitutionem, morbi principium æquale eſt duobus ſubſequentibus temporibus: at principium augmenti computatur à die, qua incipiunt apparere ſigna manifeſta concoctionis. Huiuſmodi autem euentus exempla leguntur apud Hipp. vt 1. *Epid. cap 3. ægr. 3.* vbi dicit, illum fuiſſe iudicatum 17. die, qui manifeſtæ coctionis ſigna habuit in nono, & *lib 1. ca. 3.* Epicratis vxor 27. fuit iudicata, & hæc habuit decimo quarto, ſigna manifeſtæ coctionis, & Cleanactides 40 habuit ſigna manifeſtæ coctionis & 80. fuit liberatus, & 3. *Epid. 3* Anaxion 17 cæpit concocta expuere, & 34. fuit liberatus à febre, & à pleuritide. Multa etiam huius rei exempla vidiſſe refert Epiphanius Ferdinandus *hiſt. 86.*

In quibus morbis coctiones ab initio in excrementis apparent, illorum breuitatem prænunciant, vbi vero tarde ſeſe produnt, longitudinem ſignificant.

Excrementorum coctiones, quæ in die indicante apparent, breuem morbum prænunciant, longiorem verò, ſi alio die apparuerint.

Coctionis incrementum. *In quibus morbis magna excrementorum mutationes fiunt, & magnum coctionis incrementum, breuiores illos æſtimato; longos verò ſi parum, & paulatim fiant.*

Coctionis duratio. *In quibus morbis coctionis diu perſeuerant, citò finituros arbitrandum; tarde verò, ſi poſtquam apparuerint, rurſus deliteſcant.*

Excrementorum qualitates primæ. *Calida excrementa à quacunque parte emiſſa breuitatem morbi ſignificant, frigida verò longitudinẽ.*

Secundæ. *Excrementa tenuia morbi breuitatem ſignificant, craſſa euaſerint, breuitatem etiam prænunciant.*

Aduerte tamen hoc non eſſe perpetuum, quia in quibuſdam morbis tenuitas excrementorum melios eſt, in alijs vero craſſities: ſic:

Vrina tenuis & decolor, morbi longitudinẽ ſignificat.

Vrina valde tenuis & nullum, aut valde tenue ſedimentum habens, eaq; variiſque modò in melius, modò in deterius, diuturnitatem morbi ſignificat.

Tenuit. Color. *Quæ vnicum habent colorem excrementa, breuiorem morbum ſignificant: quæ verò plures referunt, longiorem. Illi enim varios [illegible] indunt diſpoſitiones quæ difficiliùs vincuntur.*

Odor. *Maximus excrementorum fœtor morbi longitudinem ſignificat, quoniã ea à ſtatu naturali recedunt.*

Sapor. *In deſtillationibus humor à capite defluens vehementer ſalſus, diuturnam indicat deſtillationem, quoniam ea à grauiſſima fit intemperie.*

Excrementorum quantitas & modus. *In quo morbo excrementa pauca & paulatim emittuntur, longitudinem ſignificant: multa verò & confertim emiſſa, breuitatem.*

Excrementa quæ [illegible] ceperint, ſiſtuntur, vt cum ſudores retr[illegible] ſi non mortem, ſaltem morbi longitudinem prænuntiant,

Quæ cum vehementi ſtrepitu emittuntur excrementa morbi longitudinem ſignificant,

Vt ſputũ quod toſſi moleſta excluditur: quia magnã arguit difficultatem, quæ longitudinẽ parit.

Morbi omnes longiores ſunt qui per abſceſſum ſoluuntur, breuiores qui per excretionem.

Loci Aptitudo. *Excretiones quæ per loca conferentia fiunt, & partibus affectis expurgandis idonea, breuem morbum efficiunt,*

Sic caput per nares & palatum expurgatur, partes ventris inferiores per aluum, & veſicam.

Rectitudo. *Partes per vias rectitudines habentes faciliùs expurgantur, & morbum breuiorem efficiunt.*

Sic heparis inflammatio per hæmorrhagiam dextræ naris facilè ſoluitur, nõ autem per ſiniſtrã.

Latitudo. *Quæ per latiores meatus fiunt excretiones, breuiùs morbus finiunt, quàm quæ per anguſtiores.*

Sic capitis affectus citiùs per palatum & nares ſoluuntur, quàm per aures. Sic febres citiùs per aluum finiuntur, quàm per veſicam.

Quæ

Tempus excretionis.

Quæ in morbis acutis die critico fiunt excretiones morbi breuitatem indicant: quæ vero alio die longitudinem.

Quibus in vrinarum ſummo bullæ inſident, morbum renalem, & longum ſignificant. Aph.34.ſect.7.

Contenta in excrementis.

Bullæ enim, vt ait Gal *in comm.* fiunt circumtenſo humore ſpiritui flatuoſo: ſolet autem hoc magis accidere, quando humor aliquid tenacitatis habet; tunc enim bullæ ipſæ ſunt ſtabiles, & difficulter ſolubiles. Cum igitur ſpiritus flatuoſus vna cum vrinis excluditur, ſignum eſt frigidæ ægritudinis tenum; hæc enim aggregat ſpiritum flatuoſum, atque ideò ait ægritudinem fore longam. Frigidum enim omne eſt difficulter ſolubile, & vix coctionem admittit, atque adeò diu durat.

Quibuſcunque febricitantibus fiunt in vrinis ſedimenta veluti farina craſſior, longam ægritudinem fore ſignificant. Aph.31.ſect.7. Significat enim febrem fieri ab humoribus craſſis, qui non niſi longo tempore poſſunt concoqui, & edomari. Sic apud eundem Hipp *3.Epid.ſect.2.ægr.3.* qui decumbebat in horto Dealcis, febri magna laborans, vrinas habebas tenues, enæorema habentes minutum inſtar farinæ craſſioris, & Quadrageſima die iudicatus eſt. Hæc tamen ſententia ita intelligenda eſt, vt talis vrina morbi longitudinem ſignificet ſi æger ab eo euaſurus ſit: nam aliquando lethalis eſſe ſolet, & cum ea plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, vt apud eundem Hipp. videre eſt, *lib 1.Epid.ægr.2* vbi Silenus qui habitabat Blatamone propè filios Euaclidis, ex laſſitudinibus, & potibus, & exercitationibus intempeſtiuis febri magna correptus eſt, decima die minxit aceruatim ſubcraſſum, ſe poſitum, ſubſidentia farinacea, extrema rurſum frigida: vndecima interijt. Dicendum igitur eſt cum Gal. huiuſmodi ſedimentum, vel mortem, vel morbi longitudinem ſignificare. Qualitates primæ.

Vbi in toto corpore mutationes fiunt, ſi corpus refrigeretur, vel rurſus caleſiat vel calor alius ex alio oriatur, longitudinem morbi ſignificat. Aph.40.ſect.4.

Illæ enim mutationes multos & varios humores in corpore abundare ſignificant, qui varias diſpoſitiones efficiant: Natura autem longo indiget tempore, vt multas conficiat diſpoſitiones.

Frigidi ſudores cum acuta quidem febre mortem, cum mitiori autem longitudinem morbi ſignificant Aph 40.ſect.4.

Nam frigidi ſudores, vt docet Gal. *in comm.* à parte aliqua frigida, & ab humore frigido oriuntur: cùm autem propriè ab ipſa cute prodeant, neceſſe eſt vt ea in omni frigido ſudore frigida ſit & frigidos humores in ſe contineat, aut partibus ſibi ſubiectis Cum autem putredo febrium acutarum ſit intra maiora vaſa, contingit interdum vt incendium magnum exiſtens in partibus, intimioribus, calorem natiuum depopuletur in cute & partibus ei ſubiectis exiſtentem: atque adeo cum illæ partes vna cum humoribus ſibi inexiſtentibus refrigerentur, non eſt mirum ſi ſudores per ipſas tranſeuntes frigidos reddant, qui tamen ex feruentiſſimis humoribus intus concluſis ſuſcitentur. Eſt igitur ſudor frigidus lethale ſignum in acutis febribus, quia oſtendit calorem natiuum frigidis illis humoribus dominari non poſſe, atque adeò oneri ſuccumbere. In mitioribus vero febribus longitudinem ſignificat, quia febris exigua non ita diſſoluit vires vt mortem afferre valeat; attamen humores frigidi copioſi nonniſi longo tempore concoqui, & edomari poſſunt.

Secundæ. *Summa totius corporis extenuatio longum morbum ſignificat.*

Si ei qui non omnino leuiter febricitat permanet, nec extenuatur corpus, longus morbus ſignificatur Aph.28.ſect.2.

Permanere enim & non extenuari, ex denſitate cutis, & craſſitie humorum dependet, & propterea longitudo morbi ſignificatur.

Corpus vehementer pallidum, aut citrinum, morbi longitudinem prænuntiat.

Ille enim color maximum oſtendit a ſtatu naturali receſſum, qui nonniſi longo tempore poteſt reuocari.

CAPVT II.

De Signis morbi ſalutaris & lethalis.

SAlutaris morbus appellatur, qui nullum inſert vitæ periculum; lethalis vero, qui mortem ægro minatur. Illorum ſigna prognoſtica à tribus fontibus deſumuntur, Eſſentia nempe, cauſis, & effectibus, iuxta tabulam ſequentem, notatam litera L.

Cuius tabulę ſeriem obſeruando morbum ſalutarem aut lethalem patefaciens ſequentia theoremata.

Eſſentia.

Febres ephemeræ, & omnes verè intermittentes ſalutares ſunt, & omni carent periculo.

Apoplexiam fortem ſoluere, eſt impoſſibile; leuem verò non facile. Aph.42.ſect.2.

Fortis Apoplexia vocatur ea, quæ omnimodam habet ſenſus & motus priuationem cum maxima reſpirationis læſione: Leuis vero, in qua non eſt omnimoda ſenſus & motus deperditio, aut reſpiratio non eſt ita vehementer læſa.

In forti tanta eſt cerebri oppreſſio, vt non poſſit vllo modo ab ea ſe eximere; imo neque in leui, niſi maxima cum difficultate, ita vt perpetuò cum ſoluitur, in paralyſim degenerent, ob naturæ impotentiam, nequeuntis materiam morbificam longiùs expellere.

Quicunque tetano corripiuntur intra quatuor dies moriuntur, ſi verò hos effugerint, ſani fiunt. Aph.6.ſect.5.

Tetanus, ex Galen. *in comm.* eſt morbus compoſitus ex emproſthotono, & opiſthotono, in quo corpus adeo rigidum manet, & immobile prorſus, vt ſolum pectus ægrè moueatur. Cum igitur ſit morbus adeò violentus, in primo quaternione hominem interimit, quem ſi euaſerit, ſignum eſt morbum eſſe remiſſum, alioqui non ſuiſſet ferendo.

Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta deficiunt animo derepente moriuntur. Aph 41.ſec.2. Magnam enim ſignificat virtutis vitalis imbecillitatem, vel oppreſſionem, propter quam natura ſubitò ſuccumbit.

Omnis ferè hydrops ex ſua natura lethalis eſt.

Quia hepatis temperies vehementer læſa non videtur reparabilis.

Omnes febres continuæ & ardentes, tum partium internarum inflammationes, vt phrenitides angina, pleuritides, peripneumoniæ, hepatitides, & ſimiles ſunt ſua natura periculoſa

Non tamen omnino lethales, ſed pro varia ægrotantis conditione nunc ad ſalutem, nunc ad interitum terminantur. Neque Medico licet in affectuum iſtorum principio de ſalute aut morte ægrotantis pronuntiare, ſed expectandi ſunt dies critici, qui nobis commodè ſolent demonſtrare, an morbus ad ſalutem, vel interitum tendat.

Dum febris in periculoſo morbo citra manifeſtam cauſam ceſſat mors non ſalus expectanda eſt.

Febres quæcunque non intermittentes tertia die fortiores fiunt magis periculoſæ. Quocunque autem modo intermiſerint, periculum abeſſe ſignificant. Aph.43.ſect.4.

Febres continuæ, vel ſemper manent in eodem ſtatu, vel augentur, vel minuuntur. Quæ augentur & exacerbantur, deteriores ſunt ijs quæ non exacerbantur, quia malum in exacerbatione multò deterius fit, & magis affligit ægrotantem: At vero exacerbantur vel ſingulis diebus, vel tertio quoque die. *Illæ* vero quæ tertio quoque die exacerbantur periculoſiores ſunt quia fiunt a ſuccis bilioſis, atque adeo calidioribus, quorum proprium eſt tertio quoque die moueri. Huius generis ſunt febres ardentes, & hemitritei, quæ periculoſiſſimæ eſſe ſolent.

Illæ vero febres quæ intermittunt, carent periculo, quia, vt ait Gal. *in comment* non ex inflammatione aliqua, neque ex maligna putredine occaſionem habent, neutra enim harum ad quietem peruenit febre vacantem. Conſtat tamen experientia, in his ſaltem regionibus febres tertianas intermittentes apparuiſſe ſummę malignitatis participes, quę tertio aut quarto paroxiſmo ægrotantes de medio tollebant. Dicendum igitur eſt hanc ſententiam eſſe de ijs quæ

Digitized by Google

L. *Tabula ſignorum ſalutis, & Mortis.*

- Signa morbi ſalutaris, & lethalis deſumuntur vel ab illius
  - Eſſentia, ratione cuius eſt, vel
    - Similaris
    - Organicus
    - Communis
      - iique vel
        - Simplices
        - Complicati.
  - Cauſis, quæ ſunt, vel
    - Efficientes ſeu humores varij.
    - Materiales, ſiue ſubiectum,
    - Iuuantes, & lædentes.
  - Effectibus, qui ſunt vel
    - Actiones
      - Animales
        - Principes
        - Minus principes, quæ ſunt
          - Senſus
            - Interni
              - Somnus
              - Vigilia
              - Inſomnia
            - Externi
              - Viſus
              - Auditus
              - Tractus &c.
          - Motus, ad quem refertur
            - Voluntaria membrorum commotio,
            - Decubitus.
            - Tremor
            - Conuulſio
            - Rigor & horror
            - Sternutatio.
      - Vitales, ad quas
        - Reſpiratio
        - Pulſus.
      - Naturales, ad quas
        - Attractio, ad quam
          - Fames
          - Sitis.
        - Expulſio, ad quam ſingultus
    - Excrementa, quę reijciuntur per
      - Oculos
      - Aures
      - Nares
      - Os
      - Aluum
      - Veſicam, & in his vrinæ
      - Sudores
      - Abſceſſum & poſtulas
        - Liquor
        - Contenta
          - omnibus & in his
            - Subſtantia
            - Quantitas
            - Qualitas
            - Exercendi modus
    - qualitates
      - Primæ
        - Caliditas
        - Frigiditas.
      - Secundæ
        - Durities
        - Mollities.
      - Tertiæ
        - Color
        - Odor
        - Sapor
        - Sonus.
    - Accidentia propria, quæ potiſſimum conſiderantur in
      - Oculis
      - Auribus
      - Naribus
      - Dentibus
      - Temporibus
      - Labijs
      - Lingua
      - Faucibus
      - Hypochōdrijs.

Digitized by Google

vt plurimum, nõ vero perpetuò contingunt, vel poſſumus dicere, ad Hippoc. & Galen. defenſionem, tertianas illas intermittentes non habere perfectam apyrexiam, & tempore intermiſſionis, aliquid febris quamuis obſcurè ſemper latitare.

Quicunque ex aſthmate vel tuſſi gibbi fiunt, ante pubertatem moriuntur, Aph. 46. ſect. 6.

Cum enim cor atque pulmones adhuc augeantur, nec locus ipſorum poſſit ſecundum proportionem augeri, quia thorax a gibboſitate impeditus eſt, fit vt viſcera angeſcentia non poſſint diu in anguſtiori loco contineri, ita vt breui poſt gibboſitatem interitum inducat: non quòd neceſſarium ſit ſtatim perire ægrotantes, ſed quod longè ab eo vitæ ſpatio, quod alioqui attingerent, recedant.

Hydrops febri coniunctus, aut illi ſuperueniens lethalis eſſe conſueuit ex Hipp. 1. progn.

Quia febrem non ſoluit, ſed caloris natiui exſolutionem ſignificat.

Quartana intermittentes in continuas conuerſa, vt plurimum lethales.

Oſtendunt enim humorum incinerationem, quæ propemodum irreparabilis eſt.

Aſthmati pleuritis aut peripneumonia ſuperueniens, lethalis eſt.

Quia repletis pulmonum brõchijs ab humore pituitoſo, & pulmonibus debilitatis, nulla fieri poteſt anacatharſis, & reſpiratio ab vtroque affectu ita impeditur, vt ægrotantem perire ſit neceſſe. Si tamen anacatharſis facile fiat, & alia ſymptomata non ſint vehementiora curari poteſt.

A Pleuritide peripneumonia, malum Aph. 11. ſect. 7.

Hæc ſententia nititur generali axiomate, propoſito ab Hipp. *lib. de morbis*, quod nimirum malum ſignum ſit morbum morbo adiungi. Peius verò eſt, vbi morbus qui adiungitur, eſt priore deterior, peſſimum, vbi id fit viribus iam fractis. Cum igitur peripneumonia ſit pleuritide multò deterior, & quando illa huic ſuperuenit, iam vires ſint admodum attritæ ab antecedente graui morbo, peſſimum id eſſe ſolet, atque vt plurimum lethale. Ideòque cum Hipp. *in aph.* in caſibus minus periculoſis ſoleat dicere, *malum*, & in maximè periculoſis, *lethale*, hic certè lethalis nomine vſus eſſe debuerat, vt non immeritò dubitaret Gal. an verbum iſtud, *malum*, fuerit ab Hipp. poſitum in quibuſdam codicibus, vt ipſe teſtatur, non reperiatur.

Lues venerea in elephantico difficillimè curatur.

Quia remedijs exſiccantibus, qualia ſunt ſudorifica, elephantiaſis valde exacerbatur & deterior multò efficitur.

Cauſa.

Efficientes *Morbi qui a ſanguine oriuntur, ſalutares ſunt, niſi malignitatem acquirant, aut ſummam putredinem.*

Bilis vitellina porracea, æruginoſa, & atra lethales morbos inferre ſolent.

Materiales. *In corporibus bene habitis, & laudabili temperamento donatis, morbi ſalutares vt plurimum generantur.*

Veſica diſciſſa, aut cerebro, aut corde, aut præcordijs, aut aliquo ex tenuioribus inteſtinis, aut ventriculo, aut iecore lethale eſt. Aph. 18. ſect. 6.

Diſciſſas vocat partes, quæ magnum & profundum vulnus acceperunt. Sic tota veſicæ tunica diuiſa vſque ad ſpatium interius, non poteſt coaleſcere, neque tale vulnus, magnum ſcilicet ac profundum, in partibus præcordiorum neruoſis, aut in tenuibus inteſtinis. In ventriculo vero aliquando, vt vult Gal. Sed rarò ſanatur. Horum autem ratio eſt, quia veſica neruoſa eſt, tenuis, & exanguis, vnde fit vt in ceruice eius vulnera ſanentur, quia carnoſa eſt. Hepatis verò vulnera, propter magnam ſanguinis profuſionem, lethalia ſunt, ſi modo venæ eiuſdem diuidantur; alioqui vulnera in ſumma hepatis ſuperficie ſanabilia ſunt. Sic cerebri vulnera non admodum profunda interdum ſanantur; ſi verò ad ventriculos aliquatenus peruenerint, lethalia ſunt.

Iuuantes & lædentes. *Quibus morbis nulla proſunt remedia, lethales eſſe arbitrandum, & contrà, quibus multa proſunt, ſalutares.*

EFFECTVS.

Actiones Animales.

In quouis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad ea quæ offeruntur bonũ, contrà verò ſe habere, malum. Aph. 33. ſe. 2

Principes. Nam mente integra exiſtentia, ſignum eſt bene ſe habere cerebrum, eiuſque membranas, & ſpinalem medullam, totumque neruoſum genus; & maximè quod ipſi cerebro eſt proximum: ſic quando æger bene ſe habet ad cibum & potum, & reliqua quæ ipſi offeruntur, ſignum eſt, ventriculum, hepar, & reliquas partes naturales commodè ſe habere. *Delirium.*

Contra verò ægros quouis modo delirare, ſeu non rectè ſecundum conſuetudinem ſapere, malum ſignum perpetuò eſſe ſolet. Sic apud Hipp. 1. *Epid. ſect. 3. ægr.* Philiſcus tertia die in omnibus delirauit, & ſexta die obijt. Item *ægr. 2. eiuſdem ſectionis*, Silenus ſecunda die aliquantulum delirauit. Tertia; nocte nihil dormiuit, ſermones multi, riſus, cantus, continere non poterat: vndecima interijt. Sic etiam *ægr. 4. eiuſdem ſectionis*. In Thaſo vxor Philini cum fæmellam peperiſſet, ſecundum naturam facta purgatione, & alioquin leuiter degentem, in decima quarta exiſtentem poſt partum, febris magna cepit cum rigore ſexta die ad noctem delirauit multum, & rurſus ſapiebat: octaua, multa obloquebatur, exſurrexit, decima, parum intelligebat: vndecima dormiuit, omnium recordata eſt, celeriter autem rurſus delirauit. Decima quarta palpitationes per totum corpus ſermones multi, parum intelligebat, celeriter autem rurſum delirauit.

Circa vero decimam ſeptimam exiſtens voce priuata eſt, vigeſima obijt. Ita & *ægr. 8. eiuſdem ſectionis*, Eraſmum qui habitabat ad Bootæ torrentem, febris magna corripuit poſt cœnam, noctem turbulentiùs tranſegit, diem primam quiete, noctem laborioſe. Secunda omnia ſunt exacerbata, in noctem delirauit. Tertia laborioſè, delirauit multa. Quinta manè recreatus eſt, & intelligebat omnia, multum autem ad meridiem furore agitatus eſt, continere ſe non poterat, extrema frigida, ſubliuida, vrinæ ſubſtiterunt. Interijt circa Solis occaſum. Similes caſus videre eſt in *ægr. 12. eiuſdem ſect. & ægr. 13. ſect. 3. lib.* . Ex quibus tamen colligere non licet, delirium in omnibus ægrotis eſſe neceſſariò lethale, dixit enim tantum Hipp. in *prædicto Aph.* eſſe malum, id eſt, vitæ periculum inferre, quamuis multi ex eo frequenter euadant, vt apud eundem Hipp. videre eſt in 1. *Epid. ſect. 3.* vbi Herophon febri acuta laborans, quinta die mente motus eſt: ſexta delirauit, in noctẽ ſudor, refrigeratio, delirium perſeuerabat: ſeptima deſipuit nocte ad mentem redijt, dormiuit: nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit.

Quinta reuerſus eſt, iudicatus eſt decima ſeptima, neque delirauit in recidiua, & in *ægr. 5. eiuſdem ſectionis*, vbi Epicratis vxorem, quæ decumbebat apud Archegetem, ſecunda poſt partum die corripuit febris acuta: ſexta delirauit: ſeptima omnia ſunt exacerbata: vigil, delirauit: decima ſexta exacerbata ad noctem & moleſtè, non dormiuit, delirauit. Decima octaua ſiticuloſa, lingua exuſta eſt, non dormiuit, delirauit multa. Iudicata eſt perfectè abſque febre, octuageſima. Similes hiſtorias videre eſt. *lib. 3. Epid. ſect. 1. ægr. 3. & ſect. 3. ægr. 7.* ideoque quamuis delirium perpetuò malum ſit, ex eo tamen ægrotantis interitus non eſt perpetuò prædicendus, niſi cum eo alia ſigna mala & lethalia concurrant: vt ex ſequentibus theorematis clarius apparebit.

Vbi in febre non intermittente difficultas ſpirandi, & delirium acciderit, lethale eſt, Aph. 5. ſect. 4.

Fit vtrumque ſymptoma interdum ex læſione cerebri, & tunc apparet ſpiritus, vt ait idem Hipp. *in progn.* magnus & ex multo interuallo, hoc eſt, magnus & rarus. Fit etiam difficultas ſpirandi ex affectu partium ſpiritualium, vt pleuritide, peripneumonia, & ſimilibus. Hæc autem omnia ſunt valde periculoſa.

A profluuio ſanguinis, ileo, pleuritide, vel peripneumonia, delirium malum, Aph. 9. 10. 11. & 12 ſect. 7.

Cùm autem profluuio ſanguinis ſuccedit, ab inanitione

ſit, quæ eſt admodum periculoſa dum partes principes tantopere debilitat, In alijs vero affectibus, quando cerebrum trahitur in conſenſum, grauiſſimus affectus & periculoſus ſignificatur.

Si quis ea faciat, quorum ſit inſolens, grauiſſimum habet malum, 1.*Coac.aph*.50.

Indicat enim mentem non conſtare, & eſt ſpecies delirij.

A prudenti viro ferox reſponſum, atque a feroci modeſtum, & garrulitas in taciturno, atque taciturnitas in garrulo, malum. Hipp. in Prorrhet.

Significant enim hæc ſummam iudicij euerſionem.

Plangere vel lachrymari inuoluntariè ſpecies delirij eſt, & mortis periculum intendit.

Significat enim humoris atrabilarij dominantur; ſic apud Hipp. 1. *Epid.ſect.*3.*ægr*.2. Silenus inter alia ſymptomata, quæ ibi recenſentur, mærebat cum dolore die octaua, & vndecima interijt.

Deliria quæ circa initium morbi apparent, magis periculoſa.

Inde enim oſtenditur morbi vehementia, qui primo congreſſu & natura adhuc valida exiſtente, tanta ſymptomata producat.

Delirium cum notabili obliuione, ignauia, & ſtupiditate apparens, exitij eſt, 2. Prorrhet.

Quòd enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri reſtigeratione fit. Illa autem refrigeratio, quæ calorem ſequitur, eſt perniciosa. Si vero cum his rigeant ægroti, & frigeſcant ineuitabile fatum iudicatur, ex Gal.2. *Prorrhet.*

Quæ circa res neceſſarias verſantur deliria, peſſima, indeque ſi ingraueſcant, mortifera, 1.Coac.aph.103.

Vt ſi quis cibum & potum auerſetur, in maximo eſt periculo: quemadmodum in 1.*epid.ſect*.1.*ægr*.2. videre eſt, vbi is qui potum decima die reſpuebat, vndecima interijt.

Deſipientia quæ cum riſu fiunt, ſecuriores: quæ vero cum ſtudio, periculoſiores, aph 53.ſect 6.

Phrenitis enim quæ cum riſu fit a ſanguine producitur: cum ſtudio vero & furore, a bile: Vtraque autem periculoſa eſt, ſed quæ a ſanguine multo minus. Non tamen ſtatim delirio cum riſu apparente ſalus prædicenda eſt: nam & per ſe phrenitis a ſanguine non caret periculo, & perſeuerante morbo ſanguis ille exuritur, atque ita atræ bilis naturam induit, quod ex ſymptomatis ſuperuenientibus oſtenditur, & ex riſu in furorem, & mæſtitiam conuerſo: quemadmodum videre eſt *in* 1.*epid.ſect*.1 *ægr*.2.vbi Silenus ſecunda morbi die aliquantulum delirauit: tertia ſermones multi, riſus, cantus, continere nequibat: octaua mærebat cum dolore. Iam igitur ille humor, qui tertia die ſanguinis naturam retinebat, & riſum, atque cantum efficiebat, octaua in atrabilarium conuerſus eſt, nam mæror cum dolore fit ab atrabile. Ideoque vndecima interijt. Igitur dicendum eſt deliria cum riſu quandam ſecuritatem polliceri ſi toto morbi decurſu perſeuerent.

Qui cum ſilentio è poteſtate mentis exeunt, nec voce ſunt capti, morbiferum habent malum, Lib.1.Coac.Aph 79.

Illa enim ecſtaſis melancholia producitur ab humore atrabilario, cerebri ſubſtantiæ infixo, & furori ſæpiſſime ſuccedit, tuncque fit pro clamore ſilentium, pro iactatione quies, pro vigilijs coma & cataphora veternoſa. Sic *in* 3.*epid ſect*.2.*ægr*.6 Eurianactis filia febre magna laborans, a qua interijt, toto morbi decurſu, inquit Hippocrates, abhorrebat omnes cibos, ſine ſiti, ſilens, nihil loquebatur, mæror & deſperatio ſtatim ipſam habuit. Sic etiam *ſect*.3. *eiuſdem libri* in Thaſo Dealcis vxorem, quę decumbebat in plano, febris horrida, acuta ex triſtitia corripuit: à principio autem contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat, floccos legebat, lactime, & denuo riſus, nona multa obloquebatur, & rurſus quieuit ſilens: vigeſima prima interijt. Erat huic vſque in finem ſpiritus magnus & rarus inſenſibiliter omnium habebat, ſemper contegebatur, vel ſermones multi, vel taciturna vſque in finem: phrenitis.

In phrenitide ſubitanea reſipiſcentia, febre acuta perſeuerante, & nulla criſi pragreſſa mortem in propinquo eſſe ſignificat.

Accidit enim aliquando phreniticos ita reſipiſcere, vt adſtantes de rebus ſerijs & grauiſſimis admoneant, & quæ ijs euentura ſunt præuideant, & repentè moriantur proſtrato ſcilicet jam calore natiuo cerebri, & vltimos conatus exerente, ſicut lucerna dum extinctioni eſt proxima maiores ſubinde flammas videtur eructare.

In delirio memoria abolitio funeſta.

Ea inde manifeſtatur, cum matulam ægri petunt, & poſtea mingere obliuiſcuntur, aut aquam flagitantes oblato poculo non bibunt aut primis tantum labris deguſtant.

Ex delirijs ea minus mala cenſenda, quæ mitia leuiaque ſunt, & non perpetuò ægrotos tenent, ſed paruo tempore, atque cum bonis ſignis, vel ſaltem non lethalibus perdurant.

Huiuſmodi deliria contingunt frequētiſſimè in febrium biliosarum paroxyſmis, vel exacerbationibus, quibus commota bilis & exagitata calidos vapores ad cerebrum tranſmittit, delirium excitantes, qui tamen facilè & breui diſcutiuntur neque vllum vitæ periculum minantur, niſi alia ſigna lethalia ſimul apparuerint. Mitia autem & leuia eſſe oportet huiuſmodi deliria, nam quæ cum ferocitate coniuncta ſunt, quamuis leuia exiſtant, mala eſſe conſueuerunt, quemadmodum dicit Hipp 1. *Prorrhet. aph*. 25. *Quæ paruo tempore feroces fiunt deſipientia, ferinum.* Et Gal. eandem ſententiam exponens; *Cum videris quempiam cum ferocitate deſipientem etſi paulo poſt ſedetur, cognoſce mentem eius non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſub alia affectionem, quæ poſt adaucta, ferina tibi videtur.*

Phrenitis lethargo ſuccedens ſalutaris, quia materiam concoctam eſſe ſignificat.

Delirium die critico cum virium robore, & alijs bonis ſignis contingens, minimè periculoſum.

Denotat enim inſtantem criſim, qua morbus ſolui conſueuit Sic apud Hipp.3 *Epid*, in muliere moroſa, tertia die conuulſiones conquieuerunt, coma & in ſomnum inclinatio, rurſuſque vigiliæ excitauerunt eam, continere ſe non potuit, multum delirauit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit, libera febre dormiuit, planè mente conſtitit.

Somnus & Vigilia. *Somnus & vigilia, vtraque ſi modum exceſſerint, malum. Aph* 3.*ſect*.2.

Significat enim receſſum a ſtatu naturali & diſpoſitionem morboſam in parte principe, quæ perpetuò mala eſt.

In quolibet morbo ſi ſomnus & vigilia eodem modo ſe habeant, quo anteà conſueuerant, cum æger bene valeret bonū.

Impoſſibile enim videtur hominem ex morbo aliquo interire, qui ſomno & vigilia inculpatis, & nullatenus immutatis vtatur.

Vigiliæ in morbi augmento vel ſtatu, cū ſignis concoctionis apparentes bonæ.

Criſim .n. inſtare ſignificant, quā præcedunt vigiliæ, aliaque ſymptomata ex perturbatione critica oriunda, quæ tamen apparentibus concoctionis ſignis tanquam ſalutaris criſis prodromis, minimè pertimeſcenda ſunt.

Vigilia immoderata in iuuenibus magis pericula, ſomni verò in ſenibus.

Quia maior fit receſſus à ſtatu naturali: iuuenes enim naturaliter plus dormiunt, quia copioſiori humido abundant, ſenes vero ſicciores, ideoque naturaliter vigiles.

Quicunque ægrotantes neque noctu neque interdiu dormire poſſunt, valde periclitantur Hipp.2.progn.

Illæ enim continuæ vigiliæ maximam cerebri intemperiem calidam, & ſiccam ſignificant, tum etiam vires vehementer diſſoluunt, cruditates ingeminant calore natiuo reſoluto. & tandem deliria conuulſioneſque accerſunt.

Somnus comatoſus in febre acuta pernicioſus.

Sic apud Hipp.3. *Epid ſect*.3.*ægr*.2 Hermocratem, qui decumbebat prope nouum murum febris magna corripuit, & poſt varia ſymptomata vndecima die comate laborare incepit, quod in ſequentibus, perſeuerauit, ac tandem vigeſima ſeptima mortuus eſt. Ratio autem cur affectio comatoſa in morbis acutis adeò pernicioſa, deſumitur ex Gal. *Commentario in prædictam hiſtoriam*. vbi ſic habet: *Reliquum ergo eſt perfrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem, Hermocrati coma induxiſſe die vndecimo; vtrum autem ſit horum, extremè eſt pernicioſum,*

nam

Digitized by Google

nam demonſtratum eſt inſanabilia ea eſſe frigera, cum calidis morbis & ſiccis ſuccedunt. Sed quod viriũ imbecillitas facit, exitium proximum nocat: quando vero huiuſmodi coma diuturnis vigilijs ſuccedit, magis perniciosum eſt. ſignificat enim omnimodam caloris natiui extinctionem, ſic quando phrenitici comatoſi euadunt, iam morti ſunt proximi.

In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale; ſi verò iuuat, non mortale, Aph.1. ſect.2.

Non exiſtimandum eſt quemcunque laborem à ſomno eſſe lethalem: ſi enim leuis ſit, vt quando ægroti à ſomno ſuſcitati anxij magis & inquieti fiunt, malum quidem illud, at non neceſſariò lethale: Sed ſi à ſomno grauiſſima ſymptomata aduenient, vt delirium, conuulſio, virium imbecillitas, frigus extremorum & ſimilia, tunc certè lethalem affectum eſſe cenſendum eſt.

Vbi ſomnus delirium ſedat, bonum, Aph.2. ſect.2.

Significat enim, vaporum & humorum delirium efficientium calorem & acrimoniam mitigari per ſomnum, & ad quandam mediocritatem reduci.

Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert, periculoſum lib.1. Coac. aph 20.

Significat enim materiæ anadromen ad cerebrum.

Si quis in laborioſa febre obſtupeſcat, & veluti catoche afficiatur morbo laborat peſſimo Coac. aph.47.

Sicut antea diximus, coma in febribus acutis eſſe periculoſum; ſic catoche multò periculoſior eſt, quæ fit à tranſlatione materiæ ſiccioris in cerebrum & neruos, vnde contentio neruorum, atque ideò qui hac affectione laborant, eodem in ſtatu manent, & apertis atque inconuenientibus oculis ſtupidi conſiſtunt, & ita à comatoſis differunt, qui perpetuò clauſus oculos habent.

Excitationes à ſomno quæ cum pauore fiunt & turbulentia, periculoſa.

Significant enim humoris atrabilarij copiam, quę huiuſmodi pathemata producit.

Si per ſomnum candida partis oculorum demiſſis palpebris aliquid apparet, nec aluiſ fluor, nec inedia in cauſa eſt, nec ita æger dormire conſueuit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Galen 1. progn.

Illud enim facultatis palpebras mouentis extinctionem ſignificat.

Inſomnia. *Quæ in phrenitide memorantur inſomnia, bonum denuntiant. 1 Coac. aph.95.*

Nihil optabilius eſt in phrenitico, quàm vt ſomnum ineat, ſuauiterque dormiat. At ſuauis ſomni indicia ſunt inſomnia, non illa quidem turbulenta ac tumultuoſa, ſed placida atque tranquilla, quæ poſteà ab ægrotante memorantur; hoc enim oſtendit mentem ad ſe redire, & cerebrum ad moderatam temperiem reuocari.

In eo qui periculoſe ægrotat, inſomnia mortuorum, ſepulchrorum, & ſacerdotum, futuram mortem prænuntiant.

In morituris aliquando anima ſuam à corpore ſeparationem præſentit, eamque corpori per inſomnia repræſentat, per ſpecies eorum quæ mortem ſignificare valent.

Viſus. *Oculi caligantes vel lucem refugientes in morbis acutis periculum minantur.*

Magnam enim indicant ſpirituum diſſipationem.

In febre non intermittente ſi æger non videat, vel non audiat iam debili exiſtente corpore, mors in propinquo eſt. Aph.49. ſect 4.

Significat enim virtutis ſenſibilis ſummam debilitatem, & maximam ſpirituum exolutionem.

Auditus. *Surditas, quæ ex criſis à perturbatione procedit, alijſque ſignis decretorijs comitata eſt ſalubris eſſe conſueuit.*

Signa decretoria, quæ ſurditatem comitari debent, vt ſalutaris dici poſſit, ſunt præcipuè concoctionis ſigna quæ in excrementis apparere ſolent, & bona perpetuò eſſe conſueuerunt. Sic 3. *Epid. ſect.3. ægr.7.* de Virgine Abderitana, quæ ab octauo die vſque ad 17. in quo multùm ſanguinis è naribus fluxit: ſurditate affecta eſt, quæ ſequentibus etiam diebus perſeuerans priorem criſim imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſoluendo futuram prænuntiabat, quæ iterata ſanguinis eruptione, ſudore, & humoris tranſlatione ad pedes, poſtea die 20. eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus cùm morbus non fuerit penitus ſublatus, die 24. rediit ſurditas cum alijs ſymptomatis, quæ criſis abſolutiſſimæ die 27. futuræ fuit prænuntia, quod ex ipſius hiſtoriæ contextu clarius innoteſcit. *Septima die, inquit, vrina tenues quidem, ſed bonis coloris: quæ ad aluum pertinent non turbabant. Octaua ſurditas, febris acuta, vigil, anxioſa, horrida, mente conſtabat, vrina ſimiles. Nona per eadem, & ſequentibus ſic ſurditas perſeuerabat. Decima ſeptima è naribus fluxit multum, ſurditas parum remiſit, at ſequentibus ſurditas inerat & delirium. Vigeſima pedum dolor, ſurditas, delirium fluxit ſanguinis parum è naribus ſudauit, ſine febre. Vigeſima quarta febris reuertitur, ſurditas iterùm, pedum dolor perſeuerauit, mentis alienatio; vigeſima ſeptima ſudauit multum, ſine febre, ſurditas defecit, pedum ſubmanebat dolor in alijs autem perfectè iudicata eſt.*

Surditas morbi acuti, turbolentique, ſuccedanea graue eſt malum. 1. Coac. cap.3. Aph.2.

Quemadmodum ſurditas cum bonis ſignis iuncta bona eſt, ita cum malis mala eſſe conſueuit: ideò ſi morbus acutus ſit atque turbulentus id eſt cum delirio & grauibus alijs ſymptomatis coniunctus, ſurditas ei ſuperueniens mortis periculum minatur. Sic apud Hipp. *lib.3. Epid. ſect.7. Ægr.2* Hermocratem qui decumbebat prope nouum murum, febris magna corripuit, incepit autem dolere capite & lumbis, hypochondrij tenſio molliter, lingua verò incipienti exuſta eſt, ſurditas ſtatim, ſomni non aderant ſiticuloſus non valde, vrinæ craſſæ rubræ ſepoſitæ, non ſubſidebant, ab aluo autem non pauca combuſta egrediebantur. Quinta minxit tenuia, habebant enœorema, non ſubſidebant noctem deliraūit. Septima & vigeſima mortuus eſt. Huic ſurditas vſque in finem permanebat. Sic etiam *Ægr.4. eiuſdem ſectionis*, in Thaſo Phileſtas, prima die vomuit biloſa, pauca, flaua, primum, poſtea æruginoſa, multa: ab aluo autem ſtercora prodierunt, nocte moleſtè. Secunda ſurditas. Quinta mane extinctus eſt. Aduertendum tamen eſt, ſurditatem etiam cum paruis ſignis coniunctam, non eſſe perpetuò lethalem, ſed tantùm periculoſam, & cum ea nonnullos euadere. Vt apud eundem Hippocr. videre eſt in *1. Epid. ſect.1. Ægr.3.* vbi Herophonti febris acuta, ab aluo pauca, qualia in teneſmo ſecundùm principia. Poſt hæc autem tenuia prodibant, biloſa, ſubcontinua, ſomni non aderant, vrinæ nigræ, tenues. Quinta manè ſurditas, exacerbata ſunt omnia, lien intumuit, hypochondrij contenſio, ab aluo pauca, nigra exierunt, mente motus eſt: nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit: Quinta reuerſus eſt, ſtatim autem lien eleuatus eſt febris acuta, ſurditas rurſum. Poſt recidiuam autem tertia lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crura doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decima ſeptima, neque delirauit in recidiua,

Si poſt phrenitidem, aut grauem alium capitis morbum ſurditas ſuccedat priori morbo ceſſante aut alleuato, & facultate non debilitata, bonum.

Quia fit abſcedente materia ab interno cerebro ad externas eius partes, expectabunturque tunc temporis à ſurditate parotides.

Bombus in acutis, & ſonitus aurium lethalis. 1. Coac. cap.3. aph.5.

Aurium tinnitus, & aliæ ſonorum ſpecies, quæ ab ægrotantibus percipiuntur in morbis acutis, difficillimum, & periculoſiſſimum morbum oſtendunt, propterea quòd à flatibus craſſioribus producuntur, qui pariter à craſſiori materia eleuantur; & cùm illa materia contumax ſit atque rebellis, neque in exiguo morbi acuti ſpatio poſſit edomari, fit vt natura priùs onere oppreſſa concidat, & ita æger ad interitum perducatur.

Odoratus & guſtus. *Cibos & potus atque medicamenta oblata putria atque graueolentia videri, malum.*

Denotat enim ſummè putridos & graueolentes humores in corpore abundare, quandoquidem odoratus ac guſtus vaporibus à varijs humoribus putridis, ad linguam & nares, ſeu cerebrum exhalantibus vitiatur; intuſque quod eſt vel odoris, vel ſaporis prohibet extraneum, vt Philoſophi docent, eiuſque receptionem impedit. Hinc fit vt, cùm nares & lingua à putridis vaporibus ex inferioribus partibus eleuatis inficiuntur, omnia quæ tum odorantur, tum guſtan-

guſtantur ; putrida videantur.

Tactu. *Dolores partes ignobiles, & à viſceribus longè remotas occupantes, eaſque, diu exercentes, apparentibus concoctionis ſignis, & qui præcipuè decretorio die cœperint, ſalutares.*

Significat enim naturam præcipua membra exonerare, atque noxios humores procul à ſe depellere. Partes autem ignobiles, & à viſceribus longè remotæ ſunt inguina, crura, genua, tibiæ & pedes, necnon brachia & manus. Aduertendum tamen eſt per huiuſmodi dolores, morbos perpetuò non perfectè iudicari, ſed interdum imperfectè, vt poſtea recidiua ſuccedat. Perfectè autem diſcutiuntur morbis, ſi huiuſmodi doloribus conuenientes euacuationes ſuccedant, v.g. per ſudores, alui fluxum & ſimiles, quæ vniuerſam materiam morbificam exhauriant; ſi verò nullæ euacuationes huiuſmodi doloribus adiungantur, aut inſufficientes; imperfecta fit morbi ſolutio, & recidiuæ obnoxia, propterea quòd cauſa morbifica vniuerſa in partem ignobilem detrudi minimè poteſt: ideoque neceſſe eſt vt per alias euacuationes morbus tandem finiatur, vt videre eſt apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 3. Aegr. 9.* vbi Heropyrus graui & contumaci morbo laborans poſt varia ſymptomata, immò & hæmorrhagiam, quæ morbum quidem imminuit, non tamen ſoluere potuit, doloribus inferiorum partium afflictus eſt, & denique per alui fluxum omninò liberatus, Hipp. verba hæc ſunt. *Quadrageſima die è naribus ſanguis fluxit multum, & ſapiebat magis ſurditas inerat quidem, minùs autem: febres remiſerunt, ſanguis fluxit ſequentibus ſæpe & paulatim Circa verò ſexageſimam ſanguinis quidem fluxiones ceſſarunt, coxæ autem dextra dolor fortis & febres intendebantur, non multò autem tempore poſt dolores inferiorum omnium: contingit autem vel febres eſſe maiores & ſurditatem multam, vel hæc quidem remittere & alleuari, inferiorum autem circa coxas maiores eſſe dolores, Circa verò centeſimam aluus multis, bilioſis, ſuperturbata eſt, & procedebant tempore non exiguo multa talia; & rurſum dyſenteria cum dolore; aliorum autem commodus ſtatus, in totum vero & febres defecerunt, & ſurditas ceſſauit. In centeſima perfectè iudicatus eſt.* Sic etiam *Aegr. 7. eiuſdem ſectionis*, Abderitanæ Virgini, Decima ſeptima è naribus fluxit multum, vigeſima pedum dolor, ſurditas, delirium, fluxit ſanguinis parum è naribus, ſudauit, ſine febre; vigeſima quarta febris reuertitur, ſurditas iterum, pedum dolor perſeuerauit, mentis alienatio; vigeſima ſeptima ſudauit multum, ſine febre, pedum ſubmanebat dolor, in alijs autem perfectè iudicata eſt.

Dolores à partibus ſuperioribus ab inferiores deſcendentes, ſalutares.

Oſtendunt enim materiam morbificam à partibus præcipuis ad ignobiliores deferri, quemadmodum voluit Hipp. 3. *prorrhet. Dolores*, inquit, *ſi ad infernas delabuntur partes, facilè ab his feruntur* & confirmatur hiſtoria Herophontis, quæ habetur in 7 *Epid. ſect. 7. Aegr. 3.* Huic quinta die lien intumuit cum hypochondrij tenſione. Octaua lien imminutus eſt, doluit ſecundùm inguen; tumor primùm lienis ſecundum rectitudinem; deindè dolebat ſecundum vtraque crura, noctem faciliter, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam. Nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit. Quinta reuerſus eſt ſtatim autem lien eleuatus eſt, febris acuta, ſurditas rurſum; poſt recidiuam autem tertia lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crure doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decima ſeptima.

Capitis dolores vehementes & continui cum febre acuta, alioque ſigno difficili lethale. 3. progn.

Quando enim vehementes ſunt & continui oſtenditur eos non fieri à vaporibus ſublatis à partibus inferioribus, neque à perturbatione critica, ſed ad intemperie calidiſſima meningibus impreſſa, tenſione & grauitate in iiſdem producta a materia morbifica cerebrum ipſum occupante, quæ ſi febrem acutam pariat, bilioſa eſt & mordax, partique admodum moleſta; & talis etiam ſignificatur, ſi cum doloribus & febre acuta alia ſigna mala & periculoſa appareant, vt vigiliæ, deliria, difficultates ſpirandi. vrinæ tenues aut confuſæ, & ſimilia, quæ eò periculoſiorem morbum oſtendunt, quò plura ex iis apparuerint.

Dolores capitis poſt ſudores criticos exementes, mortem vt plurimum præſagiunt.

Ceruicis dolores in principio vel augmento morbi affligientes mali.

Significant enim humorum copiam in poſteriori parte capitis abundantem, & in ſpinalem medulam, aut illius membranas ex parte diffuſam, quæ a natura diſſolui aut concoqui nequeat. Sic in 1. *Epid. Aegr. 2.* Silenus ſtatim ab initio cœpit dolere lumbos, & caput habuit grauitas, colli aderat contentio, vigeſima interiit. Sic etiam 3. *Epid. ſect. 3. Aegr. 4* phreniticus cui prima die capitis & colli grauitas aderat, cum dolore, quarta die mortuus eſt, Sic etiam *Aegr. 14 eiuſdem ſectionis*. In Cyzico mulieri filias enixæ gemellas, & quæ difficulter pepererat, & non admodum purgata fuerat: primum quidem contigit febris horrida, acuta, capitis & colli grauitas cum dolore: decima ſeptima mortua eſt. Aduertendum tamen eſt, ex hoc ſigno mortem abſolutè non eſſe prædicendam, quia nonnulli cum eo ſolent euadere vt videre eſt in 1. *Epid. ſect. 7. Aegr. 5.* Vbi Epicratis vxorem ſecunda die capitis, & colli, & lumborum dolor affligebat, multis grauibuſque ſymptomatis diuexata eſt vſque ad octuageſimam, in qua perfectè iudicata eſt Et *Aegr. 14. eiuſdem ſectionis*, Melidiæ, quę decumbebat apud Iunonis templum, incœpit capitis & colli, & pectoris dolor fortis, cum alijs ſymptomatis, & iudicata eſt perfectè die vndecima. Vbi igitur hoc ſignum in morbi principio apparet, poſſumus ex eo morbum grauiſſimum & valde periculoſum pronuntiare, ex eoque ægrum aut moriturum, aut periculoſiſſimè laboraturum, vt patet ex Hiſtorijs ſuprà citatis eorum qui euaſerunt, cum grauibus tamen ſymptomatis, & maximo vitæ periculo.

Auris acutus dolor cum febre continua & vehementi, grauis eſt.

Periculum enim eſt, ne homo deſipiat, & moriatur. Hippocr. 3 *progn* Cum ab ipſo Hipp. ſignum hoc fallax cenſeatur, accuratè diſtinguendum eſt: Meatui auditorio vicina eſt dura meninx, ita vt vitium vnius in alterum transferri valeat; ſed ita inter ſe differunt, vt ſi affecto cerebro dolor præcipuo meatui ſuperueniat, non erit delirij aut mortis ſignum ſed vtriuſque præſidium, oſtendit enim materiam morbificam à partibus interioribus ad exteriores transferri. At ſi dolor in febre acuta citra cerebri affectionem exoriatur, ſignum eſt humorum per partem in cerebrum irruere phrenitudinem & inde mortem effecturum, maximè ſi vehemens ac difficilis fuerit. Moriuntur autem ex tali morbo (vt docet Hipp. *loco citato*) iuniores homines, ſeptimo die aut citius; ſeniores verò multò tardius, febres enim & deliria minùs ipſis accidunt, atque adeò aures poſſunt ſuppurari. Verum his ætatibus recidiuæ accidentes plurimos interimunt: Iuniores autem antequam auris ſuppuretur, moriuntur: Si autem fluat pus album ex aure iunioris, ſpes eſt eum ſuperuicturum, ſi aliud etiam optimum ſignum ipſi accidat.

Fauces doloriſicæ in acuta febre periculoſæ Hipp. in Coacis.

Hic faucium dolor in febribus malignis & peſtilentibus ſæpiſſime contingit, & eſt vnum ex ſignis demonſtratiuis illius affectus, fitque vel ex defluxione tenui & maligna è cerebro in fauces irruente; vel à malignis vaporibus è partibus inferioribus eleuatis, & partes illas vellicantibus.

Dolor affixus pectori cum torpore peſtiferus, ſuperueniente acuta febre, crudeliter moriuntur. 2. Prorhet. text. 36.

Significant enim ſanguinis bilioſi copiam in pectus effuſam, quæ & dolorem & febrem acutam pariat: his ſi torpor & veluti totius corporis exolutio adiuncta ſit, oſtenditur iam collabi facultatem animalem, cerebro per conſenſum grauiter affecto.

In acutis febribus conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum Aph. 66 ſect 4.

Quemadmodum conuulſiones in febribus acutis fiunt à calida & ſicca intemperie neruos exſiccante & diſtendente. Sic etiam in eodem affectu dolores fiunt intra viſcera, propter incendij vehementiam atque ſiccitatem, & quò fortiores ſunt huiuſmodi dolores, eò impenſiùs cauſæ magnitudinem oſtendunt, atque adeò maius periculum, Fiunt etiam dolores intra viſcera, propter inflamationem, vel eryſipelas, vel fortem obſtructionem, vel abſceſſum: Sed

de his

Digitized by Google

de his non loquitur Hipp.*hoc aphor.*Quanquam non minus ſit in ijs periculum, ſed non habent neceſſario comitem conuulſionem,& agitur hic de febribus primarijs, non de ſymptomaticis, quæ dictos affectus comitari ſolent Huiuſmodi dolorum exemplum habetur 1.*Epid. ſect,agr,*11. Vbi Dromeadæ coniux febre acuta laborans prima die cœpit dolere circa hypochondrium. Tertia ſuper meridiem ſuperriguit,febris acutæ,vrinæ ſimiles, hypochondrij dolor, ſexta verò interijt.

*Quæ ex dolore dorſi principia morborum ducuntur, difficilia ſunt.*1.Coac.cap.12.aph.5.

Nam in febribus plerumque lumborum dolores atque grauitates fiunt ex pondere peccantis materiæ, illabentis in venam cauam,quæ dorſo & lumbis adiacet,eaque materia ſuccenſa dolores & ardores lumborum excitantur, qui periculoſum morborum oſtendunt, tum propter materiæ morbificæ copiam vel acrimoniam, tum etiam propterea quòd facilis eſt materiæ morbificæ recurſus ab illis locis ad partes principes. Adde quòd calor hepati & regionibus propter viciniam communicatus varia ſymptomata producit.

Dolores partium ignobilium in principio apparentes, aut cum alijs malis ſignis,lethales.

Quemadmodum àntea dictum eſt huiuſmodi dolores eſſe ſalutares, cum die critico contingunt & ſignis concoctionis,propterea quod ſignificant naturam ſeſe exonerare ad partes ignobiles;contra ſi in principio contingant, in quo nulla poteſt fieri a natura expulſio ſalutaris, aut etiam alijs temporibus cum alijs malis ſignis, mortis periculum minantur. Sic apud Hipp 1 *Coac aph 13.* Manuum ac pedum labores terrifici,nec a genuum dolore leuatio vlla ſeparabilis. Hæc ſententia confirmatur hiſtoria luculenta, quæ habetur *3.Epid.ſect.3.Aegr* 5. In Lariſſa Caluus femus dextrum doluit repente,eorum autem, quæ adhibebantur nihil iuuabat,perſeuerauit dolor vſque ad tertiam, & quarta extinctus eſt.

Dolores qui primo à longinquâ parte incipientes, poſtea ad viſcera aſcendunt,mali.

Oſtendunt enim humores ad nobilia membra transfluere,quod confirmauit Hipp.3.*progn.Dolores,*inquit, *qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint,inferas relinquentes ſedes exitiales admodum ſunt.* Et. *Coac.cap.*13 *Terrifica etiam eſt doloris a femore ſurſum irruptio,*& *aph.*76.*eiuſdem capitis, Doloris acerbitas pauliſper in ſingulo fixa, ſi ad ſuperiora vertatur, mortiferum adfert malum. Dolores ignobilium,partium, qui cito vaneſcunt atque occultantur ſine cauſa manifeſta,periculoſi.*

Sine cauſa manifeſta occultari dicuntur, cùm ſine Medici auxilio, euacuatione vel abſceſſu ſubitò deſiunt. Vel enim ſignificant mentem ægrotare; quæ dolorem non ſentiat: vel materiæ metaſtaſim ad interiora; vel partis corruptionem in qua ſenſus perierit Sic in prædicta Calui hiſtoria, dolor femoris die tertia occultatus eſt propter metaſtaſim materiæ ad cerebrum; vel etiam propter dilirium dolorem non ſentiebat, hæc ſunt verba Hippocratis, *Tertia die femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis & turbatio, & multa iactatio. Quarta circa meridiem extinctus eſt,*

Motus. *In quouis morbo ſi æger facilè ſurgat, & erigat ſe; ſi de latere in latus facilè conuertatur,ſalutare; ſi contrà vix ſeſe commouere poſſit,malum.*

Quemadmodum cuiuſlibet functionis integritas leuiorem morbum oſtendit; ſic inter animales ea que motum voluntarium ſpectat,ſi parum læſa ſit,bene ſperandum eſt: contrà verò ſi valde labefacta ſit, vt vix ægri ſeſe commouere valeant,carent periculo.

Multa corporis iactatio, anxietas & inquietudo in febre acuta,mala.

Oſtendit enim humorum feritatem & turgentiam, qui cùm tenues ſint & valde mobiles,& vehementer in corpore agitentur, fit vt maximum immineat periculum ne in partes principes irruant,& perniciosum aliquem affectum producant. Sic apud Hipp.*3.Epid.ſect.3.Aegr.*12. Mulier quæ decumbebat in mendacium foro,ſtatim incipiens ſiticuloſa,anxioſa. Septima ſuperriguit febris acuta, ſitis multa iactatio. Octaua circa meridiem recaluit,ſiticuloſa, anxioſa. Decima quarta mortua eſt.

Decubitus. *Illa demum ratio decumbendi eſt optima quam vnuſquiſque ſeruat, dum valet bene Hipp.*lib.3. Coac.tract. 1 aph 9.

Ille autem decubitus ſanorum ſimilis deſcribitur ab eodem Hipp.1 *prognoſt.*his verbis: *Deprehendendus eſt æger decumbens in latus dextrum,vel ſiniſtrum, brachijs ceruice, vt cruribus paululum reductis,& reliquum corpus molliter iacens.* In hoc enim corporis ſitu omnibus membris quies comparatur,& omnes muſculi relaxantur,tum reſpiratio liberior efficitur,atque ſomnus placidior obtinetur. Si igitur æger morbo acuto laborans talem decubitum obſeruet, ſignum eſt inſigne vegetæ facultatis, quæ alacriter & ſine labore corporis onus portat,& facilimè gubernat.

*Grauitas totius corporis,manuum item ac pedum peſtifera.Hippocr.3.*Coa.tract.1.aph.3.

Totius corporis grauitas cognoſcitur ex eo, quòd æger in lecto vix ſe commouere queat, & ad latera conuertere, & quando à miniſtris mouetur, plumbeam molem atque ſarcinam repræſentet. Manuum verò ac pedum grauitas ex eo facilè apparet quod ad cibum potumque capiendum,aut alia quævis opera vix manus attollere valeat, aut ſi cum ægrè tolluntur,contremiſcant;vel ſi à Medico ſublatæ ſurſum,deinde demiſſæ,lapidis inſtar decidant. Pedum verò grauitas cognoſcitur, quando extenſi & minimè reflexi, ad extremam ſpondam delabuntur. Hæc omnia indicia ſunt maximè dibilitatæ, ac penè emorientis facultatis.

*Supinum autem iacere extenſis cruribus, manibus & ceruice, malum.Hipp.3.*Coac.tract 1 aph.10.& 1.progn text.2.

Magnum enim ſignificat facultatis animalis imbecillitatem,quæ non poſſit corpus in alio ſitu cõtinere. Ille autem decubitus ſupra ſpinam tum fit quando corpus proprio pondere collabitur,vt in moribundis apparet, qui perpetuo ſupini iacere conſueuerunt: idque magis confirmatur ex membrorum extenſione,quæ ab eorum grauitate procedit.

*Si ſe ipſum æger continere non valens,ſubinde ad pedes delabatur,funeſtum Hipp.*l.3.Coa tract 1.aph.11.

Significat enim virtutem animalem eſſe propemodum extinctam, vt non poſſit corporis pondus regere aut ſuſtinere, ſed illud grauitate propria ad inferiora prolabatur.

*Si æger acuto morbo laborans, hiante ore dormiat,funeſtum. Hipp.*1.progn.text.20.& 3.Coac.tract 1.aph.12.

Fit enim oris hiatus, vel propter facultatis maxillam mouentis,imbecillitatem, & exolutionem; vel propter ingens cordis & aliarum partium incendium, vnde tam copioſi vapores effunduntur,vt ad continuam eorum excluſionem ægri hiante ore dormire cogantur Fit autem illud præcipuè in ſomno, quia tunc temporis calor partium interiorũ intenditur,vnde maior fuliginum copia eleuatur. Si autẽ æger non ſolũ in ſomno,ſed etiam in vigilia hiante ore conſiſtat,multò magis funeſtum eſt Aduertere tamen quoſdam ex conſuetudine,etiam in ſanitate, hianti ore dormire:quod ſi Medico innoteſcat, nullum inde prognoſticum elicere oportet. *In ventrem cubare, qui non eſt ſolitus ita dormire, malum. Hipp* 2. Prorrh text.9.& 3. Coac tract.1. aph 13.

Nam præpoſterus ille decubitus, aut delirium & errorem mentis, aut grauem aliquam circà ventris ſedes affectionem ſignificat.

*Sin autẽ nudis pedibus,nec ita calentibus deprehendatur iacens tum manibus & ceruice,cruribus item deſlectis inequaliter, atq; nudis peſtiferum: anxietudinem enim denuntiat, Hipp.*3.Coac.tract.3.aph.14.

Quando ægri in ſummo exacerbationis febrilis rigore, toto corpore valde incaleſcentes, corpus aut membra denudant ad captandum frigus,nihil eſt ſiniſtri iudicij. At ſi nulla cogente neceſſitate, & corpore ſatis temperato exiſtente,membra denudauerint,& totum corpus hinc inde agitauerint, valde periculoſum eſt. *Alyſmon enim*; inquit Hipp.*ſeu anxietudinem ſignificat*. Illius autem ἀλυσμοῦ duplex omnino cauſa eſt, vna quidem ſtomachi proritatio

atque

guſtantur ; putrida videantur.

Tactu. *Dolores partes ignobiles, & à viſceribus longè remotas occupantes, eaſque, diu excrecentes, apparentibus concoctionis ſignis, & qui præcipuè decretorio die cœperint, ſalutares.*

Significat enim naturam præcipua membra exonerare, atque noxios humores procul à ſe depellere. Partes autem ignobiles, & à viſceribus longè remotæ ſunt inguina, crura, genua, tibiæ & pedes, necnon brachia & manus. Aduertendum tamen eſt per huiuſmodi dolores, morbos perpetuò non perfectè iudicari, ſed interdum imperfectè, vt poſtea recidiua ſuccedat. Perfectè autem diſcutiuntur morbis, ſi huiuſmodi doloribus conuenientes euacuationes ſuccedant, v.g. per ſudores, alui fluxum & ſimiles, quæ vniuerſam materiam morbificam exhauriant; ſi verò nullæ euacuationes huiuſmodi doloribus adiungantur, aut inſufficientes; imperfecta fit morbi ſolutio, & recidiuæ obnoxia, propterea quòd cauſa morbifica vniuerſa in partem ignobilem detrudi minimè poteſt: ideoque neceſſe eſt vt per alias euacuationes morbus tandem finiatur, vt videre eſt apud Hipp. 3. *Epid. ſect. 3. Aegr. 9.* vbi Heropytus graui & contumaci morbo laborans poſt varia ſymptomata, immò & hæmorrhagiam, quæ morbum quidem imminuit, non tamen ſoluere potuit, doloribus inferiorum partium afflictus eſt, & denique per alui fluxum omninò liberatus, Hipp. verba hæc ſunt. *Quadrageſima die è naribus ſanguis fluxit multum, & ſapiebat magis ſurditas fuerat quidem, minus autem: febres remiſerunt, ſanguis fluxit ſequentibus ſæpe & paulatim Circa verò ſexageſimam ſanguinis quidem fluxiones ceſſarunt, coxæ autem dextræ dolor fortis & febres intendebantur, non multo autem tempore poſt dolores inferiorum omnium: contingit autem vel febres eſſe maiores & ſurditatem multam, vel hæc quidem remittere & alleuari, inferiorum autem circa coxas maiores eſſe dolores. Circa verò centeſimam aluus multis, biliosis, ſuperturbata eſt, & procedebant tempore non exiguo multa talia; & rurſum dyſenteria cum dolore; aliorum autem commodus ſtatus, in totum vero & febres defecerunt, & ſurditas ceſſauit. In centeſima perfectè iudicatus eſt.* Sic etiam *Aegr. 7. eiuſdem ſectionis*, Abderitanæ Virgini, Decima ſeptima è naribus fluxit multum, vigeſima pedum dolor, ſurditas, delirium, fluxit ſanguinis parum è naribus, ſudauit, ſine febre; vigeſima quarta febris reuertitur, ſurditas iterum, pedum dolor perſeuerauit, mentis alienatio; vigeſima ſeptima ſudauit multum, ſine febre, pedum ſubmanebat dolor, in alijs autem perfectè iudicata eſt.

Dolores à partibus ſuperioribus ab inferiores deſcendentes, ſalutares.

Oſtendunt enim materiam morbificam à partibus præcipuis ad ignobiliores deferri, quemadmodum voluit Hipp. 3. *prorrhet. Dolores*, inquit, *ſi ad infernas dilabuntur partes, facilè ab his feruntur* & confirmatur hiſtoria Herophontis, quæ habetur in 7 *Epid. ſect. 7. Aegr. 3.* Huic quinta die lien intumuit cum hypochondrij tenſione. Octaua lien imminutus eſt, doluit ſecundùm inguen; tumor primùm lienis ſecundum rectitudinem; deindè dolebat ſecundum vtraque crura, noctem faciliter, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam. Nona ſudauit, iudicatus eſt, intermiſit. Quinta reuerſus eſt ſtatim autem lien eleuatus eſt, febris acuta, ſurditas rurſum; poſt recidiuam autem tertia lien fuit imminutus, ſurditas minùs, crure doloroſa, nocte ſudauit, iudicatus eſt decima ſeptima.

Capitis dolores vehementes & continui cum febre acuta, alioque ſigno difficili lethale. 3. progn.

Quando enim vehementes ſunt & continui oſtenditur eos non fieri à vaporibus ſublatis à partibus inferioribus, neque à perturbatione critica, ſed ad intemperie calidiſſima meningibus impreſſa, tenſione & grauitate in iiſdem producta à materia morbifica cerebrum ipſum occupante, quæ ſi febrem acutam pariat, biliosa eſt & mordax, partique admodum moleſta; & talis etiam ſignificatur, ſi cum doloribus & febre acuta alia ſigna mala & periculoſa appareant, vt vigiliæ, deliria, difficultates ſpirandi. vrinæ tenues aut confuſæ, & ſimilia, quæ eò periculoſiorem morbum oſtendunt, quò plura ex ijs apparuerint.

Dolores capitis poſt ſudores criticos euenientes, mortem vt plurimum præſagiunt.

Ceruicis dolores in principio vel augmento morbi affligentes mali.

Significant enim humorum copiam in poſteriori parte capitis abundantem, & in ſpinalem medulam, aut illius membranas ex parte diffuſam, quam natura diſſolui aut concoqui nequeat. Sic in 1. *Epid. Aegr. 2.* Silenus ſtatim ab initio cœpit dolere lumbos, & caput habuit grauitas, colli aderat contentio, vigeſima interijt. Sic etiam 3. *Epid. ſect. 3. Aegr. 4* phreniticus cui prima die capitis & colli grauitas aderat, cum dolore, quarta die mortuus eſt, Sic etiam *Aegr. 14 eiuſdem ſectionis*, In Cyzico mulieri filias enixæ gemellas, & quæ difficulter pepererat, & non admodum purgata fuerat: primum quidem contigit febris horrida, acuta, capitis & colli grauitas cum dolore: decima ſeptima mortua eſt. Aduertendum tamen eſt, ex hoc ſigno mortem abſolutè non eſſe prædicendam, quia nonnulli cum eo ſolent euadere vt videre eſt in 1. *Epid. ſect. 7. Aegr. 5.* Vbi Epicratis vxorem ſecunda die capitis, & colli, & lumborum dolor affligebat, multis grauibuſque ſymptomatis diuexata eſt vſque ad octuageſimam, in qua perfectè iudicata eſt Et *Aegr. 14. eiuſdem ſectionis*, Melidiæ, quę decumbebat apud Iunonis templum, incœpit capitis & colli, & pectoris dolor fortis, cum alijs ſymptomatis, & iudicata eſt perfectè die vndecima. Vbi igitur hoc ſignum in morbi principio apparet, poſſumus ex eo morbum grauiſſimum & valde periculoſum pronuntiare, ex eoque ægrum aut moriturum, aut periculoſiſſimè laboraturum, vt patet ex Hiſtorijs ſuprà citatis eorum qui euaſerunt, cum grauibus tamen ſymptomatis, & maximo vitæ periculo.

Auris acutus dolor cum febre continua & vehementi, grauis eſt.

Periculum enim eſt, ne homo deſipiat, & moriatur. Hippocr. 3 *progn* Cum ab ipſo Hipp. ſignum hoc fallax cenſeatur, accuratè diſtinguendum eſt: Meatui auditorio vicina eſt dura meninx, ita vt vitium vnius in alterum transferri valeat; ſed ita inter ſe differunt, vt ſi affecto cerebro dolor præcipitò meatui ſuperueniat, non erit delirij aut mortis ſignum ſed vtriuſque præſidium, oſtendit enim materiam morbificam à partibus interioribus ad exteriores transferri. At ſi dolor in febre acuta citra cerebri affectionem exoriatur, ſignum eſt humorum per partem in cerebrum irruere phrenitudinem & inde mortem effecturum, maximè ſi vehemens ac difficilis fuerit. Moriuntur autem ex tali morbo (vt docet Hipp. *loco citato*) iuniores homines, ſeptimo die aut citius; ſeniores verò multò tardius, febres enim & deliria minùs ipſis accidunt, atque adeò aures poſſunt ſuppurari. Verùm his ætatibus recidiuæ accidentes plurimos interimunt: Iuniores autem antequam auris ſuppuretur, moriuntur: Si autem fluat pus album ex aure iunioris, ſpes eſt eum ſuperuicturum, ſi aliud etiam optimum ſignum ipſi accidat.

Fauces doloriſicæ in acuta febre periculoſæ Hipp. in Coacis.

Hic faucium dolor in febribus malignis & peſtilentibus ſæpiſſime contingit, & eſt vnum ex ſignis demonſtratiuis illius affectus, fitque vel ex defluxione tenui & maligna è cerebro in fauces irruente; vel à malignis vaporibus è partibus inferioribus eleuatis, & partes illas vellicantibus.

Dolor affixus pectori cum torpore peſtiferus, ſuperueniente acuta febre, crudeliter moriuntur. 2. Prorhet. text. 36.

Significant enim ſanguinis bilioſi copiam in pectus effuſam, quæ & dolorem & febrem acutam pariat: his ſi torpor & veluti totius corporis exolutio adiuncta ſit, oſtenditur iam collabi facultatem animalem, cerebro per conſenſum grauiter affecto.

In acutis febribus conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum Aph. 66 ſect 4.

Quemadmodum conuulſiones in febribus acutis fiunt à calida & ſicca intemperie neruos exſiccante & diſtendente. Sic etiam in eodem affectu dolores fiunt intra viſcera, propter incendij vehementiam atque ſiccitatem, & quò fortiores ſunt huiuſmodi dolores, eò impenſiùs cauſæ magnitudinem oſtendunt, atque adeò maius periculum, Fiunt etiam dolores intra viſcera, propter inflamationem, vel eryſipelas, vel fortem obſtructionem, vel abſceſſum: Sed

de his

Digitized by Google

de his non loquitur Hipp. *hoc aphor.* Quanquam non minus ſit in iis periculum, ſed non habent neceſſario comitem conuulſionem, & agitur hic de febribus primariis, non de ſymptomaticis, quæ dictos affectus comitari ſolent. Huiuſmodi dolorum exemplum habetur 1. *Epid. ſect. ægr.* 11. Vbi Dromeadæ coniux febre acuta laborans prima die cœpit dolere circa hypochondrium. Tertia ſuper meridiem ſuperriguit, febris acutæ, vrinæ ſimiles, hypochondrij dolor, ſexta verò interijt.

Quæ ex dolore dorſi principia morborum ducuntur, difficilia ſunt. 1. Coac. cap. 12. aph. 5.

Nam in febribus plerumque lumborum dolores atque grauitates fiunt ex pondere peccantis materiæ, illabentis in venam cauam, quæ dorſo & lumbis adiacet, eaque materia ſuccenſa dolores & ardores lumborum excitantur, qui periculoſum morborum oſtendunt, tum propter materiæ morbificæ copiam vel acrimoniam, tum etiam propterea quòd facilis eſt materiæ morbificæ recurſus ab illis locis ad partes principes. Adde quòd calor hepati & regionibus propter viciniam communicatus varia ſymptomata producit.

Dolores partium ignobilium in principio apparentes, aut cum alijs malis ſignis, lethales.

Quemadmodum antea dictum eſt huiuſmodi dolores eſſe ſalutares, cum die critico contingunt & ſignis concoctionis, propterea quod ſignificant naturam ſeſe exonerare ad partes ignobiles; contra ſi in principio contingant, in quo nulla poteſt fieri a natura expulſio ſalutaris, aut etiam alijs temporibus cum alijs malis ſignis, mortis periculum minantur. Sic apud Hipp. 1 *Coac aph* 13. Manuum ac pedum labores terrifici, nec a genuum dolore leuatio vlla ſeparabilis. Hæc ſententia confirmatur hiſtoria luculenta, quæ habetur 3. *Epid. ſect.* 3. *Aegr* 5. In Lariſſa Caluus femus dextrum doluit repente, eorum autem, quæ adhibebantur nihil iuuabat, perſeuerauit dolor vſque ad tertiam, & quarta extinctus eſt.

Dolores qui primo à longinquà parte incipientes, poſtea ad viſcera aſcendunt, mali.

Oſtendunt enim humores ad nobilia membra transfluere, quod confirmauit Hipp. 3. *progn. Dolores*, inquit, *qui cum febre ſiunt circa lumbos & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes exitiales admodum ſunt.* Et. Coac. cap. 13 *Terrifica etiam eſt doloris a femore ſurſum irruptio*, & aph. 76. *eiuſdem capitis, Doloris acerbitas pauliſper in ſingulo fixa, ſi ad ſuperiora vertatur, mortiferum adfert malum. Dolores ignobilium, partium, qui cito vaneſcunt atque occultantur ſine cauſa manifeſta, periculoſi.*

Sine cauſa manifeſta occultari dicuntur, cùm ſine Medici auxilio, euacuatione vel abſceſſu ſubitò deſiunt. Vel enim ſignificant mentem ægrotare; quæ dolorem non ſentiat: vel materiæ metaſtaſim ad interiora; vel partis corruptionem in qua ſenſus perierit Sic in prædicta Calui hiſtoria, dolor femoris die tertia occultatus eſt propter metaſtaſim materiæ ad cerebrum; vel etiam propter delirium dolorem non ſentiebat, hæc ſunt verba Hippocratis, *Tertia die femoris quidem dolor ceſſauit, alienatio verò mentis & turbatio, & multa iactatio. Quarta circa meridiem extinctus eſt.*

Motus. *In quouis morbo ſi æger facilè ſurgat, & erigat ſe; ſi de latere in latus facile conuertatur, ſalutare; ſi contrà vix ſeſe commouere poſſit, malum.*

Quemadmodum cuiuſlibet functionis integritas leuiorem morbum oſtendit; ſic inter animales ea que motum voluntarium ſpectat, ſi parum læſa ſit, bene ſperandum eſt: contra verò ſi valde labefacta ſit, vt vix ægri ſeſe commouere valeant, carent periculo.

Multa corporis iactatio, anxietas & inquietudo in febre acuta, mala.

Oſtendit enim humorum feritatem & turgentiam, qui cùm tenues ſint & valde mobiles, & vehementer in corpore agitentur, fit vt maximum immineat periculum ne in partes principes irruant, & perniciosum aliquem affectum producant. Sic apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 3. *Aegr.* 12 Mulier quæ decumbebat in mendacium foro, ſtatim incipiens ſiticuloſa, anxioſa. Septima ſuperriguit febris acuta, ſitis multa iactatio. Octaua circa meridiem recaluit, ſiticuloſa, anxioſa. Decima quarta mortua eſt.

Decubitus. *Illa demum ratio decumbendi eſt optima quam vnuſquiſque ſeruat, dum valet bene* Hipp. lib. 3. Coac. tract. 1 aph 9.

Ille autem decubitus ſanorum ſimilis deſcribitur ab eodem Hipp. 1 *prognoſt.* his verbis: *Deprehendendus eſt æger decumbens in latus dextrum, vel ſiniſtrum, brachijs ceruice, vt cruribus paululum reductis, & reliquum corpus molliter iacens.* In hoc enim corporis ſitu omnibus membris quies comparatur, & omnes muſculi relaxantur, tum reſpiratio liberior efficitur, atque ſomnus placidior obtinetur. Si igitur æger morbo acuto laborans talem decubitum obſeruet, ſignum eſt inſigne vegetæ facultatis, quæ alacriter & ſine labore corporis onus portat, & facilimè gubernat.

Grauitas totius corporis, manuum item ac pedum peſtifera. Hippocr. 3. Coa. tract. 1. aph. 3.

Totius corporis grauitas cognoſcitur ex eo, quòd æger in lecto vix ſe commouere queat, & ad latera conuertere, & quando à miniſtris mouetur, plumbeam molem atque ſarcinam repræſentet. Manuum verò ac pedum grauitas ex eo facilè apparet quod ad cibum potumque capiendum, aut alia quævis opera vix manus attollere valeat, aut ſi cum ęgrè tolluntur, contremiſcant; vel ſi à Medico ſublatæ furtiuum, deinde demiſſæ, lapidis inſtar decidant. Pedum verò grauitas cognoſcitur, quando extenſi & minimè reflexi, ad extremam ſpondam delabuntur. Hæc omnia indicia ſunt maximè dibilitatæ, ac penè emorientis facultatis.

Supinum autem iacere extenſis cruribus, manibus & ceruice, malum. Hipp. 3. Coac. tract 1 aph. 10. & 1. progn text. 2.

Magnum enim ſignificat facultatis animalis imbecillitatem, quæ non poſſit corpus in alio ſitu cōtinere. Ille autem decubitus ſupra ſpinam tum fit quando corpus proprio pondere collabitur, vt in moribundis apparet, qui perpetuo ſupini iacere conſueuerunt: idque magis confirmatur ex membrorum extenſione, quæ ab eorum grauitate procedit.

Si ſe ipſum æger continere non valens, ſubinde ad pedes delabatur, funeſtum Hipp. l. 3. Coa tract 1. aph. 11.

Significat enim virtutem animalem eſſe propemodum extinctam, vt non poſſit corporis pondus regere aut ſuſtinere, ſed illud grauitate propria ad inferiora prolabatur.

Si æger acuto morbo laborans, hiante ore dormiat, funeſtum. Hipp. 1. progn. text. 20. & 3. Coac. tract 1. aph. 12.

Fit enim oris hiatus, vel propter facultatis maxillam mouentis imbecillitatem, & exolutionem; vel propter ingens cordis & aliarum partium incendium, vnde tam copioſi vapores effunduntur, vt ad continuam eorum excluſionem ægri hiante ore dormire cogantur Fit autem illud præcipuè in ſomno, quia tunc temporis calor partium interiorū intenditur, vnde maior fuliginum copia eleuatur. Si autē æger non ſolū in ſomno, ſed etiam in vigilia hiante ore conſiſtat, multò magis funeſtum eſt Aduertere tamen quoſdam ex conſuetudine, etiam in ſanitate, hianti ore dormire: quod ſi Medico innoteſcat, nullum inde prognoſticum elicere oportet. *In ventrem cubare, qui non eſt ſolitus ita dormire, malum. Hipp* 2 Prorrh text. 9. & 3. Coac tract. 1. aph 13.

Nam præpoſterus ille decubitus, aut delirium & errorem mentis, aut grauem aliquam circà ventris ſedes affectionem ſignificat.

Sin autē nudis pedibus, nec ita calentibus deprehendatur iacens tum manibus & ceruice, cruribus item deflexis inequaliter, atq; nudis peſtiferum: anxietudinem enim denuntiat. Hipp. 3. Coac. tract. 3. aph. 14.

Quando ægri in ſummo exacerbationis febrilis rigore, toto corpore valde in caleſcentes, corpus aut membra denudant ad captandum frigus, nihil eſt ſiniſtri iudicij. At ſi nulla cogente neceſſitate, & corpore ſatis temperato exiſtente, membra denudauerint, & totum corpus hinc inde agitauerint, valde periculoſum eſt. *Alyſmon enim*; inquit Hipp. *ſeu anxietudinem ſignificat.* Illius autem ἀλυσμοῦ duplex omnino cauſa eſt, vna quidem ſtomachi prorritatio

atque morſus, à feritate humoris cum æſtu: altera autem virtutis oppreſſio à corporis grauitate, vt nulla collocatio in ea anxietudine ſit gratioſa. Cauſæ vtriuſque ſigna ſunt ſyllogiſtica: prioris quidem nauſea & vomendi appetitus, alterius autem crebra iactatio, moræ impatiens ſine nauſea. Attamen præcipua iactationis cauſa eſt virtus languida & oppreſſa; oudandi verò corporis febris ardens & lipyria.

Pernicioſum etiam eſt, peruoluere ſe ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde corpus erigere, & niſi cohibeantur, vel excidere, vel ſurgere.

Obſcurum eorum delirium oſtendit, & adeò funeſtum, vt teſtetur Hollerius in *ſuo ad Coacas prænotiones commentario*, ſe ex hoc ſigno, qui conualuerit vidiſſe neminem.

Quicunque ægrotantes erecti & ſedentes manere deſiderant in morbi acuti vigore, & potiſſimum in peripneumonia periclitantur Hipp. 3. Coac. tract. 1. aph. 16.

Illud enim vel inſtantem phrenitidem minatur, propter quam ita exilunt, vel incondite iactantur & ſine fructu; vel indicant magnum cordis incendium, quod hoc modo per liberiorem aeris inſpiratum ſedare cupiunt, vel denique magnam partium ſpiritualium oppreſſionem, ab ingenti inflammatione eaſdem occupante, vt ægerrimè reſpiratio exerceri valeat; nec niſi corpore erecto.

Quicunque ægrotantes manus in vanum iactant, feſtucas carpunt, floccos à veſtibus, aut paleas à parietibus auellunt lecti ſtragula quaſi ſarcinas colligunt, lethale Hipp. 1. progn. text. 23.

Sunt enim hęc ſymptomata imaginationis læſæ & phrenitidis indicia maximè lethalis. Sic apud eundem Hipp. *3. Epid. ſect 3 ægr* 15. In Thaſo Dealcis vxor à principio contegebatur, & vſque in finem ſemper taciturna, manibus palpabat, euellebat, ſcalpebat floccos legebat: vigeſima prima interijt. Sed *dubium* eſt, quomodo Hipp. ſymptomata lethalia pronuntiauerit, cum Gal. 4. *de locis affect cap.* 2. de ſe ipſo narret, cum laboraret febre ardente, animaduertiſſe, ſe feſtucas colligere & floccos euellere, amiciſque præcepiſſe, vt curarent ne in phrenitidem laberetur, à quo tamen morbo ipſe conualuit, Dicendum eſt, huiuſmodi ſymptomata vel fieri in vera phrenitide, & cerebro eſſentialiter affecto, vel per conſenſum à vaporibus ad cerebrum eleuatis, à quibus paraphrenitis ſolet generari: Si primo modo, lethale eſt, ſi ſecundo, minimè, licèt ſit indicium futuri maioris mali.

Quibuſcunque morbo iam fractis atque extenuatis, tremores accidunt, funeſtum Hipp 3 Coac. tract 2. cap. 4. aph. 63.

Tremor. Tremor perpetuò fit, docente Gal *lib. de tremore, rigore, palpitatione, & conuulſione*, a virtutis animalis imbecillitate. Illa autem imbecillitas vel fit ab oppreſſione, vel ab exſolutione. Quæ ab oppreſſione fit etiamſi periculum minetur non tamen lethalis eſt, quia oppreſſio illa quæ fit ab humorum multitudine, vacuationibus auferri Poteſt: At tremores qui in principio morbi contingunt, ab oppreſſione plerumque fiunt, ideòque non ſemper lethales ſunt, vt patet exemplo Pythionis apud Hipp. *3. epid. ſect.* 1. *Aegr.* 1. qui ab initio morbi tremorem in manibus patiebatur, ab eo tamen liberatus eſt. Cum verò tremor in morbi progreſſu contingit, ægro iam debili & extenuato exiſtente, non eſt dubium quin ab exſolutione procedat: ideòque proximam mortem ſignificat.

Febrem conuulſioni ſuperuenire melius eſt, quàm febri conuulſionem Aph. 26 ſect. 2.

Conuulſio. *Conuulſio*, ex eodem Hipp. *aut ex repletione, aut ex inanitione fit.* Cùm igitur aliquem ſanum contingerit repentè conuelli, huiuſmodi conuulſionem fieri ex repletione eſt neceſſarium, tunc enim nerui replentur frigidis & glutinoſis humoribus, vnde conuulſionem patiuntur. Hiſce igitur febris ſuperueniens, ſolita eſt magna ex parte calefacere, extenuare & digerere, atq; adeò ſoluere conuulſionem. Si verò in febribus conuulſio contingat, vt plurimũ ea fit ab inanitione & ſiccitate, quæ a ſebre ardente & exurente producitur: quod quidem maximum eſt malum ac penè inſanabile, quoniam longum tempus exigitur ad ſiccitatem neruorum remouendam; morbi autem acerbitas tẽpus non expectat, quin citò vires diſſoluit, & exitiũ affert.

Conuulſiones, quæ in principijs morborum acutorum apparent minus periculoſa, quàm quæ in ſtatu contingunt.

Non omnis conuulſio, quæ febribus ſuperuenit lethalis eſt, ſed interdum minus periculoſa, ſi in principio contingat: tunc enim multitudinem humorum ſignificat, qua partes neruoſæ contenduntur ſeu conuelluntur. Et multò etiã minus periculoſa eſſe ſolet, ſi non diu perſeueret: quia à ſtabili cauſa tunc minimè producitur, oſtenditque interdum tranſlationem materiæ morbificæ à genere venoſo in habitum corporis factam, per concuſſionem & violentam corporis commotionem, quæ in conuulſione fit. Sic apud Hipp. *3. Epid. ſect* 4. *Aegr.* 11. In Thaſo mulier moroſa, ex mœrore cum occaſione excita degens, euaſit vigil, & cibum auerſans, & ſitibunda erat, & anxioſa: prima inchoante nocte timores, ſermones multi, ægritudo animi, febricula tenuis, manè conuulſiones multæ, obloquebatur, obſcæna dicebat, multi dolores, magni, continui: ſecunda die per eadem; nihil dormiuit, febris acutior. Tertia conuulſiones quidem defecerunt, ſopor autem & delatio in ſomnum, & rurſum expergefactio, exſilijt, continere ſe non poterat, obloquebatur multa, febris acuta, ad noctem vero hanc ſudauit multo calido per totum, ſine ſebre dormiuit; omnia intelligebat iudicata eſt. Circa iudicationem verò muliebria multa deſcenderunt.

Ex hac hiſtoria colligitur, conuulſionem in principio apparentem, fuiſſe ex repletione, non ſolùm Galeni ſententia, in *commentario huius loci*, vbi dicit hanc mulierem paſſam eſſe ſuppreſſionem menſium ſed etiam ex euacuationibus, per quas liberata eſt nimirum per ſudores copioſos, & vniuerſales, necnon per copioſum menſium profluuium, iuxta hoc commune axioma: *morbi qui ex repletione fiunt, inanitione ſanantur.* At verò ſi in ſtatu morbi appareat conuulſio, magis periculoſa eſt, vel enim à ſiccitate fit per febrilem aduſtionem introducta; vel à tranſmutatione humoris morbifici ad partes neruoſas.

Quæ a ſiccitate fint, omnino pernicioſæ & lethales habendæ ſunt; quæ verò à permutatione, ſunt aliquando ſanabiles, vt quæ ex morſibus oris ventriculi proueniunt, & in hiſtericis fœminis, & quę criticè accidunt. Attamen perpetuo difficiles eſſe ſolent, & valdè periculoſæ: vt videre eſt in hiſtorijs quæ proponuntur apud Hipp. in Epidem Nam in 1. *Epid. ſect.* 1. *Aegr.* 4. In Thaſo vxor Philini febre acuta laborans, poſt varia ſymptomata, octaua die ſuperriguit, conuulſiones multæ cum dolore: nona conuulſiones: vndecima vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam. Circa verò decimam ſeptimam exiſtens, voce priuata eſt. Vigeſima interijt. Item 1. *ægr 8. euſdem ſect.* Eraſinus, qui habitabat ad Bootæ torrentem, ex graui morbo quinta die interijt, circa ſolis occaſum. *Huic* autem, inquit Hipp. *conuulſiones multæ cum ſudore circa mortem contigerant* Item *ægr.* 11. *euſdem ſect.* Dromeadæ coniux, poſt varia ſymptomata, ſexta die manè ſuperriguit, velociter autem incaluit, ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit. Reſpiratio magna, rara, paulò poſt conuulſiones à capite inceperunt, & celeriter interijt.

Denique *3. Epid. ſect.* 2. *ægr.* 4 In Thaſo Philiſtes febre acutiſſima laborans, quarta die conuulſiones paſſus eſt, quinta manè extinctus eſt.

In febribus acutis conuulſiones, & circa viſcera dolores fortes malum Aph 66. ſect 4.

Conuulſionem in febre acuta eſſe malam, ſuprà oſtenſum eſt in expoſitione *Aph. 26. ſect.* 2. At ſi dolores fortes viſcerum ipſi coniungantur, peſſima ſine dubio eſt, fiunt enim illi dolores aut ob ingentes in illis partibus inflammationes, aut ob calidam ſiccamque intemperiem ab ardore febrili impreſſam, quæ maxima eſſe debet, vt tam inſignes dolores poſſit concitare, atque adeò interitum ægro minatur: vt videre eſt in hiſtorijs ſuprà popoſitis vxoris Philini, Eraſini, & Dromeadæ coniugis; illi enim ægrotantes non ſolùm conuulſiones, ſed etiam hypochondriorum dolores patiebantur, & de medio ſublati.

Quæ in phreniticis conuulſiones fiunt, proximum exitum ſignificat.

Gal. 11 *meth. cap. vlt.* ſe nullum horum conuulſorum ſanatum vidiſſe teſtatur, neque alium quempiam narrantem

idipſum

Digitized by Google

idipſum audiuiſſe. Etenim ab inflammatione cerebri ſiccatis neruis,huiuſmodi conuulſio exoritur,quæ idcircò incurabilis eſt.

In pueris conuulſiones minus periculoſa quam in adultis.

Quia vt refert Gal. *comm in 3. Aphor.* pueri magis abundant crudis humoribus,à quibus fit conuulſio à repletione: quæ minùs periculoſa eſt illa quæ fit ab inanitione, quæ adultiores frequenter laborant: tum quia pueri infirmas habent partes neruoſas,ideoque à leuiori cauſa conuulſione afficiuntur.

Quicunque tetano corripiuntur,in quatuor diebus pereunt,ſi verò hoc effugerint,ſani fiunt Aph.6.ſect.5.

Tetanus fit ex emproſthotono;id eſt, ad interiora intenſione, & opiſthotono id eſt, tenſione ad poſteriora, in eo enim fit muſculorum antagoniſtarum æqualis conuulſio, quæ ideò naturam ita vehementer affligit; vt eos labores diu tolerare nequeat, præcipuè quando totum corpus & maximè ceruix obriguit, tunc enim præter dolores acerbiſſimos quibus vires citiſſime diſſoluuntur, diaphragma etiam per conſenſum afficitur; quandoquidem à quarta vertebra ceruicis producuntur nerui ad diaphragma, ſicque ceruice conuulſionem patiente,reſpiratio impeditur, & ſuffocati moriuntur intra quatuor dies. Si verò hos effugerint,miteſcente morbo, & diſſoluto per iudicationem, quæ quarto die contingit in morbis extremè peracutis, à graui illo morbo liberantur.

Conuulſio ex vulnere lethalis eſt. Aph.2.ſect.5.

Conuulſio vulneri ſuccedit propter quatuor cauſas. *Primò*, quando vulnus in magnas incidis venas & arterias, & ſequitur magna hæmorrhagia, à qua conuulſio, & animi deliquium;ſed ab hac conuulſione & ſyncope non ſemper moriuntur.*Secundò*,quando vulnus infligitur in neruoſum genus, cuius vulneris ratione ſequitur conuulſio partium neruoſarum,qui dicitur ſpaſmus.*Tertiò*,quando in vulnere fit inflammatio,quæ ſi ad neruos extendatur,fit conuulſio, *Quartò*, quando non bene purgatur vlcus, aut cum ante tempus clauditur, aut vulneris orificium nimis anguſtum eſt,vt in punctura nerui,tunc enim ſanies acris retenta vellicat neruos, & conuulſionem excitat. Lethalis autem eſt hæc conuulſio,quia cerebrum in conſenſum trahitur, neruis vehementer affectis, & quia putris ſanies in vulnere retenta, interdum tranſmittitur in partes nobiles Lethalis etiam eſt hæc conuulſio,inquit Gal in *comm huius aph.* non tanquam ex neceſſitate ac ſemper mortem afferens, ſed tanquam admodum crebrò. Quod ipſe Hipp agnouiſſe viſus eſt,qui in *Coacis prænotionibus* eandem ſententiam proponens,loco θανάσιμον ſcripſit κακὸν.

A copioſo ſanguinis fluxu conuulſio: aut ſingultus, malum. Aph.3.ſect.5.

Conuulſio ad immodicam ſanguinis euacuationem ſequitur, vel quod venæ & arteriæ commoderata ſanguinis quem continent proportione deſtitutæ deplcantur, depletæ contrahantur,& contractæ contrahant neruos;vel quod venæ exhauſtæ,à vicinis partibus trahunt,& velut mutuum beneficium repoſcunt,indeque exſiccatæ longa profuſione ſanguinis, à neruis alimentum repetunt, quo fit vt nerui ſiccati ac contracti, ad ſuum principium, quaſi ſuppetias petentes,conuellantur: vel quia venæ & arteriæ immodicè exhauſtæ, totum ſpiritum, nedum ſanguinem ab extremis partibus intro rapiunt, vnde refrigeratio neruis ſubito accidit,ac proinde conuulſio extemporanea eſt, non diuturna, non à cauſa præter naturam, ſed potiùs orta ab agente natura,& noxam ex inanitione depellente; ideoque ſuprà dictum eſt,conuulſionem ex hæmorrhagia non eſſe perpetuo lethalem, quamuis tamen periculoſa ſit, cum nulla conuulſio ab inanitione facta careat periculo.

A ſuperpurgatione conuulſio aut ſingultus ſuperueniens, malum. Aph.4.ſect.5.

In ſuperpurgatione humores non ſolùm inutiles, ſed etiam vtiles vacuantur,ideoque conuulſio quæ illi ſuperuenit,ab inanitione eſt;atque adeo periculoſa. Ita *Aph.1.euſdem ſect Conuulſio ab helleboro lethalis eſt*, propter nimiam purgationem quæ aſſumpto helleboro ſuccedit.

Ex vigilijs conuulſio & deſipientia malum. Aph.18.ſect 7.

Vigiliæ, inquit Gal. *in comm.* ex ijs ſunt, quæ maximè euacuant,& exſiccant;atque ideo conuulſionem ex ſiccitate faciunt:ac preterea,quia in longis vigilijs biliofior redditur ſanguis,& per conſequens aptior ſtimulandis partibus neruoſis.

Rigor. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt,quotidie febre ſoluuntur.* Aph.63.ſect.4.

Non ſolùm in quotidianis,ſed etiam in tertianis,& quartanis circuitibus verum eſt febres ſolui præcedente rigore; indeque colligitur rigores febrium intermittentium carere periculo,& non eſſe pertimeſcendos.

Rigores in febribus continuis ſuperuenientes die critico cum præcedentibus coctionis ſignis: & inſigni euacuatione ſubſequente ſalutares.

Bonæ euacuationes eiuſmodi rigores ſubſequentes, ſunt ſudores copioſi,aut vomitiones, aut alui deiectiones, aut hæmorrhagiæ,ex quibus febres aut prorſus tolluntur, aut maximè minuuntur, De quibus Hipp. *Aph.58.ſect.4. A febre ardente habito, rigore ſuperueniente, fit ſolutio.* Quod ita intelligendum eſt, ſi nimirum cum prædictis conditionibus contingat. Ita apud Hipp. *3. Epid.ſect.2. Aegr.1.* Chærionem, qui decumbebat apud Demænetum, ex potione febris magna corripuit: tertia die febris acuta, capitis tremor,maximè vero labij inferioris; paulo poſt autem rigor,conuulſiones, in omnibus delirauit, nocte moleſtè. Quarta quietè modicum dormiuit, obloquebatur. Quinta laborioſe, omnia exacerbata ſunt, delirium, nocte moleſtè,non dormiuit. Sexta per eadem. Septima ſuperiguit, febris acuta, ſudauit per totum, iudicatus eſt; huic vſque in finem ab aluo deiectiones bilioſæ, paucæ, ſinceræ; vrinæ tenues, boni coloris, enæorema nebuloſum habentes. Circa octauam minxit, melius & magis colorata, habentia ſedimentum album, exiguum: mente conſtabat ſine febre, intermiſit. Circa verò decimam quartam febris acuta, ſudauit. Decima ſexta vomuit bilioſa, flaua ſubcopioſa. Decima ſeptima ſuperriguit, febris acuta, ſudauit, ſine febre, iudicatus eſt: vrinæ poſt recidiuam & criſim melioris coloris, ſedimentum habentes,neque delirauit in recidiua. Decima octaua calefactus eſt parum, ſitiuit, vrinæ tenues, enæorema nebuloſum, parum delirauit: Circa decimam nonam ſine febre, collum doloroſè habebat, vrinis ſedimentum, perfectè iudicatus eſt vigeſima. In hoc ægrotante rigor primùm accidit die tertia ſine fructu, tum quia illa dies rarò decretoria eſt, tum quia nulla tunc apparebant ſigna concoctionis, neque vlla ſequuta eſt excretio: atque ita omnes conditiones boni rigoris ſuprà propoſitæ defecerunt; at qui ſeptimo die contigit rigor,fuit ſalutaris, quia die critico apparuit,& cum præcedentibus coctionis ſignis: vrinæ enim erant quidem tenues, ſed boni coloris, enæorema nebuloſum habentes. & cum euacuatione copioſa, ſudauit enim per totum; ideò die octaua, quæ criſim conſequuta eſt,fuit ſine febre: attamen morbus non omninò ſublatus eſt, ſed valdè imminutus; Diximus enim ſuprà, per huiuſmodi rigores,febres vel auferri vel maximè imminui: & non ſublata ex toto cauſa morbifica; per dictum ſudorem,contigit recidiua, quam rigor denuò ſubſequutus eſt die decima,dictis conditionibus ſtipatus, nimirum ſudoribus, & vrinis concoctis: ideò febris expers iterum euaſit, & vigeſima die perfectè iudicatus eſt. In hac etiam hiſtoria aduertendum eſt quod notatus ab Hippocrate in vtroque rigore, qui ſeptimo & decimo die contigit, febrem incanduiſſe:dicit enim vtrobique,*ſuperriguit, febris acuta*, quandoquidem in omni rigore critico quantò magis corpus incaleſcit, tanto melius perfectiuſque iudicium ſequitur, oſtendit enim naturam eſſe robuſtam,ac potenter inſurgere ad materiæ morbificæ excluſionem.

Rigore à quibus corpora minimè aut parum incaleſcunt, mali.

Naturam enim prælanguidam ſignificant, & Aduerſus cauſam morbificam inſurgere nequeuntem, vide Hipp *in 1.prorrhet. A rigore refrigeratio non recaleſcens, malum*, Id enim vt ſcribit Gal. *in comment.* caloris extructionem ſignificat. Quod idem Hipp. obſeruauit in *5.Epid.ſect.2. Aegr. 12.* vbi mulier quæ decumbebat in mendacium foro, die ſeptima ſuperriguit, febris acuta, ſitis multa,iactatio, circa veſperam ſudauit per totum frigido: refrigeratio extremo-

tremo-

tremorum, non amplius recaleſcebat, & rurſum ad noctem ſupperriguit, extrema non recaleſcebant. Decima quarta mortua eſt.

Si rigori aut horrori die critico venienti coma ſuperueniat, mors expectanda, Pacheeus.

Rigores qui die critico non contingunt, aut quos nulla vel mala ſequitur euacuatio, pernicioſi.

Sic in prædicta muliere, quæ in mendacium foro habitabat, rigor ſæpe apparuit, vel diebus non criticis ſine vlla excretione, vel cum frigido ſudore, quæ mala eſt euacuatio, ſic etiam *hiſtoria vndecima ſect. 1 lib. 1. Epid.* Dormeadæ vxor tertia die ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, ſed frigido. Sexta iterum ſuperriguit cum ſudore vniuerſali, quem tamen ſequuta eſt extremorum frigiditas, delirium, conuulſiones, & eadem die interijt, quia ille rigor die critico non contingit, ſed ſexto, qui tyrannus appellatus à Gal. vt meritò dixerit Hipp. *Aph 29. ſect. 4 Quibus febricitantibus ſexto die rigores fiunt, difficile iudicium ſequitur. Obijci* tamen poteſt, Lariſſæam virginem, cuius hiſtoria deſcribitur in *3. Epid ſect. 3. Aegr.* 12. die ſexta adueniente rigore, quem copioſa hæmorrhagia & ſudor vniuerſalis calidus exceperunt, perfectè fuiſſe iudicatum; Cui *reſpondendum* eſt cum Gal. *in comment.* hoc eſſe ex miris exemplis, quibus obſeruauit Hipp. diebus in paribus fieri interdum iudicationes, quod quidem ita raro contingit, vt communem bonarum criſium regulam infringere non debeat. Adde, quòd menſtrua tum primùm ei profluentia ſolutionem morbi quam plurimùm adiuuarunt. *Si rigor incidat, febre non intermittente, ægro iam debili, lethale eſt*, Aph. 46. ſect. 4.

Gal. *in comment.* dicit, non idem eſſe, ſi quis dixerit, ſi inciderit, & ſi incidat: verbum enim *inciderit*, vnum ſignificat rigoris inſultum *incidat* verò plures: Semel igitur rigore incidente, nunc bonum, nunc malum eſſe poteſt, vt ex præcedentibus theorematis apparet, ſæpius verò fieri rigorem febre non deficiente, cum alioqui bonum non ſit, in vitium imbecillitate eſt pernicioſius: nam ſi aliqua euacuatio rigorem ſubſequatur, quæ nullam faciat intermiſſionem propter vtrumque diſſolui hominem par eſt, cum quia vis imbecillis ferre non poteſt rigoris agitationem, tum quia ab euacuatione diſſoluitur, ſi vero ſolus accidat rigor, nulla euacuatione ſubſequente: vtroq; modo caſus caret bonitate: nam tanquam mala cauſa vires hominis tentat, & malum ſignum erit, illius indicans imbecillitatem, quæ ſolita erat noxios humores in rigoribus euacuare, nunc verò hoc non poteſt efficere.

Rigores in morbo diuturno ſæpe aduenientes, vel potius horrores ſine ordine & typo, ſuppurationem internam ſæpe ſignificant. Hipp. in Coac. *Vel ſignificare poſſunt humorum prauorum copiam, à quibus vapores acres excitari ſolent, Vid. Hipp. 1.* Coac. aph. 10. 13. 16.

Horrores qui in principio febrium acutarum frequenter apparent, mali,

Maximam enim humorum prauitatem oſtendunt, partes ſenſiles vellicantem, & naturæ infirmitatem humores mouere fruſtrà tentantis. Huiuſmodi horores apparere ſolent plerumque in principijs febrium malignarum, & peſtilentium.

Crebri ex lumbis horrores cum cita caloris viciſſitudine calamitoſi: nam acerbiſſima vrinæ ſuppreſſio denuntiatur, atque his exſudare peſtiferum. 1. Coac. aph. 8

Significat enim inflammationem ſpinalis medullæ aut membranarum eius, quæ partes vi caloris præternaturalis exardent, natiui autem caloris paupertate refrigerantur, quemadmodum fit in repentina & frequenti partium extremarum in vtrumque mutatione: In empyemate etiam hoc non raro contingit; Succedit vero vrinæ ſuppreſſio, quia à frequenti rigore calor veſicæ natiuus extinguitur, atque ita virtus illius expultrix labefactatur, & ſenſus irritationis admittitur.

A ſudore horror non bonum. Aph. 4. ſect. 7.

Iudicatoria, quæ non iudicant mala ſunt; ſic ſudor die critico erumpens ſi ægrum non iuuerit, ſed inde horror ſequutus ſit malum eſt ſignum; ſignificat enim vel humores tantùm vtiles vacuatos eſſe per ſudores, & inutiles ac noxios intus manere: vel portionem tantùm huiuſmodi prauorum humorum per ſudorem eſſe vacuatam; reliquum verò intro recurrere, ac partes ſenſiles vellicare, horroremq; efficere. Indicatur itaque vel naturam eſſe debilem, quæ non poſſit materiam morbificam excutere, vel humores eſſe contumaces, qui naturæ conatum eludant.

Sternutatio. *Obſeruatum eſt, ſi ægrotans vir ſemel duntaxat ſternuat, quòd is morbi ferocia ſuccumbet; ſi verò bis ſternuat, profligato morbo reualeſcet. Contrà in fœminis, ſi qua grauiter habens bis ſternuat, funeſtum & exitiale; ſi ſemel ſternuat, ſalubre ſignum exiſtit. Foreſt. obſeru.* 487.

Coryzas & ſternutamenta in morbis pulmonum præceſſiſſe, vel ſubſequi malum. In alijs verò morbis etiam exitialibus, ſternutamenta ſpem ſolutionis adferrunt. Hipp. 2. prognoſt. cap. 16.

In phthiſi, pleuritide, & peripneumonia, ex concuſſione iſta ſternutantis cerebri, lacerantur, & violenter diuelluntur partes thoracicæ, vnde inflammatio valde augetur, & nulla propterea fit materiæ morbificæ vacuatio. In alijs verò morbis cauſa morbifica poteſt diſſipari & excuti vi naturæ, aduerſus eam motu illo violento inſurgentis, ideoque ſternutamentum ſignificat naturam iam vires reſumere, & ad expellendum excitari, vnde conualeſcentiæ initium coniectari licet. Gal. *in comment. huius loci* ſternutationem ſine rheumate in declinatione, vel poſtquam præceſſit ægritudo, ſemper eſſe bonum ſignum, etſi ægritudo ſit pernicioſa, affirmat.

Mulieri quæ hyſtericis tenetur, aut difficulter parit, ſuperueniens ſternutatio, bonum Aph. 35.

Sternutamentum in hyſtericis ſuffocationibus, partu difficili, & ſecundinis retentis, conuenientiſſimum eſt, vt ſignum, & vt cauſa; vt ſignum, quia naturam oſtendit propriarum meminiſſe motionum, & quæ prius torpebat, excitari, & reuiuiſcere, quandoquidem aliquam eijcit ſuperfluitatem: vt cauſa, quia vehementiore concuſſu, atque feruore, partim quidem naturam excitat, partim verò excernit, quæ partibus corporis infixa adhærent.

Actiones vitales *Bona & facilis reſpiratio maximam habet vim ad ſalutem in morbis acutis, Hipp.* 1. progn.

Reſpiratio. Nam, vt docet Gal. *in comment.* bona reſpiratio thoracem, cor, pulmones pleuram, diaphragma, & denique omnes partes reſpirationi inſeruientes bene valere ſignificat. Iis autem bene valentibus, nullum ex morbo acuto debet timeri periculum, niſi ille malignus ſit & peſtilens Febres enim huiuſmodi ita ſæpe per inſidias aggrediuntur, vt nulla in reſpiratione læſio appareat, quamuis in progreſſu lethaliter afficiant.

Vbi in febre non intermittente difficultas ſpirandi & delirium acciderit, lethale Aph. 59 ſect. 4.

Quia duo vitæ principia, ſcilicet, cor, & cerebrum, vehementer læſa ſunt, & ad interitum conſentiunt, vtraque autem paſſio, nimirum delirium & difficultas ſpirandi diu durare debent, vt lethalia dici poſſint: nam in perturbatione critica vtrumque ſalutariter interdum contingit.

Reſpiratio magna & rara cum febre acuta peſſima eſt.

Delirium enim vel præſens, vel imminens oſtendit: Mens ſiquidem valde occupata à multitudine ſpecierum, quæ in delirio repræſentantur, facultatem muſculos thoracis mouentem aliò auertit, ita vt non fiat reſpiratio, niſi maxima cogente neceſſitate, vnde rara efficitur, ſed raritas illa magnitudine compenſatur. Eadem etiam ratione melancholici & amantes, habent non rarò huiuſmodi reſpirationem magnam & raram, quia in profundis cogitationibus defixi, obliuiſcuntur reſpirare. Huius autem reſpirationis magnæ & raræ periculum in morbis acutis, colligere licet ex Hipp. 1. *Epid. ſect. 1. Aegr.* 2. Vbi Silenus qui vndecima die interijt, habebat à principio & per totum, ſpiritum magnum & rarum. Item *Aegr. 11. eiuſdem ſect.* Dormeadæ coniux prima die circa hypochondrium anxioſa, horrida, inquieta, ſequentibus, non dormiuit, ſpiratio rara, magna ſtatim retracta. Sexta manè ſuperriguit, velociter autem incaluit, ſudauit per totum, extrema frigida, delirauit, reſpiratio magna, rara Paulo poſt conuulſiones à capite inceperunt, & celeriter interijt.

Magna & frequens reſpiratio periculoſa.

Magnum

Magnum enim incendium ſignificat, & putredinem cordi partibuſque vicinis maximam, quæ multa indigens ventilatione, magnam, & frequentem reſpirationem efficit.

Parua & frequens reſpiratio periculoſa.

Significat enim, teſte Hipp *in Epidemijs*, organi alicuius dolorem, quod animalis facultas dolori prouidens nolit partes illa, quæ ſunt ſupra ſeptum tranſuerſum, & reſpirationi inſeruiunt, plurimum dilatare, quo minus doleant, ac motus violentus. Ideo paruam efficit reſpirationem. Sed quia parua illa reſpiratio non ſufficit incendio intus concepto ventilando, neutra idcircò compenſare cogitur, quod a magnitudine detrahit. Ille autem dolor talem reſpirationem efficiens, producitur ab inflammatione, abſceſſu, vlcere, vel a copinſis, crudiſque humoribus, quæ omnia periculum minantur.

In febribus ſpiritus offendens, malum. Conuulſionem enim ſignificat. Aph.78 ſect.4.

Per ſpiritum oſtendentem intelligit reſpirationem interrumptam, ſeu intercisam, quæ in medio ſui ſubſiſtit. Idq; poteſt contingere tum in inſpiratione, & vocatur ab Hipp. duplex intrò reuocatio, veluti ſuper inſpiratio, vt frequenter pueris plorantibus contingit; tum in expiratione, ſed rarius, & vocatur ab Hipp. ſpiritus offendens cum ad exteriora fertur. De vtroque intelligendus eſt hic aphoriſmus, quod ſcilicet in febribus conuulſionem ſignificet; quod nimirum muſculi ac nerui iam conuulſioni parati ita moueant thoracem, qua diſpoſitione inſuper aucta, & plures occupante partes, manifeſta conuulſio hominem apprehendit.

In acutis paſſionibus, qua cum febre fiunt luctuoſa ſuſpiria, mala. Aph.54.ſect.6.

Hic aphoriſmus ſuperiori ſimilis eſt in eo, quod per ſuſpiria intelligenda eſt illa reſpiratio interrupta & reduplicata, quę ſupra fuit expoſita: Nunc vero peior & lethalis vt plurimum efficitur huiuſmodi reſpiratio, quando luctuoſa eſt, id eſt, cum luctu & gemitu quodam editur: ſignificat enim quandam doloroſam diſpoſitionem: vel potius humoris attrabilarij copiam, qui mœrorem quendam inducens, huiuſmodi luctus etiam nolentibus ægris exprimere ſolet.

Nocturna dyſpnæa in chronico morbo hydropem minatur. Plater.

Reſpiratio que maximè naribus editur, in qua pinna narium moueri videntur, exitioſa.

Significat enim omnimodam virium infirmitatem, nam progreſſo iam morbo, & non ſufficiente ad reſpirationem diaphragmate, veniunt in ſubſidium muſculi intercoſtales, ac ſi ne hi quidem ſuffecerint vſui, cartilagines illæ a natura diducuntur plus aeris attrahere conante: ſed fruſtra fit ille conatus, haud ſecus quam hiare, vt in morientibus fit.

Frigida ſpiratio morbis in acutis proximam mortem ſignificat

Oſtendit enim caloris innati extinctionem, & humidi primigenij conſumptionem ab vrente calore.

Pulſus magnus, vehemens, & æqualis, in quouis morbo ſalutaris eſſe conſueuit.

Pulſus. Significat enim facultatis vitalis robur, à qua reliquæ fulciuntur, vt cauſa morbifica facilè deuinci queat.

Pulſus inconſtans, inæqualis & languidus peſſimum euentum prænuntiat.

Significat enim magnam prauorum humorum copiam, quæ naturam valde conturbet, vnde illa inconſtantia & inęqualitas in pulſu. Quod ſi virium infirmitas adſit, quæ ex languido pulſu colligitur, non poterit graue illud onus excutere.

Pulſus minutus & frequens, qualis eſt formicans aut ...per lethalis.

Vires enim paulatim deficere, & in proximam ruinam delabi ſignificat.

Pulſus intermittens ſeu intercidens, pernicioſus.

Gal.2. *de præſag. ex pulſibus* dicit, cum pulſu intermittente multos ſenes & pueros euadere. Iuuenem vero ab eo incolumen ſe vidiſſe neminem: Et ratio huius rei eſt, quia in iuuenibus maximum a ſtatu ſalubri receſſum declarant, illi enim ob validum virium robur non niſi a fortiſſima cauſa in tales affectus incidunt, quæ difficilè ſuperari queat, imò potius ægrotantem obruat. At ſenes & pueri ob inualidum robur a leuiori cauſa magis afficiuntur, quæ tamen facilius eliminari queat. Experientia tamen Gal. ſententiæ refragari videtur, cum nullus fere Medicorum reperiatur, qui non viderit etiam iuuenes nonnullos cum pulſu intermittente liberatos. Vt autem Gal. authoritas defendatur, dicimus, pulſum intermittentem dupliciter fieri, vel cum æqualiter intermittit, vt ſcilicet inter duas intermiſſiones idem perpetuò ſit pulſationum numerus, & ille pulſus intermittens eſt perpetuò lethalis: de quo Gal. ſententia intelligenda eſt. Vel cum intermittit inæqualiter, & tunc ægri poſſunt liberari. Pulſus intermittens æqualiter, ſignificat conſtantiam cauſæ morbificæ, eiuſque victoriam ſupra naturam.

In febribus pulſus ſanorum pulſibus ſimiles, periculoſi.

Nam febrem malignam & peſtilentem ſignificant, in qua ſæpiſſime ſolent contingere, vt præter experientiam docuit Gal. 3. *de præſag. ex pulſib.* & tales pulſus fieri vult, quod in huiuſmodi febribus præcipuè malignioribus, vel cordis ſubſtantia calidior fiat, humores autem contenti frigidiores, vel contra cordis ſubſtantia frigidior ſit, humores autem calidiores, ex quibus contrarietatibus quædam veluti ſymmetria in pulſu exſurgit. Vel certè dicamus, in principio potiſſimum febris malignæ & peſtilentis, pulſus fere connaturales apparere, quia cor magis afficitur a veneno, quam a calida intemperie, quæ ſolet efficere inſignes illas in pulſibus mutationes: cum tamen in progreſſu morbi pulſus frequens, paruus, debilis, ac diuerſus apparere ſoleat.

COROLLARIVM.

Actiones naturales. Reliqua repetantur ex Gal. luculentiſſimè conſcripta *libris de præſagitione ex pulſibus*, ſufficit hic præcipuas & in praxi frequentiores pulſuum differentias anotaſſe.

Bona & laudabilis in morbis appetentia, ſalutaris.

Illa appetentia bona & laudabilis cenſenda eſt, quæ ad bene valentium appetentiam accedit, eique maxime eſt ſimilis, quæ quidem optima eſt iuxta ſententiam Hipp *aph. 33. ſect 2. In quouis morbo mente conſtare & benè ſe habere ad ea que offeruntur, bonum.* Hinc enim, facultatem naturalem, & partes illi ſeruientes, ac præcipuè ventriculum bene valere colligitur.

Deiecta omnino in morbis appetentia, valde periculoſa.

Magnam enim a ſtatu naturali peruerſionem ſignificat, oritur, vt docet Gal *in comm. in 3. Epid.* aut a prauis maligniſque humoribus, ventriculi orificium occupantibus, aut ab ipſius facultatis extinctione, cuius munus erat alimenti indigentiam ſentire, idque conſequenter appetere. Sic Hipp. *in 1. Epid.* de tabidis in epidemica conſtitutione mortuis, ait. *Cibos quoſuis perpetuò faſtidiebant, non ſitiebant.* Sic etiam Gal. *in comm. in 3. Epid.* multos ſe vidiſſe affirmat in quadam peſtilenti conſtitutione, qui nihil quicquam ciborum aſſumebant, & de medio tollebantur: quidam tamen, vt ipſe ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis afferentes cibum oblatum aſſumpſerunt, ſuperſtites fuerunt. Ita apud Hipp 3. *Epid. ſect.1. Aegr.2* Hermocrates, qui die 27. mortuus eſt, cibum auerſabatur toto morbi tempore, & vltimis diebus ne deguſtare quidem poterat. Et *ſect.2 eiuſdem lib. Aegr.6.* Eutyanactis filia abhorrebat omnes cibos tempore, neque appetebat quicquam, ſine ſiti, neque aliquid bibebat effatu dignum; ex quo morbo interijt poſt diem duodecimam.

In morbo diuturno faſtidium cibi, & deiectiones ſyncera, malum. Hipp. Aph.6. ſect.7.

Cùm cibi faſtidium per ſe ipſum prauum eſt ſignum in morbis diuturnis: (nam in ijs qui à talibus morbis ſunt euaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia) tum deiectiones ſynceræ ijs ſuperuenientes deterius multò præſagium efficiunt; quandoquidem per ſynceras deiectiones intelligit Hippocrates

Digitized by Google

impermixtas aquoſæ humiditati, quando ſolus humor ſuo ſero deſtitutus eijcitur, ſiue is biliosus ſit, ſiue melancholicus: nam deiectiones huiuſmodi exutiam eſſe omnem natiuam humiditatem a calore febrili demonſtrant.

In longis diſſicultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre peius. Aph. 3. ſect. 6.

Dyſenteria fit ab humoribus acribus inteſtina exulcerantibus, primum quidem ſumma ſuperficie abraſa, progreſſu autem temporis profundiora omnino habent & putrida vlcera, quo maximè tempore etiam ventriculus ipſis compatiens, non bene concoquit; qua offenſione magis ac magis ad ſuperiora perueniente, quando os ventriculi vna afficitur, tum ægrotantes cibi faſtidio laborant. Sunt quidem & ab initio nonnunquam cibum faſtidientes, propter malos humores fluentes ab hepate, a quibus abraduntur inteſtina, præſertim cum huiuſmodi humores biliosam naturam obtinent: nam pars eorum ſuperfluitans, ad os ventriculi effertur. In longis vero difficultatibus inteſtinorum, cum hic caſus euenerit, mortem quandam ipſi aduenisse ventriculo, compatiendi ratione ſignificat, in qua omnino interijt appetentia; opus ad vitam neceſſarium. Si vero vna cum inappetentia febris aduenıat difficultati inteſtinorum duorum alterum eſt, vel putredo aliqua circa vlcera, vel magna inflammatio, quorum vtrumque admodum eſt exitiosum.

Fames intenſa, ac boulimus in morbis mala.

Vel enim appetitus ille deprauatus ſequitur euacuationes inſignes, quas fruſtra æger magnis illis repletionibus reſarcire conatur; vel acrimoniam caloris immenſi, velut fornacis, quæ omnia alimenta ſubito abſumit, & quaſi in fauillas conuertit, vt in multis hecticis macilentis videre eſt; in quibus etiam ſæpe contingit hæc boulimia, propter inſignes obſtructiones venarum meſaraicarum, quæ impediunt chyli commeatum ad hepar, vnde nulla vel perexigua fieri poteſt nutritio, quandoquidem ille chyloſa materia cum non poſſit præterfluere ad hepar, in inteſtinis corrumpitur, & per aluum excernitur, vnde fit vt hectici huiuſmodi perpetuo & immedicabili alui fluxu teneantur. Ideo partes ſuo genio defraudatæ perpetuò trahunt alimentum ab hepate, hepar vero a ventriculo, ex qua tractione fit continuo in ventriculo, & præcipuè in orificio illius ſuperiori illa diuiſio, quam fames neceſſariò conſequitur. Vel etiam appetitur ille intenſus dependet ab humoribus acidis ventriculi orificio affixis, qui perpetuò vellicant illam partem exquiſitiori ſenſu præditam. Hæc igitur fames immenſas, vt eſt rara, & portentoſa in morbis, ſic nihil boni indicare poteſt, vt eſt *Aph. 4. ſect. 2. Non ſatietas, non fames non aliud quicquam quod modum natura exceſſerit, bonum.* Nam perpetuo nimia illa ciborum ingeſtio cauſa exiſtit peſſimorum excrementorum, quæ in ægrotantibus colligunt, vt eſt *Aph 17. ſect. 2. Vbi cibus præter naturam ingeſtus eſt hic morbum facit.* Et vt habetur *Aph. 8. & 31. ſect. 2. Comedentes, & nihil proficientes, malo ſunt loco.*

Deprauata appetentia, quæ pica ſeu malacia dicitur, in morbis chronicis, mala.

Huiuſmodi appetitus, qui ad abſurda aut aliena fertur, grauidis familiaris eſt, ob ſuppreſſionem menſium, quæ prauorum excrementorum multitudinem colligit, eorumque refluxum ad ventriculum parit; & in his non eſt valdè periculoſus, quia partu omnia illa recrementa expurgantur; At in morbis chronicis peſſimus habetur, tam ratione cauſæ quam ſigni; dum enim ſe ingurgitant cacochymis iſtis cibis, cauſæ morbificæ multiplicantur, & denotat euerſionem temperamenti partium, & humorum, propter quam ſimilia illis expetere ſolent. Sapienter itaq; dixit Hippocrates, *aph 38. ſect. 2.* paulo quidem deteriorem cibum valdè expetitum, ægro quandoque concedendum, ſed cum ea moderatione, vt non poſſit ratione quantitatis, aut qualitatis grauiorem illi noxam afferre.

Sitis. *Sitis præter rationem ſoluta in morbis acutis, malum Hipp. 1. prorrh.*

Si enim non ſit cauſa aliqua ſitim ſedans, vt fluxio pituitoſa a capite, quæ ventriculum irriget, vel caloris natiui extinctionem ſignificat, vel errorem mentis. Non minus enim ijs qui ſitiunt, & ſitim non ſentiunt, quam qui dolent & dolorem non ſentiunt, mens ægrotare ſolet. Hoc theorema confirmatur hiſtorijs ſuprà propoſitis in deiectæ appetentiæ explicatione.

Sitis inexhauſta quæ nullo potu expleri poteſt, mala.

Summam enim indicat dyſcraſiam, & intenſiſſimum partium internarum incendium, aut humidi primigenij conſumptionem. Sic apud Hipp. *in 1. Epid. Aegr. 1.* Philiſcus inter alia ſymptomata valdè ſiticuloſus erat, & ſexta die obijt. Ita & *3. Epid. ſect. 3. Aegr. 3.* Pythion toto morbi decurſu ingenti ſiti torquebatur, & decima die interijt.

Deprauata admodum ſitis, quæ circa liquores abſurdos, & potus minimè idoneos verſatur, mala.

Nonnulli ægrotantes reperiuntur, qui neque aqua, neque ſyrupo, aut vino diluto, vel ſimili liquore conſueto recreantur, ſed alienam potionem expetunt, quæ parum naturæ & morbo conſentanea eſt v. g qui acetum, aut ſuccum limonum, aut aquam vitæ, aut alium quempiam liquorem potui parum idoneum bibere deſiderant. At qui ita affecti ſunt, in magno verſantur vitæ periculo, quia natura tantum iam a ſuo limite receſſit, vt non poſſit deinceps ad conuenientem ſtatum reuocari.

Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo. 1. Coac aph. 47.

Fit enim ſingultus ab humoribus acribus & malignis tunicam ſtomachi interiorem vellicantibus, & facultatem illius expultricem ſtimulantibus; & dicit Valeſius ſe nullum vidiſſe ſeruatum in extenuatis, aut febre ardente, vel maligna correptis, cui ſingultus ſuperuenerit. Sic apud Hipp. *3. Epid. ſect. 2. Aegr. 12.* mulier quæ in mendacium foro habitabat, die duodecima frequentes ſingultus patiebatur, & decima quarta interijt. Obſeruauit Platerus, in febribus ardentibus ſuperuenientem ſingultum, & perſeuerantem, plerumque mortis eſſe prænuntium: at in ſemitertiana febre idem vidit non lethalem. Idem in dyſſenteria lethalem eſſe obſeruauit.

A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum. Aph. 3. ſect. 7.

Duo hæc ſigna ſi vomitui ſuperueniant in morbis acutis, & ad aliquod tempus perſeuerent, ideò lethalia habenda ſunt, quia inflammationem cerebri vel ventriculi denuntiant: quæ inflammatio non modo ipſius ſingultus, ac ruboris oculorum cauſa fit: ſed & vomitus: ſi enim vomitus citaretur ab acribus humoribus os ventriculi, eiuſque tunicas mordentibus; expulſis per vomitum illis humoribus, ceſſaret vomitus & ſingultus, nec a vomitu vllus vapor acer ad oculos deferretur, qui oculos rubros efficeret. At cum vomitus non ſolum non profuerit, ſed etiam poſt ſe ſingultum, & oculorum ruborem inuexerit, certiſſimum eſt illa tria, vomitum, ſingultum, & oculorum ruborem pendere ab inflammatione cerebri, vel ventriculi. Cerebrum enim inflammatum; ſanguinem ad oculorum venulas exprimit præ copia, & effundit in extimam, tunicam oculi quam adnatam vocant: vnde oculorum rubor: cui ventriculus conſentiens per neruos, qui à ſexta coniugatione in eius os feruntur, ab ea cerebri inflammatione, facilè in vomitum, ac ſingultum impellitur. Ventriculus quoque inflammatus vomitum, & a vomitu ſingultum, & vna cum ſingultu roborem oculorum inuehit, facto concurſu ſanguinis feruidioris ad oculos, propter maximum conſenſum, qui inter iſtas partes intercedit, quem facilè oſtendunt ſuffuſionem initia, imaginum ante oculos apparitiones, quæ plerumq; vitiato ventriculo contingunt. Vnde meritò Hipp. *in libro de locis in homine* dixit a vomitu oculos maximè lædi. Huius ſingultus vomitui ſuccedentis exemplum habemus in hiſtoria ſupra citata mulieris, quæ in mendacium foro habitabat, in qua ventriculi inflammationem ex prauorum humorum affluxu in illam partem fuiſſe genitam, veriſimile eſt: nam octaua die vomuit biliosa, exigua, ſubflaua; nona vomuit exigua, biliosa; vndecima vomuit virulenta, biliosa, ſuperriguit non multò poſt, extrema frigida, ad veſperam ſudor, rigor, vomuit multo, noctem laborioſè. Duodecima vomuit, multa, nigra graueolentia, ſingultus multus, ſitis, laborioſè: decimaquarta mortua eſt.

A ieco-

Digitized by Google

A iecoris inflammatione ſingultus, malum. Aph.17.ſect.7.

Singultus tum iecoris inflammationi ſuperuenit, vt docet Gal. *in comment. huius aphoriſmi*, quando inflammatio auctior & deterior euaſit: tunc enim magna inflammatio in hepate eò vſque accreuit, vt vehementer ſuperiori ventriculo incumbat, vt ſingultum inducat; imò vero affluente materia, nonnunquam inflammatio, aut eryſipelas in ventriculo gignitur; ſin minus ab ea ventriculi tunicis imbibita morſus excitatur.

Ructus. *In diuturnis leuitatibus inteſtinorum, ſuperueniens ructus acidus, qui prius non erat, ſignum bonum. Aph.1. ſect.6.*

Lienteria fit vt plurimum a frigida ventriculi intemperie, qua coctio ventriculi abolitur, vt alimenta neque colore, neque odore, neque alia quauis qualitate mutata, celeriter excernantur. Si vero in huiuſmodi lienteria iamdiu contracta ructus acidus ſuperueniat, qui prius non extiterit, bonum erit ſignum: hinc enim apparebit, intemperiem iam incipere reſtitui, caloremque natiuum iterum excitari, qui per talem lienteriam adeo debilitatus erat, vt nequiret tentaret quidem alimentum immutare. Licet enim ructus acidus inſignem ſignificet ventriculi refrigerationem, tamen flatus aliquos etſi acidos eleuare, minoris perfrigerationem, tamen flatus aliquos etſi acidos eleuare, minoris perfrigerationis eſt, quam omnino nihil.

Excrementa per oculos. *Quibus in febribus, aut alijs morbis, voluntarie illachrymant oculi, nihil abſurdi eſt; quibus vero non voluntarie, abſurdius. Aph.52 ſect 4.*

Lachrymæ voluntariæ dicuntur, quæ a cauſa manifeſta, & externa, putà triſtitia, & mærore, imò interdum lætitia excitantur, & in ijs nihil periculi. Inuoluntaria vero, vel fiunt ab inflammatione oculorum aut acri in eoſdem fluxione, & in ijs etiam nihil eſt periculi: vel fiunt a perturbatione critica, & criſim per hæmorrhagiam præcipuè præſagiunt, quæ etiam nullum minantur periculum; & tales eſſe cognoſcuntur ex præcedentibus concoctionis ſignis, prauorum ſymptomatum carentia: vel denique oriuntur ex reſoluta virtute retentrice, quæ eſt in cantho, & cæteris oculi partibus, & illæ ſunt exitioſæ, de quibus loquitur Hippocr. *in hoc aph.* & a reliquis diſcernuntur, ex oculorum cauitate, & extenuatione, alijſque ſymptomatis, quæ ipſa neceſſariò comitantur

per Aures *In graui capitis affectu, ſi pus ex auribus effluat, ſolutio fit.*

Hoc theorema deſumptum eſt ab Hipp. *Aph.10. ſect.6. Dolenti capite & valde ſinanti, pus aut aqua, aut ſanguis fluens per aures, aut per os, aut per nares, ſoluit morbum.* Hi enim ſunt ductus & meatus ordinarij, per quos cerebrum ſeſe exonerare ſolet. At præcipua atque grauiſſima cerebri affectio eſt inflammatio, quæ ſi ad ſuppurationem veniat, & pus per aures, quæ magis ordinaria in hoc caſu via eſt, vacuetur, fit morbi ſolutio.

In pueris humiditates per aures diu effluentes, ſalutares.

Huiuſmodi humiditates pueris familiares ſunt, vt præter experientiam docuit Hippoc. *aph.24 ſect.3.* & ſalutares ſunt, quia in illa ætate cerebrum humidiſſimum, & excrementis ſcatens, ſalutariter ſeſe non ſolum per aures, ſed etiam per alios ductus expurgat.

Aurium ſordes quæ natura ſua flaua & amara exiſtunt, dulceſcere, aut colorem mutare, peſſimum. Hip.6. Epid.

Gal. *in comment.* dicit, illud accidere per colliquationem cerebri in febre acuta; vel dicere poſſumus, quod debilitato valde calore natiuo, profluunt aquoſæ illæ humiditates, quæ in cerebro continebantur, ſordibuſque iſtis permixtæ illarum ſaporem, & colorem immutant.

per Nares. *Sanguis bene ac largiter fluens è naribus die critico ſalutaris.*

Fit enim tunc temporis illa euacuatio a natura bene operante, & cauſam morbificam expellente, ſed diligenter aduertendum eſt, vt præceſſerint ſigna concoctionis, & nulla in morbo lateat malignitas: ſiquidem in morbis malignis huiuſmodi hæmorrhagia ſæpe ſolet inutiliter contingere.

Hæmorrhagia nimis copioſa & vehementes, peſſima, nam ad conuulſionem deferunt.

Fit enim aliquando, vt natura copia ſanguinis grauata, & ad excretionem concitata, modum tenere nequeat, & ſupercriſim efficiat, quam Medici ſæpè cohibere coguntur.

Hæmorrhagia in principi morbi, mala.

Quia in principio morbi nulla euacuatio poteſt eſſe critica, ſed merè ſymptomatica eſt: non tamen idcircò lethalis eſt, ſed tantum inutilis, & nihil ægro conferens: quemadmodum contigit Pericli *in 3. Epid. ſect.3. Aegr.6* cui prima die ſanguis fluxit ex ſiniſtro, poſtea vero febris multum intenſa eſt, & perſeuerauit vſque ad quartum diem, in quo per copioſum ſudorem iudicatus eſt.

Hæmorrhagia, quæ è directo partis affectæ accidit, bona, contrà vero, mala.

In hepatis inflammatione hæmorrhagia critica ſalutaris eſt, ſed hanc debet habere conditionem, vt per dextram narem ſanguis euacuetur: ſi enim per ſiniſtram effluat, non ſeruabit rectitudinem tantoperè laudatam ab Hippocrate, & oſtendet naturam perturbatam præpoſterè operari. Sic in lienis inflammatione ſanguis per ſiniſtram narem debet effluere, non vero per dextram.

Stillæ ſanguinis paucæ per nares effluentes, mala.

Significant enim naturæ imbecillitatem, & malignitatem morbi: omnis ſiquidem excretio in morbis acutis, quæ inchoatur tantum, & non perficitur, maximè damnatur ab Hippoc. quia maior eſt ſecuritas in febribus, in quibus natura nihil excernit, quam in quibus pauca & inutilia ſiquidem coctioni eſſe intentam tunc temporis arguitur. Adde quod, nulla apparente ſtilla, materiæ benignitas elucet, quæ inepta eſt ante tempus naturam irritare. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Aegr.1.* Philiſco quinta die parum è naribus ſtillauit, ſincerum, & ſexta die obijt. Et *Aegr. vndecimo eiuſdem ſectionis*, Dromeadæ coniugi quarta die deſtillarunt pauca è naribus, ſexta vero interijt. Non tamen ex hoc ſigno mors abſolutè conijcienda eſt, nam *in 3. Epid. ſect.1. Aegr 3.* in eo qui decumbebat in Dealcis horto, ſecunda die ex nare ſiniſtra paucus, ſincerus effluebat ſanguis, & iterum quarta die paucus & ſincerus effluxit ex eadem nare, & quadrageſima die iudicatus eſt. Attamen grauiſſimo morbo conflictatus eſt, ex tota hiſtoria apparet, ideoque ſi non mortem ſaltem maximum vitæ periculum portendit huiuſmodi ſtilla ſanguinis, ſi alijs prauis ſymptomatis adiungatur Nam hoc etiam aduertendum eſt, quod videlicet exigua ſanguinis excretio die indice apparens, ſine grauioribus ſignis vel antecedentibus, vel ſubſequentibus, tantum abeſt vt periculoſa ſit, quin potiùs criſim per eandem viam adfuturam denuntiat: vt Metoni accidit *in 1. Epid. ſect.1. Aegr.7.* cui quarta die non prægreſſis grauioribus ſymptomatis, fluxit è dextera nare ſanguis, bis, parum: quinta fluxit largius ex ſiniſtra, ſincerum, ſudauit, iudicatus eſt, & cum recidiuam paſſus eſſet, ſanguine iterum ac ſæpe prosluente liberatus eſt.

per os, Sputum & excretio. *Sputa alba, læuia, æqualia, non admodum tenuia, vel craſſa, quæve promptè facileque excernuntur, & ſine dolore vllo vehementi aut multi tuſſi, ſalutaria.*

Significant enim naturam materiæ morbificæ dominari, eamque laudabiliter concoquere, & concoctam ſufficienter excernere: Dictæ enim qualitates in ſputo apparentes, optimæ concoctionis indicia ſunt.

Sputum ſtatim initio morbi pectoris, aut pulmonis apparens, bonum, aph.12. ſect.1.

Significat enim concoctionis rudimentum: quod ſi ſtatim ab initio morbi fiat, ſperandum eſt breui tempore morbum ſolutum iri.

Sputum leuiter rubeſcens ex ſanguinis & pituitæ permixtione ſalutare.

In pleuritide hæc ſputa reijciuntur, cum natura materiam morbificam aggreditur: hanc etenim paulatim tenuat & liquat, ac proinde laxatis vijs, quo vapor exhalet, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna, ac vicina ſpatia, ac pituitæ permiſcetur, vnde tuſſi ſublata, & ſputo excluſo, vitium coctionis demonſtratur, ac proinde Galen. *comm. in 6. Epid.* has mitiſſimas pleuritides eſſe ſtatuit.

Sputum flatum pauco permixtum ſanguine, in pectoris aut pulmonis inflammationibus, ineunte morbo editum, ſalutare eſt, multumque confert: ſeptimo vero diem agenti, aut prouectioribus, ſecuritatis minus eſt. Hipp. in Coac & prog.

In inflammationibus, quæ a bile & ſanguine producuntur, huiuſmodi ſputa ſolent contingere: quæ ſi ab initio morbi appareant oſtendunt naturam partem oneris deponere, vnde laxitas in parte & doloris remiſſio exoritur, ac proinde ſanationis initium. At ſi prouecto iam morbo, id eſt, ſeptimo vel vndecimo die tantum hoc ſputum appareat, minus ſecuritatis eſt, quandoquidem facultates ad anacatharſim neceſſariæ a morbo magis opprimuntur, vt minus laudabiles operationes ex iis ſperare poſſimus. Tum materia morbifica magis rebellis eſt, cuius ne tenuior quidem pars, & magis obediens primis diebus potuit educi: tum mora in parte diuturniori in eiuſdem ſubſtantiam penitus defixa eſt, vt ægrius multò poſſit eradicari.

Omnia ſputa mala ſunt, quæ dolorem non ſedant, Hipp. 2. prognoſt.

Omnes euacuationes bonæ, vel malæ cenſentur, ex conferentia quæ ex iis ægrotanti accedit: Si ergo ex anacatharſi nullum doloris leuamen accidat, mala ſine dubio cenſenda eſt: aut enim materia quæ morbum immediatè producit, non eiicitur: aut ſi quædam portio illius euacuatur, noua aliunde ſuppetit, quæ morbi imminutionē impedit.

Sputa pauca, etſi concocta, ſi non pro ratione morbi excernantur, mala.

Quia nihil paucum criticum eſt, nec aliquod leuamen afferre poteſt. Ideò ab huiuſmodi ſputis timendum eſſe in peripneumonia, nos docuit Hippocrates *in Coac* qualia fuere in vxore Euxeni ab Hipp. obſeruata 7. *Epid.* quæ ex eo morbo interiit.

Nihil omnino expuere in pleuritide aut peripneumonia progreſſo iam morbo exitioſum.

Quamuis in principio nihil excernatur, non adeò periculoſum eſt; ſed ſi in augmento vel ſtatu ſputum non appareat, ſummam morbi cruditatem ſignificat, & inflammationem contumacem ac concoctu difficilem oſtendit, Hinc Hippocrates *in Coac.* ſiccas pleuritides, in quibus nihil expuitur, meritò fecit periculoſiſſimas; & Galen. 2 *de Criſibus, cap.* 10. *Cum paſſio*, inquit, *exquiſitè anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeſe vniuerſum fluxum cohibuerit, tum facit morbos lethales Et in libro de totius morbi temporibus*, nihil omnino expuere cum ingenti dolore, & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale ſtatuit.

Si ſputum poſtquam apparuerit, ſupprimatur, & plenus pulmo ferueat in gutture, ac ſtertorem ebullitionemque patiatur, omnino lethale.

Vel enim ſignificat maximam inflammationem, quæ ſputum exurendo ita viſcidum efficiat, vt nequeat expectorari; ſed brachiis pulmonum adhęrens, eaque obſtruens ſuffocationem inducat: vel oſtendit virium exſolutionem, quæ non poſſit anacatharſim promouere; vnde fit vt omnes qui ex pleuritide, vel peripneumonia moriuntur, iam morti proximi huiuſmodi ſtertorem patiantur. Huiuſmodi ſtertorem obſeruauit Hipp. 7. *Epid.* in Menone, de quo ait, *Arteria ſubſilıebat cum ſtertore*, & de vxore Theodori, *Arteriæ & pectoris ſtridula quædam aſperitas, ſtrepitus & fluctuatio puris*: & de vxore Polycratis, *intus circa arteriam & fauces ſibilus erat, &* κέρχνος, vel, vt tradunt interpretes, *aſperitas rancida.* In quibus & multis aliis qui *in eodem libro* recenſentur, illud ſymptomata partim in naturæ impotentiam, partim in multitudinem aut lentorem puris, pituitæ, aut alterius humoris fuerat referendum. At cum perpetuo malum ſit, & ſummoperè timendum, ſummè tamen pernicioſum eſt poſt morbi principium, præ languidis viribus redditis: id enim oſtendit, præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere, & ſuffocari; quod etiam indicabunt alia exitialia, quæ cum iſto copulata neceſſariò apparebunt. In principio vero nonnunquam fit, vt præ copia humoris, & lentorem eiuſdem, ferueat in gutture, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat illa ebullitio. Tale vero non eſſe pernicioſum ex eo dignoſcitur, quod vna adſint alia ſigna bona, & nullum pernicioſum, vt in Piſiſtrato contigit, de quo ait Hipp. 7. *Epid.* ſtertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor euaſit, Denique in aſthmaticorum paroxyſmis huiuſmodi ſtertor, iſque valde intenſus cum ſibilo ſolet contingere ſine vllo periculo: quod diligenter annotandum eſt, ne in prognoſtico decipiamur.

Sputa alba, & mere pituitoſa, in pleuritide, & peripneumonia, mala.

Huiuſmodi ſputa incautos Medicos poſſunt decipere, quandoquidem iis ſputis, quæ in ſtatu naturali excernuntur, admodum ſimilia cum ſint ſalutem prima fronte videntur polliceri. Attamen admodum mala ſunt, quia oſtendunt nihil humoris inflammationem facientis, expurgari, propterea & morbum crudiſſimum, & ſummè pernicioſum demonſtrant, Quod Hipp. obſeruauit *Epid.* in vxore Euxeni quæ pleuritica obiit: ea enim per ſputum pauca, candida, & tenuia excernebat.

Sputa flaua, pallida, aut ruffa in ſanis apparentia, ſiue amara illa ſint, ſiue dulcia, phthiſim ad futuram, & inde mortem prænunciant.

Huiuſmodi enim colores bilem in pulmonibus deliteſcentem ſignificant, quæ quidem in ſputo amarorem magna ex parte interdum depoſuit, ob pituitæ permixtionem, cuius dulcedine bilis acrimonia retunditur. In quo Medicos errare ac decipi facile eſt, qui bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, ex eo quod ſputa, etſi flaua, vel pallida, vel ruffa appareant, minimè acria, vel amara obſeruent. In iis tamen ægrotantibus, exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta poſtea redduntur, atque inde tabes De his loquitur Gal 4. *De loc. affect, cap* 9 inſigni contextu, & ita ad hanc rem conducente, vt illius verba huc meritò transferenda ſint. *Quidam*, inquit, *humorem repente expuit, liquidæ bilis in colore per quàm ſimilem, medium videlicet inter flauum ac pallidum, ac nulla acredine infectum, atque ita quotidie maiorem eius quantitatem expuit, deinde leui oborta febricula, tabeſcere incepit, adeò vt purulenta ſcrearet. Poſtea tractu temporis quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem reiecit, atque ſic acuta febre magis conſumebatur, ac iterum, atque iterum plus expuebat, adeo vt magnam ſputi quantitatem reddere: quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum qui tabe marceſcunt exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem ferè morbo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem. Igitur qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſimè affici viſus eſt. Alterum verò cum conſpiceremus, et ſtatim ab initio cognito malo præſenti medicamento ſuccurrere tentauimus, ac multo magis etiam tertio, At quamuis multo negotio vtrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum vllus, neque alius poſt alios ſeruare potuit, cùm enim iam morti proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes expuebant.* Hæc Gal. Cæterum mirum eſt, cur ſputis flauis, aut pallidis apparentibus, acri, amaro, aut ſalſo ſapere vacantibus, homines ad tabem ducantur. Hoc verò fit, quod pituitoſis humoris mixtione in ipſis ſapor faciliùs, quam calor occultetur: quæ quidem pituita in bronchis pulmonum continetur, ibidemque cum bile permiſcetur; at bilis in pulmonibus colligitur, ita acris & copioſa, vt eos exedat, putreſaciat, & ad tabem perducat.

A ſanguinis ſputo puris ſputum à puris ſputo tabes, cum verò ſputum ſupprimitur, moriuntur. Aph 15. & 16. ſect. 7.

Non ab omni ſanguinis ſputo puris ſputum conſequitur: nam & à cerebro, & a gingiuis, & a gutture ſæpe ſanguis educitur ſine noxa, Imò nec a ſputo ſanguinis, quod in pleuritide & peripneumonia contingit, puris ſputum neceſſariò generatur, ſed de illo tantum ſputo ſanguinis intelligendus eſt hic aphoriſmus, quod a pulmone procedit, per eroſionem illius partis, aut ruptionem alicuius venæ per illius ſubſtantiam diſperſæ: huic enim ſanguinis ſputo, puris ſputum, & tabes, & mors neceſſariò ſuccedunt. Huiuſmodi autem ſputum, quod in puris ſputum degenerat, à prædictis diſtinguitur, quod in eo ſpumoſus ac valdè floridus ſanguis per tuſſim excernatur; quæ conditiones in aliis omnes non reperiuntur.

Sputa

Digitized by Google

Sputa viridia, æruginoſa, liuida, nigra, ſyncera, vel fœtida, mala.

Viridia & æruginoſa magnum caloris incendium, & bilis æruginoſæ copiam ſignificant. Liuida, aut ab atra bile, aut a caloris extinctione fiunt. Nigra fiunt ab iiſdem cauſis, ſed multò potentioribus: nam & maior aduſtio, & refrigeratio, ſeu caloris extinctio ex liuore nigredinem conciliat. Syncera ſputa ea dicuntur, quæ fiunt ab vnico humore puro & impermixto, ſuoque ſero deſtituto, quod ſerum a calore conſumptum eſt. Fœtida ingentem putredinem in partibus ſpiritualibus conceptam ſignificant: Illa igitur omnia ſputorum genera eſſe valde mala, eorum cauſæ iam recenſitæ ſatis ſuperque indicant.

Sputa admodum craſſa, viſcida, & glutinoſa, in pleuritide vel peripneumonia, mala.

Quia ſignificant magnum incendium & ardorem intus delitescentem, qui materiam iſtam valde incraſſat, & viſcidam reddit, vt difficillimè poſſit purgari, necnon cum tuſſi moleſta, & laborioſa excretione, quæ plus affert detrimenti quam emolumenti.

Sputa viſcida & glutinoſa cum raucedine, peſſima 1. Coac. cap. 16.

Simpliciter viſcida & glutinoſa mala ſunt, vt in *præcedenti theoremate* dictum eſt. At ſi huiuſmodi ſputa raucitatem inducant, oſtenditur cum viſciditate iunctam eſſe acrimoniam, quæ arteriam exaſperando huiuſmodi raucitatem inducat. Quanto igitur deterior eſt materia, tantò deteriorem affectum producit: atque adeo quicunque pleuritici & peripneumonici huiuſmodi ſputum cum raucedine emittunt, lethaliter laborant. In aliis vero qui hiſce affectibus non tenentur, talia ſputa cum raucedine glutinoſa & ſalſuginoſa phthiſim prænuntiant.

Cautum rotundum aut grandinis formam referens, exitioſum.

Primum enim ſputum rotundum neceſſariò craſſum & viſcidum eſt, atque ea ratione vitioſum, vt iam annotauimus: imò vero incoctibilem arguit materiam, quę ad vſtionem deducta, craſſior & viſcoſior reddita, hanc figuram nacta eſt. Ideo quicunque pleuritici, vel peripneumonici huiuſmodi ſputa reiiciunt, breui moriuntur. Tum etiam ſine morbo præſenti tale ſputum phthiſim prænuntiat, vt teſtatur Gal. *comm. in 6. Epid.* Vbi refert, ſe huiuſmodi ſputum in quibuſdam febre vacantibus vidiſſe, qui per longum temporis interuallum nihil mali pati videbantur: attamen iſti omnes poſtea phthiſici contabuerunt: Illa vero ſputa, quæ grandinis granis ſimilia ſunt, quia rotundis ſolidiorem conſiſtentiam nanciſcuntur, ideo a maiori pulmonis calore fiunt, & certius phthiſim prænuntiant. Ita Galen. 4. *de locis affectis cap. 9.* Hiſtoria luculenta huiuſmodi ſputorum periculum oſtendit, his verbis: *Praeterea alium huiuſmodi affectum in pulmone notaui. Quidam diuturna tuſſi vexatus, & exiguum, lentumque pus expuens, fruſtum quoddam paruo grandinis grano haud abſimile excreauit, ac deferens illud mihi oſtendit, atque rurſus non ita multo poſt aliud quoque attulit, vnde conieci lentum illum humorem quem antea expuere ſolebat, ſiccatum induratumque ad huiuſmodi ſubſtantiam perueniſſe. Quamobrem medicamentum ei in potu dedi, quod aſthmaticis auxiliatur, atque ita factum eſt vt minorem expueret grandinem, atque longiori quàm antea interuallo: neque pluribus deinceps annis adeo mitigari potuit affectus, quin tandem moreretur. Cæterum grandines ipſa magna ex parte eruis magnitudinem æquabant, quamuis interdum maiores eſſe, interdum minores viderentur. Atque alios quoque ſimiliter quidem expuere, ſed nihilominus in multos annos vitam extendere videmus, quorum aliis aliam ob cauſam, alii vero ob ſpiritualium inſtrumentorum affectum mortui ſunt, quamuis nihil cruoris excrearent.*

Spuma. *Qui ſuffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui ſunt, non referuntur in vitam, quibus ſpuma circa os apparet.* Aph. 15. ſect. 6.

Spuma generatur vel a vehementi calore multos vapores excitante, eoſque cum ſaliua permiſcente, vt videre eſt in iis, quæ igni appoſita feruent, & bulliendo ſpumam emittunt; vel fit a motu violento, qui eodem modo flatus cum aquoſa ſubſtantia permiſcet, vt patet in albumine oui diutius agitato, & in mari ventis vehementer commoto. Qui igitur ex vehementi ira, aut curſu, vel exercitatione violenta incandeſcunt, ii poſſunt habere ſpumam in ore ſine periculo, quia excitarut a cauſa procatarctica. Ita etiam epileptici circa finem acceſſionis ſpumam emittunt ex ore, ob motum illum violentum & conuulſoriam, quia attenuat exagitando, diſſoluitque materiam illam pituitoſam in cerebro contentam, à qua paroxyſmus ille excitabatur, ideo nullum etiam in ea eſt periculum, quia fit materiæ morbificæ excluſione. At in iis qui ſuffocantur, ſiue illud laqueo fiat, ſiue demerſione in aqua, ſiue a graui angina, vel apoplexia, ſpuma in ore apparens peſſimum eſt ſignum, & proximam mortem oſtendit, ſignificat enim extremum naturæ conatum, fuligines in pulmone contentas magna vi excludere conantis, cum quibus etiam aliquid propriæ ipſius pulmonis humiditatis exprimit, & cum dictis fuliginibus permiſcet.

Per vomitum. *Vomitus ex bile flaua, & pituita mixtus, qui nec valde craſſus eſt, nec admodum copioſus, & qui duos iſtos humores habet exquiſitè permixtos bonus.*

Subſtantia. Talis enim vomitus non ſolum in ſubſtantia, ſed etiam in quantitate & qualitate laudabilis eſt. Ex omnibus enim humoribus excrementitiis pituita & flaua bilis ſunt omnium mitiſſimi, ſi autem quantitate & conſiſtentia mediocri, ac bene inuicem permixti per vomitum efferantur, omnes laudabilis vomitus conditiones obtinebit.

Vomitus bilioſi aut pituitoſi die critico erumpentes, boni.

Non ſolum vomitus permixti ex vtroque humore boni ſunt, ſed etiam qui fiunt ſeorſim ex alterutro humore, ſi talis humor morbum committat, quo æger detinetur. Sic in bilioſis febribus bilis criticè erumpens, aut pituita in pituitoſis, morbi ſolutionem afferunt, aut ſaltem maximam ſalutis ſpem pollicentur.

Longo alui profluuio laboranti, ſpontaneus vomitus superueniens morbum ſoluit. Aph 15. ſect. 6.

Fit enim reuulſio materiæ morbificę in contrariam partem, & illa reuulſio oſtendit naturam refici, ac vires reſumere. Vt enim Medicus facit eorum, quæ in partem aliquam fluunt retractionem; ita natura facit, cum præualere incipit, repulſionem: vt cum ex ſurditate facit deiectiones bilioſas, ita etiam ex profluuio ventris, vomitum. Nimirum cum inteſtina laborarent fluxione, potentis naturæ indicium eſt, id quod inteſtina malè affecturum influebat, aliam in partem repellere.

Sanguinem ſupernè efferre, qualiſcunque ſit malum. Aph. 25. ſect. 4.

Sanguis qui per vomitum reiicitur, à ventriculo vel hepate proficiſcitur, & alicuius venæ apertionem, ruptionem, aut eroſionem in iiſdem partibus ſignificat. Ideò talis vomitus malus cenſendus eſt. Et de eo loquitur Hipp. *in hoc aph.* Tum etiam de ſanguine qui reiicitur per tuſſim, & a thorace vel pulmone educitur. *Aduertendum* tamen eſt, cruentam vomitionem aliquando bonam ſalubremque exiſtere, ſi nimirum criticè perficiatur, quamuis hoc valde rarò contingat; hoc tamen teſtatur Galen. 7. *meth. cap.* 11. 3. *de ſympt. cauſ. cap.* 2. *&* 5. *de locis affectis, cap.* 7. & nos vidimus aliquando pleuritidem in iuuene robuſto per ſanguinis vomitum die ſeptimo fuiſſe perfectè, & ſalubriter iudicatam. Alium etiam vidimus, qui longo morbo detentus, & velut tabe confectus cum difficultate ſpirandi, oborto repentè vomitu copioſo ſanguinis atri, fuit liberatus. Hic igitur aphoriſmus ita diſtinguendus eſt, quod videlicet ſanguinis vomitus perſeuerans, & frequenter repetens, malus ſit: ſi vero ſemel tantum accidat, nec iterum reuertatur, eumque morbi alicuius ſolutio conſequatur, bonus ſine dubio cenſendus eſt.

Quantitas. *Vomitus paucus & laborioſus in acuta febre, malus.*

Nihil enim eorum quæ decretoria ſunt, exiguè ſecerni conuenit; ſed quæ ita vacuantur, omnia duorum alterum ſignificant, aut materiæ copiam quam natura tolerare nequeat, ſed naturæ ex ea aliquid ſymptomaticè effundatur; vel naturæ imbecillitatem quæ ſuperflua expellere fruſtra nitatur.

Qualitas. *Vomitus variegati, ex multis humoribus conſtantes mali.*

Significant enim varios humores in corpore latitare, qui eo maius negotium naturę faceſſunt, quo difficilius eſt pluribus inimicis reſiſtere. Si enim aduerſus varia alimenta pugnare grauiſſimum efficitur; quanto difficilius erit, & periculo plenum tentare varios humores præter naturæ modum exiſtentes, concoquere & edomare? Præcipuè in morbis acutis, in quibus breue eſt tempus pugnæ, quod deberet eſſe longiſſimum, vt maior ſpes victoriæ ex parte naturæ haberi poſſet.

Vomitus porraceus æruginoſus, liuidus, niger, aut fœtidus lethalis.

Significat enim huiuſmodi vomitus bilem porraceam, æruginoſam, aut atram in corpore redundare. At hæ omnes bilis ſpecies malignos morbos atque lethales ſolent producere: his vero ſi fœtor adiunctus ſit, inſignem humorum corruptelam ſignificat, cum qua natura non poſſit diu conſiſtere. Vomitus æruginoſi exemplum habetur apud Hipp. 3. *Epid. ſect.* 2. *Aeg.* 4. Vbi Philiſtes prima die vomuit biliosa, pauca, flaua primum, poſteà æruginoſa, multa. Quinta manè extinctus eſt. Tum etiam *ſect. 3. eiuſdem libri, Aegr.* 4. vbi phreniticus qui prima decumbit, vomuit æruginoſa multa, tenuia quarta mortuus eſt. Nigræ verò vomitionis exemplum habemus in 1. *Epid. Aegr.* 12. qui die octaua circa veſperam euomuit nigra, pauca, biliosa, & vndecima obijt. At tamen *obijci* poteſt anceps eſſe huiuſmodi ſignum, quia Epicratis vxor, vt habetur in 1. *Epid. Aegr.* 5. vigeſima die vomuit biliosa, pauca, nigra, & iudicata eſt perfectè ſine febre, octuageſima *Reſpondendum* eſt, eum morbum fuiſſe adeò grauem, & adeo ſæuis comitatum ſymptomatis, vt mirum ſit, quomodo ex eo ægrotans potuerit euadere; cùm tamen octuaginta dies eam occupauerint. At interdum contingit, vt quidam morbi etiam lethaliſſimi præter Medicorum ſpem fæliciter terminentur, qui tamen iudicia artis nequaquam debilitant, quæ cenſenda ſunt de ijs quæ vt plurimum contingunt, non autem vt ſemper neceſſariò. Præterea hoc etiam annotandum eſt, prauos huiuſmodi humores criticè interdum excerni, quamuis rariſſimè hoc contingat. Denique fœtidi vomitus, cum alijs prauis qualitatibus coniuncti, exemplum habemus in 3. *Epid. ſect.* 2. *Aegr.* 12. Vbi mulier, quæ decumbebat in mendacium foro die octaua & nona vomuit exigua biliosa: vndecima vomuit virulenta biliosa: duodecima & decimatertia vomuit multa, nigra, graueolentia, decimaquarta mortua eſt.

Vomitus ſynceri & impermixti in acutis febribus, mali, 10. Prorrhet.

Nam humor ſyncerus non ſolum crudus eſt, ſed etiam incoctilis, quippe qui excludat tum actum coctionis, tum poteſtatem. Hipp. *ἄκρητον* vocat humorem omnem mixtionis expertem, vel omne excrementum feruidum & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cuius generatio vel partis alicuius vitio fit, vel feruore & incendio febrili exhauſta aquoſa & ſeroſa parte: ideoque in acuta febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque a natura noſtra inuincibile.

Morbis quibuslibet incipientibus ſi atra bilis, vel supernè, vel infernè exierit lethale. Aph. 12. ſect. 4.

Talis excretio lethalis eſt, vt ſignum, & vt cauſa; nihil enim ineunte morbo ſalutariter poteſt excerni malaque eſt cuiuſvis humoris a corpore euacuatio, quæ fit ante coctionis ſigna. Indicium enim eſt, cauſam valde mordere aut grauare, aut omnino facultatem languere, cum naturæ œconomia hoc modo conturbetur, quæ primum concoquit, deinde ſecernit ac ſeparat inutilia ab vtilibus, poſtremò excernit. At cum materia peccans, & hoc modo naturam conturbans deterrima eſt, lethaliter affici ægrotantem arbitrandum eſt. Verum ſi in progreſſu morbi atra bilis excernatur, poterit aliquando bona eſſe illius euacuatio, ſi nimirum concoctionis ſigna ſimul apparuerint.

Quibuſcunque per morbos acutos, vel diuturnos, aut vulnera, aut quemuis alium modum extenuatis, atra bilis, aut veluti ſanguis niger per inferiora ſubſederit, poſtridie moriuntur. Aph. 23. ſect. 4.

Extenuatio magnam debilitatem ſignificat; talis deiectio magnum morbum, qui ægrum valde debilem citò interimit. Quando igitur ita extenuatis talis vacuatio contingit, ſignificat naturam omnino proſtratam humores illos ampliùs continere non poſſe, ſed veluti laxatis habenis, per inferiora demittere.

Deiectiones ſynceræ in morbis acutis peſſimæ.

Synceras deiectiones appellauit Hipp. (vt docet Gal. *in aph. 6. ſect. 7.*) quæ impermixtæ ſunt aquoſæ humiditati, quando ſolus humor qui vacuatur, deijcitur, ſiue ſit bilioſus, ſiue melancholicus, ſiue porri colorem præſeferat, ſiue bilis quæ æruginoſa nominatur. Nam deiectiones huiuſmodi exuſtam eſſe omnem natiuam humiditatem à calore febrili demonſtrant; vnde maximum imminet vitæ periculum. Sic apud Hipp. 1. *Epid. Aegr.* 2. Sileno prima die bilioſa, ſyncera, ſpumoſa, ſaturata multa prodierunt: quinta deiectiones ſynceræ, bilioſæ, læues, pingues: vndecima interijt. Euiuſmodi etiam ſynceræ deiectiones in Euryanactis filia, Pario, Pythione, & alijs contigerunt, qui lethalibus morbi conflictabantur.

Pingues & viſcoſæ deiectiones lethales.

Pingues in acutis deiectiones fiunt, vt docet Gal. *comm. text. 23 lib. 3. Prorrh.* quoties pinguedo ab igneo calore abſumitur. At vbi etiam viſcoſæ ſunt, ſignificant non ſolum pinguedinem colliquari, ſed etiam ſolidas corporis partes vnde neceſſariò contabeſcunt. At verò quia deiectiones pingues & viſcidæ interdum generantur ex alimentis pinguibus & lentis, tum etiam a pituita multo calore viſcida reddita: ita inuicem diſtinguendæ ſunt, vt nimirum quæ ab alimentis aut pituita, copioſiores ſint, & minimè fœtidæ; quæ vero a colliquatione, paucæ ſunt & graueolentes & graueolentia in primis, vt, Galen. docet colliquationis indicium eſt. Hæ igitur pingues deiectiones magnum incendium ſignificant, & certum exitium, ſi aliquod ex prauis indicijs ſimul illuxerit, atque adeo ſi morbus magnus, vehemenſque fuerit: veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonſtrabunt, cuiuſmodi in eo qui in Dealcis horto habitabat, Hippocrat. obſeruauit, de quo ait, ſexto die deiectiones fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graueolentes, qui die tantum quadrageſima fuit iudicatus. Sed hæ non a colliquatione partium ſolidarum factæ fuerunt, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quandoquidem eæ multæ extiterunt. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exiſtunt, quales in Sileno obſeruauit Hippocr. *vt in præcedenti theoremate* obſeruauimus.

Spumoſæ deiectiones in febribus acutis, malæ.

Illæ enim caloris incendium ſignificant, quo excrementa feruefcentia ſpumam contrahunt, vt in febre præ copia caloris fit: aut flatuoſum ſpiritum humori commixtum, vt videre eſt in ſpumis maris incurrentibus ventis: vtrumque autem malum eſt, quia illud calorem arguit colliquantem, hoc vero inæqualem perturbationem. Peiores tamen ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, & cognoſcuntur ex acuta febre, & ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, tum etiam quod ſincera ſpectentur. De his legitur in 2. *Prorrhet. In bilioſis ſinceriſque deiectionibus ſpumoſa efflorefcentia, mala.* Quę vero ex ſpiritus flatuoſi commixtione fiunt, malæ etiam ſunt, quia in excrementis cruditatem ſignificant.

In morbis acutis ſi ea quæ aſſumuntur, interata reijciantur, lethale eſt.

Huiuſmodi lienteria abolitas in ventriculo functiones naturales oſtendit, propter maximam caloris natiui exolutionem, quæ proximam mortem denuntiat; vt videre eſt apud Hipp. *in 3. Epid. ſect. 3. Aegr.* 15. In Dealcis vxore, cui accidit die decimaſeptima ab aluo irritatio turbulenta, deinde ipſæ potiones exibant: & vigeſimaprima interijt.

Lumbrici. *In morborum principio vermes prodire, malum, tam viuos, quàm mortuos, potiſſimum, ſi ſoli & ſine ſtercore exeant.*

Viui enim ſummam cruditatem, aut alimenta penuriam ſignificant, mortui vero magnam putredinem a qua enecantur.

Lumbri.

Lumbrici in declinatione morbi cum excrementis exeuntes, & iam coctione apparente, bonum.

Oſtenditur enim tunc naturam excrementis dominari.

Quantitas. *Copioſior alui deiectio in quolibet morbo, mala.*

At ſi cum ventre ſubtumide & creſcente efferatur, peſſima.

Alui fluxus copioſior vires maximè reſoluit, & naturam proſternit, vt *in 2. progn.* Hippocr. habet. At ſi vniuerſim, & ſæpe deijciatur, periculum imminet animæ defectionis: quod etiam confirmat in *Coacis pranot.* his verbis: *Liquida deiectio, & confertim, ſemelque effluens, & paulatim, mala: altera enim vigilias, & altera exolutionem inuehit.* At verò ſi copioſa deiectio cum ventre tumido coniuncta ſit, ſignificat magnam caloris natiui exoſolutionem, vnde cruditates & flatus multi generantur, quibus venter intumeſcit.

Paucæ deiectiones, vel quæ ſtatim vbi inceperint ſiſtuntur, malæ.

Omnes excretiones paucas inutiles eſſe, alibi demonſtratum eſt, tum quòd ad morbi cauſam tollendam non ſufficiant; tum etiam quòd vel humorum multitudinem vires opprimentum, vel earundem imbecillitatem ſignificent. At ſi alui fluxus ſtatim vbi inceperit, cohibeatur, ſignificat prauos humores, qui per inteſtina ferabantur, aliò eſſe conuerſos, vbi grauem noxam inferre poſſint. De his loquitur Hippocr. *in 7. Epid.* his verbis: *ventres etſi fortè humecti eſſent, ſtatim maligna modo ſiſtebantur.* Hinc non abſimili ratione diarrhϾ & dyſſenteriæ, quæ ſubitò cohibentur, maximum vitæ periculum ægri afferre ſolent.

Qualitas.) *Liquida deiectio, quæ cum morbo acuto incipit, & cum eodem perſeuerat mala.*

Significat enim magnam materiæ morbificæ copiam, vel malignam qualitatem, quæ naturam cogit ad præcocem illam diarrhœam. Sic apud Hipp. *3. Epid ſect. 2. Aegr. 8.* in adoleſcente qui decumbebat in mendacium foro, cui prima die venter turbatus eſt bilioſis, tenuibus, multis Secunda deiectiones plures, intempeſtiuiores: ſeptima mortuus eſt *ægr. 10. eiuſdem ſect.* Mulieri, quę circa Pantimedem, prima die aluus turbata tenuibus, multis, crudis: ſecunda ab aluo multa: ſeptima obijt: aluus ſemper humida deiectionibus multis, tenuibus, crudis.

Pleuritide aut peripneumonia correpto, alui profluuium adueniens malum. Aph. 16 ſect. 6.

Cùm inſtrumenta inſpirationi inſeruientia vehementer afficiuntur, hepar & ventriculus in conſenſum trahuntur, eiſque labefactis contingit alui fluxus, qui ea ratione lethalis eſſe conſueuit. Ideo vt verum ſit hoc prognoſticum, pleuritis aut peripneumonia debet eſſe grauiſſima, quod innuit Hipp. (docente Gal. *in comm. huius aphor.*) cùm non ſimpliciter dixit, in pleuritide aut peripneumonia aluum turbatam eſſe, malum ſignum; ſed adiecit *correpto*, ac ſi dixerit detento atque vexato homini à talibus paſſionibus, profluuium alui ſuperueniens, malum eſſe ſignum, quoniam ita ſe trahere alimentum, neque conuertere in ſanguinem, & quandoque ventriculo idem alimentum corrumpente. In Mediocri autem pleuritide aut peripnemonia, profluuium alui ſuperueniens prodeſſe potiùs ratione euacuationis, præcipuè ſi morbus non ſit grauis, & nullum timeatur ex eo periculum, tum etiam ſi concoctionis ſigna in ſputis & vrinis apparuerint. Interdum etiam in recenti pleuritidæ & peripneumonia diuertitus materia antecedens ad inteſtina, & vtilem ſalubremque alui fluxum producit.

Ophthalmia laborantem alui profluuio corripi, bonum Aph. 17. ſect. 6.

Nam per huiuſmodi alui fluxum fit reuulſio ad diſtantiſſima oppoſita, & à ſuperioribus ad inferiora, quæ omnium efficaciſſima atque vtiliſſima eſt.

Alui excrementa liquida, quæ in progreſſu morbi ſenſim craſſeſcunt, bona.

Omnis concoctio incraſſando progredietur, & quæ concoquuntur craſſiora euadunt; ideò excrementa tenuia, ſeu liquida, quæ ſenſim craſſeſcunt, virtutem naturæ bene operantis ſignificant.

Albæ deiectiones in morbis quibuslibet apparentes, malæ.

Vel enim albæ deiectiones fiunt ex cibis ingeſtis, vtpote pane puro, lacte, ptiſana, alica, amygdalis, alijſque, aut vt Gal. docet *in 2. progn* cùm bilis nullo modo peruenit ad inteſtina, idque, vel obſtructo canale per quem à veſica fellis ad inteſtina fertur, vt in ictero contingit, vel eadem ſurſum cum ſanguine in caput inflammatum attracta: aut denique fiunt albæ deiectiones à colliquatione pinguedinis mollis & recentis: At hæ paucæ, viſcidæ & valde fœtidæ exiſtunt, Quocunque autem modo fiant, exceptis ijs quæ à cibis albeſcunt, acutis morbis non parum domnantur, omniumque maximè quæ cerebro inflammato contingunt, de quib. Hipp *in prorrhet. In phreniticis alba deiectio malum*, quandoquidem vniuerſa bilis in cerebrum attrahitur. Præterea in bilioſis febribus albæ deiectiones malæ etiam ſunt, quia excremẽta cauſæ morbificæ reſpondere debent: ideoque vel canalis obſtructionem ſignificat, quo bilis ab inteſtina deferri conſueuit, quæ obſtructio affectum plerumque etiam in non febrientibus lethalem facit, de quo Hippocr. *in Coac. Regio morbo admodum fœdati, moriuntur, & his alba deiectio præcedit*; vel cerebri, aut connexe iecoris partis ſuperioris incendium, quod bilem vniuerſam ad ſe policiat. Denique albas, paucas, viſcidas, & malè olentes deiectiones malas eſſe, ſupra oſtendimus, quod malignam colliquationem denotent.

Alui deiectiones vitellina, virides, æruginoſa liuida, nigra variegatæ aut valde fœtidæ, malæ 2. progn.

Hæ omnes deiectiones malæ ſunt, propter eaſdem rationes, quas de ſimili vomitu ſuprà retulimus. Aliquando tamen poſſunt criticè & vtiliter effundi, ſi antea ſigna concoctionis in vrinis apparuerint: vt videre eſt apud Hippocr. *in 1. Epid. ſect. 1. Aegr. 14.* vbi Melidiæ, quæ decumbebat apud Iunionis templum, incepit capitis & colli, & pectoris dolor fortis, ſtatim autem febris acuta corripuit, ſexta die comatoſa, anxioſa, horrida, rubor in gena, parum delirauit: ſeptima ſudauit, febris defecit, dolores permanebant, redijt: ſomni parui, vrinæ vſque in finem bene, coloratæ quidem, ſed tenues. Deiectiones tenues, bilioſæ, mordaces, valde paucæ, nigræ, fœtidæ prodierant, vrinis ſubſidentia alba læuis: ſudauit; iudicata eſt perfectè vndecima.

Excernendi) modus. *Fluida alui excrementa cum dolore, & diſenteria aut laborioſa, & frequenti deiectione, mala.*

Significant enim maximam humorum acrimoniam, quæ inteſtina vehementer vellicet, pungat, & erodat. Quod obſeruauit Hippocr. *in 3. Epid* in multis qui ex febribus malignis interibant, de quibus ait: *Alui turbatæ erant bilioſis, paucis, meris, tenuibus, mordacibuſque, & frequenter deſidebant*: & paulo poſt: *Quæ hos infeſtabant, hæc erant, dyſenteria, teneſmi, lienteria, & fluxiones alui.* Quod etiam obſeruauit *in 3. Epid ſect. 2. Aegr. in 6* Euryanactis filia, cui die duodecima aluus turbata eſt bilioſis, paucis & ſinceris tenuibus, mordacibus, crebrò deſidebat: ex quo morbo interijt; Interdum tamen quidam morbi difficiles per dyſenteriam iudicantur, vt docuit Hipp *aph. 48. ſect. 6. Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens, bonum.* Quod ita intelligendum eſt, modò illa dyſenteria diuturna admodum, non ſit, alioqui erit mala, iuxta *aph 43. eiuſdem ſectionis. Qui lienoſi difficultate inteſtinorum corripiuntur, ijs ſuperuenientem longam difficultatem inteſtinorum aqua inter cutem, aut inteſtinorum lauitas excipit, & moriuntur* Alij etiam morbi per fluxium dyſentericũ vt finiuntur videre eſt *in 1. Epid. ſect. 1. Aegr* 10 vbi Hipp. de Clazomenio ita ſcribit: *Circa diem trigeſimã primam fluxus alui multis aquoſis cum dyſentericis: & quadrageſima die à morbo liberatus.* Hæ autẽ deiectiones quando ſalutares ſunt, multa pernicioſa ſigna cum ijs apparent, plerumque verò hæmorrhagia bona, aut copioſus ſudor, aut aliquod aliud bonum ſignum ſimul contingit.

Liquida deiectio, quæ non ſentientibus effertur, valde mala.

Aut enim errorem mentis & delirium ſignificat; aut caloris natiui exolutionem, quam ſenſus abolitio conſequuta eſt.

Alui

Digitized by Google

Alui fluxus qui cum facili tolerantia contingit, & ex quo æger leuamen aliquod percipit, bonus.

Oſtendit enim naturam noxios humores excernere, vnde ſolutio morbi ſperanda eſt.

Per veſicam.) *Vrina illa optima eſt, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitate aſſumptæ potioni reſpondens, colore ſubruffo aut ſubflauo, cum hypoſtaſi alba, leui & æquali. Gal. 1. de Criſ. cap. 12.*

Vt omnia vrinæ vitia faciliùs innoteſcerent, decuit ab initio omnes bonæ vrinæ conditiones ſimul exponere, vt hoc theorema ſit veluti regula, ad quam ſequentia omnia reuocari queant. Vrina igitur laudabilis debet eſſe ſubſtantia, ſeu conſiſtentia mediocris, id eſt, media inter tenuem & craſſam, colore ſubruffo, aut ſubflauo quia in multis vrinæ ſunt coloratiores, in alijs minus coloratæ, & nihilominùs optimè concoctæ, quod à diuerſis corporum diſpoſitionibus ſolet dependere, nimirum à temperamento hepatis & aliorum viſcerum præcipuorum, ætate, ſexu, victus ratione, & vitæ inſtituto. Corpora etenim calidiora coloratiores vrinas habent, & frigida pallidiores. Iuuenes vrinas habent pueris tenuiores, & coloratiores; pueri craſſiores: ſenes tenuiores & minus coloratas. Mulieres vrinas habent viris craſſiores, & minùs coloratas, cum multis contentis; & qui crapulis indulgent, mingunt vrinas cum multo ſedimento crudo; & qui inedia vſi ſunt, vigilijs, aut laboribus, habent vrinas coloratiores cum pauco ſedimento. Contrà qui in otio vitam agunt, vrinas habent minùs coloratas cum multo ſedimento. In temperatis verò corporibus vrina optima erit, docet Gal. colore modicè croceo, ad quam reliquæ differentiæ quò magis accedunt, eò meliores cenſendæ ſunt. Sufficit tamen in morbis, ad ſalutem prædicendam, vt vrina maximè accedat ad eas conditiones, quas habere ſolebat, dum æger optima fruebatur valetudine. Ideò optimum eſſet, illius vrinam dum bene valet, ſæpe conſpexiſſe, vt quantum à ſtatu naturali receſſerit, facilè dignoſci queat. Sedimentum denique ſeu hypoſtaſis eſſe debet alba, læuis, & æqualis, quod confirmat Hipp. 2. *progn. text. 26.* additque huiuſmodi hypoſtaſim debere conſiſtere per omne tempus, donec morbus iudicetur: ſi enim intermittat, & interdum vrina ſedimenti expers effundatur, morbus diuturnior futurus eſt ac minùs ſecurus. Hic verò *annotandum* eſt, Hippocratem *loco citato*, ſolam hypoſtaſim attendere, qua concoctio denotetur, non autem conſiſtentiam, aut colorem, quia illa, vt antea dictum eſt, maximè variant in varijs indiuiduis; tum etiam quia vrina optimum habens ſedimentum, & optimum colorem, & ſubſtantiam mediocrem habeat, neceſſe eſt: Illud igitur ſedimentum quod in fundo matulæ reſidet, album, læue & æquale, puri optimè concocto ſimile eſt perfectæ concoctionis indicium; Enæorema vero, ſiue ſuſpenſum, ſeu ſublimatum, quod in medio matulæ ſuſpenditur minùs bonum cenſendum eſt, & imperfectiorem concoctionem ſignificat. Nebula verò, quæ in ſummo vrinæ innatat, adhuc minùs bona eſt. Quanquam, vt docet Gal. *in 3. Epid* aliquando bonum enæorema, & aliquando bona nebula ſat ſit ad ſalutem prædicendam, quod diſertè expreſſit Hippocr. *aph. 71. ſect. 4. Quibus ſeptimo die fit criſis, ijs nubecula rubea quarto die in vrina apparet & alia ex ratione*, At verò, inquit, Gal. *in comm* non ſolùm rubra aliqua nubes apparens, antea non viſa, indicationem ſignificat, ſed & alba multo magis quam ipſa; adhuc autem magis & enæorema album, æquale, atque conſiſtens.

Vrinæ liquor, Eiuſque qualitas) *Vrina tenues cum bono colore in morbis acutis ſalutares.*

De his loquitur Gal. *comment. in 1. Epid.* his verbis: *planum ergo eſt tenues, ſed boni coloris vrinas, ob coloris bonitatem promittere ſalutem; quatenus verò erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem vrinæ ſalutem prænuntiant ſed longiori tempore futuram: quod obſeruauit Hippocr. *Epid. ſect. 1. Aegr. 6.* qui Cleonactides appellatur huic die ſexageſima vrinæ tenues quidem, at boni coloris apparuerunt: Octuageſima perfectè iudicatus eſt. Item *Aegr. 10. eiuſdem ſectionis*, Clazomenio ab initio vſque ad decimam ſextam vrinæ erant tenues quidem, at boni coloris, & multum habebant enæorema diſperſum, non ſubſidebant, & quadrageſima liberatus eſt. Ita & 3. *Epid. ſect. 2. Aegr. 5.* Cherioni vſque in finem vrinæ erant tenues boni coloris, enæorema nebuloſum habentes: & die vigeſima perfectè iudicatus eſt.

Vrinæ tenues albæ, & aquoſæ in morbo difficili, exitioſæ.

Vel enim huiuſmodi vrinæ ſignificant bilioſum humorem ſurſum in caput ferri, vnde Pyrenitis & delirium exoritur, de quibus Hippocr. *Aph. 72. ſect. 4. Quibus vrinæ albæ perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in phreniticis appareant*, Gal. verò *in comment.* dicit, ſe nullum phreniticum ſeruatum vidiſſe, in quo talis vrina apparuiſſet. Vel ſignificant ſummam cruditatem, quæ aut mortem, aut morbi longitudinem portendit, longo enim tempore natura indiget ad illam ſummam cruditatem tollendam idcirco ſi febris non admodum ſit vehemens & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore ſuccedit. In vehementi vero morbo cum viribus prælanguidis, prorſus exitiales exiſtunt. At multo certiùs perniciem denotant, quæ poſt principium inceperunt, & diu perſeuerant, quales fuerunt quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt; nam vndecima die habuit vrinas tenues aquoſas, quæ eædem vſque ad diem Quadrageſimam perſeuerarunt. Si vero poſt criſim peractam diu talis vrina reddatur, recidiuæ certiſſimum eſt ſignum. In alijs denique morbis, vt febribus intermittentibus, aut mitioribus & diuturnis, vrina tenuis deſignat magnas lienis, hepatis, meſenterij, & ſimilium partium obſtructiones, per quas vrina veluti percolata tenuitatem iſtam adipiſcitur.

Quibus vrina craſſæ grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, iuuat; maximè verò tales veniunt, quibus ab initio, vel celeriter ſedimentum ineſt. Aph. 69. ſect. 4

Per *craſſas* vrinas oportet intelligere eas, quæ ſunt valdè tales, quæuè ſemper ſunt perturbatæ, per *grumoſas*, quæ multos continent grumos. Tales vrinæ fiunt incipientibus febribus pituitoſis, nam craſſities fit ex multitudine craſſorum humorum; grumi fiunt fruſtulis quibuſdam pituitæ calore febris exſiccatis. Hæ tunc temporis *paucæ* fiunt, quia natura eſt conuerſa ad retinendum: cùm verò iam coctus eſt humor, vrina apparet facta tenuior, ceſſante videlicet perturbatione, & multa excernitur, natura conuerſa ad euacuandum; & quò copioſiùs prodit, eò plus iuuat ſicut in omnibus criticis euacuationibus. Ergo hoc loco *tenuis vrina* dicitur, non quæ reuera talis eſt, ea enim non iuuat; ſed quæ turbationem concoctione depoſuit: hæ maximè fiunt in pituitoſis febribus, in quibus etiam ſolent vrinæ in principio habere ſedimentum quoddam fallax, quod non fit concoctione, ſed deſcendentibus ſuccis crudis.

Quæ vrina craſſa, turbida & confuſa meijtur, deinde per ſeipſam clara euadit, & limpida bona.

Oſtendit enim victoriam naturæ heterogenea ſecernentis, & quod ſibi noxium eſt expellentis: idque magis, ſi poſt huiuſmodi ſeparationem craſſior pars in fundo ſubſideat, alba, læuis & æqualis.

Vrina quæ clara meijtur primum, deinde verò poſt aliquod tempus conturbatur bona.

Significat enim naturam inchoaſſe concoctionem, & illius inſigne rudimentum edidiſſe.

Vrina craſſa, turbida, taliſque permanens, vt igni appoſita clareſcere non poſſit, mala.

Talis enim vrina, vt docet Gal. *in aph. 70 ſect. 4.* ſi vires affuerint, longum ferè morbum oſtendit; ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiat. Fit enim ex multitudine crudorum & craſſorum humorum, quos multi flatus ijs permixti, conturbant & exagitant: atque ita ſi vires ſint debiles, periculum eſt ne ab huiuſmodi humorum copia ſuffocentur. Si verò validiores ſint, longo indigent tempore, quo meteria illa concoquatur & educatur. Huius vrinæ exemplum habetur apud Hippocr. 1. *Epid. ſect. 1. Aegr. 4.* in vxore Philini, quæ die vndecima vrinam reddidit cum conuulſionibus affatim multam, rarò admonentibus craſſam,

Digitized by Google

ſam, albam, qualis fit in ſubſidentibus, quando ſepoſitæ multo tempore turbantur non ſubſidebat, calor & craſſities qualis iumentorum, vigeſima interijt. Item *Aegr. 11. eiuſdem ſectionis*, in Dromeadæ coniuge, ſecunda die vrinæ erant craſſæ albæ turbidæ quales fiunt ex ſubſidentiam habentibus, quando conturbantur ſepoſitæ multo tempore; non ſubſidebant: ſexta die interijt. Ita & in Hermocrate, & in eo qui caleſcens cœnauit & potauit largiùs, eædem vrinæ turbidæ non reſidentes fuerunt obſeruatæ.

Vrinæ quæ turbidæ minguntur, & tales permanent cum fætore inſigni peſſimæ.

Gangrænam enim in veſica, aut partibus vicinis ſignificant.

Vrina rubra, vel ruffa & tenuis, talis diu perſeuerans, mala.

Significat enim magnum caloris incendium, & inflammatoriam quandam diſpoſitionem in hepate, aut ventriculo, aut ſepto tranſuerſo reſidere, a quo nulla concoctio, ſed aduſtio potius in humores introducatur. Ideoque talis vrina diutius perſeuerans cum virium imbecillitate, mortem; cum robore verò illarum, morbi longitudinem, vel abſceſſum in partibus inferioribus prænunciat.

Nigræ vrinæ in morbis acutis apparentes, pernicioſæ.

Significant enim inſignem humorum torrefactionem, quæ in atræ bilis naturam eos degenerari faciat, vnde lethales affectus producuntur: quemadmodum videre eſt in Philiſco, *1. Epid. ſect. 3 Aegr. 1.* qui tertia & quinta die nigra minxit, ſexta verò obijt. Item in Eraſino, *Aegr. 8. eiuſdem ſect.* qui quinta die obijt: *Huic* inquit Hipp *febres per totum cum ſudore, hypochondria eleuata, contentio cum dolore; vrinæ autem nigræ, habentes æneoremata rotunda, non ſubſidebant*. Item in Pythione, *3. Epid ſect. 3. Aegr. 3.* in quo prima & quarta die vrinæ nigræ notantur, & decima extinctus eſt. At vero ſi vrinæ nigræ tenues etiam extiterint, deteriores cenſendæ ſunt, quia maiorem cruditatem ſignificant. Hinc Hipp. *in 1. Epid.* tenues, nigras & paucas vrinas, quæ in principio febrium ardentium apparebant, vnum ex ſignis fuiſſe, quæ annunciare ſolebant, quibus exitium impenderet. At vero ſiue multæ, ſiue paucæ exierint vrinæ; tenues & nigræ, perpetuò lethales ſunt. Tum etiam quæ cum initio nigræ apparuerint, poſtea in tenues & aquoſas mutantur, quod confirmatur hiſtoria Sileni, *in 1. Epid.* in quo vrinæ vſque ad quartum diem nigræ cum fuerint; quinta tenues & tranſparentes exire inceperint. Et *hiſt. 2. ſect. 3 lib 3.* mulieris quæ prope frigidam aquam decumbebat, quæque octuageſima die interijt. Hic die vndecima *vrinæ erant multæ, tenues, & nigræ*, vigeſima vero *vrinæ aquoſæ multæ* Quod Galen *in comment* annotauit, videlicet vrinas nigras in aquoſas verſas, eſſe lethales. Denique peſſimæ omnium ſunt nigræ cum nigro ſedimento, de quibus Gal. *1. de Criſ. cap. 12.* ita habet. *Peſſima igitur eſt tota vrina denigrata, adeo vt neminem vnquam ſeruatum viderim ex ijs, qui talem vrinam minxerunt. Minus vero pernicioſa, ſi ſolum id quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, ſi ſolum id quod in medio iacet, & multo minus etiam ſi nebula*. Aduertendum tamen diligenter eſt, nigras vrinas non eſſe perpetuo malas. Nam *primò*, in melancholicis tales poſſunt criticè excerni, quemadmodum Gal. *comment. in 3. Epid. ſect. 3. text. 74.* dicit ſe nouiſſe quandam mulierem, quæ his vrinis magna copia euacuatis, plurimùm fuit iuuata, *Secundo*, in lienoſis vrinæ nigræ ſalutariter excerni poſſunt, quando nimirum lien ſe per illam regionem exonerat: quemadmodum Heroponti contingit, in 1. *Epid. ſect. 3. Aegr. 3.* cui febre acuta detento, ab initio vſque ad quintam diem vrinæ ferebantur nigræ & tenues: quinta lien intumuit, octaua lien imminutus eſt, vrinæ coloratiores, ſubſidentiam habebant paucam: decimá ſeptima iudicatus eſt. *Tertio*, cum hæmorrhagia coniunctæ huiuſmodi vrinæ minimè periculoſæ ſunt, quia tenuior & calidior pars ſanguinis, ex qua periculum impendebat, per hæmorrhagiam vacuatur, vt videre eſt in 1. *Epid. ſect. 3. Aegr. 7.* vbi Metoni magna febre correpto, quarta die fluxit è dextra nare ſanguis, bis, parum; vrinas ſubnigras habuit, ænorema ſubnigrum exiſtens, diſperſum, non ſubſidebat: quinta fluxit ſanguis ex ſiniſtra ſincerum, ſudauit; iudicatus eſt: poſt criſim vigil, obloquebatur, vrinæ tenues, ſubnigræ, dormiuit, reſipuit, huic non rediJt, ſed ſanguis ſæpe & poſt criſin. Quartò denique ex ſuppreſſione menſium vrinæ nigræ apparentes, copioſo eorundem menſium fluxu ſuperueniente, morbi ſolutio fit: vt videre eſt, in *3. Epid. ſect 3. Aegr. 11.* vbi mulier morpſa, quæ tertia die iudicata eſt, vrinas tenues & nigras emittebat, circa iudicationem vero muliebria multa deſcenderunt.

Qualitas *Vrinæ multæ & concoctæ decretorio die apparentes bonæ.*

Significant enim materiam morbificam deuictam eſſe à natura, & conuenienter expelli per loca conſentanea Tales vrinas in Nicodemo obſeruauit, interiora, vnde externæ partes manent omnino refrigeratæ. Atque ita fit, vt cùm ex interno illo Hipp de quo ait: *Die vigeſimo quarto multam vrinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit iudicatus*. Et de Pericle ait idem Hipp. *Tertio febris emollita fuit vrina multa concocta, in quibus multa ſubſidebant*, Tum etiam Chærionem ait multis vrinis bilioſis fuiſſe ſeruatum.

Vrinæ multæ, tenues, aquoſæ ſine contentis, nihil iuuantes, malæ.

Sequuntur enim humoris excrementitij & crudi multitudinem, aut renum calidiorem intemperiem, quæ exiſtimatur diabetem parere: aut totius corporis colliquationem, vnde ſumma caloris natiui exolutio conſequitur. Sic *3. Epid. ſect. 2. Aegr. 11.* mulier, quæ in mendacium foro decumbebat, octaua die multam vrinam ſine fructu reddidit, & decima quarta mortua eſt.

Vrinæ paucæ & tenues, & aſſumpto potui non reſpondentes, in quouis morbo malæ.

Vel enim ſignificant ſecreticis ex excreticis facultatis imbecillitatem, vel calorem intenſum humiditates corporis exurentem, quales apparuerunt in vxore Dromeadæ, & in adoleſcente Melibœæ, & in Euryanactis filia, & in illa muliere quæ apud Tiſamenum, & in ea quæ apud Pantimedem decumbebat, qui omnes ægroti vrinas paucas & tenues emittebant & paulo poſt obierunt.

Vrinæ ſubſiſtentes in morbis acutis pernicioſa.

Fit enim vrinæ ſuppreſſio in acutis, vt Gal. docet, *com in 3. Epid.* vel ab igneo calore ſerum ſanguinis prorſus abſumente; vel ab extinctione functionum naturalium, vt Sileno contigit, cui ſexto die vrinæ reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, vndecima interijt. Item in muliere Cyzici anginoſa apud Bitonem agente, atque adoleſcente Melibœæ paulo ante interitum vrinæ reſtiterunt. At deterrima etiam eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem conſequitur, vt docet Hipp. *1. Coac ſect 3. aph 5. Ex rigore*, inquit, *peſtifera eſt vrinæ ſuppreſſio, quæ rigorem præcedit*: quandoquidem ſignum eſt euacuationis criticæ, quæ præſertim per ſudorem futura eſt. Ita contra, cum rigorem ſubſequitur, peſſima omninò eſt, quia ſignificat deſtructam omninò fuiſſe veſicæ actionem, & calorem illius extinctum ab illa perfrigeratione.

Vrinæ contenta. *Vrinæ, quæ nullum aut ſedimentum, aut enaeorema aut nubeculam habent, malæ.*

Illæ vrinæ contentis carentes, malæ ſunt, ſi id non dependeat ab inedia, laboribus, aut vigilijs, aut nephritica renum diſpoſitione, aut corpora non fuerit admodum bilioſa. Significant enim magnam humorum cruditatem, aut corruptionem; aut viſcerum debilitatem, aut inflammationem, aut obſtructiones vehementes.

Vrinæ paucam ſubſidentiam habentes, malæ.

Minùs quidem malæ ſunt, quàm quæ contentis omnino carent, quandoquidem fiunt quidem ab iiſdem cauſis, ſed paulò minoribus: de his loquitur Hipp. *in 1. Epid. Vrinæ tenues & incoctæ, decolores, paucæ, aut craſſitiem habentes, & paruam ſubſidentiam, malæ.*

Farinacea in vrinis ſedimenta mala; his ſunt deteriora laminea, his autem ſunt deteriora furfurea. Hipp. 2. progn.

Huiuſmodi ſedimenta, ſecundum Gal. *1. de Criſib. cap. 12.* fiunt à calore immenſo, liquante & exurente pinguedinem, & ipſam carnis ſubſtantiam. Vbi autem calor adurens agit in partes ſolidas primùm pinguedinem mollio-

rem

rem & recenter concretam aggreditur, mox ſolidiorem: & vbi omnis pinguedo eſt colliquata & conſumpta, tum aggreditur primo carnem teneriorem & recenter concretam, poſtremò carnem ſolidiorem, & tandem partes ſolidas. Ex pinguedine itaque recenti, ab ingenti febris calore colliquata, vrinæ fiunt oleagineæ. Ex pinguedine verò ſolidiori colliquata, nec non è carnibus inæqualiter liquatis, aut ex aſſato ſanguine craſſo, vt docet Gal. *in comment. huius prognoſtici*, fiunt farinaceæ. Ex ſolidis denique inæqualiter eliquatis fiunt lamineæ, tum etiam furfuraceæ, calore intenſiùs adurente. Vnde facile videre eſt, ſedimenta laminea eſſe farinaceis deteriora, furfurea facile videre eſt, ſedimenta laminea eſſe farinaceis deteriora, furfurea verò lamineis. Quantum verò perniciosa ſint illa ſedimenta, ſatis liquebit ex Gal. iudicio, de farinaceo reliquis minùs malo, quod ab eo prolatum eſt *com in aph. 31. ſect. 7.* vbi ſic habet: *Tales vrinæ exitiales ſunt, ſicuti etiam in prognoſtico dictum eſt, & plurimi morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipſis ſunt liberati, ijs omnibus in longum producta eſt ægritudo, cùm diſpoſitio multam requireret coctionem, in qua talis vrina mingitur.* Ita Hipp *in 1. Epid. Aegr. 2.* ſic inquit: *Minxit affatim, craſſum erat quod ſubſiderat ſedimen inſtar farinæ craſſioris album, extrema rurſus frigida vndecima mortuus eſt.* At in *3. Epid ſect 1. Aegr 3.* de eo qui in Dealcis horto decumbebat, *Vrinæ*, inquit, *tenues, variæ, habentes ſublimamenta varia inſtar farinæ craſſioris:* hunc autem dicit quadrageſimo die fuiſſe iudicatum. Liquet igitur ex his exemplis, quòd quicunque mingunt vrinam ſimilem farinæ craſſiori ſi ſaluari debeant, tardè liberantur: quicunque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quàm citò interire. Vrinæ farinaceæ ſunt, quando hypoſtaſis apparet in fundo vrinæ inſtar puris, & ſunt valde exitiales, vt ego expertus ſum.

Sedimentum in vrinis diuulſum & inæquale, malum.

Cruditatem enim ſignificat, quæ ſi in eodem ſtatu perſeueret, neque ſedimentum in progreſſu morbi ad melius mutetur oſtendit naturam non poſſe materiam morbificam ſuperare, ſi verò corrigatur in dies, ſolutionis ſpes eſt, ſed tardiùs acceſſuræ.

Sedimentum tenue initio morbi apparens, & in dies ſenſim craſſeſens, bonum.

Significat enim naturam ab initio coctionem aggredi, eamque indies vlterius perficere.

Sedimentum craſſum in quouis morbi tempore apparens, malum.

Fiunt illa ſedimenta, à craſſis & crudis humoribus, qui cum vrina permixti, ab eiuſdem liquore ſeparantur, & grauitate ſua matulæ fundum petunt. Cùm igitur craſſi illi humores & crudi difficilè admodum à natura vincantur, ideo periculum minantur, præcipuè quando vires ſunt debiles. Si verò cum virium robore appareant, ſaltem morbi longitudinem ſignificant. Poſſunt autem huiuſmodi humores crudi & craſſi, matulæ fundum petentes, iunioribus Medicis imponere, vt pro vera & laudabilis hypoſtaſi accipiantur: Ab illa igitur exactè diſtinguendi ſunt. Ac *primùm* humores illi crudi plerumque in principio morbi apparere ſolent, bona vero hypoſtaſis nonniſi in ſtatu aut declinatione. Et contingit plerumque, vt poſt principium morbi attenuato illo humore crudo, nullum amplius appareat in fundo ſedimentum, ſed illius loco nebula, aut enæorema, quod progrediente concoctione à ſuperioribus matulæ partibus ad inferiores in dies prolabatur, quæ eſt vera ratio bonæ concoctionis, vt ſcilicet ex nebula fiat enæorema, & ex enæoremate ſedimentum. At contrà quando ex ſedimento fit nebula aut enæorema, ſedimentum illud non erat laudabile, ſed crudus humor & craſſus, qui poſtea concoctione attenuatus eſt. *Secundo*, crudus humor ſibi ipſi non cohæret, neque omnino læuis & æqualis eſt, ſed viſcidus & nimis craſſus. Aut laudabile ſedimentum læue & æquale eſt, & moderatè craſſum. *Denique* crudus humor grauior eſt, & in matulæ fundo omninò reſidet. At bona hypoſtaſis non reſidet, ſed potiùs ſubſidet in fundo, ab eoque tantillum ſubleuatur, & globoſam quodammodo figuram obtinet, quod non facit humor crudus, qui magis diffuſus eſt. Cùm quis morbo defunctus videtur, vrinas tamen reddit decolores, cum ſedimento valde albo inſtar niuis, ex recidiua moritur, vt obſeruauit ter aut quater D. Pachecus.

Vrinæ ſedimenta liuida aut nigra peſſima,

Idque propter rationes, quæ in vrinæ liquore nigro fuerunt propoſitæ.

Enæorema diuulſum, inæquale, aut nigrum, malum.

Sedimentum hiſce conditionibus præditum, malum eſſe, ſupra oſtenſum eſt; reliqua verò contenta propter eaſdem rationes etiam mala ſunt ſed minus mala quam ſedimentum.

Nubecula iuxta vrinæ ſuperficiem circuli modo euecta, in morbis acutis peſſima.

Inſtantem enim phrenitidem & ex ea mortem ſignificat.

Vrina oleoſa, & cui pinguia araneis ſimilia innatant, mala. Hipp. 2 progn.

Significat enim calorem immenſum pinguedinem colliquantem, quæ eſt in renibus, aut in toto corpore. Quomodo autem diſtinguatur, an huiuſmodi colliquatio procedat a renibus, an vero à toto corpore, docuit Hipp. *aph. 35. ſect. 7* his verbis: *Quibus autem ſummum eſt pingue, & confertum, his renum malum acutum ſignificatur.* Per *acutum malum*, calidam intemperiem ſignificat, quæ facit mictum aceruatum pinguedinis, quia adiacet renibus multa aceruataque pinguedo, & eſt ab eo loco breuis, expeditaque via exitus vrinæ vt quod liquatum eſt, minùs vijs hæreat. Itaque ſi aceruatim excernitur pingue, eſt ex malo acuto renum, ſed ſi non aceruatim, ſed telis aranearum ſimilia exeant, ex conſumptione communi eſt, Huiuſmodi vrinæ oleoſæ exemplum habetur apud Hippocr. *1. Epid. Aegr. 7.* in Dromeadæ coniuge, in qua quarta die vrinæ apparuerunt tenues, oleoſæ; quinta vrinæ ſimiles: ſexta vero interijt. Ita & *3. Epid ſect. 3. Aegr* in filio Pationis, qui ſeptima die minxit oleoſum, centeſima vigeſima mortuus eſt, & in eo ſine dubio tales vrinæ diu perſeuerarunt, quod videtur innuere Hippocr his verbis: *Vrinæ vſque in finem mala.* Ita & *Aegr. 10. eiuſdem ſectionis*, Meboeæ adoleſcens ab initio morbi minxit oleoſum, vigeſima quarta interijt Quamuis autem huiuſmodi vrinæ oleoſæ peſſimæ ſint, tamen farinaceæ, lamineæ, & furfuraceæ adhuc multò deteriores ſunt, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Excernendi modus. *Vrinæ quæ inſcijs ægrotis, & non recordantibus minguntur, peſſima.*

Hæc ſententia habetur apud Hipp. *in 1. prorrh. text. 28.* his verbis: *Vrinæ excretio in non recordantibus pernicioſa*. Denotat namque aut cerebrum valde læſum, & ingenij delirio ægrotantem affici; aut extinctum eſſe partium naturalium robur, vt functiones ſuas ampliùs exercere nequeant.

Vrinæ in febribus malignis atque peſtilentibus ſubſtantia, colore & contentis vrinæ ſanorum ſimiles, exitioſæ.

Hoc innuere videtur Hipp. *in Coacis*, dum ait: *vrinæ derepente & extra rationem coctæ, paruæ, & quidquid in vrinis præter rationem coctum peſſima*, Morbi autem maligni & peſtilentes à venenata quadam qualitate producuntur, quæ ipſi cordi, & ſpiritibus bellum peculiariter indixit, quorum integritas ſubitò deſtrui poteſt ab hoſte illo potentiſſimo quantuncunque bene ſe habeat reliqua naturalis œconomia, vel etiam huiuſmodi vrinæ apparenter laudabiles in morbis acutis & paruis ſymptomatis ſtipatis oſtendunt bilem, qua colorantur vrinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viſcus inhauſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum vrinis excerni, quod ſummè pernicioſum eſt.

Ne te decipiat, ſi veſica, vel renes morbum habentes, vitioſas vrinas reddiderint, non enim totius corporis ſignum eſt, ſed tantum illarum partium. Hipp 2 progn.

Hoc inde dignoſcitur, quia ſi vrina paruis contentis referta, & bene cocta fuerit, conſtat ex malo peculiari renum aut veſicæ eſſe; nam ſi ex febre vrente eſſent, vrina non eſſet bene cocta. Hoc innuit Hipp. *aph. 76. ſect. 4 Quibus cum vrina craſſa carunculæ paruæ, aut veluti capilli vnà*

exeunt,

Google

exeunt, ijs à renibus excernitur. Et *aphor.77.eiuſdem ſect. Quibus cum vrina craſſa furfurea quadam ſimul exeunt, ijs veſica ſcabie laborat*: In his Aphoriſmis vrinam bene coctam appellat Hipp. *craſſam*, vt teſtatur Gal. *in comment.* quod eſt peculiare indicium contenta illa à renibus aut veſica prouenire.

Per ſudores.) *Sudores, qui cum manifeſta concoctionis ſignis, die critico, & rigore præcedente, ex toto corpore, calidi copioſi, ſtillantes, & cum vapore erumpunt, & quibus febris, vel perfectè ſoluitur, vel admodum imminuitur.*

Libuit omnes bonis ſudoris conditiones hic ſimul congerere, tum vt ille facilius internoſci queat, tum vt omnes mali ſudoris differentiæ, ad hanc veluti regulam collatæ melius innoteſcant. Sex igitur *conditiones* requiruntur, vt ſudor aliquis bonus dici mereatur, quarum *prima* eſt ex Gal. 1. *de Criſ. cap* 2. quod ante ſudoris eruptionem concoctionis ſigna debeant apparere. *Coctiones* enim, vt inquit Hipp. 1. *Epid. criſis celeritatem, ſalutiſque ſecuritatem ſignificant. Cruda vero & incocta, & in malos abſceſſus conuerſa, dolores, longitudinem, acriſias mortem, vel recidiuas.* *Secunda* conditio eſt vt boni ſudores die critico erumpant, quod teſtatur Hipp *aph.56.ſect* 4. qui ſic habet: *Sudores febricitantibus ſi inceperint, boni; & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & vndecimo & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo & vigeſimo primo, & vigeſimo ſeptimo & trigeſimo primo, & trigeſimo quarto. Hi enim ſudores iudicant morbos, qui verò non ita fiunt, labore ſignificant, & morbi longitudinem, & recidiuam.* Notandum obiter in hunc Aphoriſmum, quod Gal. *in comment.* anxie inquirit, cur quartus dies in eo omiſſus ſit, cum tamen ſit primus iudicatorius? *Reſpondet* vero, hunc diem vel eſſe prætermiſſum ab ipſo Hipp. vel ab eo qui primus librum tranſcripſit. *Si autem* inquit, *omnino Hipp. illum prætergit, hanc ob cauſam exiſtimo illum feciſſe, quoniam morbi plurimi peracuti, qui cum ſudore iudicantur, tertio & quinto die magis quam quarto iudicium ſuſcipiunt, Rariores enim ſunt, qui die quarto iudicantur, & hoc a me fuit inuentum per experientiam, ob hoc ipſum plurimum quærente, cur dies quartus fuerat ab Hippocrate in aphoriſmo prætermiſſus.* Hoc deinde dicit accidere, *quoniam morbi peracuti diebus imparibus mouentur, & criſes eiſdem diebus ſolent, accidere, quibus morbi exacerbantur,* atque ita tertio vel quinto die potius criſis contingit quam quarto, quia morbi qui diebus partibus mouentur, tardius ſolent iudicari. *Tertia* conditio eſt, quod boni ſudores criticum aliquem rigorem ſequantur, natura ſiquidem cùm è venis tenues acutoſque humores detrudit, & in habitum corporis propellit, vellicatis partibus ſenſibilibus, quas illi humores prætergrediuntur, rigorem concitat, cum extremarum partium refrigeratione, rigorem vero & refrigerationem, ſi natura robuſta ſatis fuerit, calore foras erumpente, febris acuta & magna conſequitur, cuius calore humores extenuati, in ſudorem copioſum reſoluuntur: vnde Hippocrat *aph.58. ſect.4. Febre ardente laboranti, rigore ſuperueniente ſolutio fit.* Ita & 3. *Epid ſect,2. Aegr* 5. loquens de Dhærione, ait: *Decima ſeptima ſuperriguit, febris acuta ſudauit, ſine febre iudicatus eſt.* *Quarta* conditio eſt, vt ſudores copioſi ſint, & calidi, atque ex toto corpore prorumpant. Tunc enim facultatem robuſtam denotant, cum æquè per omnes partes corporis calorem diffundat, ipſoſque ſuperfluos humores in ſudorem digerat, & æquè per omnes partes reſoluat; quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter vacuantur, in quibuſdam partibus plus, in quibuſdam parum, vel nihil. Multa talis ſudoris exempla propoſuit Hipp. *in Epid.* vt in Pericle, de quo ait. *Quarta circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre, iudicatus eſt, neque rediit.* Et de Nicodemo: *Sudor ex toto corpore copioſe calidus emanauit, ſine febre, iudicatus eſt* Et de muliere moroſa: *Sub hanc noctem ſudor multus toto corpore, & calidus prorupit, liberata febre, dormiuit.* Et de Virgine Lariſſæa: *Inhorruit, & mox ſudauit toto corpore multum & calidum ſine febre, & iudicata.* *Quinta* conditio eſt, vt ſudor ſtillans effluat, & cum vapore, quam propoſuit Hipp. 1. *progn, cap.*8. Illa autem oſtendit naturam prauis humoribus dominari, eoſque valdè ad ſuperficiem expellere. *Sexta & vltima* conditio eſt, vt ex eo ſudore morbus tollatur, aut admodum minuatur: Ideò Hipp *in Epid.* optimos ſudores proponens, qui morbos integre ſuſtulerint, ſæpius dixit, *febre liber.* aut *febris ceſſauit,* aut *ſine febre iudicatus eſt.* Eos verò, quibus morbus tantùm imminutus eſt, propoſuit in hiſtoria illius, qui in Dealcis horto decumbebat, de quo ait: *Decima ſeptima extrema frigida, coopertiebatur, acuta febris, toto corpore ſudauit, alleuiatus eſt, melius ſapiebat, non tamen febre liber, & vigeſimo dormiuit, planè mente conſtabat, ſudauit liber erat à febre, non ſitiebat, quæ poſtea rediit. Et non niſi die quadrageſima cum alui ſub crebra, pituitoſa dejectione, cum multo ſudore ex toto corpore abſolutè eſt iudicatus.*

Sudor multus in febre acuta apparens, eamque non imminuens, malus.

Quantitas.) Oſtendit enim humorum multitudinem, qua natura difficilè ſuperare queat & nonniſi longo tempore, quod in morbis acutis non conceditur; ideò periculum eſt ne natura ſuccumbat, antequam coctionem perficere potuerit. Vnde Hipp. *aph. 41. ſect 4. Sudor multus calidus vel frigidus ſemper fluens, frigidus grauiorem, calidus minorem morbum ſignificat.* Quia, vt inquit, Gal. *in comment. vterque copiam humorum ſignificat, quippe frigidus frigidorum, qui eſt peior: calidus calidiorum, qui priore minus eſt periculoſus.* Hi enim neque febrem ſoluunt, neque imminuunt, crudoque morbo erumpunt; ideo longitudinem ſaltem, recidiuas atque laborem ſignificant.

Sudores aſſidui, ſiue modici illi ſiue copioſi in febre acuta, mali.

Significant enim naturæ imbecillitatem, quæ non poſſit humores retinere, donec per concoctionem ad excretionem præparati fuerint. Ideò qui continenter ſudant, ſed modicè, ſi euaſerint, diu ſaltem ægrotare ſolent. At ſi crebro magnam ſudoris copiam profundant, palam eſt non multo poſt eorum virtutem reſolutam iri. Adde quod, ſudores quicunque per plures dies perſeuerant, ſymptomatici ſunt quia critici intra vnum diem abſoluuntur.

Sudatiuncula omnis, præcipuè quæ circa caput & ceruicem apparet, mala.

Contingit enim plerumque hæc ſudatiuncula, quam ἐπίδρωσιν Hipp. nominat, ob magnam virium imbecillitatem, quæ humores circa cutem exiſtentes continere nequeat: vt videre eſt in ſyncope, vbi ſudor exiguus circa caput, collum aut pectus emanat, aut etiam in moribundis talis ſudor ſæpenumero contingit, qui *diaphoreticus* vulgò ſolet nominari. Sic apud. Hipp. 1 *Epid ſect.*1. *Aegr.* 1. Silenus circa caput modicum ſudauit: vndecima interijt. Ita & 3. *Epid. ſect.*2. *Aegr,* 11. Mulier quæ poſt aborſum febre magna tenebatur, quarta die ſudauit circa caput exiguo frigido ſeptima interijt.

Sudor, qui cum cœperit erumpere, ſtatim deſinit, malus.

Significat enim naturam excretionem moliri, & præ imbecillitate non poſſe opus abſoluere.

Sudatiuncula, & rigoris crebra viciſſitudo, funeſta. 1. Coac. aphor. 10

Dicit Hipp. hanc ſudatiunculam cum rigore frequenti, empyema ſignificare. Et certè humores in vaſis contenti hæc non poſſunt producere, quandoquidem hæc ſudatiuncula in capite tantùm & thorace ſolet apparere. Quin potius ex concepto empyemate fit vellicatio partium thoracicarum à puris acrimonia vnde leuis ille rigor, quem ſudatiuncula ſequitur, facultatis infirmitate, ob quam ſucci alibilis reſolutio fit.

Frigidi ſudores cum antea quidem febre, mortem, cum mitiori autem morbi longitudinem ſignificant. Aph. 17. ſect. 4

In febribus putridis humores putreſcunt interdum in vaſis ſolis, interdum vero in toto corpore, ita vt & in partium ſubſtantia, & iuxta cutem, atque adeo in toto habitu corporis humores noxij contineantur: cùm vero hæc duo contigerint, tum humores qui ſunt in vaſis putreſcere, tum etiam calorem natiuum vel extingui omnino in habitu corporis, vel proximum eſſe extinctioni; quæ quidem ex his partibus euacuantur frigida ſentiuntur. Eam verò

quæ

Digitized by Google

quæ fit ex putredine in vaſis caliditatem,nihil prohibet vehementiſſimam eſſe,atque ideo ſignum exitiale, oſtendens in hominis corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, vt neque à calore natiuo neque à febrili calefiant. Si igitur in febre acuta frigidi ſudores contingant,mortem prænuntiant, quandoquidem illa humorum crudorum & frigidorum multitudo non poteſt tam exiguo tempore concoqui, calore admodum debili exiſtente. At ſi cum mitiori febre contingant, non quidem mortem, ſed morbi longitudinem prænuntiant, quia non tantoperè vires labefactantur à mitiori febre,& ea longius tempus protrahitur, in quo natura poſt illam humorum multitudinem concoquere. Hæc eſt doctrina Gal.*in comment.huius aphoriſmi.* Attamen fiunt etiam frigidi ſudores, vel ob ſummam inflammationem, vel ob ſimplicem caloris natiui exolutionem. Cùm enim ſumma aliqua ineſt internis partibus inflammatio, vniuerſus calor exteriorum partium retrahitur ad incendio magna fiat effumatio, vapores illi in cute condenſentur, & in ſudorem abeant, eumque frigidum, quia à cute refrigerata refrigeretur, vt in lipyria febre ſolet euenire. Cum etiam in morituris calor natiuus eſt valde exolutus, cogitur ille præ nimia paucitate totus in corde colligi, & partibus interioribus, vnde externæ partes manent refrigeratæ. Calor autem ille concluſus aliquam adhuc efficit euaporationem, quæ tota in ſudorem concreſcit, eumque frigidum propter dictam partium externarum frigiditatem. Quocunque autem horum duorum modorum contingat huiuſmodi ſudor, lethalis proculdubio cenſendus eſt. Multa ſudorum frigidorum exempla proponuntur ab Hipp *in Epidemijs* quæ huius prognoſtici veritatem luculenter patefaciunt v.g.in 1. *Epid.ſect.*1. *Aegr.*1. Philiſcus die quinta ſudauit frigidum: ſexta verò obijt. Et *Aegr.*2.*eiuſdem ſect.* Silenus octaua die ſudauit per totum frigidum: vndecima interijt. Item & *3 Epid ſect.*1. *Aegr.* 11. Mulier quæ ex aborſu febre magna correpta eſt, quarta die ſudauit circa caput exiguo frigido: ſeptima interijt Et *Aegr.*12.*eiuſdem ſect.*Mulier quæ mendacium foro, decumbebat,die ſeptima ſudauit per totum frigido: decima quarta mortua eſt.

Fœtidæ ſudores in morbo acuto peſſimi.

Summam enim humorum putredinem ſignificant,quæ naturalem corporis œconomiam deſtruat,& euertat.

Excernendi modus.) *Si inter ſudandum horror vel rigor ſæpius recurrat,malum.*

Quia nouus iſte naturæ conatus magnam indicat illius perturbationem, quæ non poteſt propoſitam euacuationem perficere conuenienter, ſed denuò inſurgit cum magno virium & vitæ periculo. Vnde Hipp.*aph.*4 *ſect.*7.*à ſudore horror non bonum.*

Sudor qui non effluit,ſed inſtar granorum milij in cute apparet, malus.

Huiuſmodi ſudor in capite aut ceruici tantùm ſolet apparere per ſyncopas, aut alias virium exolutiones, quæ non poſſunt copioſum ſudorem effundere, ſed exiguum tantum, qui in tales globulos granis milij ſimiles efformatur.

Tempus) *Sudores qui die non critico contingunt, mali.*

Symptomatici enim ſunt, & à vi morbi concitati; qui enim fiunt à naturæ motu bene operantis, diebus tantùm criticis contingunt, ſic apud Hipp.1. *Epid ſect.*1. *ægr.*11. Dromeadæ coniux ſexta die ſudauit per totum, & eadem die interijt. Et 3.*Epid ſect.*3.*Aegr.*3. Pythioni decima die multus ſudor accidit,& eadem die interijt.

Sudores in principio morbi apparentes,mali.

Quia in principio omnia ſunt cruda, & nihil poteſt ſalutariter excerni niſi priùs debitè concoctum ſit. Idcircò verum eſt hoc theorema de omni euacuationum genere quæ in principio morbi nunquam poſſunt eſſe ſalutares.Ita philiſcus die prima ſudauit: tertia circa veſperam febris acuta cum ſudore:ſexta die obijt.Ita & Dromeadæ coniux tertia die ſudauit per totum,ſexta verò interijt. Et phreniticus, cuius hiſtoria habetur 3.*Epid.ſect.*3 *Aegr.*4 Prima die multum ſudorem per totum effudit, ſecunda ſudauit: quarta mortuus eſt.

Per abſceſſum) *Quicunque abſceſſus poſt ſigna concoctionis apparent,& ſecundum rectitudinem partis affecta, & in loco ab illa valde remoto,decliui & capaci, non valde exquiſito ſenſu donato,& qui citiſſimè ad ſuppurationem perueniunt, ſalutares:qui contrario modo ſe habent periculoſi.*

Loca abſceſſui recipiendo maximè idonea ſunt,crura,tibiæ brachia,inguina,axillæ & articuli:ſunt enim à partibus internis remota,aut ſaltem earum excrementis recipiendis idonea,& ſatis capacia,ac calore natiuo prædita, vt materia in illis contenta facilè concoqui valeat; ſi verò fiant in abdomine,periculoſiſſimi.

Quicunque abſceſſus foras vertuntur optimi ſunt, qui parui & maximè egrediuntur, atque ad exteriora eminent, & in acumen eleuantur. Qui verò maiores ſunt, plani & omni acumine deſtituti,mali: tum etiam quicunque ad interiora vergunt,vel intrò rumpuntur.

*Optimi ſunt,qui interiorib.partibus nihil communicant ſedſunt adducti, & parùm dolores inferunt, & cutis colorem non mutant.Hipp.*2.progn cap.10.

Abſceſſum bonitas vel malitia ex triplici ſumitur differentia, ſcilicet loci in quem erumpunt figuræ quam retinent,& loci in quem rumpuntur.Quod ad *primam* ſpectat: Quo magis abſceſſus aliquis vertitur ad exteriora, eo melior eſt vt ſignum, quia robuſtiorem facultatem expultricem ſignificant; & vt cauſa, quia minus lædit partes interiores. Quod attinet ad *figuram*: *qui parui ſunt*, inquit Hipp *meliores* (Quod non intelligendum eſt ſimpliciter, de quantitate totius abſceſſus, quandoquidem abſceſſuum magnitudo quantitati materiæ reſpondere debet; ſed de magnitudine ſecundùm baſim, vt ſcilicet qui minorem habent in baſi circumferentiam, ſint meliores) tum etiam qui maximè egrediuntur ſurguntque in acutum; nam robur expultricis facultatis ſignificant. Qui verò magni ſunt ſecundùm baſim, hoc eſt, lati, & minimè acuti, contrarijs de cauſis mali ſunt. Quod *rupturam* attinet: omnium optimi ſunt, qui rumpuntur extrà ſolùm quia ita fit vlcus magis idoneum ad curationem, & commodius multò eſt pus extra erumpere,quàm ad interna membra labi. Optimi denique ſunt, qui partibus internis nullum dolorem, aut inflammationem aut aliam quam vis malam diſpoſitionem communicant, tum & ipſi exiguum dolorem inferunt, & colorem cutis naturalem parum immutant,quia ſignificant,partes circa vlcus eſſe bene temperatas, atque adeò curationem illius promptè promouere.

Omnis abſceſſus, qui ad ſuppurationem venit, ſi pus effundat laudabile,ſalutaris eſt,ſi non laudabile,periculoſus.

Dictum fuit antea,pus laudabile,eſſe debere album, læue,& æquale, & minimè fœtidum, quod contrarias habet conditiones,malum eſt:ſignificat enim potius materiæ putredinem,quàm veram concoctionem.

Si abſceſſu in aliqua parte apparente ægre non ſubleuetur, ſed eadem ſymptomata perſeuerent lethale.

Significatur enim,hunc abſceſſum fieri potiùs ex decubitu materiæ in illam partem, quàm ex critica expulſione,ex qua perpetuò æger meliùs habere ſolet.

Abſceſſus in principio morbi apparens,peſſimus.

Nulla euacuatio,quæ fit morbo crudo exiſtente, poteſt eſſe vtilis:ſed in abſceſſibus præſertim,hoc peculiariter obſeruandum eſt,quod morbi, in quorum principio contingunt,vt plurimum maligni ſint,atque peſtilentes,vnde maximum vitæ periculum præſagire licet.

Abſceſſus minores,vel maiores quàm par ſit,apparentes,mali.

Minores non recipiunt ſufficientem materiæ morbificæ copiam, qua morbus ſolui, aut multum imminui poſſit, ideoque inutiles. Maiores verò nimiam humoris morbifici copiam denotant, vnde periculum eſt, ne natura oneri ſuccumbat, tum etiam ne præter cutem & muſculos, pars aliqua interna: aut ex principibus, aut ex neceſſarijs obſideatur.

Quicunque abſceſſus, poſtquam apparuerint, citò recurrunt & occultantur,funeſti.

Significant enim naturam eſſe prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed eam præ imbecillitate perficere nequeuntem. Hoc tamen ita intelligendum eſt, modò

Digitized by Google

m̄odo illa retractio non fiat ab aliqua euacuatione ab arte vel à natura procurata.

Quæ dolenter ad aures aſſurgunt, peſtifera, 2 Coac. cap.4.

Omnes parotides à præſtantioribus Medicis ſemper ferè ſuſpectæ haberi ſolent, propter loci anguſtiam, qui non eſt capax totam ſuſcipere materiam; tum etiam propter viciniam cerebri; ad quod fit refluxus materiæ morbificæ. Si verò parotides grauem dolorem inferant, magis periculoſæ ſunt, quia ſignificant humorum multitudinem, quæ tenſionem pariat, ex qua dolor concitatur. Attamen ſi parotidum eruptionem copioſus ſequatur alui fluxus, vel multa profluat vrina, ſolent ægri liberari, vt Clazomenio contingit in 1. *Epid. ſect.*a. *Aegr.* 10. in quo die decimaſeptima prope ambas aures facta eſt eleuatio cum dolore. Et vigeſima ſeptima tumores circa aures magis eleuati ſunt, neque ſubſtiterunt, neque ſuppurarunt. Trigeſima prima fluxus alui, multis, aquoſis, cum dyſentericis; vrinas craſſas minxit, ſubſtiterunt quæ circa aures & ad quadrageſimam ſecundam à morbo liberatus eſt.

Parotides, quæ cum vrina cruda apparent mala.

Oſtendunt enim naturam non potuiſſe ſuperare cauſam morbificam, & conuenienti euacuationi diſponere.

Parotides, quæ fractis iam viribus contingunt, mortifera.

Maximè enim tunc temporis natura viribus opus habet ad expellendam materiam morbificam, & parotidum ſuppurationem moliendam: ſi igitur in illo motu deficiant, nulla ſalutis ſpes ſupereſſe poteſt.

Parotides quæ non ſupperantur, mala, niſi larga hemorrhagia, aut copioſus alui fluxus ſuccedat, aut vrina craſſa & concocta profundantur.

Non tamen omnes alui fluxus parotides diſſipat: nam in febre peſtilenti ſæpe cum parotidibus ægros de medio tollit: ſed oportet alui fluxum eſſe criticum, & laudabilem, quod ex ſignis ſupra de alui fluxu propoſitis facilè innoteſcit. Hinc Hipp. *in Coac.*

Diutius hypochondrio afflicto, & aluo grauiter olente, abſceſſus ad aures interficit.

Parotides, quæ magnitudine moderatæ, integris viribus, in aliquo die critico, & antegreſſis coctionis ſignis erumpunt, bonæ.

Quamuis parotides vt plurimum ſuſpectæ eſſe ſoleant, vt antea dictum eſt tamen vtiliter aliquando erumpunt, ſi nimirum cum dictis conditionibus appareant; ex quibus dignoſcitur naturæ dominium ſupra cauſam morbificam, ſic in Clazomenio, cuius hiſtoria ſupra relata eſt, vrinæ toto morbi decurſu tenues quidem, ſed bene coloratæ apparuerunt, & die decima ſeptima, quæ critica eſt, parotides apparuerunt.

Per puſtulas. *Puſtula in principio morborum acutorum toto corpore, aut nonnullis partibus apparentes periculoſa.*

Apparere ſolent plerumque huiuſmodi puſtulæ in morbis malignis, & peſtilentibus, & eorum ſunt indicia, atque vitæ periculum minantur: præcipuè verò ſi in principio morbi erumpant, quod maiorem malignitatem ſignificat, quæ naturam irritet ante vllam concoctionem, ad excluſionem ichorum acrium & venenatorum, à quibus huiuſmodi puſtulæ produci ſolent. Vnde Hipp. *in Coac. Quibus in febribus puſtula per totum corpus erumpunt, lethale, niſi purulentus abſceſſus illis ſuccedat* Et alibi, *Qui circa artus rotundas, & rubicundas in ſuperficie puſtulas habent, inſuperque rigorem, illis tandem circa inguina & ventrem rubores & nigredines* exoriuntur & intereunt. Quod etiam confirmat idem Hipp. *in* 1. *Epid.* exemplo Sileni in quo die octaua, exanthemata cum ſudore rubra, rotunda, parua, velati vari prodierunt; & vndecima interijt. Quamuis autem variolæ & morbilli, qui in pueris frequenter apparere ſolent, ex hoc genere eſſe videantur, ſolent tamen non rarò ſalutariter erumpere, ſi nimirum fiant ſimpliciter ab ebullitione, & motu naturæ ſecernentis purum ab impuro. Quando verò a maligno & venenato aeris contagio dependent, tunc magnum periculum inuehunt, & magnam ſæpe puerorum ſtragem efficere ſolent.

Puſtulæ admodum rubentes, vel præcipuè liuentes aut nigricantes, exitioſa.

Valde rubræ intenſum humorum feruorem ſignificant, quales in Sileno apparuerunt. Liuidæ aut nigræ humorum aduſtionem ſignificant, & maximam malignitatem, vnde puſtulæ carbunculoſam naturam nanciſcuntur. Sic in variolis & morbillis quibuſcunque exanthemata liuida, aut nigra apparent, omnes moriuntur.

Qualitates corporis primæ. *Calor in febribus optimus eſt, temperatus ſuauis, æqualis in omnibus corporis partibus cum quodam humido, qui maximè natiuo calori ſit ſimilis, & æqualis totius corporis mollitie. Primo*, bonus iſte calor, per humiditatem quam habet comitem, ab igneo diſtinguitur, qui ſiccus eſſe conſueuit. *Secundò*, per mollitiem in toto corpore æqualem, diſtinguitur ab eo calore qui in febribus malignis reperiri ſolet, qui Medicos plerumque fallere ſolet; blandus enim & mitis eſt, caloris naturali ſimillimus: intus nimirum concluſo calore intenſiori, nec foras liberè diffuſo. Quamobrem bono illi calori corporis, vna totius æqualem mollitiem coniungi oportebit, vt docet Hippoc. 2. *progn. optimum*, inquit, *eſt ſi corpus omne æquè calidum*, molleque eſt; æqualis enim totius corporis mollities, diſtinguit bonum calorem ab alijs, qui boni non ſunt Atque ita calor mitis blandus, qui in febre maligna reperitur, dignoſci poterit ex inæquali totius corporis mollitie, quod videlicet hypocondria dura vt plurimum & tenſa appareant. Aut ſaltem illa caliditas in toto corpore æqualis non erit, quod nimirum partes extremæ minus calidæ ſentiantur; at circa ventrem intenſior caliditas percipiatur. Itaque caliditas, temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erat; ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate, & mollitie præditum exitioſè ægrotet, id enim certò demonſtrabit, viſcera inflammatione, obſtructionibus, & inſigni putredine carere.

Flammans cum ſudore facies in febre acuta, mala, 2. *Prorrh. text.* 13.

Intenſa enim illa caliditas internam cerebri inflammationem ſignificat: & ſudor pariter eandem partem laborare oſtendit, quandoquidem, vt teſtatur Hipp. *in aphoriſmis, Vbi ſudor, ibi morbus eſt.*

In febribus circa ventrem fortis æſtus, & morſus oris ventriculi, malum. Aph. 65. *ſect.* 4.

Significat enim magnam inflammationem, vel multam bilem, eamque acerrimam circa ventriculum ebullientem, aut putreſcentem, quæ interni eryſipelatis metum faciat.

In morbis acutis frigus partium extremarum, malum. Aph. 1. *ſect* 4.

Fit enim illa refrigeratio extremorum in morbis acutis, vel ob internam inflammationem, cuius calor adeo vehemens eſt, vt ad ſe trahat totum ſanguinem inſtar cucurbitulæ; vnde fit vt ijs, qui ita ſe habent, viſcera perurantur, extremæ autem partes frigeſcant, propter defectum ſanguinis ad viſcera ſe recipientis, quod confirmauit idem Hippoc. *Aphoriſm.* 48. *ſect.* 4. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores ſunt frigidæ, interiores verò vrantur, & ſitim habeant, lethale eſt.* Hæ autem febres, in quibus exteriora frigent, & interiora vruntur, Lypiriæ nominantur, fiuntque præcipuè ex inflammatione partium neruoſarum veluti ventriculi, & inteſtinorum, ſuntque perpetuo lethales, & paucis diebus interimunt. Vel fit illa refrigeratio extremorum, ex maxima exolutione caloris natiui, cuius reliquiæ perexiguæ, in corde & præcipuis viſceribus collectæ, non poſſunt vſque ad partes exteriores exporrigi. Idcirco qui ita refrigerati ſunt maxima laborant imbecillitate virium, nec amplius recaleſcunt, & morti ſunt proximi, quod teſtatur Hippoc. *in prorrhet. Quoties à rigore perfrigeratur quis nec denuo incaleſcit malo eſt loco.* Et confirmatur *in* 1. *Epid ſect* 1. *Aegr.* 1. vbi Philiſcus quinta die habuit extrema vndiquaque frigida, & non amplius recaleſcentia; ſexta die obijt. Ita & *Aegr.* 1. *eiuſdem ſect.* Silenus ſexta die extrema habuit frigida, liuida; ſeptima extrema non amplius recaleſcebant; vndecima interijt. Ita & *Aegr.* 8. *eiuſdem ſect.* Eraſinus quinta die circa meridiem extrema habuit frigida, ſubliuida, & eadem die interijt circa ſolis occaſum. Ita

& 3. *Epid. ſect. 2. Aegr.* 11. Mulier quæ ex aborſu febre magna correpta eſt, habuit extrema frigida à quarta die vſque ad ſeptimam, in qua interijt. Attamen interdum extremorum frigiditas non perſeuerans, nec frequenter reuertens, bona eſſe conſueuit; criſim enim aduenientem ſignificat, in qua calor retrahitur ad interiora, ad excludendam materiam morbificam. vt contingit illi, qui decumbebat in Dealcis horto, 3. *Epid. ſect. 1. Aegr.* 3. qui die decima ſeptima habuit extrema frigida, poſtea febrem acutam, & ſudauit per totum, & alleuiatus eſt.

Frigiditas narium perſeuerans toto fere morbi decurſu in pueris lethalis.

Frigiditas linguæ per aliquot dies perſeuerans, lethalis, vt in tribus ægrotantibus animaduerſum fuit, in quibus alia ſymptomata grauia non apparebant, præter quendam virium languorem.

Qui frequenter refrigerantur, & viciſſim incaleſcunt, ſunt in periculo 2. Prorrh. text. 32.

Significatur enim materiæ morbificæ multitudo, vel malignitas, aduerſus quam natura certamen fruſtra aggrediatur, vnde caloris natiui exolutio, ac mors tandem conſequitur, vt annotauit Hipp. *in 3. Epid. ſect. 2 Aegr.* 12. Vbi mulier quæ decumbebat in mendacium toro, ſeptima die ſuperriguit, febris acuta, circa veſperam refrigeratio extremorum, non amplius recaleſcebat, & rurſum ad noctem ſuperriguit, extrema non recaleſcebant. Decima ... recaluerunt. Vndecima rurſum extrema frigida. Decimaquarta mortua eſt. Ita & 3. *Epid ſect. 3.* Python die ſecunda habuit refrigerationem extremorum, & poſt multum tempus recaluit. Tertia ſubrefrigeratus eſt parum. Quarta iterum refrigeratio, & recaluit tempus. Octaua manè refrigeratio, ſerò autem rurſus recaluit. Decima multa refrigeratio, febris acuta, multus ſudor, interijt. Secundæ Durities.) *Cutis faciei & aliarum partium dura, ſcabra, aut ſqualida, mala.*

In morbis enim acutis magnam indicat exſiccationem à calore febrili factam. In diuturnis vero magnam humidi primigenij conſumptionem, vt in febribus hecticis. Sic 3. *Epid. ſect 3. Aegr.* 15. Dealcis vxore, die decima ſeptima erat cutis circumtenſio arida: & vigeſima prima obijt. Et *Aegr. 16. eiuſdem ſect.* in MelibϾæ adoleſcente die decima cutis fuit arida, & circumtenſa, & vigeſima quarta interijt.

Summa totius corporis mollities in quolibet morbo, mala.

In morbis enim acutis inſignem quandam putredinem ſignificat propter quam partes corporis noſtri flacceſcunt; vt patet in cadaueribus peſtilenti febre peremptis. In chronicis vero magnam pituitæ copiam in vniuerſum corpus diſperſam, vt in leucophlegmatia contingit.

Rubor faciei intenſus cum mæſtitia, malus, 2. *Prorrh.*

Color.) Faciei rubor ſimpliciter conſideratus non perpetuo malus eſt; ſignificat enim interdum criſim inſtantem per hæmorrhagiam, quemadmodum Gal in Romano iuuene coram alijs Medicis ex hoc ſigno prædixit. Et tunc ſigna concoctionis ſimul debent apparere: ſi vero crudo morbo exiſtente facies valde rubra appareat, timenda erit capitis inflammatio, & cerebri præſertim; cum hoc ſigno demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi, ipſumque inflammare: vnde fit vt triſtitia phrenitidem præcedat, quia ille ſanguis à nimio calore aduſtus eſt, & ad bilis atræ naturam vergit, vt docet Gal. *in comment. huius ſententiæ* his verbis: *Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit, ob eamque cauſam bilem atram, vt demonſtratum eſt, gignit.*

Rubores intenſi, & quaſi eryſipelatoſi in manibus & pedibus apparentes per morbos acutos, cum bonis ſignis bonis cum malis, mali eſſe conſueuerunt.

Si enim cum bonis ſignis appareant, ſignificant naturam fortem eſſe, & longius humores noxios, ad ignobiles partes propellere; vnde bona illa metaſtaſis cenſenda eſt, quam alleuatio ægri neceſſario conſequitur. Si vero cum malis ſignis appareant huiuſmodi rubores, & nullum ex ijs leuamen ægrotanti ſuccedat cenſendum eſt per epigeneſim eos excitari, videlicet per multiplicationem qualitatis illius phlegmonoſæ, quę iam viſcera firmiter occupauit.

Pallor ingens in facie potiſſimum, malus.

Quia ſignificat vel retractionem caloris violentam ad interiora; vel eiuſdem extinctionem, aut ſanguinis inopiam; vnde fit vt ille color in demortuis ſoleat apparere.

Liuiditas & nigrities totius corporis, faciei vel partium extremarum mala.

Fit enim propter caloris extinctionem in illis partibus, vt docuit Hipp. 2 *prog. Si corpus adeo graue eſt, vt vngues ac digiti liuidi ſint, expectanda continuo mors eſt.* Illa autem liuiditas cum frigiditate extremorum perpetuo coniuncta eſt, vt videre licet in exemplis Philiſci, Sileni, & alijs, pro frigiditate extremorum ſupra propoſitis.]

In oſſe ægrotante caro liuida, malum Aph. 2. ſect. 7.

Per *os ægrotans*, intelligit Hipp. quod vulnere vel vlcere ſeu carie affectum eſt. At liueſcit caro in vulneribus aut vlceribus, vel ob caloris extinctionem, vel ob gangrænam ſeu ſyderationem ex inflammationis magnitudine, vel ob contuſionem. Si ergo in oſſe corrupto aut violato liueſcat caro, nullaque adſit contuſio, aut ſyderatio, certiſſimum ſignum erit prauam ſubeſſe putredinem, quæ calorem natiuum extinguit: proinde illud os exſcindendum eſt, aut eximendum erit.

Colorem ſubinde mutare in morbis acutis, malum.

Corpora *colore mutari* dicimus, cum ex proprio calore natiuo in pallidum, aut album, aut flauum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutantur. Hæc autem colorum mutatio frequens ſignificat naturam valde opprimi, & magnam adeſſe prauorum humorum redundantiam.

Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malus. Si vero ſeptimo, vel nono, vel vndecimo, vel decimoquarto ſuperuenerit, bonum, niſi dextrum hypochondrium induruerit. Aph. 62. & 64. ſect. 4.

Hæc verba Hippoc. non ſic ſuperficie tenus intelligenda ſunt, quando plures viſi ſunt ante ſeptimum regio morbo affecti, iam & liberi euaſiſſe. Intellige igitur *ante ſeptimum*, id eſt, ante materiæ morbificæ concoctionem, quam ſi aurigo anteuertat, malum eſt, vt inquit Hippoc. quia motus ille eſt ſymptomaticus. At ſi ante ſeptimum materiam morbificam concoqui & edomari contingat, quam poſtea natura ad cutim propellat, vnde morbus regius fit, bonis ægri rebus id fieri neceſſe eſt. Quod ipſe confirmauit Hipp. 4 *de ratione victus in morbis acutis: In biliosa*, inquit, *febre morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem enatus, ſoluit morbum; ſi vero abſque rigore præter occaſionem euenerit, lethale.* Sciendum tamen eſt, ideo Hippocratem ſeptimum diem annotaſſe, tanquam primum terminum boni icteri, quia raro admodum contingit, vt febrium biliosarum materia ante ſeptimum diem bene concocta ſit, cum præſertim ad cutem expellitur, & icterum facit enim oſtenditur, bilem eſſe craſſiorem, quæ non potuit per ſudores vacuari. Tradit igitur Hippoc. *in hoc Aphor.* id quod frequentibus accidit, quamuis aliter interdum poſſit contingere. At verò icterus qui ſeptimo, nono, vndecimo, aut decimoquarto, die videlicet critico contingit, bonus eſt, quia tunc bonæ concoctioni ſuccedit; Signum autem oſtendens icterum in illis diebus laudabili concoctioni ſuccedentem, eſt, ſi nulla durities ſit in hypochondrio dextro; nam durities illa oſtendit humorem in hepate, qui vaſa bilem expurgantia comprimit, vel obſtruit; vnde fit transfluxus humoris biliosi ad habitum corporis. Si verò nullus adſit tumor in hepate, icterus fit per expulſionem bilis febrem efficientis ad habitum corporis. Huic demum ſigno ſequentia adiungenda ſunt, quod in ictero critico vrinæ non ſint ita coloratæ, vt lintea croceo colore inficiant, neque fæces candidæ appareant, vt in ictero morboſo; tum etiam quod ex eo febris ſoluta, aut ſaltem admodum imminuta ſit.

Odor.) *Fœtor intenſus ab ægrotantis corpore exhalans, malus.*

Magnam enim ſignificat humorum corruptelam, quæ tetros vapores vndique expirat.

Quando æger in morbis acutis odores non conſuetos ſentit, odorabili re nulla præſente, qualis eſt odor piſcium luti, butyri, aut

ſimi-

ſimilium, & mala ſigna adſunt, mors in propinquo eſt, teſte Auicenna.

Sonus.) *Stertor in acutis, qui & dormientibus & vigilantibus inter reſpirandum fit, lethalis eſt.*

Stertor ſeu ſtertoroſus ſpiritus fit, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio & feruor, ſeu ſtrepitus, cuiuſmodi in ſtertentibus. Et ille in omnibus ferè morituris ex morbo acuto apparere ſolet per vnum aut alterum diem ante obitum, præcipuè in iis qui ex pleuritide aut peripneumonia intereunt. Significat enim extinctam omninò facultatem, quæ non valeat excrementa ab aſpera arteria & faucibus expellere. Quicunque igitur morbo ingraueſcente hunc ſtertorem patiuntur, morti ſunt proximi. At verò interdum contingit huiuſmodi ſtertor in principio morborum, v. g. pleuritidis, peripneumoniæ, & febris catarrhalis, ab humorum defluxum ad pulmonem & aſperiam arteriam; & tunc non eſt neceſſariò lethalis, quia in progreſſu morbi ille humor poteſt excerni vel diſſipari, vt in aſthmaticis fit, qui hunc ſtertorem ſine vllo vitæ periculo frequenter patiuntur. Et quia huiuſmodi ſtertor in principio apparens, interdum lethalis eſt, interdum verò minimè, ita diſtinguendus eſt, quod videlicet qui minimè lethalis eſt, augeſcente, morbo ſenſim minuatur, & tandem prorſus deſinat, humore aut per tuſſim excreto, aut à calore febrili reſoluto; ille vero qui lethalis eſt, pertinaciter perſeuerat, & ſenſim intenditur; quod oſtendit naturam a multitudine humorum opprimi, eoſque non poſſe excernere, ſed ab iiſdem ægrotantem ſuffocari.

Quibus cum ſtrepitu alimenta in ventriculum deſcendunt, vt in puteum proiecti videantur, malum.

Significant enim fibras œſophagi eſſe reſolutas, vt deſcendentia alimenta continere nequeant, & ad ventriculum veluti manu ducere, vt in naturali deglutione fit.

Dolores ex hypochondriis, & tumores ſi ſint recentes, & ſine phlegmone, ſoluit murmur factum in hypochondrio, maximè erumpens cum ſtercore & vrina & flatu; ſi vero non effluat, confert etiam, ſi deuoluatur ad inferna, 2 progn.

Inflationes hypochondriorum, quæ ſæpe cum morbis acutis iungi ſolent, ſi recentes, & abſque phlegmone ſint, (phlegmone autem ex partis ardore & pulſu innoteſcit) tunc enim a flatibus producuntur; contumaciam quidem oſtendunt, ſi dolorem habeant firmum inſtar fixi pali, ſed maximũ iamiam futuræ ſalutis ſignum oſtendunt, cum homo incipit ſurſum aut deorſum in ructu, & per ſedem, cum deiectione & ſine ea, & cum vrina flatum emittere. Flatum autem cum vrina emitti, oſtendit ſpuma illi ſupernatans. Licèt vere flatus non emittatur, ſi tamen cum murmure incipiat deorſum repere, bonum eſt; principium ſiquidem ſalutis eſſe ſolet, quia calor membri iam incipit flatum diſſipare, & membra non ſunt iam adeo extenſa, ſed conſtringuntur ad flatum expellendum, vnde principium eſt victoriæ.

Accidentia propria. In facie.) *Facies cadaueroſa mortifera ſed ea minus tamen, quæ ob vigilias, aut ventris ſolutionem eiuſmodi eſt. Atque talis corruptio his de cauſis orta, vno die finitur, 2.Coac.cap.5.*

Hæc facies, quam Hipp. vocat *cadaueroſam*, quod ſimilis ſit, ei, quæ apparet in cadaueribus, & iis qui morti ſunt proximi, vulgo vocatur *facies Hippocratica*, quia ad amuſſim, & veluti penicillo deſcribitur ab Hippoc 2.*Coac.* & *in* 1. *progn.* his verbis; *Fuerit autem ſanè facies huiuſmodi, oculi concaui, nares acutæ, collapſa tempora, aures frigidæ, & contractæ, acutis in fronte dura, intenta & arida, color pallidus, vel niger, liuidus aut plumbeus.* Quæ omnia ex peſſimis cauſis ſolent contingere. Partes enim faciei aut reuera gracileſcunt, conſumpta earum ſubſtantia: aut gracilitate quadam apparenti magis quam vera, quam facit ſubtractio ſpirituum & ſanguinis; his enim tribuunt particulis viuidum colorem, & mediocrem humorem, qui concidit illis ſubtractis; acciditque tunc frigus externum particulas comprimens, maioris extenuationis cauſa. Vt conſumatur ſubiecta cuti caro, facit color, qui malignus eſt, aut intenſiſſimus. Vt vero ſanguis & ſpiritus ab iis particulis ſubtrahantur, facit aut debilitas tanta innati calidi, vt non poſſit emergere, aut tantùm interitus incendium, vt retrahatur intro velut a cucurbitula. Omnes igitur cauſæ extenuationis maximæ, quæ in facie apparent, peſſimæ ſunt; illæ autem particulæ, quæ ab Hipp. enumerantur, ſunt maxime extenuationis capaces. Oculi enim multa pinguedine referti ſunt, & copioſis ſpiritibus abundant, qui tumere & prominere eos faciunt. Si igitur pinguedo illa conſumatur, aut ſpiritus exhauriantur, oculos ſubſidere, & locum quem antea occupabant, vacuum maiori ex parte fieri neceſſe eſt, vnde oculi concaui apparent. In naſo ſola illa particula craſſiuſcula, quæ eſt extrema, ac veluti quædam cuſpis; nam reliqua ſunt oſſa, cartilagines, & cutis ſine carne; in ſolis pinnulis ſunt fibræ quædam carnoſæ, tenues, ex muſculis buccas mouentibus productæ; ergo merito ea in parte naſi apparet magis ex morbo facta extenuatio. Temporum cauitates muſculis valdè humidis plenæ ſunt, vnde fit vt canities plerumque à temporibus incipiat, quæ humiditas facile abſumitur à cauſis ſupradictis. Aures merito refrigerantur per debilitatem, aut retractionem caloris natiui: tum quod extremæ ſunt & à caloris fonte longe remotæ, tum etiam quod exarcens, ex ſola enim cute, & cartilagine compoſitæ ſunt. Contractæ etiam fiunt earum pinnulæ, & cutis frontis intenta, dura & arida per exſiccationem, ex conſumptione humidarum partium, vt coria quæ exſiccata contrahuntur & contorquentur. Color denique pallidus, niger, aut liuidus, ex caloris natiui & ſpirituum retractione, aut exolutione dependet, vnde illæ partes refrigeratæ talem colorem naniſcuntur. *Poſtremo aduertendum eſt*, faciem Cadaueroſam quæ ſignis propoſitis innoteſcit, eſſe pernicioſam, ſi a cauſis internis iam recenſitis producitur; nam ſi a cauſis procatarcticis talis reddita ſit, minus periculoſa eſt, vt notat Hipp. in hoc theoremate, vbi tantum vigilias, & alui fluxum enumerat, ſed iis addere etiam poſſumus alias cauſas procatarcticas, vt effectum alimenti, mœrores, & timores. Et facile cognoſcetur cum ab huiuſmodi cauſis procatarcticis dependet, quia vno die finitur, & poſtea æger ad priſtinum ſtatum reuertitur.

In Oculis.) *Oportet vero conſiderare oculorum in dormientibus ſuſpectiones. Nam ſi quid album commiſſis palpebris ſubinſpicitur, neque ex alui profluuio, aut medicamenti potione iſtud contingat, malum eſt ſignum, & lethale valde Aphor.52 ſect.6.*

Cum Ægri ſemiapertis oculis dormiunt, vt album ſubappareat, maxima imbecillitas facultatis animalis ſignificatur; cum enim oculi ex intima facultate claudantur, ſi in ſomno claudi nequeant, ſummam ſpirituum animalium depauperationem denuntiant: ſignum igitur lethale eſt, ſi a vi morbi talis reſolutio producta ſit. At vero ſi ab euacuatione vel ſpontanea, vel arte facta, aut aliqua alia cauſa procatarctica, talis ſpirituum reſolutio producta ſit, quia illa reparabilis eſt, ideo conniuentia oculorum ab ea producta, non eſt ita periculoſa. Addit etiam Hipp. aliam cautionem, *in 3. progn.* Si nimirum æger hoc modo dormire non aſſueuerit; Sunt enim quidam qui oculis ſemiapertis dormire conſueuerunt. Habet autem maximam vim hoc prognoſticum in acutis capitis morbis, ſiue cum febre coniuncti ſint, ſiue ſine febre, quia oculi cerebro proximi ſunt, & veluti coniuncti; illius ideo paſſiones certiſſime declarant; ex aliis vero morbis non tam certum periculum denuntiant. Nam pueruli vermiculoſi ſæpe omnino claudunt oculos inter dormiendum, & facile liberantur. Non ſolum autem ab exolutione virium hæc conniuentia producitur, ſed etiam interdum a conuulſione oculos mouentium muſculorum, vt docet Galen. *in comm. huius aphoriſmi.*

*Si in morbo acuto oculus vnus altero minor fiat, lethale eſt, Hipp.*1.progn.

Fit enim tunc temporis ob facultatis regentis imbecillitatem, quæ illum oculum incipiat deſerere. Grauius quidem foret ambos oculos extenuari, ob eiuſdem facultatis imbecillitatem, ſed illa extenuatio apparere incipit in altero oculo, quia perrarum eſt vtrumque eodem omnino eſſe apparatu. Nam & atrophia, quæ eſt afflictura totũ corpus, ab vno vel duobus membris ſolet incipere, illincq;

ad alia ſerpere, ruſumque ad alia provt magis vel minùs diſpoſita ſunt. *Aduertendum* tamen eſt, num huiuſmodi oculi extenuatio à peculiari oculi morbo dependeat, non ab imbecillitate facultatis: tunc enim ex eo nullum immineret periculum.

Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, periculoſum *Hipp.*1.progn.

Significat enim ſanguinem aut bilem transferri ad cerebrum, vnde inflammatio, indeque phrenitis exſpectanda eſt, quæ magnum vitæ periculum minetur. Cùm autem tunica adnata, quæ album oculi conſtituit, à meningibus cerebri exoriatur, facile fit vt earum inflammatio ipſi communicetur.

Si in morbo acuto, venæ oculorum liuidæ, aut nigræ apparuerint lethale eſt 1.progn.

Vel enim ſignificant, humores aduſtos & attrabilarios abundare in cerebro; vel caloris natiui extinctionem, vnde ſanguis natiuum ſuum colorem amiſerit, & concretionem aliquam acquiſiuerit

Si morbo acuto oculi peruertantur, malum 1.progn.

Oculi *perverti* dicuntur, quando indecore mouentur, id eſt, vel magis ſurſum quam deberent, vel deorſum, vel in obliquum, tum etiam ſi vnus ſurſum, alter deorſum, vnus in vnum, alter in alterum angulum torqueatur. Quæ quidem oculorum peruerſiones fiunt ob conuulſionem muſculorum oculos mouentium, quemadmodum fieri ſolent in epilepſia, in qua quidem periculoſæ non ſunt. At conuulſiones quæ fiunt in morbis acutis ſunt maximè periculoſæ.

Oculi tenebroſi, turbidi, ſqualidi, ac minimè ſplendentes mali.

Tales enim fiunt ex defectu atque extinctione ſpirituum animalium, qui ſplendidi ſunt, & luciditatem oculis conciliant; tum etiam ex areſactione tunicarum oculos componentium, & corneæ potiſſimùm, vt docet Gal. *1.de ſympt. cauſ.* & 10.*de vſu partium.*

In palpebris naribus & labris.) *Si autem peruerſa fiat, aut liuida, aut pallida palpebra, aut labrum, aut naſus, cum aliquo aliorum ſignorum ſcire oportet morti proximum eſſe. Lethale etiam eſt labra reſoluta pendentia, & frigida & alba eſſe reddita Hipp.* 1. progn.

Eandem ferè ſententiam habet idem Hipp. *aph.49.ſect.4.* his verbis; *In febre non intermittente, ſi labrum aut palpebra aut ſupercilium, aut oculus, aut naſus peruertatur, aut non videat, aut non audiat, iam debili exiſtente corpore, mors proxima eſt.* Fiunt autem omnes iſtæ ex muſculorum has partes mouentium conuulſionibus, quæ in morbis acutis lethales ſunt, vt ſæpe inculcatum eſt. Aut liuidæ aut pallidæ palpebræ fiunt ab extinctione calidi innati. Labia verò pendentia, & reſoluta, & frigida, & alba manifeſtè indicant facultatis mouentis imbecillitatem, & extinctionem calidi innati.

Nares præter modum dilatatæ in morbo acuto, periculum portendunt.

Significant enim magnam facultatis animalis imbecillitatem, quæ cum nequeat thoracem ſufficienter dilatare ad ſummum incendium temperandum, id dilatatis naribus conatur compenſare, vt per illas aer copioſior attrahatur.

In dentibus.) *Dentibus ſtridere in febribus, quibus non eſt aſſuetum à pueritia, furibundum & mortale.* Hipp. 1. progn.

Hanc eandem ſententiam repetit Hippoc *in 2. prorrhet.* his verbis: *Dentium ſtridor pernicioſus, quibus non eſt ſanitatis tempore conſuetus,* Galenus vero *in 1. progn. Stridere,* inquit, *dentibus, quibus ab initio non erat conſuetum futuri delirij accidens eſt, ſi verò inter duas ægrum offendas vtrumque perpeti delirare & ſtridere dentibus, hunc iam eſſe prope mortem arbitrare.* Fit autem ſtridor dentium, muſculis qui maxillas mouent conuulſiuos motus patientibus, aut facultate mouente admodum debilitata. Quodcunque horum fit, per morbos acutos multum pati cerebrum, ſuſpicionem facit; magnæ cerebri læſioni dementiam ſuccedere verisimile eſt, cum dementia ſit facultatis, quæ in cerebro viget, actio læſa, qua partis principis læſione plurimum aucta, mortem fieri neceſſe eſt. Magis autem ſuccedere ſolet furor illi ſtridiori, qui cum maximo dentium ſonitu fit, quam qui cum exiguo: hic enim fieri poteſt ob debilitatem, quæ ſine dementia afferre poteſt mortem, ille vero fit ob motus conuulſiuos, qui excitantur à malignis fuliginibus, quales ex atra bile ſunt, cerebrum & neruoſas partes impetentibus.

Quibus in febribus lentores & nigredines circa dentes apparent periculoſum.

Significant enim maximam crudorum & craſſiorum humorum copiam, & maximum febris incendium, quod humores illos craſſos exſiccet, & exurat.

In Lingua.) *Lingua nigra cum ſiccitate, ſcabritie, ſciſſuris & vſtione, lethalis.*

Hæc enim omnia à febre ardente & valde exurente ducunt originem, cuius vi lingua impensè exareſcit, & aduſtas fuligines à viſcerum incendio eleuatas recipiens, camini initar, nigredine illa tingitur. A minori quidem vſtione, ſiccitas, & ſcabrities efficitur, a vehementiori vero ſciſſuræ producũtur, quemadmodum terra valde exſiccata æſtatis tempore, rimas vndique & fiſſuras patitur. Lingua ab initio exuſta ſignificat viſceris alicuius inflammationem quæ ex hypochondriorum dolore, duritie, tumore, aut calore dignoſcitur.

Lingua tremula in acutis, mortifera.

Significat enim maximam animalis facultatis imbecillitatem, & ſummam cerebri læſionem, ideo in prheneticis iam morti proximis lingua hoc modo ſolet contremiſcere. Quod dilucidè exponit Galenus *in 1. prorrhet* 19. his verbis *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam intemperiem animali facultate. Conuulſiones verò ſiccitatem muſculorum ipſius, vna cum capite affectorum, conſequuntur: ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ ab horum intemperie contracta eſt. Predicta autem hæc omnia ſymptomata, quæ à ſiccitate capitis intenſiore fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant.*

In faucibus.) *Fauces exulcerari cum febre, malum, verùm ſi aliud ſignum ſuperueniat eorum, quæ diximus peſſima eſſe, prædicere oportet, cum periculo eſſe hominem, Hipp.* 2. prognoſt.

Fauces exulcerari ſolent, vel ab acri deſtillatione à capite defluente, vel cum totum corpus laborat magna cacochymia in febre ardente aut maligna. Quo fit vt pleriſque eorum: qui lue venerea aut elephantiaſi tenentur, in faucibus vlcuſcula fiant; At in morbis acutis, de quibus hic tantùm agimus, vtplurimum mali ſedes eſt aut in thorace, aut in hypochondrijs. Cum ergo fauces incumbant viæ, quæ venit à pulmone, & quæ venit à ventriculo; excipiunt fumos omnes, qui ab illis locis aſcendunt, qui ſi acres ac erodentes ſint, eas exulcerant. Oportet ergo locum hunc per eas febres aſſiduè intueri, eadem prorſus cauſa, qua linguam; eodem enim modo repræſentat febris vehementiam; nimirum vt per febrem maximè ardentem lingua fit arida, & multis fiſſuris affecta, ſi ingens ſit, ita etiam fiunt faucium vlcera, maximè ſi Medicus non fuerit diligens, per febris ardorem, in vſu eorum quæ ſitim ſecant. Verùm cum Medicus hæc auxilia non omiſerit, exulcerari fauces, multo maioris ardoris indicium eſt. Merito ergo Hippoc. dicit, malum eſſe, non tamen adeo malum eſt, vt vel ſine vllo alio ſigno poſſimus mortis periculum prædicere. Nam fieri poteſt, vt ob deſtillationem, quæ cum febre coniuncta ſit, exulcerentur fauces, quod non adeo malum eſt, vt hac vna cauſa mortis periculum prædici poſſit. Si vero à ſumma partium inferiorum intemperie procedat faucium exulceratio, periculoſa quidem eſt, ſed cum illa non potuerunt non apparere ſigna alia praua. Oportet ergo ſigna alia conſiderare, & ſi aliquod aliud prauum appareat, mortis periculum prædicere. Valeſius hoc ſignum graui hoc elogio commendat; *Ego,* inquit, *teſtari poſſum me ſignum hoc magnifacere, vidiſſeque multos, quibus febris ardens iam videbatur inclinare, cũ hac affectione perire. Quod accedit grauiſſimum, eſt faſtidium quoad maximum, adeò vt nihil poſſint accipere, ſed potum etiam deteſtentur, quamuis exurantur, in hit conſect aut ſemper internas gulæ partes vſque ad ipſum ventriculum vlcere exedi* Hæc Valeſius. Nos vero faucium inflammationes & exulcerationes multoties obſeruauimus in febribus illis malignis, quæ annis elapſis popu-

Digitized by Google

51

popularirer graſſatæ ſunt, & Caſtra Regia potiſſimum infeſtabant. Illæ autem ab ipſo morbi initio in omnibus ſere ægrotantibus appatebant, vt inter ſigna huius morbi pathogmonica vulgò haberentur; vnde colligere licet, eas à praua, malignaque cauſa plerumque generari

In hypocondrijs.) *Hypochondria optima ſunt, quæ ſine dolore, mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte Hippoc.* 1. progn.

Hyppochondriorum nomine vulgo intelligitur tota illa regio, quæ eſt inter ſeptum tranſuerſum, & vmbilicum, in qua hepar, lien & ventriculus continentur. Harum partium attrectatio nunquam eſt contemnenda a Medico per morbos, plurimum enim facit ad prænotionem. Immò verò ſingulis diebus Medico diligenti & ſedulo attrectanda ſunt hypochondria, imitatione Hippocratis, quem hoc in vſu habuiſſe apparet, ex 1. *Epid. ſect.* 1 *Aegr.* 2 vbi ait, Sileno tertia die hypochondriorum tenſionem apparuiſſe, quo innuit ſe eadem alijs etiam diebus attrectaſſe. Vnde exiſtimandum eſt, Medicos in cognoſcendo quotidie hypochondriorum ſtatu debere eſſe diligentiſſimos, quandoquidem ibi eſt ſedes facultatis naturalis, hoc eſt, viſcerum naturalium, in quibus fere tota vis ſalutis, aut interitus poſita eſt, & in quibus, tanquam in Palæſtra quadam, omnes ferè morbi & naturæ fiunt conflictus, quos maximè omnium ſemper Medicus obſeruat. Itaque in morbis acutis hypochondria bene ſe habere, non leue eſt optimi præſagij argumentum; nam impoſſibile eſt aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Tum æqualitas in ijſdem locis ſecundum dextras, & ſiniſtras partes neceſſaria eſt, quæ quidem æqualitas in omnibus accidentibus intelligenda eſt, ſcilicet in calore, mollitie & mole; talia enim hypochondria ſunt, quæ in omnibus ſolet apparere.

Hypochondrium exæſtuans, aut dolens, aut tenſum, aut inæqualiter affectum dextris partibus ad ſiniſtras, morbi eſt non manſueti. Hippoc. Coac 2. & 1. progn.

Hypochondrium ardens, & multo calore abundans, fit ex calidorum humorum multitudine ibidem putreſcentium. Dolor & tenſio ab eadem cauſa producuntur partes replente, & malam intemperiem in ijs producente, vel etiam a nimio calore ſiccitas introducitur, quæ tenſionem faciat. Inæqualiter afficitur parte alterutra, vel vtraque, quando ſcilicet hic calidius; illic frigidius eſt, hic durius, illic mollius, hic læuius, illic aſperius; alibi doloris expers, hic dolens; denique magis, minuſve diſtentum; quæ omnia aliquam earum partium deterius habere ſignificant, & aliqua inflammatione affici, quæ in febribus acutis ſæpiſſimè ſolet contingere.

Hypochondria ſurſum reuulſa, nullis criſeos per hemorrhagiam futuræ ſignis apparentibus, mala.

Contingit aliquando, inſtante hæmorrhagia critica, hypochondria ſurſum reuelli, humoribus ſurſum irruentibus, vi iecoris ſeſe contrahentis, & excutientis humores illos, quod tamen ſine dolore fit, & parum durat, & alia ſigna apparent futuræ hæmorrhagiæ. Si vero diu perſeueret illa hypochondriorum reuulſio, cum dolore, & ſine vllis futuræ hæmorrhagiæ ſignis, peſſima eſt & lethalis; fit enim ab inflammatione, vel exſiccatione ex ardore febrili, diaphragmatis aut membranæ coſtas ſuccingentis, quæ partes contractæ & reuulſæ attrahunt ſecum peritonæum & hypochondria, quæ cum illis annectuntur. Huius rei etiam ſignum erit certiſſimum vox acuta, quæ antea fuerat grauis; ita enim immutatur ex diaphagmatis contractione, vnde Hipp *in Coacis: Quibus acuta vox, hypochondria intro ſurſum ijs reuulſa ſunt*

Tumor in hypochondrio durus & dolens peſſimus, ſi toto eſt in hypochondrio. Si verò ſit in altera parte, minus periculoſus eſt in ſiniſtra Hipp. 1. progn.

Tumor durus, & dolens ab inflammatione fit, quæ ſi totum occupat hypochondrium, maximum impendet periculum: ſi ſolum dextrum, minus; & ſi ſolum ſiniſtrum, adhuc multo minus. Ratio vniuſcuiuſque euidentiſſima eſt. Etenim inflammata eſſe ſimul plura viſcera in febre acuta, exitioſiſſimum eſt. At cum in dextera parte collocatum ſit iecur, in ſiniſtra lien; certiſſimum eſt, affectum eundem multo eſſe grauiorem in iecore, quod nobilius eſt viſcus, quam in liene multo ignobiliori.

Tibiarum inflatio veſpere apparens, & mane diſcuſſa, cum bonis ſignis bona, cum malis mala eſt.

Hæc tibiarum inflatio contingit ſæpe in conualeſcentibus At ſi conualeſcentiæ ſigna non appareant, ſed alia quædam ſigna mala, hydropem minatur, aut prauam aliquam hepatis diſpoſitionem ſignificat. Aliquando enim apparuit, cum abſceſſus eſſet in hepate.

CAPVT III.

De modo quo finietur morbus; An ſcilicet per criſim, vel paulatinam ſolutionem.

OMnes morbi vel per criſim, vel per paulatinam ſolutionem finiri conſueuerunt.

Per criſim finiuntur qui inter chronicos recenſentur, aut nullam habent magnitudinem.

Signa igitur morbum acutum & magnum, vel chronicum, & paruum indicantia, eadem etiam per criſim, vel paulatinam ſolutionem finiturum prænuntiabunt, quæ quidem in diagnoſi fuere propoſita, & inde erunt repetenda.

CAPVT IV.

De tempore quo finietur morbus; vbi dies & hora futuræ criſeos prænuntiatur.

TEmpus futuræ criſeos ex duobus potiſſimum innoteſcit, acutie nimirum morbi, & ex concoctionis ſignis. Quæ omnia ſequentibus theorematis profitentur.

Acutorum differentiæ.) *Morbi acuti ſimpliciter decimo quarto die ſolent iudicari, peracuti die ſeptimo, & perperacuti die quarto.*

Has morborum acutorum differentias dignoſcemus ex vehementia, & celeritate ſymptomatum. Si enim primo ſtatim die ſymptomata ingraueſcant, ſumantq; vehementiā & impetum, erit perperacutus, ſeu extreme, peracutus & quarto morbi die iudicabitur. Si vero impetum ſumant, & vehementiam primo quidem quaternario, ſed non primo ſtatim die, erit ille peracutus, & ſeptimo iudicabitur. Si vero vehementia illa ſecundo tantùm quaternario, idque in illius principio apparuerit, decimoquarto criſis erit ſperanda. Si denique poſt ſeptimum tantum impetus ſæuiat, vigeſimo tantùm, vel vigeſimo primo iudicium apparebit.

Notandum autem eſt, criſes illas dies iudicatorios non raro præuertere, aut retardare pro materiæ mobilitate, aut contumacia, & in diebus indicibus perfici, quia etiam ſunt nonnihil iudicatorij, quod tamen inde poterit dignoſci, cum vehementia & impetus morbi paulo citius vel tardius incipit, ex. gr. cum impetus incipit in principio ſecundi quaternarij, nimirum die quinto, criſis decimoquarto erit ſparanda. At ſi ſexto vel ſeptimo tantum impetus incipiat, decimo ſeptimo futuram criſim erit conijciendum. Quæ quidem ſolerti admodum indigent exercitatione, ab vſu comparata.

Si primo ſtatim morbi die concoctionis ſigna apparuerunt, quarto morbus iudicabitur: ſi quarto tantum appareant, ſeptimo finitur. Si ſeptimo appareant, vndecimo iudicabitur. Si vndecimo, fiet criſis decimo quarto, & ita de alijs per quaternarios, vel ſeptimanas computando iuxtam naturam morbi.

Concoctionis ſigna aliunde ſunt repetenda. Ex his tamen præcipuum eſt in febribus hypoſtaſis vrinarum.

Notandum autem eſt concoctionis ſigna cum vehementia ſymptomatum perpetuo eſſe coniungenda, vt certam prognoſim efficias.

At verò iamiam futura criſis facilè dignoſcitur ex perturbatione quæ illam ſolet præcedere: cum enim fieri incipit certamen morbi & naturæ, omnia ſymptomata maximè exacerbantur, quod innuit Hipp. Aphor. 13. ſect. 2. Quibuſcunque criſis fit, ijs nox grauis ante acceſſionem exiſtit.

Hora denique futuræ criſeos, inde artificioſè erit præſagienda, ſupponendo primum omnem criſim in morbi vigore, ſeu ſtatu fieri. Cum ergo vigoris tempus cognouerimus, criſeos etiam tempus cognoſcemus. Rurſus ſi morbus aliquas habere ſoleat exacerbationes, prius animaduertimus qua hora fieri ſoleant exacerbationes, & quantum temporis perdurent, ac poſtremò qua hora vigor exacerbationis ſoleat apparere; cum enim certum ſit, criſes in vigore morbi, & in vigore exacerbationis fieri, illis ſedulò præcognitis, non ſolum diem, ſed ipſiſſimam etiam horam futuræ criſeos præuidebimus.

CAPVT V.

De loco, per quem futura eſt criſi, Ac primùm de ſignis futuræ criſeos per vomitum.

OMnis critica vacuatio fit per vomitum, per alui fluxum, vel ſudores, vel vrinas, vel hæmorrhagiam, vel menſes, vel hæmorrhoides vel abſceſſum, quorum ſigna à prædictis fontibus deprompta ſequentibus patefient theorematis à vomitu incipiendo.

Actiones viſus.) *Tenebricoſæ apparitiones oculis obſeruantes, futurum vomitum prænuntiant.*

Indicant enim materiam morbificam in ventriculo cumulari, quæ habitus copioſos ad caput emittit, & huiuſmodi apparitiones tenebroſas efficit.

Capitis dolor acris & mordens, futurum vomitum ſignificat.

Ille enim dolor a dictis halitibus excitatur, qui acrimonia ſua meninges cerebri vellicant.

Oris ventriculi morſus inſtantem vomitum ſignificat.

Motus.) Fit enim a dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Rigor & frigus hypochondrion inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim etiam à dictis halitibus partes illas vellicantibus.

Labri inferioris tremor inſtantem vomitum ſignificat.

Fit enim ob communicationem tunicæ interioris ventriculi cum ore & palato.

Sputationes frequentes imminentem vomitum ſignificant.

Excrementa.) Fiunt enim ob dictam tunicæ communionem, & ventriculi compreſſionem ſeſe ad vomitum accingentis.

COROLLARIVM.

Nota, vt plurimùm poſt vomitionem criticam ſubſequi diarrhœma quæ morbo finem ſolet imponere; & reliquias ex vomitu omiſſas expurgare.

CAPVT VI.

De Signis criſeos futuræ per alui fluxum.

CRiſis quæ per alui fluxum perficitur, non admodum certis & manifeſtis ſignis indicatur. Illa tamen erit prænoſcenda partim ex ſignis quæ iam proponentur, partim etiam ex ſignorum priuatione, quæ alias criſes indicare ſolent. Ad eam igitur prænoſcendam ſequentia proponentur theoremata.

Quibus adſunt frequentes ructus, eiſque ſuccedunt multi flatus, & crepitus ventris cum borborygmo, quadam illius inflatione, inſtantem alui fluxum expectare oportet.

Hæc enim omnia ſignificant translationem materiæ morbificæ ad inteſtina.

Lumborum dolor, cum alijs ſignis potiſſimum coniunctus, alui fluxum prænuntiat.

Quando enim per venas meſaraicas humor noxius fertur ad inteſtina, dolor lumbis communicatur per continuitatem meſenterij, quod a ligamentis lumborum vertebras connectentibus ducit originem.

Quibus hypochondria ſuſpenſa murmurant, dolore lumborum ſuperueniente, alui ijs humectantur, niſi flatus erumpant, aut vrinæ multitudo procedat; in febribus autem hæc Aph. 73. ſect. 4.

Cum regio hypochondriorum intumeſcit, & murmurat, conſtat humorem cum flatu, eo loci redundare. Quibus ſi dolor lumborum ſuccedit, ille humor aut flatus deorſum redit, vnde alui fluxus conſequitur, aut ſaltem flatuum eruptio per ſedem, niſi ille humor per vrinas euacuetur.

COROLLARIVM.

Nota maiorem fieri coniecturam, ſi toto morbi decurſu aluus libera valde fuerit, aut in die indice apparuerit fluidior, quam in reliquis temporibus.

CAPVT VII.

De Signis futuræ Criſæos, per ſudores.

MOrbi acuti frequentiùs multò per ſudores, quam aliam quamuis euacuationem ſolent iudicari. Ideò exactiores paulò erimus in futuri ſudoris ſignis inueſtigandis, quorum facilem intelligentiam ſequens Tabula præſtabit, notata littera M.

M. *De Signis futuræ Criſæos per Sudores.*

Signa indicantia futuram criſim per ſudores deſumuntur vel ab
- Eſſentia
- Cauſis, quæ ſunt vel
  - Efficientes
    - externæ — aer.
    - internæ — humores.
  - Materiales — corpus ægrotantis.
- Effectibus qui ſunt vel
  - Actiones
    - animales — Rigor.
    - vitales — Pulſus.
    - naturales — Suppreſſio vrinæ.
  - Excrementa.
  - Qualitates mutatæ.

Cuius tabulæ ſeriem obſeruando, ſequentia proponentur theoremata.

Eſſentia.) *Morbi acutiſſimi per ſudores vt plurimum iudicantur.*

Fiunt enim ab humore bilioſo, calido, & tenui, qui facilè per habitum corporis excluditur.

Cauſæ efficientes. Aer.) *In calida & humida aeris conſtitutione morbi vt plurimum per ſudores terminantur.*

Quandoquidem & calida & humida ambientis temperie pori & meatus totius habitus laxantur & apperiuntur, humores liquantur, & fluidiores efficiuntur, vt facilè per ſudores expurgari valeant.

Hu-

Digitized by Google

Humores.) *Quicunque morbi ab humore tenui & calido producuntur per ſudores ſolent iudicari.*

Sic febres bilioſæ plerumq; per ſudores iudicantur, quia illius humoris tenuitas & calor facit, vt à natura commodè per habitum excernatur.

Cauſa materialis, corpus ægrotantis.) *Quicunque ægrotantes carne molli & cute laxa ſunt præditi, his per ſudores criſis facilè perficitur.*

Effectus. Actiones animales. Rigor) Siue illa habitus laxitas & mollities à natiua diſpoſitione ſit, ſiue à cœli conſtitutione, vt dictum eſt, perpetuò maximè confert ad criſim per ſudores efficiendam.

Rigor, aut horror in febribus continuis apparens criſim per ſudorem imminere ſignificat.

Quia humores illi tenues dum à venis ad habitum feruntur partes membranoſas vellicant acrimonia ſua, atque ita rigorem pariunt.

Vitales. Pulſus.) *Pulſus mollis & vndoſus in febribus, ſudorem adfuturum demonſtrat.*

Quando enim tenuiores humorum partes ad habitum affectant viam, arterias humectant & emolliunt; vnde fit pulſus mollis & vndoſus ſudoris futuri prænuntius.

Naturales. Suppreſſio vrinæ.) *Vrinæ ſuppreſſio in febribus criſim per ſudorem futuram oſtendit.*

Quia cùm eadem ſit materia ſudoris & vrinæ, nimirum ſeroſi humores, dum illi ad habitum feruntur, neceſſe eſt vrinam ſupprimi, aut maximam pati imminutionem.

Excrementa.) *Si calidus quidam vapor à corpore ægrotantis eleuari perſentiatur, aut leuis quidam mador percipiatur, per ſudorem futura eſt criſis.*

Si præter conſuetudinem in ægrotante partes corporis externæ incaleſcant, aut facies rubeſcat, criſis per ſudorem futura indicatur.

Poſtrema hæc duo ſigna oſtendunt naturam ad habitum corporis viam affectare, per quam humores noxios, & præternaturales expellat.

CAPVT VIII.

De Signis futuræ erſis per vrinas.

Signa futuræ criſeos per vrinas, pauca admodum proponuntur, illa tamen licet præuidere partim ex quibuſdam ſignis poſitiuis, partim verò ex abſentia aliorum. Si enim ſigna apparuerint, quæ criſim futuram in genere demonſtrent, & nulla vomitus, diarrhææ, ſudoris, aut hæmorrhagiæ ſigna apparuerint, per vrinas eam futuram erit colligendum.

Signa verò quæ illam futuram peculiariter demonſtrant, hæc fere proponuntur, quæ tamen ſimul ſunt colligenda, vt aliquam in iudicando certitudinem habere valeamus.

Illa autem hæc ſunt.

Hyberna conſtitutio.

Senilis ætas.

Cutis denſitas.

Frequēs micturitio, vel vrinæ copioſiores die indice apparētes.

Ardor vel pruritus in extremo pudendi.

Grauitas in hypochondrio.

Tria priora ſigna continent impedimenta quæ in habitu reperiri poſſunt, & efficere ne ſeroſus humor per ſudores expurgetur. Cùm autem eadem materia quæ per ſudores effluit, per vrinas facilè poſſit expurgari, poſito impedimento in via ſudoris, conijcere poſſumus per vrinas futuram excretionem. At tria ſigna poſteriora oſtendunt iam humores deſcendere ad vrinæ meatus.

CAPVT IX.

De Signis futuræ Criſæos per hæmorrhagiam.

Fvtura hæmorrhagiam ſequentia theoremata demonſtrant.

Eſſentia.) *Inflammationes hypochondriorum hæmorrhagia vt plurimum ſoluuntur.*

Et in hoc ſolutionis modo tota ſalutis ſpes eſt conſtituta, quia ſi non accidat, mors prædicenda eſt.

Cauſæ adiuuantes.) *Hæmorrhogiæ ſæpius ſolent contingere vſque ad vigeſimum quintum annum, quàm vltra hunc, in temperamento ſanguineo aut bilioſo, verna tempeſtate, & auſtriana conſtitutione.*

Effectus.) *Ex effectibus qui ab actionibus læſis excrementis, & qualitatibus mutatis deſumuntur, ſequentes futuram hæmorrhagiam prænuntiant.*

Inſomnia & imagines rerum rubrarum.

Capitis & ceruicis dolor ſubinde obortus.

Temporum grauitas, & pulſatio magna in arterijs illorum.

Tinnitus, vel ſonitus aurium.

Oculorum hebetudo & marmaryges illis obuerſantes.

Rubor eorundem, ac totius ferè faciei.

Lucis auerſio.

Lachrymæ inuoluntariæ.

Pruritus naſi.

Sanguinis ſtilla die indice.

Spirandi difficultas.

Tenſio hypochondriorum ſine dolore.

Quando ſanguis ad caput deferri incipit, parit in cerebro phantaſmata rerum rubrarum tum per inſomnia, tum etiam inter vigilandum; vt iuueni Romano contigit, cuius mentionem facit Gal. *lib. de præſag. ad poſthumum*, is enim morbo acuto laborans, rubrum ſerpentem ad cubiculi laquearia oberrantem videre viſus eſt, quo perterritus, è lecto ſubinde exilijt, vnde Gal. aduentantem hæmorrhagiam prędixit, & ſanguinis miſſionem impediuit, quam alij Medici præſcripſerant. Dolor capitis & ceruicis, ex eadem ſanguinis translatione ad partes ſuperiores exoritur, qui membranas diuellens diſtendenſque doloris ſenſum parit. Pulſant arteriæ temporum extraordinario motu, propter ea-rum compreſſionem, quæ à venarum repletione fit. Aurium tinnitus fit ex vaporibus ad cerebrum magna copia aſcendentibus. Viſus hebetudo fit, quia copioſi & craſſi vapores ad ſuperiora elati meatus obſtruunt, vnde fit vt denegato aditu ſpiritui animali, hebeſcat viſus, Marmaryges oculis obſeruantes, nihil aliud ſunt quàm tenuia quædam & diuulſa corpuſcula variorum colorum, intra corneam tunicam & cryſtalloidem contenta, ex vaporibus ſurſum elatis producta quæ licèt interiùs ſint, exteriùs tamen poſita, deceptione viſus, apparent, quādoquidem oculus externæ aſſuetus viſioni, quæcunque intus ſunt, extrà eſſe iudicat Rubor faciei & oculorum ex ſanguine fit, qui maiori copia ad illas partes cumulatur. Lucis auerſio ex eo proficiſcitur, quod diſtenti oculi humorum copia, ex nimia luce magis diſtenduntur, quia lux diſgregat ſpiritus, vnde oculi dilatatio, ex qua dolor conſequitur quem vt euitent ægrotantes, lucem refugiunt. Lachrymæ inuoluntariæ fiunt ex repletione oculorum, & partium adiacentium, quæ præter modum diſtente comprimunt glandulas illas humorem continentes, ex quo lachrymę generantur. Pruritus narium fit ex vaporibus ſurſum aſcendentibus & nares vellicantibus. Sanguinis ſtylla die indice apparens, vt quarto, vel vndecimo; oſtendit futuram hæmorrhagiam die iudicatorio, v. g. ſeptimo vel decimoquarto, quia diebus indicibus natura incipit transferre humores ad eas partes. Difficilis redditur reſpiratio quia dum ſanguis ad ſuperiora transfertur, diaphragma comprimit. Tenſio denique hypochondriorum fit, quia ſanguis in ſuo fonte, & radicibus venarum moueri incipit, ſed fugax eſt ea diſtenſio, & ſine dolore, quemadmodum & difficilis reſpiratio: ſi enim diutius & contumaciter perſeuerarent, ſigna eſſent potiùs hepatis inflammati.

CAPVT X.

De Signis futuræ criſeos per menſes aut hæmorroidas.

Menſium & hæmorrhoidum fluxus futurus, iiſdem ſignis dignoſcitur, in eo tamen diſtinguuntur, quòd ſi in muliere appareant, menſtruas purgationes pati conſueta, per vterum perficitur: Si verò in viro ſe prodāt, hæmorrhoides pati ſolito, per eas futuram criſim arbitrabimur. Illa autem ſigna vtriuſque vacuationis communia ſunt hæc.

Dolor

Digitized by Google

Dolor & grauitas lumborum, ac æſtus eorundem.
Dolor, & tenſio in hypogaſtrio.
Oris ventriculi moleſtia.

QVando ſanguis ad partes inferiores deſcendit, venam cauam admodum replens atque diſtendens, dolorem & grauitatem, necnon æſtum in eis efficit, quandoquidem vena caua deſcendens lumbis ſuperiacet, à qua inſignes rami ad hypogaſtrium deferuntur, qui dolorem etiam atque tenſionem in ijs partibus efficiunt: vnde etiam moleſtia in ore ventriculi perſentitur, propter magnum conſenſum quem habent partes hypogaſtricæ & lumbares cum ventriculo.

CAPVT XI.

De Signis futuri abſceſſus.

ABſceſſum in aliquo morbo euenturum, ſequentibus aphoriſmis breuiter ſignificatur.

Quos febres longæ exercent, ijs tubercula, vel labores in articulis fiunt. Aph. 44. ſect. 4

Febres longæ eæ dicuntur, quæ vltra quadraginta dies expotriguntur, & fiunt ex materia frigida, craſſa & contumaci: quoniam igitur illa materia non facilè per excretionem poteſt vacuari, ideò ſæpiſſimè ad partes debiliores a natura expellitur, ibique abſceſſum producit.

Quicumque vrinas tenues & crudas multo tempore mingunt, ſi alia omnia ſigna, vt in ſuperuicturis ſint, in his oportet expectare abſceſſus in regionibus infra ſeptum tranſuerſum, Hipp. 2. prognoſt.

Dictum fuit ſuprà, ſigna cruditatis longo tempore durantia, ſi vires ſint debiles, mortem præſagire, eo quòd metus ſit, ne æger poſſit durare: donec materia concocta ſit. At verò ſi vires ſint validæ, & reliqua ſigna conualeſcentiam polliceri videantur, ſperandum eſt fore vt homo liberetur, non quidem perfecta ſolutione, ſed permutatione vel abſceſſu.

Quæ cum rigore ſiſtuntur vrinæ, ijs qui ſopore tentantur, parotidas fore ſperabile Hipp in Coac.

Sopor magnam cerebri oppreſſionem ſignificat, quæ rigore ſuperueniente abſceſſum producit, aut magnam conuulſionem.

Febricitantibus laſſitudinem habentibus in articulis; & circa maxillas potiſſimum abſceſſus fiunt. Aph. 31. ſect. 4.

Laſſitudo ſpontanea in febribus fit ex craſſorum & crudorum ſuccorum multitudine, & illæ febres difficillimi ſunt iudicij, atque vt plurimùm per abſceſſus indicantur.

Quibus conualeſcentibus ex morbo aliquid laborauit, illic abſceſſus fiunt Aph. 32. ſect. 4.

Non ſolùm dolor aliquam partem affligens circa morbi declinationem, in ea futurum abſceſſum præmonſtrat, ſed etiam ea omnia quæ partem debilem eſſe oſtendunt.

Nota ex Hipp. *Aph 74. ſect. 4.* quod dum ſigna futuri abſceſſus apparent, a metu abſceſſus liberat, ſi vrina multa, craſſa, & alba appareat, idque multò certius & citiùs, ſi cum his vrinis hæmorrhagia contingat.

CAPVT XII.

De Signis eorum quæ ſuperuentura ſunt in his qui iam ægrotant, vel in morbos prolabuntur, Ac primùm de Signis futuri delirij.

MVlta in morbis præter criſim ſuperuenire ſolent, tum ſymptomata grauia, tum etiam quando vnus morbus in alium commutatur, quę omnia ſi à Medico præuideri poſſint, ſummum illi honorem, & ægrotanti vtilitatem afferre ſolent. Eorum igitur ſigna iuxta prædictam methodum proponere aggredimur, a ſignis futuri delirij incipientes, quæ quidem ſequentibus theorematis innoteſcent.

Actiones animales. (Principes) *Obliuio derepentè contingens in ac. tis, phrenitidem prænuntiat.*

Oſtendit enim cerebrum iam affici, & materiam morbificam ad ipſum à partibus inferioribus irrumpere.

Minùs principes (Somnus & vigilia) *Somni perturbati, atque tumultuoſi, delirium portendunt.*

Hoc docuit Hipp. *in Coac* his verbis: *Turbulentæ, feroceſque excitationes à ſomno, delirium afferunt:* Et oſtendunt cerebrum valde affici, & à naturali ſuo ſtatu dimoueri.

Vigiliæ indeſinentes delirium afferunt. Hipp. 2. progn.

Vtraque enim affectio ab eadem cauſa producitur, calida nimirum & ſicca cerebri intemperie, vt docet Gal 4. *de præſ. ex pulſib.* Ideò remiſſior intemperies facit vigiliam; quando verò intenditur, in delirium commutatur.

Auditus.) *Tinnitus & ſonitus aurium, vel etiam ſurditas, inſaniam ſæpe præcedit, præſertim ſi cum vrinis appareat habentibus ſuſpenſionem elatam & ſublimem. Hipp. 1. prorrh.*

Significant enim hæc materiam transferri ad cerebrum, à qua delirium excitatur.

Exquiſitus nimium odoratus futuram inſaniam prænuntiat.

Significat enim inſolitam cerebri exſiccationem, & ſpirituum attenuationem, quæ cerebrum ad phrenitidem diſponit.

Tactus.) *Dolor capitis vehemens & aſſiduus in acutis febribus, delirium portendit, præſertim qui in auribus obſeruatur, aut qui cum præcordijs reuulſis coniungitur.*

Significat enim humores magna copia transferri ad cerebrum, idque vehementer afficere.

Lateris dolor, qui cum ſputo biliofo ſine cauſa manifeſta euanuit, exceſſum affert mentis.

Significat enim translationem humoris biliofi a latere ad cerebrum.

Surarum dolores mentem præcipitant, idque tum aliàs, tum ſi in vrina prauum ſit enæorema. Hipp. in Coac.

Tanta eſt ſurarum communio cum partibus principibus vt quemadmodum in calcis fractura accidunt febres peracutæ, tremulæ, ſingultuoſæ, paucorum dierum, mortiferæ denique; ita quoque in ſurarum doloribus, qui fiunt à cacochymia maligna, febris excitatur in corde, & delirium in cerebro, quandoquidem humores maligni facilè cerebrum inuadunt. Quamquam verò huiuſmodi dolores non modò ſurarum, ſed & femorum, dorſi & aliarum partium ignobilium, ſua præſentia delirium portendant, attamen multò certius id præſtant, ſi poſtquam apparuerint, occultentur; ſignificant enim materiæ morbificæ translationem ad cerebrum: vt videre eſt apud Hipp. *in 3. Epid ſect. 2. Aegr. 5* vbi Caluus in Lariſſa femur dextrum doluit repente, eorum verò quæ adhibebantur, nihil iuuabat. Prima die febris acuta, ardens, dolores autem pergebant. Tertia femoris quidē dolor ceſſauit, alienatio verò mentis, & turbatio, & multa iactatio. Quarta circa meridiem extinctus eſt acutiſſimè.

Actiones vitales.) *Reſpiratio magna & rara delirium ſignificat.*

Spiritus magnus & rarus proprius eſt delirantium. Hipp. 1. *progn.* 24 illi enim ob febris ardorem plurima reſpiratione indigentes, atque ob mentis errorem reſpirare obliuiſcentes, fit vt rarò reſpirent, & raritas magnitudine compenſetur. Hæc ſententia eſt etiam Gal. *de difficultate reſpirationis, c. 3.* Vbi oſtendit huiuſmodi reſpirationem eſſe delirij propriam. Et *c. 10 eiuſdem libri* dicit, Philiſcum & Silenum non habuiſſe alias cauſas talis reſpirationis, quàm delirium. De Philiſco & Sileno agitur apud Hipp. *in Epid. ſect. 1. hiſt. 1. & 2* Vtrique à principio reſpiratio magna & rara fuit, in progreſſu verò manifeſta deliria contigerunt.

Excrementa.) *Vrina alba & lucida in acutis phrenitidem prænuntiant.*

Significant enim bilem, quæ per vrinas effundi ſolebat, eaſque coloratiores efficere, ad cerebrum transferri.

Qualitates mutatæ.) *Si in morbo acuto album oculi rubrum appareat, phrenitidem portendit.*

Significant enim membranas cerebri inflammari, quæ inflammatio facilè communicatur tunicæ adnatę, quæ ab ipſis ducit originem.

Accidentia propria) *Si pulſus inſint in hypochondrio, tumultū ſignificat, aut delirium, verum oculos horum conſpirari oportet; ſi enim obtutus crebrò mouetur, fore vt furiant, expectandum eſt.*

Cùm arteria pulſat vehementer in eo loco in quo non ſolet ſentiri, calidam ſignificat intemperiem, & multum flatus calidi per arterias deferri, quæ ipſa cauſa tentans cerebrum, delirium facit; ijs enim quæ per arterias meant, ex-

pe-

peditiſſima via eſt ad cerebrum per carotidas & jugulares quæ penetrant in ipſos cerebri ventriculos. Cum verò delirium cum furore eſt, accidit menti magna varietas imaginationum & inquietudo; mouet ergo variè oculos, quaſi requirens res varias, quæ illi obſeruantur per cerebrum.

CAPVT XIII.

De Signis futuræ conuulſionis.

Effectus, Actiones principes.) *Ex frigore cùm adeſt metus mœror immerito, conuulſione finis eſt, Hipp. in Coac.*

Metus & mœror fiunt ex contractione ſpirituum verſus ſua principia, à copia humoris melancholici obrutorum, vnde cum frigore coniuncta ſunt, atque ita humor ille cerebrum afficiens conuulſionem excitat, niſi hæmorrhoidibus, varicibus, aut menſium profluuio vacuetur.

Deliria immaniſſima in conuulſionem deſinunt. Hipp. in Coac.

Motus principes.) Fiunt enim à calidiſſima & ſicciſſima cerebri intemperie, quæ principium neruorum afficiens, conuulſionem inducit à ſiccitate.

Somnus & vigilia.) *Quibus incidente rigore, nocturna exacerbatio ſomni vacuitatem affert cum fatuitate e. nunctam, ſi nonnunquam in ſomnis vrina excidit, conuulſione finis ſit, Hipp. in Coac.*

Hæc omnia ſymptomata ſignificant materiæ anadromen ad cerebrum, quæ conuulſionem minatur.

Dolor capitis ingens perſeuerans cum aluo ſuppreſſa, conuulſionem minatur.

Significat enim materiam morbificam in cerebrum defigi, quæ ad neruorum principium tandem delata, conuulſionem efficiat.

Tactus.) *Dolores cubitorum & ceruicis graues & profundi, conuulſiones accerſunt.*

Procedunt enim ab oppreſſione partium poſteriorum cerebri, & humorum diffuſione in ſpinalem medullam, aut membranas eius, ob copiam materiæ, aut malignam qualitatem, quæ extenditur per dorſum & ad cubitum, eo quòd natura cauſam diſſoluere, aut concoquere non valeat.

Excrementa.) Vrina.) *Vrina cum rigore ſuppreſſa, praua; conuulſionem enim inuehit, tum aliàs, tum ſi anteà ſopor inuaſerit. Hipp. in Coac.*

Rigores ſymptomaticos cum vrinæ ſuppreſſione conuulſio facilè excipit, quandoquidem oſtendunt anadromen humorum ad cerebrum, & principium neruorum; idque magis, ſi æger ſopore afficiatur, qui euidentiſſimum eſt affecti cerebri indicium.

Vrina, quæ in ſomnis excidit præter conſuetudinem, conuulſionem minatur.

Significat enim muſculum ceruicem occludentem debiliorem eſſe redditum, cuius motus dependet à neruo, cuius principium & origo in vitio eſt, niſi peculiari morbo pars illa afficiatur.

CAPVT XIV.

De Signis futuræ recidiuæ.

Futura recidiua in conualeſcentibus, ſequentibus theorematis poterit præuideri.

Eſſentia.) *Morbi maligni & malimoris, non rarò ſolent recidere.*

Illi enim naturam admodum debilitant, vt vix poſſit à cauſa morbifica ſe ita perfectè liberare, quin aliquæ ſuperſint reliquiæ recidiuam producturæ.

Morbi quantò longiores ſunt, tanto magis obnoxij recidiuæ; quantò verò acutiores, minùs reuertuntur.

Morbi diuturni fiunt à materia craſſiori & frigidiori quę difficiliùs concoquitur & euacuatur. At morbi acuti ex materia tenuiori fiunt, quæ faciliùs præparatur atque excernitur.

Quibus die non critico febres ſoluuntur, iis reuertuntur.

Quemadmodum dies critici maximam habent vim ad perfectam morborum curationem, quandoquidem tunc temporis natura vtiliter excernit humores morbificos; ita quæ die non critico contingunt ſolutiones, inſidæ perpetuò eſſe conſueuerunt, quandoquidem naturæ bene operantis legibus non reſpondent.

Cauſæ internæ.) *Morbi qui ab atrabile, varijs & mixtis humoribus, viſcidis, craſſis, & peruerſis oriuntur, recidiuas facere ſolent.*

Illi enim humores maximè rebelles ſunt, & à natura perfectè ſubigi & edomari nequeunt, vnde recidiuę ſolent excitari.

Morbi qui à ſanguine pituita dulci, aut bile pallida producuntur, aut alijs humoribus, qui nullam malignitatem acceperunt, ſimplicesque exiſtunt, & qui neque copia hominem grauant, nec craſſitie aut lentore ſunt præditi, nullam recidiuam minantur.

Quia natura facillimè ſe liberat à ſarcina huiuſmodi humorum, qui nullam contumaciam præ ſe ferunt.

Externæ.) *Qui morbi in hyeme, vere, aut prima æſtate contingunt, non ſolent facere recidiuas; Qui verò autumno ſolent contingere, illis maximè obnoxij ſunt.*

Hyeme enim & vere calor natiuus potentiſſimus eſt, & noxios humores efficaciter diſſoluit. Autumno verò maximè debilis eſt, & exhauſtus ex prægreſſæ æſtatis exolutione; ideò vix poteſt cauſas morbificas integrè diſcutere.

Subiectum.) *Qui bona corporis conſtitutione præditi ſunt, à morbo ſemel curati, non patiuntur recidiuas; at malè conſtituti vt plurimum relabuntur.*

Robur partium cauſam morbificam perfectè diſſoluit; at quando eſt imbecillitas, vt in malè habitis, imperfecta fit humorum excretio.

Iuuantes & lædentes.) *Quicunque ægrotantes perfectam ſanitatem nequeunt adipiſci, & à paucis rebus iuuantur, læduntur verò à plurimis, ſunt in periculo recidiuæ.*

Hæc omnia ſignificant cauſæ morbificæ reliquias in corpore latitantes, quæ recidiuas facere conſueuerunt.

Effectus.) *In quibus conualeſcentibus actiones, excrementa, & qualitates plurimùm à naturali conſtitutione euariant, nec ad priſtinum ſtatum reducuntur, in his metuenda eſt recidiua.*

Quibus febres ceſſant ſine ſignis concoctionis, recidiuam in his expectare oportet. Hipp. 2. progn.

Non poſſunt humores morbifici conuenienter excerni, niſi priùs concocti fuerint; ideò quamuis febris ceſſet, ſi cruditatis ſigna appareant, oſtendunt materiam morbificam adhuc intùs retineri, recidiuam effecturam.

Si poſt criſim peractam vrina tenuis diu reddatur, & parum colorata, recidiuam prænuntiat.

Significat enim naturæ imbecillitatem, quæ concoctiones ſuas ritè non exerceat; vnde nouorum excrementorum prouentus, ex quibus recidiua expectanda eſt.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER QVARTVS.

Qui eſt de ὑγιεινῇ ſeu de conſeruanda valetudine.

PROOEMIVM.

Finis Medicinæ duplex eſt, vt ſcilicet ſanitas præſens conſeruetur, & amiſſa recuperetur. Priori debetur ὑγιεινὴ, poſteriori θεραπευτική.

Ὑγιεινὴ in ſex rerum non naturalium adminiſtratione tota verſatur. Illæ autem ſex res non naturales ſunt, Aer; cibus, & potus, motus, & quies, ſomnus, & vigilia; excreta, & retenta; & animi pathemata.

NOn naturales dicuntur, quaſi mediæ inter naturales, & præternaturales. Illæ enim propriè, & abſolutè naturales dicuntur, quæ corporis viuentis conſtitutionem ingrediuntur, & tractantur *in Phyſiologia*. Hæ verò dicuntur non naturales, quandoquidem rectus ac legitimus earum vſus ſanitatem conſeruat; & tunc ad cauſas naturales referuntur: præpoſterus verò & illegitimus, morbos producit; & tunc præternaturales fiunt, omniumque propemodum morborum cauſæ, vt *in Pathologia* docetur. Sunt tamen earum nonnullæ, quæ in rerum verè naturalium ſerie continentur, vt motus corporis, & animi pathemata, prout functiones ſunt à facultatibus ſuis profectæ: conſideratæ verò prout earum vſus corpus afficit, non naturales appellantur.

Dicuntur etiam neceſſariæ quia iis carere, earumque vim effugere non poſſumus; ſed continuo, & neceſſario corpus noſtrum afficiunt.

Obiici poteſt, alia eſſe non pauca, quæ corpus noſtrum alterant; & ideò ad res non naturales eſſe referenda, nempe cœlum, aquam, ignem, terram, & regiones; ac proinde ſenarium earum numerum eſſe multiplicandum. *Reſpondemus*, Cœlum, ignem, terram, & regiones ad aerem reduci, quia non agunt in nos, niſi per aerem; Aquam verò, ſi aſſumatur, ad potum eſſe referendam; ſi vero admoueatur, vt in balneo, & lotionibus; negamus eſſe neceſſariam, ſiquidem ea facile carere poſſumus, atque adeò a rerum non naturalium cenſu expungenda eſt.

Totus igitur hic liber in ſex rerum non naturalium explicatione verſabitur: in eoque oſtendemus, quo modo iis vtendum ſit ad ſanitatem tuendam, vitamque incolumem, & à morbis immunem diutiſſimè conſeruandam: à cibo, & potu incipiendo; quod maioris ſint momenti, & multo plura in iis conſideranda veniant.

CAPVT I.

De Cibo, & Potu, ſeu de Alimentis.

Alimentum eſt id, quod à calore natiuo commutatum, in corporis noſtri ſubſtantiam conuerti, illudque nutrire poteſt.

In eo differt à medicamento, quod medicamentum definitur, à Galeno 1. ſimpl. *quod corporis noſtri ſubſtantiam alterare neque in eam quatenus tale conuerti poteſt.*

Datur tamen medium quoddam inter illa duo, vtriuſque naturæ particeps, quod & nutrire, & alterare poteſt, vocaturque alimentum medicamentoſum.

Varia autem ſunt alimentorum genera ex diuerſis rebus petita, quæ tamen omnia ſub plantarum, & animalium generibus continentur.

Res omnes ſublunares, quibus in Medicina vtimur, ſub triplici genere comprehenduntur, plantarum, animalium, & mineralium. Omne autem mixtum nutriendi facultate præditum, vitam habuiſſe neceſſe eſt; ſicque mineralia ex alimentorum ſerie prorſus excluduntur.

In eorum vere vſu conſideranda ſunt ſubſtantia, quantitas, qualitas, ordo, tempus & hora ſumendi, præparatio, conſuetudo & delectatio, ætas & anni tempus. De quibus omnibus ſigillatim agemus. Iiſque conſequenter præcipuorum, ac magis vſitatorum ciborum ac condimentorum facultates ſubiiciemus, Ac tandem potulentorum materiam & vires excutiemus.

CAPVT II.

De alimentorum ſubſtantia.

Per alimentorum ſubſtantiam intelligimus formam, & materiam ex qua illa componuntur.

Sub formæ nomine comprehendimus illam totius ſubſtantiæ proprietatem, qua alimentum idoneum redditur, vt in corporis noſtri ſubſtantiam conuertatur. Vnde vulgo dici ſolet, alimenta nos nutrire propter ſubſtantiæ ſimilitudinem, quam habent cum corporibus noſtris.

Hinc cibi dicuntur boni, vel mali ſucci, multum vel parùm nutrientes, quatenus habent ſubſtantiam corpori noſtro magis vel minus analogam, eamque puriorem, aut multis partibus heterogeneis permixtam.

Ad materiam referuntur, durities, mollities, raritas, denſitas grauitas, leuitas, craſſities, tenuitas, lentor, & friabilitas.

Quæ licèt ſub qualitatum ſecundarum claſſe contineantur; quia tamen materiam proximè ſequuntur, & ideo qualitates materiales nominantur, (propterea quod ex varia permixtione humidi cum ſicco oriuntur) ad ſubſtantiam, vel ſubſtantiæ modum reducuntur.

Ergo ratione ſubſtantiæ, bona & laudabilia alimenta vocantur, quæ bonum, & laudabilem ſuccum, ac pauca excrementa generant, & mediocrem obtinent conſiſtentiam: nempe quæ neque nimis dura, craſſa, aut denſa: neque nimis mollia, rara, aut tenuia. Eiuſmodi genere ſunt panis ex puriſſima tritici farina confectus, recens, bene coctus, & fermentatus: caro veruecina, hœdina, vitulina, caponum, gallinarum, pullorum, pipionum perdicum, aliarumque auicularum montanarum, aliaque in ſequentibus, fuſius explicanda.

Praua vero, & dyſpepta, ac male nutrientia, multaque excrementa generantia dicuntur ea, quæ duram, grauem, denſam, aut craſſam ſubſtantiam obtinent vt panis furfuraceus, caro bouina caprina, hircina, ceruina, legumina, caſeus antiquus, & ſimilia.

Hæc tamen bona, vel mala alimenta ſalubria, aut inſalubria generaliter dicenda non ſunt omnibus hominibus, ſed pro diuerſa eorum natura, vitæ genere & exercitiis, illa quibuſdam magis conueniunt, hæc vero aliis commodiora ſunt. Sic quibus calor fortior eſt, iis dyſpepta alimenta, qualia ſunt carnes bubula, ceruinæ, leporinæ, infumata, & ſimilia, benè concoquuntur: contra vero eupepta vt carnes agninæ vitulinæ, oua tremula piſces ſaxatiles, & ſimilia deterius concoquuntur ſiquidem

Digitized by Google

quidem illa corrumpuntur, & aduruntur à calore fortiori; prout enim alterantur facile, ſic promptè vitiantur, ac corrumpuntur. Alia verò quæ communiter dyſpepta nominantur, ſicut difficulter alterantur; ita ægrè ad ſtatum deteriorem perducuntur.

HVius rei exempla deſumere poſſumus ex iis, quæ exterius coquuntur; v. g. melle, quod ſua natura dulciſſimum, ſi vlterius coquatur, amaritudinem contrahit: Contrà verò carnes bubulæ, & porcinæ diutiùs coctæ, ſapidiores euadunt. Idem mel iuuenibus eſt noxium, quoniam à mordaci eorum calore aduritur, & in bilem conuertitur; ſenibus verò ſalubre eſt, quoniam à modico eorum calore probè concoquitur. Propter eandem cauſam, agricolæ, foſſores, baiuli, nautæ, aliique artifices laborioſam artem exercentes, carnibus hœdinis, vitulinis pullis gallinaceis, columbinis & ouis ſorbilibus non probè nutriuntur; non ſolùm quòd a fortiori eorum calore alimenta illa citiùs conſumantur, ac diſſipentur, ſed etiam quòd ab eodem calore nimis concoquantur, & corrumpantur. Contrà verò leguminibus, braſſica, caſeo, carne bubula, & ſimilibus commodè aluntur.

CAPVT III.

De Alimentorum quantitate.

Quantitas alimentorum debet eſſe moderata, quæ ſcilicet corpori nutriendo, & viribus reficiendis ſufficiat. Et ſi hos limites plurimùm excedat, varios producit morbos, ac vitam abbreuiat.

Quemadmodum autem ciborum multitudo plurimos morbos generat; ſic eorundem parcimonia quæ ſobrietas vulgo, ac frugalitas nominatur, multorum morborum curationi, & præcautioni inſeruit, vitamque longam efficit.

SVmma, ac præcipua Diętetices ratio in moderata quantitate conſiſtit. Licèt enim alimenta in ſubſtantia, qualitate, aliiſque conditionibus aliquantulum aberrent; Si tamen pauca ſit eorum quantitas, bene concoquuntur, & optimè nutriunt. Itaque in primis quantitati attendere oportet, quæ vt plurimùm nimia eſſe ſolet. Hoc ex eo ſatis patet, quòd omnes ferè morbi venæ ſectione, purgatione, aliiſque euacuationibus curantur, quibus ſuperflua humorum copia auferenda eſt, quæ ex nimia ingeſtorum copia ducit originem. Hinc ſobrietas, & ciborum parcimonia, ſanitatis, & vitæ longæ parens, dici conſueuit. Vnde Hipp. 6. *Epid ſect. 4 Aph. 20 ſanitatis ſtudium eſt non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Idem *Aph. 17. ſect. 1, vbi plus cibi quàm pro natura ingeſtum eſt, hic morbum facit.* Plato intemperantem ciuitatem hoc ſigno patefacit, quod multos Medicos alat. Hinc natum prouerbium: *Intemperantia Medicorum nutrix.* Tum etiam illud: *Plures occidit gula, quàm gladius.* Galenus verò, *Maiores noſtri,* inquit, *paucioribus morbis laborabant, quia frugalius viuebant.* Et Seneca, luxum & ingluuiem ſui temporis, mendacem feciſſe Hippocratem ſcribit, qui Eunuchos, & fœminas arthriticis doloribus non vexari, aſſeuerat. Ariſt. verò *in problematis* dicit ſaluberrimum eſſe, cibum minuere, & laborem augere. Diogenes Cynicus dicere ſolebat, in ſanum eſſe ea à Diis petere, quæ in noſtra eſſent poteſtate; dum ſcilicet pro obtinenda bona valetudine Deum oramus; deinde nos cibo potuque ingurgitamus. His omnibus Sacræ Scripturæ autoritatem ſubnectamus Eccleſiaſtes *cap. 37. Noli,* inquit, *auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper eſcam: in multis enim cibis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vſque ad choleram: propter crapulam multi obierunt; qui autem abſtinens eſt, adiiciet vitam.*

Idipſum exemplis luculentis confirmari poteſt. Sanctus Paulus primus Eremita, referente Diuo Hieronymo *in eius vita* ad anno 115. ætatem produxit, ex quibus centum egit in Eremo, quadraginta quidem primos cum paucis dactylis, & hauſtu aquæ; reliquos verò poſtquam dactili defeciſſent, pane dimidio, quem coruus ei quotidie ſubminiſtrabat. Sanctus Antonius, teſte Athanaſio, vixit annos 105. ex quibus 90 egit in Eremo ſolo pane, & aqua corpus ſuſtentans, quibus interdum aliquid oleris addebat in extrema ſenectute. Arſenius, præceptor Arcadii Imperatoris, vixit annos 120. quorum 55. tranſegit in deſerto, abſtinentia mirabili. At noſtro ſæculo Ludouicus Cornarus, Nobilis Venetus, cùm ad 35 ætatis annum vitam inſalubrem duxiſſet, licet multis remediis fruſtrà vſus eſſet, variis frequenter morbis conflictatus; tandem conſilio cuiuſdam Medici, ſola diæta morbos illos oppugnare cœpit; & potus quantitatem ſenſim imminuens, donec ad vncias quatuordecim cibi computando panem, carnes, oua, & alia quæuis edulia, & ſexdecim potus ad ſingulos dies perueniſſet; in quo regimini perſeuerans, vitam incolumem, & à morbis liberam, atque vegetam vltra centeſimum annum produxit; vt ipſemet teſtatur *in libello, de vita ſobria commodis* inſcripto, ab eo Italice edito, qui poſtmodum in Latinam, & Gallicam linguam conuerſus eſt. Ex quibus colligere poſſumus, ciborum parcimoniam, non ſolum ad ſanitatem in eodem ſtatu conſeruandam; ſed etiam profligandos morbos contumaces, & diuturnos, maxime conferre. Poſtquam enim calor natiuus paucam illam alimentorum quantitatem citò concoxit; poſtmodum circa humores ſuperfluos occupatur, eoſque digerit, diſſipat, & per varia corporis emunctoria ſenſim eliminat, vt tandem corpus purum, & à cauſis morbificis liberum euadat. Perſeuerando, autem in eodem victus regimine, corpus ab omnibus morbis liberum redditur, ſaltem ratione cauſarum internarum, quarum congeries ab eodem præcauetur. Si verò a cauſis externis corpus offendatur, multò minor læſio, conſequitur, quia corpus ſuperfluitatibus vacuum magis reſiſtit. Vnde videmus, in magnis mutationibus temporum, v. g. quando a conſtitutione auſtrina, calida, & humida, ſubita & repentina fit mutatio in Aquilonam, frigidam & ſiccam, multos homines affici catharro, pleuritide, aut peripneumonia, in quorum ſcilicet corporibus morboſus apparatus latitabat, alios verò minime, quorum ſcilicet corpora magis vacua ſuperfluis humoribus reperiuntur; & ſi tales homines interdum cauſarum externarum vehementia in aliquem morbum præcipitentur: citius liberantur, ob paucitatem cauſæ internæ ab externa commotæ, quæ ideò, facile vincitur, ac reſoluitur.

Prætereà, ſi exacta illa diæta morbos incurabiles auferre nequit, eos tamen multò leuiores, & tolerabiliores reddit, facitque vt ægri cum iis diu viuere poſſint. Sic multos quotidie videmus cum vlcere pulmonis, cum ſcirrho hepatis; vel lienis, cum calculo in renibus, aut veſica, diu vitam producere. Sic teſtatur Ariſtoteles *in problematis*, quendam fuiſſe ſuo tempore Philoſophum, Herodicum nomine, qui cùm tabe laboraret, tamen arte τῆς διαιτητικῆς ad centeſimum annum peruenerat.

Vulgò *obiici* ſolet, multos ad extremum ſenium peruenire, qui multis cibis quotidie ſeſe ingurgitant. *Reſpondemus,* rariſſimos eſſe illos & eximio partium robore, ac temperamento præditos; qui ſi ſobriè, viuerent, vitam diutiùs protraherent, & ad animi actiones melius diſpoſiti eſsent. Necesse eſt enim eos, qui non frugaliter viuunt, multis prauis humoribus impleri, & ſæpe morbis tentari, nec poſse ſine detrimento valetudinis, arduis mentis functionibus diu intēdere: tum quia in illius tota vis naturæ, & ſpirituum, concoctioni ciborum mancipata eſt; a qua ſi violenter per animi contenſiones abſtrahatur, praua fiet concoctio, & multæ naſcentur cruditates: tum quia illis opus eſt crebra corporis exercitatione, vel medicamentis, quibus corpus expurgetur: atque adeò etſi diu videantur viuere corpore; tamen animo, & ingenio parum viuunt, cum exiquo tempore ad functiones animi ſint idonei, & maior pars temporis debeat impendi obſequio corporis. His adde, quod ſi aliquando contingat eos qui fortiori natura præditi ſunt, diu vitam producere, licet plurimis cibis ſeſe ingurgitent; nullum tamen vnquam videre eſt ex iis qui debilioris ſunt naturæ, tali victu vtentem qui ad ſenectutem peruenire potuerit. Contrà vero ſi temperate viuant, longius vitam producunt, quàm robuſti intemperate viuentes.

Moderata autem & neceſſaria ciborum quantitas regula generali determinari nequit cum diuerſitas temporum, ætatum,

rum,& temperierum eam multùm euariet.

Hoc theoremate oſtenditur Ludouici Cornari exemplum ſuprà propoſitum quibuslibet hominibus tanquam exemplar imitandum, obijci non debere. Multi enim homines reperiuntur, robuſto ac valido calore natiuo præditi, qui a tam parco victu maximè læderentur. Scribit enim Hipp. *Aph.5.lib.1.* tenuem victum, eumque admodum exquiſitum paulò pleniori eſſe periculoſiorem; quia facilius eſt cauſis replentibus ſubuenire: quam exhauſtum humidum primigenium, & exhauſtas partes ſolidas, alimento reficere. Victus ratio triplex inſtituitur ab Hipp. & Gal. *tenuis* quæ vires imminuit, *mediocris*, quæ conſeruat; & *plena*, quæ auget. Tenuis nunquam ſanis, ſed ægris tantum competit. Nam *ſicut ſanis cibus robur eſt, ita ægrotanti morbus: & impura corpora quò plus nutries, eò magis lædes*. In ſanis verò ſemper ſeruandum eſt naturæ robur, vel augendum alimentis, non frangendum; quod in ægris non poteſt fieri, quia victus mediocris vires conſeruans in ſanis, eas imminuit in ægris, morbum augendo; quia quò magis nutrias, eò magis lædas. Tam exacta igitur victus ratio, qualis à Cornaro obſeruata eſt, omnibus hominibus conuenire non poteſt: ſed tantum ijs, qui valetudinarij ſunt, & calorem natiuum habent admodum debilem, multis cibis concoquendis minimè capacem: tum etiam ijs qui corpus habent multis humiditatibus refertum: inedia enim corpus exſiccat: ac denique ijs qui parum exercitijs indulgent, & vitam agunt ſedentariam, ſimulque contemplationi, aut malignis animi contentionibus dediti ſunt. Nonnulla tamen theoremata ſtabiliri poſſunt, quibus vnuſquiſque ſibi conuenientem ciborum copiam circumcirca determinare poterit.

Primùm Theorema eſt: *Nunquam bene ſano ad ſatietatem eſſe comendendum ſed a menſa, vigente adhuc appetitu eſſe recedendum.*

Hoc theorema reſpondet *Aph. Hipp. ſuprà citato; non ſatiari cibis*; in bene valentibus enim viget appetitus: donec ventriculus valde repletus ſit; quæ repletio admodum noxia eſt; vt ſuprà monuimus.

Secundum theorema eſt. *Si tantum ordinariè ſumas cibi & potus, vt poſtea ſentias torporem quendam, grauitatem & laſſitudinē corporis, cùm antea eſſes agilis & alacrior, ſignū eſt menſuram congruentem excedi; & quantitatem alimentorum eſſe minuendam; donec prædicta incommoda non ampliùs appareant.*

Tertium Theorema eſt *Si à paſtu parum aptus ſis actionibus mentis, vt ſtudio, meditationi, aut contemplationi, alijſque tum animi tum corporis functionibus; perſpicuum eſt, te iuſtam menſuram excedere.*

Quartum Theorema *deſumitur ab Hipp.* 3 de diæta, *vbi ſigna repletionis proponit: qua quidem repletio ex nimia alimentorum copia procedit: & ideò minuenda eſt. Imò vero ſi multum exuberet, vt morbum minari videatur; cum victus parſimonia nonniſi lente humores ſuperfluos conſumat; euacuationibus confeſtim auferenda eſt.*

Signa ergo repletionis ab Hippocr. propoſita, hic ſummatim deſcribenda ſunt, iuxta Semeiotices noſtræ methodum, vt melius percipiantur, in ordinem à nobis redacta. Talia igitur ſunt: capitis dolor & grauitas, ſomni longiores, & perturbati; inſomnia turbolenta, vt videatur homo cum aliquo pugnam committere: Somnus etiam diurnus præcipuè poſt paſtus. Segnities totius corporis, laſſitudines, & dolores vel in toto, vel in aliqua parte. Appetitus defectio, aut imminutio; cruditates in ventriculo, ructus acidi, vel nidoroſi, alui conſtrictio, aut tarditas inſolita. Deſtillationes frequentes; nares à cœna repleta, è quibus tamen nihil aut parum emungitur; manè cùm exerceri incipiunt, multum emungitur & expuitur. Flatuum copia præter conſuetudinem: alui profluuia interdum a corruptis alimentis, & interdum dyſenteria.

Quintum theorema eſt. *Ab inordinata viuendi ratione non eſt immediatè tranſeundum ad exactam regulam, ſed id ſenſim faciendum, minuendo modicis ſubtractionibus conſuetam quantitatem, donec ad eam perueniatur menſuram, quæ non amplius corpus grauet, aut animi functiones offendat.*

Hoc theorema fulcitur. *Aphoriſmo* Hippocratis 51. *lib.* 2. *Plurimum atq; repente euacuare, vel replere refrigerare, vel calefacere, ſiue quouis alio modo corpus mouere, periculoſum: omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod ſenſim fit tutum eſt, cùm alias, tum cùm ab vno ad alterum tranſitus fit.*

Ad quantitatem diſcretam ſpectat ciborum varietas, quæ ſanitati noxioſiſſima eſt. Cùm enim diuerſorum ciborum diuerſa ſit natura, fit vt alij celeriùs, alij tardiùs conficiantur: inde praua ſequitur concoctio. Si enim cibi concoctu faciliores, poſtquam perfectè concocti ſunt, vlteriùs in ventriculo detineantur, corrumpuntur citiſſimè: Si vero quamprimum concocti ſunt, ad inteſtina detrudantur, reliquos cibos nondùm concoctos ſimul abripiunt, vnde cruditates emergunt.

Hoc theorema intelligendum eſt de varietate ciborum, natura, & temperie plurimùm inter ſe diſcrepantium. Nullum enim eſt inconueniens, in vna & eadem menſa, pullos, pipiones, perdices, aliaſque carnes delicatiores comedere: ſed ſi carnes cum piſcibus oleribus, fructibus; alijſque edulijs heterogeneis miſceantur, praua inde ſequitur concoctio Hippocrates *lib. de flatibus*. *Diſſimilia*, inquit, *ſeditionem mouent*, aliaque celeriùs, alia tardius, & ægriùs concoquuntur Et Seneca eleganter: *Diuerſa cibaria inquinant, & non alunt.*

CAPVT IV.

De Qualitate alimentorum.

Alimenta ratione qualitatis, vel temperata ſunt, vel intemperata.

Tēperata dicuntur, in quibus nulla qualitas manifeſta ſuperat: & illa omni hominum generi præſertim vero temperatis conueniunt. Ex eo genere ſunt panis, & carnes, quas euchymas nominauimus; & illa ſimpliciter Alimenta *vocantur.*

Intemperata ſunt, quæ manifeſta aliqua qualitate non immutant, & Alimenta medicamentoſa *dicuntur.*

Illa autem alimenta medicamentoſa, corpora noſtra immutant calefaciendo, refrigerando, humectando, vel exſiccando, obſtruendo, vel aperiendo, aluum laxando, vel conſtringendo, ſemen vel lac generando.

MAnifeſtè calefaciunt, vinum, piper, & alia aromata, cepa, allium, porrum, naſturtium, hyſſopus, mentha, petroſelinum, & ſalſa omnia, eadem etiam exſiccant. Refrigerant verò panis ex farina hordei, aut ſecalina, acetum, lactuca, portulaca, aceroſa, cucurbitæ cucumeres, melones, & fructus horarij, quæ etiam humectant, ſi acetum excipias. Obſtruunt alimenta craſſa ſuprà enumerata, & reliqua eiuſdem generis, quæ maximè vitanda ſunt omnibus hominibus, quia omnes ferè morbi fiunt ab obſtructione. Aperiunt obſtructiones aromata prædicta apium, petroſelinum, capparis, aſparagus, paſtinaca, ſylueſtris, fœniculum marinum, cicera rubra, & alia quamplurima. Semen & lac generantia ex materia medica deſumenda ſunt; in qua etiam multò plura prædictis facultatibus prædita reperiuntur, præter ea quæ ſuprà, tantum exempli gratia, propoſita ſunt.

CAPVT V.

De Ordine alimentorum.

Si vltimum theorema, cap. 2. *propoſitum, ritè obſeruetur, vt ſcilicet ciborum varietas in vna, & eadem menſa, tanquam noxia, vitetur: huic capiti nullus erit locus: ſed quia hominum intemperantia ſtrictioribus viuendi legibus ſubmitti non vult: cogimur etiam præcepta docere, quibus noxam illius imminuere valeant.*

Communis igitur, atque generalis circa ordinem regula habenda eſt; vt alimenta tenuia, liquida, concoctu facilia, laxantia, & quæ facilè deſcendunt, priùs aſſumantur, craſſa verò ſolida, concoctu difficilia, & aſtringentia poſteriùs.

Hoc

HOc theorema deſumitur à Gal.2.*de Alim facult.cap.2 & 3 de victus rat.in morbis acutis,text.*22. Et ratio idipſum maximè confirmat. Nam quæ celerius concoquuntur,qualia ſunt humida,& liquida, citius è ventriculo deſcendunt; & ſi diutius retineantur poſtquam concocta ſunt facile putreſcunt Adde quod,poſtquam illa concocta ſunt, & ad duodenum detruſa reliquis nondum concoctis locum cedunt, vt ad fundum ventriculi deuoluta, melius concoquantur.

Quamuis autem hæc doctrina receptiſſima ſit, nonnulli tamen contrarium probare conati ſunt, ex eo quod ſolida & dyſpepta alimenta maiori calore indigent, qui talis eſt infundo ventriculi magis carnoſo; atque adeo prius ingeſta eadem temporis diſtantia concoquentur, qua eupepta ſuperiorem partem minori calore præditam, occupantia. Verum, non tanta eſt in ſuperiori & inferiori ventriculi parte caloris differentia,vt in vna eupepta in alia dyſpepta eodem tempore concoqui valeant. Sed potius dicendum eſt, alimentum in ventriculo eandem ſedem toto concoctionis tempore non ſeruare, quam, dum ingeſta fuerunt, obtinuerunt;ſed per coctionem, quæ elixatione fit, ſimul commiſceri: cum caloris ſit congregare homogenea; & conſtat experientia, chylum vniformem, & omnibus ſuis partibus ſimilem ex omnibus alimentis generari: Adde quòd,potus,qui per prandij,& cœnæ decurſum,partitis vicibus ingeritur,exactè cibis miſcetur,quod etiam de iuſculis,alijſque liquidis alimentis dicendum eſt. Non eſt igitur magni momenti hæc regula ciborum ordinem ſpectans. Sed multo maioris momenti eſt, huic ciborum varietati non indulgere,cum vnicus cibus, aut ſaltem plures valde analogi, ſimul ritè concoquantur, nullumque cruditatis metum inferant,ſi modica quantitate ſumantur. Aſſerendum tamen eſt,alimenta humida, & laxantia prius aſſumpta ventriculi tunicas laxare,& aluum molliorem reddere: contrà verò aſtringentia eandem comprimere, ſi priori loco ſumantur.

In principio menſæ iuſculum,aut offa,aut quoduis aliud alimentum actu calidum ſumatur. Nunquam tamen pactus a potu eſt inchoandus.

Huic theorematì repugnare videtur vulgaris ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ.

Vt vites pœnam,de potibus incipe cœnam.

Ille tamen non intelligendus eſt de potu aquæ, & vini alioqui purè,& ſimpliciter reijciendus eſſet;ſed de alimento liquido audiendus eſt: in quo ſenſu etiam Hippocrates nomen potus vſurpauit *Aph.*11.*ſect* 2.vbi,*facilius eſt* inquit, *impleri potu quàm cibo*; per potum intelligit liquidum alimentum, quod potu hauritur, quale febricitantibus vulgò exhiberi ſolet;idque alibi victum humidum appellat. Illa ſiquidem facilius concoquuntur, & diſtribuuntur, ſicque facilè corpus impletur,ac reficitur. Potus autem ordinarius qui ex aqua & vino componitur; priori loco aſſumptus, crudus rapitur à venis, præſertim exiſtentibus famelicis, neruoſque ferit,maximè ſi vinum bibatur. Nam aquam bibere ante paſtum, ijs qui ventriculum habent calidum, & ſitibundum,præcipue æſtatis tempore, incommodum non eſt;illa enim aqua citò rapitur ab hepate ſitibundo, vnde ipſi refrigerium aliquod accedit.

Neque obſtat veterum conſuetudo,à quibuſdam, allata, quæ apud Athenæum reperitur *lib.*4. *Dipnoſophiſt.* vbi refert,donatas fuiſſe conuiuis aſſidentibus argenteas phialas viginti,quibus euacuatis, panem demum carneſque appoſitas eſſe. Idem *loco citato* frugalitatem deſcribens Cleomenis Lacedæmoniorum Regis, notat conuiuis datum eſſe cyathum vnum ante cœnam. Hæc bibendi ratio πρόπομα καὶ προποτισμὸς vocabatur, Apud Latinos etiam hic mos obſeruatus fuit; quemadmodum refert Plinius *lib.*12. *cap.*22. Tiberio Claudio principe ante annos 40. inſtitutum, vt ieiuni biberent, potuſq; vini cibos antecederet. Verum praua fuit & damnoſa illa conſuetudo in conuiuiorum luxu, non apud homines ſobrios vſitata. Quod ipſe Plinius innuit inquiens,hunc morem introductum fuiſſe externis artibus, & placitis, quorundam Medicorum nouitate aliqua ſeſe commendantium. A Plutarcho etiam improbatur *lib.*8. *ſympoſ.queſt.*9. vbi inter cauſas nouorum morborum πρ πό-μαζα recenſet. *Antiqui ait, ne aquam quidem biberunt antequam comediſſent: nunc ante cibum captum, imo oppleti, humectato,& feruente corpore, cibum aggrediuntur.* Saluberrimum autem eſt ante potum cibos ſolidos aſſumere, donec ſitis excitetur, eoſque actu calidos, ne calorem ſtomachi offendant, & vt ſint veluti fundamentum ſtabile totius paſtus:

Paſtum vero potu claudere inconueniens non eſt.

Non eſt res magni momenti,ſi paſtus potu,vel cibo claudatur, ſed hoc tantum aduertendum eſt, ne nimia copia potus ingeratur, fluctuationem enim in ventriculo efficeret. At ſi in fine paſtus ſitis aliqua ſuperſit commode potus aſſumitur. Celſus optimum eſſe aſſerit in fine paſtus aquæ frigidæ parum aſsumere, quod à ratione alienum non eſt; illa enim ſtomachi orificium frigiditate ſua leuiter conſtringit,calorem cogit antiperiſtaſi, & vaporum aſcenſum prohibet,quemadmodum experientia docet. grauem quorundam eduliorum halitum vt ceparum,aliorum, caſei antiqui,& ſimilium,aquæ frigidæ potu in fine menſæ, prohiberi,aut plurimum imminui.

CAPVT VI.

De Tempore,& hora ſumendi alimenti.

Tempus & horam ſumendi alimenti à conſuetudine deſumere oportet. Si quis enim bis aut ter in die, & ſtatis horis alimenta ſumere conſueuit,& cum his bene habeat; in eo modo perſeuerare debet,donec aliquid continga, quod eum immutare cogat.

NOn poteſt certa regula ſtatui circa cibandi tempus, ſed illud imprimis à conſuetudine deſumendum eſt; cui natura tantopere inhæret, vt aduentante hora prandij, id bene ſanis,ventriculus plurimum appetat, & nouum famelicus appetat alimentum. Qua hora prætergreſsa languet plurimum appetentia,& fames deijcitur.

Aduentante vero prandij aut cœnæ hora, neceſſe eſt vt appetitus vigeat, & cibus in priori paſtu ingeſtus optimè concoctus fuerit; alioqui ſatius eſt horam illam differre,aut paſtum omnino intermittere,aut pauciſſimam alimentorum copiam aſſumere.

In eo vniuerſim hæc regula verſatur, vt cibus non aſsumatur,antequam prior antea ingeſtus, ſit omnino concoctus,& ad inteſtina detruſus: tunc enim appetentia redintegratur,& coctio poſtmodum egregie perficitur Si verò cibus aſsumatur priori nondum concocto,male concoquetur,& inſignem cruditatem pariet. Hoc tantum in ijs habet locum, qui caſu aliquo extraordinario, vt in conuiuio lautiori, ſeſe præter modum epulis ingurgitarunt: tunc enim ſaluberrimum eſt ſequentem paſtum omnino præſcindere, aut vnico hauſtu vini diluti, & tantillo cibo abſoluere. Si enim in victu ordinario illud contingeret vt hora paſtus ordinaria appetentia non vigeret,& alia nondum concocti prioris cibi ſigna apparerent;indicio eſt, nimiam alimenti copiam aſsumi eamque eſse minuendam.

Cum autem tempus aliquod ſumendi cibi vniuerſim præfigi debeat,quod maiori hominum parti conueniat; ſtatuimus bis in die cibum ſumere conuenientiſſimum eſſe. Frequẽtiores enim epulæ,cruditatis metum afferunt. Ieiunia vero longiora, corpus debilitant, & prauos humores ad ventriculum deducunt vnde multi affectus exoriri poſſunt.

Maxima pars hominum prandio, & cœna contenta eſt: multi tamen ientaculum addunt; alij etiam merendam; quod præcipue pueris,& ſenibus conuenit: illis quia,vt docet Hipp. *Plurimum habent calidi innati, & plurimo egent alimento.* His verò, quia cum habeant calorem debilem, paucum alimentum ſingulis vicibus ingerere debent, vt bene concoqui valeat,& illud frequentius aſſumendum, vt toti corpori nutriendo ſufficere poſſit. Ieiunia verò longiora picrocholis præſertim noxam afferre ſolent,quia ventriculus vacuus bilioſis impletur humoribus,qui cardialgias, colicas bilioſas,& alios affectus pariunt. Ceteris autẽ homi-

nibus ventriculus vacuus non habens quod concoquat, à vicinis locis trahit quod inuenit, ſicque prauis impletur humoribus, qui etiam multorum morborum cauſa eſſe poſſunt. Satius ergo eſt in ſingulis paſtibus quantitatem ciborum minuere, quam poſt lautas epulas longum ieiunium exercere.

Cœna in nonnullis prima ſanitate præditis, & in florenti ætate conſtitutis prandio, æqualis, aut largior eſſe poteſt. At in reliquis omnibus, parcior eſſe debet.

Nulla res in tota arte magis controuerſa reperitur, quàm vbi quæritur, an cena prandio largior eſse debeat, an contrà: quæ aliam etiam grauiſſimam quæſtionem includit: an coctio melius noctu, quàm interdiu in ſomno melius quam in vigilia perficiatur. Vtrinque enim autoritates, & rationes efficaciter militant.

At primum Cœnam largiorem eſſe debere, probatur ex Hippocrate 3. *ac diæta*, vbi hyeme ſemel tantum in die cibum ſumere præcipit, niſi quis ventrem valde ſiccum habeat, Ceterum ſi id fieri minime poſſit, modicum prandere iubet. Vnde facile colligitur, per vnicum illum paſtum, quem hyeme præcipit Hippocrates, cœnam eſse intelligendam.

Celſus verò Hippocratem ſequutus, *Hyeme*, inquit, *oportet ſemel in die cibum capere, niſi venter nimis aſtrictus ſit* Poſtea addit: *ſi prandeat aliquis, vtilius eſt exiguum aliquid & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere*.

Galenus 7 *meth. c.6.* cœnam prandio liberationem, eſse debere, diſerte pronuntiat Et rationem addit, quod cibum veſpertinum ſequatur quies; & ſomnus, ac tempus diuturnius, ac duplum ferè ad illud quod inter cœnam & prandium intercedit. Ex his Galeni dictis, triplex ratio elici poteſt.

Primò In quiete corpus non mouetur, nec agitatur; ita vt cibus in ventriculo apte reſideat, non fluctuet, non dimoueatur; ſicque melius concoquitur quia concoctio indiget quiete.

Secundo, In ſomno, cùm animales ſpiritus magna ex parte ferientur; vitales, & naturales fortiores, ac vegetiores euadunt, vnde melius fiunt concoctiones.

Tertio Cum duplum ſit tempus a cœna ad prandium, duplum debet eſse alimentum.

Quarto, His addit Gal. exemplum athletarum, qui multas carnes comedebant in cena, in prandio verò ſolum panem. His Galeni rationibus ſequentibus adduntur.

Quinto, Noctis frigiditas cibi concoctionem iuuat. Hæc enim perinde vt hyems, ventres calidiores reddit calorem repellendo ad interiora, vt melius coctionem perficiat.

Sexto, In ſomno calorem concentrari probatur: tum autoritate Hippocratis 6. *Epid. ſect.* 4. dicentis, vigilantem calidiorem eſſe circa exteriora, frigidiorem circa interiora: dormientem contra tum ex pulſu, ac reſpiratione validiore in ſomno, quàm in vigilia.

Contrà verò prandium largius eſſe debere, ſequentibus autoritatibus, & rationibus conficitur.

Autoritates deſumuntur ab Actuario & Auicenna, qui præcipiunt, cibum in tres partes eſſe diſtribuendum, & duas ſumendas eſſe in prandio, tertiam verò in cœna: Quibus accedunt ſcholæ Salernitanæ verſiculi.

Ex magna cena ſtomacho fit maxima pena.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cena breuis.

His rationes validæ ſubnectuntur.

Primo, Inter prandium, & cænam ſeptem vel octo tantùm horæ intercedunt; inter cænam verò per ſomnum coctio melius perficeretur circa mediam noctem illa abſoluta eſſe deberet, & ſtatim fames vrgere At contra videmus mane è lecto ſurgentes minùs fame tentari, quam ante cænam: vnde facile videre eſt, coctionem tardius perfici in ſomno quam in vigilia.

Secundo, Somnus a prandio facit in non aſſuetis, vt hora cænandi appetitus non vigeat, & ventriculus cibis grauatus ſentiatur, quod oſtendit coctionem imperfectiùs fieri in ſomno. Si enim ſomnus coctionem adiuuaret, eſſet vtilior omnibus.

Tertio, vigilantes fame laborant, vnde Hipp. 6. *Epid. ſect.* 4. *Aph.* 20. *aqua vorax, vigilia vorax*. Sic qui noctu præter ſolitum vigilant, citiùs famem percipiunt. Sic vinum, & oleum exprimentes, quia perpetuo vigilant, multum, & frequenter comedunt.

Quarto ſi per ſomnum melior fieret coctio, ſtatim a paſtu eſſet dormiendum: quia tunc cibus ſolidior maiori ventriculi actione indigent & primarum horarum actio difficilior eſt, quæ tamen vigilando tranſigitur, alioqui ſtomachus grauatur.

Quinto Qui ventriculum habent debilem, & *bradypepſia* laborant, magis torquentur noctu poſt primum ſomnum, quàm interdiu poſt meridiem: quo arguitur coctionem difficilius perfici in ſomno.

Sexto, Celſus percipit in longis diebus ſatius eſſe meridiari ante cibum; cuius rei non poteſt eſſe alia ratio, niſi quia ſomnus coctionem retardat.

Septimo, Per ſomnum calor recurrit ad ſuos fontes: reliqua verò partes illo magis deſtituuntur, quam in vigilia: per vigiliam verò ad omnes partes magis diffunditur. Ergo minor eſt calor in ventriculo per ſomnum, quam per vigiliam.

Octauo, Interdiu calor Solis coctionem adiuuat Sol enim Ariſt. 2 *Phyſ.* 2. eſt vitæ principium. Ergo Concoctio diurna duplex habet calidum nocturna vero minimè.

Nono, Situs ventriculi in vigilantibus magis facit ad concoctionem, quia erecta figura facit, vt cibi, vt melius deſcendant ad fundum ventriculi, qui carnoſior eſt: cubantibus vero latera ventriculi magis attinguntur, vnde os illius non ſufficienter clauditur. Hinc fit, vt ſomnus meridianus minus noceat, ſi ſedendo capiatur, quam cubando.

Decimo, Pituita, quæ interdiu per nares, & ſputum reijcitur, noctu in ventriculum defluit, & coctionem retardat; quo incommodo carent vigilantes.

Denique, experientia huic veritati maximè fauere videtur: ſiquidem pauciſſimi homines reperiuntur, qui liberè non fateantur, ſe a leuiori cæna longè melius habere. Et Cardanus teſtatur, ſe multos interrogaſſe, qui ad centeſimum annum peruenerant, & omnes parciori cæna vſi fuerant. His addere poſſumus Telephi Grammatici exemplum a Galen. relatum, 5 *de ſanit tuenda*, qui ad annum ferè centeſimum: *Mel crudum aliquando cum aqua cocta permixtum edebat hora diei tertia fermè, Septima prandebat, oleribus primo ſumptis, inde piſcibus ſaxatilibus, aut auibus. Veſpere autem pane cum vino permixto contentus erat.*

Nos igitur poſterioris ſententiæ rationibus, & multò magis quotidiana experientia conuicti, cenſemus cænam prandio parciorem eſſe debere. Concedimus tamen (vt in *theoremate* dictum eſt) eos qui perfecta fruuntur valetudine & ventriculum habent validum, poſſe aut æqualiter cum prandio, aut etiam copioſius cænare: modo tota vtriuſque paſtus quantitas mediocritatem non excedat: in iis enim, & noctu: & interdiu optima fit concoctio Et hic locum habet ſententia Celſi: *Homo benè ſanus nullis ſeſe debet obligare legibus*. Imo vero in debiliori etiam conſtitutione, ſi quis pauco vtatur alimento, & minimam illius quantitatem ſumat in prandio, poterit ſine dubio lautius cænare: vt tota ciborum quantitas quæ vna die ſumitur corporis nutritioni ſufficiat. Sed ſi hodiernorum hominum morem intueamur, qui in prandio comedunt ad ſatietatem, certum eſt eos maxime grauari; ſi in cæna adhuc largius comedant, & tunc verificantur ille verſiculus ſcholæ Salernitanæ ſuprà citatus.

Ex magna cena ſtomacho fit maxima pena,
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cena breuis.

At præcipue locum habet hoc theorema in iis qui fluctionibus, & catarrhis obnoxij ſunt. Noctu ſiquidem humor pituitoſus e cerebro defluit in ventriculum. & coctionem perturbat. Contra verò, ſi paucus in cæna cibus aſſumatur, pituitoſus humor conſumitur a calore natiuo, nec tam facile multiplicatur, vt in copioſè cænantibus: cum ex illa alimentorum copia, multi vapores per ſomnum in cerebrum exhalent. Et ita affecti poſt leuem cenam placide dormiunt: ſi verò lautius cænauerint, ſomnum habent inquietum, & interruptum; ita vt eorum maxima pars in cæna parce comedere, nonnulli etiam a cæna plane abſtinere cogantur Hinc ſapienter dictum a Manatio. *Epiſtol. quarta libro ſexto*. Exiguam cœnam capiti, & oculis conferre.

Vt

[illegible] by Google

Vt autem veritas iſta clarius eluceſcat autoritatibus, & rationibus in contrarium allatis ſatisfaciendum eſt.

Ac *primum* ad Hippocratis, Celſi, & Galeni auctoritates dicimus, ex ijs quidem conuincimus morem apud Antiquos fuiſſe parum comedere in prandio, multum verò in cœna. Attamen cum parciſſimè pranſi eſſent, maiorem cibi copiam in cœna ferre potuerunt. Interim ille cibus in cæna ingeſtus, longiore tempore ad coctionem opus habuit, quàm ſi in prandio ſumptus fuiſſet. Noſtris autem temporibus cum prandium lautius eſſe ſoleat, Antiquos in cæna imitari non poſſumus. Et melius proculdubio ſeſe geſſiſſent; Antiqui, ſi quod in cæna ingerebant in prandio ſumpſiſſent, & quod in prandio ſumebant, cœnæ loco habuiſſent. Adde quod non eadem erat apud antiquos horas cęnæ, quemadmodum apud nos: ſiquidem Romani cum parciſſimè pranſi eſſent, & ſatis mane, tribus horis ante Solis occaſum cænare ſolebant; ita vt coctio ferè peracta fuerit antequam ad ſomnum ſeſe componerent.

Ad *primam* vero *rationem* pro aduerſa ſententia allatam *dicimus*: omnimodam quietem ad coctionem iuuandam, non eſſe vtiliorem: ſiquidem motus leuis, & moderatus a paſtu, facit vt cibi in fundum ventriculi melius deſcendant, & calorem natiuum aliquantulum excitat, vt facilius coctioni incumbere valeat, hinc vulgaris ille verſiculus.

Poſt cœnam ſtabis, aut paſſus mille meabis,

Ad *ſecundam dicimus*, vitales quidem ſpiritus fortiores fieri in ſomno ſed non influere in ventriculum, & alias partes, ea copia, qua in vigilia, quia per ſomnum retrahuntur ad ſuum fontem; in vigilia verò magis diffunduntur.

Ad *tertiam reſpondemus*, quod duplum tempus inter cœnam, & prandium intercedens, duplum requireret alimentum, ſi coctio in vtroque paſtu æqualiter fieret. Sed cum illa tardius a cęna perficiatur, vt a nobis demonſtratum eſt, longius illud tempus fuit neceſſarium.

Ad *quartam dicimus*, Athletarum conſtitutionem non probari a Galeno 1. *Aph. 3. & in libro de bono corporis habitu* & *in ſuaſoria ad artes*: quinimo & breuis vitæ, & morboſæ illos accuſat. Ad corpus quidem inſtaurandum; & impinguandum magis confert cibus in cæna ſumptus, quia minor fit illius reſolutio per ſomnum: ſed copia ſuperfluitatum, quæ inde emergunt, morbos producit. Hinc etiam conualeſcentes ex paulo lautiori cęna citius reficiuntur, ſed maius recidiuæ periculum incurrunt.

Ad *quintam & ſextam dicimus*: in ſomno quidem calorem contentati, & ad ſuos fontes recurrere, nempe cor, & hepar. Hinc meliores fiunt coctiones in venis, & arterijs: vnde nihil vtilius ſomno ad coctionem prauorum humorum in febribus continuis perficiendam: & nihil magis impedit concoctionem eorundem, quàm vigiliæ continuæ. Hinc etiam ebrioſi crapulam edormire dicuntur, quæ ex potu nimio in venis cumulata eſt. Sed coctionis quæ fit in ventriculo longè alia eſt ratio, quæ imperfectius exercetur, quando natura intenta eſt alimentorum antea concoctorum diſtributioni & prauorum humorum concoctioni; à quo opere viciſſim non parum auertitur coctione ciborum, quæ fit in ventriculo, præſertim ſi illi magna copia ingerantur.

Hora prandij tempeſtiua, nempe duobus, aut tribus horis ante meridiem, longe ſalubrior eſt ea quæ ad meridiem, aut vlterius differtur.

Ex prandio tempeſtiuo tria lucramur. *Primo* tempus longius vſque ad cænam, vt melius coctio perfici valeat. *Secundo*, quod hora eſt frigidior, (quod in æſtate potiſſimum locum habet) illa autem frigiditas coctionem iuuat. *Tertio*, quod homo eſt robuſtior, quia vicinior ſomno præcedenti, ex quo multi ſpiritus geniti ſunt, qui totum corpus robuſtius, & alacrius reddunt. Hinc paſſim videmus eos, qui diutiſſimè vixerunt, tempeſtiue cibum ſumpſiſſe: contra verò eos qui tardius pranſi ſunt, morboſos fuiſſe, & breuioris vitę.

(?)

CAPVT VII.

De præparatione alimentorum.

Ciborum alij præparatione artificiali indigent, vt alendis corporibus noſtris idonei reddantur: alij ab ipſa natura ſufficienter præparantur, vt tales aſſumi valeant, quales nobis à natura exhibentur. Prioris generis ſunt carnes, piſces, & ſimilia poſterioris fructus ferè omnes maturi.

Præparatio ciborum coctione potiſſimum perficitur, idque tripliciter, dum ſcilicet elixantur, aſſantur, aut friuntur, ſeu torrentur.

Elixatio dupliciter fit: vel cùm res in aqua decoquuntur, & tunc idem elixationis nomen retinet ſicque hoc modo præparata carnes, elixa nominantur; vel vbi cum proprio ſucco lento igne decoquuntur, & carnes hoc modo paratæ, iurulentæ appellantur.

Scribit Celſus, carnes iurulentas magis alere, quam aſſas, has & magis quàm frixas. Addimus nos, elixas omnium minimè nutrire, quia bonam partem ſucci alibilis iuſculo depoſuerunt.

Magis tamen laudatur elixatio in vulgari vſu familiarum, quia quod ex carne amittitur, in iuſculo reperitur. Deinde, cùm elixatione carnes molliores euadant, in ventriculo facilius diſſoluuntur, & concoquuntur.

Aſſatio carnis veruecinæ melius procedit, ſi priùs malleo, aut piſtillo ligneo contundatur, vt vulgo coqui, & ancillæ facere ſolent: ſic enim tenerior redditur, & laxior euadit, vt à calore ignis melius penetrari valeat.

Reliquæ ciborum præparationes ſanitati inſeruientes, in particularibus eorum deſcriptionibus proponentur. Quæ vero ad lautitias & conuiuiorum luxus ſpectant, ad coquos relegandæ ſunt.

CAPVT VIII.

De Conſuetudine, & delectatione in alimentorum vſu.

Cibi conſueti, licèt paulo deteriores, vtiliores ſunt inſuetis aliquantulum melioribus.

HOc theorema ab Hipp. ſancitum eſt *aph 50. ſect. 2.* qui ſic habet: *Quæ longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſint inſuetis minus moleſta eſſe ſolet.*

Conſuetudo enim eſt altera natura, ſiquidem alimenta, longo tempore conſueta naturam immutant, eamque ſibi ſimilem reddunt. Per *Naturam* autem temperamentum intelligimus, quod redditur ſimile alimentis, quibus longo tempore vti conſueuimus. Illius autem conſuetudinis efficacia quam plurimis hiſtorijs ab autoribus relatis comprobatur. Nobis vnicam proponere ſufficiet, à Solenandro relatam, *Conſilior. medicinal. ſect. 5 conſil. 15.* de quodam ruſtico, qui ad hoſpitale perductus, nullis remedijs curari potuit. Tandem ex breui morituro quæſiuit Medicus quid peteret, & qua victus ratione antea vſus eſſet. Reſpondit, ſe planè ab iſto cibo, & potu, & ſyrupis, ac id genus alijs, vt & lecto quod nimis molle eſſet, planè abhorrere; cum non dormiuiſſet intra annos nouem decim in lecto, atque vſus fuiſſet cæpa, caſeo, & ſimilibus, & ſub dio in ſtramine veſtitus dormiuiſſet. Medicus permiſit vt vna nocte in ſtramine dormiret, & vteretur ſale, cœpis, & aqua frigida. Etſi vero arbitraretur eum inde citius moriturum: tamen poſtridie præter omnium opinionem eum foco adſtantem, inuenit.

Conſuetudinis autem ratio habenda eſt, non ſolùm circa ſubſtantiam ciborum, ſed etiam circa qualitatem, quantitatem, & tempus exhibendi.

Hoc etiam theorema ab Hippocrate mutuatum eſt, *aph. 7. ſect. 1. Et quibus* inquit, *ſemel, aut bis*, & *quibus plura ne, aut pauciora, & particulatim oporteat offerre conſiderandum, Concedendum autem aliquid tempori, regioni, conſuetudini, & ætati.*

Quando cibi conſueti deteriores, propter aliquam occaſionem corpori noxiam inferunt, commutandi ſunt, & ad melio-

res tranſeundum eſt, modo id ſenſim & paulatim fiat, Omnis enim ſubita & repentina mutatio periculoſa eſt.

Propter varias cauſas ciborum mutationes interdum neceſſariæ ſunt: e quarum numero ſunt morbi, qui a cibis conſuetis ſequi vel augeri poſſunt: ætas quæ iam prouecta cibos concoctu difficiles ita ſubigere non poteſt, vt in iuuentute ſolebat, & alia quam plurima. Si igitur propter aliquam cauſam, neceſſarium videatur victus rationem mutare, id ſenſim & paulatim faciendum eſt, Quod docuit Hipp. *Aph. 51. ſect. 2. Plurimum*, inquit, *atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, ſiue quouis alio modo corpus mouere, periculoſum: omne enim nimium naturæ inimicum ſed quod paulatim fit tutum eſt, cum alias tum cū ab altero ad alterum tranſitus fit.* Id ipſum multis exemplis confirmari poteſt, ſed inſtar omnium ſit hiſtoria Dionyſij Siciliæ tyranni, qui ebrietati, & luxui valde deditus fuerat. Cùm verò ab hoſte aliquãdo obſideretur, & neceſſitate coactus a ſolita potandi conſuetudine ſibi deſiſtendum eſſe animaduerteret, ſubitò ab ea abſtinuit, quod cum aliquandiu feciſſet, rabico morbo corripi cœpit, nec eo liberari potuit, priuſquam ad priſtinum potandi morem ebrietatemque rediſſet. Quod ſi ſenſim & paulatim prauam illam conſuetudinem deſeruiſſet, nihil incommodi paſſus eſſet.

Illis cibi ſemper præferendi ſunt quibus aliquis maximè delectatur, etiamſi paulo deteriores ſint ijs, quos aliquantulum auerſatur.

Hoc docuit Hipp. conceptis verbis *aph. 38. ſect. 2.* in hunc modum: *Paulo deterior cibus, & potus, qui tamen ſit ſuauior, melioribus quidem ſed minus ſuauibus anteferendus* Qui enim cum voluptate cibi aſſumuntur, eos ventriculus auidius amplectitur, promptiuſque & expeditius concoquit. Contra eos qui diſplicent, auerſatur; quo fit, vt neque auidè illos amplectatur, neque probè conficiat. Ex hoc Hipp. aphoriſmo multi aſſentatores ſibi patrocinium quærunt, qui vt ægrotantibus gratificentur, omnia ab ijs experita liberaliter concedunt. Verùm ij turpiter errant, & à Gal. damnantur *lib. 12. method. cap. 1. Quemadmodum*, inquit, *crudelis hominis officium facit, qui vnà cum morbo vitam quoque homini aufert, ſic qui cubantis delicijs perpetò ſubſcribet, eiuſque voluptatem, non ſanitatem pro meta gerendorum habet, adulatoris.* Et 1 *meth cap. 1.* grauiter in illos adulatores inuehitur, *qui frigidam exhibent ſi hanc ægri propoſuerint, qui lauant, cùm ſufferint, qui niuem vinumque porrigunt, quando hæc poſtularint qui denique quidquid optarint, mancipiorum ritu faciunt. Contra quàm veteres illi Medici ab Aeſculapio oriundi, qui tanquam duces militibus, & vt Reges ſubditis, imperarunt; nequaquam verò Getarum, Tibiorum Phrygum, & Throcum emptitiorum more parere & obſecundare voluerunt.*

Vt igitur certa quædam menſura ſtatuatur eorum, quæ ægris concedi poſſunt conſulendus *Hip. 6. Ep. ſect. 4.* vbi ſic loquitur. *Hae ſunt in quibus gratificandum eſt ægris, vt ſcilicet cibus, ac potus purè conficiantur; grata ſint etiam quæ viderint, & mollia quæ attigerint, ſed non admodum lædant. & facilè reparabilia ſint, veluti frigida exhibitio, vbi opus fuerit illa & alia,* Vbi hæc verba præcipuè notanda ſunt, *quæ non admodum lædant, & facile reparabilia ſint:* Si enim ea quę ab ægris expetuntur, ſatis inſignem noxam inferre valeant, prorſus abdicanda.

CAPVT IX.

De Victu ſingulis ætatibus congruo.

Victus puerorum ad frigidum & humidum inclinare debet. Et ideo vinum illis inimicum eſt.

CVm puerorum corpora multo calore prædita ſint, victu refrigerante opus habent. Hinc vinum illis noxium eſt, quia calorem auget, & præterea caput eorum multo halitu replet, qua ratione ijs interdicitur a Gal. 1. *de ſanit. tuenda cap. 9.* & Plato 2 *de legibus* præcipit, ne pueris vſque ad duodeuigeſimum annum vinum concedatur; *quia,* inquit *ignem addere non oportet.* Humidum verò cibum illis competere docuit Hipp. *Aph. 16. ſect. 1. victus humidus febricitantibus conuenit, maximè vero pueris,* Et ratio idipſum ſuadet, Cùm enim in hac ætate corpus admodum creſcat, & augeatur, incrementum illud exſiccantibus cibis inhibendum non eſt. Deinde puerorum ſubſtantia valdè reſolubilis eſt, & ideo humidis alimentis, quę citò diſtribuuntur, ſeparanda.

Quantitas etiam ciborum maior eis concedenda eſt, quam in reliquis ætatibus, ob caloris copiam & corporis incrementum.

Hoc theorema ob Hipp. ſancitum eſt *Aph. 14. ſect. 1. Qui creſcunt plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento, alioqui corpus abſumitur* Ratio aph. eſt, quia a multo calore in corpore molli & raro, & ſubſtantia illius multum abſumitur, quæ plurimo alimento reparanda eſt.

Puberibus & adoleſcentibus victus medius, tum ratione qualitatis, tum ratione quantitatis adhibendus eſt.

Puberes & adoleſcentes moderatum habent temperamentum, ideò temperatis alimentis nutriendi ſunt, quæ ſcilicet moderatam primarum qualitatum proportionem habeant. Quantitas etiam eorum debet eſſe moderata, minor ſcilicet quam in pueritia, & maior quam in alijs ætatibus.

Iuuenes quia impensè calidi & ſicci, contrario victu, id eſt, frigido & humido indigent.

Licèt victus iſte iuuenibus præſcriptus, puerorum victui ratione qualitatum ſimilis eſſe debeat: ratione tamen ſubſtantiæ, diſſimilem eſſe oportet Siquidem alimenta humida pueris, actu & potentia talia præſcribenda ſunt, id eſt, liquida maiori parte, & ſorbilia aut ſaltem mollia, & concoctu facilia, Iuuenibus vero conueniunt ſolidiora & concoctu difficilia, vt olera, fructus, & ſimilia, quæ a ventriculis eorum robuſtioribus facilius concoqui valent. Imprimis vinum ijs maximè noxium eſt, præcipuè meracum: hoc enim, vt Plato loquitur habitum eorum furioſum reddit. Et Galeno eos vinum præcipitare ad iram & libidinem.

Senibus victus calidus & humidus conuenit, quia corpora eorum refrigerata & exſiccata ſunt.

Inter alimenta calefacientia & humectantia vinum ſenibus maximè conuenit, & ideò *lac ſenum* nominari ſolet. Debilem enim eorum calorem fouet, vires infirmas reficit, cruditates, quibus abundant, concoquit, humiditates excrementitias abſumit & exſiccat. ac per vrinas euacuat, triſtitiam depellit, & hilaritatem inducit. Quod a Platone eleganter traditum eſt, 2. *de legibus. Deus*, inquit, *vinum hominibus, quaſi auxiliare aduerſus ſenectutis auſteritatem pharmachum largitus eſt, vt reiuueneſcere videantur, & mœſtitia nos obliuio capiat, atque ipſe hominis habitus mollis è duro factus, vt ferrum igni impoſitum tractabilior fiat.* Cauendum tamen, ne nimia eius copia aſſumatur, humidum enim primigenium citiùs abſumeret, caput tentaret, & catarrhos excitaret. Eligendum autem eſt vinum potens, tenue, fragrans, ſapore bono, ætate medium, colore fuluum. Craſſa verò ſenibus non competunt, quia obſtructiones pariunt, aluum conſtringunt, vrinas non prouocant, ſicut prædicta. Vtile quoque eſt ſenibus hydromel ad vitam diutius producendam; ſicut narrat Plinius *lib. 22 hiſt. nat. cap. 24* de Pollione Romano, annum centeſimum excedente, qui cùm ab Imperatore Auguſto interrogaretur, quanam maximè ratione vigorem illum animi, & corporis tamdiu cuſtodiuiſſet, reſpondit, intus mulſo, foris, oleo, Mel crudum etiam (modo optimum ſit, vt Narbonenſe) ſenibus multum conuenit cum pane in ientaculo, vel in cœna comeſtum.

Ciborum quantitas in ſenibus minor eſſe debet, quàm in alijs ætatibus.

Calor enim ſenum debilis eſt, vt magnam alimentorum copiam concoquere non valeat. Hoc docuit Hipp. *aph. 14. ſect. 1. Senibus*, inquit, *parum innati calidi ineſt, pauci ſ propterea fomitibus egent, quia à multis extinguitur. Sicuti enim,* inquit Galeno *in comm. Lucernarum flammæ, quarum tamen oleum eſt alimentum ſi quis id totum ſimul ſuperinfundat, extinguũtur potius, quã nutriantur: eodẽ modo & in ſenibus*

cali-

calidum ſui quidem habet alimenta, ſi verò multis, & confertis cumuletur, ac quodammodo ſtranguletur, periculum eſt ne extinguatur, ſicut etiamſi paruæ ſcintillæ ignis lignorum multitudinem ſuperaceruet.

CAPVT X.

De Victu ſingulis anni temporibus idoneo.

Hyeme alimenta calidiora, ſicciora & copioſiora vſurpanda ſunt, quàm alijs temporibus. Potus vero parcior eſſe debet, ac vinum paulo meracius.
(Vide Cal. in comment.)

CAlidiora & ſicciora debent eſſe alimenta, vt frigiditati atque humiditati aeris hyberni reſiſtatur, & pituita quæ hyemis tempore congeritur, abſumatur. Copioſiora verò debent eſſe alimenta, quia naturalis calor in hyeme maximè viget, vt docuit Hipp. *Aph. 15. ſect. 1. Ventres hyeme & Vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi, quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor natiuus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.*

Potus verò parcior eſſe debet, quia tunc temporis corpus humiditatibus abundat. Et vinum pauló meracius bibendum eſt, vt noxas à temporis frigiditate allatas corrigere valeat.

Vere cibi debent eſſe qualitate & quantitate mediocres, calidiores tamen & copioſiores, quàm in æſtate, minùs vero quàm in hyeme.

Cùm ver ſit omnium temporum anni temperatiſſimum, ideò temperatiſſima requirit alimenta, & quantitate mediocria. Attamen quia ventres etiam vere ſunt calidiſſimi, vt docuit Hipp. *aph. ſuprà citato*, copia ciborum debet eſſe maior, quàm in alijs temporibus, excepta Hyeme. Aduertendum tamen in principio Veris, quod aliquid adhuc retinet de natura hyemis, victum hyemali ſimiliorem eſſe debere: in progreſſu verò ſenſim immutandum eſſe, vt ad æſtatem proximè accedens, quantitate minor ſit, & frigidior, atque humidior reddatur.

Aeſtate cibi refrigerantes atque humectantes conueniunt, & pauca eorum quantitas aſſumenda, Potus vero copioſior eſſe debet.

Caliditas ab aere æſtiuo corporibus noſtris indita, refrigerantibus, atque humectantibus cibis, ac multo potu corrigenda eſt. Cui rei natura ipſa incumbere videtur, quæ fructuum atque olerum copiam tunc temporis nobis ſuppeditare ſolet. Cùm autem calor natiuus tunc temporis debilior ſit, pauciora alimenta ingerenda ſunt vt commodiùs concoqui valeant.

Autumno, paulo pleniori, calidiori ac ſicciori victu vtendum, quàm in æſtate: ſed in principio ab eo qui æſtati conueniens eſt parum declinet, in fine vero ad hyemalem magis accedat.

Dictum fuit antea, mutationem victus ſenſim eſſe faciendam; vt ei natura faciliùs aſſueſcat, quod in Autumno, ſicut in alijs temporibus obſeruandum eſt.

CAPVT XI.

De pane.

Panis, ad corporis nutritionem, & ſanitatis conſeruationem vtiliſſimus, eſſe debet ex puriſſima tritici farina confectus, fermentatus, & bene coctus: leuis, & oculatus, mediocri ſale conditus, & recens, ſed ante viginti quatuor horas coctus.

POſtquam generalia theoremata circa ciborum vſum propoſuimus, iam peculiaria quædam, & magis neceſſaria, ad præcipuos & magis vſitatos cibos ſpectantia, paucis exponere aggredimur, reliqua omittentes quibus opus nimiùm excreſceret, & quæ apud autores qui de alimentorum facultatibus ex profeſſo ſcripſerunt, fusè exarata inueniuntur.

A pane igitur incipientes, tanquam primario nutritionis fundamento, dicimus primum, illum ex puriſſima tritici farina confici debere. Ex omnibus autem cerealibus pani conficiendo idoneis, triticum maximè præualet, cuius plurimæ ſpecies enumerantur, vnicuique tamen regioni notiſſima eſt, etiam apud plebeculam, illa tritici ſpecies, quę meliori pani conficiendo magis idonea eſt. Matthiolus *in Dioſcoridem*, optimi tritici conditiones deſcribit, vt nempe ſit fractu contumax, denſum, graue, colore aureum, lucidum, leue, trium menſium, maturum, mundum, pinguique terra ortum.

Ex puriſſima illius farina panis confici debet, quæ ſcilicet repurgata ſit ab omni furfuracea materia, & flos farinæ, ſiue ſiligo nominatur, vnde panis ex ea confectus, ſiligineus dicitur.

Panis autem ſiligineus omnium maximè nutrit, quamuis ille qui furfur habet admixtum, magis ventrem ſubducat, propter vim detergendi, quæ in furfure reſidet. Ideò quidam aluum ſtrictam habentes, aliquid furfuris farinæ admiſcent, vt aluus laxior ſeruetur: alij ſecalem admiſcent, quæ cum humidior ſit, aluum molliorem reddit.

Fermentatus etiam debet eſſe panis optimus, quia paſta viſcida & lenta fermenti admiſtione inciditur, attenuatur, & in aeream ſubſtantiam (vt loquitur Plato *in Timæo*) quodammodo immutatur, atque in ampliorem magnitudinem intumeſcit, vnde panis ſit leuiſſimus & oculatus, & quæ ſunt alię optimi panis conditiones. Qui verò fermento caret, aut non ſatis habet fermenti, difficilè coquitur, ſtomachum grauat, & validas parit obſtructiones. Neque obſtat Celſi ſententia, qui *lib. 2 cap.* 28. dicit, panem fermentatum corruptioni eſſe facillimum, non fermentatum verò minùs intra corpus vitiari, putredinique minùs eſſe obnoxium: illa enim ſententia, tanquam falſa & erronea à Ronſæo Bruyerino, Mercuriali, & Siluatico, reijcitur. Excuſari tamen poteſt, ſi vnicum vocabulum ſententiæ addatur, dicendo, panem nimis fermentatum facilè intus corrumpi; minime verò, qui nimis fermentatus non eſt. Quamuis forte talis non fuerit autoris mens. Et profectò neſcio, quomodo ab errore excuſari valeat, quando *in eodem cap.* mel enumerat inter ea, quæ facile corrumpuntur: cum mel incorruptibile ſit, & omnia quibus admiſcetur, quantumuis corruptibilia a putredine præſeruet, vt in fructibus horæis videre eſt, qui melle conditi putreſcere non poſſunt. Audacter mercurialis, ſummus autorum criticus, qui etiam librorum Hippocratis cenſuram elegantem edidit, de Cornelio Celſo ſuam ſententiam, profert, cum ſcilicet Medicum non fuiſſe. Propria illius verba referre lubet, quæ habentur *tomo 4. conſult. medicinal. conſil.* 20. ad Bernardinum Caſtellanum ſcripto, vbi ſic habet. *Celſi locus de pane non fermentato ſemper mihi ſuſpectus fuit nempe, quem medicinam non feciſſe, ex eo conijcere licet, quod Plinius eo poſterior ſcriptum reliquit, neminem Romanum vſque ad ſua tempora artem medendi exercuiſſe, ac ob id multos errores in rebus ad exercitationem artis ſpectantibus, commiſiſſe, etenim experientia ipſa docet fermentum moderatè adhibitum, panem reddere leuiorem, ac propterea coctu faciliorem, minuſque ſtomacho moleſtum, & niſi aliud poſſet hoc confirmare, vnus omnium penè gentium mos, & conſenſus ſat eſſet: ad oſtendendum panem fermentatum pro ſanitatis vſu, non fermentato præſtantiorem eſſe.*

Debet etiam panis eſſe bene coctus: nam ſi male coctus ſit, ventriculum grauat, & male concoquitur, quod docuit Auic. 2. *Canone tract.* 2. dicens panem qui probe coctus non fuerit, plurimum quidem nutrire, ſed ſi quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo vti voluerit, celerrime in obſtructiones incurrere.

Mediocri debet eſſe ſale conditus: ſal enim quemadmodum fermentum, craſſam & viſcidam illius ſubſtantiam attenuat, efficitque vt minus obſtructionibus generandis obnoxius ſit, Modica tamen illius quantitas eſſe debet, ſi enim ſalſior panis ſit, nimium exſiccat.

Recens etiam eſſe debet, & ante 24. horas coctus: vetus enim durus eſt ac ſiccus. difficilius concoquitur, ſtomachum grauat, aluumque cohibet. Attamen nimis recens, & nuper e furno extractus, lentorem adhuc retinet, vehe-

Digitized by Google

menter inſlat, viſceraque obſtruit; etſi adhuc è furno caleat, empyreum retinet, quod perturbat ſpiritus, & calori naturali nocet, vt loquitur Arnaldus Villanouanus *lib. de ijs, quæ iuuentutem inducunt.*

Panis medulla nutritioni aptior eſt; cruſta vero nimirum exſiccat, & humores aduſtos, atque melancholicos procreat.

Hoc Theorema confirmatur vulgatiſſimo ſcholæ Salernitanæ verſiculo.

Non comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.

Attamen qui ventriculum habent humidiorem, ea vti poſſunt, modò exuſta non ſit. Potiſſimum verò in fine menſæ, omnibus hominibus vtile eſt, cruſtæ fruſtulum comedere; os enim ventriculi conſtringit, & concoctionem adiuuat.

Omnis repletio mala, panis peſſima.

Licèt panis præ cæteris omnibus alimentis corpus optimè nutriat, ſi tamen nimia quantitate ſumatur, inſignem noxam afferre conſueuit. Cùm enim ſubſtantiam habeat glutinoſam; cuius etiam ratione plurimùm nutrit; ſi nimia copia ſumatur, non concoquitur ſufficienter, ac per conſequens non ſatis attenuatur in ventriculo, vnde fit vt in venis meſenterij hæreat, ac graues obſtructiones pariat. Hoc docuit Auicenna, *3. can lib. 1. doct. 2 c. 7.* in hunc ſenſum: Panis impedimentum, vbi non percoquit venter, maximum cenſeri debet; carnis verò non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu, onere in primis moleſto: quòd ſi non concoctus ſatis, tandem dilapſus fuerit, hepar obſtruit, ac meſaraicas. Caro autem maiorem ducit cum humano corpore ſimilitudinem: proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis aut meſaraicarum obſtructio minor, ac curationi minus obſiſtens; imbibentibus membris longè facilius carnis ſuccum ob cognationem quandam, quam panis.

CAPVT XII.

De hordeo, oryza, auena, fabis, piſis, ciceribus, & lentibus.

Hordeum eſt in primo gradu frigidum & ſiccum. Cortex tamen exterior, medulla interiore ſiccior eſt. Abſtergendi vi prædita eſt vtraque ſed multo magis cortex.

Ex eo interdum panis fit, qui frigidior eſt, & minus firmum ac ſtabile nutrimentum ſuppeditat.

Fit etiam ex eo hordeatum, ex hordeo decorticato in aqua decocto, addendo amygdalas contuſas, & ſaccharum.

Coquitur etiam interdum cum fruſtulo colliueruecini, & colatura ſumitur inſtar panatellæ, vel etiam interdum ſacchero adiecto.

Hæc autem hordeata calido ac ſicco temperamento præditis plurimum conferunt; tum etiam macilentos reficiunt, & ab tabem propenſos præſeruant, humorum acrimoniam temperando, & corpus reficiendo atque impinguendo.

HIc tantum proponimus eſculenta, quæ in ſtatu ſano vſitata ſunt. Quæ enim ægrotis conueniunt, non ſunt huius loci: ideò ptiſanam antiquorum, & illius differentias, quæ apud antiquos maximo in vſu erant, ad diætam ægrorum remittimus.

Oryza in primis qualitatibus temperata eſt, ad calidum, & ſiccum aliquantulum declinans. Multum nutrit cum lacte, vel iure carnium decocta; at paulo difficilius concoquitur, craſſiuſque alimentum præbet.

Ideo iuuenibus ac laborioſis magis conuenit. & frequens illius vſus, propter ſubſtantiæ craſſitiem, obſtructiones parere poteſt. Propter incraſſandi & adſtringendi vim qua prædita eſt, ijs qui ſanguinis profluuio, diarrhœa, dyſenteria, aliiſque affectibus ex tenuium humorum defluxionibus oriundis obnoxii ſunt, plurimum conducit.

Auena non ſolùm iumentorum, vt quidam cenſent ſed etiam hominum cibo inſeruire ſolet. Ex ea enim decorticata, & in aqua decocta addendo lac amygdalarum, & ſaccharum, optimum fit ferculum, quod Auenatum *nominatur, hordeato leuius, & ideo facilius concoquitur; vrinas mouet; ob ſubſtantiæ tenuitatem, & temperamentum ad calidum inclinans.*

Fabæ dupliciter vſurpantur: aridæ quæ à plebeijs tantùm & vilioris fortunæ hominibus vſurpantur; & virides, quæ in menſis etiam delicatioribus apponuntur, tum elixæ cum iuſculo, tum frixæ in ſartagine.

Quoquomodo parentur, malè concoquuntur, ac diſtribuuntur, craſſos flatulentoſque ſuccos generant; ventrem inflant ſpirandi difficultatem augent, aluum adſtringunt, hepar, lienem, venaſque meſaraicas obſtruunt, vapores multos ad cerebrum tranſmittunt; vnde viſum hebetant, & inſomnia turbulenta inducunt, frigido & ſicco temperamento præditæ ſunt, virides tamen humidiores.

Quamuis fabæ inter eſculenta infimum locum obtineant; ex ijs tamen præſtantiſſima medicamenta eliciuntur, quorum enumeratio licèt non ſit huius loci, vbi alimentorum materiem tantum exponimus, iuber tamen ea extra theorematum ſeriem, tanquam vtiliſſima, ſummatim attingere, quæ certa ac frequenti experientia nobis cognita ſunt.

Ac primum ex corticibus fabarum recentibus, aqua per diſtillationem elicitur, calculoſis vtiliſſima, renes enim abſtergit, & mundificat, ſicque calculorum generationem prohibet, ſi eius onc ij. vel iij. manè hauriatur per interualla. Ijs qui calida renum intemperie laborant, maximè conuenit, quia frigida eſt, & humida, cum omnia ferè nephritica medicamenta impense calefaciant.

Ex corticibus fabarum exſiccatis, & ſtipitibus combuſtis cinis conficitur, qui in aqua parietariæ decoctus ad formum lixiuij, eiuſq; onc. v. vel vj. manè exhibitæ per aliquot dies, cũ onc j ſyrupi capillorum veneris, ad formam iulepi, contumaces gonorrhæas efficaciſſimè curat, idem iulepus præſtantiſſimus eſt ad calculos in vreteribus hærentes, & graues dolores concitantes, confeſtim deturbandos. Eundem effectum præbet ſal ex præditis cineribus elicitus, & onc. j. pondere cum aqua parietariæ exhibitus.

Exterius etiam farina fabarum vtiliter admouetur in multis affectibus; præſertim in teſtium inflammationibus; quæ malè curatæ gonorrhææ ſæpe ſuccedunt. Chirurgi plerique omnes, qui à ſtolidis ægrotantibus in morbis Venereis frequentius conſuluntur, quàm Medici ſummam teſtium inflammatorum duritiem aduertentes, cataplaſmata emollientia ſtatim admouent, vnde inflammatio plurimum augetur; quandoquidem pars mollis & ſpongioſa, relaxantibus hiſce aptior redditur ad ſuſcipiendam fluxionem. Ideò adſtringentibus, ac diſcutientibus tumores iſti curandi ſunt; cui vſui mirabiliter confert cataplaſma confectum ex farina fabarum cocta in oxycrato, quod cataplaſma ſæpe mutandum eſt, ac renouandum, quia citò exſiccatur ob pinguium ingredientium defectum, quæ in omnibus alijs cataplaſmatis miſcentur. Sed hic non conueniunt quia partem inflammant. Poteſt tamen addi huic cataplaſmati, vt prompta illius exſiccatio prohibeatur, parum oxymelitis ſimplicis, quod vtraque facultate, adſtringendi ac diſcutiendi præditum eſt.

Piſa omnibus leguminibus præferenda ſunt, & quodammodo media inter euchyma & cacochyma eupepta, & dyſpepta, vt teſtatur. Gal. 1. *de aliment facult. cap.* 21. & nulla excedente qualitate prædita; atque adeò ad medium temperamentum accedentia, Attamen frigiditas, & ſiccitas aliquantulum prædominatur. Varijs modis præparantur tum viridia, tum ſicca.

Facilius concoquuntur in ſtomacho à corticibus ſuis exuta, quando ſcilicet poſt coctionem tranſcolantur, & inde puls conficitur (*Puree*) nominata. Cortices enim dyſpepti ſunt, cacochymi, & adſtringentes. Sicca, viridibus præferuntur, quę magis flatulenta ſunt, & concoctu difficiliora. Vtraque tamen quemadmodum & reliqua omnia legumina melancholicis, & ijs qui craſſis abundant ſuccis, aut obſtructionibus laborant, noxia ſunt.

Cicera craſſiorem habent ſubſtantiam, quàm piſa, & difficilioris ſunt coctionis tum intra, tum extra corpus; longiori enim tempore elixanda ſunt, antequam molleſcant, neque optime coquuntur, aqua puteali, ſed pluuiali, aut fontana tenuiſſima opus eſt.

Iuſculum tamen eorum præſtantiſſimum eſt; facultate ſiquidem abſtergendi, apetiendi, vrinas, & menſtrua pro-

prouocandi, prædita ſunt, ad quos vſus nigra præcipuè commendatur, quæ ideò apud vulnus dicuntur medicamenta.

Noſtrates mulierculæ iuſculum vulgo parant ad ciendа menſtrua ex ciceribus nigris, radicibus petroſelini, & croco; quod per triduum exhibent inſtante, aut incipiente illa euacuatione.

Lentes omnium leguminum peſſimæ frigido, & ſicco temperamento præditæ, difficilè concoquuntur, ſuccum melancholicum generant, obſtructiones pariunt, vſui nocent, ſomnia excitant tumultuoſa, capiti, neruis, & pulmonibus nocent, aluum aſtringunt, menſes, & vrinas cohibent. Quæ omnia à craſſa & aſtringente earum ſubſtantia dependent.

CAPVT XIII.

De oleribus vſitatioribus, eorumque facultatibus.

Lactuca, Galeno teſte, meliorem cæteris oleribus ſanguinem generat, ſed paucum, frigida eſt & humida, omnium conciliat: lac generat aluum emollit, ventriculi ardorem extinguit, omniumque humorum acrimoniam reprimit biliosis, ſanguineis, & iuuenibus conuenit, præſertim in æſtate Cruda comeditur in acetariys, tum etiam cocta in iuſculis, & magis conuenit iis qui debilem habent ſtomachum. Crebrior illius vſus oculorum claritati officit, inquit Dioſcorides.

Referunt multi lactucæ ſuccum epotum, trium aut quatuor vnciarum pondere, reliquorum venenorum more interimere, attamen ſi tanta lactucæ copia edatur, à qua eadem ſucci copia elici valeat, nullam inferri noxam. Cuius euentus ratio duplex afferri poteſt. Prima, eſt, quod lactuca integra diutius maneat in ventriculo; ſicque frigiditas illius coctione longiori corrigatur; ſuccus vero citius penitiora peruadat. Secunda eſt, quod lactuca coctione, aut ſalis, olei, & aceti, atque interdum ſacchari admixtione corrigatur. Braſſica, ex Gal. *3. ſimpl c. 15.* duplicem habet ſubſtantiam, ſucculentam, & terreſtrem. Illa calida eſt ordine primo, atque nitroſa. hæc frigida & ſicca.

Succus nitroſus eſt, acer, & abſterſorius, ideoque aluum mouet. Ipſum vero corpus, craſſum eſt, ſiccum, terrenum, & aſtringens, ac proinde aluum ſupprimit.

Succi pars tenuior prima ebullitione braſſicæ extrahitur; ideò primum illud iuſculum aluum mouet; ſecunda vero aut tertia ebullitio idem non præſtat.

Paucum braſſica præbet alimentum, neque probum ſuccum generat, vt lactuca, ſed vitioſum graueolentem.

Prauum illius ſuccum oſtendit primum illius decoctum, quod effuſum grauiter olet, præcipuè quod ex braſſica capitata elicitur, tum etiam in hortis braſſica putrefacta, abominabilem ſpirat odorem.

Braſſica ante alios cibos ingeſta ebrietatem arcet; at ſummo cibo ſumpto, crapulam diſcutit, ac vini noxam reſtinguit.

Hæc braſſicæ facultas ebrietatem arcendi, ex antipathia colligitur, quæ inter eam & vitem, vinumque intercedit; vites enim minimè aut debiliter adoleſcunt, ſi in eodem ſolo braſſicæ ſerantur.

Eſt vero concoctionis difficilis, & craſſum melancholicumque ſuccum generat. Halituoſa quoque eſt, ideoque craſſis ad caput miſſis vaporibus mentem turbat, ſomnumque efficit turbulentum

Quandam habet cum pulmone analogiam, ideò morbis pulmonum laborantibus, illius vſus minus noxius eſt. Braſſicca vero rubra inter herbas vulnerarias recenſetur.

Pulmonum affectibus conferre braſſiccam oſtendunt medicamenta, quæ ex iis componuntur. Pharmacopæiarum ſcriptores Looch de caulibus commendat. Nos præſtantiſſimos vidimus effectus in aſthmate, aliiſque pulmonum vitiis, ex ſucco caulium rubrorum cum ſaccharo, in iulepi vel ſyrupi formam redacto. Vlcera vero contumacia optime ſanantur fotu aquæ catapultarum vulgò dictæ, poſtmodum vero admouendo folium braſſiccæ rubræ in eadem aqua calente madefactum. Aqua catapultarum fit ex *rad. ariſtoloch. rotund. gentianæ. raphan. zedoar. an.* onc. j. coctis in libris tribus vini albi ad medias. poſtea diſſoluendo ſacchari albi onc. iiij.

Beta ad braſſicæ naturam accedit, illius enim ſuccus nitroſa qualitate præditus eſt, abſterſoria: & quemadmodo acris, vnde aluum ſtimulat: atque adeo ad calidum, & ſiccum temperamentum vergit. Corpus vero terreſtre frigidum & ſiccum eſt ventremque conſtipat.

Eſt ruſticorum ac plebeiorum edulium, vnde Martialis betas *fabrorum prandia* nominat. Illarum autem cum braſſicis ſimilitudinem, in laxanda & conſtringenda aluo, propter ſubſtantiarum diuerſitatem, colligere poſſumus ex duobus verſiculis, quorum prior de beta ſic ſe habet.

Sicla parum nutrit, ventrem conſtipat. & vrget.

Alter vero de braſſica, eſt Scholæ Salernitanæ, *cap. 57.*

Ius caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit,

Spinachia refrigerat, & humectat ordine ferè ſecundò. Subſtantiam habet aquoſam; ac ferè inſipidam. Ideo citò deſcendit, aluumque emollit. Pectus inſuper expedit, aſperam arteriam lenit, & tuſſi medetur: parum alit, multum ſero producit flatus generat, & nauſeam parit, niſi aromatibus condiatur.

Endiuia refrigerat, aperit, & abſtergit; ideò inter olera maximi eſt vſus. tum cruda, tum cocta. Confert eximiè calido, debili obſtructoque iecinori ſtomachum debilem ac biliosum iuuat. ſanguinem purificat, ſcabiem ſanat, ſitim ſedat, ſtomachi ardoribus ſubuenit, appetitum conciliat, ictericos iuuat.

Cichorium eaſdem vires obtinet quas indiuia, ſed multò efficaciores propter amaritudinem, cuius ratione magis aperit, & abſtergit, magiſque ſtomacho placet.

Acetoſa frigida, & ſicca eſt in gradu ſecundo.

Incidit, aperit, modicè aſtringit, parum nutrit viſcerum intemperiem calidam emendat, ſitim ſedat, appetentiam excitat, bilis acrimoniam temperat, cor exhilarat, & venenis reſiſtit.

Borrago in actiuis qualitatibus temperata eſt, in paſſiuis verò humida in primo gradu, Sanguinem purificat, humori melancholico aduerſatur, & cor exhilarat.

Portulaca frigida eſt in tertio gradu, humida verò in ſecundò: parum alit, ſanguinem refrigerat & incraſſat, bilis acrimoniam atque feruorem temperat, ſitim ſedat, appetitum excitat, lumbricos interemit, viſum hebetat, & actus venereos infringit. quod omnibus plantis refrigerantibus commune eſt, ſi quis iis copioſè vtatur.

Petroſelinum calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo. Aperit, vrinas mouet, menſes prouocat, flatus diſcutit ideòque colicis doloribus obnoxiis plurimum confert.

Eruca calida & ſicca eſt ordine tertio. Ideo ſola non comeditur, ſed cum lactuca aliiſque herbis refrigerantibus miſcetur, inſtar correctiui. Concoctionem iuuat, vrinas mouet, venerem ſtimulat largius aſſumpta.

Naſturtium cum Eruca temperamento, & facultatibus conuenit. Apperit, attenuat & incidit. arenulas expellit, propterea renibus & veſicæ confert. Hortenſe & aquaticum in acetariis vſurpatur, vtrumque imprimis lienoſis conducit, & inter ſcorbutica remedia recenſetur, vt nonnulli exiſtiment cochlearia, ac becabunga non cedere.

Pimpinella refrigerat mediocriter, aſtringit, & exſiccat. Vſus illius eſt in acetariis, ſapida eſt ac bene odorata, tum etiam cordialis eſt, & hilaritatem inducit ideò etiam in vino maceratur.

In Medicina maximus eſt pimpinellæ vſus ita vt in iulepis, & apozematis frequenter præſcribatur, præcipuè in febribus malignis. Propter vim aſtrictoriam, ad omnes ventris fluores, & ſanguinis profluuia vtiliter, vſurpatur. Leue illius decoctum in potu ordinario vſurpatum cito dyſenteriam curat. Ad pulmonum vlcera ſananda vtiliter exhibetur aqua pimpinellæ ſtillantia, in qua conſerua roſarum diſſoluta fuerit, & colata. Eiuſdem puluis frequenter exhibitus multum confert.

CAPVT XIV.

De radicibus eſculentis.

Rapa, & napi eiuſdem ſunt natura: moderatè calefaciunt, & humectant.

Cum carnibus lixa comeduntur, tum etiam in aqua ſimplici, addendo Butyrum vel oleum exiguum præbent alimentum, ſuccum generant mediocriter craſſum.

Inflammationem pariunt, quia, flat. oſa ſunt, lac & ſemen augent, veneris ſtimulos incitant, vrinas mouent, fauces, & pulmone leniunt, humorem melancholicum contemperant, ideo ad quartanam à Cratone commendantur.

Paſtinaca calida eſt, & ſicca ordine ſecundo, craſſum ac melancholicum præbet alimentum, & difficilè concoquitur. Attamen diuretica eſt, venerem ſtimulat, & menſtrua ciet.

Raphanus calidus eſt ordine tertio, & ſiccus ſecundo. Eſt tamen aliqua differentia inter illius ſpecies. Acriores enim calidiores ſunt: dulciores verò magis temperati, paucum, & vitioſum præbet nutrimentum: & magis obſonium eſt quam alimentum. Nam vt ciborum condimentum, & appetentiæ incitamentum adhiberi ſolet.

Difficilè concoquitur, flatus generat, ructus elidos parit, grauitatem capitis infert, vaporibus illud replendo: menſes & vrinas prouocat, arenulas renum deturbat. Ac denique aperiendo, incidendo, attenuando lienoſis prodeſt. Verum oculis nocet, propter halitu acres, & mordaces, ſalermitani addunt, venenis aduerſari.

Allium calefacit & exſiccat fere ordine quarto, exterius enim admodum cutem exulcerat, coctum tamen debilius eſt, quam crudum, aluum, & vrinas mouet, menſes euocat, flatus parit, & oculis nocet: Ventriculi concoctionem adiuuat, quando his frigida intemperie laborat, ſi aliquot bulbi integri pilularum inſtar mane deuorentur.

Viſcerum obſtructiones aperit, craſſos lentoſque humores incidit & abſtergit, bronchia pulmonum ab eorum infractu liberat, & vocem clariorem reddit; lumbricos enecat, & venenis reſiſtit, vnde theriaca ruſticorum *nominatur.*

Quærit Gal. *lib 3. de temperament. cap. 3.* cur allium, cæpa, & cinapi, cuti impoſita eam exulcerent, deuorata verò interiora non erodant? Reſpondet, quia concoquuntur in ventriculo, & aliis partibus, in eodem loco non manent, ſed per partes diſperguntur, & quia multis cibis, & potibus, (quæ ratio præcipua eſt) permiſcentur.

Cepa calefacit, & exſiccat ordine quarto. Acris enim eſt atque mordax, eſt tamen aliqua differentia ſecundum magis, & minus, vt de Raphanis diximus; & inter illas differentias, longa acrior eſt, quam rotunda, rubra quam alba, ſicca quam viridis, cruda quam cocta, paucum, & prauum alimentum præbet, flatulentos gignit ſpiritus, hinc largiori vſu, capitis dolores inuehit, ſomnia facit turbulenta, oculis nocet, vt & gingiuis propter acrimoniam. Incidit, attenuat, aperit, & menſes mouet.

Quamuis Cepa prauum ſit alimentum, optimum tamen eſt medicamentum, & in multorum morborum curationibus mirabiliter conducit. Ac primum cepæ ſub cineribus coctæ, tuſſientibus, & aſthmaticis proſunt cum butyro comeſtæ. Idem beneficium conferunt cum Iuſculo carnium elixæ. Calculoſis plurimum conferunt manè comeſtæ, & aceto priùs intinctæ. Aqua illarum deſtillata in B. M. cum ſaccharo, in eodem affectu miranda præſtat. Si in orbiculos ſcindantur, & in aquam per noctem macerentur; Aqua illa pueris exhibita, lumbricos potenter enecat. Exterius etiam admotæ ſuppreſſam vrinam promouent. In hunc vſum ex cepis conciſis, & in ſartagine frixis cum ol. communi, deinde additis, ouis, placenta conficitur pubis regioni applicanda, ad vrinam retentam prouocandam, vel pelliculæ earum in ſacculum coniectæ, & in vino albo decoctæ, eidem parti admouentur. Felicius operantur ſi pars oleo ſcorpionū prius inungatur. Cepe excauatæ & ol. amygd. amar. repletæ, ac ſub cineribus coctæ, denique expreſſæ, eiuſmodi liquorem fundant, qui ſedi illitus hæmorroidum promouet.

Eædem coctæ ſub cineribus, & in mortario marmoreo cum piſtillo ligneo, contuſæ, addita butyri recentis æquali portione, dolorem hæmorroidum ſedant, & tumentes hemorrhoides emolliunt ac breuiter diſcutiunt.

Porrum ſimilem cum Cepis habet naturam: & temperiem, eaſdemque facultates, ſed paulo debiliores. Ab Hippocrat. commendatur, 1. de morb. mulier. *ad iuuandam conceptionem, non ſolum intus aſſumptum, ſed etiam exterius admotum, per fomenta ſemicipia, & cataplaſmata.*

Hoc præcipuè dependet a vi abſterſoria, qua vterum expurgat a muſcoſis humoribus, qui ſeminis retentionem, & actuationem prohibent.

CAPVT XV.

De Fructibus eſculentis vſitatioribus.

Poma omnia refrigerant & humectant. Differunt tamen inter ſe varia eorum ſpecies ſecundum magis, & minus. Acidiora enim frigidiora ſunt, & aluum aſtringunt. Dulcia ſunt magis temperat, ac & aluum laxant.

Cruda difficilis ſunt concoctionis, cocta verò non item. Cardiacam vim obtinent, præſertim redolentia ideo melancholicis admodum vtilia.

POmorum facultates aduerſus morbos melancholicos; animaduerti poſſunt ex ſyrupis, qui in Officinis habentur, huiuſmodi morbis deſtinatis, quales ſunt ſyrupus de pomis Regis Sapor, & ſyrupus de pomis redolentibus. Præterea in ſyrupis magiſtralibus, qui ad prædictos morbos præſcribuntur, nunquam omittitur ſuccus pomorum redolentium. Vis laxandi aluum, ex eo dignoſcitur, quod iis qui eam aſtrictam habent, poma cocta præſcribuntur, per horam ante cibum vſurpanda.

Pyrorum (vt etiam de pomis dictum eſt) variæ ſunt ſpecies, & varia eorum temperamenta. Inſipida enim frigida, & humida ſunt.

Acida, auſtera, acerba, frigida, & ſicca. Dulcia ad aliquam calorem incliuant. Omnia aſtringendi vim obtinent: ſed maiorem auſtera, & acerba; minorem dulcia, minimam inſipida. Cocta crudis vtiliora ſunt, & ventriculo conuenientiora.

Cydonia terrena ſunt natura, valdè aſtringunt, refrigerant, & ſiccant, gradu ſecundo. Vomitum & alui fluxum curant; cor exhilarant eique robur addunt, venenis reſiſtunt; & ventriculi concoctionem adiuuant in menſa ſine ingeſta, quia orificium claudunt.

Pruna recentia refrigerant, humectant, aluum emolliunt, & parum nutriunt. Facilè corrumpuntur, vnde largiore vſu febres putridas, diarrhœas, & dyſenterias pariunt, præſertim ſi non ſatis matura comedantur. Ab iis abſtinendum, quibus ventriculus frigidus, & humidus, ac debilis eſt, tum etiam ſenibus, & multa pituita refertis. Conueniunt autem iuuenibus, bilioſis, & ſanguineis, ſtatuoſa maximè aeris conſtitutione. Siccata ſtomacho ſalubriora ſunt nec tam facilè corrumpuntur: ventrem inſuper ſubducunt in aqua cum ſaccharo decocta.

Multa perſica frigida & humida ſunt gradu ſecundo. Prauum generant ſuccum & facilè corruptibilem. Ideo monet Gal. 2. de alim. facult. cap. 19. *poſt alios cibos non eſſe comedenda. Dicit enim, corrumpi in ſuperficie natantia. Sumenda igitur ante fercula alia, ſic enim fiet, vt facilè egerantur, aliis cibis viam muniant ſi enim ſumpta fuerint poſtrema, vna ſecum alia quoque corrumpunt. Praua eorum qualitas corrigitur vino, & ſale. Quidam decoquunt ſupra cineres calidos, vt poma, & ſacchare conſpergunt, quæ correctio omnium optima eſt.*

Præceptum Gal. de malis Perſicis, vt ante alios cibos ingenerantur, omnibus fructibus conuenit, qui frigidi & humidi valdeque corrupti, biles ſunt. Illi enim diu retenti in ventriculo corrumpuntur, & aliis cibis innatantes, eos quoque corrumpunt.

Mala Armeniaca, Perſicorum temperiem æmulantur, ſed paulo minùs humida; illa tamen bonitate ſuperant, Galeno

leno

leno, teſte, neque tam facilè aceſcunt, aut corrumpuntur. Sunt etiam ſuauiora, ideò magis grata ventriculo, cuius mos eſt ſibi gratiora melius concoquere.

Ceraſa cum prunis maximè conueniunt, tum ratione temperiei, tum ratione facultatum. Non leuis tamen eſt in varijs eorum ſpeciebus differentia. Acida enim magis refrigerant, & difficilius corrumpuntur, dulcia verò magis corruptibilia ſunt.

Ficus recentes in actiuis qualitatibus temperatæ, in paſſiuis humidæ ſunt. Satis laudabilem ſuccum generant, ſi perfectam maturitatem adeptæ ſint. Si verò ſatis maturæ non fuerint, (quod ex eo cognoſcitur, cum ex arbore decerptæ lac in extremo pediculi emittunt) tunc prauum, & corroſiuum ſuccum producunt, vnde febres putridæ, ac præſertim dyſenteriæ oriuntur. Facilè in ventrem deſcendunt, & primo cibo aſſumptæ, eum laxant, abſtergendi vim obtinent.

Ficus, ſicca, caricæ vulgò dicta, calida ſunt in primo gradu, attenuandi, atque abſtergendi facultate prædita ſunt. Vires fouent, aluum ſubducunt, renes mundificant, frigidi pulmonum vitijs opitulantur, hepatis, & lienis obſtructiones reſerant. Largius ingeſta ſitim excitant, quia æſtuoſa. Sanguinem impurum & putr[illegible] br[illegible]xium generant, vnde ex illarum v[illegible] crebro pecu[illegible] [illegible] prouentus, aut ſcabies exoritur.

Venenis reſiſtere non pauci autores referunt, & Plinius narrat Mithridatem Regem Ponti alexipharmacum in parato habuiſſe contra venena præſentiſſimum, quod ex ficubus, nucibus iuglandibus, folijs rutæ, & ſale confectum erat. Quintus Serenus ingredientium doſin notat, dicitque compoſitum ex folijs rutæ 20. ſalis grano 1. nucibus duabus & totidem ficubus.

Vuæ inter autumnales fructus principatum obtinent, vt teſtatur Gal. 2. de alim. fac. cap. 9. eo quod plus nutriant, quam reliqui fructus, minimumque praui ſucci contineant: modo ad perfectam maturitatem peruenerint. Bene nutrire oſtendit exemplo eorum, qui vineas cuſtodiunt: Illi enim poſtquam per duos menſes cuſtodiæ præfuerunt, & ſolis vuis, ac ficubus paſti ſunt, corpulenti admodum euadere ſolent. Caro tamen quæ inde progignitur, minus firma denſaque eſt illa, quæ ex carnibus generatur.

Bonitas vuarum in omnibus regionibus eadem non eſt. Quæ enim in frigidis locis proueniunt, & perfectam maturitatem non adipiſcuntur, acidæ ſunt, auſteræ, vel acerbæ, & ſanitati plurimum infenſæ. Contrà verò quæ in calidis regionibus adoleſcunt, gratam habent dulcedinem, corpus reficiunt, & humectant egregiè. Pueris maximè conueniūt, propter magnam temperamenti anologiam: ſunt enim calidę & humidæ. Nonnullos puerulos febre hectica laborantes, & maraſmo conſumptos, ſolo vuarum vſu reſtitutos vidimus, quas in omnibus paſtibus copioſè cum pane comedebant. Sed perpetuò cauendum eſt, vt ſint bene maturæ, & ijs qui admodum debilitati ſunt, à pellibus exuendæ, ne illæ deglutitæ ſtomachum grauent; incoctiles enim ſunt. Recenter è vite decerptæ, calidiores ſunt, & empyreuma retinent à radijs ſolaribus impreſſum, ſi autem per biduum aut triduum aſſeruentur, frigidiores euadunt. Vuæ penſiles inter cibos, refrigerantes enumerantur.

Vuæ paſſæ calidiores ſunt, & æſtuoſa ab Hippoc. dicuntur, bili enim generandæ idoneæ ſunt quemadmodum omnia dulcia, in corporibus ſcilicet biliosis; nam frigida & temperata bene nutriunt, Ex ijs præſtantiores ſunt pingues & tenui folliculo veſtitæ, plenuſque nutriunt. Aluum laxant, & abſtergunt, ſed paulò minus quam caricæ; magis tamen ſtomachum ornant Pectori renibus, & veſicæ plurimum proſunt. Scribit Gal. 8. κατὰ τόπους, vuam paſſam hepati tota ſubſtantia familiarem eſſe.

Hæc cum hepate familiaritatis locum dedit electuario de paſſulis, quod & electuarium de vino appellatur, hepati roborando conuenientiſſimus; eaq; ratione ad hydropem maximè commendatur. Illius deſcriptio reformata habetur in *Praxi medica noſtra, cap. de hydrope*. Nos aliquot puerulos ab hydrope liberatos vidimus vſus huius Electuarij ſimplicius parati. Coquebantur paſſulæ vino albo ad conſumptionem vini, per ſetaceum traijciebantur; atque iterum recoquebantur ad cydoniati conſiſtentiam, eaque vtebantur in omni paſtu, interiectis aliquot purgationibus ſpecificis.

Valde vſitatæ ſunt in Germania, multiſque alijs locis paſſulæ laxantes, ijs qui aſtrictam habent aluum vtiliſſimæ, puerulis ijſque qui medicamentorum ſapores ingratos abhorrent, conuenientiſſimæ. Harum deſcriptio habetur in *Pharmacopæa Auguſtana*, in hunc modum.

℞. *Sennæ Alexandrinæ* ℥. iiij. *cinnamom. electi, zinziberis*, ann. ℈. iiij. *aquæ endiuiæ, & vini albi*, ann. ℥. xiiij. Infundantur per hor. vj aut viij. deinde bulliant, & leniter exprimantur: Huic decocto poſt colaturam adde, *ſacchari albi* ℥. iiij. Coquantur ferè ad conſiſtentiam ſyrupi; tum inijce *paſſularum minorum repurgatar.* ℥. xij. Coquantur iterum lege artis, ad iuſtam menſuram.

Amygdalæ dulces moderatæ calidæ ſunt, & pinguem atque oleoſam humiditatem habent. Attenuant, detergunt, vrinas mouent & pulmones in primis ab infarctu liberant, branchiorumque aſperitates leniunt. Copioſè nutriunt, & alimentum euchymum, ſed craſſum præbent, genituram augent, ſomnum conciliant, quia halituoſæ ſed difficilè concoquuntur, propter ſubſtantiæ craſſitiem. Infinitis, penè modis præparantur ad rem cibariam à coquis, piſtoribus, & dulciarijs.

Nuclei pinei ad naturam amygdalarum maxime accedunt: ſunt enim calidi & humidi, craſſumque ſuccum generant, ac difficile concoquuntur. Lac & ſemen augent, ac venereos ſtimulos irritant. Deturgunt, humectant, reficiunt & impinguant; vnde tuſſientibus, phthiſicis & tabeſcentibus conferunt.

Nuces auellanæ ad pineorum, & amygdalarum temperiem accedunt, ſed difficilius concoquuntur, & ventriculum grauant. Largius comeſta in ventriculo cibis ſupernatant, vomitum, flatus capitiſque dolores creant. Nephriticis conferunt ante paſtum eſitata, & à calculo præſeruant.

Nuces iuglandes calidæ & ſiccæ ſunt, parum nutriunt, & difficile concoquuntur, ſtomacho nocent bilem generant, capitis dolorem inferunt, & pulmoni noxiæ ſunt, lumbricos expellunt. Virides cum ſacchare conditæ, cortice priori detracto, ſtomachum & cor roborant. Siccę venenis reſiſtunt, vt in ficuum explicatione, de Antidoto Mitridatis dictum eſt.

Præcipit ſchola Salernitana, poſt piſces nuces eſſe comedendas, cuius præcepti ratio eſt, quia piſces frigidi ſunt, & humidi, phlegma generant, facile corrumpuntur, & putreſcunt, præſertim in debili, frigido, humidoque ſtomacho. Nonnulli etiam, præſertim ij qui in cœnoſis, ſtagnantibuſque aquis habitant, maligni aliquid habent. At nuces aridæ calefaciunt, & exſiccant, putredinem arcent, & malignitati reſiſtunt.

Caſtaneę in actiuis qualitatibus temperata ſunt, ad calidum vergentes, in paſſiuis vero ſicca. Satis copioſum præbent nutrimentum ſed difficilè concoquuntur, ſuccum producunt, craſſum flatus excitant, aluum aſtringunt. Elixa cum fœniculo minùs flatuoſę ſunt, quam aſſa, quæ illicò ſtomachum inflant: varijs tamen modis corrigi poſſunt, quod ex culinis petendum eſt.

Melones frigidi & humidi ſunt, ſitim ſedant, vrinas mouent, facillimè corrumpuntur, & corrupti naturā veneni induunt; vnde cholera, morbus, aut febris maligna excitari ſolet.

Eorum noxa aliquatenus euitatur; ſi multo ſale corrigantur, in prima menſa modica quantitate ſumantur, vt melius concoquantur, & faciliùs ad inteſtina deſcendant, ſi merum ſuperbibatur, & cibi euchymi poſtmodum ingerantur.

Quidam volunt vinum poſt melonum eſum aſſumptum magis nocere, quod prauum illorum ſuccum citiùs deferat ad penitiora corporis, vbi noxam grauiorem inferre ſolet. Verum id quidem locum habere poteſt, ſi vinum debile, aquoſum, & minus potens, vel in nimis exigua quantitate bibatur; ſed ſi generoſum, & ſatis copioſè ſumptum, omnem melonum noxam corrigit, & bona fit illorum concoctio, vbi poſtmodum eorum ſuccus ad venas translatus, ſuam malitiam depoſuerit.

Cucumeres ſunt frigidi & humidi fere in tertio gradu: prauum ſuccum corpori ſuppeditant, ac facile putreſcibilē, vnde febribus malignis, diarrhæa, ac dyſenteria materiam ſup[illegible] poſſunt.

Cu-

Cucurbita frigida & humida eſt gradu ſecundo. Parum alit, ſuccum gignit improbum, cucumeribus tamen ſalubriorem, & in iuſculis commode æſtuante cœlo vſurpatur, refrigerat enim, & humectat, biliſque feruorem contemperat.

Articoca, quam Gal. Cynarrum, recentiores ſcolymum vocant, calida eſt in gradu ſecundo, ſicca in primo. Flatus generat, venerem ſtimulat, caput grauat. Hanc Gal. vocat edulium cacochymum, præſertim cum pluſculum obduruit. Tunc enim habet ſuccum bilioſum in copia maiori totamque ſubſtantiam lignoſiorem: adeò vt ex hac quidem ſuccus gignatur melancholicus, ex ipſo vero ſucco, tenuis ac bilioſus.

CAPVT XVI.

De cibis, qui ex Animalibus petuntur, Ac primum de carnibus in genere.

Carnes animalium plurimum inter ſe differunt, non ſolùm ratione diuerſarum ſpecierum, ſed etiam in vna, & eadem ſpecie, ratione ætatis, regionis, pabuli, habitus, caſtrationis, ſexus, & præparationis.

Iuniorum animalium caro, & præſertim recenter genitorum, mucoſa eſt, mollis, humida, & excrementis referta, eorum maximè quæ natura ſunt humidiora: facilius tamen concoquitur; & aluum fluidam reddit.

Vetuſtorum animalium caro dura eſt, ſicca, neruoſa, concoctu difficilis, paucique ac praui alimenti.

Eorum vero animalium caro, quæ in media ætate ſunt conſtituta, medio modo ſe habet.

Quæ humida, & paluſtria incolunt loca, carnes habent humidas, & ſuperfluitatibus plenas. Quæ ſicca & montoſa, excrementis vacuas, concoctu faciliores, & nutriendum aptiores.

Animalia ſilueſtria carnes ſicciores, & magis excrementis vacuas largiuntur domeſticis & vrbanis, quæ carnes habent humidiores, magiſque excrementitias.

Carnes macilentæ, & extenuatæ, duræ ſunt ac ſiccæ, concoctu difficiles, & parum nutrientes: pingues verò, & obeſæ præ humidæ ſunt. & ventriculo infenſæ, nauſeamque pariontes, ſi pinguedo admodum exceſſerit. Si verò medio modo ſe habeant, hoc eſt, neque macriores, neque pinguiores, ſubſtantiæ bonitate, & saporis ſuauitate, reliquis præferendæ.

Animalia quæ in locis nutriuntur, optimis paſcuis refertis, ſapidiora ſunt, & melius nutrientia: ſic verueces in dumetis noſtris, thymo, lauendula, rore marino, alijſque plantis aromaticis refertis, enutriti, longè ſuauiorem carnem habent ijs, qui in montibus, hiſce plantis deſtitutis aluntur. Sic etiam perdices montanæ noſtratibus inſipidiores ſunt.

Caſtratorum animalium carnes teneriores, ſapidiores, & concoctu faciliores ſunt, vt in veruecibus, bobus, ſuibus, & caponibus apparet.

Maſculorum carnes laudabiliores ſunt carnibus fœminarum: quandoquidem mares calidiores ſunt & ſicciores, laborioſiores, & excrementis minùs onerati, vt in pecore bouino, & ouillo conſpicuum eſt.

Carnes elixæ humidiores ſunt, & ad ſeceſſum commodiores.

Aſſa verò ſicciores, quia humiditas & pinguedo igne aſſumpta eſt. Frixæ etiam ſicciores, & acriores. Sale, & aromatibus condita, calidiores, & ſicciores.

Circa carnes aſſas & elixas, eſt *dubitatio*, quæ elicitur ab Ariſtotele, *problem. 54. ſect. 1.* vbi aſſerit, carnes aſſas eſſe humidiores elixis, quod theoremati propoſito, & ſenſibus ipſis repugnare videtur. *Soluitur* tamen dicendo, carnes aſſas eſſe humidiores humiditate propria, & congentia, elixas vero humiditate aduentitia, quæ ab ipſis imbibitur, dum in aqua decoquuntur: ſunt verò ſicciores ratione humiditatis propriæ, quæ in iuſculum extrahitur; vnde fit vt minùs nutriant, quam aſſæ, ſi ſeorſim, & ſine iuſculo ſumantur.

Carnes elixæ magis competunt ijs, qui ſunt adhuc in excremento corporis, qui ſicco ſunt temperamento præditi, & qui calidis ſicciſque laborant ægritudinibus; idque magis in regionibus, & anni temporibus calidis, & ſiccis. Aſſæ verò magis conueniunt ijs qui frigido & humido temperamento præditi ſunt, quibus aluus fluida eſt: & qui morbis frigidis & humidis obnoxij ſunt.

CAPVT XVII.

De carnibus quadrupedum.

Caro veruecina in noſtris regionibus omnium præſtantiſſima, & vſitatiſſima eſt, omni ætati, complexioni, & tempori conuenientiſſima. Temperata eſt, aut ſaltem moderatè calida & humida. Optima tum aſſa, tum elixa, quæ ex veruecibus anniculis, aut bimulis, mediocriter pinguibus, puro in aere, & bonæ notæ paſcuis, enutritis prouenit.

Caro ouilla mali ſucci eſt, & excrementitij, difficilè concoquitur ob ſubſtantiam viſcidam ac lentam, & partus frequentiam.

Agnina caro valde humida eſt, mucoſa, & pituitoſa, & ob hanc cauſam declinanda: Galeni iudicio, *lib. de victu attenuante cap.* 8. Quod tamen de agnis recens natis intelligendum; non verò de adultioribus, qui optimum præbent alimentum, & facile concoquuntur. Hinc caro eorum conuenientiſſima eſt ijs, qui naturæ ſunt delicatioris, ac debilioris, & qui parum exercentur. Præterea diſtinguendum eſt de regionibus, in quibus adoleſcunt. Lutetiæ enim caro agnina magno eſt in pretio, & hædinæ longè præfertur: Apud nos verò hædina agninæ præferri conſueuit.

Caro hædina carnem habet humidam, ſed minùs agnina; ideo præfertur, ſaltem apud nos; moderatè nutrit, ſanguinem gignit tenuem, & humidum, aluum emollit: & melior eſt aſſa, quam elixa, ſicut & agnina

Caro bouina calida eſt, & humida, abſolutè conſiderata, quia omnis caro tale habet temperamentum, vtpote ex ſanguine calido, & humido genita. Comparate tamen reſpectu aliorum animalium, ſicca eſt, ac dura, concoctu difficilis & aluum ſiſtens Sanguinem procreat ſicciorem, & melancholicum; firmum tamen alimentum, ſi bene concoquatur: ideo robuſtioribus corporibus, & valido exercitio vtentibus vtilis.

Vitulina caro in actiuis temperata eſt in paſſiuis humida, boni ſucci, concoctu facilis, ſanis atque ægrotantibus conueniens. Magis tamen competit ijs, qui in otio & delicijs viuunt, quique molliores, ac delicatioris ſunt conſtitutionis, quam baiulis, nautis, foſſoribus, & alijs, qui duros ſubeunt labores, quibus bubula caro eſt conuenientior.

Suilla caro in actiuis temperata eſt, in paſſiuis humida; Galenus humanæ carni ſimilem eſſe aſſerit, & ſi bene concoquatur, omnium ciborum potiſſime nutrire. Craſſum, & lentum habet ſuccum & ideo nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod diſſipari facile nequit.

Porcellorum caro præhumida eſt, & mucoſa, plurimumque gignit pituitæ: magis excrementoſa, quam ſuilla, quia humidior, minus autem nutrit. Alimentum quod præbet, facile quidem ob tenuitatem ſubſtantiæ deſtribuitur, ſed prompte diſcutitur.

Leporina caro ſicca eſt, dura & craſſa, ſanguiniſque melancholici parens. Quod de vetuſto animali audiendum eſt; ſiquidem lepuſculorum caro delicatiſſima eſt, & inter conuiuiorum lautitias cum perdicibus æquiparatur. Laudantur vero bimeſtres, trimeſtres & quadrimeſtres

Cuniculorum caro ad leporinam proxime accedit, in eo tamen diſtinguuntur, quod cuniculi mediæ ætatis reliquis præſtantiores ſunt. Vetuſti autem duriores, ſiccioreſque; iuniores vero, & nuper in lucem editi mucoſiores. Sylueſtres, altilibus præferuntur, vtpote minus excrementoſi, minuſque humidi. Altiles, qui domi educantur, pinguiores quidem, corpulentioreſque ſunt, at ſapore, & ſalubritate ſylueſtribus longè inferiores. Illud pabulum ſapiunt, quo nutriti fuerunt; atque adeo ſi braſſicis alantur; (vt ſæpe fit) abo-

abominabilem ſaporem habent: ſi vero triticum tantùm comedant, valde impinguantur, & delicatiſſimum præbent edulium; quod in Apiciorum gratiam ſit dictum. Syluestres, qui in dumetis noſtris, thymo, lauendula, origano, alijſque herbis aromaticis refertis nutriuntur, ſapidiſſimum, & ſaluberrimum alimentum præbent.

CAPVT XVIII.

De interaneis, & extremitatibus Animalium.

HEpatis ſubſtantia generice conſiderata, craſſum præbet alimentum, & concoctu difficile, gignendiſque obſtructionibus idoneum; magna tamen differentia reperitur ratione animalium à quibus deſumuntur, ſi quidem hepar gallinarum, caponum, anſerum, pipionum, & pullorum gallinaceorum præſtantiſſimum eſt. Ideo prior ſententia de quadrupedum hepate audienda eſt: inter quas hœdi, vituli, & ſues, ſatis laudabilis ſucci iecinora exhibent.

Lien prauum alimentum ſuppeditat, & melancholicum ſuccum producit, difficile concoquitur, & tarde diſtribuitur. Renes difficile concoquuntur, ob ſubſtantiæ ſoliditatem qua præditi ſunt, ſuccum pariunt craſſum; & malum propter varios excrementitios humores, qui eos continuo perruadunt.

Cor fibroſam carnem obtinet, ſolidam, & duram; atque adeo difficile concoquitur, tarde diſtribuitur, & craſſum ſuccum producit. Si tamen bene concoquatur, non paucum corpori alimentum præbet, neque admodum mali ſucci.

Pulmo, hepate, ac liene concoctu facilior eſt, quia vtroque rarior, & mollior, longe tamen hepate quoad alendum inferior.

Glandulæ omnes hoc commune habent vt ſuaues in cibo & teneræ, ac friabiles appareant. Craſſum dant alimentum, & ſi bene animal habeant ſi ſanum, & boni ſucci & probe in ventriculo concoctæ non minus nutriunt, quam carnes muſculoſæ. Minus vero quam par ſit digeſtæ, ſuccum pituitoſum, & crudum generant. Hæc de glandulis mammarum præcipue audienda. Ex alijs vero glandulis, molliores ſanguinem pituitoſum generant, duriores vero crudum.

Lingua vitulina, hœdina, agnina, ſuilla, & veruecina, concoctu facilis eſt, & laudabilem ſuccum generat; bouina paulo craſſior, ſed nutritione ſatis idonea, modo ſale non condiatur, nec fumo induretur.

Cerebrum cibum præbet phlegmaticum, craſſi ſucci, concoctu difficilem, craſſum & tarde permeabilem. Appetitum proſternit & nauſeam parit.

Pinguedo & adeps pauci ſunt nutrimenti, & potiùs carnium nos nutrimentum condimenta, quam alimenta. Ventriculi tunicas laxant, eiuſque tonum diſſoluunt, ac propterea nauſeam pariunt, & appetentiam deiiciunt. In bilioſis corporibus facile in bilem vertuntur; difficillime concoquuntur.

Ventriculi ſubſtantia membranoſa eſt, atque adeo frigida, & ſicca, dura, & glutinoſa. Difficile concoquitur, pituitam generat, obſtructiones parit, multorumque morborum cauſa eſſe poteſt, mollibus & otioſis hominibus vitanda, & baiulis, foſſoribus, nautis, & ſimilis naturæ hominibus tantum exhibenda.

Inteſtinorum eadem eſt ratio, ſiquidem eorum ſimilis eſt natura. Iuniorum tamen animalium, vt agnorum, & hœdorum inteſtina, molliorem habent ſubſtantiam & faciliùs concoquuntur.

Pedes, aliæque extremitates quadrupedum, ex membranis, ligamentis, tendinibus, venis, arterijs, & cartilaginibus compoſitę frigidæ ſunt & ſiccę, lentæ, viſcoſæ, pauci nutrimenti, & difficilis concoctionis; iuniorem tamen, & lactantium animalium extremitates excipimus, vt de ventriculo, & inteſtinis annotatum eſt.

CAPVT XIX.

De Alimentis, quæ in quadrupedum partibus continentur.

Sanguis calidus & humidus, concoctu difficilis, & plurima excrementa generans. Licèt enim, dum in venis continetur, facilè in ſubſtantiam corporis noſtri conuertatur, tamen poſtquam ab ijs eductus eſt, & calorem atque ſpiritus amiſit, concreſcit, & in prauam ſubſtantiam degenerat.

Medulla calida eſt & humida; optimè nutrit ſi bene concoquatur; nimia quantitate aſſumpta ſtomachum relaxat, & nauſeam parit.

Lac integrum in actiuis qualitatibus temperatum eſt, ad frigidum aliquantulum vrgens, in paſſiuis verò humidum, ratione pinguis, & aquoſæ ſubſtantia, emplaſticum, & incraſſans ratione caſeoſa abſterſorium, ratione ſeroſa; contemperatorium, ſeu mitigatorium ratione butyroſa.

Optimi electio eſt, vt ſit candidum clarum, purum atque ſincerum, dulce, omniſque amaritudinis, acrimoniæ, aciditatis & ſalſ dinis expers, odore ſuaueolens, aut ſaltem bonum odoris exiguum quid ſpirans: conſiſtentia moderatum, hoc eſt, neque nimis craſſum & caſeoſum, neq; nimis tenue, & ſeroſum, ſibi ipſi continuum, & vngui inſtillatum cohærens, & non diffluens, recens mulctum & ab animali bene paſto, & habitu petitum.

Lac primum prædictis conditionibus ſtipatum, omnium ferè alimentorum eſt præſtantiſſimum: facilè concoquitur, & leui negotio vertitur in ſanguinem, ſufficienter alit, corpus roborat, atque impinguat, aluum emollit, ſed ſtomachum & inteſtina inflat. Quæ omnia locum habent in corpore temperato, & ſuperfluitatibus vacuo: nam in ventriculo pituitoſo aceſſit in bilioſo nidorem contrahit. Corrigitur ſale, ſaccharo, aut melle. Lac vero vitioſum nocentiſſimum eſt, & tantùm abeſt, vt ad ſuccum laudabilem generandum conferat, vt etiam corpora ſumentium cacochyma reddat.

PRauos vitioſi lactis effectus oſtendit Gal. *lib. 3. de alim. fac. cap.* 15. exemplo nutricum, quæ ob annonę charitatem, vſæ ſunt ſylueſtribus oleribus; pueri enim earum lac ſugentes prauis vlceribus, alijſque affectibus inficiuntur. Item exemplo caprarum ſcammonio, aut tithimalo paſtarum, quarum lac catharticum eſt.

(Inter lactis differentias, ad ſanorum alimoniam magis vſitatas, vaccinum omnium craſſiſſimum & pinguiſſimum eſt: nam caſeoſæ ſubſtantiæ habet plurimum; ſeroſæ vero ſi cum alijs comparetur, minimum. Hinc aluum minùs ſubducit, magis autem nutrit. Difficilius concoquitur, citiùs in ventriculo coagulatur, tardius deſcendit, difficiliùs diſtribuitur; & obſtructionibus generandis magis eſt idoneum. Caprinum mediæ eſt conſiſtentiæ, quemadmodum & Ouillum, quod tamen caprillo craſſius eſt, plus enim caſei habet, minus vero ſeri; ideoque minus deiicit, & valentius nutrit. Aſininum omnium tenuiſſimum & maxime ſeroſum eſt. Verum illius vſus ad Therapeuticen magis, quam ad Hygiemen ſpectat.

Butyrum calidum, & humidum eſt gradu primo, & eiuſdem fere naturæ cum oleo oliuarum maturarum, teſte Auicenna. Magis tamen humidum, quam calidum. Vetuſtum calidius eſt, atque tenuis; recens fere temperatum in actiuis. Nutrit, impinguat, ventrem laxat, tuſſi obnoxijs confert. Nimius illius eſus ventriculi tonum diſſoluit, nauſeam parit, appetitum aufert. Proinde ijs vitandus, qui humidiorem laxioremque habent ventriculum. Vitandus, & calidioris complexionis hominibus, in quibus facilè accenditur, in bilem mutatur. Apponendum eſt prima menſa, citiùs enim exit, cibiſque ingeſtis quaſi viam ſternit. Si autem poſt alios cibos ſumatur, ventriculum relaxat, & in complectendo cibo conſtringendoque orificio ſuperiori eum impedit.

Cremor lactis butyro ſimillimus eſt, & cum eo viribus ac qualitatibus maximè conuenit. In eo differunt, quod butyrum arte extrahitur, cremor verò ſponte ſupernatat. Lac bubulum præſertim, eo maximè abundat. Ob pinguedinis copiam ventriculum relaxat, cibo ſupernatat, alimenta

tur. Illa, vt & tremula, conualeſcentibus, ſenibus, infantibus, phthiſicis, & hæmorrhagia, aliaque indigni euacuatione debilitatis, plurimum conferunt.

Oua longiori elixatione indurata, difficilè concoquuntur, ſuccum craſſum generant, & aluum conſtipant. Aſſa, ſub cineribus magis conſtipant, ſuccique peioris ſunt, craſſiorisque: vim enim ignis patiuntur maiorem, & plus natiuæ humiditatis amittunt, quam elixatione indurata.

Oua frixa omnium peſſima ſunt, ægre concoquuntur lentè permeant, prauum, craſſumque ſuccum gignunt, & humores ſibi admixtos in corruptelam perducunt. Quod tamen intelligendum eſt de ouis ad integram duritiem frixis.

Placentæ enim ex ouis paratæ in ſartagine, cum butyri ſatis bona quantitate: & ad mollem adhuc conſiſtentiam coctæ, ſaluberrimæ ſunt. Idem dicendum eſt de ouis ſuffocatis, quæ ſcilicet conquaſſata in patina concoquuntur ad mediocrem conſiſtentiam cum butyro, vel lacte, ſacchato poſtmodum adiecto. Illa enim facilè concoquuntur, & probè nutriunt.

CAPVT XXI.

De Piſcibus.

Piſces in genere, frigido & humido temperamento præditi ſunt, alij tamen plus, alij minùs; & quoad ſubſtantiam plurimum euariant, vt alij concoctu faciles ſint, ac ſuccum laudabilem generent, alij vero difficile concoquantur, & magnum faciant excrementorum prouentum.

Piſces qui in limoſis, ſordidis, grauiterque olentibus aquis degunt, inſaluberrimi ſunt. Improbantur etiam qui in paludibus, ſtagnis, fluminibus paruis, atque ſtagnantibus, aut cœnoſis, & turbidis, aut magnarum ciuitatum, quas præterfluunt excrementis, & ſordibus inquinatis, verſantur.

Maximè probantur piſces ſaxatiles, qui in ſaxoſis aquis deliteſcunt, quę limpidiſſimę ſunt. Facile enim concoquuntur & mediæ conſiſtentiæ ſanguinem, hoc eſt, neque nimis tenuem neque nimis craſſum producunt.

Squammoſi piſces, & carnem teneram atque friabilem habentes, ſalubriores ſunt ijs, qui ſquammis carent. Illi enim ſubſtantiam habent ſicciorem: hi vero lentam, glutinoſam & humidiorem.

Piſces in alto mari degentes, meliores ſunt, qui ab vndis agitantur, motuque continuo ſicciores redduntur. Littorales his cedunt, quia mare in littore minus agitatur, eſtq; ibi impurius.

Ex generalibus hiſce theorematis facile erit ſingularum piſcium ſpecierum naturam, ſalubritatem, aut inſalubritatem diſtinguere, vt in ſingulis enumerandis tempus inſumere non opus ſit.

CAPVT XXII.

De Condimentis.

Cinamomum calidum eſt ordine tertio, ſiccum ſecundo. Vrinas mouet, menſes prouocat, viſum acuit, attenuat, incidit, digerit, concoctionem iuuat, flatus diſcutit, parteſque corroborat, leuiter aſtringit.

Garyophylli ſunt calidi, & vtero appropriati. Cerebrum roborant, materiam deſtillationum abſumunt, mentem erigunt, memoriam firmant, & frigidam humidamque cerebri intemperiem corrigunt, & morbis ex ea oriundis medentur: ſpiritus vitales reficiunt, ſyncopen arcent, ventriculi concoctionem promouent, nauſeam tollunt, flatus diſcutiunt: Vterum recreant, illiuſque affectus leniunt: viſum acuunt, & venerem ſtimulant.

Zinziber calidum eſt ordine tertio, & humidum primò, facilè cariem contrahit propter humiditatem. Ventriculum roborat, flatus diſcutit, inappetentiam a frigidis humoribus oriundam curat.

Piper calidum eſt ordine tertio, & ſiccum. Longum minùs habet ſiccitatis, quo fit vt carioſum euadat. Album acrius, & calidius eſt nigro. Ventriculi concoctionem iuuat appetentiam mouet, flatus diſcutit, tuſſi & pectoris vitijs medetur, partum adiuuat, & oculorum caliginem diſcutit.

Nux moſchata calefacit, & ſiccat gradu ſecundo, aſtringit, & propterea ventriculum roborat: flatus diſcutit, oris halitum commendat, alui fluxum cohibet, frigidis cerebri, neruorum, & vteri affectibus medetur.

Crocus calefacit gradu ſecundo, ſiccat primo; leniterque aſtringit, concoctionem adiuuat, vrinam mouet, venerem ſtimulat, vim habet cardiacam, venenis inimicam, putredini aduerſam. Tuſſientibus, aſthmaticis, phthiſicis, & pleuriticis mirabiliter ſubuenit: vnde anima pulmonum appellatur. *Elegantem*, inquit Dioſcorides, *faciei colorem præſtat*, obſtructa viſcera aperiendo, & concoctionem ventriculi promouendo, ſi moderatè vſurpetur.

Menſes etiam retentos, fœtum, & ſecundinas potenter educit. Nimio vero vſu, aut aſſidua odoris inſpiratione, caput lædit, id enim replet, mentemque perturbat: ſpiritus attenuat, diſſoluit, vt in magna quantitate ſumptus, mortem inferre valeat.

Mulierem nouimus, quæ ad prouocanda menſtrua, eam croci quantitatem ſumpſerat, quam ei ſeplaſiarius pro quinque aſſibus dederat. Inde tanto impetu menſes prorupere, vt intra triduum e viuis ſublata fuerit.

Ad pulmonis affectus tam efficax eſſe remedium ſcribit Dodonæus vt ſubinde phthiſicis in ſummo vitæ diſcrimine & animam propè agentibus, ſpiritum reducat, vitamq; ad dies aliquot proroget, ſcrupuli dimidij, aut ad ſummum ſcrupuli vnius pondere, cum paſſo, aliove dulci vino exhibitus. Eodem modo oblatum, aſſerit, grauiſſimas dyſpnœas ſubitò citrà febrem irruentes, momento temporis auferre, idque non ſemel fuiſſe obſeruatum.

Bellarium ſinapis, quam *moſtardam* vulgò vocant, quaſi multum ardens; frigidam & humidam ventriculi intemperiem corrigit, pituitam illius parietibus hærentem detergit, concoctionem adiuuat, & deiectam appetentiam excitat.

Sed calidum eſt ordine ſecundo, & ſiccum tertio. Abſtergit, digerit, aſtringit, condenſat, putredinem arcet, torpentem appetitum excitat, ventriculi concoctionem adiuuat, aluum ſubducit, & omnibus edulijs gratum ſaporem conciliat. Nimia quantitate vſurpatum, calculum gignit, pruritum parit, ſcabiem inducit, impetiginem acceſſit. Scorbutum generat, quod nationes ſalſis tum piſcibus, tum carnibus quotidie vtentes experiuntur. Aciem oculorum obtundit, genituram minuit, bilioſis, & melancholicis nocet.

Cibi ſale conditi frequentius aſſumpti eaſdem noxas inferunt. Præterea duriores & concoctu difficiliores redduntur, quia natiua eorum humiditas abſumitur: vnde ſubſtantia eorum condenſatur, & induratur, quo nomine coctioni fit rebellior.

Oleum recens & dulce, ex maturis oliuis expreſſum, modicè calidum eſt & humidum: Emollit, laxat, lenit, acrimoniam omnem contemperat, lumbricos enecat, & venenis reſiſtit.

Saccharum calidum & ſiccum eſt in gradu primo: putredinem arcet, abſtergit, & ideò ſtomachum iuuat, quia detergendo, illius phlegma eluit. Attamen ſi ſtomachus bile inquinatus fuerit, nocebit, quia in bilem conuertitur. Renibus & veſicæ confert, arenulas, & mucoſam pituitam abſtergendo: pectus lenit, & mundificat; aluum laxat; optimè nutrit: verum nimio vſu obſtructiones generat, vt alia dulcia, quia promptè rapiuntur ab hepate, ſicque alia edulia admixta nondum ſatis concocta attrahuntur. Dentibus eſt inimicum quos denigrat, & ad cariem perducit: ideò poſt illius vſum os colluendum eſt.

CAPVT XXIII.

De Melle.

Mel calidum, & ſiccum eſt gradu ſecundo; eſt tamen quedã differentia ratione locorum ex quibus mel ab apibus colligitur.

Digitized by Google

Calidius enim, & ſiccius eſt, quod in locis prouenit calidioribus, thymo, lauendula, roremarino, aliiſque herbis aromaticis refertis: in regionibus vero frigidis, huiuſcemodi herbis deſtitutis, minus calidum eſt. In genere, flauum calidius, ficcuiſq; eſt albo, & ſenſus oſtendunt aliud alio eſſe odoratius, & acrius, atque adeo viribus & qualitatibus potentius. Abſtergit, aluum mouet, vrinam prouocat tuſſi medetur, putredini mirum in modum aduerſatur, & fructus horai maximè corruptibiles, ſi cum melle aut ſaccharo condiantur, incorrupti permanent ad plures annos. Vtile eſt ſenſibus, & frigidi temperamenti hominibus, & hyemali tempeſtate: noxium vero iuuenibus biliosis, & tempore æſtiuo. Calculoſis aſthmaticis, aliiſque pulmonum affectibus obnoxiis, maximè conducit. Purum homini nutrimentum exhibet, corporis, animique vires reficit, ſenſus omnes recreat, eoſque acutiores reddit.

Mellis naturam & facultate capite proprio, & ſeparato explicare voluimus, tum propter illius præſtantiam, tum quia non ſolum inter condimenta, ſed etiam inter alimenta locum habet; ac denique quia Galen. 11. *ſimpl.* ſcribit, mellis naturā ſeparatum quid eſſe a plantis, & animalibus.

Illius præſtantia multis authoritatibus & exemplis confirmatur. Plinius enim mel, diuinum nectar appellauit. Idem ex Ariſtæo, mella non minima huius vitæ munera vocauit. Maximo autem in vſu fuiſſe apud antiquos, & plurimam, ad ſanitatem conſeruandam, vtilitatem attuliſſe, hiſtoriæ plurimæ teſtantur. Pythagoras (referente Laertio) cum frugaliſſimè viueret, ſolo ſæpe melle contentus fuit, & ad annum nonageſimum vitam perduxit, Eoſque ſine morbo viuere poſſe æſtimabat, qui mel crebro comederent. Refertque Athenæus, Pythagoricorum cibum panem fuiſſe cum melle. Gal. 5 *de ſanit. tuend. cap. 4.* refert hiſtorias Antiochi Medici & Thelephi Grammatici, quorum ille ſingulis diebus tertia diei hora, panem ſumebat cum melle Attico, rarius crudo, plerumque cocto, & ſic cum alia victus ratione ibi deſcripta annum octuageſimum exceſſit. Hic vero pro ientaculo mel crudum eſitabat, cum alica in aqua cocta, & ad centeſimum annum vitam protraxit Plin. *lib. 22. cap. 24.* De Pollione Romano annum centeſimum excedente refert: cum Auguſtus Imperator illius hoſpes interrogaſſet, quanam ratione maximè, vigorem illum animi corporiſque ſeruaſſet, reſponſum tuliſſe, foris oleo, intus melle. Quod a Democrito didicerat, qui aliquando interrogatus, quomodo quis in ſanitate vitam traducere valeret; reſpondit, ſi exteriora oleo, interiora melle rigarit. Idem Democritus, cum in ſenectute vitæ eſſet pertæſus, eam ſubtractione alimenti finire conabatur. Sed cum ingruerent Theſmophoria, ſeu ſacrorum cerealium dies, rogantibus mulieribus, ne per id tempus domum funeſtaret, vas melle plenum adferri iuſſit, & ſola illius anaphora, hoc eſt, euaporatione, ad aliquot dies vitam produxit. Scribit etiam Athenæus Cyrnios, qui Corſicam inſulam habitant, ideo eſſe longæuos, quod mellis cibo vtantur aſſiduè, cuius maxime copia ibi colligitur. Denique ſacri Codicis teſtimonio, mellis præſtantia confirmatur, vbi de Ioanne Baptiſta loquens, *Butyrum*, inquit, *& mel comedet, vt ſciat eligere bonum & reprobare malum*; cum enim boni & laudabiles humores ex melle generentur, & ex bonis humoribus boni ſpiritus, a quibus functiones corporis omnes, atque adeo functiones cerebri principes exercentur; conſequens eſt, illius vſu ingenium & intellectum acui, cuius tota operatio in boni & mali exquiſita dignotione conſiſtit.

Mellis natura ſatis recondita eſt, quandoquidem incertum eſt ad quam rerum claſſem reuocari debeat; cum ſcripſerit Gal. *loco ſuprà citato*, illius naturam ſeparatum quid eſſe a plantis & animalibus. Et authores in hac re maximè variant, aliis ab aere purè & ſimpliciter prouenire, & ab apibus in eſcam colligi, atq; in fauos transferri afferentibus; aliis vero dicentibus ex plantarum ſucco ab apibus generari. Prior ſententia ab Ariſtotele, Galeno, aliiſque innumeris magis probatur: Et confirmatur experientia, quod in regionibus melle abundantibus, verna tempeſtate, matutinis horis, folia plantarum melle referta comperiuntur, quod e xaere promanauit. Eſt igitur mel, ros quidam aereus & pinguis, ex pinguibus quibuſdam vaporibus è terra eleuatis, & in aere cōdenſatis genitus, quod ab apibus ſupra flores præſertim, tum etiam folia plantarum, non raro colligitur, & ad cibū in fauis reſeruatur. *Dubium* tamen aliquod remanet, num ex ipſo florum ſucco aliquid etiam mellis generari poſſit, quandoquidem nemini dubium eſt, quin cera ab ipſis apibus ex plantarum ſuccis generetur, quæ cum maximam habeat analogiam cum melle, veriſimile videtur, mel etiam ex iiſdem ſuccis in roris penuria generari poſſe. Hoc ſaltem certiſſimum eſt, mel qualitates plantarum referre, è quibus colligitur. Sic quod in thymo colligitur, thymum redolet, quod in Sardinia prouenit vbi abſynthii magna copia creſcit, amarum eſt: in Ponto vero eſt venenatum propter rhododendron, quod in eo magna copia adoleſcit. *Verum* qualitates plantarum melli facilè communicari poſſunt, dum in eas ſpargitur, iiſque tenaciter adhæret, & aliqua ex parte imbibitur.

Mellis optimi electio ab autoribus propoſita eſt, vt ſit colore flauo, odore ſuaui, nullum nec florum, nec herbarum odorem, aut ſaporem referens, guſtu iucundum. Album tamen, quale eſt noſtrum Narbonenſe, & quale Atticum olim fuit, præſtantius eſt in ratione alimenti, quia magis temperatum. Flauum verò præferri poteſt in ratione medicamenti. Omne tamen mel eſt alimentum medicamentorum, quia non ſolum perfectè nutrit, vtpote puriſſimum & incorruptibile alimentum, ac excrementis vacuum; ſed etiam corpus calefacit, pituitam ventriculo, & inteſtinis hærentem abſtergit, aluumque laxat. Aliaque commoda non pauca corpori ſuppeditat.

Mel vernum præſtantius eſt autumnali, quia è cera noua exemptum, nouelliſq; ſtirpibus genitum. Æſtiuum deterius eſt verno, quia calidius, & acrius. Hybernum omnibus deterius, *halitum enim ceraginis expirat, inquit Dioſcorides, &* craſſius exiſtit.

CAPVT XXIV.

De Potu & materia Potulenta.

Aqua ſimplex frigida eſt & humida. Omnium verò optima, quæ limpida & clara eſt, pura, minimeque cænoſa & ab omnibus, quæ innatare ſolent, ramentis liberata: omnis ſaporis, omniſq; odoris expers: tenuis & leuis: quæ hypochondria celeriter permeat, & per corpus cito diſtribuitur: cito caleſcit & refrigeratur. His optimæ aquæ notis ab autoribus propoſitis, duæ aliæ addi poſſunt non ita vulgares: vt ſcilicet duo linteï fruſta eiuſdem ponderis ſumantur, & in aquis diuerſis humectentur, ac poſtmodum ad ſolem exſiccentur, ſi alterum prius exſiccetur, melior erit aqua in qua illud humectatum fuerit. Deinde poſtquam ambo exſiccata fuerint, iterum ponderentur, & ſi vnum altero leuius ſit, melior erit aqua in quam demerſum fuerit.

Ratione locorum ex quibus aquæ deſumuntur, Fontana reliquis præferenda eſt, modo cōditiones habeat ſuperiori theoremate *propoſitas, ſi enim iis deſtituatur, improbanda eſt Hipp.* lib. de aere, loc. & aq. *alias proponi conditiones, vt ſcilicet verſus ortum ſolis, præcipuè æſtiuum ſcaturiat: per terram mundam, minimeque lutoſam, vel argilloſam: ſed per arenas, & lapillos fluat: quæue hyeme ſit calidior; æſtate vero frigidior. Hoc enim ſignificat ex profundis terræ viſceribus eam ſcaturire, quæ propter antiperiſtaſim hyeme calent, æſtate vero frigent, vt in puteis ſolet contingere. Quæ ad Septentrionem aut Occidentem oriuntur, & Solem auerſum habent, deteriores ſunt, vtpote crudæ graues, & tardè permeantes.*

Aqua pluuialis poſt fontanam omnium optima cenſetur, imò vero à quampluribus autoribus fontanæ præfertur, ſi conditionibus requiſitis ſtipata ſit. Illæ autem conditiones ſunt, ſi fictilibus tubis in contactam ciſternam deducatur; ſi per locum arena repletum transfundatur; ſi verno tempore blandè & pacatè, non autem procelloſè decidat: in ſi munda ciſterna pura & incorrupta ſeruetur; neque ſordes, aut vitium aliquod contrahat ex regulis, quas eluit.

AQuæ fontanæ primum locum conceſſimus, iuxta ſententiam Hipp. Gal. & Auicennæ. Multa tamen afferri poſſunt, quæ pluuialem cum ea, de dignitate certare poſſe oſten-

oſtendant. Ac *primum*, Celſus, *lib. 2. cap. 18. leuiſſima*, inquit, *pluuialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo, poſt hæc ex niue, aut glacie. grauior his ex lacu, grauiſſima ex palude.* Aetius *tetrabibl. 1. ſerm. 5. cap. 165. Aqua pluuialis*, inquit, *omnium leuiſſima cenſetur, & facile tranſmutatur*. Hippocrates *lib. de aere locis, & aq.* aquam pluuialem laudat, quod leuis, dulcis limpida, & tenuis ſit, ex eo quod a Sole tenuiſſimum trahitur, & leuiſſimam. Vitruuius *lib. 8. cap. 9. Quæ ex imbribus*, inquit, *aqua colligitur ſalubriores habet virtutes, eo quod eligitur ex omnibus fontibus leuiſſimis ſubtilibuſque raritatibus, deinde per aeris exercitationem percolata tempeſtatibus liqueſcendo peruenit ad terram.* Auuerroes *in Canticis*, diſertè aſſerit, aquam pluuialem optimam eſſe, & fontana ac fluuiali longè excellentiorem. His authoritatibus accedunt rationes ab experientia deſumptæ: ſiquidem aqua pluuialis ad ſtateram omnium leuiſſima eſt, promptiſſimè caleſit, atque refrigeratur, hypochondria non grauat, ſed facilè permeat, nullam in colore, odore, vel ſapore inſignem qualitatem obtinet: eiuſque tenuitas ex eo potiſſimum apparet, quod legumina in ea melius coquantur, quam in fontana. Præterea aquæ pluuiæ ſalubritatem oſtendunt olera, & omne ſtirpium genus, quæ imbrium depluuio melius, quam irrigatione nutriuntur, & incrementum capiunt. Imò *& arundines in palude prægnatæ, ſine imbribus non adoleſcunt*, vt Plin. affirmat. Et Ariſtot. 8. *de hyſtor. animal.* dicit, piſces ipſos, qui in aqua continuò degunt, non bene viuere ac ſoboleſcere iis annis, quibus pluuiæ deficiunt. Diceres, humorem in vapores ſolutum, & inſita leuitate ſurſum delatum a cęlo & ſyderibus viuificam vim mutuari, quam poſtmodum hiſce inferioribus impertitur.

Obijci poteſt, niuem & grandines ex pluuiæ materia generari, attamen aquas ex iis eliquatas reijci ab omnibus, cum tamen eandem cum pluuia naturam participent. *Reſpondet* Paulus, aquam niualem & glacialem omnium vitioſiſſimam eſſe, quod aquarum congelatione omnes tenuiſſimæ partes exprimantur.

Secundo obijci poteſt ex Gal. aquam pluuiæ facilè putreſcere & aſtringendi facultate præditam eſſe. *Reſpondet* iterum Paulus, his verbis: *Nemo etiam putreſcibilem aquam deterrimam eſſe iudicet, cum alterationis, mutationiſque procliuitas virtuti magis, quàm vitio adſcribenda ſit.* Et Galenus ipſe 1. *De aliment. facultatib.* ait, ea quæ facilè concoquuntur, facilè item alterari & corrumpi: & contra, quæ concoctu ſunt difficilia, difficiliùs alterari & corrumpi. Ad adſtrictionem vero aquæ pluuiali tributam a Galeno, *Reſponſio* elicitur ex Auicenna, qui dicit, aquam pluuialem ea ratione videri aſtringentem, quod mox diſtribuatur, & ad vias vrinæ penetret: hinc enim fit, vt fæcibus minus humiditate dilutis, factiſque ſiccioribus, aluus aſtrictior euadat. Per ſe autem aqua pluuialis aſtringere non poteſt, cum tenuiſſima ſit, & aerea; aſtrictoria autem vis a terrea materia dependeat.

Ex iis quæ dicta ſunt, aqua pluuialis fontanæ videretur præferenda. Nos tamen fontanam cum grauiſſimis authoribus prætulimus, quia ſi debitis conditionibus in theoremate propoſitis ſtipata ſit, in eodem ſtatu ſemper remanet, neque facilè a cauſis externis immutatur. Contra vero pluuialis tot conditionibus indiget a rebus externis petitis, vt difficillimum ſit omnes concurrere ſimul: ſed aliqua earum deficiente, non parum illam de perfectione ſua amittere neceſſe eſt: ſi nimirum a regulis non diligenter ablutis, ſed ſordibus inquinatis excipiatur, vel in ciſterna non bene mundata ſeruetur, & tempore minus apto colligatur.

Eſt autem *dubitatio* circa tempus aquæ pluuiali colligendæ magis idoneum. Siquidem non pauci ex Hippocr. cenſent, æſtiuo tempore collectam, & cum tonitru deſcendentem eſſe præferendam, quod illa tenuiſſima ſit. Verum licet talis aqua, ratione tenuitatis & leuitatis, aliquam habeat prærogatiuam: tamen cum tempore æſtiuo variæ exhalationes a terra eleuentur, quæ mineralium naturam quodammodo æmulentur, & cum vaporibus miſceantur, ex quibus pluuiæ conflantur: non ita laudabiles videntur illæ aquæ: cuius rei euidens eſt indicium, quo facilè putreſcunt, & vermiculi frequenter in iis generantur. Fulgura enim & tonitrua a ſulphureis exhalationibus oriuntur, quę etiam aliquando aerem odore ſuo inficiunt. Adde quod, æſtatis tempore aquæ ſtagnorum, lacuum, & paludum contrahunt putredinem ex iiſque vapores eleuati pluuiæ materiam ſuppeditant, quæ ideo vitioſa, & facilè putreſcibilis eſt. His rationibus ducti eam, aquam prætulimus in theoremate, quæ verno tempore colligitur: quandoquidem ſtagna, lacus, & paludes aquam habent copioſam eamque puram ex pluuiarum copia, quæ tota hyeme deciderunt. Deinde impoſſibile eſſet, eam aquæ copiam colligere, quæ vſui annuo ſufficere valeret, cum rariſſimæ ſint, & paucæ pluuiæ æſtiuæ, ad aliquot tantum horas perdurantes. Et docet nos experientia hic Monſpelii, vbi aquæ pluuiæ vſus frequentiſſimus eſt, quæ vulgò per hyemis & veris decurſum colligitur, eam eſſe optimam, & omnes habere prærogatiuas, quæ ſupra deſcriptæ ſunt. In decoctione leguminum præſertim, hæc ſola vſurpari ſolet, in qua mollitiem inſignem adipiſcuntur cum in aliis aquis duritiem aliquam retineant, quantumuis decoquantur.

Aqua Putealis craſſa eſt, & grauis; vnde in viſceribus diutius hæret, & obſtructionum generationem promouet. Magna tamen eſt inter aquas puteales differentia, ita vt nonnullæ cum fontanis de bonitate certent, ſi nimirum ſequentibus conditionibus ſtipatæ ſint. 1. Si fontes vicinos habeant, ex quibus aquæ laudabiles ſcaturiunt: conijciendum enim eſt ab illis fontibus aquas ſuas mutuari: vel flumini paro ac rapido vicinæ ſint. 2. Si ex profundis puteis hauriantur, tales enim æſtate frigidæ, hyeme calidæ ſunt, & externis iniuriis minus patent. 3. Si cælum ſpectent, & aeri libero à Sole illuſtrato expoſitæ ſint: Solis namque lumine depurantur & ſerenantur, vt aliſque cuiuſdam auræ redduntur participes. 4. Si frequenter moueantur & hauriantur, attenuantur enim & minus putreſcunt. 5. Quarum putei ſæpe ac diligenter expurgantur, vnde puriores redduntur. 6. Quæ à cloacis ſterquiliniis ſunt remotæ, à quibus prauam aliquam qualitatem mutuari poſſunt. Quæ vero contrarias habent conditiones, illaudabiles cenſendæ ſunt. Quæ enim profundæ non ſunt: (niſi à fontis cuiuſdam ſcaturigine oriantur) iniuriis patent externis: hyeme algent, æſtate calent paluſtrium & ſtagnantium aquarum more. Concluſæ ſub tectis, locisque concameratis, celeſti lumine priuantur, & ſitu mucido inquinantur. Immotæ craſſeſcunt, crudæ manent, putredinis quid concipiunt, ventriculum offendunt, ægre permeant, viſcera lædunt. Cloacis & ſterquiliniis vicinæ vireſæ ſapore & odore imbuuntur.

Aquæ fluuiales cum putealibus bonitate certant, & in quibuſdam locis præferendæ ſunt, in aliis poſtponendæ. Magnas tamen habent aquæ fluuiales inter ſe differentias. Meliores enim ſunt, quæ dulces ac limpidæ ſunt, & è magnis ac rapidis fluminibus petuntur, per laudabiles terras fluunt & felici cæli aſpectu fruuntur. Malæ autem ſunt, quæ ex prauis, & ſtagnantibus, aut cænoſis ac turbidis fluuiis hauriuntur: vel ex magnis quidem ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordeſque culinarum, veſtium, & linteorum recipientibus.

Hinc flumina, quæ magnarum ciuitatum mœnia alluunt, multas habent impuritates admiſtas, & multos morbos generant, niſi cautio adhibeatur, quæ in eo præcipuè verſatur, vt loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra ciuitatem poſita ſint, vbi aqua ciuitatis ſordibus nondum infecta eſt. Si vero aqua ciuitatem prætetlapſa vſurpetur, ſalubris eſſe non poteſt. Hæc etiam cautio in aquæ fluuialis vſu adhibenda eſt, vt in hidriis per aliquot dies aſſeruetur; ibi enim quieſcens terreſtres ac limoſas partes, omneſque impuritates ad fundum deponit.

Aquæ Stagnantes & paluſtres omnium peſſimæ ſunt, cùm enim nullo aut exiguo motu citantur: facilè putreſcunt: craſſæ ſunt, crudæ, & ſæpè malignæ ac peſtilentes.

Aquæ Niuales & Glaciales peſſimæ etiam ſunt: Dum enim à frigore congelantur: tenuiores partes exhalant: præterea inſigni frigiditate præditæ ſunt, quæ ventriculũ offendit. Quod de aquis niue, & glacie refrigeratis, intempeſtiuè & præpoſterè vſurpatis, etiam dicendũ eſt. Licèt enim iuuenes robu-

ſtiores earum noxam ſtatim non percipiant; progreſſu tamen ætatis eam ſentiunt, & varios articulorum, vlcerum, & partium neruoſarum morbos incurrunt.

Noſtra ætate, & à paucis annis, apud nos maximè inualuit potus aquæ niue aut glacie refrigeratæ, æſtatis tempore vſurpatus: imo non pauci vinum hoc modo refrigerant. Quæ res inter Medicos, imo & apud vulgus maxime controuertitur: alijs hunc vſum plurimũ laudantibus, alijs improbantibus. Quandoquidem igitur opportuna occaſio hic ſeſe offert, ſententiam noſtram aperientes, rem eam explicabimus. Ac primum in dubium vocatur, an aqua niue aut glacie refrigeratæ potum damnandum ſit, nec ne: cum hac conditione ſi intempeſtiue & præpoſtere vſurpetur; quod accurata explicatione indiget. Nam primò potus iſte actu cũ frigidus in genere conſideratus, damnandus abſolute videtur, iuxta ſententiam Hippocratis, *aph.51. ſect.2. Plurimum atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, vel alio quouis modo corpus mouere, periculoſum. Omne enim nimium naturæ inimicum, ſed quod paulatim fit, tutum eſt.* Cum igitur in magno æſtatis ardore corpus plurimum æſtuet, periculoſum eſſe videtur illud ſubito & derepente glaciali illo potu refrigerare. Huius periculi effectus confirmari poteſt plurimis exemplis eorum: qui ex huiuſmodi potu in grauiſſimos morbos præcipitati ſunt, quorum non paucos ipſemet vidimus & curauimus. Ex altera vero parte infiniti reperiuntur, qui hunc vſum ad cælum efferunt, & plurimis tum rationibus, tum experimentis confirmant.

Prima ratio, ex eo deſumitur, quod calor noſter natiuus à duobus validis & potentiſſimis hoſtibus oppugnari, & extingui conſueuit, frigore nimirum extinguente, & calore diſſipante. Sic in vehementiſſimo æſtatis ardore corpora languida, & effeta redduntur, ab æſtuante aere partes corporis veluti inflammante, earumque calorem exoluente. Quæ exolutio impediri non poteſt, niſi refrigerantibus aſſumptis & admotis. Quemadmodum igitur ab omni æuo balnea & nationes in aquis frigidis conuenienter vſurpatæ fuerunt ad feruorem illum corporis temperandum: ſic etiam potus frigidus aſſumptus ad hoc ipſum efficiendum maximè valebit.

Secundo. Potus in genere neceſſarius eſt ad reſtaurandam humiditatem, quæ a calore natiuo indeſinenter abſumitur ac diſſipatur; potus autem ille quatenus humidus, id præſtat: ſi autem cum humiditate iuncta eſſet caliditas, illa plurimum humiditatis reſolutionem adiuuaret; ideò communis eſt omnium hominum inſtinctus, vt frigidum potum appetant, etiam hyemis tempore, ad calorem illum internum temperandum, & humidi diſſipationem remorandam. Potiori ergo iure æſtatis tempore, vbi magna fit humiditatis diſſipatio a calore viſcerum intenſo, potus ille refrigerans neceſſarius eſt.

Denique frigidiſſimum potum æſtatis tempore vſurpatum maximè conferre, infinitorum hominum teſtimonijs conſtat, qui ſe a plurimis incommodis, potu, niue aut glacie refrigerato, liberatos eſſe teſtantur. Tum etiam in Hiſpania & Italia pro certo habetur, ab eo tempore quo huiuſmodi potus inualuit, minus graſſari æſtatis tempore febres continuas & malignas, quæ anteà eos maximè infeſtabant.

Nos vero hac de re ita ſtatuendum cenſemus, *Primò*, de potu mediocriter frigido nulla eſt dubitatio; quin omnibus hominibus maxime conueniat. Hinc ab antiquo ſolent omnes (quantum fieri poteſt) vinum in cellis ſubterraneis pro æſtatis vſu aſſeruare, aquas e profundis puteis haurire, iiſque vinum diluere, ſi potabiles ſint, ſin minus, in iis vinum & aquam meliorarem refrigerare. Atq; adeo ſaluberrimum cenſemus, vigente æſtu, vulgaribus & antiquis hiſce modis vinum & aquam refrigerare; quibus etiam vlteriorem frigiditatis gradum conciliare poſſumus ſi lagenæ iis repletæ in puteum demittantur, ita tamen vt aquam non attingat, aer enim aquæ vicinus ab ea frigiditatem contrahit, & magis penetrat, quam aqua, lagenaſq; ſuſpenſas potentius refrigerat. Sed de potu niue aut glacie refrigerato, qui longè intenſiorem ac propemodum glacialem frigiditatem contrahit, maior eſt difficultas. De ea enim maxime valet citatus Aphoriſmus: *plurimum atque repente refrigerare vel calefacere, periculoſum.* Ad cuius reſolutionem dicimus, in regione & tempeſtate calidiſſima poſſe vſurpari ab iis qui in iuuenili ætate conſtituti ſunt, calidiori temperamento præditi, & prauis humoribus vacui: tum etiam viſcera omnia valida ac robuſta obtinent, & imprimis qui huiuſmodi potui ſunt aſſueti, & ſeſe plurimum exercent. Alijs vero qui neque in ſenili aut puerili ætate conſtituti, debilia habent viſcera, vel obſtructa; pituitoſo aut melancholico temperamento præditi ſunt plurimos habent humores excrementitios: otioſam vitam agunt, pauco exercitio & plurimo coitu vtuntur, noxioſiſſimus eſt. Cum igitur tot circumſtantiæ requirantur ad huiuſmodi potum impunè vſurpandum, & illæ in pauciſſimis hominibus reperiantur, ſatis eſt ab eo abſtinere, & potu modis propoſitis refrigerato vti, qui ad ſanitatem conſeruandam ſufficere poteſt.

At vero, quia tantopere inualuit hoc tempore potus glacie refrigeratus, vt multi ei non aſſueti in conuiuijs, aut alijs locis eo vti cogantur, alio potus genere deſtituti: vnde nonnullos vidimus in grauiſſima pericula coniectos: operæ pretium duximus præceptum aliquod excogitare, quo minorem noxam ex eo incurrere valeant. Atque adeo præcipimus, vt ante omnem potum plurimos cibos ingerant, eoſque calidiores, vt ſunt calida, ſalſa & piperata, quibus excalfactus ventriculus vehementi potus frigiditati melius reſiſtat; mox potum aſſumat pauciſſimum, eumq; non multum dilutum, ſed ſolito meraciorem: vinum enim tantum frigus non concipit, vt aqua, ac promptius incaleſcit in ventriculo, quem poſtmodum actuatus calefacit. Atque vt ſiti omnino ſatisfiat, potuum ſingulorum paucitas frequentia compenſetur: Sic enim potus illius frigidioris noxa ſaltem maiori parte euitari poterit. Eandem cautionem obſeruare poſſunt ij, qui calidiori temperamento præditi, ardente Sirio plurimum æſtuant, & febribus ardentibus obnoxij ſunt, aliaſque conditiones præ ſe ferunt, quibus innoxiè tali potu vti valeant, & ſe ex eo haud exiguum fructum percepturos ſperant: vt ſcilicet ei paulatim aſſueſcant per aliquot dies, ab initio pitiſſando, ſeu parum & frequenter bibendo.

Vinum in genere conſideratum, in actiuis qualitatibus calidum eſt, in paſſiuis vero ſiccum. Calorem noſtrum fouet cor maximè roborat, ſpiritus auget, vires reficit, concoctiones iuuat, pituitam attenuat, bilem per vrinas expurgat, omniumque excrementorum expulſionem promouet.

Per Vinum in genere conſideratum, intelligimus illud, quod principaliter vinum dici meretur, & quod in regionibus calidis, aut ſaltem temperatis prouenit, quod ex vuis maturis expreſſum eſt, & in dolio probè confectum, cum inſigni tamen differentia, vt aliud in primo, aliud in ſecundo, aliud in tertio gradu calidum ſit & ſiccum. Illud vero quod ex vuis immaturis exprimitur, quodque acidum eſt, auſterum, vel acerbum vini nomen propriè non meretur; ſed potius omphacium appellandum eſt.

At vero circa paſſiuas vini qualitates, grauis eſt difficultas, propter pugnantes inuicem authoritates & rationes. Nam *primo* Ariſtoteles *probl.17. ſect.1.* vinum diſertè calidum & humidum pronuntiat, *Secundo* Gal. *3. de cauſ. pulſ. cap. vltimo*, vinum propter humiditatem celeriter nutrire, aſſerit, eoque magis, quia ſimul calidum calorem enim ducem humoris nominat.

Tertio, idem Galenus 1 *de ſan. tuenda, cap.11.* pueris vino interdicit, tum alias ob cauſas, tum præcipue quia eos nimis humectat, & copioſo halitu replet. *Eodemque loco* ſcribit vinum humectare, quidquid immodice ſiccatum eſt.

Quarto, idem Galen. *5. de ſan. tuend. cap.5.* vinum ſenibus aptiſſimum cenſet, non modo propter calorem, quem ſenes habent debilem, verum etiam propter humiditatem.

Quinto Plato 2. *De legibus* dicit, Dioniſium hominibus vinum largitum eſſe, quaſi remedium aduerſus duritiem ſenectutis, vt reiuueneſcere videantur: & non ſecus ac igne ferrum, ita vino ſenum corpora molliri.

Sexto, Hippocrates *2. de diæta*, vina dulcia nigra, dulcia tenuia & acida humectare aſſerit.

Septimo, ſuccus vuarum maturarum, ex quo vinum conficitur, calidus eſt & humidus, teſte Hippocr. *2. de diæta*.

Octauo,

Octauò, Vinum humanæ naturæ, quæ calida eſt & humida, gratiſſimum eſt, & amiciſſimum.

Nono, Vinum melancholicis maximè confert, qui humectatione indigent, vnde illud. Quamdiu humectantur, tamdiu curantur.

Contra vero ſiccitatem in vino præualere, ſequentibus authoritatibus, & rationibus oſtenditur.

Primò, Galenus 8. *ſimplic de vino*, in eo ſiccitatem caliditati proportione reſpondere aſſerit.

Secundo, idem confirmat Paulus Aegineta *lib. 7. cap. 3.* & Galeni mentem ſequitur.

Tertiò, Aetius *tetrabil. ſect. cap. de vino*, vinum antiquum tertio ordine ſiccum ſtatuit.

Quartò li. 2. Synopſ. cap 15. vinum gradu ſecundo ſiccum eſſe aſſerit, & *cap. 16.* ponit in gradu tertio, ſi nempe valde ſit vetuſtum.

Quintò, Vinum multum ſpiritum continet, qui igneæ eſt naturæ, & facilè inflammabilis.

Sextò, Phlegmaticis naturis confert, & immoderatè ſumptum, ſitim excitat, ac viſcera torrefacit: vnde color rubicundus, & puſtulæ præcalidæ in ebrioſorum facie apparent.

Septimò, ad vlcerum curationem vtiliſſimum eſt, docente Galeno *4. meth cap. 5.* At vlcera deterſione & exſiccatione curantur.

Pro huius controuerſiæ deciſione, duplex diſtinctio adhibenda eſt: vna humiditatis, altera vini.

Humiditas duplex eſt, actualis & potentialis. Et vtraque natiua, vel aſcititia.

Vinum vel immaturum eſt, acidum & imperfectum; vel maturum perfecteque coctum. Iterum vel recens, vel antiquum, & vtrumque vel generoſum ac potens, vel debile & infirmum.

His poſitis, dicimus vinum actu eſſe humidum, quandoquidem omne corpus fluidum actu humidum eſt. Potentialiter vero ſiccum eſt, ſi ſit maturum generoſum, neque valde recens: quemadmodum in theoremate poſuimus.

Quod vero crudum & acidum eſt, valde recens, & adhuc muſti naturam redolens, tum etiam dulce, humidum eſt a prædominio Crudum abundat phlegmate, & aquoſa humiditate, tam propria, quam aſcititia: recens multa abundat humiditate, quæ ſenſim in dolio per fermentationem abſumitur.

Præmiſſis igitur hiſce diſtinctionibus, authoritatibus & rationibus, acquieſcimus, quibus vini ſiccitas confirmatur. Iis vero, quæ pro illius humiditate allatæ ſunt, ita reſpondemus.

Ad *primam* dicimus, Ariſtotelen, vinum vocare humidum actuali humiditate, non autem potentiali.

Ad *Secundam Reſpondemus*, Galenum vinum conſiderare, vt alimentum eſt, qua ratione actu humidum eſt, & propter illam actualem humiditatem celeriter diſtribuitur & facilè immutatur, vnde etiam celeriter nutrit.

Ad *tertiam dicimus*, Galenum pueris vinum interdicere, non quod potentialiter, ſed actualiter eos humectet, quod calefaciat, quodque halitibus caput repleat, ſicque varijs morbis, & imprimis conuulſionibus anſam præbeat.

Ad *quartam Reſpondemus*, Galenum ſenibus vinum commendare, non quod humectet, ſed quod calorem eorum debilem reficiat, ſeroſoſque humores, quibus abundant, per vrinas euacuet. Qua de cauſa vinoſum, tenue, ac flauum iis accomodatum eſſe monet.

quintam Reſpondemus, Platonem, cum vinum dicit remedium eſſe aduerſus duritiem ſenectutis, non intelligere duritiem corporis, ſed animi: inquit enim, ſenioribus bibendum eſſe vinum, vt reiuueneſcant, & meſtitiæ eos capiat obliuio, ipſaque animi affectio, velut ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta, flexibilior fiat. Quod etiam clarius explicat in ſequentibus, dicens bibentium animos, ſicut in igne ferrum, molliores, iunioreſque euadere.

Ad *ſextam dicimus*, Autoritatem Hippocratis ſententiæ noſtræ minimè repugnare, qui in controuerſiæ deciſionem diximus, vinum acidum & dulce eſſe humidum a prędominio.

Ad *ſeptimam Reſpondemus*, Hippocratem loqui de muſto, ſeu vino recenti, quod vocat ſuccum vuarum maturarum; & illud etiam humidum eſſe à prædominio fatemur.

Ad *octauam Reſpondemus*, Vinum humanæ naturæ amicum eſſe, quia celeriter nutrit, & ſpiritus reficit, qui effectus non impediuntur ab exſiccandi vi, quæ valde moderata eſt, & ab humana temperatura non admodum recedens.

Ad *nonam Reſpondemus*, Vinum melancholicis conferre, non quatenus humectat, ſed quatenus ſpiritus recreat, cor exhilarat, & lætitiam inducit.

Variæ autem ſunt vinorum differentiæ, propri. natura, ſapore, odore, colore, & ętate deſumptæ, quæ viribus etiam ac facultatibus multum inter ſe variant.

Ratione proprię naturę, vinum aliud vocatur ὀλιγόφορον, ſeu *pauciferum*, quod in diluendo paucam aquæ admixtionem fert: aliud vinoſum, ac generoſum, quod potentius eſt & plus aquæ ferre poteſt; & quo generoſius eſt, eò magis ad caliditatem & ſiccitatem vergit.

Ratione ſaporis, vina dulcia bene nutriunt, & a viſceribus auidè arripiuntur. Quia tamen ſunt craſſiora, obſtructiones pariunt: hypochondria inflant, flatus generando propter eandem craſſitiem, & facilè in bilem vertuntur. Pulmonibus conferunt, neque nimis calida ſunt, neque caput tentant, aut neruos feriunt. Quæ omnia relata ſunt ab Hippocr. *paucifferum, 2. de rat. vict. in. acut. tex. 2.*

Vina auſtera & acerba calorem habent debiliorem, in ventre diutius morantur, neque facilè venas permaneant, & ad vias vrinæ penetrant: Pulmonis affectibus nocent, Alui fluxui conferunt, vtpote aſtringendi vi prædita.

Ratione odoris, vina odorata & fragrantia maximè commendantur, vires inſtaurant. ſpiritus reficiunt, totum corpus recreant & exhilarant, ſenibus vtilia ſunt, niſi quod caput replent neruoſque feriunt; ideo noxia ſunt iis, qui catharris, aliiſque capitis affectibus, obnoxij ſunt.

Ratione coloris non ita certa facultatum indicia deſumi poſſunt. Sunt enim vina quædam alba aquoſa, & minus potentia; alia generoſa, & impensè calida. In vniuerſum tamen alba fuluis & flauis minus calefaciunt. Inter fulua, generoſiſſima ſunt Rhenanum, Creticum & Moſchatellinum. Ex rubris etiam alia magis alia minus generoſa Vt plurimum tamen quæ intenſiorem habent rubedinem, & quo magis ad nigredinem accedunt, minus potentia ſunt; & quo craſſiora, eo magis obſtructionibus generandis idonea ſunt. Tenuia vero meatus aperiunt, ſudores, & vrinas mouent: paucioris tamen ſunt nutrimenti, quàm craſſa.

Ratione ætatis vina noua & recentia, quæ muſteam adhuc dulcedinem ſeruant, aquoſiora, debilioraque ſunt, quàm vino conueniat; excrementoſa ſunt & coctionis difficilis: alimenti diſtributionem ſufficienter non adiuuant, ſed diu in ventre retinent, vnde hypochondria inflant & diſtendunt: grauia inſomnia excitant, viſcera obſtruunt & calculum generant, præcipuè quæ dulcia ſunt, craſſa, turbida, & parum defæcata, muſtique naturam adhuc retinentia.

Vina antiqua, quæ ob ortu ſuo & propria natura generoſa ſunt, acriora ac vinola euadunt, ac plus iuſto calefaciunt. Caput, neruoſque lædunt, facilè inebriant, & corpus vſu quotidiano attenuant: calidis temperaturis noxia, niſi modicè, ac benè diluta bibantur In quibuſdam tamen regionibus frigidioribus, vina quæ acerba & auſtera eſſe ſolent, ſecundo vel tertio anno meliora, & ſalubriora euadunt, & longiori coctione quę fit in dolijs, auſteritatem deponunt.

Vina ætate media victui ſanorum & ægrorum accommodatiſſima ſunt: ſiquidem tunc temporis optimè defæcata ſunt, & in calore mediocria. Vini enim calor ſucceſſu temporis magis ſeſe exerit, & minus potens eſt in nouo magis in ætate media, maximè in annoſo.

Licet autem varia vinorum genera, varijs naturis ac temperiebus, magis vel minus opportuna ſint: in vniuerſum tamen optimi vini, & omnibus propemodum hominibus conuenientiſſimi conditiones ſunt vt ſaporem habeat inter dulcem, & auſterum medium, vt ſit odoratum & fragrans: ſit clarum & nonnihil fuluum: non ſit nimis

tenue, aut craſſum, ad tenuitatem tamen magis accedat; neque nimis potens, neque nimis debile; ætatis mediæ.

APPENDIX.

Multa alia potuum genera ob vini penuriam in varijs regionibus communiter vſurpantur, vt ceruiſia, pomaceum, piraceum, &c. quæ quoniam apud nos incognita & inuſitata ſunt, ijs qui dictas regiones incolunt, examinanda relinquimus. Præterea varia etiam potuum genera vulgo vſurpantur, & Medicis præſcribuntur ad multorum morborum curationem, & præcautionem, vt ptiſana ex hordeo, liquiritia, ebore, cornu cerui, varijſque radicibus & herbis confecta, bochetum ex China, ſaſſaparilla, ſantalo, buxo, rhabarbaro, hydromel, & infinita alia, quæ conſulto omittimus potui ſanorum tantum inhærentes.

CAPVT XXV.

De Aere.

Aer omnibus hominibus ſaluberrimus, eorumque ſanitati conſeruandæ maximè idoneus, debet eſſe in primis qualitatibus temperatus, purus, nitidus, tenuis, patens, & liber, nullo vapore malo, nullis inquinamentis, nulla origine aut corruptela perfuſus: ſed blandis, ac ſuauiter ſpirantibus ventis difflatus, & vt plurimum ſerenus.

Inſalubris verò eſt, qui ſtagnantium aquarum, aut paludum halitu inficitur, aut è profundo quodam ſpecus peſtilentem auram recipit, qui è cloacis vaſtam vrbem purgantibus vitium contrahit, aut ex animalium laniena, coriariorum officinis, fimique putredine; qui ex ſtagnis, aut magni fluminis vicinia craſſus, nebuloſus, & caligine plenus eſt: Qui editis vndique montibus ſeptus, demiſſoque loco ac cauo arctatus, nullum recipit perflatum.

AEt duobus modis corpora noſtra afficit, vel quatenus ea extrinſecus ambit, & per cutis poros ac ſpiracula ſeſe inſinuat; vel quatenus inſpiratione attrahitur. Vtroque modo magnam corpora noſtra afficiendi atque alterandi vim habet, dum omnes ſuas qualitates ſpiritibus (qui ex eo aluntur ac generantur) continuò communicat, & per ſpiritus ſingulis corporis noſtri partibus Quę ſi corpori conſeruando idoneæ ſint ad tuendam ſanitatem plurimùm conferunt; ſi verò illius temperiei ac conſtitutioni ſint aduerſæ, ad morbos procreandos inſignem vim obtinent.

Galenus 1. *de ſanit. tuend.* ſaluberrimum eſſe ait omnibus hominibus, optimum in pulmones aerem attrahere, vt puri ex eo ſpiritus generentur; vti peſtilentiſſimum noxio aere vti Et Columella 1. *de re ruſtica, cap. 3.* in emendo agro cæli ſalubritatem in primis ſpectandam cenſuit: neminem enim ſanum debere facere ſumptus in peſtilenti, quamuis feraciſſimo, pinguique agro, cum incertum ſit, an dominum ſinat ad fructus peruenire. Nam vbi ſit cum orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum ſed & vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quęſtu certiorem. Petatur igitur aer calore, & frigore temperatus, quem ferè medius obtinet collis, qui neque depreſſus hyeme pruinis torpet, aut torret æſtate vaporibus; neque elatus in ſumma montium, perpetuis ventorum motibus, aut pluuijs omni tempore anni ſæuit.

Aer exquiſite temperatus, & quaſi mediam inter calorem ac frigus, humiditatem ac ſiccitatem, conſtitutionem ſortitus, optimè temperatis vero aer contraria qualitate præditus longè ſalubrior eſt.

Sic calido temperamento præditi in aere frigido melius degunt; qui frigidiorem temperiem nacti ſunt, ijs calidior aer vtilior eſt; humidiores ſicciori, ſicciores humidiori aere gaudent.

Cum vero vnuſquiſque proprium, & ſuæ temperaturæ maximè idoneum aerem inuenire, aut eligere nequeat; arte ſupplendum eſt, quod naturæ beneficio denegatur. Atque adeo frigidior aer arte calefaciendus eſt, calidior refrigerandus humidior exſiccandus, & ſiccior humectandus.

Si regendo corpori calido, aere frigido egeamus, qui talis vel regionis, vel ſitus ædium culpa non fuerit, præparare ipſum ad frigidum oportet frequenti ædium irrigatione, florum & plantarum refrigerantium vſu, patentium ad Septentrionem luminum apertione, quo inde ſpirans aura ædes refrigeret. Si aer frigidior ſit, accenſo igne luculento calefaciendus eſt: ædium meatus omnes occludendi, vt frigidi aeris ingreſſus prohibeatur; vel in hypocauſto vt plurimum degere oportet, vt apud Germanos, omneſque Septentrionalis plagę incolas fieri ſolet. Humidior aer igne multo ac ſuffitibus ſiccabitur: ſiccior aquarum perfuſionibus humectandus erit.

Aer calidior corpora reddit calidiora, humores liquat, attenuat & diſſoluit; vires deijcit ſi immodica fuerit illius caliditas: coctionem debilitat, vitam inſuper breuem facit.

Ariſtoteles Aethiopes, & qui Libyam Sole exuſtam incolunt, ideo breuioris æui eſſe voluit, quod nimio Solis ardore natiuus eorum calor breui diſſipetur, citoque ſenium accedat ſiccatis eorum corporibus.

Frigidior aer corpora refrigerat, denſat, aſtringit, coctionem adiuuat, vrinæ copiam auget: catarrhos, aliosque capitis morbos excitat ſi frigiditas fuerit intenſior.

Calor vi frigoris ambientis ad interiora repercuſſus, validior ac vegetior fit, vnde Hippocrati, *ventres hyeme calidiores*, & a calore illo potentiori coctio alimentorum melius perficitur. Vrinæ copiam auget frigidus aer, quia condenſatis cutis poris maximè impeditur diaphoreſis, & vapores qui per tranſpirationem excludebantur, interius retenti condenſantur, ac ſeri formam adepti ad vrinæ vias transferuntur. Sic vulgò dicitur eandem eſſe materiam ſudoris & vrinæ: ita vt profluentibus ſudoribus, pauca ſit vrinæ copia: & contra iiſdem ſuppreſſis magnus ſit vrinæ prouentus. Sic vulgaris docet experientia, hyemis tempore: & ſtante Borea maiorem vrinæ copiam profundi: Æſtate verò & in conſtitutione Auſtrina, longè minorem, ſi verò intenſior fuerit frigiditas, catarrhi excitantur cerebro refrigerato, quandoquidem frigidum cerebro valde inimicum eſt, vt docuit Hippocr. *in Aphoriſmis.*

Humidus aer cutem emollit, & corpus humectat, excrementiſque obnoxium reddit, idque pigrum ac deſes efficit, ingenij torporem ac tarditatem inducit.

Siccus aer totum corporis habitum ſiccat excrementa minuit, corpori agilitatem, ſenſibus & ingenio claritatem inducit.

Aer turbidus, nubilus, ac nebuloſus, corpora prauis humoribus, & inquinatiſſimis ſpiritibus implet: in pituitoſis naturis pituitæ copiam aceruat, quæ nubi ac nebulæ ſimilis eſt.

Quotidiana docet experientia, in locis paludibus, ſtagnis, lacubus, aut magnis fluminibus vicinis, aut qui propter aliam cauſam craſſo ac turbido aere fruuntur, febres putridas tum ſimplices, tum malignas, eſſe frequentiores.

CAPVT XXVI.

De Temporibus Anni.

Ad aerem anni tempora referuntur, quoniam in eo magnas mutationes faciunt.

Aſtrologi quatuor anni partibus æqualibus illius tempora definiunt, nempe ver, ab ingreſſu Solis in principium arietis, vſque ad finem geminorum: Aeſtatem, à principio cancri ad finem virginis: Autumnum, à principio libræ ad finem ſagittarij, & Hyemem, à principio capricorni ad finem piſcium.

Medici verò, imo & populi diuerſi, iuxta aeris temperiem anni tempeſtates menſurant, & prout aer in quibuſdam locis ex natiua conſtitutione calidior in alijs frigidior eſt, in his hyemem, in illis æſtatem longiorem efficiunt. Sic Hippocr. in Thaſo, vbi habitabat, hyemem definit 3. de Diæta, *à vergiliarum occaſu, ſeu initio menſis Nouembris, vſque ad æquinoctium vernum; ver autem ab æquinoctio ad vergiliarum exortum, hoc eſt, circiter diem ſeptimum Maij; æſtatem à vergiliarum exortu, ad Arcturi exortum, qui incidit in medium ferè Septembris; Autumnum ab Arcturi exortu ab vergiliarum occaſum.*

Digitized by Google

ſum. Qua computatione tribuuntur hyemi quatuor menſes, & dies decem, totidem æſtati, veri duo ſolum menſes & aliquot dies; Autumno vix duo menſes. In regionibus Septentrionalibus frigus maxime viget in æquinoctio, vt brumalis tempeſtas longè vlterius progredi, & ad quinque menſes durare cenſeatur.

PRoſper Alpinus *lib 1. de med. Ægiptior. cap 7.* ſcribit, in Ægypto aerem eſſe temperatum, & ver vigere menſibus Ianuario & Februario, æſtatem Martio incipere, & ad finem Auguſti durare; Autumnum Septembri & Octobri; hyemem vero Nouembri & Decembri abſolui. Ab aeris ergo temperie anni tempora iuxta Medicorum doctrinam metiendo, ſequentibus theorematis erunt definienda.

Ver inter alias omnes anni tempeſtates, temperatiſſimum eſt, & inter primas qualitates medium quoddam obtinet, vt neque, ſicut in hyeme, maximè polleat frigidum & humidum neque ſicut in æſtate calidum & ſiccum.

Hippocrates *libro de natura humana*, ver calidum & humidum eſſe dixit, quod intelligendum eſt, comparatione facta ad alias tempeſtates. Hyemi enim collatum, calidum dici poteſt æſtati vero humidum ſtatuetur. Sed in ſeipſo, ſine vlla relatione ad alias tempeſtates, conſideratum, temperatum dicendum eſt.

Quod Gal. oſtendit 1. *De temperam.* proprio cuiuſque experimento. Etenim cum neque propter frigus, in vere natiuam ſuam conſtitutionem ſeruante, algere nos perinde atque in hyeme contingat, neque æſtu perinde atque in æſtate premi, nec humore diffluere, aut ſiccitate torqueri, neque vllum inſignem harum qualitatum ſentiamus exceſſum, temperatum omninò ver merito iudicabimus. Ita autem moderata temperies in toto veris decurſu non reperitur, ſed principium illius hyemis naturam redolet, finis vero ad æſtatis temperiem accedit.

Ver inter alias anni tempeſtates ſaluberrimum eſt: docente Hipp. Aph. 9. ſect. 3.

Adueniente vere, corpora quæ hyberno tempore conſtringebantur, laxari & rarefieri incipiunt, ſanguis agetur, ſpiritus recreantur, & poſt hybernas glacies omnia quaſi exhilarantur. Neque obſtat *dicere* vere multos morbos produci: ſiquidem ver ex propria natura ſalubritatem, non morbos inferre ſolet, & ſi corpus bonis humoribus præditum reperit, illud in ſanitate conſeruat. Verum ſi prauorum humorum prægreſſa hyeme collectorum congeries adfuerit, illi verno tempore funduntur, commouentur, & aliquando putreſcunt, vnde varij morbi excitari poſſunt. Sicque ver per accidens tantum, non ex ſe, & ex propria natura morborum ferax dici poteſt.

Obijcies rurſum, Ver ex Hipp. calidum & humidum eſt: At calida & humida conſtitutio inſalubris eſt, & ad producendos morbos ex putredine maxime idonea; Ergo ver ſaluberrimum dici non poteſt:

Repondemus, id habere locum in magno caliditatis & humiditatis exceſſu: verum vbi moderatè caliditas frigiditatem, & humiditas ſiccitatem excedit, tunc temporis ſaluberrima eſt temperies, & maxime laudata, ac pro temperata habetur, id eſt, temperiei humanæ maximè congrua, quę ad caliditatem & humiditatem inclinat. Adde quod vita in calido & humido conſiſtit, quod ſimilibus conſeruandum eſt.

Aeſtas calida eſt & ſicca: corpora calidiora, & ſicciora, ſqualida, ſiticuloſa; imbecillaque reddit, humores attenuat, & accendit: bilis prouentum efficit, vnde febres ex eagenita illo tempore graſſantur.

Autumnus frigidus eſt, & ſiccus: morborum maximè ferax, propter inæqualitates quæ in eo contingunt, manè enim frigus viget, circa meridiem æſtus, ac demum circa veſperam aer frigidus euadit. Tunc temporis denſantur corpora, & humores diffiari prohibentur & ad interiora aeris frigiditate truduntur: vnde etiam multi morbi oriuntur maxime periculoſi propter atram bilem, quæ autumno in corpore redundat.

Hyems frigida eſt & humida: corpora firmat, eaque vegetiora & multo calore natiuo referta efficit ſomnoſque ob longitudinem noctium prolixiores reddit. Pituita procreatrix eſt, & corpora fluxionibus facit obnoxia.

CAPVT XXVII.

De Motu & quiete.

Motus & exercitatio ad ſanitatis conſeruationem ſupra omnes alias res non naturales principem locum obtinet, ſi ſobrietatem exceperis.

HIc locum habet vulgatiſſima Hippocr. ſententia, *lib. 6. Epid.* deſumpta, *Sanitatis ſtudium eſt, non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores.* Galenus verò pluribus in locis exercitationem maximè commendat, vnus ſit inſtar omnium, in quo exercitationem etiam ciborum parſimoniæ anteponit. Is habetur *lib de ſuccorum bonitate & vitio, c. 2. Niſi quis,* inquit, *ſatis exerceetur, nulla ciborum parſimonia ſe a morbis immunem tueri poterit; niſi per interuella inopiam exercitij purgatione, vel ſanguinis miſſione compenſet. Sin integre exercetur, etiam aliquando in alimentis ratione peccans, durabit ſine morbis.* Ariſtoteles vero *probl. 47. ſect.* 1 quærens cur cibum minuere & laborem augere ſalubre ſit. *An* inquit, *quia cauſam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tum certe exultat, cum aut cibus ſupereſt, aut labor deeſt.*

Motus & exercitatio calorem natiuum excitat, ſpiritus mouet & exagitat; vnde corpus fit robuſtius, vt externis iniurijs minus pateat, & ad omnes actiones obeundas optius euadat.

Coctiones præcipue ex caloris augmento melius perficiuntur: & ſpirituum commotio tranſpirationem vberiorem facit: cuius defectus omnium ferè morborum cauſa eſſe ſolet.

Plures autem ſunt motus & exercitationis ſpecies, nempè ambulatio, curſus, ſaltus, equitatio, vectio, geſtatio, & infinita alia, quarum aliæ magis, aliæ minus copus exercent: aliæ totum corpus, aliæ quaſdam tantum partes.

Galenus ludum paruæ pilæ præcipuè commendat, in quo omnes corporis partes exercentur. Curſu & ambulatione potiſſimum crura exercentur; armorum tractatione & remigatione brachia, & partes ſuperiores; cantu, vociferatione, & clara lectione thorax equitatione ventriculus.

Commodior & vſitatior exercitationis ſpecies, eſt ambulatio mediocris per amœna & virentia loca, placido & ſerena cœlo ſuſcepta. Qui vero pedibus ire ſatis libere non poſſunt, aut propter virium infirmitatem nimis fatigantur, equitationi inaugere ſaluberrime poterunt.

Ambulatio moderata probe vniuerſum corpus exercet, appetentiam excitat, calorem natiuum exſuſcitat, corpus roborat, & vacuationem excrementorum maximè iuuat.

Vt exercitatio corporis ſit vtilis & fructuoſa, duo obſeruanda ſunt: tempus & menſura.

Tempus commodum eſt ante cibum, præcipuè ante prandium.

Ante cibum commodior eſt exercitatio, qua concoctione ſuperioris paſtus peracta excrementa, reſidua per exercitationem euacuantur, & diſſipantur; ſicque corpus melius diſponitur ad nouum cibum recipiendum, & concoquendum; vnde Gal. 1. *de ſan. tuenda cap. 2.* ei qui non concoxit, iubet ex toto conquieſcere. Exercitatio vero quæ fit a paſtu peſſima eſt, crudos enim humores in venas rapit, vnde iecur obſtruitur, caput grauatur, & morbi multiplices excitantur. Hac de cauſa Scholaſtici plerumque ſcabie laborant, quia ſtatim a prandio vt plurimum ſeſe exercere ſolent: vnde cibi e ventriculo ante debitam concoctionem rapiuntur, hincque crudorum humorum copia cumulatur, quæ vehementibus exercitationibus ad cutem rapitur, & ſcabiei materiam ſupeditat. Idem enim illis accidere ſolet quod iis qui in cacochymia & humorum vitio ſe exercitant: in iis enim ad cutem praui humores euocantur, vnde vlcera & ſcabies procreantur, vt docuit Hipp 6. *Epi ſect. 3. Si impurgatus laborauerit, vlcera erumpent.* Melior autem eſt exercitatio ante prandium, quàm ante cœnam, quia matutinis horis ventriculus vacuus eſt, per longius tempus, quod a pridiana cœna interceſſit, concoctiones melius abſolutæ ſunt: contra vero ante cœnam cibi in prandio ingeſti, nondum ita perfectè elaborati ſunt.

Poſt cibum tamen leuis deambulatio vtiliter vſurpatur,

vt

vt quæ neque calorem reuocet, neque cibum rapiat, ſed eum ad fundum ventriculi melius deſcendere faciat, vbi promptius concoquitur; & iam concocti diſtributionem adiuuat.

Menſura exercitationis ſtabilitur à Gal. *de ſanit. tuenda, cap. vltimo*, quæ ad quatuor capita referri poteſt; *primo* vt continuetur exercitatio, donec corpus intumeſcat; *ſecundo*, donec corpus floridum appareat; *tertiò*, donec corpus laſſitudine affici incipiat; *quarto*, donec ſudor modicus, aut ſaltem calidus vapor erumpat. Quorum aliquo apparente, ab exercitatione deſiſtendum eſt.

CAPVT XXVIII.

De ſomno & vigilia.

Somnus ad vitæ conſeruationem abſolutè neceſſarius eſt, & ſi moderatus ſit, concoctiones adiuuat; vires ex vigilia reſolutas inſtaurat, internas corporis partes humectat: ac ſenſibus præſertim maximè conducit.

OMnia quæ ex ſomno hominibus eueniunt commoda, vni caloris ad interiora retractioni aſcribenda ſunt. Calor enim in viſceribus auctus copioſos ſpiritus generat, & per vigilias diſſipatos reparat & inſtaurat; vnde concoctiones meliùs perficiuntur, præſertim in hepate, & ſingulis partibus; & excrementorum expulſio adiuuatur. Et cùm virium reſolutio, quæ vigilando inducitur, ex ſpirituum reſolutione oriatur, iis inſtauratis vires reficiuntur, & laſſitudo fugatur. Per coctiones autem copia humoris alibilis partibus internis ſuppeditatur, vnde illæ plurimùm humectantur: quemadmodum docuit Hipp. 6 *Epid. Labor Articulis cibus eſt, ſomnus verò viſceribus*. Ac denique ſenibus plurimùm conducit, quia nihil æquè eorum corpora frigida & ſicca calefacit & humectat: atque adeò deperditam humidam ſubſtantiam inſtaurat; vnde illud Homeri à Gal. citatum, *de ſan. tuenda, Vt lauit ſumpſitque cibum, dat membra ſopori, Namque hæc iuſta ſenis*.

Somnus verò immodicus membra omnia laxat, colorem, habitumque corporis deteriorem reddit, caput grauat, multiſque vaporibus atque humoribus implet: calorem natiuum hebetiorem parteſque omnes ad motum pigriores reddit.

Hæc omnia dependent ex nimia excrementorum retentione, quæ ex ſomno immodico contingit. Notiſſimum enim eſt, ſomnum omnes euacuationes cohibere, præter ſudores: atque adeò poſtquàm concoctiones peractæ ſunt, quas ſequi debet excrementorum euacuatio, ſi illa in corpore præter modum retineantur, omnia mala in theoremate recenſita producunt.

In ſomno ſalubriter ineundo tria ſpectanda ſunt, tempus, ſpatium, & decubitus.

Tempus ſomno conuenientiſſimum eſt nocturnum, poſt horam vnam aut duas à cœna, præmiſſa leui deambulatione, vt cibus ad inferiora deſcendat.

Nox propter ſuam humiditatem & tranquillitatem ſomno eſt aptiſſima, & longum illius ſpatium ſatis temporis ſuppeditat ad coctionem abſoluendam, ita vt ſomnum interrumpere, & negotiorum cauſa, non ſit neceſſe quemadmodum in diurno ſomno plerumque ſolet contingere.

Somnus meridianus maximè noxius eſt præcipuè non aſſuetis.

Tempus enim quo quis interdiu dormit, ad perfectam concoctionem non ſufficit, hinc fit, vt ij qui à prandio dormiunt, excitati à ſomno propter interruptam concoctionem, grauitatem ſentiat in ſtomacho, acidos edant ructus, flatibus impleantur, & hora cœnæ inappetentia laborent. Adde quòd, ſomnus diurnus nimia humiditate cerebrum implens, catarrhos, aliuſque capitis morbos procreat. Implet autem cerebrum humiditate, quòd nox cerebrum abundè ſatis humectarit, vt non opus ſit illud denuò per ſomnum diurnum humectare, quin potiùs per vigilias humiditas illa, quæ plerumque nimia eſt, diſcutienda.

Si quis tamen propter labores matutinos, aut corporis debilitatem, vt in conualeſcentibus contingit, laſſitudine tentetur, aut nocte prægreſſa non dormierit, ſomno indulgere poſt meridiem innoxiè poterit.

Imò verò vtilis eſſe poterit ſomnus meridianus, ſi breuiſſimus ſit quo tantum calorem reuocet ab exterius partibus ad interiores vt concoctio melius perficiatur.

Cum enim minimo temporis ſpatio duret, vaporibus caput replere nequit, & tamen vires recreat, vaporeſque in cerebro potiùs diſſipat, quàm colligit, calore intus tantiſper reuocato.

In longiſſimis etiam & calidioribus diebus meridiari licet iis præſertim qui aſſueti ſunt.

Cum enim noctes breues & ſæpe inquietè, ſomnum ſufficientem interdum non concedant, defectus ille ſomno meridiano reparari poteſt. Adde quòd, ſpiritus reſoluti à nimio æſtu, per ſomnum reſarciuntur. Talis autem ſomnus aſſuetis magis prodeſt, quod Itali experiuntur, qui per æſtatis decurſum meridiani conſueuerunt, & inde maximum ſolatium percipiunt.

Quoties ob prædictas cauſas ſomno meridiano indulgendum eſt, ille ſomnus aut longiſſimus eſſe debet, aut breuiſſimus.

Quòd breuiſſimus eſſe debeat, ratio reddita eſt. Longiſſimi verò hæc eſt ratio, etiam ſupra allata, quia ſi ante abſolutam coctionem ſomnus interrumpatur, perturbatur ea, & inde multæ oriuntur cruditates.

Minùs verò nocet ſomnus meridianus, ſi erecto corpore capiatur, quàm decumbente, ſic enim facilior aſcendentibus vaporibus exitus patet.

Neque ſtatim à prandio dormiendum, ſed aliqua mora eſt neceſſaria, & leuis deambulatio, vt cibi ad fundum ventriculi deſcendat.

Spatium ſomni definitur ex perfecta concoctione, quæ in ventriculo & hepate abſoluitur, eaque ex coctis vrinis, & actionum alacritate dignoſcitur.

Cùm igitur in quibuſdam promptiùs, in aliis tardiùs coctiones perficiantur, in his longior, in illis breuior ſomnus concedendus eſt.

Sic helluonibus, repletis, pituitoſis, mulieribus & ventriculum debiliorem habentibus ſomnus longior neceſſarius eſt, quia longiori caloris retractione indigent; breuior verò craſſis & obeſis, ſobriis, & valdè coquentibus competit: mediocris denique ſanis ac bene temperatis, qui vulgò ſeptem vel octo horarum ſpatio definitur.

Decubitus debet capite ſublimiori, in latere alterutro: primùm quidem in dextro, poſtmodum verò in ſiniſtro. Pronus decubitus ad coctionem confert, viſui tamen nocet. Supinus excrementorum euacuationem per conſuetos meatus prohibet: calculoſis imprimis noxioſiſſimus eſt.

Erectior decubitus facit, vt caput ab excrementis faciliùs liberetur. In latere dextro facit, vt cibus facilius in imum deſcendat, & reſpiratio ſit facilior; in ſiniſtro, vt melius concoquatur; ob iecur ventriculo incubans. His addit Ariſtoteles *in problematis*, non recto, ſed inflexo corpore, vt venter recaleſcat.

Vigilia moderata omnes ſenſus excitant, ac vegetiores reddunt, ſpiritus & calorem in omnes corpori partes diffundũt, alimenti diſtributionem adiuuant, excrementorum euacuationem promouent. Immoderata verò ſpiritus abſumunt, & diſſipant, corpus vniuerſum, imprimis cerebrum exſiccant, bilem augent, acuunt, & inflammant, ac morborum calidiorum ſæpe cauſa exiſtunt: interdum verò frigidorum, calore diſſipato, & abſumpto.

CAPVT XXIX.

De Excretis & Retentis.

Ad excreta & retenta referuntur fæces alui, vrina, inſenſilis tranſpiratio menſes, & ſemen. Quæ ſi tempeſtiuè egerantur, ſanitatem conſeruant, ſi verò retineantur diutius quàm par ſit, morbos pariunt.

Alui excrementa, ſi debito tempore non eiiciantur, coctionem impediunt, inappetentiam excitant, & nauſeam pariunt, quia vapores putridi à retentis excrementis eleuati ad ventriculum exhalant, dolores colicos excitant flatibus exitu prohibitis, vertiginem & cephalalgiam afferunt, fumis ad caput delatis.

Dum verò ſecundum naturam ſe habent, mollia ſunt, medio-

crem

Digitized by Google

erem tamen conſiſtentiam habentia, colore ſubrufa, nec admodum fœtida: copia autem aſſumpti reſpondere debent.

Vrina naturalis, mediocris eſſe debet conſiſtentiæ, coloris fului, ſine ſedimento, aut cum ſedimento, albo leui, & equali quantitate liquidi aſſumpti reſpondens.

Tranſpiratio inſenſibilis ſi prohibeatur, vel occluſione pororum externorum à frigore ambientis, vel internorum à prauis humoribus retentis, grauiſſimi morbi excitantur: vt pleuritides, peripneumoniæ, febres putridæ, &c. Quando vero legitima ſit, & conueniens tranſpiratio, corpus ſanum, ac bene diſpoſitum, conſeruatur.

HIc diligenter aduertenda ſunt, quæ de inſenſili tranſpiratione prodidit Sanctorius, *lib. de ſtatica medicina*, vbi dicit, tranſpiratione inſenſili multo plura, & copioſiora excrementa vacuari, quam omnibus alijs euacuationibus ſimul ſumptis, quod quidem omnium ſæculorum Medicos latuit: Id tamen ſibi compertum aſſerit Sanctorius, experimentis triginta annorum, in corporibus innumeris, antè, & poſt paſtus, & poſt excrementorum reiectiones exacte ponderatis: Quæ omnia apud authorem videnda ſunt, aut apud Sennertum *in febrium putridarum theoria*, fuſiſſimè tranſcripta.

Menſium fluxus debet eſſe moderatus, mulieris temperaturæ, & conſuetudini conueniens, certa interualla, certaſque periodos obſeruans. Alioquin dum ſupprimuntur, vel parcè aut immodicè fluunt, multorum morborum cauſæ eſſe ſolent.

Ad ſeminis excretionem refertur Veneris vſus qui ſi moderatus ſit, valetudini non officit: eo tamen homines plerumque impunè carere poſſunt, vt experientia docet in monachis, & cœlibem vitam agentibus; in iis enim materia ſeminalis ad partes diuerſas tranſmittitur, in earumque alimoniam inſumitur; partes vere ſeminales areſcunt, & ad munus ſuum inepta redduntur. In quibuſdam tamen mulieribus, magis noxia eſt Veneris abſtinentia, in quibus ſemen retentum corrumpitur, & hyſtericos affectus parit.

Immodicus autem veneris vſus viros magis quàm fœminas lædit; ſpiritus diſſoluit, totum corpus refrigerat, cerebrum, neruos, ventriculum, oculos, & articulos debilitat, mentem, ſenſuſque obtundit, cruditates, & oris fœtorem parit.

Aetas Veneri aptiſſima, eſt iuuenilis, & virilis: reliquis nocet, potiſſimùm ſenibus, & naturis ſiccis ac debilibus.

Interualla autem talia adhiberi debent, (docente Galeno in arte parua) vt homo poſt coitum leuior ſeipſo, & agilior factus videatur.

Vernum tempus Veneri magis idoneum eſt, deinde hyems, minus Autumnus omnium minimè æſtas, quo tempore melius eſt omnino abſtinere.

Quod ad partes diei ſpectat; manè, aut poſt primum ſomnum opportune venus inſtituitur, peracta concoctione ciborum in ventriculo, non ſtatim poſt cibum. Importuna verè eſt, & noxia poſt crapulam, exercitia valida, tempore inediæ, aut poſt immodicas euacuationes.

CAPVT XXX.

De Animi Pathematis.

Animi Pathemata ad immutandam totius corporis conſtitutionem maximam vim habent, ita vt non ſolum grauiſſimi morbi, ſed etiam mors interdum ex immodico eorum exceſſu oriatur. Si vero in moderatione contineantur, ad ſanitatem conſeruandam plurimum conferunt.

Quiſquis igitur ſanitatis conſeruationi ſtudere cupit, animi tranquillitatem aucupari debet, & vehementibus paſſionibus reſiſtere. Sic enim corpus in ſtatu naturali conſeruatur, & nulla in eo, ex parte pathematum; mutatio contingit. Quia verò impoſſibile eſt, ab omnibus pathematis ſeſe immunem reddere; enitendum ſummæ rationis vi illis obſiſtere, eorumque impetus frenare. Horum autem pathematum, aut ſaltem præcipuorum, effectus paucis exponendi ſunt.

GAudium moderatum, inter reliquos animi affectus, ad ſanitatem conſeruandum principem locum obtinet ex eo enim calor, ſpiritus & ſanguis ad totũ corpus diffunditur; vnde facultatem vigor excitatur, habitus corporis alitur, humectatur, & viuido colore ſuffunditur: hinc illud Sapientis: *Animus gaudens ætatem floridam reddit*. Gaudium verò immodicum ſpirituum ſubſtantiam diſſipat, & vitalis facultatis robur diſſoluit; vnde ſyncope, & interdum mors repentina ſuccedit, præcipuè in ſenibus, mulieribus, & naturis imbecillioribus.

Triſtitia calorem natiuum debilitat, corpus refrigerat & ſiccat, faciem reddit decolorem pulſumq; imminuit, propter cordis conſtrictionem interdum febrem accendit, ob diſſlationem prohibitam, ex qua putredo in humoribus accenditur. Auicenna *lib. de viribus cordis c. 6.* Duo ex triſtitia conſequi teſtatur, naturalis facultatis imbecillitatem, ob caloris extinctionem; & ſpirituum humorumque incraſſationem a frigiditate; vnde humor melancholicus exaggeratur.

Timor ſubitò calorem ad cor reuocat; vnde partes extimæ algeſcunt, pallent, contremiſcunt, dentes ſtrident, vox interrumpitur, vires concidunt: interdum aluus ſoluitur, & vrina profunditur, ob imbecillitatem, & muſculorum reſolutionem: mors interdum ſuccedit, reuocato magna copia ſanguine ad cor, à quo opprimitur & extinguitur facultas vitalis.

Ira calorem & ſpiritus vehementer exagitat, pulſum auget, & accelerat, ſpiritus & ſanguinem inflammat, bilem acuit febres diarias, & putridas accendit; ſi valde effrenis ſit, rationem ſubigit, & interdum de ſede ſua dimouet. Frigidis naturis interdum vtilis eſt: calor enim debilior exſuſcitatur, & vegetior redditur.

INSTITVTIONVM MEDICARVM

LIBER QVINTVS.

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ'Ν CONTINENS.

PRÆFATIO.

Quinta Medicinæ pars, quæ Therapeutice *nominatur, in duas partes principales diuiditur.*

Prima continet methodum generalem medendi, & indicationes omnes proponit, quæ ad morborum curationem ſunt neceſſariæ.

Secunda inſtrumenta docet, quæ ad illas indicationes adimplendas ſunt neceſſaria.

Ideò quintus iſte liber duas partes continebit: in prima methodus generalis medendi; in ſecunda, inſtrumenta Medicus exponentur.

THERAPEVTICES PARS PRIMA.

De Methodo generali medendi.

PROOEMIVM.

METHODVS medendi duplex ab autoribus proponitur, generalis ſcilicet, & particularis Generalis eſt, quæ communia tradit præcepta, quibus ſingula morborũ genera curari debeant, & oſtendit quæ remedia morbis ſimilaribus, quæ organicis, quæue communibus idonea ſint. Particularis verò docet, quomodo ſingulæ morborum ſpecies in ſingulis partibus à capite ad pedes curandæ ſint. Quæ quidem methodus obſeruatur in autorum operibus, quos Practicos vulgò vocant: hæc morborum particularium curatio vniuerſa dependet ex communibus præceptis, quæ in methodo generali propoſita ſunt, imò verò nihil aliud eſt, quàm methodi generalis per omnes morborum ſpecies: & ſingulas corporis partes exercitatio. Quia verò dogmatica medendi methodus per indicationes perpetuò procedit, ideò noſter hic tractatus quatuor comprehendetur ſectionibus. *Prima*, erit de methodo medendi, & indicationibus. *Secunda*, de iudicationibus à cauſa. *Tertia*, de indicationibus à morbo. *Quarta*, denique, de indicationibus à viribus. Et ſic nullum erit præceptum morborum curationi inſeruiens, quod in quatuor hiſce ſectionibus non explicetur.

SECTIO PRIMA.

De methodo medendi & indicationibus.

CAPVT I.

Quid Methodus medendi, quid curatio, & quæ illius conditiones.

Methodus medendi eſt pars Medicinæ, quam per indicationes auxilia inueniuntur, vt deperdita hominis ſanitas reſtituatur.

Curatio eſt præſentis in corpore vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio Gal. 9. meth. cap. 15.

Debet autem inſtitui curatio, quantum fieri poteſt, citò, tutò & iucundè.

METHODVS medendi, & curatio morborum, parum inter ſe differunt: ſiquidem methodus medendi nihil aliud eſt quàm rationalis via, qua Medicus in morborum curatione debet incedere. Et hac medendi methodo quæ per indicationes progreditur, Medici dogmatici à reliquis ſectis diſtinguuntur: quia illi ſoli indicationibus tanquam proprijs inſtrumentis, vti conſueuerunt; reliqui verò minimè. In omni autem curatione propoſitæ conditiones perpetuò obſeruandæ ſunt, iiſque tanquam firmiſſimis fundamentis inniti debet vera atq; rationalis medendi methodus. *Tutò* itaque curatio progreditur, ſi morborum expellat, quantum fieri poterit, ſiue metu recidiuæ, & nullam vel quam minimam ægrotanti noxam attulerit adhibitis nimirum remedijs frequenti vſu & longa experientia cognitis *Citò* verò fiet curatio, ſi nulla agendorum occaſio prætermiſſa fuerit, & remedia efficacia, ac morbo æqualia, vel etiam potentiora fuerint vſurpata Denique *Iucundè* curatio exercebitur, ſi inter remedia morbo expugnando aptiora, ea in primis eligantur quæ & guſtui gratiora ſunt, & cum minori ægrotantis moleſtia vſurpantur: quemadmodum docet Hippocrates, primum diæta curationem eſſe tentandam, mox pharmaceuticis remedijs, priuſquam ad ferrum & ignem deueniatur: tum ſi accidentia morbos conſequentia, vt ſitis, dolor, vigiliæ blandè leniantur atque demulceantur.

CAPVT II.

De indicationibus, earum differentijs.

Indicatio eſt comprehenſio iuuantis vnà cum comprehenſione nocentis, quæ ſimul cum re indicante aduenit ſine vlla experientia, aut ratiocinio, Galen. lib. de opt. ſect. cap. 11.

INdicatio Græcis ἔνδειξις dicitur, quæ nihil aliud quàm oſtenſionem ſeu delationem ſignificat, atque ita cum in methodo medendi vſurpatur, ſignificat oſtenſionem auxiliorum. Indicantia enim indicata quaſi deferunt, & ad curationem vtilia eſſe indicant, ac veluti digito demonſtrant. Indicationem definit Gal. 2. *meth. c. 7.* agendi inſinuationem, quæ ferè nominis explicatio eſt quoquomodo illius naturam adumbrans. Perfectior habenda eſt illa quæ præponitur in theoremate, deſumpta ex eodem Galeno, *lib. de opt. ſect.* in qua Galenus *primum* genus conueniens proponit, dum ait eſſe comprehenſionem, ſeu notionem quandam Medico atque ægrotantis inſitam à natura, ex rei moleſtæ ſenſu, ad eius expulſionem: *Deinde* propriam differentiam addidit, dum vult, hanc notionem proficiſci ex rei nocentis natura cognita ad iuuantis auxilij perceptionem, id eſt, à cognitione effectus præternaturalis, in ordine ad quem ſine cuius gratia ſequitur cognitio iuuantis auxilij. *Denique*, indicatio aduenit ſine experientia aut ratiocinio, quia vbi primum patuit natura rei moleſtæ, ex inſito quodam principio ſtatim indicatur, ſeu infertur genus ipſius auxilij: nam percepto frigore calorifica inquirimus, infixam acum euellimus, ſimiliaq; abſq; diſcurſu præſtamus.

Aduer-

Digitized by Google

Aduertendum autem eſt, res præter naturam remedia indicare; non per ſe, ſic enim ſui deſtructionem molirentur, ſed per accidens, quatenus moleſtiam animanti inferentes, ſui depulſionem inſinuant, & per communem quandam notitiam contrarij vſum.

Aduerſus propoſitam doctrinam *obyci* poteſt: Si inuentio remedij ex communi quadam notitia, & inſito principio dependat, ſequetur idiotas quoſlibet a peritis artificibus nihil differe, & rei medicæ æquè eſſe peritos, ac ipſos Medicos. *Reſpondendum* eſt, maximum eſſe diſcrimen, non quidem in primis ac generaliſſimis indicationibus, quæ in ſublatione rei præter naturalis, & contrarij vſu verſantur, illæ enim omnibus communes ſunt; ſed in ipſo progreſſu, & ſpecialibus indicationibus, ad quas adimplendas neceſſe eſt genera remediorum, ſeu materiam medicam habere perſpectam; tum etiam morbos, eorundem cauſas atque ſymptomata rectè diſtinguere: nec non remedij formam, qualitatem, quantitatem, locum, tempus, & exhibendi modum accurate indagare, in quibus omnibus maximè ratiocinatio expetitur, & varia inter ipſos Medicos peritia eluceſcit. Ex quibus concludendum eſt, quamuis primariò & generatim ſine ratiocinio eliciatur; attamen ſecundario & ſpeciatim eo maximè indigere; ita vt quamplurimi autores non exigui nominis, indicationem retulerint ad tertiam mentis operationem, quæ ſyllogiſmus nominatur. Senertus corrigit in textu Græco ſine λογισμῷ, id eſt, *ratiocinio*, & ponit ἀναλογισμῷ, & ſic omnis ambiguitas tollit.

Hac autem Indicatio quadrifariam diuidi poteſt.

Primo, alia eſt indicatio conſeruatoria, alia curatoria.

Indicatio conſeruatoria reſpicit res naturales quæ conſeruandæ ſunt per ſimilia.

Indicatio curatoria reſpicit res præternaturales, quæ auferendæ ſunt per contraria.

Secundo, Indicatio alia eſt generica, alia ſubalterna, alia ſpecifica.

Generica indicatio ea eſt, quam communis & generica indicantis natura ſuppeditat.

Subalterna, quā ſubalterna indicantis natura ſuggerit.

Specifica, quæ à ſpeciali indicantis natura petitur.

In hac indicationum ſerie totum Medic. Dogmatici artificium conſtituitur, cui inſiſtens methodum ſequi dicitur, progrediendo nimirum a generica indicatione per ſubalternas ad ſpecificas & determinatas, vt docetur a Galeno, 2. *meth. cap* 7. *Quiſquis* inquit, *condere methodum parat, huic à primis indicationibus eſt auſpicandum, atque hinc ad eas, quæ deinceps ſunt, tranſeundum, rurſuſque ab his ad proximas Itaque pergenti non prius conſiſtendum, quam ipſius compos ſit finis. Finis autem eſt inuenire cuique morbo remedia.* Huius methodi & ſeriei indicationum exempla deſumi poſſunt ab omnibus morbis. Proponatur v. g. curanda frigida ventriculi intemperies in ſecundo gradu: *primum* adeſt morbus, à quo ſumitur indicatio generaliſſima, eum eſſe tollēdum. *Secundò* eſt morbus intemperiei a quo ſumitur indicatio ſubalterna, eſſe alterandum. *Tertiò* eſt intemperies frigida, a qua ſumitur indicatio itidem ſubalterna, eſſe calefaciendum. *Denique* eſt intemperies frigida in ſecundo gradu, a qua petitur indicatio ſpecifica eſſe adhibendum medicamentum calefaciens in ſecundo gradu: & vltra ars non progreditur, nec vltra infimas ſpecies methodus deſcendit.

Tertio, Indicatio alia eſt inartificioſa, alia artificioſa.

Inartificioſa eſt, quæ alijs quàm artificibus, & ipſi vulgò innoteſcit.

Eadem omnino eſt hæc inartificioſa indicatio cum ea, quam ſupra genericam appellamus, quemadmodum docet Galenus 3. *method. cap.* 7. *Indicatio*, inquit, *quæ à morbo ſumitur, eſt velut principium vel carcer, vnde medendi ratio promouet, nulla prorſus ipſius medicæ artis adhuc portio, aut certe nec magna nec propria, ſed quæ etiam plebi ſit communis.*

Artificioſa indicatio eſt quæ non omnibus, ſed artificibus tantum nota eſt, & vt cognoſcatur magno artificio indiget.

Quemadmodum indicationes genericæ, inartificioſæ ſunt: ita ſubalternæ magis artificioſæ ac multò magis ſpecificæ, quia difficilius, & cum magno artificio cognoſcuntur, ideo medendi methodo, propriæ.

Quarto, alia eſt indicatio vtilis, alia inutilis.

Vtilis indicatio illa eſt, cui aliqua reſpondet materia, ſeu quæ tale auxilium indicat, cuius materiam reperire licet, quæ primo & per ſe affectum tollere poſſit.

Inutilis indicatio eſt, quæ tale auxilium indicat, cuius non inuenitur materia, quæ affectum primò & per ſe tollere poſſit.

Quidam affectus præter naturam vtiles præbent indicationes; alij verò inutiles, v. g. in calida, vel frigida intemperie indicatio vtilis, & quia multæ dantur materiæ, quibus id poſſimus efficere, at obſtructio quæ indicat aperiendum eſſe, inutilem indicationem ſuppeditat, quia nullum datur medicamentum, quod per ſe obſtructionem tollat; ſed obſtructionis apertio conſequitur ad alia, nempe ad inciſionem, attenuationem, deterſionem, & euacuationem materiæ obſtruentis.

CAPVT III.

De Indicantibus.

Indicans eſt agens aliquid in corpore permanens, quod per propriam naturam & eſſentiam auxilium aliquod indicat; atque indicatum quod expoſtulat ad ſeſe dirigendum eſſe monſtrat, vt ſanitas hominis amiſſa reſtituatur.

HÆc definitio indicans tantum curatorium comprehendit, non autem conſeruatorium, cuius finis eſt ſanitatem conſeruare; huius autem amiſſam reſtituere.

Ver. Indicantis quatuor ſunt conditiones.

Prima, *vt ſit agens aliquod, & corpus efficiat.*

Sic morbus quia corpus afficit, idque deſtruit & corrumpit, indicans eſt, ſuique ſublationem ſinuat.

Secunda *conditio eſt vt Indicans maneat in corpore;*

Prout enim ſui ſublationem indicat, per remedia quæ corpori adhibentur, ſic etiam idem corpori debent inhærere.

Tertia *conditio eſt, vt Indicans ſit notum intellectui.*

Explicatur; quidquid enim indicat, in alterius cognitionem nos deducit, puta indicati, ſeu remedij: quod autem ignotum eſt, alterius cognitionem inſinuare nequit. Ideò Gal. 13. *meth. cap* 6. & paſſim alibi quæ occulta qualitate agunt, & ideò intellectui nota non ſunt, à methodo medendi, quæ indicationibus perficitur, ſolet excludere.

Quarta *conditio eſt, vt indicans quatenus vnum indicet, quemadmodum vnum tantum ab vno indicatur.*

Hoc axioma traditur à Galeno, 11. *meth.* & *libro de optima ſecta*: & illius ratio eſt, quòd indicans perpetuò ſui contrarium indicat, à quo auferatur: at vnum vni tantùm contrarium eſt. Aduerte tamen effectum, qui vnus appellatur, ſæpe compoſitum eſſe; ideò quatenus compoſitus eſt, plura indicare poteſt, ſeu vt Galenus loquitur, 9. *meth. cap.* 12. *Quod ſimplex eſt, ſimplicem indicationem habet; quod non ſimplex, etiam non ſimplicem.* Aduerte etiam, vnum indicans habere eſſe genericum ſubalternum, & ſpecificum; & prout diuerſam habet naturam, plura indicare poſſe; ſed tamen per vnam eſſentiam vnum tantùm, per genericam remedium genericum, per ſubalternam ſubalternum, per ſpecificam ſpecificum indicat.

Indicantia vera & propria duo ſunt, morbus & cauſa morbi.

Indicans eſt res præter naturam, quæ auferenda eſt contrarijs remedijs Remedia autem cauſæ morbificæ, & morbo adhibenda ſunt Primò quidem cauſæ, quandoquidem, vt docet Galenus 7. *meth. cap* 12. impoſſibile eſt vllum affectum ad perfectionem ſanari, manente adhuc affectrice eius cauſa Quamuis autem idem Galenus præſeruationem cauſis propriè deberi aſſerat, vnde nonnulli cauſam, indicans præſeruatorium nominent: hoc tamen audiendum eſt de præcautione cauſarum imminentium & futurarum, non earum quæ iam actu morbos in nobis producunt, in nobis producunt, in quarum auerſione, & curatione verſatur plerumque tota curationis vis; nemo enim vnquam febrem à putredine profectam, niſi alia ſublata, curauerit. Si velis igitur cum Galeno loqui, ſit hæc præſeruatio curatoria, cùm alia ſimpliciter præcautio dicatur in ſtatu ſalubri, & neutro. Morbo etiam curatio debetur, quia

illa

Digitized by Google

illa ſublata cauſa ſæpiſſime adhuc permanet, imò verò intemperies interdum nuda & per ſe, ſine vllius cauſæ præſentia diutiſſimè perſeuerat, vt in febre hectica videre eſt: tum in pleriſque morbis contraria eſt indicatio quæ ab effectu morboſo petitur, illi quam cauſa ſuppeditat, vt in quotidiana febre, quæ in propria eſſentia refrigerari vult: at ratione cauſæ, quæ pituita, eſt, calefacientia requirit. Porrò ex diffinitione indicantis ſupra propoſita, manifeſtè apparet, errare eos, qui vires inter vera indicantia numerandas eſſe contendunt: quandoquidem omne indicans therapeuticum ſui ſublationem expoſtulat, ſed vires perpetuo conſeruandæ ſunt, igitur magis appoſitè coindicantibus annumerandæ ſunt, cum in morbo conſiderantur: quamuis in ſtatu ſalubri, & in ea parte quæ *ὑγιεινὴ* nominatur, vires propriè & verè indicent, quia omnis indicatio quæ in illa parte conſideratur, conſeruationem reſpicit. Ergo vno verbo concludendum eſt, vires in parte Medicinæ conſeruatoria eſſe verum indicans; in curatoria verò tantùm coindicans.

Symptoma inter indicantia non poteſt numerari.

Licèt indicationes à rebus præter naturam deſumantur, hæ verò ternario numero comprehendantur, prout morbum, cauſam morbi, & ſymptoma continent, omnes tamen indicationes a morbo & cauſa morbifica tantum deſumuntur, nullæ verò à ſymptomate: quia ſymptoma ita dependenter a morbo eſſentiam ſuam, atque exiſtentiam mutuatur, vt eo ſublato confeſtim euaneſcat. Et quamuis ſymptomati mitigatio debeatur, quæ curationi ſubalterna eſt: tamen id fit, non quatenus ſymptoma eſt, ſed quatenus cauſæ rationem obtinet, & morbum ſua præſentia vel producere, vel augere poteſt. Sic hæmorrhagia ſiſtenda eſt, quia frigidæ intemperiei, & mortis cauſa eſſe poteſt: aquæ hydropicorum educendæ, quia iecoris intemperiem augent: dolor in vulnere, aut inflammatione ſedandus eſt, quia impetum auget fluxionis, & vires proſternit.

CAPVT IV.

De Coindicantibus, Contraindicantibus, & Correpugnantibus.

Coindicantia ſunt, quæ propriè remedij vſum non indicant, ſed indicationis tantum ſuadentis efficaciam augent, vel faciliorem reddunt.

Ea verò ſunt res naturales, & non naturales.

Ad res naturales referunt vires, temperamentum, ætas, ſexus, conſuetudo, & vitæ genus: tum pars affecta eiuſque ſubſtantia, temperamentum, actio, figura, ſitus, connexus, ſenſus exquiſitus vel obtuſus.

Ad res non naturales referuntur ſex illa res hoc nomine donatæ, nimirum aer, cibus, & potus, motus & quies, ſomnus & vigilia, excreta & retenta, & animi pathemata.

Ad aerem verò refertur domus, regio, anni tempus, dies, hora, venti, Lunæ quadra, & varij cœli aſtrorumque poſitus.

QVemadmodum veræ & propriæ indicationes à rebus præter naturam deſumuntur, ſic coindicationes à rebus naturalibus & non naturalibus peti debent, quia etiamſi remedia primariò non indicent, ſecundario tamen id præſtant; & ſine diligenti earum animaduerſione, rectus eorum vſus conſtare nequit, Ideo Galenus ſæpe *in libris methodi*, quæ verè ſunt coindicantia ſimpliciter indicantia nominat latiori tamen nominis acceptione; quod diligenter obſeruandum eſt, ne Galeni lectio confuſionem pariat. Primò igitur rerum naturalium vera & propria indicatio eſt conſeruatio: quatenus autem natura morbos curat, & remedijs vtitur tanquam inſtrumentis, eaque reducit de potentia in actum illius vires expendendæ ſunt, vt pro modo earum æſtimetur remedij efficacia; atque ita ſi morbus vehemens poſtulet remedium, & vires ſint validæ, illiuſque vim ferre queant, tunc coindicare dicuntur. Sic etiam temperamentum calidum in morbo calido, coindicat remedia refrigerantia & contra. Tum verò qui plurimum à naturali ſtatu diſtat morbus, vehementioribus eget remedijs, qui verò a ſtatu naturali nimius recedit, ægrique naturæ, & temperamento naturali cognatus eſt, mitioribus remedijs curandus eſt. Idem præſtare ſolent ætas, ſexus, conſuetudo, Idioſyncraſia, & vitæ genus, quæ particularem virium & temperamenti ſtatum patefaciunt. Deinde poſt conſiderationem totius, partis etiam affectæ habenda eſt ratio, quæ in vſu remedij potenter coindicat, conſiderando nimirum illius ſubſtantiam, temperamentum, figuram, ſitum, connexionem, & actionem, nec non ſenſum exquiſitum, vel obtuſum, pro quorum varietate vſus auxilij immutandus eſt. Denique res non naturales coindicant, quia varius earum ſtatus, vſum remedij variè immutare ſolet. Sic aer æſtiuus in morbo calido, remedij refrigerantis indicationem adiuuat, & fortius adhibendum eſſe demonſtrat, quàm ſi aer frigidiori vel temperato exiſtente, morbus contigiſſet: & ita de reliquis eſt ſentiendum: quamquam aer ceteris rebus non naturalibus maiorem in coindicando habeat potentiam.

Contraindicantia ſunt ea, quæ verè & ex diametro indicantibus opponuntur.

Nomen ipſum ſatis oſtendit, contraindicantia indicantibus eſſe contraria, cum autem contraria ſub eodem genere collocari debeant, & indicantia propria atque primaria ſint res præternaturales: ita contraindicantia ſunt etiam res præternaturales, quæ indicantibus opponuntur, vt quando morbus morbo contrarius eſt, vel cauſa cauſæ item morbus cauſæ, vel cauſa morbo, & contrarium remedium indicat. Sic calida hepatis intemperies indicant refrigerantia: huic autem frigida ventriculi intemperies contraindicat, cum ambæ in eodem indiuiduo reperiuntur, quod ſæpiſſime contingit. Sic etiam febris quotidiana ratione ſui refrigerantia indicat, cauſa verò contraindicat, quæ eſt humor pituitoſus, & calefacientia potius expoſcit.

Correpugnantia ſunt ea, quæ coindicantibus oppoſita ſunt.

Quemadmodum vera indicantia dicuntur indicantia primaria, & coindicantia, indicantia ſecundaria: ita contraindicantia vera vocantur contraindicantia primaria, & correpugnantia vocantur contraindicantia ſecundaria. Hæc autem correpugnantia ſunt eadem genere cum coindicantibus, nimirum res naturales, & non naturales; ſed quatenus remedio a morbo, vel cauſa morbifica indicato reſiſtunt, & nullius vſum dehortantur: vt quando purgatio vel venæ ſectio a cauſa morbifica indicatur, vires autem ſunt debiles, tum illæ correpugnare dicuntur, vel contraindicare contraindicatione illa ſecundaria. Sic etiam febris putrida in diebus canicularibus purgationem indicat ratione cauſæ, aer verò calidior pugnat, vel contraindicat: & ita de alijs eſt ſentiendum. Hic autem *aduertendum* eſt, Correpugnantiæ nomen rarò eſſe in vſu apud autores, ſed Contraindicationis nomen pro primaria, & ſecundaria indiſcriminatim vſurpari.

CAPVT V.

De indicatis.

Indicatum eſt illud, quod à natura indicantis ſequendum demonſtratur, vt illius efficacia diſpoſitio præter naturam auferatur.

HInc patet Indicatum nihil aliud eſſe, quàm remediũ, quod Galenus *lib. de conſtit. art. med cap* 4. dicit eſſe quicquid corpus iuuat, dum affectum ad naturalem ſtatum reuocamus. Varijs autem nominibus vſurpatur a Galeno, alijſque autoribus, vocatur enim vtile, poſtulatum, auxiliũ, præſidium, ſcopus, & intentio, quamquam ſcopi nomen in alio etiam ſenſu vſurpetur, vt quando a Galeno ſcopi venæ ſectionis proponuntur, magnitudo morbi, & virium robur, tunc enim ſcopi, indicationes ſignificant. Imò vero indicans, primus ſcopus appellari conſueuit, & indicatum ſcopus ſecundus.

Omnis indicati conſideratio verſatur circa genus remedij, & rectam illius adminiſtrationem.

Digitized by Google

Ad genus remedij ſpectat primus ſcopus, quo quæritur, quid ſit agendum.

Ad rectam remedij adminiſtrationem ſpectant quatuor ſcopi, quibus quæritur, quantum agendum, quo modo, quando, & vbi.

Quid agendum, ſeu genus remedij ab eſſentia indicantis, ſeu rei præternaturalis deſumitur.

Sic morbus frigidus indicat eſſe calefaciendum, calidus refrigerandum, repletio vacuandum, ſolutio continui coniungendum, & ita de cæteris. Per genus autem remedij non ſolum genus ſummum intelligimus, ſed etiam ſubalternum, & ſpecificum, vt remedia inueniantur, quæ ſatisfaciant indicationibus genericis, ſubalternis, & ſpecificis, quæ ſupra *cap.* 2. expoſitæ fuerunt. V.g. febris ratione generis ſummi quod eſt affectus præter naturam, indicat remedium auferens, ſeu remouens febrem, ratione generis ſubalterni, quod eſt calor præter naturam, indicat remedium frigidum, & ratione generis ſpecifici, quod eſt v.g. calida intemperies, in ſecundo gradu, indicat remedium frigidum in ſecundo. E quibus facile videre eſt qualitatem remedij, & gradus eiuſdem, ad genus remedij pertinere, quamvis a nonnullis perperam diſtinguantur, & male ab iiſdem gradus remedij ad illius quantitatem referatur. Reijciendum quoque eſt quod à nonnullis, & à Galeno ipſo traditur, genus remedij à partis naturæ, dignitate, actione, ſubſtantia, ſitu, ægri viribus alijſque indicatis. Nam, vt antea dictum eſt, vnum tantum ab vno indicatur, & omne indicans eſt res præter naturam. At partis natura, actio, & ſimilia, ſunt res naturales: ideò iuxta fundamenta ſuperiùs poſita, illa tantum coindicant, vel correpugnant. Atque vt Galeni mentem ad exactam doctrinæ normam reuocemus, dicendum eſt, eum Coindicantia nominare, non vt vera & propria indicantia, ſed tantum vt indicantia ſecundaria, qua ratione ſedulo obſeruanda ſunt, velut ad curationem maximè conferentia. Sic hepar, cor, & aliæ partes præſtantiores non ferunt vehementiora remedia, & illorum vſui repugnant. Sic etiam quæ frigidæ naturæ ſunt partes, dum calido affectu laborant, remedia deſiderant quæ validius refrigerent: cùm in pari affectu longius à naturali temperie quàm quæ calidæ ſunt, recedant. Eodem modo quæ ſenſu exquiſito prædicta ſunt membra, dolorifica remedia non ſuſtinent, qualia illorum affectus ſæpe poſtulant. Quæ item longiùs ab externa ſuperficie in profundo corporis ſunt collocata, validiora, quam affectus ipſe natura ſua deſiderat, requirunt auxilia & internæ partes non admittuntur, quæ erodendi, aut venenoſam vim obtinent, quibus earum male ſæpe gaudent, ea autem tolerant externæ.

Quantum agendum, remedij quantitatem ſignificat, illius ſcilicet doſim, quæ à morbi quantitate, ſeu receſſu a naturali ſtatu indicatur.

Quantitas remedij ſæpe etiam pro gradu & vehementia vſurpatur; ſed exactius philoſophantibus ad quantitatem ſola doſis referenda eſt, cum gradus ad genus remedij reducatur, vt ſuperiori theoremate dictum eſt. Prout autem morbus magis vel minus à naturali ſtatu recedit, doſis maior vel minor exhibenda eſt, quia in maiori quanto eſt maius quale, & ſic in maiori exceſſu, maior doſis præſcribenda eſt, vt morbum ſuperari poſſit. Multum etiam conferunt ad quantitatem remedij definiendam indicantia ſecundaria, quæ tamen verè non indicant, ſed tantum coindicant, aut correpugnant. Sic naturalis temperies partis indicat remedij quantitatem, prout oſtendit quantus ſit ab ea receſſus. Sic partes, quæ in profundo corporis ſunt ſitæ, maiorem doſim remedij poſtulant, vt facultas eouſque faciliùs ferri queat. Sic eryſipelas pollicis minore ſecundum quantitatem eget oxycrato, quàm cruris aut brachij. Sic inflammatio plurium partium internarum maiorem medicamenti frigidi quantitatem expoſcit, quæ huic incendio ſedando ſufficere poſſit.

Quomodo, ſeu vtendi modus nihil aliud ſignificat, quàm an ſemel aut bis, partite vel confertim adhibenda ſint remedia: Ille autem a modo affectus præter naturam indicatur.

Sic quando morbus affligit continuò & violenter, remedia ſubito & confertim adhibenda ſunt. Si cauſa morbi turgeat, & orgaſmo teneatur, ſi bene ſit concocta, ſi tenuis & ſequax, ſubitaneam euacuationem poſcit; at vero ſi lente tantum & per interualla, & longitudinem potius ex cruditate, quam periculum minetur, tunc repetitis alterationibus & purgationibus materia alteranda, & concoquenda erit.

Ad modum etiam vtendi indicandum, non parum conferunt indicantia ſecundaria, quatenus coindicant, vel correpugnant.

Sic vires robuſtæ facilè aſſentiuntur repentino remedio: infirmæ vero ac debiles non niſi benignas & partitas ferre poſſunt mutationes. Sic etiam tenuis & rara partium ſubſtantia, vel exquiſitior ſenſus vix ferre poteſt vim præcipitem vacuantis aut alterantis auxilij, quàm ſolida & denſa, vel obtuſioris ſenſus facilè ſuſtinet. Situs etiam valde remotus, per vices id præſtandum ſuadet, vt tandem remedium eouſque penetrare poſſit, ſalua interiectarum partium temperie. In parte etiam nobili cautè agendum partitis vicibus, ne grauiorem noxam ex illius ſubita mutatione toti corpori inferamus.

Quando agendum, eſt tempus opportunum, & occaſio conueniens adminiſtrationi remediorum.

Illud autem duplex eſt generale & particulare.

Tempus generale eſt vnum ex morbi quatuor temporibus, quæ vocantur principium, augmentum ſtatus, & declinatio.

Sic Galenus *lib. de opt. ſect. capit.* 37. docet, quo morbi tempore frigidæ potio ſit adminiſtranda, an ſcilicet in principio, vel augmento, vel ſtatu vel declinatione. Sic in principio inflammationum docent Practici repellentia eſſe applicanda, in augmento reſoluentia cum repellentibus, & ita de cæteris.

Tempus particulare, eſt dies exhibendi remedij.

Sic idem Galenus *eodem loco* docet, quo die, & qua diei hora aqua ſit exhibenda. Sic purgans medicamentum ſexto die vel alio pari, & matutinis horis exhibendum eſt.

Ad tempus etiam reuocatur ordo remediorum, vt male nonnulli ordinem a tempore diſtinguant, aliuſque ratione diuerſum ſcopum conſtituant

In affectu ſimplici vel compoſito, ſi plura remedia ſunt vſurpanda, vt perpetuò ferè contingit, videndum eſt, quo tempore vnumquodque adminiſtrandum ſit & hoc ad ordinem ſpectat. v.g. ratione febris aqua frigida eſt exhibenda, ratione cauſæ vena ſecunda: dum autem tempus cuique opportunum præfinitur, ordo ſimul ſtabilitur, qui in eorum celebratione eſt obſeruandus.

Tempus autem, & occaſio, & ordo remediorum indicatur à præſentia vrgentioris indicantis.

Quando & quoties malum vrget, ei perpetuò occurrendum eſt, ideo præſentia morbi, vel cauſæ morbificæ indicat tempus & occaſionem remedij adhibendi. At verò quando plura vrgent, occurrendum eſt vrgentiori. In horum autem vſurpatione, habenda perpetuò ratio coindicantium & contraindicantium. Licèt enim affectus præſentia remedium hoc tempore eſſe vſurpandùm ſuadeat, tamen virtus aut natura particularis ægrotantis, aut aliquid aliud prohibere poſſunt.

Vbi agendum, ſignificat locum in quo, & per quem remedia adminiſtranda ſunt, & indicatur à loco indicantis.

Si morbus, vel cauſa morbi totum corpus occupet, toti corpori remedia adhibenda: ſi vnam tantùm partem obſideat, ei tantùm parti remedia conuenient: ſi externæ partes efficiantur, exteriùs erunt adhibenda: ſi internæ, interius erunt aſſumenda, & ſi per vtramque viam remedij vis ad locum affectus ferri poſſit, vtrimque erit admouendum.

Ad locum etiam remedij indicandum, non parum conferunt Coindicantia, ſeu res naturales, & præcipue partium conformatio, ſitus & connexio.

Sic ventriculus per vomitum & ſeceſſum; hepatis caua deiectione, conuexa vrinarum prouocatione potiſſimùm expurgantur: Affectis inteſtinis remedia per anum infundimus.

Eodem modo Correpugnantia conſideranda ſunt, quæ impediunt remedij uſum.

V. g. omentum ventriculi inflammatum exterius eſſet refrigerandum, ni diaphragmatis vicinia impediret; quemadmodum eiuſdem refrigerati calefactionem hepatis lobus ei ſuperiacens prohibere ſolet.

CAPVT VI.

De primo & generaliſſimo curationis principio.

Omnis curandi methodus à primo hoc, & generaliſſimo principio deſumitur, Contraria contrarijs curantur.

QVamuis de principijs minimè diſputandum ſit, ſed ea tanquam vera & indubitata ſupponenda ſint; quemadmodum Galenus de hoc ipſo *artis curatiuæ principio* refert, in Medicina tam certum eſſe contraria contrariorum eſſe remedia, quam in mathematicis bis duo quatuor efficere, & hoc principium non tantum hominibus, ſed etiam brutis eſſe a natura inſitum.

Nonnullæ tamen *obiectiones* illius veritatem prima fronte conuellere videntur.

Prima, Tetanus morbus frigidus eſt, & frigidæ effuſione curatur, dolor dolore tolli ut vomitus vomitu, alui fluxus alui fluxu.

Secunda. Omne contrarium contrarij aduentu magis intenditur: quemadmodum torpentem gelu manum ſi quis igni exponat, magno vexatur cruciatu; ſi ambuſtum digitum in frigidam aquam immittat, crudelius torquetur, quam ſi igni admoueat, aut aqua vitæ perfundat.

Tertia Purgantia medicamenta ſunt humorum peccantium propria remedia: ſed illa humores purgant ſimilitudine ſubſtantiæ quam habent cum ijs, non autem contrarietate.

Quarta. Natura morbos tum calidos tum frigidos curare ſolet, cum quibus nulla ipſi interuenire poteſt contrarietas.

Quinta, Morbi magnitudinis, numeri & figuræ nullum habent contrarium, quo auferri valeant.

His vt ſatisfiat dicendum eſt. Contrarietatis nomen latiùs patere apud Medicos, quam apud Philoſophos, & contrarietatem non ſolum ſpectari ſecundum formam, ſed etiam ſecundum effectum & operationem; quidquid enim rem præter naturam auferre poteſt, vel contrarium effectum inducere, ſiue per ſe, ſiue per accidens id præſtet, contrarium nominatur. Sic rhabarbarum biliosæ cacochymiæ contrarium dicitur, quatenus eam expurgat; ſic ferrum, vel ignis carnis ſuperfluæ contrarius eſt, quatenus eam extirpat. Quibus ita ſuppoſitis ad *obiectiones* facile eſt reſpondere.

Ad *primam* enim dicendum eſt. Tetanum affuſione frigidæ curari per accidens, aucto per antiperiſtaſim calore in partibus interioribus dolorem dolore tolli etiam per accidens, dum nouus dolor cauſam prioris doloris ad ſe reuellit: vomitum curari vomitu, & alui fluxum alui fluxu; vacuata cauſa quæ illum committerebat.

Ad *ſecundam* dicimus, contrariorum conflictum naturæ moleſtum eſſe, ſi repentinus ſit, & vehemens; ſi verò moderatus & conueniens maximè amicus: ſi manus frigore torpeſcens igni expoſita cruciatur, quia ſubita ſit eorum pugna: at in tepidam coniecta, vel linteolis calidis inuoluta reſtituitur: & digitus combuſtus igni admotus, aut aqua vitæ perfuſus leuatur, ratione cauſæ, quia eiuſmodi calidis conſumuntur, vel auocantur foras ſcintillæ parti penitus infixæ quas frigida in profundum depellebat.

Ad *tertiam reſpondeo*, quòd licèt purgantia ſint humoribus peccantibus, ſimilia ratione ſubſtantiæ; tamen contraria effectiuè dicenda ſunt, quatenus eos expurgant, & extra corpus educunt.

Ad *quartam Reſpondeo*, naturam morbis omnibus contrariam eſſe, quatenus eorum cauſam vel coquit, vel expellit, vel alio quouis modo expugnat.

Ad *quintam* dicimus, magnitudini, numero, & figuræ effectiuè contraria eſſe quæcunque eas auferre, vel immutare poſſunt, vt ferrum, ignis, ligaturæ, & ſimilia.

Illa autem contraria quantum fieri poteſt, debent eſſe inuicem æqualia.

Æqualitas illa indicatur à natura morbi & cauſæ morbificæ, quæ etiam ſui ablationem indicant. At vires, pars affecta, tempus morbi, & aliæ circumſtantiæ huic æqualitati repugnant. Ideo addita eſt theoremati hæc particula, *quantum fieri poteſt*, quia æqualitas contrariorum ad curationem ſimpliciter neceſſaria non eſt, ſed tantùm ad commodius curandum, ſi reliqua conſentiant.

Aequalitas vere remedij reſpectu morbi dupliciter conſideratur, vel ſecundum gradum, vel ſecundum copiam & molem.

Aequale remedium ſecundùm gradum dicitur, quod parem cum morbo receſſum a mediocritate obtinet. Sic remedium frigidum in ſecundo gradu æquale eſt morbo calido in ſecundo.

Aequale remedium ſecundum molem & copiam illud eſt, quod præter gradum ſuæ qualitatis ea eſt quantitate, vt vna, duabus, vel pluribus vicibus exhibitum, expugnare poſſit morbum.

Hoc ſenſu & mediocre & vehemens remedium aduerſus eundem morbum æqualitatem obtinere poteſt, quandoquidem vehemens ſemel aut bis vſurpatum, mediocre verò frequenter, morborum tollere poteſt.

Præterea æqualitas in gradu, vel actu, & realiter exiſtit; vel tantum conſideratur reſpectu operationis.

Sic in morbis ſimilaribus datur gradus contrarietatis actu exiſtens, vt calidum remedium in ſecundo appoſitum morbo frigido in eodem: at in morbis conformationis, magnitudinis, & numeri dicuntur remedia æqualia iuxta operationem, quæ ſcilicet eouſque agere poſſunt, donec naturalis conformatio, magnitudo, & numerus reſtituantur.

Ex ſuprà propoſitis diſſolui facilè queunt omnes *obiectiones*, quæ aduerſus æqualitatem contrariorum afferri ſolent, quarum præcipuæ tales ſunt.

Prima, Hippocrates 6. *Epidem.* contraria præcipit ſenſim vſurpanda, & intermiſſionibus adhibitis.

Secunda, Galenus *ſecundo κατὰ τόπους* ſtatim ab initio efficaciſſima prohibet, & a debilioribus inchoandum præcipit.

Tertia, Frigoris minor eſt efficacia quàm caloris, humiditas quàm ſiccitatis: non ergo in pari gradu hæc opponenda.

Quarta Morbis calidis vel frigidis in quarto gradu non poſſunt adhiberi remedia calida vel frigida in quarto, quæ venena ſunt.

Quinta Si omnes morbi curarentur contrarijs æqualibus, par eſſet in omnibus agentis proportio ad id quod patitur, atque ita eadem velocitas mutationique ac proinde eodem temporis interuallo omnes ægri ſanarentur.

Sexta. Reductio, ex Galeno, debet fieri in corporibus ſanis per contraria æqualia, & in ægrotis validiora erunt vſurpanda, quia citiùs oportet morbum tolli quàm temperamentum naturale.

Demque. Paulus *initio lib. 4. Recte*, inquit, *mea ſententia, Cappadox Aretæus memoriæ prodidit, auxiliorum vim morbis fortiorem eſſe oportere, eoque elephantiam nunquam curari, vt qua nulla fortior medicina reperiatur.*

Ad *primam & ſecundam reſpondendum eſt*: Hippocratem contraria adhibere ſenſim; & Galenum à debilioribus incipere habita circumſtantiarum ratione, ne ſcilicet vires frangantur, aut ratione contraindicantium, ne cruda materia vehementioribus fruſtra agitetur, cùm tamen ipſe morbus æqualia reſpectu ſui ſemper indicet.

Ad *tertiam* dicendum eſt: quamvis minor ſit frigoris vis quàm caloris, & humiditatis quam ſiccitatis, quia tamen æqualitatem in vltimo actionis termino ſpectamus, ideò non minùs hæc dicentur æqualia, ſiquidem exceſſum morboſum ad mediocritatem reducere poſſunt.

Digitized by Google

Ad *quartam Reſpondeo*, etiam venena in vſum medicum vocari, ſi ea morbi natura poſtulet, idonea tamen præparatione præmiſſa.

Ad *quintam Reſpondeo*, non eſſe par in omnibus morbis curationis tempus, quia non licet in omnibus eodem tempore vti contrarijs æqualibus propter variam ſubiecti & circunſtantiarum diſpoſitionem: & quamuis eorum vſus admitteretur, non eſſet par in omnibus curationis velocitas, propter maiorem in vno morbo, quam in alio.

Ad *ſextam* dicendum eſt: quamuis reductio debeat fieri per contraria æqualia, tamen ea non eadem efficacia operantur, quemadmodum in curationi morbi, qui cum in diſpoſitione ſit, faciliùs aufertur contrarijs æqualibus, quàm temperamentum naturale quod in habitu eſt, & ideò difficilius corrumpitur. Denique *ad authoritatem* Pauli & Aretæi dicimus: Remedia morbis æqualia ratione intentionis, eſſe tamen valentiora ratione effectus, quia adiuuantur à natura, quæ ſemper contra morbum cum iis pugnare conſueuit.

C A P V T VII.

De inuentione Remediorum.

Remedia morborum curationi apta triplici via inueniuntur, ratione, experientia & analogiſmo.

Ratione inueniuntur remedia per indicationes, quando morbi & remedij natura nobis cognita eſt.

SIc febrem refrigerantia indicare dicimus, quia ſcimus, illius naturam eſſe calidam, & nobis inimicam, quæ ſibi contraria & ſui ablationem demonſtrat.

Experientia inueniuntur remedia, quando pluribus exemplis obſeruatum eſt, aliquod remedium alicui morbo prodeſſe, etſi effectus illius cauſa ignoretur.

Scribit Galenus, artem medicam duplici crure in nixam incedere, ratione, & experientia, quod quidem intelligendum eſt, non de rudi illa experimentia qua Empirici & Idiotæ in omnibus morbis ſumma cum temeritate vtuntur; ſed tantùm de illa, quæ circa eos morbos, & ea remedia verſatur, quorum natura & cauſa incognita eſt; quemadmodum antidota venenis, & morbis venenatis opitulari, nulla docente ratione, ſed ipſo duntaxat vſu nouimus.

Analogiſmo remedia inueniuntur, quando morbo incognito ea adhibentur remedia, quibus alius affectus cognitus, qui cum eo aliquam habet ſimilitudinem, curari ſolet.

Sic in lue venerea, cùm primum graſſari cœpiſſet, & adhuc ignota eſſet, remedia quæ in elephantiaſi & fœda ſcabie vtilia ſunt, non inutilites vſurpata fuerunt.

S E C T I O S E C V N D A.

De Indicationibus à cauſa.

C A P V T I.

De euacuatione in genere, & illius differentijs.

In legitima curatione cauſa morbifica primò auferenda eſt, ſecundò ipſe morbus, ſi poſt cauſæ ablationem ſuperſtes, maneat.

LEgitimæ curationi opponitur Illegitima & extraordinaria, quam aliquando vſurpare cogimur; cùm vrgens aliqua intemperies corrigenda eſt, priuſquàm cauſæ demolitionem aggrediamur, aut etiam graue aliquod ſymptoma priùs eſt mitigandum.

Cauſa autem morbifica multiplex eſt, vt docetur in pathologia: *præcipua tamen & magis ordinaria eſt humor quia morbi ab humoribus multò frequentiùs, quàm ab alijs cauſis producuntur.*

Humorum autem peccantium præcipuum atque vſitatiſſimum remedium aliud euacuatio, quæ nihil aliud eſt quàm humoris vitioſi è corpore eductio.

Ea vero duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ communiter ab vniuerſo corpore, & tribus illius regionibus materiam ſubtrahit.

Trium autem corporum regionum prima *eſt, quæ ventriculum, inteſtina, venas meſaraicas & reliquos venæ portæ ramos, cauam hepatis, lienem, & pancreas continet.*

Secunda *regio, hepatis conuexa, omnemque venam cauam atque illi comitem arteriam magnam, & quidquid incidit inter alas & inguina comprehendit.*

Tertia *regio, muſculos complectitur, membranas, oſſa, omnemque corporis molem, vſque ad extimam cutem.*

Præter communes illas regiones, aliæ multæ ſunt, quæ particulares appellantur, in quibus etiam aſſeruantur excrementa, vt cerebrum, pulmones & vterus.

Vniuerſalis euacuatio fieri conſueuit, per venæ ſectionem alui deiectionem, vomitum, & ſudorem; harum ſiquidem.

Quæcumque primum obtigerit quanquam plurimum ac valide regionem vnam, cæteras etiam conſequutione quadam, licèt parcius, euacuat.

Venę ſectio primum venas exhaurit, & arterias illis anaſtomoſi coniunctas, deinde corporis molem ipſaque viſcera, ad primas vſque venas progreſſa.

Alui deiectio primum inteſtina, ventriculum, viſcera, primaſque venas expurgat: deinde venas, habitumque corporis.

Vomitus primum ventriculum expurgat: deinde viſcera, venaſque maiores, poſtremo corporis habitum.

Quæ per ſudores fit euacuatio, proxime quidem è corporis habitu diſſoluit, ſecundo è venis arterijſque grandioribus, ac poſtremo à viſceribus, & ex intima corporis regione particularis euacuatio eſt, quæ à parte quadam peculiari excrementa educit.

Huius generis eſt cerebri per palatum & nares expurgatio, thoracis per anacatharſim, renum & veſicæ per vrinas.

Omnis porrò vacuatio, vel ſpontanea eſt, vel artificioſa.

Spontanea vacuatio eſt, cum citra vllius remedij opem quippiam e corpore effunditur.

Eaque rurſum duplex, naturalis, & ſymptomatica.

Naturalis eſt, quando vi ſolius naturæ bene operantis, vitioſi humores excluduntur

Symptomatica rurſùm fit, vel ratione facultatis, vel ratione materiæ.

Ratione facultatis, quando ea imbecillior humores corporis regere, atque retinere nequit eoſque prorſus diffluere ſinit.

Ratione materiæ, quando humor quantitate aut qualitate peccans naturam ita irritat, vt eum è vaſis, receptaculiſque ſuis excludere cogatur.

Vtraque irrita, præter naturam, nulloque vſui eſt: quòd benignus atque ſalutaris humor pariter cum pernicioſo promiſcuè, nullo delectu, nulliſque legibus prorumpat.

Artificioſa vacuatio eſt, quæ remediorum ope perficitur.

Eáque duplex eſt, vniuerſalis, & particularis.

Vniuerſalis eſt, quæ ab vniuerſo corpore humores educit.

Particularis, quæ ab aliqua tantùm parte.

Rurſum euacuatio ad duplicem præcipuè finem inſtituitur, reuulſionem & deriuationem.

Quamuis propter alios ſæpe fines vacuationes inſtituantur, vt in progreſſu patebit, quia tamen reuulſio & deriuatio frequentiùs viuueniunt, & maiores habent difficultates, ideò ſequenti capite ſeorſim explicandæ ſunt, cum particulari euacuatione, propter ſummam quæ inter eas intercedit affinitatem.

C A P V T II.

De reuulſione, deriuatione, & particulari euacuatione.

Reuulſio eſt humoris in aliquam partem fluentis auerſio ad oppoſita diſtantiſſima, habita fluxus, originis, communitatis vaſorum, & rectitudinis ratione.

EVacuatio quæ humori debetur, vel cum reſpicit quatenus eſt in motu, vel quatenus quieſcit. Humori mo-

uenti, ſeu in aliquam partem fluenti, debetur reuulſio & deriuatio: quieſcenti verò vacuatio ſimplex. Reuulſionem verò fieri debere longiſſimè à parte quæ fluxione tenetur; conſtat ex Galeni præcepto, *13. meth. c. 11. & ad Glauconem, cap 22.* & ipſa reuulſionis natura id ipſum in ſinu fert; quærimus enim, vt quod ſemel reuulſum eſt, non retrocedat, quod facilius obtinere licet, ſi reuulſio ad contraria & longinqua fiat; neque enim facilè motus contrarij ſibi inuicem ſuccedunt. Id tamen non ſimpliciter & abſolutè accipiendum eſt, ſed tantum ſuppoſitis conditionibus quæ in ſequentibus theorematis exponentur.

Oppoſitio partium, ſeu contrarietas quæ in reuulſione obſeruatur tribus conditionibus ſtipata eſt.

Prima *conditio eſt, vt reuulſio fiat ad fluxionis originem.*

Quotieſcunque fluxionis origo cognita eſt, illi perpetuò reuulſio opponenda eſt, & ad eam humores retrahendi ſunt: v. g. ſi ab hepate ad vterum fluxio deferatur, vena cubiti dextri aperienda eſt, vt ad fluxionis exordium humor reuocetur.

Huic conditioni aduerſari videtur illa Galeni ſententia, quæ habetur *lib. de curandi ratione per venæ ſectionem, cap. 8.* qua vult, vtero inflammatione laborante venas crurum eſſe aperiendas. Cui *Reſpondendum* eſt, venas inferiores ſecari in vteri inflammatione, non ad ſimplicem reuulſionem, cuius ratione melius foret à partibus ſuperioribus ſanguinem mittere, ſed ad deriuationem ſimul cum reuulſione celebrandam. Qua reſponſione ſoluuntur etiam alia Galeni loca, in quibus docet affectis partibus infra renes poſitis, venas inferiores eſſe ſecandas, quod ideò fit, vt deriuatio ſimul cum reuulſione fiat; cum alioqui ad ſimplicem reuulſionem, ſæpe in affectibus earum partium, venæ ſuperiores aperiri ſoleant.

Secunda *conditio eſt, vt ſeruetur vaſorum communitas.*

Si fluxionis origo teneatur, primam conditionem obſeruare ſatis eſt, vt ſcilicet ad partem mittentem fluxio retrahatur: Sed quando pars illa mittens non cognoſcitur, quod ſæpiſſimè contingit, tunc temporis duæ poſteriores conditiones obſeruandæ ſunt, quæ reſpiciunt partem recipientem, vt ſcilicet illius ratione ſeruetur vaſorum communitas & partium rectitudo. Communia autem vaſa ſunt, quæ cum parte affecta communicationem habent. Sic in fluxu ſanguinis à naribus, venæ brachij reperiuntur, non autem crurum, quamuis hæ maiorem habeant diſtantiam à parte recipiente, quia minorem habent communicationem. Sic Galenus 13. *meth.* in phlegmone hepatis, internam brachij venam ſecat, eo quòd, inquit, cum iecinore ampla, & recta via communicet. Sic etiam *lib. de tremore, Si,* inquit, *venas quæ nullum cum affecta parte conſortium habent, ſecueris, ipſam quidem non iuuabis, & ſanam lædes, à qua ſanguinem haurire vtilem.*

Tertia *conditio eſt, vt ſeruetur rectitudo partium.*

Hæc conditio maximi eſt momenti, & diligenter obſeruanda in omni reuulſione: fundatur enim in conſortio, & conſenſu mutuo, quod maximum reperitur inter partes eiuſdem lateris, & vocatur illa rectitudo κατ' ἴξιν ab Hippocrate, & εὐθυωρίᾳ à Galeno, quæ confirmatur multis experimentis: Vteri enim pars dextra tanto eſt ſiniſtra calidior, vt caloris aucti nomine mares formet, ſiniſtra fœminas: ſic dexter teſtis ad ſiniſtrum collatus. Eſt autem caloris aucti cauſa rectitudo hepatis, vicinitas enim & vaſorum communitas, non ſunt vtrique parti diſparia. Paralyſis medietatem corporis exactam corripit, illæſa reliqua: & tamen humor illabitur à tertio & quarto cerebri ventriculis, in quibus non eſt dextri à ſiniſtro ſecretio. Si inflammato hepate, ex dextra nare ſanguis erumpit, iuuatur: ſi ex ſiniſtra, non iuuatur, cùm vna ad vtramque narem ex iecinore vena pertingat. Si cubitus ſiniſter ſecatur, vacuatur lien inflammatus, & pleura ſiniſtra, quæ omnia ex dextra axillari non ſuccedunt. Siniſtra tamen, ſi venarum communionem ſpectes, nonniſi interuentu hepatis ex ſiniſtro exhaurit. Ac denique dicebat Hippocrates, *ſexto Epidem per rectum fiunt morborum permutationes, & criſis & abſceſſus.*

Cur verò tantùm poſſit rectitudo, adeò difficile eſt reſpondere, vt multi varia commenti ſint, quibus omiſſis, probabilius videtur illud, quod à grauiſſimis quibuſdam auctoribus ſancitum eſt, multos nimirum eſſe canales corporis longitudinem perreptantes, & diſtinguentes, per quos ſurſum deorſum promptus eſt omnium in corpore contentorum commeatus, qui tamen non perinde per latera diſtribuitur. Illi autem ductus, quoniam ſenſibus conſpicui non ſunt, duabus rationibus firmantur, præter experimenta ſuperiùs propoſita. *Prima* à fine deſumpta eſt, quòd ſcilicet natura conſeruationis indiuiduorum ſollicita; ea veluti gemina conſtituit, vt dimidia illius parte læſa, altera minus pateretur: Sic dum aliquo infortunio vnus oculus, auris, brachium perit; altero oculo, aure, brachio vita ſeruatur. Ita duo quaſi animalia, dextrum ſiniſtrumque, in vnum animal coniungens diuturniorem illis vitam comparauit. *Secunda* ratio ab euentu petitur: repentè enim & frequenter commutatio fit à dextro pede, ad dextrum vel brachium vel humerum, & contra, quemadmodum etiam laborante dextra capitis parte, & deſcendẽte humore potiùs intumeſcit pars dextra ceruicis, ſi illic ſiſtitur humor, aut ſi ad thoracem deſcendit, potius dextrum latus, quam ſiniſtrum repletur, vel denique ſi ad partes inferiores labitur, dextram potiùs podagram efficit, quam ſiniſtram. Eadem ratione; laborante pede in epilepſia ſubitò aſcendit materia aliqua ad caput: quod non poſſet fieri, niſi ductus illi concederentur, qui vt in demortuo homine occulti ſunt, ſic in viuente manifeſti, & per eos, humores qui recta feruntur aſcendendo, vel deſcendendo, facilem viam inueniunt, ſi attrahantur, expellantur, & alijs remedijs hinc indè dimoueantur.

Ex ſuprà propoſitis facilè confutatur ſententia Arabum, qui reuulſione moliuntur, omiſſa illa rectitudine ad quoſlibet contrarietatis terminos, cuius tres faciunt ſpecies, videlicet à ſuperioribus ad inferiora, ab anterioribus ad poſteriora, & à dextris ad ſiniſtra: vnde Auicenna; *fen. 10. lib. 3. tract. 5. cap. 1.* in pleuritide, & alijs internis inflammationibus, primò iubet ſecari venam in malleolo eiuſdem lateris, ſecundò communem in brachio contrarij lateris: vltimò internam eiuſdem lateris. Quæ doctrina aduerſus τὸ κατ' ἴξιν Hippocratis, & legitimam curandi methodum manifeſtè pugnat. Adde quod, in diametris, ſeu quadris corporis enumerandis deficiunt Arabes, cùm tres tantùm conſtituant, illis enim quarta adiungenda eſt, quæ ſcilicet ab internis ad externa, quam proponit Galenus *libro de reuulſione,* & illa obſeruatur in pleuritide quando vena ſecatur in eodem latere; fit enim tunc reuulſio à partibus interioribus ad exteriores.

Reuulſio autem duplex eſt, vniuerſalis vna, particularis altera.

Vniuerſalis eſt, quæ contrarietatem obſeruat reſpectu totius corporis, & in contrarios terminos reſpicit, vndecunque humores prolabantur.

Hæc potiſſimùm celebratur, quando maiores venæ ſecantur, & ipſum hepar fluxionum origo exhauritur, atque adeò vſitatiſſima & ſecuriſſima eſt, vt nimirum quando fluxionis origo propria ignoratur ab ipſo hepate per maiores venas reuulſio meatur, ſic enim exinanitæ venæ reliquum ſanguinem arctius retinent, neque eum fluere permittuntur. Vnde Galenus, 1 *ad Glauconem,* 14. inflammationum defluxum reuocari, vult, vel ad commune Vas, vel ad originis fontem. Ita *1. acut. cap. 10. quæcunque,* inquit, *vena ſecetur vniuerſa exhauriuntur, quia omnium in corpore vna eſt, confluxio & commeatus,* hac tantùm differentia, quòd quædam venæ exhauriunt certas partes alijs celerius.

Reuulſio particularis, quæ & localis nominatur, eſt quæ in vno membro tantum contrarios terminos reſpicit.

Hæc præcipuè fit venis minoribus apertis, quæ à partes tantum reuellunt; & reuulſionis nomen ſimpliciter non meretur, ſed tantùm reuulſionis localis, immò verò ad deriuationem propriè referenda eſt, ideò tantum reuulſionis nomen retinens, vt hæc præcepta conſentanea ſint cum Galeni doctrina, qui huiuſmodi deriuationes reuulſionum nomine vſurpat; explicans enim aphoriſmum

Hip-

Digitized by Google

63

Hippocratis 68. *ſect*.5. qui ſic habet. *Dolente parte capitis poſteriore, in fronte vena inciſa prodeſt*, dicit reuulſionem fieri ſecundum longitudinem, ſupra infraque; ſecundum latitudinem, ad dextram & ſiniſtram; ſecundùm profunditatem, ad anteriora, & poſteriora: ac proinde dolente parte capitis poſteriori reuulſionem fieri ſecta venæ frontis, quæ quidem reuulſio particularis, & localis eſt, nec niſi poſt vniuerſalem fieri debet in corpore plethorico.

Deriuatio eſt humoris ad aliquam partem fluentis per vicinas partes auerſio.

Quoniam deriuatio reuulſioni particulari finitima eſt, ideò ex ſuperioris theorematis explicatione, deriuationis natura ſatis innoteſcit.

In deriuatione vaſorum communio perpetuò obſeruanda eſt.

Deriuatio in eo differt a reuulſione, quòd illa ad oppoſita & remota fieri debeat, hæc verò ad vicina. Cum ea verò conuenit, quòd in vtraque valorum communio requiratur. Sic in fluxione quæ ad dentes, vel oculos labitur, veſicatorium pone aures admouemus, deriuationis gratia.

Particularis euacuatio eſt, qua humorem alicui parti impactum euacuat.

Hac autem poſt reuulſioenm & deriuationem celebranda eſt.

Ea fit dupliciter, nimirùm ſenſibiliter, aut inſenſibiliter.

Senſibiliter rurſum, vel per ductus à natura in eum vſum confirmatos, vel parte ferro, aut cauſtice aperta.

Sic cerebrum per nares & palatum euacuatur, pulmo per aſperam arteriam, veſica per vrethram per ductus ſcilicet naturales. Abſceſſus verò materiam, & alia huiuſmodi in parte ductibus carente præternaturam contenta, artificioſa apertione educimus.

Inſenſibiliter fit per poros & inſenſiles partium meatus & hæc reſolutio propriè nominatur.

Sic materia in aliqua parte contenta, tumores alioſque affectus pariens, circa manifeſtam euacuationem reſoluitur fomentis, linimentis, emplaſtris, & ſimilibus remediis.

In reuulſionis deriuationis, & particularis euacuationis recta adminiſtratione, ſequentia theoremata obſeruanda ſunt.

Cum fluxio maximè vrget, reuulſione vtendum eſt; cum verò ſedata eſt magna ex parte deriuatione, cum denique non amplius influit humor, ſed parti impactus eſt, particulari vacuatione.

Quando materia fluens eſt venenata, nequaquam reuellenda eſt, ſed ab initio per partem ipſam recipientem vacuanda.

Sic in carbunculis, puſtulis malignis, variolis, & bubonibus peſtilentibus, aut venereis, non licet ſecare venam reuulſionis gratia, ſed tantum ſimplicis euacuationis, ſi corpus ſit valde plethoricum.

Reuulſio, deriuatio, & particularis euacuatio, ſimul & ſemel vna & eadem euacuatione celebrari poſſunt.

Quamvis reuulſio, deriuatio, & particularis euacuatio contrariæ quodammodo videantur, quod vna ad longinqua fieri debeat, aliæ verò ad vicina, multæ tamen poſſunt inſtitui vacuationes omnium participes: ſi nimirum media diſtantia inter propinquam & remotam eligatur; vt in pleuritide, cum vena brachij ſecatur, quod fluit reuellitur, quod iam parti recipienti proximum eſt deriuatur, & quod partis ipſius anguſtis meatibus impactum eſt, euacuatur. Has autem euacuationes ſimul & ſemel factas vtiliſſimas eſſe colligitur, ex Galeni præcepto, vulgo Medicorum incognito, quod habetur 6. *Epid. ſect*.2 vbi docet, non eſſe inſiſtendum toto fluxionis tempore reuulſoriis; ſed interponendum eſſe medium tempus vacuationis humoris in parte contenti. Ita enim demum fluxio ceſſabit, ſi & à longè reuellentibus auertatur confluens materia, & proxima vacuatione dolor, calor quæ partis tollantur, fluxionis cauſæ. Si ergo confluente humore, ſimul detur vnica ſectione modicè remota, reuellere ſimul & vacuare, non eſt dubium, quin illa amplectenda ſit: quod Galenus in iecore inflammato, & alibi perpetuò ſequitur; quemadmodum & in pleuritide vulgo fieri conſueuit, vt antea oſtenſum eſt. Denique ex eodem Galeno 13. *meth. cap*. 10. *Si ſolus fluxus curandus, ſecanda diſtantiſſima pars eſt, ſi ſola partis plenitudo viciniſſima*. Et hoc conficitur, vt vbi pariter iunguntur, mediam quandam diſtantiam obſeruare neceſſum ſit.

Quando ex communi vena reuulſio & deriuatio ſimul & ſemel fiunt, illa adhibenda moderatio eſt, vt vacuatio non ſit exigua, qua agitando magis augeat fluxum, quàm extractione ſedet; dandaque opera eſt, vt eodem die ſi natura patitur, ſin minus, poſtero repetatur eiuſdem venæ ſectio.

Hoc præceptum vtiliſſimum eſt, & maximi momenti in vſu practico, quod tamen multi cum ægrorum incommodo ſurda aure pertranſeunt. Si enim primùm parca manu ſanguis mittatur, ille magis exagitatus, nec ſufficienti quantitate eductus, vehementiùs in partem irruit. Deinde, cum prima ſectione non liceat exhaurire totum, quod in inflammato loco vitioſum continetur; ſed tantùm vſque ad caloris mutationem, ex Hippocratis ſententia, neque enim ampliorem virtus ferre poteſt; ſupereſt, vt quod prior tranſpoſuit, ſequens inaniat: & cùm inanitus locus affectus ex vicinis vaſis ſanguinem ſugat, eumque vitiet; niſi ab eo beneficio repetitæ vacuationis breui extrahatur, putreat neceſſe eſt, & rurſum ingraueſcat malum.

Quantitas reuulſionis & deriuationis, fluxionis quantitati reſpondere debet, modo vires ferre queant.

Sic quando fluxio magna eſt, ſi reuellenda ſit atque deriuanda per venæ ſectionem, ea copia mitti debet ſanguis, quæ vniuerſam fluxionis materiam educere poſſit, habita ſemper virium ratione, vt ſcilicet totam euacuationem ferre queant. Vbi notandum eſt inſigne præceptum, quod habetur apud Hippocratem, 2. *de victus ratione in acutis, text*. 10. docens modum & terminum venæ ſectionis, in inflammationibus, & præſertim in pleuritide, ſcilicet vſque ad coloris mutationem. Illa autem coloris mutatio, ab ipſa parte affecta ſanguinem educi ſignificat; quemadmodum docet Galenus, *in commentario huius loci*, his verbis: *Quidquid ſanguis in plegmone continetur, id caloris abundantia, colore permutatur: reliquum autem in partibus omnibus ſimile manet. Eam ob cauſam ſanguine, qui in totum ſpargitur corpus, pituitoſiore exiſtente, rubicundior ſanè erit, qui in eo, quod phlegmone obſidetur, latere continetur: Quòd ſi ſanguis in totum corpus diffuſus, rubicundior extiterit, is procul dubio, qui ad phlegmonem eſt, aduſtus, aſſatuſque in nigrum conuertitur.* Coloris itaque mutatio ſanguinis tranſlationem ex parte affecta certo ſignificat, verum eam ſemper, vt *ibidem* docet Galenus, non expectare oportet, ob virium imbecillitatem.

Dum humor cum impetu fluit, maiores venæ aperiendæ ſunt, modò id loci natura, & ſitus partium permittat.

Quia per maiores venas prompta & ſubita fit reuulſio, ac plerumque deriuatio, quæ fluxionis celeritati obſiſtere poſſit.

CAPVT III.

De Sanguinis miſſione.

Humorum vitium duplex eſt in quantitate, & in qualitate: illud vocatur plethora, hoc cacochimia.

A plethora indicatur ſanguinis miſſio, à cacochimia purgatio.

Hoc theoremate grauiſſima includitur controuerſia, de indicationibus mittendi ſanguinis, quæ auctorum ingenia variè torſit, & multis difficultatibus intricauit, a quibus vt nos breuiter expediamus, propoſita in *ſuperiori ſectione* principia ſequemur, quibus indicantium, & indicatorum natura rectè conſtituitur, & ea à coindicantibus ac correpugnantibus exactè diſtinguuntur.

Primum igitur ſupponendum eſt, nos hic ſanguinis miſſionem vſurpare, prout eſt ſpecies euacuationis, & remedium ſanguinem euacuans. Quo poſito dicimus, ſanguinis miſſionem indicari a ſola plethora ſeu plenitudine, quæ ſanguinis redundantiam ſignificat, propterea quòd vnum

L 3 tan-

tantùm ab vno indicatur, & indicatum eſſe contrarium indicanti; at copiæ ſanguinis directè opponitur illius imminutio; quod quidem agnouit Galenus, dum 2. *κατὰ τόπους* & *alibi*, ſanguinis miſſionem à multitudine ſanguinis indicari docet. Cùm verò *4. meth. cap. 6.* plenitudini adiungit magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem, & *lib. de vena ſectione*, tum multis alijs locis, tres iam dictas indicationes mittendi ſanguinis ſimpliciter proponit, nempe magnitudinem morbi, virium robur, & ætatem florentem, non propriè & ſtrictè intelligendum eſt indicationis nomen: vt ex ſequentibus demonſtrabitur.

Primò, vnum tantùm ab vno indicatur, vt ſuprà oſtenſum eſt *cap. 3. ſect. 1.* Ergo ſanguinis miſſio à tribus indicari nequit.

Secundò vires & ætas cùm ad res naturales referantur, nunquam poſſunt verè indicare, ſed tantùm coindicant, vt ſuprà demonſtratum eſt, *cap. 4. ſect. 1.*

Tertiò. Magnitudo morbi ſeruata lege contrarietatis, quæ debet intercedere in indicans, & indicatum non poteſt indicare niſi magnitudinem remedij; atque ita cùm purgatio æque magnum remedium ſit ac venæ ſectio; æqualiter vtraque à magno morbo indicatur non autem ſpeciatim venæ ſectio. Quod videns Galenus *4. meth* magnitudinem morbi nunc ſanguinis miſſionem, nunc purgationem indicare ſcribit: quo oſtenditur, magnitudinem morbi non eſſe verum indicans venæ ſectionis, quia non eſt vnum, neque perpetuum.

Quartò, ex eadem contrarietatis lege, Cùm ſanguinis miſſio ſit ſpecies euacuationis, inter morborum magnum, & euacuationem vero contrarietas deberet intercedere, quæ cum nulla omninò ſit, vnum ab alio non poteſt indicari. Neque eſt quod dicas, eſſe contraria per accidens nam vera indicantia debent indicare per ſe contrarium remedium.

Quintò, multi ſunt morbi magni, quibus non conuenit ſanguinis miſſio, vt febris hectica, & quicunque ab inanitione fiunt, ergo magnitudo morbi non eſt vera indicatio venæ ſectionis.

Dicimus igitur, Galenum morbi magnitudinem proponere quaſi ſanguinis miſſionem indicet; non quod propriè & reuera id præſtet, quod nonnulli recentiores ſummis viribus defendere conantur, ſed quòd ſit ſignum, vehemens ſanguinis vitium oſtendens, quoties ab eo producitur, & illud ſanguinis vitium poſtulat venæ ſectionem. Vires verò & ætas coindicant ſolummodò, latiorique verbi acceptione indicare dicuntur, vt ſuprà oſtenſum eſt, coindicantia, ſimpliciter indicantia ſæpe à Galeno nominari. Magnitudo morbi venæ ſectionem indicat quatenus eſt conditio ſine qua non, iuncta cum multitudine ſanguinis: nam ea, abſente plethora, ſolui poteſt alijs vijs, puta inedia, exercitio, &c.

Plethora alia eſt ad vaſa, alia ad vires.

Plethora ad vaſa fit, vel omnibus humoribus æqualiter adauctis, & appellatur ſimpliciter plethora: vel ſolo ſanguine copioſius redundante, & vocatur plethora ſanguinea.

Quando alius humor à ſanguine, ſua quantitate ſymmetriam excedit, & omnes alios exuperat, ipſis etiam adhuc adauctis, illius humoris appellatur plenitudo.

Cum denique vnus tantùm humor excedit, reliquis in æquilibrio poſitis, vocatur cacochymia.

Cacochymia eſt vitium in qualitate, quemadmodũ plethora eſt vitium in quantitate, quia ſanguis abſque vitio qualitatis poteſt augeri, alij verò humores nequaquam.

Plethora ad vires ea eſt, quæ licet vaſa præter modum non repleat: corporis tamen facultates premit, & præcipue naturales, ita vt cùm ab illis regi nequeat, in corruptelam degeneret.

Rurſus plethora alia leuis, alia grauior, alia præſens, alia futura: alia communis, alia propria.

Confert etiam ſanguinis miſſio ad reuulſionem, deriuationem, & totius corporis refrigerium: non quidem per ſe, ſed tantum per accidens.

Sanguinis miſſio per ſe multitudinem humorum qui continentur in venis educit: per accidens verò reuellit, & deriuat humores ad aliquam partem confluentes: Totum verò corpus refrigerat etiam per accidens, videlicet humoris calidi portionem educendo, & illi qui relinquitur liberam tranſpirationem conciliando.

Ex prædictis theorematis facilè deſumi poſſunt ſolutiones omnium argumentorum, quæ à multis afferri ſolent, vt probent ſanguinis miſſionem non indicari à plethora. Nam in ijs qui ex alto ceciderunt, licet nulla adſit manifeſta plethora, ſecatur vena, quia eſt plethora ad vires, illæ enim ex caſu debilitatæ non poſſunt regere humores, qui antea ſub regimine naturæ rite coercebantur, dum ſanitas erat integra inde fit illa ſanguinis miſſio, ad reuulſionem humorum, qui fluere incipiebant ad partes contuſas. Sic in immodico ſanguinis fluxu venæ ſectio celebratur, non quatenus eſt euacuatio, ſed quatenus eſt remedium reuellens. Sic in febribus putridis ſecatur vena, ad corporis refrigerium, aut quia adeſt plethora ad vires; leuata enim natura portione oneris, quo premebatur, quod reliquum eſt faciliùs ſuſtinet minoreque negotio domat, atque conficit. Denique plethora leuis, quæ ſolo exercitio, & frictionibus curari poteſt, non indiget venæ ſectione, ſed tantum ea, quæ grauior eſt; & morbum magnum producit, aut breui productura eſt.

Inter ea quæ venæ ſectionem coindicant, vires primum locum occupant, quæ ſi validæ ſunt, & robuſtæ, eam permittunt ſi vero debiles ac languidæ, eandem prohibeat.

Vires ſub triplici facultatum numero continentur, præcipuè tamen in facultate vitali virium robur conſtituitur: ſi enim illa ex pulſu magno nec æquali, nec non reſpiratione libera, conſtans & robuſta comperiatur, ſanguinis miſſionem permittit; ſi vero ex contrario pulſus & reſpirationis habitu imbecilla appareat, venæ ſectionem dehortatur: etſi cauſa morbifica, vel morbus hoc remedij genus expoſtulet, aut certè pauca manu, & per dilucida interualla ſanguis educendus eſt. Hic enim diligenter vires languidæ ab oppreſſis diſtinguendæ ſunt. Opprimuntur à cauſis internis, vt obſtructione, & humorum copia, & tunc vacuatione recreantur, exoluuntur & diſſipantur à cauſis externis (?) cedentibus, vt aeris feruore, & maligna corruptione, labore, vigilijs, inedia, vacuatione quauis immodica, doloris atrocitate, morbi violentia, & diuturnitate, alijſque huiuſmodi, tunc verò refectioni potius, quàm euacuationi danda eſt opera. In languidis & oppreſſis viribus, pulſus ferè ſimilis eſt; ſed hoc diſcrimen afferri poteſt: quod oppreſſis morbi initio exilis pulſus, & ſepultus percipitur, languentibus autem & deiectis in incremento, & vigore, cum quibus cauſæ commemoratæ concurrunt.

Coindicat etiam ſanguinis miſſionem ætas florens, quæ inter pueritiam, & extremam ſenectutem media eſt, at pueritia & vltima ſenectus eandem prohibent aut certè nonniſi maxima vrgente neceſſitate, & ſumma cum cautione celebrandam eſſe ſuadent.

Ætas nõ coindicat, aut correpugnat, niſi ratione virium, quæ in puero, & ſene ſunt ita debiles, vt vix ferre queant venæ ſectionem. Pueri enim corpus habent molle, tenerum, & patens, quod ſponte ſua aſſiduo digeritur ac diffluit; ſenes verò ſpirituum & caloris inopia laborare ſolent: ideò Hipp. 4. 4. *de victus ratione in morbis acutis*, ætatem florentem cum magnitudine morbi & virium robore ad ſanguinis miſſionem requiri præcipit, quem ſequutus Galenus, *11. meth. cap. 13.* & *lib. de curandi ratione per venæ ſectionem*, ante annum 14 & poſt ſeptuageſimum venam ſecare vetat. Quod de pleniori illa, veteribuſque conſueta vacuatione audiendum eſt; nam moderatam quæ viribus & plenitudini aut par, aut inferior ſit, omnis ferè ætas ferre poteſt, ſi vegeta & robuſta ſit: ætas ſiquidem non tam annorum numero, quam habitus & virium robore metienda eſt. Quod eleganter Celſus confirmauit *lib. 2. cap. 10. Antiqui* (inquit) *primam. vltimamque ætatem ſuſtinere non poſſe hoc auxilij genus iudicabant, perſuaſerantque ſibi, mulierem grauidam quæ ita curata eſſet, abortum eſſe facturam: poſtea vero vſus oſtendit nihil ex his eſſe perpetuum, aliaſque potiores obſeruationes adhibendas eſſe, ad quas dirigi curantis conſilium debeat. Intereſt enim non quæ ætas ſit, neque quid in corpore intus geratur.*

ratur, ſed qua vires ſint: ideò firmus puer, & robuſtus ſenex, ſi
grauida muli er valens tutò curantur. Sic Rhaſis in ætate de-
crepita, qua grauì vrgenteque pleuritide laborabat, ſan-
guinem miſ t. Sic Auenzoar filio ſuo trimo ſe vtiliter ve-
nam ſecuiſſe commemorat; & nos plerumque experimur
pueros quar to aut quinto ætatis anno à grauiſſimis mor-
bis venæ ſect ione liberari.

Quantitas v ena ſecti nis à magnitudine vitij à ſanguine de-
pendentis i ndicatur, atque ita magnus morbus copioſam in-
dicat ſang uinis miſſionem, mediocris moderatam, paruus
denique ex iguam aut nullam.

Quantitatem verò coindicant vires ægrotantis, quæ ſi valide
fuerint, qu antum morbus deſiderat, fidenter vacuandum,
minus vali dis parciùs, proſ ratis nihil prorſus educendum.

In magno ſanguinis vitio viribus conſtantibus antiqui
ſanguinem n nittebant vſque ad lipothymiam, ſeu animi
deliquium, c uo non intelligendum eſt illud, quod nonnul-
lis venæ ſecti onem expaueſcentibus, aut alia de cauſa citra
inſignem eua cuationem accedit, ſed illud quod ratione
euacuationis contingit. Talem adhibebant ſanguinis miſ-
ſionem in m agnis inflammationibus, febribus ſynochis
vel ardentiſſi mis, & doloribus vehementiſſimis; aſſerit que
Gal. ſe exper ientia comperiſſe, ſi in ardentiſſimis febribus
vſque ad ani mi deliquium ſanguis mittatur, ſtatim corpo-
ris habitum r efrigerari, & febrem extingui, pluribuſque
aluo ſoluta, & ſudoribus erumpentibus plane ſanitati reſti
tui: hæc tam en vſque ad lipothymiam vacuatio noſtris
temporibus r ariſſime vſurpatur, & apud vulgus temerita-
tis maximè ſ uſpecta eſſe conſueuit. Satius igitur eſt infrà
ſubſiſtere, & ſanguinis quantitatem quæ vna vice lipothy-
miam incute ret, duabus potius, aut tribus vicibus educe-
re, abſq; vllo lipothymiæ metu, & minori virium iactura.

Coindicant et iam quantitatem mittendi ſanguinis cauſæ in-
ternæ, & ex ternæ.

Internæ ſunt; corporis temperamentum, habitus, ætas.

Temperamen tum calidum & humidum copioſiorem patitur
venæ ſectio nem, quam frigidum & ſiccum.

Habitus corpo ris extenuatus, mollis & rarus magnam ferre
nequit ſang uinis euacuationem, contrà verò carnoſus, fir-
mus, atque denſus.

Habitus præpi nguis, & obeſus difficilè ſuſtinet venæ ſectionem.

Quamuis hu iuſmodi habitus minimè reſolubilis ſit, quia tamen anguſt as & exiles habet venas, quas exinanitas pinguedo facilè ſt ringit, vt inde metus ſit, ne natiuum calorem extingua t, ideò difficile ferre poteſt venæ ſectionem.

Iuuenilis ætas largiorem patitur venæ ſectionem quàm puerilis aut ſenilis.

Cauſæ externæ, ſunt, regio, anni tempus, cœli ſtatus, vacuatio ſuppreſſa, vel immodicè procedens, conſuetudo victus, vel generis vitæ, vel vacuationis.

In regione calida & ſicca ſanguis minori copia educendus eſt.

Quia talis regio multum innati calidi, ſanguinis & ſpirituum abſumit hinc vires comminuuntur, & minor ſanguinis quantitas relinquitur in venis.

Regio frigida & humida ſatis largam patitur venæ ſectionem, minus verò quæ eſt frigidiſſima: at temperata largiſſimam profuſionem tolerat.

Frigida & humida aeris temperies innatum calidum humoreſque intus coercet, horumque minimum, diſſoluit, in extremè frigida ſanguis veluti frigore conglaciatus vacuationi vix cedit, tum partis internæ ſi a ſuo calore deſtitutæ maneant, ambientis frigoris iniuria extinctionis periculum ſubibunt.

In anni temporibus ver ſanguinem largius profundi permittit, poſt autumnus, deinde hyems, omnium verò minimum æſtas.

In cæli ſtatu calidiſſimo, & frigidiſſimo parcè ſanguis mittendus eſt; in temperamento copioſius.

Conſueta aliqua vacuatio ſuppreſſa largiorem patitur ſanguinis miſſionem.

Vacuatio ſpontanea materiæ morbi nihil detrahens, venæ ſectionem non excludit, modò illa vires valde attritæ non fuerint harum tamen ratione ſanguis parcius mittendus eſt, & ſiſtenda vacuatio, ſi magis vires offenſura eſt.

Spontanea vacuatio, quæ materiam morbificam educit ſi iam ægrotum leuet, poſſitque quantum requiris vacuare prorſus eſt naturæ committenda, ſin minus id poſſit, tantum ipſe detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod poſtulas.

Qui frugaliter ſiue ex conſuetudine, ſiue ex morbi impedimento victitant, parcius vacuandi ſunt, quam qui liberalius pleniuſque viuunt.

Qui venę ſectioni ſunt aſſueti, alacrius ac leuius eam perferunt, quam non aſſueti.

In quibus morbis conuenit venæ ſectio, illa ab initio eſt celebranda.

Tempus ſanguinis mittendi definitur a pręſentia eorum indicantium, quæ tale remedium poſtulant: in principio enim morbi illa indicantia maximè concurrunt tum ratione ſui, tum ratione virium, quæ tunc temporis validiores ſunt, tum quia in progreſſu morbi natura coctioni & pugnæ cum morbo intenta, ab iis non eſt euocanda.

Si morbi principium fuerit prætermiſſum, vt in eo ſufficiens ſanguinis quãtitas detracta non ſit, alijs etiam temporibus educendus eſt, ſi plenitudinis atque cruditatis ſigna perſeuerent, & vires ferre queant, aliaque coindicantia concurrant, aut ſaltem non prohibeant.

Ex iis quæ venę ſectionem prohibere ſolent in principio morbi, alijſque temporibus, non infirma eſt cruditas ventriculi, aut cibi incocti in primis vijs.

Hoc præceptum proponitur à Galeno, *9. meth. cap. 5.* ideò ſemper, niſi ſanguinis vitium ſit vehementiſſimum, differenda eſt venę ſectio, donec humores ij concoquantur, ne ad hepar attracti obſtructiones pariant, & plus damni inferant, quam ex venæ ſectione poſſit ſperari commodi.

In iis morbis, quorum certa eſt vel remiſſio, vel intermiſſio, venæ ſectio in remiſſione aut intermiſſione celebranda eſt.

In febrium acceſſionibus, & exacerbationibus maximus eſt naturæ cum morbo conflictus, in quo nihil mouendum eſt, neque vires ad pugnam neceſſariæ, venæ ſectione imminuendæ ſunt, quod eleganter a Celſo proditum eſt, *cap. 10. lib. 2.* his verbis: *Si vehemens febris vrget, in ipſo impetu eius ſanguinem minuere, hominem iugulare eſt:*

Quando affectus vehementer vrget, quacunque hora ſanguis mittendus eſt; in iis vero qui dant inducias, hora ſanguini mittendo aptior eſt matutina, maximè ſecunda vel tertia hora ab exortu ſolis.

Tum enim cibus heſternus probè coctus eſt, & vires plerumque magis vigent, necnon matutinis horis ſanguis magis, dominatur, & ipſo diei lumine quodammodo tenuior, & ad fluendum aptior efficitur.

CAPVT IV.

De Purgatione.

Purgatio eſt humorum qualitate peccantium euacuatio.

HÆc definitio proponitur a Galeno, *comment. in 3. aph. ſect. 1.* quæ vt rectè intelligatur, ſciendum eſt per qualitatis vitiũ non audiendam eſſe meram intemperiem, quia illi ſola alteratio deberetur; ſed potius cacochymiam, ſeu humorum nutritioni ineptorum redundantiam. Huius generis ſunt humores omnes excrementitij, qui in venis cum ſanguine permixti, vel extra venas continentur. Illi autem duorum ſunt generum, vt ex Phyſiologia conſtat, alij ſcilicet naturales, alij præternaturales. Naturales ſunt, qui ex naturæ inſtituto generantur, vt pituita dulcis, bilis, melancholia, & ſerum, qui ſi in debita proportione, ac quantitate generentur, vacuatione non indigent, ſi vero in maiori quantitate abundent, cacochymiam conſtituunt, & purgatione educendi ſunt: humores verò excrementitij præternaturales ſunt: qui præter naturæ leges producuntur, vt bilis vitellina, porracea, æruginoſa, glaſſea, & atra, necnon pituita acida, & ſalſa; qui humores cum nullo modo eſſe debeant in corpore; etiam minime

ſima illorum quantitas cacochymiam conſtituit, & purgationem indicat, ſi diæta exercitio, aut leuioribus remedijs auferri nequiuerint.

Vnicuique autem humoris peccantis ſpeciei, propria medicamenti purgantis ſpecies reſpondere debet, atque ita pituitæ phlegmag. gum, mixtis humoribus mixtum medicamentum adhibitum eſt.

Purgationem verò coindicant ægrotantis vires, temperamentum, habitus, ætas, ſexus, naturæ conſuetudo, & aeris ſtatus.

In omni purgatione ægrotantis vires validas, aut ſaltem mediocres eſſe neceſſe eſt.

Purgatione vires aliquatenus infringuuntur, ideò ſi valdè labefactæ fuerint, non eſt tentanda purgatio ne ab ea planè deijciantur.

Corpora calida, & ſicca tum frigida, ſiue humidiores ſint; ſiue ſicciora difficilius purgationem ferunt: calida verò & humida facilius.

Qui calidiori & ſicciori temperamento præditi ſunt, ex purgatione facilè poſſunt incaleſcere, rareſieri & exſiccari, necnon in conuulſiones incidere, ſi purgatio nimia extiterit. Frigidi & humidi, tum frigidi & ſicci, calorem habent languentem, & ſpiritus exiguos, qui facilè a purgatione diſſipantur; Calidi vero & humidi calidiora habent naturæ principia, quæ purgationis impetum eludunt.

Habitus gracilis, tenuis, & laxus facilè exoluitur: carnoſus verò & benè compactus, commodè purgationem tolerat; pinguis non æque bene.

Pingues a carnoſis ſedulo ſunt diſtinguendi: licèt enim vtrique ferre poſſint purgationem, tamen multo minus pingues, quia frigidiores ſunt, ſpiritus habent pauciores, & vaſa anguſtiora.

Pueri & ſenes benigniora tantum ferre poſſunt medicamenta; in ætate media conſtituti, vehementiora.

Grauidæ mulieres, quarto, quinto, & ſexto menſe magna vrgente neceſſitate; & ſumma cum cautione purgandæ ſunt.

Hæc ſententia deſumpta eſt ab Hipp. *aph. 1. ſect. 4.* & illi ratio euidens ſuffragatur: Cum enim natura a purgante medicamento irritata, humores excrementitios, & ipſum pharmacum expellere nitatur, vterum, & concutit, & fœtum ſimul expellit niſi fortiter adhæreat. Si tamen prægnans tali morbo affligitur, qui purgationem maximè deſideret, illa nihilominus tentanda eſt, ſed blandis atq; benignioribus medicamentis, quæ corpus parum concutiunt: & illis menſibus fidentius ineunda, quibus fœtus vtero fortius alligatus eſt, quod quarto, quinto, & ſexto menſe contingit. Similis enim eſt, vt docet eleganter Galenus, *in commen. prædicti aphoriſmi* fœtus cum vtero, & fructuum cum arboribus, adhæſio. Fructus in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facilè decidunt, quando vehementior ventus ipſos concuſſerit, poſtea vero aucti difficilem habent a plantis diſſolutionem, ſicuti rurſus cum perfecti ſunt; ſponte ſua ſine vi extrinſeca decidunt: eodem modo & conceptus in principio ſuæ formationis, & quando iam perfecti ſunt, ex leuiori commotione facilè dirumpuntur tempore vero intermedio firmiorem habent coalitum.

Aegrotantis natura particularis diligenter obſeruanda eſt: quidam enim a mitioribus medicamentis facillimè, & copioſiſſimè purgantur, alij vero fortioribus vix commouentur.

Qui purgationibus aſſueti ſunt, facilius eas tolerant; in ijs vero qui nunquam aut rariſſimè purgati ſunt, cautius procedendum,

In calidiori aut frigidiori aere purgationes difficiliores, in temperato faciliores.

Calidior aer vires debilitat, & morbos calidos gignit, ideo purgantia quæ vires magis debilitant, & corpus calefaciunt, non ita facilè admittit: vnde Hippocr. *aph. 5. ſect. 3.* In cane, & ante canem purgationes difficiles.

Frigus humores condenſat, & meatus conſtipat, atque ita corpus minus fluuile reddit, vnde laborioſæ ſuccedunt purgationes. Rectè igitur Hipp. *aph 47. ſect. 6.* purgationes verno tempore magis conuenire quàm reliquis temporibus aſſeruit.

Purgationis quantitatem humoris peccantis quantitas oſtendit: vniuerſus enim expurgandus eſt, vt corpus a morbo vindicetur.

Si noxius humor totus non auferatur, vel non curatur morbus vel ſi curatus appareat, recidiuæ obnoxius eſt: vnde Hipp. *aph. 10. ſect. 2. Quæ relinquuntur in morbis, recidiuas facere conſueuerunt*, ſi tamen exigua humoris illius portio derelicta eſt, exquiſita viuendi ratione, naturæ, caloriſque vi domari, ac vinci poterit.

Pauca cacochimia vniuersè detrahi poteſt conſtantibus viribus, præſertim ſi concocta ſit, aut tenuis: imbecillis autem viribus non modo multa, ſed & pauca cacochimia partitè eximenda eſt.

Huic theoremati ſuffragatur *aph. Hip. 36. Qui praue vtuntur cibo, medicamenta purgantia aſſumentes, ſtatim debilitantur.* Et ratio eſt; quia multis vitioſis corruptiſq; ſcatent humoribus, & pauco fruuntur bono ſucco, vnde vires debiles a forti medicamento deijciuntur, tum ſentina illa prauorum purgantibus mota, putres, tetros, ac pernicioſos humores ad cor, ventriculum, & cerebrum emittit, vnde lipothymia, vertigines, & alia accidere poſſunt. Non tamen hi humores in corpore relinquendi ſunt, ſed ſenſim & per interualla, ac per epicraſim ſine magna agitatione euacuandi ſunt.

Tempus morbi purgationi aptiſſimum eſt morbi ſtatus aut declinatio; in quibus humores concocti ſunt, & ad euacuationem præparati.

Fundatur hoc theorema *aph. Hipp. 22. ſect. 1. Concocta medicari oportet, non cruda.* At in ſola morbi declinatione aut ſaltem in fine ſtatus integrè concocti ſunt. Hac tamen reſtrictione limitandum eſt hoc theorema, videlicet, ſi natura per ſe euacuationem non aggrediatur: quando enim humores criticè vacuantur, purgatio nulla inſtituenda eſt, niſi criſis fuerit imperfecta: tunc enim reliquiæ materiæ morbificæ medicamentis educendæ ſunt, ne recidiuam pariant.

In principijs etiam morborum purgationes conuenire poſſunt, ſi nempe materia turgeat.

Turgere dicuntur humores, quod ὀργᾶν Græci nominant, quando cum impetu in corpore agitantur, parteſque laceſſunt & vellicant: Hæc autem turgentia humoribus bilioſis propriè competit, qui calidi ſunt, tenues, atque mordaces, & morbos acutos gignere aptiſſimi. Craſſi verò humores atque frigidi, ex quibus morbi diuturni generantur, orgaſmi capaces minime eſſe ſolent. Si itaque tales humores turgeant, eos non expectata coctione purgare licet; metus enim eſt, ne vires ex illa materiæ agitatione deijciantur, vel humores impetu illo concitati, in partem aliquam principem ruant: tum vero ſatis facile purgantur illi humores, licet concocti non ſint, quia tenues & mobiles, & ipſa natura ab ijs ſtimulata, & laceſſita purganti medicamento auxiliatrices manus porrigit: vt ita ex hac turgentium humorum ante coctionem purgatione, plus vtilitatis, quàm damni æger percipiat. Vnde Hipp. *aph. 10 ſect. 4. Medicari in valde acutis ſi materia turget, eadem die, tardare enim in talibus, malum eſt: hoc tamen ſumma cautione, & cum diligenti præmeditatione exequendum eſt; vt plurimum enim materia non turget*, vt eſt *aph. 22. ſect 1.* & docuit idem Hipp. *aph 24. ſect. 1. In acutis morbis raro, & in principijs, medicamentis purgantibus vti, & hoc cum præmeditatione faciendum.* Purgantia enim caliditate ſua, & acrimonia morbos acutos augent: & acuti morbi ſæpius critica euacuatione, quàm purgatione ſolui ſolent. Illæ autem criſes haud temere turbandæ ſunt; quin potiùs ſi aliqua earum ſpes, à purgatione abſtinendum, viæque potius ad illam euacuationem præparandæ, conſiderandæ, etiam vires & reliqua coindicantia, tum etiam corpus ipſum, an ſcilicet vias habeat patentes, & ab obſtructionibus liberum ſit, & æger multitudine craſſorum humorum, atque cruditatum non ſcateat, tum verò ne inflammatione aliqua interna conflictetur, quæ purgatione ingraueſceret.

Humores ad partes nobiliores, aut ad eas quæ [illegible] in conſenſum trahere poſſunt, fluentes, au[illegible]primum fluxuri, in morbi principio purga[illegible] ſunt.

Sic

Digitized by Google

Sic in magnis vulneribus, aut vlceribus, inflammationibus, alijſque tumoribus, capitis doloribus, alijſque aliarum partium affectibus, ſi prauorum humorum copia in corpore luxuriet, non eſt dubium, quin purgatio conueniat, ſi nihil aliud eam prohibeat, vt materia quæ affectum augere poſſet, minuatur, & a parte affecta auocetur: quod quidem & in praxi ordinaria vſurpatur, & a Galeno ſancitum eſt *lib. de curandi ratione per venæ ſect. cap.* 8 *In ijs* (inquit) *quibus pars quædam grauiter icta eſt, aut vtcunque aliter incipientem habet phlegmonen, eam ſi magnam fore ſuſpicamur, curationem ab euacuatione incipimus, aut purgatorio medicamento exhibito, aut vena inciſa, prout nimirum alterum altero magis conuenire iudicamus.*

Quando humores copia luxuriant, & ideò commodè coqui nequeunt, eorundem portio catharſi detrahenda eſt, vt natura portione oneris liberata, quod reliquum eſt, facilius expellat.

Quia huiuſmodi purgatio materiam morbificam imminuit dempta aliqua illius portione, ideò *minoratiua* vulgo nominatur, quæ noſtris temporibus in omnibus ferè morbis vſurpari ſolet.

Neque pericula, quæ huiuſmodi purgationes minorantes in morborum principij inſtituras auerſantes in medium afferre ſolent, admodum reformidanda ſunt. Metuunt enim, ne commota ſaltem, & non euacuata materia, ob multitudinem æger in graue aliquod diſcrimen conijciatur, & humores mali cum bonis magis commiſceantur.

Quæ pericula euitare facillimum eſt, ſi benigniora medicamenta, vt vulgo fieri ſolet, vſurpentur, quæ ſine vlla, aut ſaltem minima humorum commotione, primam regionem expurgant, & eam materiæ morbificæ portionem educunt, quæ euacuationi magis diſpoſita eſt.

Quod ſit fortè Hippocratis & Galeni temporibus minus vſitatæ erant huiuſmodi purgationes in morborum principijs vſurpatæ, ideò factum eſſe certiſſimum eſt, quod illis temporibus vehementia tantum, acria, & maligna medicamenta propinari conſueuerunt, neque mitiora illa atque benigniora noſtris temporibus familiariſſima, illis nota erant, quæ ſine vlla fere moleſtia vſurpari poſſunt. Ideò Celſus præſente febre pharmacum ſemper abdicat, quia ſua ignea caliditate & acredine, ſui temporis pharmaca, febrilem calorem intendebant, & ob eandem rationem Hippoc. vigente æſtate huiuſmodi medicamenta exhorrebat, vt *aph. 5. lib. 4. ſub cane, & ante canem, purgationes difficiles*, quia exuſti tunc temporis humores, illorum purgantium acrimoniam ferre nequeunt: eademque omnino ratione nos hoc ſeculo medicamenta illa quæ vulgò *diagrediata* nominantur, temporibus illis calidioribus & in corporibus febre affectis auerſamur; ſed mitiora alia, quæ paruum calida, & fere temperaméta, imo vero nonnulla eorum refrigerantia ſunt, & in febribus continuis, & in earum principijs, & æſtatis tempore, ipſis etiam diebus canicularibus tuto, & feliciter vſurpamus.

Certum tamen eſt, antiquos in morborum principijs purgationi indulſiſſe, præſertim in morbis febre vacantibus & in quibus non aderat humorum cruditas ex putredine oriunda; quemadmodum. Galenus, *4. de victus ratione in morbis acutis*, interdum prima, interdum ſecunda, interdum quarta, & quandoquidem quinta die pharmacum, ſe exhibuiſſe tradit, tum etiam *lib. de compoſ. medic, ſecundum loca*, nulla præcedente coctione, aliave præparatione, vtramque bilem, & pituitam purgat in alopecia, qui paulo poſt in multis capitis morbis idem facit, Denique 13. *method.*, refert, multis, quibus inflammatio in oculis ceperit, ſola per inferiorem ventrem purgatione, vna die liberatos.

In morbis, qui exacerbationes habent, vel paroxyſmos, tutius eſt remiſſionis, aut intermiſſionis die, purgans medicamentum exhibere.

Quando enim morbos minus fatigat, vires robuſtiores ſunt, & morbi impetum facilius ferre poſſunt. Certum tamen eſt in exacerbatione, vel acceſſione promptiorem fieri euacuationem, quia tunc temporis humores ſunt in motu, & veluti turgentes, ſicque facilius educi poſſunt. Ideò Empirici non rarò febres intermittentes curare ſolent, exhibito medicamento; quod per vomitum vel ſeceſſum, vel vtramque regionem euacuat. Quia tamen hoc modo natura valde conflictatur: ideo prudens Medicus raro & non niſi ſumma cum cautione huiuſmodi curationes experietur.

Purgationi libera & electiua dies temperata, Auſtrina potius quam Aquilonia, & beneuola ſyderum commixtione ſalutaris.

Auſtrina tempeſtate corpora laxiora ſunt, & humores fluidiores, vnde melius purgatio ſuccedit. At ſyderum influxus eſſe aduertendos, in purgatione inſtituenda docent Aſtrologi, eorumq; hac de re præcepta in vnũ caput collecta videre eſt apud Ioan. Antonium Maginum, *libro de legitimo Aſtrologiæ in Medicina vſu, cap. 26.* Imprimis autem obſeruandum eſt, ne in coniunctione, & oppoſitione Lunæ cum Sole catharſis inſtituatur quamuis enim cum alijs Aſtrologorum dogmatis etiam hoc præceptum à non paucis derideatur, obſeruatum tamen perſæpe eſt, illis temporibus purgationem non ita fæliciter procedere; idcircò ſatius eſt in purgatione electiua eos aſpectus euitare.

Locus per quem debet fieri purgatio, duplex eſt, ſcilicet per vomitum, & per ſeceſſum.

Et indicatur a loco humoris, & natura eiuſdem.

Humores in ventriculo reſidentes per vomitum commodè expurgantur, tum etiam non rarò ij, qui in liene, caua hepatis, & pancreate continentur. Illi vero qui in partibus inferioribus, aut à ventriculo remotis continentur, per aluum facilius educuntur.

Euacuatio quæ fit per vomitum, præcipuè competit humori in ventriculo contento: certum tamen eſt, partes ventriculo vicinas vt lienem, caua hepatis & pancreas, per vomitum aliquando vtiliter expurgari; ita vt interdum contumaciſſimi humores morbos diuturnos committentes ex ijs locis vtiliter per hanc viam euacuati fuerint, qui alijs remedijs eradicari nequiuerant.

Humores tenues, calidi & biliosi per vomitum: craſſi verò pituitoſi, & melancholici per aluum facilius educuntur.

Bilioſi ſunt ἀνάῤῥοποι, quia leuiores; pituitoſi & melancholici κατάῤῥοποι quia grauiores.

Locum vero per quem debet fieri purgatio, coindicant, tempus anni, ægrotantis habitus, natura, & conſuetudo.

Aeſtate commodius per ſuperiora purgatio inſtituitur, hyeme verò per inferiora.

Hæc præceptum habetur apud Hipporatem, *aph. 4. ſect.* 4. & ratiò illius eſt, quia æſtate bilis flaua, calidique humores abundant, qui facilius ſurſum feruntur, hyeme vero contrarium accidit. Neque huic ſententiæ obſtat quod habetur apud eundem Hippocratem *libro de ſalubri diæta*, ſex hybernis menſibus vomendum eſſe id enim a Galeno *in commentario* explicatur tantum colligendum eſſe de pituita, quæ in ventriculo colligitur, ea enim per vomitum expurganda eſt, reliquum vero corpus per ſeceſſum.

Qui habitu ſunt graciles, per ſuperiora facilius expurgantur, craſſi verò & carnoſi per inferiora.

Deſumitus hoc theorema ex aph *6. & 7 ſect.* 4. illiuſque ratio ex eo deſumitur, quod graciles bile magis abundant, carnoſi vero pituita. Adde quod hi propter omenti & muſculorum abdominis pondus, non niſi laborioſè, & cum violentia ac vaſis alicuius in thorace rupturæ periculo vomere poſſunt.

Quorum natura ad vomitum prona atque facilis eſt, illis tutò vomitus excitari poteſt: qui vero difficulter vomitu arcendi ſunt.

Difficulter vomentes, non niſi vehementiſſimis medicamentis ad vomitum excitari poſſunt, vnde metus eſt, ne ex agitationes alicuius venæ in pectore ruptio contingat.

Qui vomitionibus aſſueti ſunt, facilius per vomitum expurgantur; qui vero non aſſueti, difficilius.

Vomendi conſuetudo antiquis erat vſitatiſſima qua de cauſa vehementiora vomitoria ferebant. Noſtris autem temporibus vomendi illa ratio ferè obſoleuit. Ideo etiam

in cien-

Digitized by Google

in ciendo vomitu cautius agendum, & diligenter aduertendum, quando vtiliter moueri poſſit, quando vero adhibenda per aluum purgatio, quæ certè plerumque commodior eſt. Natura enim ipſa viam hanc per inteſtina ſcilicet ad excrementorum eiectionem parauit, eaque idcirco ignobiliora fecit: imò etiam & breuior, & rectior à corpore vniuerſo ad inteſtina via eſt, quàm ad ventriculū: plures enim & potentiores venæ ad inteſtina, quam ad ventriculum feruntur.

CAPVT V.

De Humorum præparatione & concoctione.

Humores noxij, antequam expurgentur, præparandi & concoquendi ſunt.

Præparatio humorum fit ab arte, coctio vero à natura.

Eſt autem concoctio mutatio ſubſtantiæ in meliorem ſtatum, quæ caloris vi perficitur.

IN hoc concoctio ab alteratione differt quod in alteratione ſolæ qualitates mutantur, in concoctione vero ipſa etiam ſubſtantia.

Eaque duplex eſt, vna quæ vocatur pepſis, altera verò pepaſmus.

Pepſis eſt illa vera & propria concoctio, quæ alimentum in corporis noſtri ſubſtantiam commutatur.

Pepaſmus verò eſt, quando vitioſus, ac putridus humor, qui in corporis ſubſtantiam faceſſere non poteſt, in aliquid melius & naturæ conuenientius, vt in pus, aut quidpiam puri finitimum deducitur.

Humores a ſanguine oriundi in verum pus commutantur, quemadmodum & ſanies quæ in vlceribus generatur. At humores putreſcentes qui in venis continentur, non quidem in verum pus, ſed in quippiam aliud puri finitimum conuertuntur, quemadmodum illius idea in vrinarum hypoſtaſi apparere ſolet.

Humorum verò præparatio; quæ fit ab arte, vel ipſos humores reſpicit, vel vias per quas illi humores expurgandi ſunt.

Humores calidiores refrigerandi, frigidiores calefaciendi; craſſiores incidendi & attenuandi; lenti ac glutinoſi detergendi tenuiores incraſſandi.

Quamuis multi exiſtiment, contra Auicennam, humores quo tenuiores ſunt, eo facilius expurgari neq; vnquam eſſe incraſſandos; attamen rationi magis conſonum eſt, moderatam craſſitiem ijs magis competere: vt enim palea vento agitata huc illuc impellitur, ait Auicenna, ſic humor bilioſus interdum præ tenuitate ſua hinc inde agitatus non tam facilè trahitur a medicamento, vel a natura expellitur, quam vbi mediocritatem ſubſtantiæ per leuiter incraſſantia fuerit adeptus.

Viæ per quas humores expurgandi ſunt, liberæ & patentes reddantur, atque ventriculus humorum copia minimè ſit nauſeabundus, ne hauſtum pharmacum magnopere auerſetur, ac reuomat: inteſtina etiam ſatis vacua ſint, & curſui humorum non obſiſtant, tum venarum, atque viſcerum obſtructiones reſerentur.

Quælibet præparatio, quæ artis & remediorum opera perficitur, non ſolum ad iuuandas purgationes, ſed etiam ad coctiones humoris morbifici promouendas vſurpatur.

Quia huiuſmodi remedijs præparantibus ſubactus humor morbificus, facilius à calore noſtro vincitur, & ad pepaſmum perducitur, ideo hæc medicamenta præparantia a Medicis concoquentia, quamuis impropriè nominantur, quia ad iuuandam concoctionem, & humorum morbificorum mutationem conferunt.

CAPVT VI.

De Euacuationes per vrinas.

Per vrinas euacuari ſolent humores ſeroſi, bilioſi, & pituita tenuior ab vniuerſo corpore.

LIcèt in operibus naturæ ordinarijs humor tantum aquoſus vacuetur, qui ex potu ſupereſſe ſolet, tum etiam commodius per eas vias gibba hepatis pars, renes, veſica, & vaſa his inſeruientia purgentur, quam reliquæ corporis partes, interdum tamen & totum corpus per eas vias humores quoslibet tenuiores euacuat, vt videre eſt in criſibus, quæ per vrinas frequenter & vtiliter contingunt: ideo etiam Medicus huiuſmodi euacuationes aptis remedijs promouebit.

In ijs præcipuè morbis euacuatio per vrinas molienda eſt, quorum materia ſenſim & paulatim euacuanda eſt.

Diuretica enim medicamenta non niſi ſenſim & paulatim corpus euacuant: ideò in illis morbis parum proſunt, qui ſubita euacuatione indigent.

Quando per vrinas inſtituitur vacuatio, cauendum eſt ne humor educendus multus atque copioſus ſit: periculum enim eſt, ne dum ad vias anguſtas impellitur, ea copia obſtruat, ſibique & alijs exitum præcludat.

Ideo Medici ante vſum diureticorum purgatione per aluum inſtituta, bona humoris peccantis quantitatem educunt, ac illius poſtmodum reliquias per vrinas euacuant.

Si renes, veſica, & huic euacuationi deſtinata vaſa exulcerata, vel inflammata ſint, aut ſimili vitio laborent, vrinæ prouocatio ſuſcipienda non eſt.

Quia minimè conſentaneum eſt humores ad partem affectam, & debilem educere.

CAPVT VII.

De euacuatione per ſudores.

Per ſudores expurgari poſſunt, quicunque humores tenues aut tenuitatis capaces, in habitu corporis & venis continentur, aut ad eas partes deduci poſſunt.

IN hac euacuatione contraria videtur eſſe naturæ, Medici operatio: natura enim morbos tantum acutos per ſudores criticè reſoluit; at Medicus chronicorum tantum curationem per hoc euacuationis genus tentare conſueuit. Ratio huius rei eſt, quia non poſſunt ſudores arte procurare, quin corpus vniuerſum impensè calefiat, quod in morbis acutis eſſet periculoſiſſimum, Illud tamen in morbis longis & frigidis vtiliſſimum eſſe ſolet, quandoquidem hac ratione humores pituitoſi partibus pertinaciter infixi attenuantur, & paulatim educuntur.

Euacuationem illam, quæ per ſudores perficitur, diſſuadere ſolent vires languidæ, temperamentum calidum, & bilioſum, & materiæ multitudo.

Sudorificorum vſu cutis ſpiracula reſerantur, & multa fit ſpirituum caloriſque natiui deperditio, vnde vires maximè atteruntur. Per eadem ſudorifica corpus vehementer incaleſcit, vnde metus eſt ne calidior temperies in febrem, aut marcorem conijciatur. Denique ſi materia ſit multa dum tota ſimul commouetur: & potenter attenuatur, metus eſt ne in partem aliquam principem irruat, aut poros ipſius habitus occludat: vnde putredines, tumores & alia vitia contingunt. Ideo conſultiſſimum eſt; ante ſudorum prouocationem vniuerſali purgatione materiam morbificam imminuere.

THERAPEVTICES PARTIS PRIMAE,

SECTIO TERTIA.

De Indicationibus à morbo.

CAPVT PRIMVM.

De Indicationibus à morbo ſimilari.

Omnis intemperies alteratione per contraria corrigenda eſt.

SIc calida intemperies indicat medicamentum refrigerans, frigida calefaciens, humida exſiccans, ſicca humectans: ſic etiam in compoſitis intemperiebus, calida, humida medicamentum poſtulat frigidum & ſiccum, calida ſicca frigidum & humidum, frigida & humida calidum & ſiccum; frigida & ſicca calidum & humidum.

Intenſior intemperies, & à naturali ſtatu valde recedens, intenſionibus indiget contrariis, remiſſior verò & à ſtatu naturali minus recedens, remiſſionibus.

In corrigenda qualibet intemperie partis affectæ ratio maxima habenda eſt: vt illi appropriata & ſpecifica, ſeu peculiarem quandam cum ea affinitatem, & naturæ conuenientiam habentia remedia præſcribantur.

Si quando cerebrum calefaciendum, non ipſi quælibet calefacientia indiſcriminatim adhibenda ſunt, ſed ea quæ Cephalica dicuntur, ſic thoraci thoracica, cordi cardiaca, ventriculo ſtomachica, hepati hepatica, lieni ſplenica, vtero hyſterica, & ſic quælibet parti appropriata medicamenta adhibenda ſunt, iis qualitatibus primis donata quas dictarum partium intemperies requirit.

CAPVT II.

De Indicationibus à morbo organico.

Morbi organici plures ſunt ſpecies, nimirum in conformatione, magnitudine, numero, & ſitu quorum indicationes ſigillatim proponendæ ſunt.

Morbi conformationis verſantur in figura, meatu & cauitate, aſperitate & læuitate.

Figura vitiata vel ab vtero contracta eſt, vel à partu genita.

Quæ ab vtero contracta eſt, tanquam incurabilis omittenda.

Quæ poſt partum genita eſt, ſi diuturnior facta ſit, difficillimè curatur, recentior multò facilius.

Si figuræ vitium ex humorum affluxu producatur aut aqua alia cauſa vel interna, vel externa illarum cauſarum ſublatione protinus emendabitur.

SIc deprauata figura, quæ in hydrope, tumoribus præter naturam, elephanticorum facie & ſimilibus appareat, humorum eos affectus committentium reuulſione, deriuatione, & euacuatione reſtituenda eſt.

Si figuræ vitium abſque humoris affluxu contingat, vt in iis ſit, qui oborto habent crura, vel dorſi ſpinam conuexam aut coſtas nimis eleuatas in pueris quidem correctio tentanda eſt contrectatione longa & frequenti manuum, in oppoſitam partem poſtea decubitu, & deligatione conuenienti cum faſciis, clitellis, & cartulis In adultioribus verò emollientibus medicamentis pars prius demulcenda eſt deinde in loco debito contingenda prædictis inſtrumentis. Quod ſi ex fractura, & male genito callo ob indebitam membri collocationem vitium figuræ acciderit, denuò callus frangendus eſt, vt deinceps commodius reiignatur; modo illud ſine periculo fieri poſſit, nimirum in corpore robuſto, bene habito, et temperato,

Morbi meatus & cauitatis, ſunt, dilatatio, aſtrictio, & obſtructio quæ ab innumeris cauſis produci ſolent, & ſecundum cauſarum varietatem, quamplurimas exhibēt indicationes, quæ nonniſi in methodo particulari exactè tradi poſſunt.

Aſperitates & læuitates præternaturales fiunt ab innumeris cauſis tam internis quàm externis, vulnerantibus, erodentibus, abſtergentibus, ſiccantibus, & ſimilibus quarum ablatio nonniſi in particulari methodo doceri poteſt.

Morbi in numero deficiente à ſola natura curabiles ſunt, quidquid enim deeſt, vel eſt caro, vel alia quædam pars, quàm Medicus nequit reponere; illius tamen generationem promouere poteſt, remouendo impedimenta, quæ naturam in hoc opere remorari poſſunt. Tum etiam quando membra deperdita à natura regenerari nequeunt, in eorum locum quippiam aliud Medicus ſubrogare poteſt, quod partis amiſſæ vſum quodammodo præſtare poſſit; vt quando brachium ferreum, aut crus ligneum in amiſſorum locū adaptari ſolent.

Quæcunque numero excedunt, protinus reſcindenda ſunt modò id ſine periculo, & cum ægrotātis commodo fieri poſſit; prout autem eorum maxima eſt varietas, ſic diuerſiſſimus eſſe ſolet extirpationum modus, cùm tamen omnes ferro, igne, vel medicamentis perficiantur.

Magnitudo aucta immutatione, imminuta additione ſanatur iiſdem propemodum inſtrumentis, quibus numerus auctus & imminutus curari ſolent.

Quando partes ſitum & connexum naturalem amittunt, in priſtinum locum reponenda ſunt, ea præſertim methodo quæ in luxationem & herniarum curatione proponitur.

CAPVT III.

De Indicationibus à morbo communi, ſeu ſoluta vnitate.

OMnis ſolutio continui vnionem deſiderat, quę a natura perficitur, cuius miniſter eſt Medicus, cuius præcipua hac de re officia quinario numero continentur.

Primum eſt, vt videat ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire poſſit.

Secundum, vt extrema ſolutæ vnitatis rectè iterum coniungantur, & ſibi mutuò applicentur.

Tertium, vt extrema coniuncta conſeruentur.

Quartum, vt eorundem vnio & mutuus coalitus promoueatur.

Quintum, vt ſymptomata quæ ſuperuenire poſſunt, præcaueantur, & corrigantur: quorum præceptorum exercitatio in vulnerum, vlcerum, & fracturarum curationibus fusè oſtenditur.

THERAPEVTICES PARTIS PRIMAE,

SECTIO QVARTA.

De Indicationibus à viribus.

CAPVT PRIMVM.

Quid diætam in ægris Indicet ac coindicet.

Vires in quocunque corporis ſtatu ſui conſeruationem indicant.

Illa autem conſeruatio à diæta, ſeu victus ratione perficitur, quæ vt à viribus propriè indicatur, ſic à morbo ſeu cauſa morbifica coindicatur, vel prohibetur.

QVemadmodum ſuprà dictum eſt, remedium prout eſt curationis inſtrumentum indicari a rebus præter naturam, & coindicari a rebus naturalibus; ſic iam contra pro certo habendum eſt alimenta, vtpote conſeruationis inſtrumenta a rebus ſecundum naturam indicari, & coindicari a rebus contra naturam. Sunt autem vires ipſæ facultates, ſeu potius earum inſtrumenta, nimirum caloris, ſpirituum & partium

ſoli-

ſolidarum robur, quo firmo ac vegeto exiſtente vires eſſe dicuntur validæ, & contra: Quia igitur partium ſolidarum, & ſpirituoſarum conſeruatio fit beneficio alimenti; ideò illius vſus, qui diæta nominatur, vires conſeruare dicitur. Morbus vero, ſeu cauſa morbifica coindicant vel prohibent alimenti vſum, quatenus ab eo augeri, vel foueri poſſunt; vel natura pepſi intenta à pepaſmo auocari, quando enim in concoctione alimentorum occupatur, à materiæ morbificæ concoctione diſtrahitur, vnde fit, vt ex conſideratione morbi, cibationi modus ſit adhibendus.

CAPVT II.

Quæ ad diætam, ſeu victus rationem ſpectent.

In omni corporis ſtatu diæta, ſeu victus ratio in ſex rebus non naturalibus verſatur, præcipuè verò in morbis cibi & potus conſideratio principem locum obtinet.

CIbus & potus prout ſunt vera nutritionis obiecta, ſic vera ſunt inſtrumenta quibus vires conſeruantur: reliquę vero res non naturales ſunt tantum cauſæ addiuuantes, quæ bene vel malè diſpoſitæ faciunt vt nutritio ex alimento melius aut peius procedat. Nam ſomnus & vigilia ſi modum exceſſerint, calori & ſpiritibus officiunt, ſi vero intra ſanitatis limites conſtiterint, eadem conſeruant, ac proinde coctionem iuuant. Somnus enim immodicus cerebrum refrigerat & humectat, vnde calor innatus marceſcit, ſpiritusque animales humiditate obruuntur, atque ita facultas animalis labefactatur, cui facilè vitalis, & naturalis compatitur. Nimiæ vero vigiliæ ſpiritus & calorem diſſipant; at moderatus ſomnus, & moderatę vigiliæ calorem & ſpiritus conſeruant; atque ita coctionem iuuant. Sic etiam motus, & quies, quæ intra modum conſtiterint, calorem natiuum excitant & fouent. Tum etiam repletiò & inanitio in ſymmetria poſitæ, optimæ coctioni inſeruiunt. Animi vero pathemata & ipſa moderata faciunt, vt calor natiuus vigeant, & hinc bona fiat concoctio: contra vero eorum exceſſus calorem, & ſpiritus vel diſſipant vel ſuffocant. Ac denique Aer ambiens benè temperatus omnes corporis functiones recreat, & intemperatus eaſdem inſigniter lædit, morborumque curationem impedit.

CAPVT III.

Quænam ſint diætæ ſpecies & quibus morbis conueniant.

Diæta triplex eſt, plena mediocris, & tenuis.

Plena eſt, quæ non ſolum vires præſentes conſeruare ſed etiam augere poteſt.

Eaq; rurſum triplex eſt: vna ſimpliciſſima, quæ & ægrotantibus conuenit: Fitque ſecundum Hippocratem per ptiſanam hordaceam integram: alia plenior & craſſior, quæ fit per piſces & oua; alia pleniſſima, quæ carnes ſolidiores cõplectitur.

Diæta tenuis eſt, quæ vires quidem conſeruat, nonnihil tamen imminuitas.

Eaque etiam triplex; vna ſimpliciter talis, quæ fit per ptiſanæ ſuccum: alia tenuior, in qua melicratum exhibebatur, alia tenuiſſima, quæ mera erat inedia.

Diæta mediocris eſt, quæ vires in eodẽ ſtatu conſeruat, & fiebat olim per panem in iure locum, vel etiam per carnes pullorum.

Noſtris temporibus diæta ægrorum valde diuerſa eſt. & victus non magis tenuis quàm per iuſcula caponum, gallinarum, aut pullorum inſtituitur. Mediocris verò per hordeata, panatellas, & cætera perficitur. Ac demq; plenior per vſum alimentorum euchymorum, & ſolidorum, vt perdicum, caponum, columborum & aliorum eiuſdem naturę.

Qualibet diæta ęgrorum ex virium & morbi collatione metienda eſt, ita vt quò magis natura in morbo expugnando occupata eſt, eò tenuior diæta imperanda ſit, quantum ſcilicet vires eam ferre poſſunt, & quò minus natura occupata eſt, eò vberiorem victum adhibere liceat.

In morbis longis mediocri vel pleno victu opus eſt, & tantò quidem pleniore, quantò morbus longior eſt.

VIres enim ità conſeruandæ ſunt, vt vſque ad ſtatum durare poſſint, & totius morbi expugnationi ſufficere, qui cum diu duraturus ſit, vires tenui victu non imminuendæ ſunt.

In acutis morbis tenuis victus requiritur, & quò acutior eſt morbus, eò tenuior victus eſt exhibendus.

In acutis morbis natura expurgationi cauſæ morbificæ maximè occupata eſt, ideo alimentis quàm nimirum fieri poteſt, ab opere ſuo auocanda eſt: ideò tenuis victus conuenit; qui quamuis aliquantulum vires imminuat, illæ tamen totius morbi decurſui, qui breuiſſimus, ſufficere poterunt.

Si vires non ita Medico perſpectę ſint, vt iuſtam alimenti formam præſcribat, ſatius eſt iuſto pleniorem victum præſcribere quam tenuiorem.

Hoc præceptum deptomptum eſt ab Hippocrate. *aph. 5. ſect. 1.* qui ſic habet: *In tenui victu ægri delinquunt; quo fit vt magis lædantur, quicunque enim error committitur magnus, maior in hoc fit, quàm in paulò pleniori victu. Propterea etiam ſanis periculoſus exiſtit valde exquiſitus victus, quoniam errores grauius ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquiſitus, eo qui ſit paulò plenior magis periculoſus.* Cui tamen ſententiæ contrariam atttuliſſe viſus eſt idem Hipp. 2. *de vict. rat. in acut. Adiectioni*, inquit, *ciborum attendendum multò minus, ſubtrahere autem omnino expedit.* Hanc tamen contrarietatem conciliare poſſumus, *dicentes*, in priores ſententia loqui Hippocratem de forma victus, quæ ſi ſit iuſto tenuior, maiora affert incommoda, quàm paulò plenior: in poſteriori vero loqui de quantitate victus, in qua, eadem forma obſeruata, ſatius eſt nos eſſe pauciores.

CAPVT IV.

De Quantitate victus.

Quantitas victus triplex eſt ſumma, media, & minima, quæ in omni victu ſiue pleno ſiue tenui, ſiue mediocri adhiberi poteſt.

QVemadmodum in medicamentis triplex quantitas, ſeu doſis conſideratur, nimirum ſumma, media & infima: quæ tum in vehementioribus, tum mitioribus, tum etiam medijs conſideratur; ſic & in alimentis idem fit, & poſtquam Medicus iudicauit, an in morbo propoſito victus tenuis conueniat, vel plenus, vel mediocris; deinde aduertere debet, an in quantitate mediocri, ſumma, vel minima exhibere debeat; quod ex morbi acutie, & maiori vel minori naturæ cum morbo certamine diſtinguere poterit.

In principio morbi, victus qui ei competit, in ſumma doſi exhibendus eſt.

Quia tunc temporis natura cum cauſa morbifica non valde pugnat neque adhuc in illius coctione & euacuatione occupata eſt, ideo maiorem alimenti copiam conficere poterit.

In augmento morbi victus in mediocri quantitate exhibendus eſt.

Quia tunc temporis natura in materiæ morbificæ concoctione magis occupata eſt quam in principio.

In ſtatu morbi victus in minima doſi eſt exhibendus.

Quia tunc temporis naturæ pugna cum morbo vehementiſſima eſt, & natura in concoctione ac euacuatione materiæ occupatiſſima, & ab inſtituto ſuo minimè reuocanda.

Si vires ſint debiles, & cauſa morbifica valde vrgeat, parua cibi quantitas, & ſæpius iterata exhibenda eſt.

Ratione cauſæ, quæ vehemens eſt parum cibi exhibere oportet, ne illa cauſa morbifica augeatur, at ratione virium ſæpe iterare conuenit, ne ipſæ deficiant, in quo magna Medici prudentia opus eſt, qui omnia indicantia, coindicantia, & prohibentia diligenter debet circumſpicere, quod annotauit Hippocrates, *aph 17. ſect. 1. Quibus*, inquit, *etiam ſemel aut bis, & plus minuſue & partitis vicibus cibum præbere conuenit, ſpectandum eſt, dandum verò aliquid regioni, ætati, & conſuetudini.*

CAPVT V.

De tempore victus exhibendi.

In morbis continuis, & qui acceſſionum, aut exacorbationum differentias non habent, victus exhibendus eſt ſecundum conſuetudinem, eo potiſſimum tempore, quo prius æger cibum aſſumere conſueuit.

In morbis, qui acceſſiones, vel exacerbationes habent in tempore maioris quietis cibus eſt offerendus.

CVm enim in paroxyſmo vis morbi ſit maxima, & naturæ cum morbo pugna accerrima, tunc temporis natura alimentis oneranda, & ab opere ſuo ad cibi concoctionem auocanda non eſt, ne inferior euadat. Tum etiam cibus exhibitus tunc temporis non concoquitur, ſed crudus manet & a materia putrida, quæ tempore acceſſionis agitatur, & contaminatur, & corrumpitur, atque ita morbus augetur & mala ſymptomata inducuntur.

Quando maxima eſt virium iactura, etiam in paroxyſmo cibum exhibere conuenit.

Si febris ſit ab humore acri & mordaci accenſo à Sole, inedia, laboribus, & æger ſit habitu gracili, temperatura calida, & ſicca præſertim æſtatis tempore, in ipſo paroxyſmo, vel paulo ante ipſum æger cibandus eſt.

Si enim huiuſmodi ægrotantes diutiùs à cibo abſtineant, periculum eſt, ne febris magis incandeſcat, ſyncope vel conuulſio excitetur, aut etiam febris hectica, vt docet Galenus, 10. *meth. cap* 3.

THERAPEVTICES

PARS SECVNDA,

De inſtrumentis Medicis.

PRAEFATIO.

Omnia medici opera tribus inſtrumentis perficiuntur, Dieta, Chirurgia, & Pharmacia.

REmediorum ſylua, quibus Medicus vtitur ad morbum, vel præſentium curationem, vel imminentium præcautionem, ſub tribus hiſce inſtrumentis omnino comprehenditur. Quorum *Primum* debitam victus rationem ſecundum legitimum ſex rerum nonnaturalium vſum inſtituit. *Secundum* circa ea verſatur, quæ manu periti artificis in corpore humano exercentur. *Tertium* denique omnia medicamentorum genera, quibus humores noxij præparantur & expurgantur, partium intemperies emendatur, earumque robur intenditur. ac reliquæ omnes indicationes curatiuæ implentur, gremio atque ambitu ſuo complectitur.

De Dieta, & Chirurgia, quantum ad medicas inſtitutiones attinet, ſatis abundè egimus in methodo generali medendi. *Supereſt iam quæ ad Pharmaciam ſpectant, diligenter inquirere.*

Eſt autem Pharmacia illa Medicinæ Pars, quæ materiam medicamentorum eorumque facultates, vſus, & componendi modos complectitur.

Quæ vt ſigillatim explicentur, totus iſte tractatus in duas ſectiones *erit diſtribuendus.*

In prima, *omnis medicamentorum materia eorumque facultates & vſus exponentur.*

In ſecunda *verò, componendorum medicamentorum ratio docebit.*

THERAPEVTICES

PARTIS SECVNDAE,

SECTIO PRIMA.

De Materia Medica.

PROOEMIVM.

Quid medicamentum, quæ illius differentiæ, & ſectionis diuiſio.

M*Edicamentum, ex Galen.* 1. de ſimpl. med. facultatibus cap. 1. & 3. *eſt illud, quod naturam noſtram alterare poteſt, & à ſtatu præternaturali ad naturalem reducere.*

Differt ab alimento, & veneno, quod alimentum à natura noſtra vincitur, & in corporis ſubſtantiam commutatur. Venenum verò corpus noſtrum corrumpit.

Et ideò medicamentum eſt veluti medium, inter alimentum, & venenum, quod neque à corpore noſtro vincitur, neque illud corrumpit ſed tantùm alterat & immutat.

Omnia verò medicamenta vulgò diuidi ſolent in ſimplicia, & compoſita.

Simplicia ſunt, quæ à ſola natura nobis ſuggeruntur, & nihil ab arte permixtum habent. Eaque ex tribus fontibus deſumuntur, plantis, animalibus, & mineralibus.

Compoſita ſunt, quæ ex pluribus ſimplicibus ſimul mixtis conflata ſunt, aut quæ artis miniſterio in aliam formam commutata fuerunt.

Vtraque rurſum duplicia ſunt, interna, & externa.

Interna hic vocamus, quæ internorum affectuum curationi ſunt accommodata.

NE quis ægrè ferat, nos in internorum medicamentorum catalogo, illa etiam admiſcere quæ foris admouentur, ſciat nos hic interna appellare, non ſolùm quæ intra corpus aſſumuntur, ſed etiam quæ foris admouentur, dummodo affectuum internorum curationi inſeruiant, quod magno tyronum commodo factum eſt, vt ad eandem indicationem adimplendam, materiam internam, & externam ſimul congeſtam reperire.

Externa verò, quæ curandis affectibus externis inſeruire ſolent.

Ideo ſectio iſta prima in *duas particulas* diuidenda eſt.

Prima materiam medicamentorum internorum proponet.

Secunda vero externorum materiam continebit.

SECTIONIS

PRIMAE.

PARTICVLA PRIMA.

De materia medica interna.

PRAEFATIO.

IN Morborum internorum curatione præcipuæ indicationes reſpiciunt vel cauſas morbificas, vel morbos, vel ipſas partes affectas.

Cauſæ morbificæ maiori ex parte ſunt varij humores, qui provt varijs qualitatibus peccare ſolent, ita varia requirunt medicamenta, contrarijs qualitatibus donata: v. g. frigidis humores calida expoſcunt remedia calidi refrigerantia, tenues incraſſantia, craſſi attenuantia, corrupti expurgantia: & ita de cæteris.

Morbi quandoque ſublatis ſuis cauſis adhuc permanent, & peculiarem expoſcunt curationem per contraria remedia, *in methodo generali medendi* luculenter docetur.

Partes denique corroborantia requirunt, & alterantia,

ſpecifica, qualia ſunt Cephalica, Thoracica, Cardiaca, Stomachica, hepatica, &c. quæ omnia ordine ſuo proponuntur.

Porrò omnis hæc materia, vel ſumitur ex plantarum radicibus, lignis, corticibus, folijs ſeminibus, fructibus, floribus, gummis, reſinis liquoribus ſuccis. Vel ex animalibus integris, aut ipſorum partibus, tam viuentibus, quam non viuentibus, & excrementitijs. Vel denique ex mineralibus, quia ſunt terræ, ſucci concreti, lapides, & metalla, ex quibus omnibus varia compoſita parantur in officinis, vt aquæ, ſyrupi, conſeruæ, pulueres, trochiſci, confectiones, electuaria, pilulæ, &c.

CAPVT I.

De medicamentis bilem refrigerantibus & attenuantibus.

Bilioſus humor, quoties morbum aliquem producit, refrigerantia medicamenta poſtulat. Quando autem craſſior eſt, & alicui parti impactus, tum medicamenta non ſolum refrigerantia, ſed etiam leuiter attenuantia eſſe debent.

Refrigerantia medicamenta in vſum reuocantur, ſumpta indicatione à morbo, & a morbi cauſa: bilis enim propria natura calida eſt, & morbos calidos producit, vnde vtrique refrigeratio eſt conſentanea. Attenuantia verò eſſe debent in omnibus propemodum febribus, præſertim ijs quæ ab humorum putredine ducunt originem. Siquidem omnis putredo a prohibita tranſpiratione fit, prohibita tranſpiratio ab obſtructione, obſtructio ab humorum craſſitie, vel multitudine. Quemadmodum ergo nonnullæ febres putridæ fiunt, ab humorum multitudine, ita maxima pars earum, humoris craſſitiem ſolet habere comitem: quæ, ſi tanta non fuerit, in bile potiſſimum, vt patentes meatus poſſit obſtruere, ſufficiens ſaltem eſt poros inſenſiles partium internarum occludere, qui vt apetiantur, leuiter ſaltem attenuantibus humor eſt præparandus. Adde, interdum parti alicui bilem eſſe impactam, quæ vt auferatur, attenuanda eſt, ijſque vſibus medicamenta bilem refrigerantia & attenuantia deſtinata fuerunt, quæ licèt frigida ſint, tamen ſubſtantiæ tenuitate ſunt prædita, quam leui aciditate, aut amarore patefaciunt, eaque humores attenuant.

Illorum autem medicamentorum ſeries hæc eſt.

SIMPLICIA.

Radices *acetoſæ graminis, cichorei, lapathi acuti.*
Folia *Endiuiæ, cichorei, acetoſæ, capillorum veneris, ſcariolæ, dentis leonis,*
Semina *quatuor frigida maiora, endiuiæ, acetoſæ, hordeum,*
Fructus *poma, prunua acida, ceraſa acida.*
Flores *cichorei*, præſertim quibus adduntur, *flores borraginis, bugloſſi, & violarum*, qui licet non habeant attenuandi vim quia tamen refrigerant, humectant & corroborant, ideò in omni ferè refrigerationis indicatione, ſiue attenuandum ſit, ſiue incraſſandum, frequenter præſcribi ſolent.

COMPOSITA.

Aquæ, *acetoſæ, cichorei, graminis, endiuiæ hordei*, quæ non deſtillatione, vt aliæ, ſed ſola decoctione fit.
Succi *limonum, granatorum, pomorum, acetum, omphacium.*
Syrupi, *de limonibus, acetoſus ſimplex, cichorei ſimplex, de ſucco acetoſ. capillorum veneris, de pomis, de granatis acidis, de agreſta, oxyſaccharum.*
Conſeruæ *florum cichorei, foliorum acetoſæ, capillorum veneris, ceraſa condita.*
Pulueres, & electuaria, *diamargariti frigidi, diatriaſantali.*
Chymica, *ſpiritus ſulphuris & vitrioli, ſal prunellæ.*

CAPVT II.

De medicamentis bilem refrigerantibus & incraſſantibus.

Interdum bilis ſua tenuitate multa parit incommoda, quibus opitulantur incraſſantia medicamenta, qui ſimul refrigerant, & ferocientis humoris impetum coercent.

Bilis calida & tenuis ſæpe in morbis acutis facit orgaſmum, vnde periculum eſt, ne vehementer commota, in partem aliquam nobilem irruat, eamque inſigniter lædat. Alias ad inteſtina delata, moleſtas parit diarrhœas; nonnunquam etiam alijs humoribus permixta, iiſque tenuitatem concilians graues excitat fluxiones, vnde poſtquam catharticis quædam illius portio vacuata eſt, reliqua debet incraſſari, vt ferox illius motus coerceatur. Qua ratione vſurpari ſolent medicamenta incraſſantia, quæ neceſſario frigida ſunt, cum incraſſatio à frigiditate naturaliter dependeat.

Illa autem medicamenta incraſſantia ſunt huiuſmodi.

SIMPLICIA.

Radices *althea, plantaginis.*
Folia *portulacæ, plantaginis, maluæ, althea.*
Semina *lactucæ, portulacæ, papaueris albi, maluæ pſyllij, cydoniorum bombacis.*
Fructus *iuiubæ ſebeſtem, cydonia,*
Flores *nymphea, papaueris rhœados, violæ roſæ rubræ.*
Gummi, *Arabicum, tragacanthum.*
Animalia, *obur, ſpodium, cornu cerui.*

COMPOSITA.

Aquæ *lactucæ, portulacæ, papaueris rhœados, nymphea, roſarum.*
Syrupi *violaceus, iuiubarum, papaueris, rhœados, roſarum ſiccarum, papaueris albi.*
Succi *cydoniorum, amylum.*
Conſeruæ, *roſarum, violarum, florum nenupharis, lactucæ condita, cydonia condita.*
Electuaria, *diatragacantum frigidum, diapenidion ſine ſpeciebus.*
Trochiſci *de ſpodio.*
Chymica, *laudanum opiaticum, ſal prunellæ.*

Licet ſal prunellæ inter attenuantia fuerit recenſitum, hic tamen locum habere debet, quia ſumme refrigerando humorum motum cohibet & mira quadam natura contrarios veluti effectus parit. Siquidem humores tenuiores, & mobiliores incraſſat, eorumque impetum mirabiliter cohibet: vnde fit vt ad quamlibet hæmorrhagiam potentiſſime conducat, tum etiam diaphoreticum eſt, vt pleuritidi, peripneumoniæ, & febribus malignis multum proſit, nec non vrinas prouocat, & calculoſis efficaciſſime confert.

CAPVT III.

De medicamentis pituitam alterantibus.

Pituita excrementitia frigida & humida, craſſa, viſcida, & lenta: ideò medicamenta illam præparantia calefaciendi, exſiccandi, attenuandi, incidendi & detergendi facultate prædita eſſe debent.

Non poteſt pituita catharticis commodè expurgari, quin prius alterantibus conuenienter præparetur, & purgationi idonea reddatur. Ideò medicamenta ei deſtinata, quoad primas qualitates, frigidum, humidumque humorem calefaciunt & exſiccant, quoad ſecundas, craſſum attenuant, viſcidum incidunt, lentum detergunt, eumque ita diſponunt, vt purgantium tractationi facile obſequatur.

Nota, pituitam ſalſam tantopere calefacientibus non indigere, ſed tantùm temperatis, admixtis etiam

Digitized by Google

frigidis, quæ bilem incraſſare valent, quando præſertim à pituita ſalſa catharri generantur.
Medicamenta verò pituitam alterantia ſunt.

SIMPLICIA.

Radices *enulæ campanæ cyperi, calami aromatici, galangæ, apii, petroſelini, feniculi, zedoariæ, ireos florentiæ, chynæ, ſalſæ parilla, zinziberis.*
Ligna, *xyloaloes guaiacum, ſaſſafras.*
Cortices *citri ſicci, guaiaci, cinnamomum.*
Folia *Saluiæ, betonicæ, roriſmarini, maioranæ, thymi, origani, calamenthi, pulegii, abſynthii, menthæ, chamædryos, chamæpityos.*
Semina *aniſi fœniculi, apii, petroſelini, citri, cardui benedicti, carui, ameos, dauci, ſeſeleos.*
Fructus *piper, cocubæ, caryophylli, cardamomum.*
Flores *ſaluiæ;* ſtœcados, *anthos, lauendulæ, betonicæ, ſchœnanthos, macis.*
Animalia, *moſchus, zibeta, caſtoreum.*
Mineralia, *ambra griſea, chalybs præparatus.*

COMPOSITA.

Aquæ *saluiæ, betonicæ, fœniculi, hyſſopi, abſynthii, meliſſæ, cardui benedicti, cæleſtis, Imperialis, Theriacalis, cinamomi, aquæ vitæ.*
Syrupi *de ſtœchade, de hyſſopo, de mentha, de abſynthio, de quinque radicibus oximel ſimplex, oximel compoſitum, ſyrupus conditur æ corticis citri, mel roſatum.*
Conſeruæ & conditurę *florum ſaluiæ, ſtœchados, anthos, florum abſynthii, zinziberis, radicis enulæ campanæ, radicis acori, corticis citri, mirobalanorum, nucis moſchatæ.*
Confectiones *Theriaca, mithridatium, aurea Alexandrina, confectio alkermes.*
Pulueres, & electuaria *diambra, diamoſchi, de gemmis, dianthos, diaireos, diagalangæ.*
Trochiſci *Galliæ moſchatæ, aliptæ moſchatæ, de myrra, de abſynthio, de eupatorio.*
Chymica *oleum ſeu eſſentia aniſi fœniculi, thymi, ſaluiæ, cinnamomi, cariophyllorum,* & multa alia.

CAPVT IV.

De medicamentis melancholiam alterantibus.

Humor melancholicus frigidus & ſiccus, craſſus, & terreſtris eſt: ideò medicamenta, quæ illum præparant, calefacere, humectare, attenuare & incidere debent.

IMpoſſibile eſt aliquod reperire medicamentum, quod calefaciat & attenuet, ſimulque humectet, illa enim quæ calefaciunt & attenuant, neceſſariò exſiccant. Non poſſumus igitur hunc humorem ſecundum omnes ſuas qualitates alterare, niſi attenuantibus admiſcendo ea quæ peculiarem humectandi vim præ ſe ferunt, provt in ſequentibus fiet.

SIMPLICIA.

Radices *enulæ campanæ, eringii, apii, petroſelini, bugloſſi, fœniculi.*
Cortices *radicum capparum, medianus fraxini, tamariſci, ſambuci, cortex citri.*
Folia *fumariæ lupulorum, ceterach, cuſcutæ, meliſſæ, borraginis, pimpinellæ, capillorum veneris.*
Semina *aniſi fœniculi, apii, citri, cardui benedicti.*
Fructus *paſſulæ, cappares, poma redolentia, venæ Corinthiacæ, grana Kermes.*
Flores *geniſtæ, tamariſci, boraginis, bugloſſi, calendulæ, ſambuci, violarum, crocus*
Gummi *bdellium ammoniacum.*
Mineralia, *Chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *borraginis, bugloſſi, meliſſæ, fœniculi, cardui benedicti.*
Syrupi *de pomis redolentibus, fumariæ, de quinque radicibus, byzantinus, capillorum veneris.*
Conſeruæ, & conditurę *florum boraginis, bugloſſi, geniſtæ, violarum, radicis Enulæ campanæ, bugloſſi, Corticis citri, mirobalani conditæ.*
Confectiones *alkermes, theriaca.*
Pulueres, & Electuaria *diambra, lætificans Galeni, de gemmis, diamoſchum dulce.*
Chymica, *ſales fraxini, tamariſci, tartari cremor tartari, chalybs præparatus.*

CAPVT V.

De medicamentis atram bilem alterantibus.

Atra bilis aduſtione generatur; vnde calida eſt & ſicca, nec non craſſities particeps: vnde medicamenta, quæ illum humorum præparant, frigida humidaque eſſe debent, & ſimul attenuantia.

HAec ab iis, quæ bilem flauam præparant, ferè non diſtinguuntur, niſi quod ea tantum ſeliguntur, quæ maiori pollent humiditate, atque adeo quæcunque acida ſunt, hic non vſurpantur, propterea quod ſiccandi facultate quadam prædita cenſentur. Igitur quæ bilem flauam alterant, hic vſurpari poterunt, attamen propriè, & directè ſequentia medicamenta atram bilem oppugnant.

SIMPLICIA.

Radices *bugloſſi, borraginis, liquiritiæ.*
Folia *borraginis, bugloſſi, fumariæ, lupulorum.*
Semina *quatuor frigida maiora.*
Fructus *poma redolentia.*
Flores *borraginis, bugloſſi, violarum, ninpheæ.*

COMPOSITA.

Aquæ *borraginis, bugloſſi, nymphee.*
Syrupi, *violaceus, pomorum redolentium.*
Conſeruæ *violarum, borraginis, bugloſſi, nymphee, lactucæ.*
Chymica *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, ſal prunellæ, Saturni, Martis, tartari, Cremor tartari.*

CAPVT VI.

De Medicamentis aperientibus.

In multis corporis meatibus, venis potiſſimum hepatis, lienis, meſenterii, & vteri, obſtructiones generantur à craſſis viſcidiſque humoribus, vaſorum tunicis adhærentibus ac reliquorum humorum tranſitum præpedientibus.

IN frigidioribus naturis, vita ſedentaria, & prauis alimentis vtentibus, humores crudi generantur, qui per anguſtiora vaſa delati propter craſſitiem non poſſunt transfluere, ſed magis incraſſantur, lenti ac glutinoſi euadunt, venarum tunicis adhærent, iiſque obſtructiones generant, à quibus infinita incommoda ſolent exoriri.
Soluuntur autem illæ obſtructiones aperientibus medicamentis quæ ex Gal. 5. de ſimpl. medicam. facult. cap. 11. nitroſa ſunt & amara, quarum qualitatum ope attenuant, incidunt, & abſtergunt, atq; adeo pituitam præparantibus ſunt ſimilima.
Aperientia medicamenta a Gal appellantur ἐκφρακτικά, ſeu ἐκκαθαρτικά, quaſi expurgantia, & infarctu liberantia, qua facultate ea omnia præſtant, quæ ad tollendas obſtructiones ſunt neceſſaria; quatenus enim attenuant, humoris craſſitiem auferunt; quatenus incidunt viſciditatem tollunt, quæ in partium tenuitate conſiſtit; quatenus denique abſtergunt, humorem partibus adhærentem excutiunt.

Quæcunque igitur verè atque efficaciter aperientia ſunt, calida eſſe neceſſe eſt. Dantur tamen aperientia frigida minoris virtutis, & minus proprie ita dicta, iecuoribus obſtructionibus, & calidioribus naturis idonea.

In febribus putridis, aut alijs, qui calidioribus naturis, obſtructiones ſæpe contingunt: quæ niſi ſint valde contumaces aperientibus frigidis ſunt auferendæ, aut ſaltem calidioribus frigida hæc miſcenda, quæ tamen non tam abſolute frigida dicuntur, quam alijs comparata. Ex ſe enim vel temperata ſunt, vel non nimiùm frigida: Non poteſt ſiquidem aperiendi vis cum eximia frigiditate conſiſtere.
Illa autem medicamenta aperientia ſunt huiuſmodi.

APERIENTIA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *apij, petroſelini, fœniculi, filicis, cyperi, enulæ campana, gentiana, eryngij, ononidis, ariſtolochia vtriuſq; aſari.*
Cortices *radicis capparum, medianus fraxini, medianus tamariſci.*
Folia *origani, calamenthi, pulegij, chamædries, chamæpityes, centaurij minoris, betonica, hyperici, abſynthij romani, capillares omnes,* quæ temperatæ ſunt.
Semina *apij, petroſelini, fœniculi, cardui benedicti, vrtica, agni caſti, aniſi, dauci, ameos, ſeſelos, cicera rubra.*
Flores *ſtœchados, anthos, geniſta ſambuci, tamariſci, hyſſopi, betonica.*
Gummi *ammoniacum, bdellium, aloes, therebinthina, myrrha.*
Mineralia, *chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *fœniculi, betonica, abſynthij, hyſſopi, cardui benedicti, cinammomi.*
Syrupi *Byzantinus de quinque radicibus, de abſynthio, oximel ſimplex, oximel compoſitum.*
Conſeruæ *florum geniſta, tamariſci foliorum abſynthij, capillorum veneris, radicis enula campana, zinziberis.*
Electuaria *aromaticum roſatum, diarrhodon abbatis.*
Confectiones *alkermes, Theriaca.*
Trochiſci *de capparibus, de abſynthio, de eupaterio, de myrrha.*
Chymica, *chalybs præparatus, ſal abſynthij, tamariſci, fraxini, tartari & Cremor eiuſdem Oleum aniſi, fœniculi, cinnamomi, ſpiritus terebinthina.*

APERIENTIA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *cichorei, graminis, aſparagi, acetoſe, bruſci, oxylapathi.*
Folia *endiuia, cichorei, cicerbita, acetoſa, hepatica, agrimonia, capillares omnes.*
Semina, *quatuor frigida maiora, acetoſa.*
Flores *cichorei.*

COMPOSITA.

Aquæ *endiuiæ, cichorei, graminis, acetoſe, agrimonia.*
Syrupi *acetoſus ſimplex, de limonibus, de cichoreo ſimplex, de ſucco acetoſe, capillorum veneris*
Electuaria *triſantalon, diarrhodon abbatis*, temperatum.
Chymica *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, ſal prunelle, cremor tartari.*

CAPVT VII.

De medicamentis purgantibus.

Hactenus medicamenta propoſuimus, quæ humores noxios preparant & purgationi ſubeunda idoneos efficiunt: iam de purgantibus agendum.
Solent autem humores euacuari purgantibus medicamentis, qui ſubſtantiæ familiaritate quam habent cum illis, eos ad ſe attrahunt, vt magnes ferrum.
Tot igitur erunt purgantium medicamentorum genera, quot ſunt humores in corpore purgationi idonei, nimirum cholagoga, phlegmagoga, melanagoga, & hydragoga.

HVmores qui catharticorum ope vacuari ſolent, vulgò ſunt bilis, pituita, melancholia, & ſerum, ſeu aquoſus humor; vnicuique horum peculiaria competunt remedia electiuè purgantia: ſic quæ bilem purgant, *cholagoga* nuncupantur; quæ pituitam *phlegmagoga*; quæ melancholiam, *melanagoga*, & quæ ſeroſus humores *hydragoga*.

Illa iterum diuidi ſolent in mitiora, mediocria, & vehementia.

Omnia medicamenta purgantia non æquali virtute operantur, ſed alia minori, alia maiori pro varia agendi vi ſibi a natura inſita: ideò vt facilius poſſint in vsũ reuocari, in tres claſses diſtribuuntur, mitiorem, ſcilicet, mediocrium, & vehementium. *Mitiora* enim vſurpari ſolent in debilioribus naturis, vel vbi a prima tantùm regione eſt vacuandum. *Mediocria* in mediocri virium robore, & ad ſecundam regionem vacuandum. Denique *Vehementia*, in robuſtioribus corporibus, & quando a remotioribus partibus humores attrahendi, cerebro puta, articulis, &c. Plerumque tamen in eodem pharmaco vehementia cum mitioribus, & mediocribus a prudenti Medico permiſceri ſolent, vt fœlicius inuicem permixta operentur.

Atque vt facile in vſum reuocari queant, iuſta ſingulorum doſis erit proponenda.

Maximi eſt momenti cuiuslibet medicamenti doſim rectè tenere, ſine qua nemo vnquam medicinam facere audeat, niſi cum certo ægrotantium vitæ diſcrimine. Quia tamen purgantium doſis vbique immutanda eſt pro varia corporum diſpoſitione, quod quidem à iudicio Medici omnino dependet: ideo cuiuslibet medicamenti maiorem & minorem doſim proponemus, quatenus ſcilicet in ætate mediocri vſurpantur, vt ex earum latitudine quantitas magis conſentanea elici poſſit.
Illæ autem doſes ita accipiendæ, ſunt, prout ſcilicet medicamenta per ſe, aut in ſubſtantia, vt vocant (aſſumuntur: nam in infuſione vehementiora dupla quantitate exhibentur, in decocto verè tripla. Mitiora vero, & Mediocria, tripla ferè in infuſione, & quadrupla in decocto.

Virtus medicamentorum infuſione, & decocto deperditur: illa etenim in tenuiori ſubſtantia reſidet, quæ a calore facilè diſſipatur. Ideo cum in decoctione multò maior ſit caloris vis, quam in infuſione, neceſſe eſt vim purgatricem magis minui, atque adeò maiori doſi medicamenta erunt præſcribenda.

Ab hoc tamen generali theoremate excluduntur *rhabarbarum*, & *myrobalani*, quæ magis purgant in infuſione, quam in ſubſtantia: propterea quod non ſolùm vim purgatricem præ ſe ferunt, ſed etiam adſtrictoriam quæ infuſione deperditur.

Hæc duo medicamenta purgandi, & aſtringendi vim obtinent, ratione diuerſæ ſubſtantiæ, tenuis ſcilicet, & craſſæ, ſeu terreſtris. In tenui enim ſubſtantia vis purgatrix reſidet; in terreſtri verò adſtrictoria. Iam infuſione tenuis ſubſtantia in liquorem transfertur, terreſtris verò reijcitur, vnde infuſio purgans tantùm remanet.

CAPVT VIII.

Cholagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

C*Aſſia*, ab ℥. j. ß. ℥. j. ß.
Manna, ab ℥. j. ad ℥. ij.
Succus roſarum, ab ℥. j. ß. ad ℥. iij.
Tamarindi, ab ℥. ij. ad ℥. iij.

MEDIOCRIA.

Aloe, à ʒ. i. ad ʒ. ii. Corrigitur *maſtiche, tragatantha.*
Rhabarbarum, a ʒ. j. ad ʒ. ii. tam in ſubſtantia, quam in infuſione. Corrigitur *ſpica nardi, cinamomo.*
Myrobalani citrini, a ʒ. ii. ad ʒ. iii. magis adſtringunt quam purgent. Vis illorum aſtrictoria minuitur infuſione, & frictione eorundem cum *oleo amygdalarum dulcium.*

V i-

VEHEMENTIA.

Scammonium, à gr. viij. ad gr. xv. Corrigitur *ſucco cydoniorum*, & quando correctum eſt, *diagridium* appellatur. Corrigitur etiam *vapore ſulphuris*, vt in pulueris Cornachini deſcriptione videre eſt. tum etiam *ſucco limonum* per infuſionem, & euaporationem. Ac denique extractum illius paratur cum *ſpiritu vini*, quod *reſina ſcammonij* vocatur blande admodum purgans ad ℈. j. exhibitum.

COMPOSITA.

SYRVPI.

Roſatus ſolutiuus.
Deticboreo cum Rheo. } ab ℥. iij. ad ℥. iiij.

OPIATÆ.

Catholicum
Diaprunum ſimplex } ab ℥. j. ad ℥. j. ß.
Diacaſſia

Diaprunum ſolutiuum
Electuarium de ſucco roſarum } ab ʒ. ß. ad ℥. j.
Tryphera perſica.

PILVLÆ.

Aureæ
Sine quibus } à ʒ. j. ad ℈. iiij.
De rhabarbaro

CHYMICA.

Extractum rhabarbari, ſcammonij, mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum, aliæque Antimonij præparationes purgantes.

CAPVT IX.

Phlegmagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

Semen carthami ab ℥. i. ad ʒ. ii. Corrigitur *aniſo*, & *cinnamomo*.

MEDIOCRIA.

Agaricus, à ʒ. i. ad ʒ. ii. Corrigitur *zinzibere & ſale gemmæ*.

VEHEMEMTIA.

Turbith à ℈. ii. ad ℈. iiii. Corrigitur *zinzibere*.
Hermodactylus, eadem doſi & correctione qua turbith.
Colocynthis non exhibetur, niſi correcta & præparata in throchiſcis, qui *alhandal* appellantur, à gr. viij. ad xv.

COMPOSITA.

OPIATÆ. ET ELECTVARIA.

Catholicum.
Diaphenicum.
Hiera picra. } à ℥. j. ad ℥. j.
Electuarium diacarthami.
De citro ſolutiuum.

PILVLÆ.

Cocciæ maiores
De Agarico } à ʒ. j. ad ℈. iiij.
Sine quibus
Stomachicæ.

Cocciæ minores
Fœtidæ maiores
Lucis maiores } à ℈ ij. ad ʒ. j.
Arthriticæ
De Hermodactylis.

TROCHISCI.

Agaricus trochiſcatus, à ʒ. j. ad ℈ iiij.

CHYMICA.

Extractum agarici, colocynthidis mercurius dulcis, mercurius vitæ, crocus metallorum: Aliæque antimonij præparationes.

Hæc purgantia à mineralibus petita, omnes humores purgant; ideo in varijs capitibus enunciantur.

CAPVT X.

Melanagoga medicamenta.

SIMPLICIA.

Senna à ʒ. j. ß. ad ʒ. ij.
Polypodium, à ʒ. ij. ad ʒ. ß.
Epithymum, eadem doſi.
Elleborus niger, à gr. xv. ad ʒ. ß. præſtat infundere vel decoquere. à ʒ. j. ad ij.

COMPOSITA.

OPIATÆ.

Catholicum
Diaſenna } à ʒ. vj. ad ʒ. x.
Confectio hamec, à ʒ. iii. ad ʒ. vj.

CHYMICA.

Extractum ſennæ, Ellebori nigri, & *Antimonij*, variè præparatum.

CAPVT XI.

Hydragoga Medicamenta.

SIMPLICIA.

MITIORA.

Ebuli ſemen ad ʒ. j.
Cortex medianus eiuſdem, ad ʒ. ii.
Succus eiuſdem, ab ℥. i. ad ʒ. x.
Succus ireos noſtratis, ab ℥. i. ad ℥. ii.
Sambucus idem cum prædictis, ſed minùs efficaciter.

MEDIOCRIA.

Radix mechoacan, a ʒ. i. ad ʒ. ii. non concoquitur, ſed infunditur in vino albo, & liquor cum puluere ſimul exhibitur.
Radix ſalappæ, idem ac mechoaca, ſed paulò efficacior.

VEHEMENTIA.

Soldanella puluerata, à ʒ. i ad ʒ. ii.
Succus eiuſdem ab ℥. ß. ad ʒ. i.
Elaterium a gr. viii. ad gr. xvj.
Eſula, à gr. viii. ad gr. xii.
Chamelea.
Thimelea. } à gr. v. ad ℈. ß.
Gutta gummi.

Digitized by Google

COMPOSITA.

Diaturbith, ad ʒ. j.
Diacarthamum, à ʒ. vj. ad ℥. j.
Pilulæ de ſagapeno, ad ℈. iiij.

CHYMICA.

Reſina ialappæ, ſcammonij pulnis Cornachini, Mercurius, & *Antimonium* variè preparata.

CAPVT XII.

De Vomitorijs medicamentis.

Humores noxij in ventriculo, & partibus ei vicinis contenti facilius ſæpe vacuantur per vomitum, quam per ſeceſſum ſi æger ad eum fuerit propenſus, cui vſui vſurpantur medicamenta Vomitoria *nuncupata.*

IN ventriculo ſæpe humores excrementitij innatant, qui breuiori via per vomitum excluduntur, præcipue ſi ægrotans nauſea moleſtetur, & vomitum non ægre ferat. Facile enim vomitum patiuntur, ex Hippocratis doctrina, biliosi, graciles, & qui amplo ſunt pectore: Contra verò lædi ſolent à vomitu melancholici, valde carnoſi & ſtricto pectore prædìti, idque magis, ſi phthiſi, aſthmate, aut alio pulmonum affectu laborauerint. His addere oportet tempus anni, æſtate enim per ſuperiora purgatio facilis, hyeme vero minime. Licet vero horum remediorum vſus non ſit valde frequens, certum tamen eſt, opportune vſurpata præſtantiſſimos effectus prodere, multas enim febres intermittentes videre eſt, quæ cæterorum remediorum vim eludentes, ſolis vomitorijs eradicantur, quod frequenti experientia nobis innoteſcit.

Illa autem vomitum prouocant, vel qualitate manifeſta ventriculum relaxando, vel ſpecifica proprietate, quemadmodum cathartica.

Quæcunque pinguia ſunt, & oleoſa, magna quantitate hauſta ventriculum relaxant, eumque ſubuertunt, vnde vomitus conſequitur, quo vacuantur quæ in ventriculo continentur. At verò proprie dicta vomitoria, qualitate occulta humores attrahunt ad ventriculum, eumque ad expulſionem excitant per ſuperiora: Et ſic fœliciter humores in hepate liene, & partibus ventriculo vicinis contenti non raro vacuantur.

Præcipuorum & magis vſitatorum ſeries hæc eſt.

MITIORA.

Aqua tepida. aqua hordei tepida, iuſcula pinguia tepida, butyrum, oleum ſimplex, oxymel ſimplex, ſyrupus acetoſus. Quæ omnia magno hauſtu ſunt exhibenda.

MEDIOCRIA.

Semen atroplicis, anethi, in decocto, ab ℥. ß. ad ℥. j.
Flores anethi, geniſtæ, in decocto a p. j. ad p. ij.
Semen raphani, in decocto ab ℥. ß. ad ʒ. vj.
Raphani ſuccus, ad ℥. iij.
Radix peponis, ad ℥. j. in decoctione.
Agaricus, à ʒ. j. ad ʒ. ij.
Radix aſari, à ʒ. j. ad ℈ iiij.

VEHEMENTIA.

Nux methel, balanus myrepſica, cataputia, æs vſtum, helleborus albus.

Doſis eorum non proponitur, quia ſatius eſt illis nunquam vti propter vitę periculum, quod ex nimia vehementia inferre poſſunt, aut ſaltem nonniſi diligentiſſima præparatione & correctione adhibita.

Chymici vomitorijs medicamentis nimirum abundant, iiſque maiori parte ita vehementibus, vt eorum cauſa omnia ſpagyrica remedia apud vulgus ſuſpecta euaſerint. Ex eorum genere ſunt illa, quæ ex antimonio componuntur, præcipue vero *vitrum, & flores antimonij*, quibus ego nunquam vti hactenus auſus ſum, licet aliquando medicamentorum ſpagyricorum vſum tentare voluerim, & quid in medicina poſſint, experiri. Verùm enim verò negandum non eſt ex ſpagyricis medicamentis nonnulla interdum ritè à prudenti medico adminiſtrata optatos producere effectus: qui à vulgaribus remedijs obtineri nequiuerant. Ideo non abs re facturus videor, ſi quæ propria experientia comprobata ſunt ſpagyrica vomitoria, ſummatim expoſuero.

Ea autem quatuor omnino ſunt, viribus & efficacia maxime diuerſa, quæ omnia in manibus habere debet, quicunque caute huiuſmodi remedijs vti voluerit, vt nimirum à minus vehementibus incipiat, & ad fortiora progrediatur, ſi illa ſatis efficacem operationem non ediderint.

Primum eſt *vitriolum album præparatum*, prout a Crollio, & Beguino deſcribitur, quod ita blandum eſt vomitiuumm, vt etiam puerulis tuto exhiberi valeat à ℈. ß. ad ʒ. ß adultioribus, vero ad ʒ. i. in aqua communi diſſolutum: humores tantum in ventriculo contentos euacuat, ab alijs vero partibus nihil educit.

Secundum eſt, *ſal vitrioli*, ex vitriolo Cyprio calcinato extractum, quod priori vehementius operatur: at vero ex ventriculo tantum humores educit. Doſis à gr. x. ad xx. in aqua communi, deſcribitur à Beguino ſub nomine *ſalis colchotaris*, ab Angelo Sala *in triumpho Emeticorum*, tum etiam *in anatomia vitrioli.*

Tertium eſt *Aqua benedicta*, quæ deſcribitur à Quercetano *in pharmacopœa*, hęc componitur ex Antimonio, & prioribus multo vehementior eſt, nec niſi robuſtioribus hominibus, & ſumma cum cautione exhibenda. Si tamen opportuna vſurpetur, præſtantiſſimos ſæpe effectus parit. Doſis eius aquę eſt ab ℥. i. ad iii. humores non ſolum a ventriculo, ſed etiam à toto corpore educit.

Quartum denique eſt *pulũs Emeticus*, qui vulgo nominatur *mercurius vitæ* & à Beguino & Crollio deſcribitur: omnibus prædictis vehementior eſt, ſuos tamen in medicina vſus habere poteſt in cura morborum contumacium, quique remedijs vulgaribus non cedunt, caute tamen, & nonniſi in ſumma virium fiducia eo vtendum eſt. Humores à toto corpore eradicat potentiſſime, doſis, à gr. iii. ad v. in iuſculo, conſerua roſarum, vel alia quauis re. Corrigi tamen poteſt illa mercurij vitæ vehementia, vt maiori doſi exhiberi valeat innoxie, & vix aut leuiter vomitum moueat, totamque vtplurimum operationem ſuam perficiat per inferiora. Corrigendi modi varij proponuntur ab Hartmanno. *in Comment. ad Crollium.*

Nos hanc addimus vſu noſtro comprobatam, quæ in multis ægrotantibus per inferiora tantum purgat, in nonnullis vero ſemel tantum aut bis vomitum mouet. Facillima autem eſt hæc correctio noſtra, quæ fit, ponendo mercurium vitæ, ſeu puluerem emeticum bene lotum in patina terra vitreata ſupra foculum menſarium, aut furnulum exiguum, ſemper mouendo. Fumus exhalat ater & fœtidus, qui venenoſitatem intus latentem continet, & illa operationem continuando per duas vel tres horas, tota abſumitur, Peractæ ſufficienter operationis ſignum eſt, quando nullum amplius fumum emittit. Si poſt iſtam operationem adhuc vomitum moueat, iteranda erit, & optatum habebis effectum. Puluis albiſſimus coctione iſta griſeum colorem acquirit. Dari poteſt a gr. iiii. ad gr. viij. tabellulam cum ſaccharo & mucilagine tragacanthi redactus, vt ſine vllo faſtidio exhiberi valeat.

CAPVT XIII.

De Sudorificis medicamentis.

In morbis chronicis & contumacibus ſudorifica medicamenta frequenter vſurpantur.

ILli morbi qui alterantibus & purgantibus medicamentis curari nequiuerunt, ſed radices habent altius infixas, quales

Digitized by Google

quales ſunt epilepſiæ, paralyſes, contumaces catharri, hydropes, arthritides, & quilibet frigidi affectus, tùm imprimis lues venerea, neceſſe eſt potentioribus medicamentis eos eradicare, qualia ſunt ſudorifica, quæ per plures dies, vt moris eſt, vſurpata, non ſolùm tertiam corporis regionem, cui peculiariter deſtinata ſunt, ſed etiam totum corpus à recrementis expurgant.

Illa autem calefaciendi & attenuendi vi prædita, humores colliquant, eoſque per inſenſibiles meatus excutiunt.

Humores diuturnos morbos efficientes, frigidi & craſſi vt plurimùm eſſe ſolent; ideò ſudorifica illis ritè conueniunt, quæ humores eos calefaciunt, & attenuat, inſenſiles corporis meatus recludunt, per eoſque humores euacuant.

Multa tamen non tam manifeſtis qualitatibus, quam ſpecifica proprietate ſudores promouent.

Apud antiquos Medicos hoc dogma non habetur quia illi omnem ſudorificorum vim ad manifeſtas qualitates retulerunt, neque enim præſtantiora ſudorifica, quibus hodie vtimur illis nota fuerunt: attamen neceſſe eſt, occultam qualitatem in iis agnoſcere, qua ſudores prouocant: cum piper & pyrethrum valde calida & attenuantia, ſudores non moueant, & radix Chynæ in primis qualitatibus fere temperata, id potenter efficiat. *Illa autem, ſudorifica medicamenta ſunt.*

SIMPLICIA.

Lignum guaiacum & cortex eiuſdem, lignum ſalſafras, radix Chynæ: radix ſalſaparillæ.

Hæc efficaciter ſudores mouent: minùs vero ſequentia.

Radices *calinæ, angelicæ, zedoariæ, ſcorzoneræ, fæniculi, apij, petroſelini, barbana pimpinellæ, tormentillæ.*

Folia *ſcordij, vlmariæ, cardui benedicti, capilli veneris, barbana.*

Semina *cardui benedicti, milium vulgare, lentes.*

Flores *chamæmeli, cyani, papaueris rubri.*

COMPOSITA.

Aquæ *papaueris rheados, cardui benedicti, ſcabioſa; theriacalis. Opiata, Theriaca vetus.*

CHYMICA.

Sal cardui benedicti, mater perlarum calcinata, bezoardicum minerale Beguini, Antimonium diaphoreticum Crollij, Bezoardicum ioniale Harthamanni in commentarijs ad Crollium, & alia pene infinita à Chymiatris deſcripta. Nos prædicta tantum in vſum reuocauimus, & præſtantiſſimos effectus ex iis obtinuimus, quorum exempla nonnulla in *Obſeruationibus noſtris* videri poſſunt, in febrium præſertim malignarum curationibus.

CAPVT XIV.

De Diureticis medicamentis.

Diureticis medicamentis conuenienter expurgantur gibba hepatis partes, renes, veſica, vterus, & vniuerſum venoſum genus.

QVemadmodum affectus venoſum genus occupantes ex vrinis dignoſcuntur: quia portio materiæ in venis contentæ ad illas transfertur, necnon iidem affectus criſi, quæ perirrhœa fit, ſæpe terminantur; ita humores noxij diureticorum ope non difficili negotio expurgari ſolent.

Ex his quædam calida ſunt, quædam verò frigida.

Calida humores fundendo partes magis aqueas, & ſeroſas ſeparant, quæ poſtmodum a renibus attrahuntur.

Quæ verè & propriè *Diuretica* nominantur, acria ſunt, vehementer calida & ſicca, ideò ſanguinem fundunt, & ſeroſum humorem ab eo ſeparant, tum etiam pituitam, & craſſos humores colliquant, eoſque in aquoſum humorem commutant, qui cum ſero facilè commiſcetur, ſimulque ad renes attrahitur, & cum vrinis excernitur.

Frigida verò aliàs abſtergendo, aliàs aquoſam materiam ſuppediendo, vrinas mouent.

Nonnulla medicamenta, humores qui in vaſis & renibus continentur, abſtergunt, eoſque nonnihil attenuant, quia licèt frigida ſint, tenues tamen habent partes, atque ita vrinas promouent: talia ſunt *gramen, ſparagus, parietaria, capillares herbæ*, &c. Alia multa humiditate ſunt prædita, quæ venis ſuppeditatur, deinde à renibus attrahitur, & cum ea humores in venis contenti ſimul rapiuntur; huius naturæ ſunt *althea, cucurbita, ſemina frigida maiora.*

Horum autem diureticorum medicamentorum tam calidorum quam frigidorum materia talis eſt.

DIVRETICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *apij, petroſelini, fæniculi, eringij, valerianæ, aſari, ononidis, raphani.*

Cortex *medianus geniſtæ, & medianus tamariſci.*

Folia *Saxifragæ, pimpinellæ, apij, vrticæ, fæniculi, chamedryos, centaurij minoris, ſiſymbrij, naſturtij aquatici, ſabinæ.*

Semina, *ſeſeleos Maſſilienſis, petroſelini macedonici, apij, raphani vrticæ, leuiſtici, milij ſolis, paliuri, cicera rubra.*

Fructus, *baccæ lauri, iuniperi.*

Flores *geniſtæ, chamomillæ.*

Gummi *therebinthina.*

Animalia, *ſanguis hirci præparatus, cantharides.*

Mineralia, *carabe.*

COMPOSITA.

Aquæ *fæniculi, apii, ſabinæ.*

Syrupi, *de quinque radicibus, capillorum veneris, byzantinus, oximel ſimplex & compoſitum.*

Conſeruæ *florum geniſtæ.*

CHYMICA.

Spiritus *ſulphuris, vitrioli, tartari, ſalis, therebinthinæ.*

Sales *tartari, baccarum, hederæ, ſiliquarum fabarum.*

DIVRETICA FRIGIDA

SIMPLICIA.

Radices *aſparagi graminis, ruſci, althææ, oxylapathi, acetoſæ.*

Folia *capillorum veneris, acetoſæ, parietariæ, herniariæ, biſmaluæ, ſummitates aſparagi.*

Semina *quatuor frigida maiora, acetoſæ, alkekengi, hordeum.*

Fructus, *cucurbitæ pepones, cucumeres, fraga.*

Flores *althææ, cichorei.*

Gummi, *caphura.*

Succi *limonum, granatorum acidorum.*

CHYMICA.

Sal prunellæ, ſpiritus ſulphuris & vitrioli, qui licèt inter diuretica calida relati ſint, refrigerandi tamen facultate inſigni præditi ſunt, & nihilominus in affectibus tum calidis, tum frigidis, conueniunt, propter ſummam tenuitatem; & penetrandi vim, cuius ratione vehicula ſunt aliorum remediorum.

COM-

COMPOSITA.

Aquæ, *parietariæ, graminis, acetoſæ hordei.*
Syrupi *capillorum veneris, de limonibus, de althea.*
Conſeruæ *capillor. veneris, radicum eryngii, carnis cucurbitæ.*
Trochiſci *de Caphura.*

COROLLARIVM.

Ad vacuantium genus ſpectant menſes mouentia, quæ tamen ad hyſtericorum claſſes melius referuntur, inde ergo erunt repetenda.

CAPVT XV.

De Errhinis medicamentis.

In affectibus capitis diuturnis à pituita productis, poſt vniuerſales euacuationes, errhina vſurpantur, quæ illam per nares attrahunt & expurgant.

VAcuationes illæ, quæ humores a toto corpore expurgare ſolent, *vniuerſales* appellantur, quibus ſuccedunt illæ, quæ peculiarem tantum partem euacuant, *particulares* nuncupatæ, qualis eſt illa, quæ pituitam per nares è cerebro elicit, multis illius affectibus conuenientiſſima, poſtquam enim maior excrementorum pars vniuerſali vacuatione educta eſt, poſtmodum per vicina emunctoria, reliquiæ commode educuntur.

Vtque facile humorem illum craſſum & frigidum attrahant, calida eſſe debent, attenuantia, & detergentia: Qualia ſunt quæ ſequuntur.

Radices *ireos, cyclaminis, cucumeris agreſtis.*
Folia *betæ, braſſicæ, anagallidis, maioranæ, ſaluiæ, betonicæ, pulegii, origani, praſſii, hederæ, nicotianæ.*
Gummi, *euphorbium.*
Succi *radicum, & foliorum prædictorum, elaterium.*

CAPVT XVI

De Sternutatorijs.

STernutatoria medicamenta ſua acrimonia expultricem cerebri facultatem irritando, pituitam è cerebro eliciunt, tum etiam in affectibus comatoſis ſopitum cerebrum exſuſcitant. Talia ſunt quæ ſequuntur.

Radices *zinziberis, pyretri, ireos Florentiæ, hellebori albi, & nigri.*
Folia *betonicæ maioranæ ſaluiæ, nicotianæ.*
Gummi, *euphorbium.*
Animalia, *caſtoreum.*

CHYMICA.

Spiritus ſulphuris, vitrioli.

CAPVT XVII.

De Maſticatorijs.

Ἀποφλεγματίζοντα medicamenta ſunt illa, quæ pituitam per os à cerebro educunt, idque præſtant ſua caliditate & acrimonia; quæ humorem attenuant, & facultatem irritant expultricem. Illa autem ſunt huiuſmodi,

SIMPLICIA.

Radices *zinziberis, pyrethri, angelicæ.*
Folia *ſaluiæ, maioranæ, hyſſopi, origani.*
Semina *naſturtii, ſinapi, ſtaphiſagriæ, nigellæ, piper album & nigrum.*
Fructus, *paſſulæ, cubebæ.*
Gummi, *maſtiche.*

COMPOSITA.

Acetum, ſcilliticum.
Oxymel, ſcilliticum.
Theriaca, confectio anacardina.

CAPVT XVIII.

De Cephalicis medicamentis.

Cephalica medicamenta ea dicuntur, quæ cerebrum roborant, eiuſque intemperies emendant.

MVlta dantur medicamenta, quæ ſpecifica proprietate, & ſympathia quam habet cum certis corporis noſtri partibus, earum robur intendunt, & peculiares earum affectus oppugnant. Talia ſunt *Cephalica*, quæ vires ſuas peculiariter cerebrum exercere creduntur.

Eaque duplicia ſunt, calida ſcilicet, & frigida.

Calida cerebrum calefaciunt & exſiccant, ac pituitam in eo contentam incidunt, & attenuant.

Frigida partem calidam cerebri intemperiem contemperant: partim pituitam acrem & ſalſam, aliosque humores tenuiores graues fluxiones efficientes incraſſant.

Quia cerebrum nunc frigidis, nunc calidis affectibus tentatur; medicamenta illam partem reſpicientia duorum generum eſſe debuerunt, vt omnibus hiſce affectibus ſuccurrere poſſemus.

Horum autem omnium materia talis eſt.

CEPHALICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *ſpicanardi, calami aromatici, valerianæ, ireos Florentiæ, acori, galangæ, zedoariæ, pæoniæ.*
Ligna, *viſcus quercinus, xyloaloes.*
Cortices *cinamomum.*
Folia *betonicæ, maioranæ, ſaluiæ, roriſmarini, lauri, calaminthæ, polii montani.*
Semina *pæoniæ, cardamomum, ſileris montani, nigellæ Romanæ.*
Fructus *baccæ lauri, iuniperi, garyophilli, nux moſchata, cubebæ, grana kermes.*
Flores *betonicæ, ſtœcados, anthos, ſyluiæ, macis, chamomillæ, lilii conuallium, tiliæ arboris:*
Succi & liquores, *opobalſamum, vinum.*
Gummi, *thus, maſtiche, ſtorax, benzoinum.*
Marina, *ſuccinum, ambra.*
Animalia, *caſtoreum, moſchus, zibetta.*

COMPOSITA.

Aquæ, *betonicæ, ſaluiæ, maioranæ, naphæ*, ſeu florum arantiorum, *cinamomi, theriacalis, imperialis, cæleſtis, aqua vitæ.*
Syrupi *de ſtœcades, mel roſatum.*
Conſeruæ *acori, zinziberis florum ſtœchados, anthos, ſaluiæ, myrobalanorum conditarum, nux condita, nux moſchata condita, corticis citri.*
Confectiones, *alkermes, theriaca, mitridatium, aurea alexandrina.*
Electuaria: *dianthos, diambra, diamoſchum dulce, diairis, aromaticum roſatum.*
Trochiſci, *de Galliæ moſchata de carabe.*

EXTERNA.

Olea, *de caſtoreo, chamomelinum, irinum, laurinum, nardinum rutaceum, de ſpica vulpinum,*

Digitized by Google

Vnguenta,*martiatum,aregon.*
Emplaſtra,*de betonica,de baccis lauri,de mellloto, de mucilaginibus.*

CHYMICA.

Olea deſtillata,*roriſmarini,lauendula,ſaluie, thymi feniculi, aniſi,cinnamomi,nucis moſchata, carioph yllum.*

CEPHALICA FRIGIDA

SIMPLICIA.

Ligna,*ſantali omnes.*
Folia,*lactuca,portulaca,plantaginis.*
Semina *lactuca,papaueris albi,quatuor frigida maiora, pſylli,hordei.*
Flores *roſarum,violarum,nymphea,papaueris rheados.*
Succi *limonum,granatorum,acetum,omphacium,opium,*lacrimæ,*camphora.*

COMPOSITA.

Aquæ *portulaca,lactuce,plantaginis,roſarum,papaueris rheados,nympha.*
Syrupi *violaceus,roſarum ſiccarum,de papauere.*
Conſeruæ *roſarum, violarum, nymphea, lactuca, cucurbite.*
Electuaria,*tria ſantali diamargariti frigidi.*
Confectiones,*philonium,requies Nicolai.*
Trochiſci *de caphura.*
Pilulæ *de cynogloſſo,laudanum opiaticum.*

CHYMICA.

Sal prunella,ſpiritus ſulphuris, & vitrioli.

EXTERNA.

Olea *violaceum, nymphea, roſaceum, caphure, omphacinum.*
Vnguenta,*roſaceum,populeum, refrigerans Galeni, ceratum ſantalinum.*

CAPVT XIX.

De Ophthalmicis medicamentis.

Ophthalmica propriè dicta ea ſunt, quæ proprietate ſpecifica oculos corroborant,eorumque viſum acuunt, oxydorcica appellata.
Alia tamen ſecundariò referuntur, quæ varijs oculorum affectibus curandis ſunt neceſſaria videlicet anodyna, repellentia,exſiccantia,digerentia,detergentia.

OCuli ſenſu exquiſitiſſimo donati in plurimis affectibus dolore acerbiſſimo cruciantur,vt omni arte mitigandus ſit anodynis medicamentis. Sæpe etiam inflammationibus laborant,quibus in principio repellentia conueniunt, in alijs temporibus reſoluentia. Denique lachrymis, vlceribus, alijſque affectibus tentantur, quibus exſiccantia & detergentia conueniunt. Illa autem omnia exquiſitè ſelecta eſſe debent ob delicatiorem partis naturam, & exquiſitum ſenſum. Qualia ſunt quæ ſequuntur.

OXYDORCICA, SEV VISVM ACVENTIA.

Radices *feniculi,chelidonia, raphani,*
Folia *chelidonia,verbene,ruta,euphraſia,feniculi.*
Semina *feniculi,*raphani,*ormini,* maioris.

ANODYNA.

Lac muliebre. Albumen oui agitatum, & in aquam conuerſum, *Aqua roſarum,mucilago ſeminis pſyllii, mucilago ſeminis cydoniorum medulla panis* macerata, & in lacte cocta, addito pauco croco; *Poma dulcia cocta.* Sub cineribus. *Pomorum putridorum pulpa. Trochiſci albi Rhaſis cum opio.*

REPELLENTIA.

Aquæ *roſarum,plantaginis,peculi roſarum, portulacæ.*
Succus *cydoniorum pomorum accidorum, albumen oui, Alumen.*

EXSICANTIA.

Ceruſa lota,tuthia lota,antimonium lotum, vnguentum de tuthia,Trochiſci albi rhaſis ſine opio.

DIGERENTIA, SEV RESOLVENTIA.

Sarcocolla cum lacte nutrita, crocus. Lac muliebre decoctum fænugræci. Sanguis columborum iuniorum, è pennis maioribus in oculum expreſſus.

DETERGENTIA SINE MORSV.

Saccharum candum, Syrupus,roſarum ſiccarum, tuthia, pompholyx, plumbum vſtum & locum,antimonium, lotum.

DETERGENTIA CVM MORSV.

Fella piſcium mitiora, *Quadrupedum* media, *auium* fortiſſima & inter illa *fel perdicis* omnium validiſſimum, *gallina* mitiſſimum. *Succus chelidonia, feniculi, aqua mellis compoſita.*

CAPVT XX.

De Thoracicis medicamentis.

THoracica medicamenta ea dicuntur, quæ pulmoni familiaria ſunt, & humores in eo contentos præparant ad anacatharſim.

Vt autem hi humores per anacatharſim facilè expellantur, non debent eſſe nimiæ craſſitiei, aut tenuitatis participes vnde craſſiores præparantur attenuantibus incidentibus & detergentibus medicamentis, quæ calida ſunt; tenuiores incraſſantibus, quæ frigida ſunt. Horum omnium materia talis eſt.

THORACICA CALIDA

SIMPLICIA.

Radices *enula campana,ireos,Florentiæ ariſtolochiæ,vtriuſque liquiritia,zinziberis,ſquilla.*
Folia *tuſſilaginis,praſſii albi,hyſſopi,thymi,ſatureia, origani, calamenti,pedis cati, hedera terreſtris,ros ſolis nicotiana,* pauca doſi,quia vomitiua.
Semina *vrtica,lini,braſſic, ſeſeleos Maſſilienſis.*
Fructus,*ficus pingues,paſſula dulces, amygdalæ, nuclei pinei, baccæ lauri.*
Flores *camomilla.*
Aromata,*crocus,* eximius.
Gummi,*Terebinthina,myrrha.*
Animalia,*mel,pulmo vulpis præparatus.*
Mineralia,*flores ſulphuris.*

COMPOSITA.

Aquæ *hyſſopi,tuſſilaginis.*
Syrupi *de tuſſilagine,de hyſſopo,de liquiritia, capillorum veneris,oxymel ſimplex,oxymel ſcilliticum,ſaccharum candum,*

Con-

Conſeruæ *capillorum veneris, radicis enulæ campanæ, zinziberis.*
Electuaria *diaireos ſimplex, diaireos Salomonis.*

EXTERNA.

Olea: *irinum, amygdalarum dulcium, chamomillæ, liliorum.*
Adipes, *axungia gallinæ, anatis, vitulina, butyrum.*
Medullæ: *ceruina, vitulina.*
Vnguenta, *de althea, preſumptiuum.*
Emplaſtra, *de ſulphure, de baccis lauri, filij zachariæ.*

THORACICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *althea, liquiritiæ.*
Folia *capillorum veneris, pulmonariæ.*
Semina *quatuor frigida maiora, maluæ, althea, papaueris albi, pſyllij, bombacia, hordeum.*
Fructus *iniubæ, ſebeſten, amygdala dulces, pruna dulcia.*
Flores *violarum nymphe, papaueris rhœados.*
Gummi *Arabicum, tragacanthum.*
Succi *amylum, ſuccus liquiritiæ.*
Animalia, *lac muliebre, aſininum, caprinum, caro teſtudinum, cancri fluuiatiles.*

COMPOSITA.

Aquæ *lactucæ, portulacæ, nymphea, papaueris rhœados, hordei.*
Syrupi *iniubinus, violaceus; capillorum veneris; papaueris albi,* narcoticus.
Sacchara *roſaceum, penidiatum:*
Conſeruæ *roſarum, violarum, borraginis, lactucæ, caro cucurbitæ condita.*
Electuaria *diatragacantum frigidum, diamargaritum frigidum, diapendium ſine ſpeciebus.*

EXTERNA.

Oleum *violaceum, nymphea, amygdalarum dulcium.*
Axungiæ *gallinæ anatis, vituli, butyrum recens.*

Axungiæ iſtæ temperatæ ſunt, & ideò in affectibus tam calidis, quam frigidis vſurpantur.

CAPVT XXI.

De Cardiacis medicamentis.

EA medicamenta *Cardiaca* nominantur, quæ proprietate ſpecifica cor roborant, ſpiritus vitales reficiunt, venenis & malignis affectibus reſiſtunt.

Et quia interdum ab intemperie calida; interdum à frigida cor debilitatur, ideò Cardiaca medicamenta calida, alia frigida eſſe debuerunt.

CARDIACA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *dictamni*, ſeu *fraxinellæ angelicæ: pentaphylli, ſcorzonera, zedoariæ, gentianæ, imperatoria, doronici.*
Cortices, *cinamomum: cortex citri ſiccus.*
Ligna *xyloaloes.*
Folia *meliſſæ, ſcabioſa, cardui benedicti, ocymi,* ſeu baſiliconis, *polij, abrotani, roriſmarini, lauendulæ.*
Semina *cardui benedicti, ocymi, citri.*
Fructus, *grana tinctorum, bacca iuniperi, nux moſchata, garyophylli.*
Flores *anthos, borraginis, bugloſſi, macis, crocus, ſpica nardi.*
Gummi, *thus, myrrha, maſtiche.*
Succi *meliſſæ, ſcabioſæ, borraginis.*
Animalia, *moſchus, zibeta, lapis bezoar, ſericum crudum.*
Mineralia, *ambarum, ſuccinum.*

COMPOSITA.

Aquæ *florum arantiorum, meliſſæ, roriſmarini, cardui benedicti, ſcabioſæ, aqua vitæ, Imperialis, Theriacalis, celeſtis, cinamomi.*
Olea Chymica, *cinamomi, garyophyllorum, nucis moſchatæ.*
Syrupi *conditura corticis citri, byzantinus.*
Conſeruæ *florum anthos, cortex citri conditus, nux moſchata condita, mirobalani conditæ.*
Confectiones, *alkermes, theriaca.*
Electuaria, *aromaticum roſatum, diambra, de gemmis, lætificans Galeni, diamoſchum dulce.*

CARDIACA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *acetoſæ, bugloſſi, biſtortæ, tormentillæ.*
Ligna, *ſantali omnes.*
Folia *borraginis, bugloſſi, acetoſa, oxi lapathi.*
Semina *cydoniorum, plantaginis, acetoſæ.*
Flores *roſarum violarum, borraginis, bugloſſi, nenupharis.*
Fructus, *citri, limones, ceraſa acida, ribes, granata acida, poma odorata, cydonia.*
Gummi *camphora.*
Animalia, *perlæ, vnicornu, os de corde cerui, ebur, ſpodium, cornu cerui, lapis Bezoar.*
Mineralia, *terra ſigillata, bolus armena, fragmenta pretioſa, aurum, corallus.*

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum, borraginis, bugloſſi, acetoſæ.*
Syrupi *granatorum, de limonibus, violaceus, de ſucco acetoſæ, roſarum ſiccarum, de pomis redolentibus.*
Conſeruæ *florum borraginis, bugloſſi, roſarum, violarum, foliorum acetoſæ.*
Confectio *de hiacintho.*
Electuaria, *diamargaritum frigidum, diatriaſantalum.*

CAPVT XXII.

De Hepatis medicamentis.

HEpatica medicamenta hepari roborando, eiuſdemque intemperiebus corrigendi ſunt deſtinata, vnde alia calefaciunt, alia refrigerant.

Quia tamen omnes humores in eo generantur, & ipſius venæ ſunt admodum anguſtæ, obſtructionibus eſt valde obnoxium: idcirco omnia fere medicamenta hepati conuenientia, ſunt etiam aperienti facultate donata.

HEPATICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *calami aromatici, cyperi, enulæ campanæ.*
Folia *agrimoniæ, abſinthij, menthæ, camedrios, chamæpytios, betonica, centaurij minoris.*
Semina *aniſi fœniculi, carui, ameos.*
Flores *anthos, macis, ſchœnanthos, ſpica nardi.*
Fructus *garyophilli, nux moſcata, paſſulæ.*

COMPOSITA.

Aquæ *abſynthij, menthæ, betonicæ.*
Syrupi *de abſinthio, de menta, bizantinus de quinque radicibus.*
Conſeruæ *florum ſaluiæ, anthos, cortex citri conditus, radix enula condita, acorus conditus, nux condita, nux moſchata*

Digitized by Google

chata condita,myrobalani condita.
Confectiones,*theriaca,mithridatium.*
Electuaria *aromaticum roſatum,diambra,diarrhodon temperamentum.*
Trochiſci *de abſynthio,de rhabarbaro,de eupatorio.*

EXTERNA.

Olea *de abſynthio,de mentha,nardinum.*

DEPHATICA FRIGIDA

SIMPLICIA.

Radices *graminis,aſparagi,cichorei,acetoſa,bruſci.*
Ligna,*ſantali omnes.*
Folia,*ſantali omnes.*
Folia *endiuiæ,cichorei,ſcariolæ,chondrilla,hepatica, adianti, acetoſa,lactuca,portulaca.*
Semina *quatuor frigida maiora,quatuor frigida minora.*
Nempe *lactuca, portulaca, endiuiæ, & cichorei,ſemen acetoſa.*
Flores *roſarum,nymphea,cichorei.*
Fructus; *pruna acida granata acida,cucurbita,ribes,cucumeres.*
Succi *limonum,granatorum,cydoniorum,endiuiæ,acetoſa,cicorei,acetum,omphacium.*
Animalia,*ebur,ſpodium.*
Mineralia,*corallium.*

COMPOSITA.

Aquæ *cichorei, endiuiæ, graminis, acetoſæ,roſarum agrimoniæ.*
Syrupi *de cichoreo ſimplex & compoſitus, de ſucco acetoſa, de granatis,& limonibus, roſarum ſiccarum.*
Conſeruæ *florum cichorei,foliorum acetoſa,roſarum,fructuum berberis,ceraſa acida condita.*
Electuaria,*diatriaſantali,diarrhodonis abbatis, diamargariti frigidi.*
Trochiſci,*de ſpodio,de caphura.*

EXTERNA.

Olea,*roſaceum,omphacinum, nenupharis.*
Vnguenta,*roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans. Galeni.*

CAPVT XXIII.

De Stomachicis medicamentis.

Ventriculi actio multis modis oſtenditur: vel quatenus alimentum non appetit:vel idem malè concoquit: vel denique illud probè non retinet.

Appetentia deijcitur, quando ventriculus,& præſertim ſuperius illius orificium,aliquo humore excrementitio obducitur, qui partis illius ſenſum obtundit. Concoctio læditur imminuto ventriculi calore. Retentio denique labefactatur, ex partis laxitate quam ſequitur vomitus & alui fluxus.

Appetentiam exſuſcitant medicamenta, quæ humores noxios detergunt, partis robore ſeruato, & partem blandè vellicando diuulſionis ſenſum efficiunt: qualia ſunt acida & ſalſa. Concoctionem iuuant nonnulla proprietate ſpecifica, alia calore moderato & aromatica vi. Retentio denique aſtringentibus appropriatis confirmatur.

Illa autem omnia ſtomachia medicamenta calidorum vel frigidorum claſſes referri ſolent.

VEntriculi, quemadmodum & aliarum partium functiones,à varijs intemperiebus lædi ſolent,quæ generaliter ſui ablationem indicant: Ideò ſemper in ſton ac i corum claſſe ea erunt ſeligenda,quæ cum partem roborent generali etiam indicationi inſeruiunt,hanc ſcilicet vel illam intemperiem corrigantia.

SITOMACHICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *zinziberis,cyperi, calami aromatici galangæ.*
Cortices *citri ſicci, cinamomi.*
Ligna,*xyloaloes.*
Folia *menthæ,abſynthij vtriuſque, ſaluia, betonica, roriſmarini.*
Semina *aniſi,fœniculi,coriandoli,citri,piper.*
Fructus,*garyophylli,nux moſchata.*
Flores *ſaluiæ,anthos,betonica,macis,crocus.*
Gummi,*maſtiches.*
Mineralia *ſuccinum, ambra.*

COMPOSITA.

Aquæ *betonica.abſynthij,menthæ ſaluiæ.*
Syrupi *de mentha.de abſynthio pontico.*
Conſeruæ *florum ſauiæ,anthos,foliorum abſynthij,cortex citri conditus,nux moſchata condita,myrobalani conditæ, Zinziber conditum,acorus conditus.*
Confectiones,*theriaca, mithridatium, alkermes.*
Electuaria,*aromaticum roſatum,diambra, diagalanga.*
Trochiſci *de abſynthio,de rhabarbaro.*

EXTERNA.

Olea,*nardinum,de abſynthio,de mentha,nucis moſchatæ;maſtichinum,de myrtinum.*
Emplaſtra *pro ſtomacho,de maſtiche.*

STOMACHICA FRIGIDA.

SIMPLICIA.

Radices *plantaginis,acetoſa.*
Ligna,*ſantalum rubrum.*
Folia *plantaginis,myrti.*
Semina *plantaginis,cydoniorum.*
Flores,*roſa rubra,balauſtia.*
Fructus,*acacia,hypociſtis.*
Succi,*acacia,hypociſtis.*
Mineralia,*corallus.*

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum,plantaginis,acetoſa.*
Syrupi *roſarum ſiccarum,cydoniorum,granatorum, mirtinus, de ſucco acetoſa de agreſta.*
Conſeruæ *roſarum rubrarum,foliorum acetoſa.*
Electuaria *diatriaſantalon.*

EXTERNA.

Olea *roſaceum,lentiſcinum,omphacinum.*
Vnguenta,*ceratum ſantalinum,roſaceum.*

CAPVT XXIV.

De Splenicis medicamentis.

LIeni dicata medicamenta ea ferè ſunt, quæ melancholicum humorem præparant, propterea quod lien eſt melancholiæ conceptaculum.

At verò quandoque illa melancholia naturalem ſortitur conditionem,eſtque frigida,craſſa,& terreſtris,obſtructiones efficiens,tumque medicamenta poſtulat aperientia, incidentia, & detergentia; immò & interdum emollientia, quando humor induratus ſcirrhum producit.

Interdum nimio calore aduritur: & atræ bilis conditiones acquirit,tumque eadem requirit medicamenta,quæ ſupra atræ bili præparandæ idonea eſſe diximus.

SPLE-

SPLEMICA CALIDA.

SIMPLICIA.

Radices *apij, enulæ campanæ, ireos, calami aromatici, ariſtolochiæ.*
Cortices *radicum capparum, medianus fraxini, medianus tamariſci, cinamomum.*
Folia *chamædryos, cuſcutę, ceterach, ſummitates lupuli, tamariſci, pulegii, thymi, naſturtii, fumarię, centaurii minoris meliſſa.*
Semina *agni caſti, naſturtii, aniſi, apii, cardui benedicti.*
Flores, *geniſtæ, calendulæ, tamariſci, crocus.*
Fructus, *cappares.*
Gummi, *ammoniacum, bdellium, myrrha.*
Mineralia, *chalybs.*

COMPOSITA.

Aquæ *feniculi fumariæ, meliſſæ, cardui benedicti, cinamomi.*
Syrupi *de fumaria, de quinque radicibus, oxymel ſimplex, oxymel ſcilliticum.*
Conſeruæ *florum tamariſci, geniſtæ, acorus conditus, zinziber conditum, cortex citri conditus.*
Confectiones, *alkermes.*
Electuaria, *de gemmis, lætificans Galeni.*
Trochiſci, *de capparibus, de euphorbio.*

EXTERNA.

Olea *de capparibus, tamariſci, irinum, rutaceum.*
Vnguenta *de arthanita, de althea.*
Emplaſtra *de mucilaginibus, de meliloto, diachylum cum gummis.*

SPLENICA FRIGIDA.

Eadem ferè ſunt ac bilem attenuantia, quæ ideò ne hic fruſtrà repetantur, inde erunt depromenda, quibus addenda erunt ea, quæ bilem aduſtam præparare valent.

CAPVT XXV.

De Nephriticis medicamentis.

Medicamenta renum affectibus curandis idonea dicuntur vel quatenus vrinas promouent; vel quatenus renum ardorem contemperant; vel quatenus calculos frangunt, aut comminuunt; vel denique quatenus arenulas viſcidoſque humores in renibus contentos detergunt.

Vrinas mouentia ſuprà fuerunt propoſita, ijs tamen quædam addenda ſunt, renibus magis peculiariter appropriata.

Renum ardorem contemperant diuretica frigida tum alia nonnulla ſimpliciter refrigerantia, quæ nephritica frigida appellantur.

Ad calidam renum intemperiem corrigendam non ſemper vtendum eſt diureticis, quantumuis refrigerent; nam quando immoderatum vrinæ profluuium illam intemperiem conſequitur, alijs refrigerantibus eſt vtendum, quæ potiùs incraſſent, aut leniter aſtringant, qualia ſunt lactuca, portulaca, ſemen pſyllij, gummi, tragacanthum, &c.

Lithrontriptica, ſeu calculum frangentia medicamenta id præſtant vel ſpecifica proprietate, vel quatenùs incidunt & attenuant ſine admodum inſigni calore, aliquin calculum magis excoquerent; vel denique aſperitate ſua ſummam calculi faciem abſtergunt, & attritu comminuunt.

Arenulas viſcidoſque humores detergentia ex diureticis aut lithontripticis deſumuntur.

Horum omnium materia talis eſt.

VRINAS MOVENTIA.

Hæc ſupra fuerunt propoſita tam calida quam frigida *capitibus proprijs.*

VRINAE ET RENVM ARDOREM
Temperantia & lenteria.

SIMPLICIA.

Radices *altheæ, liquiritiæ.*
Folia *maluæ, lactucæ, portulacæ, endiuiæ cucurbitæ, ſcariolæ.*
Semina *melonum, cucurbitæ, cucumeris, altheæ, maluæ, lactucæ, papaueris albi pſyllij, hordeum.*
Fructus, *pruna dulcia, paſſula, iuiubæ, amygdala.*
Flores *violarum, nenupharis.*
Gummi, *tragacanthum.*
Animalia, *lac butyrum.*

COMPOSITA.

Aquæ *lactucæ, portulacæ, nenupharis.*
Syrupi *de liquiritia, iuiubarum, violarum.*
Conſeruæ *violarum, nymphææ, lactuca condita.*
Electuaria, *diatragacanthum frigidum.*

EXTERNA.

Olea *violarum, roſaceum nenupharis.*
Vnguenta, refrigerans Galeni; vnguentum roſaceum.

LITHONTRITICA SEV CALCVLVM FRANGENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *ononidis, lappæ maioris, ſaxifragæ, virgæ, aureæ, calcitrapæ.*
Ligna, *lignum nephriticum.*
Cortices *fabarum ſiccarum, radicis lauri.*
Folia *ſaxifragæ, calcitrapæ, argentinæ, fragariæ, parietariæ, fœniculi marini.*
Semina *milii ſolis, vrticæ, raphani.*
Fructus, nuclei ceraſorum, *perſicorum, meſpilorum, baccæ iuniperi hederę.*
Gummi, *therebinthina.*
Animalia, *millepedes, ſanguis hircinus præparatus, oculi cancrorum fluuiatilium.*
Lapides, *Iudaicus, nephriticus, cryſtallus præparatus.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſaxifragæ, calcitrapæ, ricotianæ.*
Syrupi *nephrocatharticus Iouberti, de Raphano Fernelii, oxymel ſimplex, oxymel ſcilliticum.*
Electuaria, *lithontripticon.*

ARENVLAS ET VISCIDOS HVMORES DETERGENTIA.

Eadem ſunt quę diuretica, & calculos expellentia: efficaciſſima autem ſunt hæc.
Therebintina, parietarię, Raphanus, apium, cicera rubra.

CAPVT XXVI.

De Hyſtericis medicamentis.

Quæ in vteri affectibus vſurpantur medicamenta, vel ipſum corroborant, & conceptionem adiuuant, vel partus & ſecundinarum excluſionem promouent, vel menſtruas purgationes educunt, vel nimium earumdem fluxum cohibent, vel vterum ab excrementorum illuuie expurgant.

Conceptum iuuantia moderato calore vterum reficiunt, aromatica vi recreant, & quadam aſtrictione firmant.

Quæ fœtum & ſecundinas excludunt, menſes etiam promouent ſed fortiora ex his vſurpantur.

Menſes mouentia, calida ſunt & tenuium partium, nec tamen vehe-

vehementer exſiccant, neque ſolum ſanguinem attenuant, ſed etiam vaſorum oſcula aperiunt.

Maxima eſt menſes mouentium & diureticorum affinitas, in eo tamen diſtinguuntur ſecundum Galenum 5. *de ſimpl med. fac cap.*22. quod ambo quidem ſint calida, ſed diuretica potenter exſiccent, menſes mouentia minimè: Illa enim quæ validius exſiccant, ſanguinem abſumunt, & ſic menſtruis materiam ſubripiunt. necnon eundem incraſſant, & fluxui minus idoneum efficiunt: eadem tamen vrinarum profuſionem iuuant, quia dum ſanguis à calore ſuius cogitur à ſiccitate, oportet fieri ſeroſæ ſubſtantiæ ſecretionem, quæ vrinæ materiam ſuppeditat.

Menſes cohibentia medicamenta, vel aſtrictoria vi meatus occludunt, vel humores incraſſando eorum fluxum impediunt.

Omnis fluxio immodica vel ex nimia meatuum laxitate vel humorum tenuitate, ac mobilitate dependet hinc meatus illos aſtringendo, vel humoribus craſſitiem & lentorem conciliando, facilè cohibetur.

Vterum expurgantia ex menſes mouentibus deſumuntur, ea præſertim ſeligendo, quæ ſunt detergendi facultate donata.

Horum omnium materia talis eſt.

CONCEPTVM IVVANTIA.

SIMPLICIA.

Radices *calami aromatici, biſtorta, galangæ, cyperi.*
Folia *betonicæ, ſaluiæ, roriſmarini, maiorana.*
Fructus, *nux moſchata, caryophylli.*
Flores, *ſaluia, roriſmarini, betonica, macis, ſpica nardi.*
Gummi, *ſtyrax, bonioinum, thus, maſtix.*
Animalia, *moſchus, zibetum.*
Mineralia, *ſuccinum, corallium, ambra.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſaluia, betonica, maiorana.*
Conſeruæ *florum betonicæ, ſaluiæ anthos, acorus conditus, nuces iuglandes conditæ, nuces moſchata condita, myrobalani condita, radix ſatyrionis condita.*
Confectiones, *theriaca, mithridatium.*
Electuaria, *diamoſchum, diambra, de gemmis, diagalanga, aromaticum roſatum.*
Trochiſci *galliæ moſchata, alipta moſchata.*

EXTERNA.

Olea *nardinum, myrtinum.*

PARTVM ET SECVNDINAS EXCLVDENTIA.

Quæ menſes mouent, illa etiam fœtum & ſecundinas educunt: peculiariter autem hæc.
Dictamnus creticus, arthemiſia, ariſtolochia, crocus, aqua cinnamomi, Confectio alkermes, borax officinarum, ſabina, opopanax ſagapenum, myrrha, caſtoreum, aſſa fœtida.

Poſteriora duo ſecundinis tantum conueniunt, quia graui odore fœtum enecarent.

MENSES MOVENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *ariſtolochia vtriuſque, rubia tinctorum, valeriana, cyperi, ireos, gentianæ.*
Cortices, *cinnamomum.*
Folia *arthemiſiæ, mercurialis, matricaria, nepetæ, ſaluiæ, calamenti, pulegii, origani, rutha, abrotani, praſſii, dictamni cretici.*
Semina *ſeſeleos, aniſi, dauci, fœniculi, rutæ, carui.*
Flores *camomillæ, matricariæ, crocus.*
Gummi, *myrrha, aſſa fœtida, opopanax ſagapenum, galbanum.*
Animalia, *caſtoreum.*
Mineralia, *borax officinalis.*

COMPOSITA.

Aquæ *arthemiſia, cinnamomi.*
Syrupi *de artemiſia, de hyſſopo.*
Conſeruæ & electuaria, *repetenda ex diureticis.*
Trochiſci, *de myrrha.*

EXTERNA.

Olea & vnguenta repetenda ab emollientibus, quæ in *ſecunda ſectione* tradentur.

MENSES SISTENTIA.

SIMPLICIA.

Radices, *ſymphyti, biſtorta, tormentilla.*
Folia *plantaginis, lentiſci, equiſeti, rubi, portulaca, myrti, centinodii, mentha.*
Semina *plantaginis, acetoſa.*
Fructus *myrtilli*
Flores *roſæ balauſtia.*
Gummi *maſtiches, ſanguis draconis.*
Animalia, *coagulum hœdi, leporis, cornu cerui vſtum, ebur, ſpodium.*
Mineralia, *bolus armena, terra ſigillata, corallium.*

COMPOSITA.

Aquæ *plantaginis, roſarum, nymphea, portulaca, menthæ.*
Syrupi, *myrtinus, de mentha, cydoniarum, roſarum ſiccarum.*
Conſeruæ, *roſarum, cydonia condita.*
Confectiones *philonium Romanum.*
Trochiſci *de ſpodio, de terra ſigillata.*

EXTERNA.

Olea, *myrtinum, roſaceum, cydoniorum.*
Vnguenta *comitiſſa.*
Emplaſtra *de maſtiche; contrà rupturam.*

VTERVM EXPVRGANTIA.

Eadem quæ menſes mouentia, & præcipuè. *Eyroma, ariſtolochia vtraque, gentiana, mercurialis, arthemiſia, matricaria, marrubium, chamædrys, &c.*

CAPVT XXVII.

De Arthriticis medicamentis.

Articuli ex neruoſis partibus maximè componuntur, & cùm neruorum ac cerebri eadem ſit proportio, quæ ſuprà propoſita ſunt. Cephalica interius vſurpanda, eadem arthritica cenſebuntur.

Qvando humor in articulis contentus apozemate aut aliquo alio interno medicamento præparandus eſt, eadem omninò præſcribenda remedia, quæ in affectibus capitis conueniunt, ex quibus tamen ea ſeligenda erunt, quæ magis ſpecificè articulis conuenire credidit antiquitas.

Quia vero articulorum affectus topicis remedijs maximè curari ſolent, ea hic proponenda ſunt, quæ illis peculiariter conueniunt; atque ita diſtinguenda, vt alia ſtatim initio ardorem, ſi quis ineſt, compeſcant & fluxiones arceant; nec tamen humores in partem inflammatam altius impingant, alia dolorem, qui citra inflammationem fuerit, compeſcant: alia denique dolore ſedato humorem impactum digerant: quæ omnia ſigillatim ſunt proponenda.

FLVXIONEM INHIBENTIA.

Folia *hyoſcyami, cicutæ, ſolani, mandragoræ, ſempervivi*.
Succi *hyoſcyami, ſolani, lactucæ, acetum, opium*.
Gummi *caphura*.
Mucilagines *ſeminis pſylii, cydoniorum*.
Aquæ *roſarum, plantaginis, ſolani*.
Olea, *roſaceum*

DOLOREM SEDANTIA.

Radix *althææ, lac vaccinum, ſtercus vaccinum, œſipus, thus, ovi candido ſubactum, vitellus ovi, flos chamæmeli, meliloti, crocus*, & quamplurima alia ex practicis repetenda.

DIGERENTIA.

Radices *enulæ campanæ, hermodactyli*.
Folia *verbaſci, chamæpityos, urticæ, ebuli, ſalviæ, centaurij minoris*
Semina *urticæ, naſturtij*.
Gummi, *opopanax, bdellium, ammoniacum, ſagapenum, galbanum, euphorbium*.
Animalia *caſtoreum, catuli vivi admoti*.
Liquores, *vinum, aqua vitæ, aqua marina, aqua thermarum ſulphurearum*.
Olea Chymica, *vitrioli, ceræ, de lateribus*.
Emplaſtra *de mucilaginibus, de meliloto, oxycroceum, diapalma*.

CAPVT XXVIII.

De Medicamentis lac generantibus, idemque minuentibus.

Medicamenta lactis generando idonea, ex Gal. 5. de ſimpl. med. fac cap. 22. *modicè calefaciunt, & non exſiccant, quia calefaciendo ſanguinem attenuant ut facilius ad mammas ferri poſſit, neque exſiccando illius copiam minuunt, quæ magna eſſe debet ad lactis generationem*.

LAc generantia iiſque qualitatibus videntur eſſe prædita, quibus menſes moventia, cum hæc illis maximè videantur eſſe contraria quoad effectus, quoties enim menſium fluxus proritatur, toties lactis generatio impeditur. In eo tamen differunt, quòd menſes moventia calidiora ſint lac generantibus, & magis attenuent: nam in lactis generatione fit expulſio ſanguinis ad mammas, & attractio ab iiſdem, at in menſium vacuatione fit tantum expulſio ad uterum: unde oportet ſanguinem magis attenuari, & remedia eſſe calidiora ſiccioraque. Sic Gal. *cap. 21. lib. 5. de med. fac.* vult anethum, fœniculum, & erucam, illas inquam herbas virentes & humidas lacti generando convenire, ſiccas verò menſes movere, quia tunc temporis magis calefaciunt & exſiccant.

Lactis copiam minuunt, quæ exſiccando ſanguinem abſumunt, vel eundem refrigerando & incraſſando ineptum efficiunt, ut ad mammas deferatur.

Horum omnium materia talis eſt.

LAC GENERANTIA.

Fœniculum viride ſemen eiuſdem, anethum viride, apium, criſtalli pulvis, braſſicæ decoctum, butyrum cum lacte, & ſeniculo ſumptum.

LAC MINVENTIA.

Mentha, chelidonium majus calamentum, coriandrum, ocymum, omphacium, acetum, oximel, camphora.

CAPVT XXIX.

De medicamentis ſemen generantibus, idemque extinguentibus.

SEmen generant & ad libidinem provocant, ea medicamenta; quæ calida ſunt & flatuoſa ſine exſiccatione.

Minuunt vero ſemen, & veneris ſtimulos obtundunt, ea quæ vel impensè refrigerant, vel admodum exſiccando, materiam ſeminalem abſumunt.

Horum autem materia talis eſt.

SEMEN GENERANTIA.

Semina *erucæ, napi, urticæ, ſinapi, piper*.
Fructus piſtacia, nuclei pinei.
Animalia *ſcincus, cerebella paſſerum, teſticuli galli*.

SEMEN EXTINGVENTIA.

Lactuca, portulaca, camphora, mentha, ruta, ſemen agni caſti, anethi.

CAPVT XXX.

De Medicamentis flatus diſcutientibus.

MEdicamenta flatus diſcutientia calefaciunt & attenuant, vaporeſque à materia frigida productos per diaphoreſim reſolvunt.

Hæc ab iis quæ pituitam calefaciunt & attenuant fere, non diſtinguuntur, ideò hic non erunt repetenda.

CAPVT XXXI.

De Aſtringentibus medicamentis.

Aſtringentia medicamenta frigida ſunt & ſicca, ſubſtantiaque terreſtris, unde partes contrahunt, conſtipant, & condenſant.

HOc theorema veriſſimum quidem eſt de ſimpliciter aſtringentibus, quæ illas qualitates præ ſe ferunt: at tamen dantur alia medicamenta quæ cum aliis facultatibus, habent etiam aſtringendi vim, ob variam ſubſtantiæ conditionem, ſeu dantur multa aſtringentia quæ calida ſunt, ut *abſynthium maſtiche, vitriolum* & alia huiuſmodi.

Quæcunque ad menſes ſiſtendos ſuprà fuerunt propoſita, eadem ſunt aſtringentia: quare inde illa erunt repetenda.

CAPVT XXXII.

De medicamentis lubricos enecantibus.

Quæcunque medicamenta amara ſunt, acria, acida, aſtringentia, vel oleoſa, lumbricos enecare valent.

AMara, acria, & acida tenuitate ſua lumbricorum ſubſtantiam penetrant eamque diſſolvunt, aſtringentia lumbricos conſtipando: oleoſa, eorundem poros obturando conſpirationem impediunt, qua ſola vivunt, ſicque eos ſuffocant. Certum tamen eſt, nonnulla dari medicamenta, quæ non ſolùm qualitatibus manifeſtis, ſed ſpecifica proprietate lumbricos enecant, exemplo ſit Mercurius, qui ventri tantùm admotus cum unguentis lumbricos in inteſtinis contentos potenter enecat; at interiùs aſſumptus & convenienter adminiſtratus, ac debitè præparatus miranda præſtat. Imò vero Mercurius crudus cum aqua ſimplici aliquandiu agitatus virtutem ſuam ei aliquatenus communicat. ita ut puriſſima illa aqua nulla ſenſibili qualitate prædita pro potu ordinario exhibita lumbricos etiam efficaciter enecet.

Horum autem lumbricos enecantium materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *graminis primulæ veris, zedoariæ, dictamni albi gentianæ, angelicæ, mori, rhabarbarum*.
Folia *portulacæ, cichorij, acetoſæ, abſynthii, ſcordii, hyperici, centaurij minoris, verbenæ, marrubii, dictamni cretici*.

Semina

Semina *citri, tanaceti, braſſicæ, lupini, ſemen contra, amygdalæ amar.*
Succi *limonum, granatorum, portulacæ, aloes.*
Animalia, *raſura eboris, cornu ceruι.*

COMPOSITA.

Puluis contra vermes hiera picra.
Chymica, *ſpiritus ſulphuris, vitrioli, Mercurius dulcis.*

CAPVT XXXIII.

De vulnerarijs medicamentis.

Vulneraria medicamenta ea ſunt quæ leuiter aſtringendo, & exſiccando vulnerum conglutinationem promouent.

NOn ſolùm externis & topicis medicamentis vulnera curari ſolent, ſed etiam internis, quæ conglutinationem aſſumpta promouent, ex iſque potiones vulnerariæ frequenter componi ſolent.
Horum materia talis eſt.

Radices *ſymphyti, ariſtolochiæ rotundæ, zedoariæ, tormentillæ.*
Folia *vincæ peruincæ, pimpinellæ, fæniculi, bugulæ, piloſellæ, veronicæ, agrimoniæ, centaurij minoris.*
Semina *cardui benedicti.*
Animalia, *cancri fluuiatiles.*

LIBER QVINTVS

PARTIS SECVNDAE,

SECTIONIS PRIMAE.

PARTICVLA SECVNDA.

De materia medica externa.

CAPVT PRIMVM.

De refrigerantibus & repellentibus medicamentis.

IN partibus externis ſæpè contingunt inflammationes, eryſipelata, herpetes, carbunculi, & ſimiles affectus calidiores, quos refrigerantium admotione compeſcere neceſſe eſt, potiſſimum in eorum principio.
Et quandoquidem hi affectus vtplurimum a fluxionibus ducunt originem, ideò illa medicamenta in principio repellentia eſſe debent, vt humorum fluxum impediant, eoſque a parte affecta eliminent.
Repellunt autem medicamenta, quatenus prædita ſunt aſtringendi vi, quæ ſupra fuit explicata, cùm de aſtringentibus internis ageretur.
Quia verò refrigerantia & repellentia externa ab internis maxime differunt, illorum ideo ſeries hic exponenda eſt.

REFRIGERANTIA MEDICAMENTA.

SIMPLICIA.

Cortices *radicis ſolani, mandragoræ.*
Folia *lactucæ, intybi genera quatuor, hyoſcyami, lenticulæ paluſtris, vmbilici veneris.*
Prædicta ſimpliciter refrigerant. Sequentia verò refrigerando leniter aſtringunt.
Portulaca polygonum, plantago, liguſtrum, ſolanum, ſemperuiuum, mandragora.
Semina *pſyllii, hyoſcyami albi, papaueris, albi frigida minora & maiora.*
Flores *roſarum, violarum, nymphææ.*
Succi *granatorum, lactucæ, portulacæ, ſemperuiui, ſolani, plantaginis, limonum, acetum, omphacium.*
Animalia, *albumen oui.*

COMPOSITA.

Aquæ *ſolani, nymphææ, roſarum, plantaginis, poligoni.*
Olea *roſaceum, violarum, nymphææ, papaueris, hyoſcyami, mandragoræ.*
Vnguenta, *roſaceum, ceratum ſantalinum, refrigerans Galeni, populeum.*

REPELLENTIA ET ASTRINGENTIA.

SIMPLICIA.

Radices *biſtortæ, ſymphyti, tormentillæ, rhapontici.*
Cortices *medianus ſumach, granatorum, iuglandium viridium, calices glandium.*
Folia *vitis & capreoli eiuſdem, myrthi, cupreſſi, quercus, oleaſtri, ſumach, centinodiæ, burſæ paſtoris, equiſeti, plantaginis, abſynthii, menthæ, verbaſci, ſummitates rubi.*
Semina *portulacæ, plantaginis, burſæ paſtoris, grana tinctorum, acini vuarum.*
Flores, *roſæ rubræ, fæx roſarum ſtillatarum, balauſtia.*
Fructus, *myrtylli, nuces cupreſſi, gallæ immaturæ, meſpila, ſorba, cydonia.*
Succi *plantaginis, & herbarum prædictarum, acacia, hypocyſtis.*
Gummi, *maſtiche ſanguis draconis, thus ſandaracha, tragacanthum, ſarcocolla, gummi arabicum.*
Mineralia, *bolus armena, terra ſigillata, alumen corallium.*

COMPOSITA.

Aquæ *roſarum, plantaginis, ſolani, peculi roſarum, corticis nucum ſerrata.*
Olea *roſatum, omphacinum, myrthinum, maſtichinum, lentiſcinum, de abſynthio, de mentha.*
Vnguenta *Comitiſſæ.*
Emplaſtra *contra rupturam, de cruſta panis.*

CAPVT II.

De Emplaſtris medicamentis.

REpellentibus & aſtringentibus emplaſtica ſunt finitima, & in fluxionum principijs ac ſanguinis eruptionibus ex quacunque parte etiamnum conueniunt. Sunt enim glutinoſa & pingui ſubſtantia prædita, qua parti tenaciter adhærent, illiuſque poros implent & obſtruunt, ne humor influens eas peruadere poſſit, tum etiam partem comprimendo humorem illum aliò impellunt.
Ex his quædam ſimpliciter talia ſunt, nec vlla alia qualitate inſigniter prædita, quædam verò ſimul exſiccant, aut etiam aſtringunt: imo maxima eorum pars duas haſce qualitates ſolet habere coniunctas.
Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farinæ *tritici, fabarum.*
Succi, *amylum.*
Gummis, *maſtiche, ſanguis draconis.*
Animalia, *albumen oui, mumia.*
Mineralia, *lapis hæmatites, corallium, terra ſigillata, bolus armena, gypſum, lithargyrus, ceruſa, pompholix, cadmia, lapis calaminaris, antimonium, alumen, plumbum.*

COMPOSITA.

Vnguenta, *album Rhaſis, de lithargyro, nutritum, diachalciteos, diapompholygos, deſiccatiuum rubrum.*

CAPVT III.

De Anodynis medicamentis.

DOlor corporis partes affligens tribus modis ſedari ſolet; vel cauſam dolorem efficientem auferendo: vel ſenſum ſtupefaciendo narcoticis medicamentis, vel iis medicamentis quæ anodyna propriè appellantur.

Illa autem anodyna, ſeu paregorica dicuntur, quæ cauſa, & morbo remanentibus dolorem mitigant.

Idque præſtant blando, & moderato calore, quo pars affecta ſequitur, & ad quandam æqualitatem reducitur, cutis relaxatur, eiuſque pori aperiuntur, vt per eam quædam materiæ portio reſoluatur.

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *althea, maluæ, liliorum*.
Folia *maluæ althe, brancæ, vrſina*.
Semina *lini, fœnugræci, althea*.
Flores *liliorum, chamomilla, meliloti*.
Farinæ *ſeminis lini, fœnugræci*.

COMPOSITA.

Olea, *commune, amygdalarum dulcium, liliorum, chamamelinum anethinum, irinum, ex vitellis ouorum*.
Vnguenta, *dialthea, reſumptiuum*.

CAPVT IV.

De Narcoticis medicamentis.

NArcotica dolorem ſedant ſtupefaciendo partem, eique ſenſum auferendo, vel ſomnum conciliando, quo ſenſus toti corpori adimitur.

Hunc affectum producere creduntur ſumma frigiditate, quam habent in quarto gradu, hæc eſt antiqua Galeni doctrina: Recentiores tamen non pauci exiſtimant, non frigiditate ſimpliciter, ſed peculiari facultate, & proprietate ſpecifica, quam vim narcoticam appellant, ſenſum adimere, & ſomnum conciliare.

Horum vſus non admittitur, niſi poſt anodyna fruſtrà tentata.

Materia eorum talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *mandragora, hyoſcyami*.
Folia *hyoſcyami, cicuta, mandragoræ, papaueris albi*.
Semina *hyoſcyami, papaueris albi*.
Succi *lactuca, cicutæ, hyoſciami, opium*.

COMPOSITA.

Opiatæ, *philonium Romanum, Requies Nicolai*.
Olea *mandragoræ hyoſcyami, papaueris albi*.
Chymica, *laudanum opiaticum*.

CAPVT V.

De Emollientibus medicamentis.

Duritias omnis à tribus cauſis produci ſolet, ſiccitate, tenſione, vel concretione.

QVæ exſiccantur, duriora euadunt: quæ verò repleta ſunt diſtenduntur, & renitentia fiunt, ita vt contactui reſiſtant, dura appellentur, illa etiam quæ à frigore concreſcunt, duritiem acquirunt, vt in glacie apparet. Omnes iſtæ duritiei ſpecies corpori noſtro contingunt; humores enim ſiccitatem contrahunt diuturna caloris aut reſoluentium medicamentorum actione, quia tenuiores, humidioreſque partes diſſipantur, craſſiores ſiccioreſque remanent. Ab humorum multitudine partes replentur & diſtenduntur: Ac denique humores natura frigidi proprio calore deſtituti, vel in parte intemperie frigida laborante reſidentes, ſponte concreſcunt & indurantur.

Quæ a ſiccitate oritur, humectatione curatur, quæ à repletione & humorum multitudine, vacuatione ſoluitur: quæ a concretione, propriè dictis emollientibus aufertur.

Sunt autem verè emollientia anodynis finitima, moderato calore & ſiccitate prædita; ſecundum Galenum, 5. *de ſimpl. medic. fac. cap.* 8. omni acrimonia & excedente qualitate deſtituta; vnde concretum frigore humorem fundunt & colliquant, ſicque illius duritiem auferunt.

Horum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *malua, althea, liliorum, ridis, bryonia, ebuli cucumeris agreſtis*.
Folia *violaria, parietaria, acanthi, malua, althea, atriplicis, ebuli*.
Semina *lini, fœnugræci, malue, althea*.
Flores *chamæmeli, meliloti, liliorum*.
Fructus, *ficus pingues*.
Gummi *therebinthina, ammoniacum, bdellium, ſtyrax, galbanum, opopanax*.
Animalia *butyrum, adeps ſuillus, gallinaceus, anſerinus, & ſibus medulla ceruina, vitulina*.

COMPOSITA.

Olea, *commune, liliorum, violaceum, lumbricorum, chamæmelinum, lini, irinum, catulorum*.
Vnguenta *de althea, reſumptiuum*.
Emplaſtra *diachylum magnum, de mucilaginibus, de meliloto, filij Zacharia, ceroneum, oxycroceum, de ranis*.

CAPVT VI.

De Reſoluentibus medicamentis.

REſoluentia medicamenta emollientibus ſunt calidiora, necnon tenuem habent ſubſtantiam, vnde facilè penetrant, cutis poros dilatant, humores attenuant, & in vapores conuertunt, vt per inſenſibilem tranſpirationem, ſeu diaphoreſim vacuentur.

Eorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *enula campana, ireos, dauci, ariſtolochia, galanga*.
Folia *maiorana, abſynthij hyſſopi calamenti, pulegij, origani, lauri, rutæ, ſatureia, ſaluia, roriſmarini*.
Semina *dauci cumini, anethi, fenugræci, lini, nigellæ, aniſi, feniculi*.
Fructus *baccæ lauri, iuniperi, piper*.
Flores *ſtæchados, hyſſopi, lauendula, anethi, camomille, meliloti*.

COMPOSITA.

Olea, *anethinum, rutaceum, amygdalarum amarum, de capparibus ſcorpionum, nardinum, hyperici, vulpinum, therebentina, de ſpica*.
Vnguenta, *Agrippæ, aregon, martiatum*.
Emplaſtra, *de ſulphure, de baccis, lauri, diachylum ireatum*.

CAPVT VII.

De Epiſpaſticis, ſeu attrahentibus medicamentis.

ATtrahentia medicamenta reſoluentibus ſunt calidiora, & humores in profundo corporis contentos cuti admota foràs euocant, eoſque diſcutiunt.

Licèt autem vt plurimùm a caliditate, & partium tenuitate vim illam obtineant, nonnulla tamen proprietate

insita

inſita id præſtant, quemadmodum dictamnus infixa corpori ſpicula trahere creditur talia ſimilitudine ſubſtantiæ, vt ſcorpius vulneri à ſe inflicto impoſitus venenũ ad ſe trahit.

Attrahentium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *ariſtolochiæ vtriuſque, pyretri, thapſia, hermodactyli, iridis, hellebori, cyclaminis, anacardi.*
Folia *anagallidis, calamentæ, iberidis, ſaponaria, vrtica, zedoariæ.*
Semina *thlaſpi, ſinapi, naſturtij, vrtica.*
Fructus, *colocynthis.*
Succi, *elaterium.*
Gummi, *pix, euphorbium, ammoniacum.*
Animalia, *caſtoreum, fimus columbinus, gallinaceus, ſtercus caprillum.*
Mineralia, *ſulphur.*

COMPOSITA.

Olea, *balaninum ſinapinum.*
Emplaſtra, *de meliloto, de baccis lauri, ſulphure, oxycroceum.*

CAPVT VIII.

De Suppurantibus medicamentis.

Suppurantia medicamenta moderato calore & humiditate prædita ſunt, ac partis cui admouentur, temperaturæ ſimillima ſicque natiuum illius calorem augent, quo ſanguis putreſcens concoquitur, & in verum pus commutatur.

IN corporibus noſtris tres omnino fieri ſolent alterationes ſecundum Gal. *de ſimpl. medic. fac. cap. 6. Vna* planè ſecundum naturam eſt, cum videlicet in ventriculo, hepate, & ſingulis partibus alimentum concoquitur ad nutritionem. *Altera* eſt omnino præter naturam, cum ſubſtantiæ in corpore contentæ putredinem contrahunt. *Tertia* denique media exiſtit partim naturalis, partim verò præternaturalis, & *ſuppuratio* appellatur. Cum enim ſanguis in parte contentus putredinem contrahens calorem præternaturalem acquiſiuit, à partis calore natiuo alteratur & concoquitur, ita vt calore vtroque ſimul operante, nec perfecta concoctio, nec putredo abſoluta producatur, ſed media quædam opperatio *Suppuratio* dicta, qua humor non quidem nutritioni idoneus redditur, ſed ad quandam ſubſtantiæ & qualitatum moderationem, naturæ magis conſentaneam, reducitur. Iam verò medicamenta ſuppurationem promouentia ea ſunt, quæ calorem natiuum augent, vt melius vires ſuas poſſit exſerere, talia ſunt illa quæ calorem habent, partis qui imponuntur calori conſimilem, ſicque cum fouent, & vegetiorem efficiunt.

Illa verò emollientibus medicamentis ſunt valdè ſimilia: in eo tamen diſtinguuntur, Galeno teſte, quod emollientia calidiora ſint & ſicciora, atque adeò nonnihil humoris in parte contenti abſumant: ſuppurantia vero magis temperata totam humiditatem ſeruent.

Porro ſuppurantia exactè talia, emplaſtica eſſe debent: vt enim calor in parte retineatur pori illius obſtrui debent, ne per eoſdem fiat diſſipatio: emplaſticis vero medicamentis proprium eſt poros partium occludere.

Suppurantium autem medicamentorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices, *althea, liliorum, cepa* ſub cineribus cocta, in tumoribus, qui ægre ſuppurant, efficax.
Folia *malua, althee, acanthi, tuſſilaginis, oxalidis.*
Semina *althea, lini, fœnugraci.*
Flores *chamomilla, meliloti.*
Gummi, *pix liquida, terebinthina, reſina, ammoniacum, bdellium.*
Farinæ *tritici, lini, fænugraci.*
Animalia, *butyrum, œſypus, adeps ſuillus, vitulinus, gallinaceus, anſerinus, medulla ceruina, vitulina, vitellum oui.*

COMPOSITA.

Olea *liliorum, chamæmelinum, irinum, commune, hydreleum.*
Vnguenta *baſilicum, de althea, Agrippæ reſumptiuum.*
Emplaſtra *diachylum magnum, de mucilaginibus.*

CAPVT IX.

De Medicamentis detergentibus.

Ad abſceſſuum diſruptorum, vel vlcerum ſordidorum ſaniem, pus, aliaſque ſordes expurgandas, detergentibus vtimur medicamentis, quæ aſperitate ſua, vel nitroſa vi materias illas impactas eliciant.

DEtergendi facultas a primis qualitatibus non dependet, cum dentur calida & frigida detergentia, ſed a quadam aſperitate & nitroſa vi, quæ nihilominus calori coniuncta potentius operatur, propterea quod materia lenta & parti adhæreſcens calore attenuata facilius detergitur.

Horum autem detergentium materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *apij, ireos, ariſtolochiæ, vtriuſque, gentianæ.*
Folia *abſynthij, centaurij minoris, marrubij, apij, agrimoniæ, plantaginis, anagallidis.*
Semina *apij, plantaginis.*
Succi *foliorum prædictorum, vinum.*
Farinæ *fabarum lupinorum, fœnugreci, hordei, lini.*
Gummi, *therebintina, aloës, thus, myrrha.*
Animalia, *mel, vrina.*
Mineralia, *vitriolum vſtum ærugo, ſalpetra.*

COMPOSITA.

Syrupi *de roſis ſiccis, mel roſaceum.*
Olea *de myrrha, de tartaro, ex vitellis ouorum, ſambucinum.*
Vnguenta, *aureum, emulatum, apoſtolorum, Aegiptiacarum, mundificatiuum de apio.*
Emplaſtra *de ianua, gratia Dei, diuinum.*

CAPVT X.

De Sarcoticis medicamentis.

Sarcotica medicamenta dicuntur, quæ carnis in vulnere aut vlcere deficientis generationem promouent.

Id præſtant moderatè, exſiccando, & vlcerum ſordes blandè detergẽdo: ideò moderatè calida & ſicca eſſe debent, omniſq; acrimoniæ expertia: ſi enim calidiora & acriora forent, carnem colliquarent; ſi frigidiora, & aſtringentia citiùs cicatricem inducerent, antequam vlcus carne fuerit repletum.

PRoprium naturæ munus eſt, carnem generare per alimenti aſſimilationem; medicamenta, vero quæ *ſarcotica*, ſeu carnem generantia nominantur, non poſſunt per ſe id efficere, ſed tantum naturæ actionem adiuuant, impedimenta auferendo, ſolent enim carnis generationem impedire ſordes in vlcere contentæ & humiditates ſuperfluæ in eo luxuriantes; hinc leuiter exſiccantibus & detergentibus medicamentis vlcus parum efficitur, & actioni naturæ carnem deficientem reparare ſtudentis ſuſcipiendæ diſpoſitũ.

Sarcoticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Farinæ *fœnugraci, orobi, lupinorum.*
Gummi, *thus, pix, vtraque, therebintina, ſarcocolla, aloë, myrrha.*
Mineralia, *plumbum vſtum, ceruſa.*

COMPOSITA.

Vnguenta, *Baſilicum, aureum, pompholyges, apoſtolorum*.
Emplaſtra *de ianua, gratia Dei, diuinum, de betonica*.

CAPVT XI.

De Epuloticis, ſeu cicatricem inducentibus medicamentis.

Epulotica medicamenta ea dicuntur, quæ vlceris carnem cuti conſimilem efficiunt, eam valde exſiccando & aſtringendo.

VT cute nudata caro cicatrice obducatur, extima illius ſuperficies debet maximè aſtringi, contrahi, & exſiccari: vnde cicatricem inducentia medicamenta exſiccantia & aſtringentia cùm ſint, glutinantibus ſimilima eſſe videntur, quæ iiſdem qualitatibus prædita eſſe ſupra annotauimus In eo tamen differunt, quod epulotica potentiùs exſiccent & aſtringant: neque enim id ſolum quod in carnem influit, & excrementitium eſt humidum abſumunt; ſed ipſam carnis ſubſtantiam valdè exſiccant, eamque in cutis naturam ferè conuertunt.

Epuloticorum autem materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Plantæ, *malicorium, plantago, myrthus, balauſtia, roſa*.
Mineralia, *bolus armena, terra ſigillata, lithargyrus, ceruſa, lapis hæmatites, calaminaris, cadmia, pompholyx, ſcoria ferri, plumbum vſtum, ſquamma æris, æs vſtum, antimonium vſtum, calx, alumem vſtum, vitriolum vſtum. Sex iſta poſteriora ſæpius lota donec acrimoniam depoſuerint, ſunt vſurpanda*.

COMPOSITA.

Vnguenta, *album Rhaſis, deſiccatiuum rubrum, diapompholyges*.
Emplaſtra *de ceruſa, de lapide calaminari, diapalma Paracelſi*.

CAPVT XII.

De Medicamentis ſanguinem ſiſtentibus.

EA medicamenta, quæ ſanguinem ex quacunque parte fluentem prohibent, trium generum eſſe ſolent: vel enim proprietate peculiari id præſtant; vel quatenus emplaſtica ſunt, venaſque apertas infarciunt, & occludunt, vel denique quatenus partem vulneratam vrunt, eamque cruſta obducunt.

Præcipuorum autem materia talis eſt.

Radices *ſymphyti pentaphylli*.
Folia *centinodij, pimpinellæ, equiſeti, plantaginis, vincæ peruincæ vrticæ*.
Fructus, *gallæ*.
Flores, *balauſtia*.
Succi, *acetum, omphacium, acacia, hypocyſtis*.
Gummi, *maſtiche, ſanguis draconis, thus, myrrha*.
Animalia, *gluten, mumia, albumen oui*.
Mineralia, *bolus armena, terra ſigillata, lapis hæmatites, lapis, corallium, alumen, vitriolum*.

Idipſum præſtant emplaſtica omnia, ſed minùs efficiter.

CAPVT XIII.

De Glutinantibus medicamentis.

Ἐναιμα, ſeu glutinantia medicamenta illa ſunt, quæ vulnerum labra adducta coniungunt, & ad perfectam vnionem perducunt.
Eaque omnia aſtringentia, & exſiccantia eſſe debent.

QVando pars diuiſa conſtringitur, vnio illius facilius perficitur, ad quam etiam neceſſe eſt, vt non id ſolum quod influit, ſed quod in ipſa carne conſiſtit liquidius abſumatur, atque ita magna exſiccatione opus eſt, quæ tamen calorem non habeat ita excedentem vt vel partem colliquet, vel acrimonia feriat: inde enim noua humiditas ſuccreſceret, quæ conglutinationem impediret.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *ſymphyti, tormentillæ, pentaphylli*.
Folia *arnogloſſi, cynogloſſi, millefolij, verbenæ, piloſellæ betonicæ ſcabioſæ, bugulæ ſaniculæ hyperici prunellæ*.
Gũmi, *ſarcocolla, myrrha, thus, aloe, terebinthina, pix liquida*.
Animalia, *lumbrici, mumia, pili leporis* minutim diſſecti.
Mineralia, *lithargyrus auri*.

COMPOSITA.

Olea *myrrhæ, nicotianæ, balſama varia*.
Vnguenta *aureum, deſiccatiuum rubrum*.
Emplaſtra, *contra rupturam, triapharmacum, nigrum*.

CAPVT XIV.

De Veſicantibus medicamentis.

VEſicantia medicamenta ſummam cutem valde calefaciunt, ſeroſos humores ad ipſam attrahunt, ac cuticulam vrendo à ſubiecta carne diuellunt, vnde veſicæ excitantur.

Sunt etiam ſummè calida, tenuis & ferè igneæ ſubſtantiæ, vt partem cui admouentur, facilè inflamment, in eaque veſica excitent, vnde nomen ſortita ſunt.

Horum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Radices *thapſiæ, pyrethri*.
Semina *ſinapi ſtaphiſagriæ*.
Gummi, *euphorbium*.
Animalia, *ſtercus columbinum, cantharides*.

COMPOSITA.

Emplaſtrum *veſicatorium*.

CAPVT XV.

De Cathæreticis, ſeu exedentibus medicamentis.

CAthæretica medicamenta carnes ſuperfluas in vlceribus excreſcentes, polypos, & tuberculacula quæuis abſumunt.

Calidiſſima ſunt, etiam in quarto gradu, necnon tenuis ſubſtantiæ ac ferè adurentis, qua omnes illas excreſcentias obliterant: veſicantibus paulò minus vehementia, quod inde patet, quòd cathæretica cuti admota illam non alterent, ſed tantùm carnem denudatam, quæ mollior multò exiſtit, at veſicantia partem cui admouentur, facilè inflammant.

Horum autem cathæreticorum materia talis eſt.

SIMPLICIA.

Pumex crematus, ſal torrefactus alumen vſtum, vitriolum vſtum, antimonium vſtum ſeu crocus metallorum, ærugo, ſquamma æris, mercurius præcipitatus, cinnabaris, puluis Sabinæ.

COMPOSITA.

Oleum vitrioli & ſulphuris, aqua ſecunda, vnguentum apoſtolorum, Aegyptiacum.

CAPVT XVI.

De cauſticis medicamentis.

CAuſtica medicamenta non ſolum cuticulam, ſed etiam ipſam veram cutem, & carnem ſubiectam, vſtione ſoluunt, in eaque eſcharam efficiunt, quæ à parte ſeparatur, & decidit, in eaque profundum vlcus relinquit.

Hæc verè *pyrotica* appellantur, quia prorſus igneam obtinent naturam, craſſamque ſubſtantiam, qua impenſius vrunt: ignis enim in denſiori materia magis vir.

Horum materia talis eſt.

Calix viua, æs vſtum, mercurius ſublimatus, arſenicum, cauſticum vulgare chirurgorum, liquor gummoſus, qui ad mercurij vitæ confectionem elicitur, de quo vide Zappatam.

THERAPEVTICES

PARTIS SECVNDAE,

SECTIO SECVNDA.

De compoſitione medicamentorum.

PROOEMIVM.

Compoſita medicamenta triplicia ſunt, interna, media, & externa.

Interna ſunt, quæ intra corpus aſſumuntur,

IAlia ſunt Apozemata, potiones, iulepi, ſyrupi, emulſiones, boli, opiatæ, tabellæ, pulueres, trochiſci, pilulæ, &c.

Media, quæ neque intra corpus aſſumuntur, nec corporis ſuperficiei admouentur, ſed in certas corporis cauitates immittuntur.

Qualia ſunt ſuppoſitoria, clyſteres, iniectiones, peſſaria, &c.

Externa verò, quæ partibus exterioribus admouentur.

Cuiuſmodi ſunt epithemata, fomenta, balnea, olea, vnguenta, emplaſtra, cataphlaſmata, ſacculi, &c.

Ideo hæc Sectio ſecunda tribus articulis comprehendetur.

In primo, *internorum medicamentorum componendorum regulæ tradentur:* in ſecundo *mediorum*: in tertio *denique externorum.*

SECTIONIS

SECVNDAE,

ARTICVLVS PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De Apozemate alterante.

APozema eſt forma medicamenti liquida, multorum ſimplicium decoctione conflata, ſaccharo, vel melle dulcorata, clarificata, & aromatiſata, in tres, quatuor, aut quinque doſes, ad alterandum vel purgandum comparata.

Ideò duplex eſſe ſolet, alterans ſcilicet, & purgans.

Apozema alterans componitur ex radicibus, corticibus, lignis, folijs, ſeminibus, fructibus, & floribus, quorum quantitas talis eſſe ſolet.

Radicum ℥. iiij. vel vij.
Corticum ℥ j. vel ij.
Lignorum, eadem quantitas.
Foliorum m. v. vel viij.
Seminum ℥. j. vel ℥. j. ß.
Fructuum minorum, vt paſſularum, ℥. j. Interdum numero menſurantur, ad paria xij. vel xvj Maiores verò fructus tantum numero menſurantur, eoque pari, vt ficus, ad paria vij. vel octo, maximi verò impari numero, vt poma.
Florum pugill. iiij. vel vj.

Hæc omnia decoquuntur in liquore idoneo, qui vulgò eſt aqua fontis, interdum etiam aqua hordei in affectibus biliofis, vel hydromel tenue in pituitoſis. Nonnunquam etiam in obſtructionibus fit decoctio, in æquis partibus aquæ fontis, & vini albi ſub finem additi, vel duabus partibus aquæ fontis & vna vini albi, pro arbitrio Medici.

Liquoris quantitatis non definitur, ſed hæc præſcribitur formula: *Fiat decoctio in aqua fontis, verbi gratia, ſufficienti quantitate,*

Decocti tamen colati quantitas determinari debet, ſcilicet ab libr. j. pro tribus doſibus, ad quartaria quinque pro quatuor doſibus, ab libr j. ß. pro quinque doſibus, ac formula: *de colatura cape* libr j. ß.

Poſtea diſſoluuntur ſyrupi ea quantitate vt pro vnaquaque doſi apozematis ſit ℥. j. ſyrupi, hac formula. *in qua* (ſcilicet colatura) *diſſolue ſyrupi*, v.g. violacei, & capillor. ven. ann. ℥. ij.

Interdum ſaccharum præſcribitur eadem doſi, præcipuè quando ſucci aliqui diſſoluuntur, qui apoza reddunt efficacius.

Illi autem ſucci vtiliſſime præſcribuntur in apozemate, ad ℥. ij. hac formula: *in colatura diſſolue ſuccorum depuratorũ* borraginis v.g & acetoſæ, ana ℥. j ſacchari quantitas non definitur, ſed dicitur ſacchari albi quantitate ſufficienti.

His præſtitis, apozema condiri ſolet aliquo aromate, quo iucundius euadat; frequentiſſima autem, & magis grata aromata ſunt ſantalum citrinũ, vel electuarium tria ſantali in apozemate refrigerante, cinamomum verò in calefaciente: & horum aromatũ doſis eſt ʒ. j. ß. vel ʒ. ij. hac formula: *Fiat apozema clarificatum & aromatiſatum*, v.g. ʒ. ij. cinamomi electi, pro iiij doſibus (matutinis.)

CAPVT II.

De apozemate purgante.

Apozema purgans eſt, quod humores non ſolum præparat, ſed etiam vna eademque opera euacuat purgantibus medicamentis cum alterantibus admixtis.

HOdie vſitatiſſimum eſt hoc apozematis genus & ſolum fere in vſum reuocatur; Illud enim quod ſimpliciter alterat, iulepi nomine, vt plurimum vſurpari ſolet.

Et quadruplex eſſe ſolet, pro quadruplici catharticorum differentia, cholagogum ſcilicet phlegmagogum, melanagogum, & hydragogum.

Componitur ex eadem alterantium materia, eademq; forma qua alterans apozema, ac præterea cathartica adduntur, cum ſuis correctiuis, & interfructus, & flores collocantur, ea proportione vt totidem ſint catharticorum doſes, quòt apozematis.

Vſitatiſſimum autem eſt in omni apozemate ſennam pro baſi præſcribere, fere ad ℥. ij. cui addantur polypodium & ſemen carthami eadem quantitate, vel ſaltem ad ℥. j. vtriuſque: deinde alia præſcribuntur cathartica, pro humoris peccantis ratione, quorum alia decoqui ſolent vt turbith, hermodactyli, agaricus, ephitimus, helleborus niger, ſemen ebuli; alia vero infunduntur, vt rhabarb. agaricus tamerindi.

Illa autem, quæ non decoquuntur, ſed tantum infunduntur, hac formula præſcribi debent, rhabarb. v.g. ſeorſim infuſi ℥. ß ea verò quæ decoquuntur, ſimpliciter enunciari. Doſium vero computatio ita fieri debet, vt vnica ſennæ doſis in decoctione, ſit ʒ. j turbith, hermodactyl. & agarici ʒ. ß. rhabarb. infuſi etiam ʒ ß. polypodij vero, ſem. cartham. & Epithymi nulla fere habetur ratio, quia ſunt exiguæ virtutis.

Sic, quando apozema componimus in quatuor doſes poſſumus præſcribere, ſennæ ℥. ij turbith & agarici ana ʒ ß.

Digitized by Google

℥. ß. ita enim erunt quatuor doſes purgantium, videlicet duæ ſennæ, vna turbith & vna agarici, quorum loco alia ſubſtituere poſſumus, prout indicatio exigit, eadem ſemper methodo obſeruata.

Correctiua ſtatim poſt omnium purgantium enumerationem, præſcribuntur, quæ vt plurimum ſunt zingiber, & garyophylli, vtriuſque ʒ. j.

In decocto colato diſſoluuntur iidem propemodum ſyrupi, qui in alterantibus apozematis præſcripti fuerunt. Interdum vero quando apozema ſufficienter purgans non æſtimatur, ſyrupi purgantes diſſoluuntur, & frequentiſſimè ſyrupus roſatus ſolutiuus, aliquando ſyrupus de cichorio compoſitus cum rheo, in affectibus billioſis, & ſyrupis de fumaria compoſitus cum rheo, in affectibus melancholicis.

Nonnunquam etiam veris tempore diſſoluitur ſuccus roſarum pallidarum, vel infuſio earundem completa, ad ʒ. iij. in affectibus bilioſis, & nunc nulli præſcribuntur ſyrupi, ſed ſacchari q. ſ.

In vſu autem omnium apozematum hoc obſeruandum vt initio humores in prima regione contenti medicamento cathartico vacuentur & in fine illius omnes humorum reliquiæ expurgentur, quod ſæpiſſimè fit ipſo apozemate, ſi prima & vltima illius doſis validius purgans efficiatur, diſſoluendo in illa, opiatæ, vel electuarij purgantis ʒ. j. hac formula. *In prima & vltima doſi diſſolue* electuarij diacarthami v. g. ʒ. iij ſyrupi roſati ſolutiui ℥. j. Miſce, fiat potio: capiat cum regimine.

Aliquando minorans medicamentum præſcribitur ante apozema, & tunc in vltima tantum doſi purgantia illa diſſoluuntur.

Nonnunquam etiam in affectibus capitis, & partium à ventriculo valde remotarum, pilulæ præſcribuntur poſt apozema, & tunc nihil diſſoluitur in vltima doſi.

CAPVT III.

De potione purgante.

Potio eſt medicamenti forma liquida in vnicam doſim præſcribenda ex variarum rerum decoctione, infuſione, aut diſſolutione in liquore idoneo compoſita.

Eaque multiplex eſt, ſecundum varias indicationes, in quibus vſurpatur, videlicet purgans, corroborans, ſomnũ concilians, lumbricos enecans, partum promouens, &c.

Potio purgans multis modis parari ſolet, & in ea tria conſiderantur, 1. decoctio, 2. infuſio, 3. diſſolutio.

Decoctio magis vſitata, præſcibitur ex ſenna ad ʒ. ß. vel v. ſem. aniſi ʒ j. ad correctionem ſennæ, vel ſem. aniſi, & garophylli ana ʒ. ß. herbarum affectui propriatum M. j. ß. vel manip. ij. liquiritiæ, taſ. & paſulat. mundat ana ʒ. ij. (in omnibus fere potionibus hæc duo præſcribuntur præterquam in nonnullis mulieribus, quæ a dulcedine abhorrent) florum appropriatorum pug. j. vel ij. & fit decoctio ad ℥. iij.

Vel ſumitur decoctum commune medicinæ purgans, quod in officinis haberi ſolet.

Interdum etiam in affectibus pectoris præſcribitur decoctum commune pectorale purgans eadem methodo.

Infuſio fit ex rhabarb. in effectibus bilioſis. agaritico in pituitoſis, vel vtroque in mixtis, & illorum quantitas eſt a. ʒ. j. ad ʒ. j. ß. addito correctiuo, ſcilicet ſpica nardi, vel cinamomo, vel ſantalo citrino, à gr. vi. ad ℈. ß. ſpica ſoli rhabarbaro correctiuum eſt, cinamomum vtrique, ſed in affectibus minùs calidis ſantalum citrinum in febribus vehementiſſimus.

Liquor autem in quo ſolet fieri infuſio eſt aqua ſtillatitia affectui appropriata, vel enim decoctum purgans, prædictum.

In diſſolutione præſcribuntur compoſita purgantia, opiatæ, vel electuaria, varia doſi pro maiori, vel minori quantitate purgantiũ, quæ in decoctione vel infuſione præſcripta fuerũt, & ſyrupus aliquis purgans, vt roſatus ſolutiuus frequentiſſimè interdum ſyrupus de cichorio compoſ. cũ rheo, vel de fumari compoſitus, qui minus purgant quam prædictus, Syrupi autem quantitas perpetuo eſt ℥. j. nonnunquam vero in affectubus pulmonum, manna diſſoluitur, ab ℥. ß ad ℥. j. & tunc ſyrupi quantitas minuitur ad ℥. ß.

His variis modis potiones catharticæ componuntur, ſcilicet vel tribus hiſce præparationibus, vel duabus, vel vnica.

Ex tribus præparationibus variæ etiam componuntur formulæ, pro varietate decoctionis vel infuſionis.

Si enim fiat decoctio magiſtralis cum infuſione in eadem decoctione, ita præſcribitur ℞. fol. ſennæ &c. *Fiat decoctio* ad ℥. iii *in colatura infunde* rhabarb. v. g. ʒ. i. ſpicæ nardi gr. vii. *expreſſione facta diſſolue*, diaprun. ſolut. v. gr. ʒ. iii. ſyrup. roſat. ſolut. ℥ i. *miſce, fiat potio, quæ detur cras manè cum cuſtodia & regimine artis.*

Si verò fiat decoctio magiſtralis cum infuſione in aqua ſtillatitia, hac formula præſcribitur, ℞ *fiat decoctio* ad ℥. iii. *in colatura diſſolue* rhab. verbi gratia in aqua cichorii cum ſpica infuſi & expreſſi ʒ. j. electuarii de ſucco roſarum ʒ. iii. ſyrupi de cichorio compoſ. cum rheo ℥. i. *Miſce, fiat potio, quæ detur*, &c.

Si fiat ex decocto officinali cum infuſione in aqua ſtillatitia, hac formula præſcribitur ℞. verbi gr. rhab. elect. & agarici trochiſci, ana ℈. ii. cinamom. ℈. ß. *Infundantur in aqua* betonicæ, *expreſſione facta diſſolue* electuarij diacarthami & diaphœnic. ana ʒ. i. ß. ſyrup. roſat. ſolut. ℥. j. decocti communis med. purgantis ℥. iii. vel decocti commun. pector. purgant ℥ iii. *Miſce, fiat potio, quæ detur*, &c.

Nota interdum nulla electuaria præſcribi, quando ſcilicet benignius eſt purgandum, ſed tantùm decoctum commune, & ſyrupum.

Ex duabus tantum præparationibus conſlatæ potiones duplices ſunt, vel ſcilicet ex decoctione, & diſſolutione, vel ex infuſione & diſſolutione.

Ex decoctione, & diſſolutione fiunt potiones hac formula ℞. &c. *fiat decocto ad* ℥ iii. *in colatura diſſolue* electuarii &c ſyrupi, &c. *Miſce fiat potio.*

Ex infuſione & diſſolutione fiunt potiones hac formula ℞ Rhab. &c. *Infundantur*, &c *expreſſione facta diſſolue electuarij*, &c. *ſyrupi*, &c. *Miſce fiat potio.*

Ex vnica tantum præparatione fiunt potiones, quas ſimplici diſſolutione conſtant, quod fit in caſibus valde vrgentibus, vbi decoctionibus vel infuſionibus tempus non ſuppetit, & tunc electuaria purgantia diſſoluuntur cum iuſculo vel aqua appropriata, ad ʒ. vi. aut ℥. i. hac formula ℞. *Electuarij*, verbi gratia, betonicæ, q ſ. *Miſce fiat potio.*

Interdum diſſoluitur rhab. puluerat. cum iuſculo, in diarrhœa vel dyſſenteria hac formula ℞. Rhab. puluerat. ʒ. i. ß. *detur cras mane cum iuſculo* Datur etiam Rhab. cum iuſculo ad ʒ. i pueruiis, qui ferre nequeunt vehementoria cathartica.

Pueris etiam exhibetur manna cum iuſculo diſſoluta, ad ℥. i. *& grandioribus in affectibus pulmonum, ad* ℥. ij.

CAPVT IV.

De Potione corroborante, ſomnum conciliante, lumbricos enecante, & ſimilibus.

Potiones iſtæ, quia vnica tantùm doſi præſcribuntur, ſub potionum titulo exponuntur, licèt hodie vſus inualuerit in Medicina facienda, vt frequenter vocentur Iulepi pro vnica doſi, ad differentiam vulgarium iuleporum, qui pro tribus doſibus vtplurimum præſcribuntur.

Fiunt autem potiones cardiacæ ex aquæ cardiacæ ℥. iii. ſyrupi cardiaci ℥. i. confectionis cardiacæ, ʒ. i. puluerum cardiacorum ℈. i hac formula ℞ &c. *Miſce fiat potio*, (vel fiat iulep pro vnica doſi) *quam capiat* tali hora; omnis enim hora apta eſt huic remedio propinando, ſed potiſſimum manè & vſurpatur.

Somnifera potio fit ex ſyrupi de papauere ℥. i. aquæ cardiacæ ℥. iii. confect. alchermes ʒ. ß. vel ʒ. i. hac formula ℞. &c. *Miſce, fiat potio, quę detur hac nocte, hora ſomni.*

Potus contra vermes fit, ex aquæ portulacæ, vel graminis. ℥ iii. ſyrupi de limonibus ℥. i. confect. de hiacyntho, ʒ. i. pulueris contra vermes ℈. i. vel alio modo conſimili.

Ad reliquàs indicationes adimplendas, eadem ingredientium proportio perpetuò erit obſeruanda, vt ſint aquarum ℥. iii. ſyrupi ℥. i. confect. ʒ. i. puluere, ℈. i. ʒ. ß. vel . ii. ad ſummum.

CAPVT V.

De Iulepi.

IVlepus duobus modis componi ſolet nimirum, vel ex aquis ſtillatitijs, vel ſimplicium decoctione.

Præſcribitur autem vt plurimum pro tribus vel quatuor doſibus ea proportione, vt pro vnaquaque doſi ſint aquarum ℥. iij. vel iiij. ſyruporum ℥. j. hac formula, ℞ Aquarum, &c. Miſce, fiat Iulep. pro tribus doſibus mane, & ſerò ſumendis.

Interdum ſucci cum aquis admiſcentur, ea proportione, vt pro vnaquaque doſi ſint ſuccorum ℥. ß. ʒ. vj.

Nonnunquam etiam in iulepis refrigerantibus præſcribuntur ſpiritus vitrioli guttæ aliquot, quæ non definiuntur, ſed hac formula vſurpantur, ſpiritus vitrioli q. ſ. ad gratam aciditatem.

Ex decoctione iulepi componuntur eadem methodo qua apozemata alterantia, minori paulo ſimplicium doſi, in eo tamen differunt quod in fine non præſcribitur clarificatio & aromatiſatio, ſed talis eorum eſt formula: ℞ Radic. [illegible] fiat decoctio ad libr. j. in colatura diſſolue ſyrupi [illegible] . ii. Miſce, fiat Iulep. pro tribus doſibus mane & [illegible] ſumendis.

CAPVT VI.

De Syrupis, ac primum de alterante.

SYruporum duo ſunt genera, alterantium ſcilicet, & purgantium.

Alterantes ſyrupi rarò componuntur à Medicis, quia quamplurimi habentur in officinis ad omnes indicationes adimplendas idonei.

Ideò nunquam, aut rariſſimè ſyrupi magiſtrales alterantes præſcribuntur, ſed ſoli officinales vſurpantur, idque dupliciter vel enim in alijs liquoribus diſſoluuntur, vel ſoli per ſe exhibentur.

Quomodo in alijs liquoribus diſſoluantur, ſupra monſtratum eſt in apozemate, potione, & iulepo.

Sed prætereа diſſolui ſolent nonnulli ſyrupi cum aqua communi, vel ptiſana, ad reſtringuendam ſitim, tales ſunt ſyrupus capill. ven. de limonibus, & cydoniorum in alui fluxu, & hac formula præſcribi ſolent. ℞. *Syrupi*, v.g. capill. ven. ℥. iiij. *vtatur cum aqua potabili ſitis tempore extra paſtus.*

Soli & per ſe exhibentur in affectibus ventriculi, & pulmonum, potiſſimum in imbecillitate ventriculi frequentiſſimus eſt ſyrupus de abſynthio, qui mane per ſe exhibetur hac formula, ℞. *Syrupi de abſynthio ℥. j. capiat mane duabus horis ante paſtum, continuando per triduum.*

In affectibus pulmonum bechici ſyrupi præſcribuntur hac formula, ℞. *ſyrupi de tuſſilag.* v.g. ℥. iiij. *vtatur frequenter ex cochleari ſenſim lambendo.*

CAPVT VII.

De Syrupi purgante magiſtrali.

SYrupus magiſtralis eodem modo componitur, quo apozema purgans, & ex eadem materia, parique ſimplicium alterantium doſi: purgantia verò pupla ferè apozematis quantitate præſcribuntur, cum ſuis correctiuis, dupla etiam doſi.

Interdum efficaciſſimi componuntur ſyrupi ex ſuccis herbarum & fructuum depuratis, in quibus purgantia infunduntur & decoquuntur, & illi ſucci ad lib. iv. v. vel vi. præſcribi debent, propterea quod decoctione & infuſione catharticorum plurimum abſumantur.

Decoctio fieri ſolet ad lib. i. vel lib. i. ß.

Et in ea diſſoluitur ſaccharum quantitate circiter decocto pari.

Interdum ſyrupi diſſoluuntur, purgantes, vel alterantes, ad ℥. v. vel vi & tunc ſacchari quantitas, minuitur ad ſyrupi quantitatem proportionata quia ſyrupus pro ſaccharo habetur.

Aliquando ſucci diſſoluuntur ad ℥. vi. vel vii. quando ex aqua ſimplici facta fuit decoctio, & tunc nulli ſyrupi diſſolui debent, ſed ſolum ſaccharum.

Nonnunqam in affectibus pulmonum frigidi mellis aliqua portio cum ſaccharo coniungitur, ſed valdè rarò.

Poſtea coquitur in ſyrupum, qui in vſum aſſeruatur Doſis eſt ab ℥. i. ß. ad ℥. ii. pro maiore, vel minore ſyrupi efficacia, idque ſemel, aut bis in menſe.

Sumitur tandem cum iuſculo herbis conuenientibus alterato, vel in melancholicis cum ſero lactis, aut decocto florum & fructuum cordialium.

Quæ omnia hac formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *fiat decoctio ad* lib. i. *in qua diſſolue* ſacchari albiſſimi lib. j. *fiat ſyrupus perfectè coctus, clarificatus, aromatiſatus cum ʒ j.* verbi gratia cinamomi, *qui ſeruetur in vaſe vitreo, de quo capiat* ℥. i. ß. vel ℥. ii. *bis in menſe, cum iuſculo* foliis v.g. borraginis, bugloſſi, capill. ven. & ſcabioſæ alterato.

Si ex ſuccis fiat ſyrupus hac formula præſcribitur, ℞ *ſuccorum depuratorum*, &c. *in quibus decoque* folia ſennæ, &c.

CAPVT VIII.

De Vomitoriis.

VOmitoriorum compoſitio tam varia & multiplex eſt vt vix certas eorum componendorum regulas proponere valeamus; ſed variæ eorum formulæ ex variis authoribus erunt mutuandæ, præcipuæ tamen ſequentes eſſe ſolent, quæ ex triplici vomitoriorum genere, ſcilicet mitiorum, mediocrium, & vehementiorum deſumuntur.

Mitiora fieri ſolent ex aquæ tepidæ ℥. viii cum olei vel butyri ℥. ii. vel ex aquæ hordei tepidæ, aut iuſculi valde pinguis bono hauſtu.

Vel ex radice peponi ʒ. i. contuſa & infuſa in ℥. viii aquæ hordei, vel hydromelitis.

Vel ex decoctione ſem. atriplic. ℥. ß. florum anethi P. i. ad ℥. viii. diſſoluendo oxymel ſimpl. vel ſyrupi acetoſi ℥. ii.

Vſus horum omnium hac formula præſcribitur. ℞. &c. *Fiat vomitorium, quod ſumatur tepide, deinde poſt paucam deambulationem indatur digitus in fauces: aut pena oleo intincta vomitus prouitetur.*

Mediocria fieri poſſunt ex radicis raphani ℥. i. agarici ʒ. ß. coctis in ℥. x. aquæ hordei, addendo oxymellis ſcillit. ℥. ii. ſi craſſa pituita luxuriet, vel ſyrupi acetoſi ſimpl. ſi bilis exuperet.

Vel ex radicis aſari ʒ. ii. ſem. vrticæ ʒ. ß. flor. geniſtæ p. ß. coctis in ℥. viii. hydromelitis.

Vel ex radicis aſari pulueratí ʒ. ß. in aqua hyſſopi aut menthæ diſſoluta.

Vehementia fiunt ex vitrioli albi præparati ʒ. ß. aut ℈. ii. in iuſculo diſſolutis, vel ex croco metallorum, (alias hepar antimonij appellant) à ℈. i. ad ʒ. ß. infuſo in vini albi, vel aquæ cardui benedicti ℥. iii cum pauco cinamomo.

CAPVT IX.

De Emulſione.

E*Mulſio fit ex amygdalis dulcibus excorticatis ad ℥. i. ß. quatuor ſeminum frigidorum maiorum ʒ. ß. vel ℥. i. ſeminum lactucæ & papaueris albi, vbi adſunt vigiliæ, ℥. ß. contunduntur omnia & diſſoluuntur cum aqua hordei* lib. ß. *pro iij. doſibus & dulcorantur vel ſaccharo ſolo ad* ʒ. iii. vel iiii. *aut ſyrupis gratioribus, vel violaceo & capillorum veneris.*

Formula autem præſcribendi talis eſt, ℞. *&c.* contundantur in mortario marmoreo, ſenſim affundendo *aqua hordei* lib. ß. in colatura diſſolue *ſyrupi violacei, & capillorum Veneris*, ana ß. ii. fiat emulſio pro iii. *doſibus*, manè, & ſerò ſumendis.

In-

Interdum nuclei pinei prædictis adduntur in affectibus thoracicis.

Aliquando decocto hordei additur aquæ roſarum ℥. i. quo ſuauiorem reddit emulſionem.

CAPVT X.

De lacte.

L*Ac exhibetur phthiſicis, & febre hectica conſumptis: reliquis præſtat aſininum, vbi refrigerandum & detergendum: caprillum vero, vbi nutriendum & reficiendum.*

Præſcribitur illius vſus per menſem integrum, menſe Maio præſertim, corpore prius purgato, & exhibetur prima die ad ℥. iiij cum ſacchari roſacei ʒ. j augendo ſingulis diebus ℥. i. donec ad ℥. viij. peruenerit, ſacchari quantitatem proportionaliter augendo ad ʒ. ij. in eadem quantitate poſtmodum perſiſtendo. Hora aſſumendi eſt matutina, quatuor horis ante cibum, quibus neruè dormiat, nec ſeſe vehementius commoueat.

Formula autem qua præſcribitur, talis eſſe poteſt. Vtatur lacte aſinino recenter ab vbere extracto per menſem integrum ſumendo prima die ℥. iiii. ſacchari ʒ. i. augendo ſingulis diebus lactis quantitatem ℥. i. donec peruenerit ad ℥. viii vbi poſtmodum ſubſiſtat, eandemque aſſumat quantitatem quotidie mane, quatuor horis ante cibum, quibus neque dormiat, nec ſeſe vehementius commoueat.

CAPVT XI.

De Sero lactis.

SErum lactis præſcribitur etiam verno tempore per quindecim dies, aut menſem integrum.

In eo macerantur per noctem herbæ refrigerantes, vt fumaria, cichorium, acetoſa, ad M. i. ß. vel frequenter epithymum in melancholicis, ad ʒ. ß. in quo caſu etiam diſſoluitur interdum ſuccus pomorum redolentium. ad ℥. i.

Doſis eſt ℥. viii. vel lib. i. manè quatuor horis ante paſtum.

Talis autem formula præſcribitur, ℞. *Seri lactis* q. ſ. *bulliat leuiter, & coletur*, & in eius libra vna *macerentur per noctem fol. &c. coletur manè addendo* ſacchari albi ℥ i. *capiat mane, quatuor horis ante paſtum ſingulis diebus, continuando per menſem integrum.*

CAPVT XII.

De decoctis ſudorificis.

DEcocta ſudorifica vulgo componi ſolent ex quatuor ex illis præcipuis ſudorificis, ligno guaiaco, ſaſſafras, radicibus Chinæ, & ſalſæ parillæ, ex quibus diætæ tam ſudorificæ, quam ſimplices inſtituuntur.

Quantitas ſudorificorum præſcribitur ad ℥. iiii. vel vi. eaq; vnius tantum, vel duorum, pro varia ægrotantis diſpoſitione; hac perpetuò obſeruatione, vt guaiacum in frigidioribus naturis, radix chinæ in calidioribus magis conueniat.

Poſtea infunduntur in ea aquæ fontis quantitate, vt pro ſingulis vnciis ſudorifici, ſint totidem aquæ libræ, infuſio autem fit per viginti quatuor horas ſupra cineres calidos; ac tandem decoquuntur ad mediæ partis conſumptionem.

Doſis decocti eſt ℥ viii. manè, corpus regendo plus ſolito, vt facilius ſudores eliciantur.

Formula verò præſcribendi, talis eſſe poteſt. ℞. v. g. *Raſuræ ligni guaiaci ℥. iiij. corticis eiuſdem ℥. ij. infundantur per horas vigintiquatuor in* lib. vi *aquæ fontis, ſupra cineres calidos, coquantur in vaſe duplici lento igne, & ſine fumo, ad mediæ partis conſumptionem; colentur per manicam Hippoc. colatura ſeruetur in vaſe vitreo: de qua capiat ℥ viij ſingulis diebus, manè corpus tegendo plus ſolito, vt excitentur ſudores, continuando per viginti aut triginta dierum ſpatium.*

Aliquando in delicatioribus, dulcoratur ſacchari ℥. iii. vel iui cinamomi ʒ. ij.

Totum illud tempus quo æger decocto ſudorifico vtitur *Diæta* appellatur, propterea quod victus obſeruatur valde exquiſitus, attenuans & exſiccans, & pro potu ordinario deſcribitur *decoctum ſecundarium*, ex prioris reſidentia paratum, quo etiam *Bochetum* appellatur.

Illa autem reſidentia vel ſumitur ſola, vel vt efficacior decoctio euadat, additur, ſudorifici recentis ℥. j. Infunditur per horas octo in lib. xij. aquæ fontis: coquitur ad quartæ partis conſumptionem, dulcoratur, & aromatizatur, hac formula: ℞. *Reſidentiam prædictæ decoctionis: infundatur in* lib. xij *aquæ fontis, ſupra cineres calidos per octo horarum ſpatium: coquatur ad quart. partis conſumptionem, coletur per manicam Hippocratis, addendo ſacchari & cinamom.* q. ſ. *ad ſaporis gratiam, Fiat Bochetum, quo vtatur pro potu ordinario toto diætæ tempore, vtendo interea pane biſcocto, & aniſato, carnibus aſſis, & non elixis, auiculis montanis, garyophyllis, aut cinamomo transfixis paſſulis amygdalis torrefactis, nucleis pineis, &c.*

Si diæta ſimplex inſtituenda ſit, in qua potiones ſudorificæ non exhibentur: ſed victus tantum exſiccans, cum vſu bocheti præſcribitur, tunc temporis componitur bochetum ex ℥. ij ſudorifici, infuſi & decocti in lib. xij. aquæ fontis, & reliqua eadem modo præſtando, vt in decocto ex reſidentia, hac formula: ℞. verbi gratia, *Radicis chinæ in tabellas diuiſæ ℥. ij. infundantur per horas xij. in* lib. xij &c. *fiat bochetum, quo vtatur pro potu ordinario per ſpatium viginti vel triginta dierum vtendo interea pane biſcocto.*

Interdum etiam decoctum ſecundarium eodem modo paratur, ex recentis ſudorifici ℥. ij. reiecta reſidentia prioris decoctionis cuius virtus eſt ferè deperdita.

In omni diæta ſudorifica hoc *obſeruandum*, Aluum perpetuò ferè eſſe aſtrictam, quæ laxanda eſt quarto quoque die iniecto clyſtere emolliente. Ac præterea, quia per ſudores tenuior tantùm materia vacuatur craſſior verò remanet, ideò conſultiſſimum erit, octauo quoque die purgans medicamentum exhibere, abſtinendo tunc temporis ab vſu potionis ſudoricæ.

CAPVT XIII.

De Decocto galli veteris.

VSurpatur non rarò huiuſmodi decoctum in morbis chronicis, vt melancholia hypochondriaca, aſtmate, obſtructionibus diuturnis.

Et duplex parari ſolet, alterans ſcilicet & purgans.

Alterans componitur ex materia eadem, quæ fuit propoſita in apozemate alterante, & præterea adduntur ſudorifica ad ℥. ij.

Maximè tamen differunt præſcribendi modo, nam in hoc decocto ſudorifica, ſemina, & fructus priùs præſcribuntur, iiſque venter galli veteris impletur: poſtea verò radices, folia, & flores in decocto adduntur, hac formula. ℞. *Radicis chinæ*, verbi gratia, ℥. ij *ſeminum*, &c. *contundenda contundantur, & miſceantur omnia ſimul, iiſque impleatur venter galli veteris euiſcerati, & antequam iuguletur, curſu & verberibus fatigati, fiat decoctio in ſufficienti quantitate aquæ fontis*, vel quando ſunt obſtructiones, *in tribus aquæ partibus & in vna vini albi, addendo radicum*, &c. *florum*, &c *Coquantur donec galli caro ab oſſibus ſeparetur, coletur decoctum, & fortiter exprimentur, ſeruetur que in vaſe vitreo, in loco frigido, omni pinguedine detracta: de quo capiat* ℥. viii. *omni manè per multos dies.*

Purgans eodem modo præſcribitur, addendo prædictis purgantia ſimplicia eadem doſi qua in apozemate purgante: & illa miſcentur cum iis, quibus venter galli impletur. Vulgò autem in hoc decocto præſcribi ſolent ſenna, polypodium, carthamum, epithymium, agaricus turbith

Formula huius decocti talis eſt. ℞. &c. *coquantur donec galli caro ab oſſibus ſeparetur; De colatura cape* lib ij. *qu. ſeruentur in vaſe vitreo in loco frigido omni pinguedine detracta; de quibus capiat*, lib. ß *mane per quatriduum ſingulis menſibus repetendo.*

CAPVT XIV.

De Iuſculis.

IVſcula duplicia ſunt, alterantia, & purgantia. *Alterantia* fiunt ex herbis conuenientibus cum pullo gallinacco.

Digitized by Google

ſlaceo, vel iuſculo communi: ita vt herbarum ſint manip. iij, vel iiij.

Omnium vulgatiſſima ſunt iuſcula refrigerantia in febribus bilioſis, & calidis hepatis intemperiebus, hac formula. ℞. *fol. &c. coquantur cum pullo gallinaceo, & fiat iuſculum, quod capiat manè, continuando per octo vel nouem dies.*

Fiunt etiam interdum in affectibus calidis pectoris ex thoracis ſimplicibus cum pullo decoctis quarta tantùm parte, apozemata thoracis, quibus additur rad. Chynæ ad ℥. j. ante alia ſimplicia præſcribenda. Sæpè etiam vſurpantur iuſcula aperientia ex radicibus, herbis, & ſem. aperientibus, dicta quantitate cum iuſculo communi ſemiconfecto decoctis.

Iuſcula *Reſtaurantia* conficiuntur ex capone pingui exenterato, & in fruſtula conciſo quod ponatur ſine vllo liquore in olla vitreata accurate clauſa, & lutata, ne quid expiret coquatur in balneo Mariæ ad putrilaginem. Exprimatur ſuccus à quo pinguedo ſeparatur, ſeruaturque in vaſe vitreo & loco frigido ad vſum.

Nonnunquam in iuſculi libris adduntur ſucci cardiaci ℥. ij. vel iij. ſacchari tantundem. Eo vtitur æger per ſe, vel cum iuſculo.

Iuſculi huius reſtaurantis formula peculiaris non proponitur, propterea quod ab iis qui ægro miniſtrant parari ſolet, & Medici illius componendi modum verbo tenus tantum docere ſolent.

CAPVT XV.

De Bolo.

Bolus duplex eſt, purgans & corroborans.

Purgans fit interdum ex caſſia ſola ad ℥. j. qui lenitiuus tantum eſt.

Vel ex caſſia ℥. ß. cum alterius opiatæ purgantis. ʒij. iij. *vel* ℥. ß.

Vel ex opiatis purgantibus; vna vel pluribus ad ℥. ß. ʒ. vi. ℥. j.

Vel ex opiatis & electuarijs purgantibus, ea proportione, vt perpetuò ſit maior opiatæ quantitatis, quam electuarij, & omnia ſimul ℥. j. quantitatem nunquam excedant.

Formula omnium illorum talis eſt. ℞. v.g. Caſſiæ recenter extractæ, &c. cum ſaccharo fiat bolus, quem cap. manè cum ſyrup. capill. ven. *vel alio conuenienti, & palato grato.*

Interdum fiunt boli ex therebinthina ad ℥. ß. ʒ. vj. vel ℥. j. ad renes detergendos, quæ abluitur vino albo aut aqua aliqua aperiente, quorum formula talis eſt: ℞. Terebinth. Venetæ lotæ, &c. fiant boli qui nebulis inuoluantur, & in cochleari cum ſyrupo capill. ven. deuorentur manè 4. aut 5. horis ante prandium, continuando per triduum.

Bolus corroborans *fit ex conſerua alicuius ℥. iij. vel ℥. ß. confect. ʒ. ß. vel ʒ. ij. pulueris ℈. hac formula,* ℞. *&c.* cum ſaccharo fiat bolus, quem capiat manè, duabus horis ante paſtum.

Præſcribi ſolet paſſim bolus corroborans poſtridie purgationis, ad ventriculum aliaſque partes roborandas, quæ purgatione moleſtiam ſubierunt,

CAPVT XVI.

De Opiata.

Opiata duplex eſt, *purgans*, & *corroborans.*

Purgans componitur ex opiatis purgantibus officinalibus, electuarijs purgantibus, pulueribus ſimplicium purgantium, & ſyrupo purgante idoneo: hac proportione, vt pro ſingulis opiatæ ℥. ij. ſint electuarij ʒ. ij. vel iij. pulueris ſimplicis purgantis ʒ. j.

Interdum fit tantum ex opiatis & electuarijs, pulueribus ſimplicibus omiſſis.

Aliàs ex opiatis, & pulueribus ſimplicibus tantùm electuarijs omiſſis.

Aliàs ex opiatis ſolis.

Frequenter etiam vbi benignior efficienda eſt opiata, caſſiæ portio opiatis permiſcetur, vel ſolis, vel etiam cum electuarijs, & pulueribus permixtis.

Quantitas verò opiatæ totius, ℥. iiij. non excedat.

Doſis verò ab ℥. ß. ad ℥. j. per ſe in forma boli, vel cum decocto herbarum appropriatarum, ſemel in hebdom. vel bis in menſe.

Formula autem præſcribendi talis eſt, ℞. &c. *cum ſyrupo* roſato ſolut. v.g. *fiat opiata de qua capiat ℥. ß. v.g. per ſe, vel diſſoluendo in decocto* borraginis, fumariæ, & cichorij. *ſemel in ſeptim. cum cuſtod. & regimine artis.*

Roborans opiata componitur ex conſeruis ad ℥. j. ℥. j. ß. condituris ad ℥. ß. ℥. j. confectionibus ad ʒ. ij. ℥. ß. pulueribus ad ʒ. iij. ʒ. ß. ʒ. vj. cum ſyrupo idoneo.

Interdum ad ornatum permiſcentur foliola auri, n. ij. vel iij. & poſt pulueres præſcribuntur. Doſis ʒ. ij. vel ℥. iij. aut quod frequentius, ad magnitudinem caſtaneæ, ſuperbibendo liquorem conuenientem, vt aquam ſtillatitiam appropriatam, vel vinum album, vel vinum rubrum dilutum.

Quæ omnia hac formula præſcribi ſolent, ℞. &c. *cum ſyrupo*, &c. *fiat opiata, de qua capiat magnitudinem caſtaneæ ſingulis diebus manè, duabus horis ante prandium, ſuperhauſto vini diluti momento: vel ſuperbibendo parum aquæ* borraginis, v. g.

Interdum præſcribi ſolet aſſumenda duabus horis ante cœnam, ſi horis matutinis aliquod aliud remedium ſit aſſumendum.

CAPVT XVII.

De Conditis.

Conditum eodem modo fit, quo Opiata corroborans, eadem ſcil. conſeruarum, confectionum & puluerum quantitate, addendo ſacchari albi, vel roſacei ad pondus omnium, hac formula, ℞. *Conſeruarum, &c. ſacchari roſacei, ad pondus omnium, Fiat conditum auro coopertum, quo vtatur frequenter per ſe ex cochleari,* vel diſſoluendo in iuſculis; vel cum aqua potabili ſitis tempore extra paſtus.

In hoc tamen differt conditum ab opiata, quod hæc ad omnes partes præcipuas corroborandas, vel etiam alterandas præſcribatur; illud verò ad cordis, & pulmonum affectus tantum vſurpetur.

CAPVT XVIII.

De Eclegmate, ſeu Looch.

Eclegmata ſolis affectibus Thoracis conueniunt, ad humorem in pulmone contentum expectorandum, aſperitates leniendas, hæmoptyſim compeſcendam.

Fiunt paſſim ex pulueribus bechicis ad ʒ. iij. ℥ ß. ſacchari candi, vel penidiati, vel roſati tabulati ad ʒ. vj. ℥. j. ſyrupi conuenientis q. ſ.

Vel prædictis addi ſolent frequenter pulpæ fructuum ſcil. paſſularum, ficuum, vel iuiubarum, ad ℥. ß.

Multis etiam alijs modis eclegmata parari ſolent, ſed minùs vſitatè, quæ tamen apud authores varios videri poſſunt.

Sequenti verò formula præſcribuntur. ℞. &c. *cum ſyrupo &c. fiat looch, quo vtatur frequenter cum baculo liquiritiæ, ſenſim lambendo.*

CAPVT XIX.

De Tabellis.

Tabulæ duplices ſunt, *purgantes*, & *corroborantes.*

Purgantes in officinis habentur, & nunquam aut rariſſimè magiſtrales præſcribuntur.

Roborantes fiunt ex pulueris ſimplicis aut compoſiti ℥. ß. ʒ. vj. ſacchari in aqua appropriata diſſoluti ℥. iiij. vel vi. hac formula. ℞. &c. *Fiant tabellæ ponderis* ʒ. ij *quarum vnam capiat ſingulis diebus duabus horis ante paſtum, ſuperbibendo,* &c. eodem modo ac in opiata corroborante.

Fiunt etiam frequenter tabellæ ad effectus pulmon. ex puluer. appropriatis, eadem methodo.

C A P V T XX.

De Pilulis.

Pilulæ duplices ſunt, *officinales, & magiſtrales.*

Officinales paſſim præſcribuntur in affectibus frigidis præſertim, & hyemis tempore, ad partes à ventriculo remotas vacuandas

Formula eas præſcribendi talis eſt. ℞ *maſſæ pilular.* &c. *malaxentur cum* &c. (aqua vel ſyrupo idoneo, *formentur pilulæ* vi. *vel* vii *deaurat., quas capiat poſt primum ſomnum.*

Si pilulæ infirmiores videantur, adduntur diagridii, vel trochiſc. alhandel gr. iiii. vel v.

Magiſtrales, quæ a Medicis ad varias indicationes frequenter componi ſolent, vſuales etiam vulgò nuncupantur, quia earum vſus frequens eſſe debet, nempe ſemel in ſeptimana, vel bis in menſe.

Componuntur ex variis purgantibus aloe nempe, agarico, turbith. hermod. rhab. diagridio, trochiſcis, alhandel. cum correctiuis, omnibus in puluerem redactis, ex ſyrupo conuenienti exceptis.

Omnium harum pilularum perpetuò fere aloe baſis eſſe ſolet, & præſcribitur ferè ad ʒ. iii. vel ℥. ß. reliqua vero purgantia ſimul ſumpta ℥. ß. quantitatem non excedunt, correctiua verò ad ʒ. i. ℥. i. ß. ſyrupi quantitas non definitur. Doſis pilularum metienda eſt pro purgantium efficacia, ita vt non admodum vehementer purgent à ʒ. ß. vel ℈. ii. non excedant.

Interdum ad obſtructiones purgantibus admiſcetur gummi ammoniacum, vel bdellium in aceto diſſoluta, ad ℥. ii. vel iii.

Hac autem formula præſcribi ſolent, ℞. *aloes hepaticæ*, &c. *fiat omnium puluis, & cum ſyrupo, v. g. roſat. ſolut fiat maſſa pilularũ, ex cuius* ʒ. i *formẽtur pilulæ* vi. *deauratæ: capiat* n. iii. *vel* iiii. *manè duabus horis ante prandium, ſemel in ſeptimana.*

C A P V T XXI.

De Trochiſci.

Trochiſci rarò præſcribuntur à Medicis, qui officinalibus ſunt contenti: ſi quis tamen componere voluerit id facilè præſtabit ſumendo pulueres ſuæ intentioni aptos ad ℥. i. *vel* ii. *& excipiendo liquore conuenienti aut mucilagine, ex quibus permiſtis fiat paſta, & ex illa orbiculi in vmbra exſiccandi.*

C A P V T XXII.

De Pulueribus.

Pulueres ad purgandum, corroborandum, & alias intentiones præſcribi ſolent.

Purgantes ex ſimplicibus gratioribus guſtu, cum correctiuis & ſaccharo, in delicatioribus, quorum doſis erit metienda pro purgantium efficacia.

Sumuntur verò illi pulueres cum iuſculo vel alio liquore diſſoluti mane cum cuſtodia & regimine.

Inter pulueres roborantes frequentiſſimi ſunt ſtomachi, qui vulgò *digeſtiui* appellantur. Fiuntque ex ſtomachicis ſuauioribus vt coriandro, aniſo, fœniculo, cinamomo, & ſimil. ad ℥. ii. cum ſacchari æquali vel dupla quantitate, hac formula.

℞. &c. *ad pondus omnium ſacchari, vel pondus omnium duplum;*

Miſce, fiat puluis, de quo capiat cochlear vnum poſt ſingulos paſtus, nihil inſuper edendo vel bibendo.

SECTIONIS SECVNDAE,

ARTICVLVS SECVNDVS.

De compoſitione medicamentorum mediorum.

C A P V T PRIMVM.

De Suppoſitotijs.

Suppoſitoria ad aluum laxandam vulgo vſurpantur: interdum verò, licet, valde rarò ad quoſdam ani, & recti inteſtini affectus.

Aluum laxantia componi ſolent ex melle ad ℥. i. cocto, & indurato additis pulueribus idoneis ad ʒ. j. vel ʒ. iij. pulueris autem illi ſunt, ſal commune, hiera picra: vel fortiùs eſt agendum, ſal gemmeum, ammoniacum, hiera diacolocynth. helleborus pulueratus.

Formula eorum talis eſt, ℞. &c *Fiant ſuppoſitoria, quorum vnum oleo vel butyro illitum immittatur in anum*, quoties opus videbitur.

C A P V T II.

De Clyſtere.

Clyſteres alij ſunt mollientes, & laxantes, alij detergentes, alij aſtringentes, alij anodyni, & ad alias intentiones parati.

Mollientes & laxantes fiunt ex decocto herbarum emollientium, ad lib. j lib. j. ß opiatis laxantibus, ad ℥. j ℥. j. ß. interdum melle, melle mercuriali, roſaceo, aut violaceo, ad ℥. ij. olei liliorum communis, aut violacei, ad ℥. iij. ſalis communis, aut gemmei, ad ʒ. j.

Quia verò decoctum emolliens in officinis paratum haberi ſolet, ideò nunquam fere præſcribitur, ſed abſolutè enuntiatur.

Huius ergò clyſteris formula talis erit, ℞. *Decocti communis emollientis clyſteris*, lib. j. ß. *in qua diſſolue*, &c. *miſce, fiat clyſter, qui iniiciatur hora commoda.*

Detergens clyſter componitur ex decoctione hordei, furfuris maceri, & roſar. rubr. ſingulor. pugillo vno. Si ſimul leniendum ſit, flores chamomillæ, & meliloti præſcribuntur, ad p. j. vel ij. ſi verò lumbrici ſint eiiciendi in pueris, adduntur paſſulæ, & liquiritia, ad ℥. j. *ſingulorum.*

Quantitas decoctionis clyſteris non exceedat lib. i. *& in ea diſſoluatur ſaccharum rubrum, ad* ℥. ii *vel cum ei mel roſaceum diminuta ſacchari doſi, diſſoluatur etiam vitellus oui, N.* j. *pro pueris, duo vero pro adultis.*

Pueris etiã decocti quantitas minuatur ad lib. ß. *quartaria* iii.

Adſtringentes clyſteres fiunt ex decoctione ſimplicium adſtringentium, doſi apozematis paulò minori, & in decocti lib. i. *diſſoluitur ſaccharum, mel roſaceum, & vitelli ouorum doſi prædicta.*

Anodyni clyſteres fiunt ex lacte caprillo, aut ouillo, vel decocto capitis, & inteſtinorum veruecis, ad lib. i. *diſſoluendo ſaccharum & vitellos ouorum, dicta quantitate.*

Interdum in grauiſſimis doloribus inteſtinorum, aut partium adiacentium, renum v. g. etiam diſſoluitur Philonium Romanum ad ʒ. i *vel* ii. *aut laudanum opiaticum ad* gr. viii. *vel* ℈. ß.

Fiunt etiam aliquando clyſteres nutrientes ex iuſculo ſacchar. & vitelli ouorum: quibus interdum ad corroborandum diſſoluitur confect. Alcherm & de hyacinth. ad ʒ. ii.

Ad colicum dolorem præſcribuntur, clyſteres carminantes, ex decocto ſimplicium flatus diſcutientium, qualia ſunt ea quæ pituitam attenuant, eodem modo vt diximus in adſtringente, diſſoluendo in decocto oleum rutaceum, laurinum, ad ℥. iiii. *Vel fiunt clyſteres ad eundem ſcopum ex vini generoſi & olei nucum vtriuſque* lib. ß.

Ad calculum renum expellendum fiunt clyſteres ex decocto ſimplicium aperientium, diſſoluendo olea aperientia ad ℥. iii. *vel* iiii. *quorum præcipuum eſt oleum ſcorpionum, additur etiam terebinthina vitello oui diſſoluta ad* ℥. j.

C A-

CAPVT III.

De Iniectionibus.

INiectiones in varias partes fieri ſolent, vterum, veſicam, aures & alias partium cauitates, natura vel morbo factas vt fiſtulas, & ſimiles.

In vterum fiunt iniectiones ad menſes mouendos, ſordes detergendas, dolorem & inflammationem ſedandum, & multas alias intentiones.

Fiunt autem huiuſmodi iniectiones decocto ſimplicium idoneorum doſi apozematis paulo minore, fit decoctio ad ℔.i. quæ frequenter in vterum iniicienda per ſyringam quam metrenchytem *vulgo appellant.*

Vel fiunt tales iniectiones ex ſuccis herbarum depuratis, vel ex aquis ſtillatitijs.

Et non rarò prædictis liquoribus quædam diſſoluuntur, vt ſyrupi, electuaria, trochiſci, pulueres, & ſimilia.

Reliqua verò iniectiones eadem ferè methodo præſcribuntur, quæ tamen ſicut & prædicta, quæ ſunt particularia remedia, ex praxi particulari erunt mutuanda.

CAPVT IV.

De Peſſarijs.

PEſſaria ad varios vteri affectus in illius ceruicem immittuntur, & in craſſioris longioriſque digiti figuram efformantur: nonnunquam tamen inſtar globuli effinguntur pro virginibus, vt faciliùs ab ijs admittantur, & *naſcalia* appellantur. Fiunt autem peſſaria. *Primò* vel vnguentis aut opiatis ſolis, ad ʒ.i.ß ℥.ij. ſtupis mollioribus exceptis, & panno ſerico vel lineo inuolutis. *Secundò*, vel ex pulueribus idoneis ad ℥.i.ß. melle cocto exceptis, inſtar ſuppoſitorij, vnde peſſarium efformatur.

Tertiò, vel ex ſuccis herbarum cotone exceptis, ad ʒ.iij. quibus pulueres pro arbitrio poſſunt admiſceri ad ℥.ß.ʒ.vi.

Hac denique formula præſcribi ſolent. ℞.&c. *Fiat peſſarium magnitudine digiti craſſioris, quod panno ſerico inuolutum, & filo alligatum in vteri ceruicem immittatur.*

CAPVT V.

De Errhinis.

ERhinum eſt medicamentum liquidum, quod naribus attractum humores è cerebro pituitam potiſſimum euacuant, & ad multos etiam narium affectus vſurpatur.

Componitur ex ſuccis herbarum errhinarum, qui extrahuntur ex fol. contuſorum M.iij cum vini albi ℥ iv. vel viij. his ad correctionem folijs cephalica adduntur, ac aquæ vitæ nonnunquam ad penetrandum, ʒ.i.

Vel ex decocto ſimplicium idoneorum doſi dimidia apozematis, ad ℥.viij. in quo diſſoluuntur interdum ſucci ad ℥.ij. vel iij mel, aut ſyrupus ad ℥.i. vel ij. pulueres ad ʒ.ß.ʒ.i. hac verò formula præſcribi ſolet, ℞.&c. *Fiat errhinum, quo vtatur tepidè manè, duabus horis ante paſtum, ore priùs aqua repleto.*

CAPVT VI.

De Sternutatorij.

F*It etiam ſternutatorium ad pituitam è cerebro eliciendam, cerebri ſopitam facultatem expultricem, irritandam in affectibus comatoſis.*

Componitur ex pulueribus rerum acrium, quales ſunt piper, pyrethrum ſemen ſinapi, ſtaphiſagriæ ſemen radix ellebori albi, euphorbium.

Quantitas horum omnium ʒ.ii. non excedat, quibus addere poteris, ad cerebri defenſionem, maiorana ſicca ℈.i.

Aduerte, euphorbium eſſe vehementiſſimum, nec vltra gran. iij. vel iiij. eſſe præſcribendum.

Formula præſcribendi talis eſt. ℞. *&c.* Miſce fiat puluis tenuiſſimus, qui pennula inſuffletur in nares.

CAPVT VII.

De Gargariſmate.

GArgariſma fit ad varios oris & partium ei adiacentium affectus.

Componitur ex decoctione ſimplicium, doſi apozematis, ad ℥.i. in aqua diſſoluuntur ſyrupi conuenientes ad ℥. iij. vel iv. quia verò frequentiſſimè parantur gargariſmata adſtringentia ad fluxiones repellendas, ideo vſitatiſſimè in eis diſſoluuntur diamorum, dianucum, ſyrupus myrthinus, & de roſis ſuccis: non rarò etiam mel roſaceum, vbi detergendum.

Fit etiam interdum ex aquis ſtillatitijs, ad ℔.i. diſſoluendo ſyrupos prædictos.

Hæc denique formula præſcribitur, ℞.&c. *Fiat gargariſma, quo vtatur omni hora.*

CAPVT VIII.

De Maſticatorijs.

MAſticatorijs etiam pituita è cerebro copioſè attrahitur.

Fiunt autem vel ex rad. pyrethri ſola, in fruſtula inciſa, & in aceto macerata.

Vel ex multorum ſimplicium pulueribus cera exceptis, vt inde globuli conficiantur. Illa autem ſimplicia magis vſitata ſunt, rad. pyrethri zinziberis, iridis, ſem. ſinapi, ſtaphiſagriæ, piper longum, maſtiche, quibus adduntur cephalica, garyophylli, nux moſchata.

Pulueris quantitas non excedat ℥.ß. ceræ quantitas non definitur.

Formula præſcribendi talis eſt, ℞.&c. *fiat omnium puluis, qui cera alba excipiatur, fiantque plures globuli, Maſticetur vnus manè prono capite frequenter ſpuendo.*

CAPVT IX.

De Collyrijs.

COllyria pluribus formis componi ſolent, ſcil. vel liquoris forma, vel linimenti, vel cataplaſmatis.

Vſitatiſſima tamen ſunt liquida, quæ verè & propriè collyria appellantur.

Componuntur ex aqua ſtillatitia ad ℥.iij. vel iv. cui admiſcetur puluis conueniens, v.g. tuthia præparata, trochiſci albi Rhaſis, antimonium lotum, ſarcocolla in lacte muliebri nutrita, &c. ad ℥.i. vel ʒ i.ß.

Interdum ſucci permiſcentur, vel albumen oui agitatum ad ℥.i. vel ii.

Formula præſcribendi talis eſt, ℞ &c. *fiat collyrium, quod inſtilletur in oculos manè & ſerò.*

Reliquæ collyriorum formulæ ex praxi peculiari ſunt deſumendæ, propterea quod exquiſitum remediorum & exactam præparationem ac doſim deſiderant, ob eximium partius ſenſum.

SECTIONIS SECVNDAE.

ARTICVLVS TERTIVS.

De compoſitione medicamentorum externorum.

CAPVT PRIMVM.

De Epithemate.

EPithema corpi & hepati potiſſimum admoueri ſolet, ad partes illas alterandas, & corroborandas.

Et duplex eſt, liquidum & ſolidum.

Liquidum fit ex aquis ſtillatitijs, ad ℥.viij. vel ℔ i. ſuccis fructuum, v.g limonum, granatorum, pomor. redolent. ad ℥. ij. vel iij. aceti roſacei ad ℥.i. aut ℥. i.ß. puluerum cardiacorum, ad ʒ.ij. vel iij.

Nota. Quando præſcribuntur ſucci acidi limonum, vel granatorum, non eſſe opus aceto.

Nota etiam: in epithemate cordis, ſi pulmones ſint peculiariter affecti, acida non eſſe præſcribenda, quia ſunt pectori noxia.

Item, in epithemate hepatis maiorem quantitatem ſuccorum acidorum vel aceti, eſſe præſcribendam, quam in epithemate cordis.

Interdum præter pulueres cardiacos permiſcentur confectiones cardiacæ, alkermes, vel de hyacintho ad ʒ.i. vel ij, & trochiſci de caphara, in epithemate refrigerante, ad ℈.ß. crocus in calfaciente, ad gr. v.

Formula præſcribendi talis eſt, ℞. &c. *Fiat Epithema liquidum, applicandum regioni cordis tepidè frequenter, cum pannis ſcarlatinis hoc liquore imbutis & expreſſis.*

Solidum cordi tantum admouetur, & componitur ex conſeruis cardiacis, ad ℥.iij confectionibus, ad ʒ.ß pulueribus, ad ʒ.i.ß aut ʒ ij. cum aqua cardiaca conuenienti.

Formula illius talis eſt, ℞. &c. *cum aqua* roſarum v. g. *Fiat Epithema ſolidum, applicandum regioni cordis, cum panno ſcarlatino.*

Solidum hoc Epithema ſolum non raro præſcribitur: vbi maior roborandi quam alterandi neceſſitas apparet; at vero liquidum nunquam vſurpatur, quin poſt vſum illius, ſolidum ſtatim admoueatur: ideo ſolent Medici in illo caſu liquidum & ſolidum conſequenter præſcribere, & in fine formulæ addere, *Fiat epithema ſolidum applicandum regioni cordis, ſtatim poſt liquidum.*

Ad epithemata referuntur iuniora animalia per medium ſecta, puluere cardiaco conſperſa, & cordis regioni admota; illa autem animalia ſunt pullus columbinus vel catellus. Horum vero præſcribendorum formula talis eſt. *Admoueatur regioni cordis pullus columbinus per medium ſectus, & puluere electuarij diamarg. frigidi ſinapizatus.*

Vel ℞. *pul. electuarij diamarg. frigidi ʒ.ij. ſinapiſetur pullus columbinus per medium ſectus, regioni cordis applicandus.*

Interdum ea animalia ſincipiti raſo admouentur puluere cephalico conſperſa, ad cerebrum corroborandum.

CAPVT II.

De Fomento.

Fotus fit in variis partibus, ſed frequentiùs in latere, ad dolores pleuriticos, in ventriculo ad corroborandum, in hypochondriis, ad ſoluendas obſtructiones.

Pro latere fiunt decocta ex ſimplicibus emollientibus, additis anodynis & reſoluentibus, quæ omnia doſi apozematis ferè præſcribuntur, hac formula. ℞. &c. *Fiat omnium decoctio, qua foueatur latus dolens calidè frequenter, cum veſica ſuilla hoc decocto ſemiplena.*

Pro ventriculo præſcribuntur ſimplicia ſtomachica doſi apozematis minori, quibus adduntur aromata vel garyophylli, nux moſchata, ſpica nardi, ſatis magna doſi, nempe ſingulorum ʒ.ii.iii vel ℥.ß. *fiat decoctio in aquis partibus aquæ fontis, & vini rubri aſtringentis ſub finem additis,* vel vbi magis aſtringendum, loco aquæ fontis, aqua ferrata præſcribenda.

Formula huius talis eſt, ℞. &c. *fiat decoctio in aquis partibus, &c. qua foueatur regio ventriculi calidè longè à paſtu, duobus ſacculis prædictis ſimplicibus ſemiplenis.*

Pro hypochondriis fiat decoctio ex ſimplicibus aperientibus, doſi dicta, admiſtis quibuſdam emollientibus in æquis partibus aquæ fontis, & vini albi ſub finem additi, dummodo calida intemperies non impediat.

Formula huius talis eſt, ℞. &c. *fiat decoctio, &c. qua foueantur hypochondria calidè frequenter cum filtris imbutis & expreſſis.* Si alterum tantum hypochondrium laboret, præſcribendum eſt vt foueatur regio hepatis, vel lienis, prout hæc vel illa pars fuerit affecta, admixtis in decoctione iis ſimplicibus, quæ partes illas peculiariter reſpiciunt.

CAPVT III.

De Balneo.

Balnea parari ſolent ad multas intentiones, ſcilicet ad refrigerandum & humectandum, menſes mouendos, conceptum iuuandum, & ad externos affectus ſcabiem, elephantiaſim.

Componuntur ex radicibus tribus, quatuor, aut quinque, an ℔.i.ß. herbis 5 6. vel 7. ſingulorum faſc. i. ſemin. à ℔.ß. ad ℔.i fructibus à ℔.i. ad ℔ i.ß. floribus ad M.iii. vel iv.

Formula præſcribendi talis eſt, ℞. &c. *Fiat decoctio pro balneo quod ingrediebatur tepidè, ſine ſudore, bis in die, per biduum aut triduum.*

CAPVT IV.

De Semicupio.

Semicupium nihil aliud eſt quam dimidium balneum, quo immergitur æger vmbilico tenus.

Componitur ex iiſdem balnei ſimplicibus, dimidia tantùm doſi, & ſequenti formula præſcribitur, ℞. &c *Fiat decoctio pro ſemicupio, cui æger inſideat à genibus vſque ad vmbilicum mane & veſperi longe à paſtu, per biduum aut triduum, vel vrgente neceſſitate,* ſi ad dolores ſedandos præſcribatur.

CAPVT V.

De Oleis.

Olea rariſſimè componuntur à Medicis, quia in officinis ad omnes ferè intentiones parata habentur: ſi quis tamen olea componendi rationem deſideret, ita progrediatur.

Præſcribatur primò olei vel communis, vel officinalis vnius vel plurium, v.g. ℔ ß, ſimplicium puluerat ℥ i. ſucci, vini, vel alterius liquoris ad ſcopum facientis ℥.ii. vel iii. coquantur ad ſuccorum conſumptionem, fortiter exprimantur, fiatque oleum vſui reſeruandum.

Si olea officinalia ſola (vt frequenter fit) præſcribantur, ſiue à Medico ſeorſim componantur, talis erit formula, ℞. &c. *Miſce, fiat inungatur tali pars calida vel tepidè, admotis linteis tepiduſculis.*

Vel ℞. &c. *Miſce fiat embrocatio ſupra talem ... admotis,* &c.

CAPVT VI.

De Linimentis.

Linimenta vulgò fiunt ex oleis officinalibus cum axungiis, butyro, medullis, aut mucilaginibus, ea proportione, vt ſit oleorum quantitas, reliquorum dupla, vnde linimenti conſiſtentia emergit, quæ eſt media inter oleum & vnguentum.

Vel loco butyri, aut axungiarum, cera præſcribitur ea quantitate, vt pro olei ℥.i. ſit ceræ ʒ.i. paſſim tamen ceræ quantitas non definitur, ſed præſcribitur in fine, ceræ q.ſ. interdum pulueres admiſcentur ad ʒ.ß. pro olei ℥.i.

Vel denique linimentum ex vnguentis officinalibus cum oleis dupla quantitate, additis etiam pulueribus, ſi lubet proportione dicta.

Quantitas linimenti præſcribitur pro partis affectæ magnitudine, paſſim tamen ad ℥.iv. vel vi.

Formula illius talis eſt, ℞. &c. *Fiat linimentum, quo illinatur pars affecta calidè, admotis linteis calidiuſculis.*

CAPVT VII.

De Vnguentis.

Componuntur vulgò vnguenta ex oleis, pulueribus & & cera ea proportione, vt pro olei ℥.i. ſit pulueris ʒ.i. vel ʒ.i. ß. ceræ ʒ ii. vt plurimum tamen ceræ quantitas non definitur ſed dicitur q.ſ.

Quantitas totius maſſæ pro partis inungendæ magnitudine, & temporis diuturnitate præſcribenda eſt, ad ℥.v. vi. vii. formula verò talis eſt, ℞. &c *Fiat vnguentum quo inungatur pars affecta.*

Frequenter etiam fiunt vnguenta efficaciſſima ex oleis ad ℥.iv. v. vel vi. pulueribus ad ℥.ß. ʒ.vi. ſuccis dimidia oleorum quantitate, vel paulò maiore, ita vt bulliant ad ſuccorum conſumptionem, addendo poſteà ceræ q.ſ. vel aliquando vnguenti officinalis ad ℥.i.ß. ℥.ii. q.ſ.

Huius formula talis eſt, ℞. &c. *bulliant ad ſuccorum conſumptionem; Expreſſione facta diſſolue cera,* &c. *fiat vnguentum,* &c. *Nota:* in prædictis vnguentis ſæpiſſime immitteri pinguedines, medullas, butyrum, & mucilagines, quæ pro oleo ſunt habenda; gummata verò, vt ammoniacum, bdellium, &c. ceræ locum obtinere.

Fiunt

Digitized by Google

Fiunt etiam vnguenta ex vnguentis officinalibus ad ℥.ij. oleis eadem plus minùs quantitate puluer ibus ad ʒ.ij. vel iij. ceræ q.ſ.

Vel interdum vnguentum officinale ſolum ſine vlla additione præſcribitur.

CAPVT VIII.

De Emplaſtris.

EMplaſtra vulgò componuntur ex oleo, pulueribus, & cera: aut ijs quæ olei conſiſtentiam ferè habent, vt axungiæ medullæ, butyrum, mucilagines, aut ijs quæ ceræ naturam referunt, vt gummata, pix, reſina.

Horum talis eſt proportio, vt pro olei ℥.j. ſint pulueris ʒ.vj. ceræ ℥.j.ß. Quantitas totius maſſæ, eadẽ quæ vnguenti.

Fiunt etiam emplaſtra ex emplaſtris officinalibus ad ℥.j. aut ℥ j.ß. pulueribus ac ℥.ß. vel ʒ vj. oleo ad ℥.i. ceræ q.ſ. addendo therebinthinæ parum.

Vel ex ſolis emplaſtri officinalibus, quantitate parti affectæ proportionata.

Formula præſcribendi talis eſt ℞.&c. *Fiat Emplaſtrum, quod extendatur ſuper alutam, & tali parti applicetur.*

Nota, figuram emplaſtri in multis partibus deſignari, vt in ſincipite ad formam litteræ T, vel etiam oualis figuræ, in ventriculi regione in formam ſcuti, lienis, ad formam linguæ bouis; vteri rotundum; renum quadratum: in alijs partibus non definitur, ſed dicitur. *Fiat emplaſtrum magnitudinis debita.*

CAPVT IX.

De Cataplaſmate.

CAtaplaſma vulgò fit ex radicibus, folijs, ſeminibus, fructibus, doſi totus, quæ decoquuntur in liquore idoneo, poſteà contunduntur, & traijciuntur per ſetaceum, addendo puluerum, vel farinarum ℥.ij. iij. vel iv. oleorum vel axungiarum ℥.iij. vel iv.

Hæc autem formula præſcribi ſolet. ℞. &c. *decoquantur omnia, piſtentur in mortario marmoreo, & per ſetaceum traijciatur, addendo, &c. fiat cataplaſma, applicetur parti affectæ.*

Sæpiſſimè poſt vſum fomenti cataplaſma admouetur, & ex illius reſidentia paratur, quando ſcilicet intentio eſt emolliendi, reſoluendi, &c. hac formula, ℞. *Reſidentiam prædicti fomenti, contundantur in mortario*, &c.

Interdum fit ex fructibus ſub cineribus coctis, vt in alui fluxu & dyſſenteria ex cydonijs coctis ſub cineribus, N. iij. vel iv per eorum magnitudine, vel certiùs ad ℔ j.ß contuſis & traiectis, addendo pulueres adſtringentes doſi dicta, & tantillum vini rubri, ſi lubet.

Fit etiam in alui fluxu ex cruſta panis in vino macerata ad ℔.ß. aut quartar. ij. cui adduntur pulueres roborantes, & adſtringentes, ad ʒ.i. vel ij.

Vel ad dolorem ſedandum in inflammationibus fit cataplaſma *de mica panis*, vulgò dictum, ex mica panis albi in lacte macerata ad ℔.ß. vitellis ouorum duobus, & croci ℈.j. nonnunquam olei roſacei q.ſ.

CAPVT X.

De Veſicatorio.

VEſicatorium duplex eſt, officinale, & magiſtrale In officinis habetur emplaſtrum veſicatorium, quod frequentiſſimè præſcribitur a Medicis hac formula. ℞. *Maſſa emplaſtri veſicatorij* ℥.i. vel ℥.i ß. *extendatur ſuper alutam, fiat emplaſtrum magnitudinis vola manus, applicandum* poſteriori parti ceruicis,) vel alteri parti, ſi opus videbitur.

Magiſtrale præſcribitur ex fermenti acrioris ℥.i. cantharidarum puluerataturum ʒ. iij. cum aceto roſaceo, fit cataplaſma veſicatorium.

Interdum ad effectus oculorum vel dentium applicantur veſicatoria ponè aures, in formam Semilunæ, hac formula. ℞. *Maſſa emplaſtri veſicatorij* ℥ i. *formentur duo emplaſtra ad formam ſemiluna, applicanda ponè vtramque aurem.*

CAPVT XI.

De Sacculis.

SAcculi duabus potiſſimùm intentionibus præſcribi ſolent, vel ſcilicet ad humorem frigidum, craſſum, & impactum in aliqua parte reſoluendum, vt in capite frequenter per diætas ſudorifica tales ſacculi admouentur, poſt aſſumptam ſudorificam potionem: vel ad roborandum, cor præſertim & ventriculum.

Reſoluentes ſacculi fiunt vtplurimùm ex milio ad ℔ i ſale communi ad ℔.ß. ſeminibus diſcutientibus, vt aniſi fœniculi, fœnugreci, baccis lauris, ad ℔.ß ℥ iij.

Illi autem hac formula præſcribuntur. ℞. &c. *torrefiant in ſartagine, ſenſim affundendo vini generoſi*, q.ſ. *includantur duobus ſacculis, qui viciſſim calentes applicentur, aqua vitæ prius irrorati.*

Roborantes fiunt ex pulueribus radicum, lignorum, corticum & aromatum, ad ℥.ij.ß. quibus aliquando puluis cyprius, aut violaceus adiungitur, ad ℥.ß. moſchus, ambra, ad gr. iv. vj ℈.ß.

Hæc autem formula præſcribi ſolent. ℞. &c. *Fiat omnium pulvis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo rubro interpuncto fiat ſacculus, qui collo appenſus geſtetur ſuprà regionem cordis, vel ſtomachi.*

CAPVT XII.

De Cucupha.

SAcculos roborantes æmulatur cucupha, cerebro roborando & calefaciendo dicata.

Fit ex cephalicis magis odoratis, nempe radicibus, ad ℥. i. folijs ad M. ii. vel iij. floribus ad P. ii. vel iij. aromatis ad ℥.ß. quibus addi poſſunt puluis violaceus, & cyprius, ad ℥.ß. ſtorax, beniommum, ad ʒ.i. vel ii. moſchus ad ℈.ß.

Formula autem talis eſt, ℞ &c. *Fiat pulvis, qui excipiatur cotone moſchato, & cum panno ſericeo interpuncto, fiat cucupha ſupra caput geſtanda, vel pileo aſſuenda.*

Interdum duæ præſcribuntur cucuphæ, vna interdiu, altera de nocte geſtanda, & tunc pulueris quantitas eſt duplicanda, atque ita præſcribuntur; *Fiant duæ cucuphæ, quarum vnam pileo aſſuat, alteram de nocte geſtet.*

CAPVT XIII.

De Frontali.

ADmouetur frequenter frontale, ad capitis dolorem ſedandum, & ſomnum conciliandum, ex ſeminibus quatuor frigid. maior. lactuc. & papau. albi, ad ℥.ß. aut ʒ.vi. floribus roſar. violar. & nymphεæ ad p. iij. ſæpe ad robur grana chermes, ad ʒ.ß. vel puluis trium ſantalor. ad ʒ.i. interdum florum chamæm. & meliloti ana p.ß. qui dolorem ſedant, nec valde calefaciunt.

Formula horum talis eſt. ℞ &c. *Fiant omnium puluis craſſior, qui includatur duobus pannis lineis, & vapore aceti irroratus fronti applicetur hora ſomni.*

Fit etiam frontale forma humida, quæ ad oxyrrhodini naturam accedit, & intenſius refrigerat, ac ſomnum conciliat in phrenitide, & febribus ardentibus, aut diuturnis vigilijs.

Componitur ex vnguento populeone ad ʒ.i. oleo roſaceo ad ℥ ß. parte dimidia albuminis vnius oui, addendo parum aceti roſacei, hac formula. ℞. &c. *agitentur omnia ſimul, & excipiantur ſtupis cannabinis, ac fronti applicentur duobus linteis incluſa.*

Aliquando adduntur conſeruæ roſarum, violarum ad ℥. ß. aut ʒ. vi.

F I N I S.

INDEX RERVM

Quæ in hoc volumine Inſtitutionum Medicarum continentur.

A

Abſceſſus.

Abſceſſus legitimus qui. 36
Abſceſſus futuri ſigna. 92
Abſceſſus qui mali. 84.85
Acceſſiones longiores quid arguant. 61

Accidentium.

Accidentium eſſentia vnde pendet. 20

Accretio.

Accretio quid. 20
A nutritione realiter diſtinguitur. 21
Accretionis terminus quis. 21

Acetoſa.

Acetoſa. 103
Acida pituita quid. 12

Actio.

Actio leſa præcipuum ſymptoma morbi. 43
Differentia Actionum læſarum. 44
Actionum læſarum cauſæ. 45
Actiones naturales quæ malæ. 72

Acutus.

Acutus morbus. 32
Acuti morbi quando iudicantur. 89
Acuti morbi ſigna. 57.58

Adeps.

Adeps an ſit pars corporis. 16
Adoleſcentium victus. 100
Adſtrictio quid. 30
Adſtrictio vnde producatur. 43
Adſtringentia medicamenta. 150

Aer.

Aeris qualitates. 114

Aequiuoca.

Æquiuoca generatio. 21
Aeruginoſa bilis quid. 11
Æruginoſa bilis an præternaturalis & vnde procreetur. 58

Aeſtas.

Æſtatis Temperamentum. 7
Æſtatis victus. 101
Æſtatis qualitates. 115

Aeſtus.

Æſtus in toto corpore acuti morbi index. 58

Aetas.

Ætatum Temperamenta. 64

Agninus.

Agnina caro. 106

Alibilis.

Alibilis humor quid. 8

Alimentum.

Alimenta calida quomodo calefaciunt. 42
Alimentorum exceſſus refrigerat. ibid.
Alimentorum qualitas, & ordo ea ſumendi. 96
Tempus alimenti ſumendi. 97
Alimentorum præparatio. 90
Alimentorum quantitas quæ neceſſaria. 95

Allium.

Allium. 104
Alteratio exſiccat. 42
Interdum humectat. ibid.
Alteratrix facultas quid ſit. 22

Aluus.

Alui fluxus quando malus. 79.80

Aluminoſus.

Aluminoſa aqua quomodo calefaciat. 42

Amarities.

Amarities in lingua quid ſignificet. 53

Amnios quid. 25
Amygdala. 105
Ἀναμνηστικὰ ſigna. 46

Anaſtomoſis.

Anaſtomoſis quando fit. 30
Angina quomodo oriatur. ibid.
Anima quid ſit. 18
Animalis ſpiritus quis, & vbi generetur. 14
Probatur dari. 39

Animal.

Cibi ex Animalibus. 106.107

Animatum.

Animata quomodo calefaciant. 41

Anodynum.

Anodyna medicamenta. 148
Anorexia magnum morbum arguit. 56

Anſer.

Anſeres. 108

Antecedens.

Antecedentia ſigna criſeos. 36

Anticipatio.

Anticipatio acceſſionis quid notet. 61
Antiperiſtaſis calefacit. 42

Apepſia.

Apepſia magnum morbum indicat. 56
Apoplexia quid arguat. 53
Apoplexia lethalis quæ. 64
Apoplexia vnde aliquando excitetur. 42
In Apoplexia cur ſenſus & motus in toto corpore pereat. 33
Apoſitia magnum morbum arguit. 56
Apozema alterans, & purgans. 151

Apparitio.

Apparitionis menſis. 39
Appetentia quæ mala. 74
Aquæ. 110.111
Aqua frigida per accidens calefacit. 41

Arenula.

Arenulæ excretæ quid notent. 51
Aromata bilem generant. 47
Aromata quomodo calefaciunt. 42

Arſenius.

Arſenij abſtinentia. 95

Arteria.

Arteriæ vulnus quomodo noſcatur. 51
Arteriæ quomodo implentur. 22
Arterialis ſanguis qualis. 9

Arthritis.

Arthritidis cauſa. 41
Arthritica medicamenta. 42
Articoca. 106

Articuli.

Articulorum ſigna. 92
Aſſatio. 20

Aſſidens.

Aſſidens ſigna. 46
Aſpectus Lunæ cum Zodiaci ſigno, & loco in quo erat initio morbi ad criſim eſt obſeruandus. 40
Aſperitas quid ſit.
Aſperitas vnde oriatur. 43
Aſthma quando periculoſum. 65
Atra bilis quid ſit & eius differentiæ. 11

Atrabilarius.

Atrabilarij oſores, protitores. 50
Atrophia quomodo noceat. 39
Attractio per quid fit. 19
Attractrix facultas quid ſit. 19
Auctrix facultas. 20
Auctio ſiue accretio quomodo fiat. ibid.

Audi-

Index Rerum.

Auditus.

Auditus quid. 24
Auditus in bilioſis acutus. 47
Auditus ſigna lethalia. 67
Auena. 102
Augmentum morbi. 32

Auris.

Aurium dolores quando periculoſi. 68

Autumnus.

Autumni Temperamentum. 7
Autumni victus. 101
Autumni qualitates. 114

B

Balneum.

BAlneum. 168
Benignus morbus. 32
Beta. 103

Bilis.

Bilis alimentaria quid: quæ ætas, quod alimentum, quod temperamentum eam generet. 9. Eiuſdem effectus.
Bilis excrementia quid 10. illius vſus, differentiæ. 12
Bilis atra quomodo cognoſcatur, vnde procreetur. 58
Bilij præternaturalis ſigna. 58
Cibi calidi & ſicci bilem generant. 47

Bilioſus.

Bilioſi humoris prædominantis ſigna. 56. Excrementa eorumdem & habitus corporis. 56. Humoris bilioſi prædominantis ſigna. 47
Bilioſis vnde oriantur inſomnia. 23
Morbi bilioſorum. 47
Bolus. 155
Bombus quando malus. 67
Borborigmus quid arguat. 53
Borrago. 103
Braſſica. 103

Breuis.

Breuioris morbi ſigna. 60. & ſeqq.
Bronchia pulmonum quo ſigno notetur. 54
Bronchocele familiaris Alpinorum montium incolis. 33
Bubones in febribus maligni. 57

Bubulus.

Bubula caro. 106
Butyrum. 106

C

Cacochymia.

CAcochymia. 126

Calculus.

Calculi medicamenta. 144
Calculus quomodo noceat. 30

Caliditas.

Caliditas qualitas Ignis & Aeris, 4. Cauſæ caliditatis in corpore. 42

Calidus.

Calidum innatum quid. 15

Calor.

Calor natiuus qualis: illius origo: & quomodo conſeruetur, 15. Illum Cœleſtem putat Fernelius, ibid. Refutatur tamen. 16
Calor in febribus qui malus. 85

Caluus.

Calui fiunt bilioſi. 49
Cambium humor ſecundarius. 10
Cancer morbus perpetuo malignus. 57
Cantharides veſicæ noxiæ. 51

Caput.

Capitis dolores quando periculoſi. 66
Capones. 110
Carbunculi in febribus maligni. 57

Cardiacus.

Cardiaca medicamenta. 142
Caries quid. 32

Caro.

Carnes quæ vtiles. 106
Carnoſæ partes. 17
Carnoſæ partes in Maribus quando perficiuntur & quando in Fœminis. 28
Caryophilli. 109
Caſeus. 108
Caſtanea. 105
Catharctica medicamenta. 150
Cataplaſma. 159
Morbi in cauitate quotuplices. 30

Cauſa.

Cauſæ minus principales dierum Criticorum. 40

Cauſticus.

Cauſtica medicamenta. 151

Cepa.

Cepæ quomodo calefaciunt. 42
Cepa. 104

Cephalicus.

Cephalica medicamenta. 140
Ceraſa. 105

Cerebrum.

Cerebrum Pituitæ Metropolis. 12
Cerebrum pars organica. 27
Cholagoga medicamenta. 136
Chorion quid. 25

Chronicus.

Chronicus morbus. 32

Chyloſis.

Chyloſis vbi fit. 20

Cibus.

Cibi conſueti an alijs vtiliores. 99
Cibi ex volatilibus. 98
Cicatricem inducentia medicamenta. 149
Cicera. 102
Cichorium. 103
Cinnamomum. 109
Clyſter. 156
Cœna an largior prandio eſſe debeat. 98
Coindicantia. 120

Collyrium.

Collyrij compoſitio. 157
Color niger in lingua ſine ſiti morbũ malignum indicat. 57
Compoſitio medicamentorum. 151

Conceptio.

Conceptio quando fieri dicatur; & quænam ſint potiſſima ipſius ſigna. 25

Concoctio.

Concoctio quomodo & vnde perficiatur. 20
Fit incraſſando. triplex eſt. ibid.
Concoctio humorum. 130
Concoctrix facultas quid ſit. 21
Concomitantia ſigna criſeos. 36
Condimenta. 109
Conditum. 155

Conformatio.

Conformatrix facultas quid. 21
Coniunctio quid comprehendat. 17

Connexio.

Connexio partium quomodo preuertitur. 43

Conſenſus.

Signa partis laborantis per Conſenſum. 53
Conſtantis ætatis Temperamentum. 6

Conſtipatio.

Conſtipatio interdum refrigerat. 42
Conſtipatio calefacit. 42
Contemplabiles indices ad criſim qui. 37

Continentia.

Continentia, contenta, & vim facientia quid ſint. 13

Continuus.

Continuæ febres periculoſæ. 64
Continuus morbus. 32
Contagioſus morbus. 33
Contraindicantia. 120

Conturbatio.

Conturbatio quid ſit. 39
Contuſio quomodo ſoluat continuum. 33

Conuulſio.

Conuulſio quæ periculoſa. 70

Index Rerum.

Conuulſionis futuræ ſigna. 93

Cor.

Cor pars organica. 17
Cor quomodo impleatur. 22

Cornarus.

Cornari abſtinentia mirabilis. 95
Corporis humani triplex ſtatus. 26
Correpugnantia. 120
Coryza quando periculoſa. 72
Coturnices. 108
Craſſa pituita. 13
Craſſamentum ſeminis quid. 24
Cremor lactis. 107

Cryſis.

Criſis quid & variæ illius nominis acceptationes. 3
Similitudo illius cum iudicio forenſi. 34
Criſium differentiæ, perfecta & imperfecta. 34
Criſium ſigna. 36
Perfecta Criſis quæ. 34
Imperfecta Criſis. 35
Cauſæ Criſium, & dierum criticorum. 39
In Criſibus Luna plurimum pollet. 80
Signa futuræ Criſeos per vomitum, quæ alui fluxum, & ſudores. 90
Criſis per vrinas futuræ ſigna. 90
Criſis per menſes futuræ ſigna. 91
Criſis per hæmorrhagiam futuræ ſigna. 90
Criticus dies habet indicem. 34
Dies Critici qui. 36
Criticorum dierum computatio à qua hora debet fieri. 45
Crocus. 109

Cubitus.

Cubitorum dolores quid portendant. 93

Cucurbita.

Cucurbitæ. 106

Cuniculus.

Cuniculorum caro. 106
Cucumeres. 105
Cucupha. 126

Curatio.

Curatio. 118
Curationis primum, & generaliſſimum principium. 122
Cutis eſt inſtrumentum quo dignoſcitur Temperamentū. 6
Cydonia. 104
Cynara. 106

D

Decimus-ſeptimus.

Decimus-ſeptimus dies decretorius. 37
Decimus quartus dies eſt criticus. 30
Declinatio morbi. 22

Decocta.

Decocta ſudorifica. 154
Decoctum galli veteris. 154
Decretorij dies quando computandi. 20
Decubitus in morbo quando periculoſus. 68

Deiectio.

Deiectiones quæ malæ. 79
Deiectiones quæ hepar imbecillum arguunt. 52
Deliquium frequens quid arguat. 64
Deliquium ſubitum malignum. 57

Delirium.

Delirij futuri ſigna. 107
Delirium prauum ſignum in vniuerſum. 65
Quando lethale. 66
Delirij variæ ſignificationes. 54
Delirium morbi maligni index. 57
Denſitas qualitas Elementorum. 3

Dens.

Dentes prodeunt anno ſeptimo. 36
Dentium ſtridor quid arguat in febribus. 88
Deriuatio. 123
Detergentia medicamenta. 149
Deuteropathicus morbus. 33
Diabete vnde ſignificetur. 54
Diæta. 153. quænam ſint eius ſpecies & quibus morbis conueniant. 132
Diagnoſtica ſigna. 45
Diapedeſis quando fit. 31
Diarrhea vnde oriatur aliquando. 45
Diaſtoles effectus. 28
Dies critici. 34.35
Dies critici puerperæ febricitantis. 38

Digitus.

Digitorum extremitas apta ad dignoſcendum Temperamentum. 6
Dilatatio vnde oriatur. 43
Dilatatio quid. 30
Diſcurſus facilis Sanguinoſis. 40
Diſperſi morbi. 33
Diſſimilares partes. 36
Diſtinctio trium Facultatum vitalis, naturalis & animalis quomodo probetur. 19
Diuretica medicamenta. 139

Diuulſio.

Diuulſio quid ſit. 22

Dolor.

Dolores quando periculoſi. 68
Dolor pungitiuus quid ſignificet. 51
Doſis. 121
Dulcis pituita quæ. 12
Dulcia bilem generant. 47

Durities.

Durities quid ſit. 3
Durities cutis quando mala. 86

E

Eclegma.

Eclegma. 155
Elementa quid ſint. 1
Qualitates & numerus. 2

Elephantiaſis.

Elephantiaſis perpetuò maligna. 57
Elixatio. 20

Emplaſtica.

Emplaſtica medicamenta. 147
Emplaſtica medicamenta quomodo calefaciunt.
Emplaſtrum. 159
Emollientia medicamenta. 148
Emulſio. 154

Enæorema.

Enæorema quod malum. 82
Endemij morbi. 33
Endiuia. 103

Ephemera febris.

Ephemera febris perpetuo beniga. 57
Epidemij morbi. 33
Ἐπιφαινόμενα ſigna. 46

Epilepſia.

Epilepſia vnde excitatur. 42
Ἐπιφαινόμενα ſigna. 46

Epiſpaſtica.

Epiſpaſtica medicamenta. 148
Epithema. 157
Epulotica medicamenta. 150

Eroſio.

Eroſio quomodo ſoluat continuum. 31
Errhina medicamenta. 140
Errhinorum compoſitio. 152

Eruca.

Eruca. 103

Euacuatio.

Euacuationis cauſa. 39
Euacuatio per ſudores. 130
Euacuatio per vrinas. ibid.
Euacuatio & illius differentiæ. 123
Euacuatio particularis. 125
Euentus morbi. 33

Exanthemata.

Exanthemata in febribus maligna. 57
Exceſſus alimenti ſigna. 96

Extri-

Digitized by Google

Index Rerum.

Excitatio.

Excitationes feroces à ſomno quid ſignificent. 92
Excitationes à ſomno pauidæ quid notent. 67

Excreatio.

Excreationes quæ pulmonem affectum indicant. 52

Excrementum.

Excrementum quid. 20
Excrementa quot modis peccent. 44
Cauſæ ſymptomatum in excrementis. 45
Excrementa morbum acutum indicantia. 58
Excrementa quæ ominoſa. 75
Excrementitius humor quid. 9
Excrementitia bilis quid. 12
Melancholica Excrementitia. 11

Excretio.

Excretio quando ſalutaris. 36
Excretio quæ periculoſa. 76
Excretio interdum pro criſi vſurpatur. 34

Exedentia.

Exedentia medicamenta. 150
Exercitatio violenta quomodo exſiccet. 43
Exercitatio quæ vtilis. 115

Expulſio.

Expulſio quomodo fiat. 20
Expiratio quid efficit. 22
Expultrix facultas quæ. 20

Exulceratio.

Exulcerationem indicat dolor acer. 54

F

Fabe.

FAbæ. 102
Facies cadeueroſa lethalis. 87
Facultas animalis quæ,& quænam ſit. 20
Facultas auctrix. 20
Facultas concoctrix. 20
Facultas Generatrix. 21
Facultas vitalis quid ſit. 22
Facultates minus Principes quæ. 24
Facultas naturalis quid ſit. 21
Facultas expultrix. 20
Facultas quid ſit. 18
Facultatum ſubiectum. ibid.

Fames:

Fames quæ ominoſa. 71
Fames canina magnum morbum arguit. 56

Farinaceus.

Farinacea ſedimenta in vrinis mala. 81
Faſtidium cibi quando malum. 73

Faux.

Faucium ſigna periculoſa. 88

Febris.

Febres continuæ acutæ. 58
Febres quæ periculoſæ. 64

Femina.

In Feminis quadraginta dierum ſpatio partes ſpermaticæ perficiuntur 25
Feminarum Temperamentum. 7
Fibræ ſanguinis quales. 9

Fiſcus.

Ficus. 105
Figura partium quomodo peruertatur. 52
Filiorum ſimilitudo. 26
Finis Medicinæ quis. 1

Fiſſura.

Fiſſura quis. 32

Flatus.

Flatus diſcutientia medicamenta. 140
Flatuum ſigna. 60
Fluxio per Attractionem. 42
Fluxio per Congeſtionem. ibid.
Fluxio quot modis fit. ibid.
Fluxus alui imminentis ſigna. 50

Fœtor.

Fœtor in ægrotante,malum. 87
Fœtus vitelis editur ſeptimo menſe. 26

Fomentum. 158
Fontana aqua. 110
Formatrix virtus ad ſimilitudinem valet. 26
Formatricis virtutis defectus. 43
Fractura quid. 31
Frigiditas qualitas aquæ. 3
Frigiditatis cauſæ in corpore. 42
Frigus in acutis quando malum. 85

Frontale.

Frontale. 159

Fructus.

Fructus & olera ſerum generant. 59
Fructus eſculenti. 112
Functio. 18

G

Galli.

GAlli Indici. 108
Gallinæ. ibid.

Gangrana.

Gangrenæ ſigna in vrina. 81
Gargariſma. 157
Gaudij effectus. 117

Generatrix facultas.

Generatrix facultas quid ſit. 21
Generatio quid ſit & quotuplex. ibid.
Vniuoca Generatio. ibid.
Generationis primæ defectus. 42
Gentilitij morbi. 32
Glaciales aquæ. 111

Glaſtea.

Glaſtea bilis quid. 11
Glaſtea bilis vnde procreetur & an præternaturalis. 58
Glutinantia medicamenta. 150
Gluten humor ſecundarius. 10
Graciles quomodo purgandi. 128
Grauitas qualitas Elementorum. 3

Grauatiuus.

Grauatiuus dolor vnde. 51
Grauida mulieres quomodo & quando purgandæ. 128

Guſtus.

Guſtus ſigna praua. 67
Guſtus quid. 24
Gypſea pituita. 13

H

Hæmatoſis.

HÆmatoſi vbi fit. 20
Hæmorrhagia quando periculoſa. 75
Hæmorrhagiæ inſtantis ſigna. 91
Hæmorrhagia febris ardens in iuuene iudicatur. 4

Hæreditarius.

Hæreditarij morbi lien,nephritis,podagra. 54
Hebetudo mentis familiaris pituitoſis. 49
Sanguinoſis. 49
Hectica febris inter omnes ſola eſt in facto. 26
Hepar pars organica. 17
Hepatica medicamenta. 142
Hædina caro. 100

Homo.

Homines cur alij ſint breuioris,alij procerioris ſtaturæ. 21
Hordeum. 102
Horror primo perceptus aut frigus , indicat principium morbi. 38
Horror quando malus. 71

Humidum.

Humidum primigenium 17. Origo eius. ibid.
Conſeruatio. 19
Humidæ Intemperaturæ cauſæ. 42
Humiditas qualitas Aquæ. 3

Humor.

Humoris natura. 8
Humorum differentiæ & numerus. ibid.
Primatij ibid.
Humores ſecundarij qui. 10
Eorum numerus. 10
Humores Excrementitij. ibid.

Humo-

Digitized by Google

Humorum motus & diſpoſitio ad criſin obſeruanda. 40
Humorum præparatio. 130

Hydragoga.

Hydragoga medicamenta. 137
Hydrops fere lethalis. 64

Hyems.

Hyemis Temperamentum. 8
Hyemis victus. 101
Hyemis qualitates. 115

Hypochondrium.

Hypochondrij durities quid ſignificet. 50
Hypochondriorum ſigna periculoſa. 89
Hyſtericas medicamenta. 145

I

Ictericus.

IN Ictericis an color flauus ſit morbus. 28
Idiopathicus morbus. 33
Idiopathici affectus continui ſunt. 53
Ignobilis partes organicæ quæ. 18

Illuminatio.

Illuminationis menſis. 39
Imaginatio quid ſit. 22
Imaginatrix facultas ad ſimilitudinem prolis cum parente multum confert. 26

Inanimata.

Inanimata quomodo calefaciant. 41
Inappetentia in bilioſis frequens. 47

Inciſio.

Inciſiones quotuplices. 32
Indicans. 119
Indicata. 120
Indicatio à morbo communi, ſeu ſolutino continui 131
Indicatio à morbo organico. ibid.
Indicatio & illius differentiæ. 119
Indicatio à morbo ſimilari. 131
Indices quinam contemplabiles. 27
Indiuidui ſimilitudo vnde. 26
Inedia quomodo exſiccet. 42
Inedia bilem generat. 47

Infans.

Infantium quis eſſe victus debeat. 100

Inflammatio.

Inflammationes interiorum partiū acutæ ſunt ſemper. 58
Inflammatorius dolor quid notet. 54
Influens ſpiritus. 14
Ingenium effectus bilis. 47
Inſectio. 157
Innominatus humor quis. 10
Inquietudines morbi maligni indices. 17
Inſalubris ſtatus quis. 14

Inſipidus.

Inſipida pituita quæ. 17
Inſitus ſpiritus quis. 14
Inſomnia Phreneticorum ſalutaria. 67
Inſomnium quid. 23
A qua cauſa oriantur vtplurimum. 24
Inſomnia Pituitoſorum. 40
Inſpiratio quid efficit. 22
Intemperies quid & earum diuiſio. 29
Calida intemperies an detur. 45
Intemperies quomodo corrigenda. 130
Intemperantia Medicorum nutrix. 95

Intemperatura.

Intemperaturæ calidæ cauſæ. 41
Intemperaturæ frigidæ cauſæ. 42
Intemperaturæ ſiccæ cauſæ. ibid.
Intercalares dies. 37
Intercidentes dies. ibid.

Intermittens.

Intermittens. 33
Intermittentes febres an periculoſæ. 54
Internuntij indices ad criſin qui. 37
Inteſtina lumbricis obnoxia. 54
Inſtrumenta Medica. 133
Inuentio remediorum. 123
Ira calefacit corpus. 41
Ita effectus. 117
Itrepentes dies. 37

Iudicium.

Iudicium Temperamentorum. 6
Iudicio criſis comparatur. 34
Iulepus. 152
Iuſcula. 159

Iuuentus.

Iuuentis Temperamentum 6
Iuuenum victus 101

K

K*ρᾶσις* Temperamenti quid. 4

L

Labrum.

LAbrorum ſigna 88
Lac eſculentum. 107
Lac generantia aut minuentia medicamenta. 146
Lactis vſus. 154
Lactuca. 103
Lactuca refrigerat. 42

Læſio.

Læſio actionum vt primum ſentitur, incipit computationem dierum criticorum. 38
Lauitas vnde oriatur. 42
Lateralis dolor quid ſignificet. 92

Legitimus.

Legitimus morbus. 33

Legumen.

Legumina Melancholiam generant. 50
Lentes. 102
Lentor quid ſit. 4
Leotores dentium in febre quid notent. 88
Leporina caro. 106
Lethalis morbi ſigna. 64
Lethalis morbus. 33

Libido.

Libidinis ſenſus deperditus quid arguat. 54
Lien obſtructionibus obnoxius. 50
Lienteria vnde ſignificetur. 55
Lienteria quomodo fit. 30

Lingua.

Linguæ ſigna lethalia. 88
Linimentum. 158
Lipothymia cur pulſum minuat. 45
Lipthotriptica. 144
Liuiditas vbi mala. 86
Looch. 155
Lues venerea ſemper maligna. 57

Lumbricus.

Lumbrici excreti quid indicen. 51
Lumbricos enecantia medicamenta. 146
Luna in criſibus maximè dominatur. 39
Lyſis quid. 33.34

M

Magnitudo.

MAgnitudinis vitia quæ. 43

Malum.

Mala Perſica. 104
Armenica. ibid.
Malignus morbus quis. 56.& 57
Malignus morbus. 33
Mandragora refrigerat. 42
Manus eſt inſtrumentum dignoſcendi Temperamenti. 5
Maraſmus. 33

Mas.

Marium Temperamentum. 7
In Maribus triginta dierum ſpatio partes ſpermaticæ perficiuntur. 25
Maſſa ſanguinaria quid. 8

Maſticatorium.

Maſticatorij compoſitio. 157
Maſticatoria medicamenta. 140
Materiæ vitium in corpore quotuplex. 42

Matu-

Index Rerum.

Maturatio. 20

Meatus.

Morbi in meatu quot. 30

Methodus medendi. 118

Medicamentum.

Medicamentum quid & quotuplex. 133

Medicamenta refrigerantia. 147

Medicamenta refrigerantia bilem & attenuantia. 134

incraſſantia bilem pituitam alterantia. 134

Melancholiam alterantia. 135

Aperientia calida, & frigida. 136

Purgantia. ibid.

Phlegmagoga, melanagoga, hydragoga. 137

Vomitoria. 138

Sudorifica, diuretica. 138

Errhina, ſternutatoria, maſticatoria, cephalica. 140

Ophtalmica. 141

Thoracia, cardica. 142

Medicamenturum compoſitio. 151

Medicamenta bilem refrigerantia & attenuantia. 133

Eandem refrigerantia. 126

Medicina.

Medicina quid ſit. 1

Medicinæ partes quinque. 2

Medicinæ quis finis. 94

Corpus humanum Medicinæ ſubiectum. 1

Medicinalis menſis. 39

Medicinales dies. 37

Medulla.

Medulla an cibus vtilis. 107

Mel. 107

Melanagoga.

Melanagoga medicamenta. 137

Melancholia alimentaria quid. 12

Vnde generetur, & qui illius ſint effectus. ibid.

Melancholia excrementitia quid, & vius. 10

Melancholicis vnde oriantur inſomnia. 24

Melancholicorum ſigna. 50

Ingenioſi. 51

Melones. 105

Membrana.

Membranam affectam quid indicet. 51

Memoria quid. 22

Memoria facilis Pituitoſis. 49

Firma in Melancholicis. 48

Menſes.

Menſium inſtantium ſigna. 91

Menſium fluxus qui eſſe debet. 117

Menſtruus ſanguis an ad generationem concurrat. Quid ſit & eis effectus. 25

Medendi Methodus. 118

Miſſio.

Miſſio ſanguinis. 125

Mixtio elementorum quid ſit & quid ad eam requiratur. 4

Moderatio.

Moderatio victus quæ eſſe debet. 95

Mollities cutis quando mala. 69

Mollities quid ſit. 3

Morbus.

Morborum differentiæ accidentales ratione magnitudinis, motus, temporum, &c. 32

Intentio in morbo differentiam conſtituit. 32

Morbus quid. 27

Collocatur in prædicamento qualitatis. ibid.

Permanentiam habet in parte. 28

Actio læſa per morbum. 27

Morbi communis differentiæ. ibid.

Inter Morbum & ſanitatem datur medium. 20

Cauſæ Morbi & eorum differentiæ. 40

Cauſæ differentiarum accidentalium Morborum. 43

Cauſæ Morborum ſimilarium. 41

Morbi in coniunctione quotuplices. 30

Morbi in ſitu, in connexione qui. ibid.

Morborum genera & differentiæ. 29

Morborum diuiſio à Fernelio inducta reijcitur. 30

Morbi longi aut breuis ſigna. 60

Longionis Morbi ſigna. ibid. & ſeqq.

Morbi eſſentia. 54

Morbus magnus quis. 55

Conformationis Morbi quot. 30

Morbi maligni & benigni ſigna. 55

Morbum ſequitur neceſſario actionis læſio. 28

Modus quo morbus finitur. 89

Magnitudinis Morbi. 39

Morbi calidi breuiores. 62

Mos morbi. 33

Motus morbi. 32

Motus lunæ in criſibus obſeruandus. 40

Motus immoderatus calorem diſſipat. 42

Motus qui vtilis. 115

Motus quando periculoſus. 69

Mouens facultas quid. 24

Mulier.

Mulieres an habeant ſemen prolificum. 25

Mutatio.

Mutationes in morbis contingentes. 35

N

N*api.* 102

Narcotica medicamenta. 145

Nares.

Narium ſigna lethalia. 88

Naſturtium. 103

Naturalis ſpiritus. 14

An detur. ibid.

Nephritica medicamenta. 144

Neruus.

Nerui cur cerebro compatiuntur. 33

Niuales aquæ. 111

Nucleus.

Nuclei pinei. 105

Morbi in Numero. 30

Nutritio quid ſit, & quomodo à generatione diſtinguatur, 19

Nutrix facultas in quo conſiſtat. 19

Nux Moſca. 109

Nuces auellanæ. 105

Iuglandes. ibid.

O

O*blinio* ſubita in acutis quid portendat. 92

Obſtructio quid. 30

Obſtructio vnde proueniat. 42

Oculus.

Oculi album inter dormiendum apparens quid notat. 87

Oculi peruerſi, tenebricoſi, aut turbidi quid ſignificent. 88

Odoratus.

Odoratus ſigna praua. 67

Odor.

Odores praui vnde oriantur. 45

Officialis actio quæ. 19

Olea. 158

Olera. 102

Olfactus quid. 110

Omentũ in mulieribus quomodo conceptionẽ impediat. 43

Opinionis vbinam ſit. 29

Opiata. 155

Ophthalmica.

Opthalmica medicamenta. 141

Opus partium quid. 18

Organicus.

Organicæ partes quomodo à diſſimilaribus differunt. 20

Cauſæ morborum Organicorum. 43

à morbo Organico indicatio. 131

Organici morbi ſpecies. 102

Oryza. 30

Os.

In Oſſe ægrotante liuor quid notet. 86

Otium corpus refrigerat & quomodo. 42

Ouum.

Oua quæ vtilia. 108 & 109

Ouilla caro. 106

Oxydorcica medicamenta. 141

Palli-

Index Rerum.

P

Pallidus.

PAllida bilis quid. 11

Palpebra.

Palpebrarum ſigna lethalia. 88
Palpitatio quid ſignificet. 60
Palumbes. 108
Paluſtres aquæ. 111
Pandiculatio quid indicet. 90
Panis optimus quis. 101
Papauer refrigerat. 42
Paralyſis chronicus morbus. 57
Parenchymata quo ſigno indicentur. 51
Parentes ad temperamentum multum influunt in bilioſis. 47. in pituitoſis. 49. in ſanguinoſis. 49
Pares dies inepti ad criſin. 38
Parotides in febribus malignitatem indicant. 57
Parotides quæ periculoſæ. 85

Pars.

Partis corporis definitio. 16
Partium differentiæ. 17
Partes læſæ quæ lethum importent. 65
Partus quid, & quænam eius tempora. 26

Paſſio.

Paſſiones bilioſorum 56. Pituitoſorum. 105
Paſtinaca. 104
Pathognomonica ſigna. 46
Pathemata animi. 117
Pathologia in corpore humano quid conſiderat. 26
S. Paulus Eremita abſtinentiſſimus. 95
Peracutus morbus. 32

Peragratio.

Peragrationis menſis. 40
Perdices. 108
Periculoſus morbus. 33
Periodicus menſis. 40
Peripneumonia morbus Idiopathicus. 33
Peripneumonia quomodo noteur. 54
Permanentia morbi quid. 28
Peſſaria. 157
Peſtilens morbus. 33
Petroſelinum. 103
Phlegmagoga medicamenta. 147

Phlegmone.

Phlegmonen indicat rubor intenſus. 55
Phrenitis quando ſalutaris. 67
Phrenitides acutæ. 58
Phyſiologia corporis humani. 2

Pilus.

Pili an ſint pars corporis. 16
Pilula. 156
Pimpinella. 103

Pinguis.

Pingues quomodo purgandi. 127
Piper. 109
Piſa. 102
Piſces. 109
Pituita alimentaria quid. 8
Quæ alimenta, quæ ætas, & quod temperamentum eam generat. 9. quos effectus habeat, 10
A Pituita an famem naturalem efficiat. 11
Pituita excrementitia quæ & eius differentiæ. 12. & 13
Pituitæ præternaturalis ſigna. 59
Pituitam alterantia medicamenta. 134
Pituitoſis vnde oriantur inſomnia. 24
Pituoſi humoris ſigna. 49
Plethora vera Sanguinoſorum. 50
Plethora quotuplex. 125
Pleuritis morbus Idiopathicus. 33
Pleuritidis ſigna. 46
Color Plumbeus aliique quid ſignificent in corpore. 53
Pluuialis aqua. 111
Poma. 110
Porcellina caro. 106

Porraceus.

Porracea bilis quid. 11
Porracea bilis an præternaturalis, & vnde procreetur. 58
Porrum. 104
Portulaca. 103
Portulaca pituitam ingenerat. 49
Potio purgans. 152
Potio corroborans. 152
Potus. 110
Pueri quomodo purgandi. 128
Pueritiæ Temperamentum. 6
In *Puerpera* febricitante quandonam computatio dierum decretorium fieri ſoleat. 38

Pullus.

Pulli Gallinacei. 108
Columbini. 108
Pulmo cur facilè capiti compatiatur. 33
Pulſatorius dolor quid notet. 51
Pulſus cordis & arteriarum quid ſit. 21
Ex quibus partibus componatur. 22
Quid ad pulſum requiratur. ibid.
Pulſus magnus & frequens in bilioſis. 48
Pulſus quando malum ſignum. 73
Pulueres. 156
Punctura quid. 32
Purgatio. 127
Puſtulæ variæ in febri malignæ. 57
Puſtulæ quæ periculoſæ. 85
Putealis aqua. 111
Putredo quid ſit. 42
Pyra. 104
Præparatio humorum. 130
Principes partes organicæ quæ. 17
Principium morbi quid. 32

Procatarcticus.

Procatarcticæ cauſæ. 41
Protopathicus morbus. 33

Procreatio.

Ad Procreationem hominis vtrum ſexus vterque requiratur. 24

Prouocatorius.

Prouocatorij dies. 37
Pruna. 104

Q

Qualitas.

QValitates Elementorum primæ & ſecundæ. 3
Mixtione Elementorum. 4
Qualitatis mutatæ differentiæ. 44
Cauſæ qualitatis mutatæ. 45
Quadrageſimus dies criticus. 38
Quantitas victus in morbis. 132

Quartana.

Quartanæ in continuas conuerſæ lethales. 65
Quartus dies index eſt ſeptimi. 27
Quies itermedia inter Syſtolē & diaſtolen cur neceſſaria 23

R

R*Adices.* 104
Ramenta egeſta qui notent. 54
Rapa. 104
Raphanus. 104
Raritas qualitas elementorum. 3
Raritas calorem diſſipat. 42
Ratiocinatio quid. 22

Recidiua.

In Recidiuis morborum vnde ſumenda ſit computatio dierum criticorum. 39
Recidiuæ futuræ ſigna. 93
Recocta. 107
Refrigerantia & repellentia medicamenta. 147
Regius morbus quando malus. 86

Remedium.

Remediorum tria genera à Galeno inducta. 29
Remediorum inuentio. 122
Reminiſcentia quid. 22
Renes calidi plerunque calculoſi. 54
Renum ardoris medicamenta. 143
Repellentia medicamenta. 147

Reple-

Index Rerum.

Repletio.

Repletionis ſigna. 96
Reſipiſcentia ſubitanea in ple... ... lethalis. 66
Reſoluentia medicamenta. 188
Reſolutio exſiccat. 43
Reſpiratio quando malum ſignum. 72
Reſpiratio quid ſit:quot partes habeat ad eam efficiendam quæ ſint neceſſaria. 22
Reſpiratio rara quid portendat. 92
Retentio humorum humectat. 41
Retentio vnde iuuetur. 19
Retentrix facultas quænam ſit. 19
Reuulſio. 123
Rigor creber quid notet. 54
Rigor quando periculoſus. 71
Ros humor ſecundarius. 10
Rubor oculorum quando malus. 74
Rubor in vultu ægrotantis morbum acutum indicat. 86
Rubor intenſus quando malus. 86
Rubor nimius in genis quid notet. 53
Rubra bilis Galeni quid. 11
Ructus acidus Melancholicis. 50
Ructus nidroſus quid indicet. 35
Ructus quando ominoſus. 75
Ruptio quid ſit. 32
Ruptura quid. 32

S

S*Acculus.* 144

Sal.

Sale conditi cibi. 109
Saliua copioſa ſerum copioſum indicat. 59
Salſa pituita quid. 17
Salutaris morbus. 33
Salutaris & lethalis morbi ſigna. 73
An detur medium inter morbum & ſanitatem. 26
Sanguis quid & quotuplex. 8. An detur ſanguis propriè dictus. 9
Sanguis meiendo excretus quid notet. 42
Sanguis menſtruus quid ſit, & an ad generationem fœtus concurrat. 24. Quo tempore excernatur. ibid. Quo tempore deſinat & cur. 17
Sanguis per os reiectus quid notet. 54
Sanguinis miſſio. 125. & 126
Sanguis an cibus vtilis. 107
Sanguinem ſiſtentia medicamenta. 150
Sanguinei cur ſomnient. 24
Sanguinoſi ſigna. 29
Sanguinoſorum natura. 49. Melancholicorum. 50

Sapor.

Sapore alieni. 45
Sarcotica medicamenta. 149
Saturnus cauſa infelicis partus. 25
Scammonium per accidens frigefacit. 20
Sectio quomodo ſoluat continuum. 30
Sedimentum vrinæ quod malum. 41
Semeiotice. 54. & ſeqq.
Semen humanum quid: & quot eius ſint partes. 24
Non eſt actu animatum ſed potentia. 24
Semen Mulierum an ſit prolificum. 25
Seminis excretio quando noxia. 116
Semen generantia aut minuentia medicamenta 146
Semicupium. 158

Senectus.

Senectutis Temperamentum. 6
Senſatio quid ſit: & quid ad ſenſationem requiratur. 08
Senſus communis quid efficiat. 22
Sentiens facultas quid ſit. 24

Senex.

Senum victus. 101
Senes quomodo purgandi. 127
Septenarij tres, dies critici. 36
Septimus dies Rex à Galeno vocatur. 36

Serum.

Seri redundantis ſigna. 59
Serum quid ſit, & eiuſdem vſus. 12
Seri lactis vſus. 179
Sextus dies in criſibus peſſimus. 38

Sexus.

Sexuum Temperamentum. 7
Sexus ſimilitudo vnde pendet. 26
Siccitas qualitas Aeris & Ignis. 4
Siccæ intemperaturæ cauſæ. 42
Signum quid ſit. 46. differentiæ. ibid. fontes ſignorum generales. ibid.
Signa critica quæ. 36
Signa partis affectæ. 51
Signa pituitæ præternaturalis. 52
Signa morbis acuti & chronici. 57
Signa bilis præternaturalis. 58
Signa morbi magni & parui. 56
Signa patris primario vel per conſenſum laborantis. 53
Sgna ſpeciei morbi. 54
Signa temporum morborum. 60
Signa morbi lethalis & ſalutaris. 64
Signa longitudinis morbi. 60
Signa morbi maligni & benigni. 56. & 57
Signa ſuperuenientorum ægrotis. 82
Signa flatuum. 69

Similaris

Similares partes quæ. 16. ad earum functionem quid requiratur. 17
Similaris morbus. 29
A morbo ſimilari indicatio. 131
Similitudo natorum cum parentibus. 26
Sinapi. 109
Singultus quando malus. 74
Sitis ingens morbi acuti index. 58
Sitis quando mala. 74
Sitis magna bilem indicat. 47
Nulla ſignum pituitoſi. 48

Sobrius.

Sobrij cur parum dormiant. 23
Solicitudines quomodo exſiccent. 42

Solutio.

Solutionis continui quot ſpecies. 31

Somnus.

Somni definitio: cauſa eiuſdem proxima: quomodo & à quo impediatur. Finis eiuſdem. 23
Somnus quando malum ſignum. 76
Somnus qui vtilis. 116
Somnium quid. 23. Vnde fiat. 23
Sonus præternaturales. 45

Spermaticus.

Spermaticæ partes quæ. 17
Partium Spermaticarum prima redimenta quandonam apparere incipiunt. 14
Spermaticæ partes quando in Maribus & quando in Fœminis perficiantur. 25
Spinachia. 108

Spiritus.

Spirituum natura. 13
Spirituum differentiæ. 14
Spirituum influxum quæ prohibeant. 23
Splenica medicamenta. 143
Sporadici morbi. 33
Spuma quando ominoſa 72
Spurius morbus. 33
Sputus morbus. 33
Sputatores Melancholici. 50
Stagnantes aquæ. 111
Status morbi. 32

Sternutatio.

Sternutatio quando mala. 72

Sternutatorium.

Sternutatorij compoſitio. 157
Sternutatoria medicamenta. 140
Stertor in acutis quid notet. 87
Stomachia medicamenta. 147

Struma.

Strumæ morbus endemius in Hiſpania. 33

Stupi.

Stupidus dolor quid notet. 34
Subſequentia ſigna criſeos. 36
Subtilitas quid ſit. 4

Sudor.

Sudoriunculæ quid notent. 54
Sudores qui periculoſi. 83
Sudores frigidi quid notent. 64
Sudoris imminentis ſigna. 90
Per Sudores euacuatio. 130
Sudorifica medicamenta. 138
Suilla caro. 166
Suppoſitoria. 156
Suppreſſio omnimoda alui, aut vrinę morbi acuti indices. 58
Suppurantia medicamenta. 149

Suræ.

Surarum dolor quid ſignificet. 92
Surditas quando ſalubris. 67
Suſpiria quando mala. 72

Sympathicus.

Sympathici affectus an morbi. 28
Sympathicus morbus qui, & quas cauſas habere ſoleat. 33
Symptoma quid ſit, vnde pendet, illius differentiæ. 44
Symptomatum cauſæ. 54
Symptomata notificant morbus. 28
Συνδρομή ſigna. 46
Syncope pulſum abolet. 45
Syncopæ morbi maligni indices. 57

Synochus.

Synochum ſignificat ſanguis è naribus fluens. 46
Synodicus menſis. 39

Syrupus.

Syrupi. 153
Syſtole effectus. 22

T

Tabellæ. 156
Tabes morbus endemius in Luſitania. 33
Tabula ſignorum partem primario, vel per conſenſum affici indicantium. 53
Tabula ſignorum magni vel parui morbi. 56
Tactus ſigna praua. 68
Tactus quid. 24
Temperamentũ quid ſit, & Temperamentorũ differentię. 5
Κριτήριον Temperamenti. ibid.
Temperamenta ætatum. 6
Iudicium Temperamenti. ibid.
Temperamentum Sexuum & Temporum. ibid.
Temperies calida & ſicca biliosa. 47

Tempus.

Temporum anni Temperamenta. 7
Temporis morbi ſigna. 60
Temporum anni qualitates. 114
Tempus victus exhibendi ægrotis. 132
Tenuis pituita. 13
Terminus accretion quinam ſit. 21
Tertiana febris quandonam vera & legitima dicatur. 23
Tetanus quid. 64
Θεραπευτική quid. 24
Thoracica medicamenta. 141

Tibiæ.

Tibiarum tumor quid notet. 89

Timor.

Timoris effectus. 117
Tinnitus aurium quid notet. 53
Tranſpiratio quæ iuuet. 116
Trachea quomodo raucitatem contrahit. 30
Trachea fluxionibus obnoxia. 54
Tremor quando funeſtus. 70
Trigeſimus quartus dies criticus. 38
Triſtitiæ effectus. 118
Trochiſci. 156
Turgere humorem quid ſit. 128
Turtures. 108
Tuſſis excrementa quid inditent. 51

V

Acui dies. 37
Vacuatio ſuppreſſa quid efficiat. 42
Venenatus morbus. 33
Venoſus ſanguis qualis. 10
Ventriculus cur facile capiti compatiatur. 33
Venus immodica calculum generat. 54
ad Venerem proclines biliosi. 46

Ver.

Veris Temperamentum. 7
Veris victus. 195
Veris qualitates. 115

Vermis.

Vermes quando malum ſignum. 73
Vernatuli morbi. 33
Vertigines vnde oriantur. ibid.
Verucina. 100
Veſicantia medicamenta. 150
Veſicatorium. 156

Vetula.

Vetulis quandonam menſtrua excernantur. 35
Vicina calefacit. Ibid.
Vicina quomodo refrigeret. ibid.
Victus moderatio quæ neceſſaria. 99
Victus ſingulis ætatibus congruus. 100
Victus ſingulorum temporum: 101
Vigeſimus dies eſt criticus. 37
Vigeſimus dies criticus. 38
Vigilia quid. 33
Viglia qouæ vtilis. 118
Vigiliæ quomodo calefaciunt. 42
Vigiliæ quando malum ſignum. 66

Vinum.

Vini qualitates. 113
Viſus quid. 34
Viſus ſigna lethalia. 67

Vita.

Vitam quomodo definit Ariſtoteles. 14
Vitalis Facultas quid ſit. 23
Quid eidem miniſtret. ibid.
Vitalis ſpiritus quis & vbi generetur. 14
Vitellina bilis quid. 11
Vitellina bilis vnde procreetur. 58
Vitrea pituita an præternaturalis & vnde procreetur. 59
Vitrea pituita. 13
Vitulina caro. 106
Vulcus quid. 32
Vlcera circum glabra maligna. 57

Vndecimus.

Vndecimus dies index eſt decimiquarti. 37
Vngues an ſint pars corporis. 16
Vnguentum. 158
Vomitorium. 153
Vomitoria medicamenta. 138

Vomitus.

Vomitus frequens quid arguat. 54
Vomitus mali ſigna. 77
Vomitus inſtantis ſigna. 90
Voraces Melancholici. 50
Vrinæ ſigna. 54
Vrinæ morbi acuti indices. 18
Vrinæ ſanæ in febre non leui malignæ. 57
Vrina quæ mala. 80
per vrinas euacuatio. 130
Vrinæ medicamenta. 148
Vſus veneris quibus magis noceat. 117
Vſus partium quid. 18
Vuæ. 105

Vulnerarius.

Vulneraria medicamenta. 147
Vulnus quid ſit. 32
In Vulneribus computatio dierum quando fieri debeat. 39

Y

Tyeri quid. 94

Z

Zinziber. 102

F I N I S.